Vasile Ilincan

Dicționar de expresii românești în contexte (DERC)

A – C

Presa Universitară Clujeană

VASILE ILINCAN

DICȚIONAR DE EXPRESII ROMÂNEŞTI ÎN CONTEXTE

[*DERC*]

A – C

VASILE ILINCAN

DICȚIONAR DE EXPRESII ROMÂNEŞTI ÎN CONTEXTE

[*DERC*]

A – C

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2015

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Rodica Nagy

Prof. univ. dr. Ioan Oprea

ISBN 978-973-595-856-5

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./Fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

PREFAȚĂ

Unități frazeologice funcționale complexe, *expresiile*, alături de *locuțiuni*, ocupă o pondere importantă în structura oricărei limbi atât la nivel popular, cât şi la nivel literar. Asemenea construcții stabile s-au constituit de-a lungul secolelor, ele s-au schimbat ori au ieşit din uz şi reprezintă mărturii ale modului de a gândi şi de a se exprima al vorbitorilor unei comunități etnice şi care, datorită îmbinărilor, de cele mai multe ori inedite, sunt capabile să plasticizeze ideile exprimate şi să imprime comunicării, în general, o notă aparte. Utilizarea corectă a acestora, în contexte situaționale concrete, este un criteriu de recunoaştere a competenței şi a performanței lingvistice.

Mihai Eminescu, în una din însemnările sale din manuscrise (manuscrisul **2257-239 v**, *Opere IX,* Bucureşti, 1980, p. 487), a insistat asupra importanței pe care o au astfel de construcții în „fizionomia" unei limbi şi a încercat să demonstreze, prin comparație cu limba germană, multiplele valori expresive pe care le pot dobândi aceste „tiparuri neschimbate" în comunicare. Poetul era conştient de reprezentarea poetică prin locuțiuni, în raport cu limba comună şi posibilitatea valorificării ei.

Fără să ne propunem aici o abordare teoretică extinsă cu privire la *expresii* şi *locuțiuni* (definiție, clasificare, criterii de delimitare a expresiilor de locuțiuni sau criterii de delimitare ale acestora de unitățile lexicale simple etc.), constatăm că, în studiile şi în lucrările teoretice, dar şi în dicționarele frazeologice apărute în ultima jumătate de secol, autorii au adoptat puncte de vedere diferite în ceea ce priveşte denumirea acestor realități lingvistice. (Vezi Ioana Boroianu, *Conceptul de unitate frazeologică: tipuri de unități frazeologice* (I), în *Limbă şi literatură*, 1974, nr. 1, p. 25-34).

De asemenea, *expresiile* şi *locuțiunile* au fost considerate uneori sinonime ale unor cuvinte singulare ori s-a încercat „stabilirea unei diferențieri, mai mult sau mai puțin clare, ținându-se seama de anumite criterii." (Vezi Liviu Groza, *Despre locuțiuni şi expresii*, în *Limbă şi literatură*, vol. II., 1990, p. 141), în timp ce alți lingvişti, după cum menționa Marin Bucă, autorul *Marelui dicționar de expresii româneşti* (Meteor Press, 2011), „deşi fac distincție între aceşti doi termeni, evită să precizeze care dintre unitățile frazeologice sunt expresii şi care locuțiuni. "

Potrivit lingvistului Theodor Hristea, locuțiunile ar fi expresii care şi-au pierdut expresivitatea, opinie la care am aderat şi noi în conceperea *Dicționarului de expresii româneşti în contexte* (*DERC*) și pe care o regăsim în redactarea altor dicționare importante recente (Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Dicționar universal ilustrat al limbii române*, Ediția a patra revăzută şi adăugită, Editura Litera Internațional, 2010; Marin Bucă, *Marele dicționar de expresii româneşti,* Editura Meteor Press, 2011). În susținerea acestui punct de vedere, Theodor Hristea aduce, credem, suficiente argumente în acest sens: „După părerea noastră, cu cât o îmbinare stabilă de cuvinte este mai expresivă (deci are o mai pronunțată încărcătură afectivă), cu atât suntem mai îndreptățiți s-o considerăm expresie. În ceea ce ne priveşte, nu avem nicio îndoială că: *a spăla putina, a tăia frunze la câini, a-i lipsi cuiva o doagă, a-şi lua inima în dinți, a face zile fripte (cuiva), a se face luntre şi punte, a face (pe cineva) cu ou şi cu oțet* sau alte asemenea grupuri frazeologice (considerate „locuțiuni verbale") sunt, în realitate, cele mai autentice expresii româneşti. Când, însă, expresivitatea a dispărut complet (ori în cea mai mare măsură) şi grupul frazeologic a devenit „împietrit" sau cât mai bine sudat (ca în *a băga de seamă, a-şi aduce aminte* etc.), atunci putem vorbi de locuțiuni, fără teama de a greşi. În zeci de cazuri

„intermediare”, nu are nicio importanță dacă acestea sunt considerate expresii sau locuțiuni. ” (Theodor Hristea, *Sinteze de limba română*, ediția a III-a revăzută şi din nou îmbogățită, Bucureşti, 1984, p. 142)

Dicționarul de expresii româneşti în contexte (*DERC*), al cărui prim volum, **A-C** (dintr-o serie de trei volume), apare acum, se adresează unui public divers: elevi, studenți, profesori, traducători, ziarişti şi tuturor acelora interesați de cunoaşterea resurselor expresive ale limbii române.

Încercarea de a oferi, ori de câte ori a fost posibil, atestări ale structurilor prezentate are mai multe obiective: pe de o parte, se atestă autenticitatea construcției respective, pe de altă parte, se ilustrează şi se completează informația în legătură cu conținutul şi, în sfârşit, se oferă premisa unor repere în legătură cu vechimea expresiilor româneşti. Cea mai mare parte a construcțiilor fixe sunt, în primul rând, rezultatul evoluției istorice a limbii române, însă există altele, mai ales la nivelul limbii literare, care au fost împrumutate sau, mai degrabă, a fost împrumutat modelul lor de constituire.

Susținerea prin contexte a construcțiilor fixe nu este un procedeu nou în cultura românească, el a fost folosit pe larg în *Dicționarul limbii române*, publicat de Academie, şi, într-o manieră mai mult sau mai puțin consecventă, în alte dicționare ale limbii române. Un dicționar cu un specific aparte, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, apărut în anul 1968, sub redacția lui Tudor Vianu, uzează, de asemenea, de data aceasta în mod susținut de citate din opera poetului. Dicționarul de față tratează însă expresiile detaşate de alte informații în legătură cu elementele componente, ca fenomene de limbă cu valoare în sine, deci, atribuie un alt statut acestor citate.

***

În alegerea *cuvântului-titlu* (*cuvânt-cheie* sau *cuvânt-pivot*) am avut în vedere importanța semnificației pe care o are acesta în structura expresiei, fără a aduce informații de natură gramaticală, considerând că nu sunt necesare într-un dicționar de tipul acesta; de aceea am dat sub acelaşi cuvânt-titlu expresii în care termenul semnificativ poate avea mai multe valori gramaticale (*bine* adverb şi *bine* substantiv).

În dicționar am valorificat lucrări lexicografice anterioare (Vezi *Bibliografia*), din care am reținut, după o atentă reevaluare, o bună parte a definițiilor lexicografice, iar în anumite cazuri am procedat la remanierea acestora, în sensul clarificării lor, al delimitării sensurilor, mai ales atunci când contextele alese spre ilustrare o impuneau, încercând, pe cât posibil, să evităm glosarea unei expresii prin altă expresie.

Majoritatea expresiilor au fost definite *analitic*, după semnul (**=**), iar în situațiile în care nu a fost posibilă o asemenea definire, explicația începe cu «Se spune» sau «Se zice»: **Na-ți-o bună că ți-am dres-o** (sau **frânt-o**) = Se spune într-o situație dificilă sau inoportună; **Colac peste pupăză** (Pop.) = Se zice când la un necaz sau la o nenorocire se adaugă un alt necaz sau o altă nenorocire. Există şi o modalitate de definiție a expresiilor când acestea sunt *formule* de care se foloseşte cineva în anumite împrejurări: **Bine v-am găsit!** = Formulă de salut pe care o spune un nou venit; **S-auzim de bine!** = Formulă de salut, la despărțire. Variantele unei expresii au fost puse în paranteze rotunde: **A băga** (sau **a vârî**) **pe cineva în** (**toate**) **boale**(**le**); **A lua pe cineva** (sau **a-i lua cuiva ceva**) **în nume de bine**.

În ceea ce priveşte aria de răspândire şi uzul expresiilor, am folosit prescurtări specifice, puse între paranteze rotunde, tipărite, după caz, cu sau fără majuscule: (înv.) = învechit, (îrg.) = învechit şi regional, (nob.) = neobişnuit, (pfm.) = popular şi familiar etc. (Vezi *Lista abrevierilor*)

Dacă o expresie are mai multe sensuri, acestea au fost notate cu litere mici (**a, b, c, d** etc.), sensurile apropiate au fost despărțite prin virgulă, iar sensurile îndepărtate prin punct şi virgulă. Omonimele, care apar în cuvintele-titlu, poartă o cifră la umăr, de exemplu, sub **DA**[1] se vor regăsi expresiile care îl conțin pe **da** *adverb*, iar sub **DA**[2] cele în care **da** este *verb*.

Pentru o mai bună înțelegere a sensului (sensurilor) expresiilor, am considerat necesar ca acesta să fie ilustrat prin contexte, uneori extinse, din scrieri literare reprezentative din literatura română, din lucrări ştiințifice şi din presa scrisă sau din presa electronică din România sau din Republica Moldova,

indicând la sfârşitul fiecărui citat numele autorului, iar în cazul textelor selectate din presă, am menționat fie titlul şi anul, fie adresa de internet.

Enunțurile care nu poartă nicio indicație de autor ne aparțin şi au rolul de a exemplifica/concretiza sensul unei expresii, atunci când nu au fost găsite contexte relevante atestate; alteori, acestea au fost utilizate în paralel cu textele selectate din sursele consultate, cu scopul de a „traduce”, în măsura în care a fost posibil, sensul fiecărei expresii. Bibliografia izvoarelor folosite în corpusul dicționarului se va regăsi în ultimul volum.

Vasile Ilincan

LISTA ABREVIERILOR[1]

arg. .... argou, argotic
arf. .... argotic şi familiar
asr. .... astăzi rar

Ban. .... Banat
bis. .... termen bisericesc
Buc. .... Bucovina

Cmr. .... comerț

d. .... despre
dep. .... depreciativ

etc. .... etcetera
euf. .... eufemistic

fam. .... familiar
fig. .... figurat
frm. .... franțuzism
frp. .... formulă de politețe

gmț. .... glumeț

irn. .... ironic
iuz. .... ieşit din uz

îf. .... în forma/formele
îlsd. .... în limbajul soldaților
înv. .... învechit
îppl. .... în poezia populară
îrg. .... învechit şi regional
îvp. .... învechit şi popular
îvr. .... învechit şi rar

Jur. .... ştiințe juridice

liv. .... livresc
ljc. .... la jocul de cărți
lpl. .... la plural
lsg. .... la singular

Mar. .... Maramureş
Mil. .... termen militar
mls. .... mai ales
Mol. .... Moldova
mpl. .... mai ales la plural
Mun. .... Muntenia

nob. .... neobişnuit

Olt. .... Oltenia

pan. .... prin analogie
pex. .... prin extensiune
pfm. .... popular şi familiar
pgn. .... prin generalizare
pop. .... popular
prt. .... peiorativ
Psr. .... păstorit

reg. .... regional
Rel. .... religie

spc. .... specializat
Spt. .... sport

şfg. .... şi la figurat

Trs. .... Transilvania
trv. .... trivial

vlg. .... vulgar

---

[1] Abrevierile cu inițială majusculă indică domenii de activitate sau provincii istorice româneşti. În interiorul parantezei explicative, prima abreviere începe cu majusculă, următoarele fiind scrise cu inițială minusculă.

BIBLIOGRAFIE

Volume, studii, articole

Andriescu, Al., *Valoarea stilistică a expresiilor idiomatice,* în *Studii şi cercetări ştiinţifice. Filologie,* Iaşi, anul VII (1956), pp. 63–75.

Avădanei, Constanţa, *Construcţii idiomatice în limbile română şi engleză*, Editura Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi, 2000.

Avram, Mioara, *Cultivarea limbii şi frazeologia,* în *Limba română,* anul XXX (1981), nr. 5, pp. 561–564.

Bidu-Vrănceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană-Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar general de ştiinţe ale limbii,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1997.

Boroianu, Ioana, *Conceptul de unitate frazeologică; tipuri de unităţi frazeologice* (I). în *Limbă si literatură,* 1974, nr. 1, pp. 25–34.

Boroianu, Ioana, *Conceptul de unitate frazeologică: tipuri de unităţi frazeologice* (II). în *Limbă şi literatură,* 1974, nr. *2,* pp. 242–247.

Căpăţână, Cecilia, *Elemente de frazeologie,* Editura Universitaria, Craiova, 2007.

Colţun, Gheorghe, *Frazeologia limbii române,* Editura Arc, Chişinău, 2000.

Colţun, Gheorghe, *Aspecte ale frazeologiei limbii române (curs special),* Chişinău, 1997.

Colţun, Gheorghe, *Etimologii frazeologice (curs special),* USM, Chişinău, 1995.

Colţun, Gheorghe, *Studiu de stilistică frazeologică,* USM, Chişinău, 2001.

Corlăteanu, Nicolae, *Probleme de frazeologie în dicţionarele bilingve şi explicative,* în *Cercetări de lingvistică,* anul VI (1961), nr. 1, pp. 101–118.

Coşeriu, Eugen, *Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2009.

Dimitrescu, Florica, *Locuţiunile verbale în limba română,* Editura Academiei, Bucureşti, 1958.

Dumistrăcel, Stelian, *Discursul repetat în textul jurnalistic – Tentaţia instituirii comunicării fatice prin mass-media*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi, 2006.

Dumistrăcel, Stelian, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1980.

Evseev, Ametista, *Contribuţii la studiul variantelor unităţilor frazeologice,* în *Analele Universităţii din Timişoara, Seria ştiinţe filologice,* anul VII (1969), pp. 256–252.

Groza Liviu, *Despre conceptul de unitate frazeologică,* în *Analele Universităţii din Bucureşti,* anul XLIII (1994), pp. 52–63.

Groza, Liviu, *Câteva paralele frazeologice,* în *Limbă şi literatură,* 1987, vol. III, pp. 321–326.

Groza, Liviu, *Despre locuţiuni şi expresii,* în *Limbă şi literatură,* 1990, nr. 2, pp. 139–145.

Groza, Liviu, *Unităţi frazeologice de provenienţă romanică în limba română,* în *Limbă şi literatură,* 1986, nr. 3, pp. 292–296.

Groza, Liviu, *Variante ale unor unităţi frazeologice de provenienţă franceză,* în *Limbă şi literatură,* 1981, nr. 1, pp. 14–18.

Hristea, Theodor (coordonator), *Sinteze de limba română,* ediția a III-a revăzută şi din nou îmbogățită, Editura Albatros, Bucureşti, 1984.

Hristea, Theodor, *Contribuții la studiul etimologic al frazeologiei româneşti moderne,* în *Limbă şi literatură,* 1977, nr. 6, pp. 587–598.

Hristea, Theodor, *Frazeologia şi importanța ei pentru studiul limbii române,* în *Limbă şi literatură,* 1984, nr. l, pp. 5–13.

Hristea, Theodor, *Frazeologie şi etimologie,* în *Limba română,* 1977, nr. 2, pp. 8–12.

Hristea, Theodor, *Probleme de etimologie: studii, articole, note*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1968.

Hristea, Theodor, *Sinonimia frazeologică şi lexico-frazeologică,* în *România literară,* anul XI (1978), nr. 29, p. 8.

Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române,* ediţie definitivă, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1977.

Mihăescu, N., *Carte despre limba românească*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972.

Munteanu, Ştefan, *Paralelisme frazeologice,* în *Limba română,* 1988, nr. 6, pp. 505–510.

Oprea, Ioan, *Comunicare culturală şi comunicare lingvistică în spațiul european,* Institutul European, Iaşi, 2008.

Oprea, Ioan, Nagy, Rodica, *Istoria limbii române literare. Epoca modernă*, Editura Universității Suceava, 2002.

Poalelungi, Gh., *Locuțiunile adjectivale,* în *Limba română,* 1963, nr. 2, pp. 133–146.

Slave, Elena, *Prezența cuvintelor cu valoare figurată în expresiile limbii române,* în *Omagiu lui Al. Rosetti,* Editura Academiei, Bucureşti, 1965, pp. 849–851.

Slave, Elena, *Structura sintagmatică a expresiilor figurate,* în *Limbă şi literatură,* anul XI (1966), pp. 379–413.

Zaharia, Casia, *Expresiile idiomatice în procesul comunicării*, Editura Universității „Al. I. Cuza" Iaşi, 2004.

Dicționare

Andrei, Nicolae, Tănase, Ion, Constantin, *Dicționar (selectiv) de locuțiuni, expresii şi sintagme româneşti, (DLES),* Editura Oscar Prinț & Societatea pentru învățătura Poporului Român, Bucureşti, 2004.

Bărbuț, Dorina, Nijloveanu, Ion, *Expresii populare româneşti. Dicționar,* Editura „Suflet Românesc", Craiova, 1995.

Breban, Vasile, Bulgăr, Gheorghe, Grecu, Doina, Neiescu, Ileana, Rusu, Grigore, Stan, Aurelia, *Dicționar de expresii şi locuțiuni româneşti.* Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1969.

Breban, Vasile, *Dicționarul general al limbii române,* vol. I–II, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1992.

Bucă, Marin, *Dicționar de expresii româneşti,* Editura Vox, Bucureşti, 2005.

Bucă, Marin, *Marele dicționar de expresii româneşti*, Editura Meteor Press, Bucureşti, 2011.

Comşulea, Elena, Teiuş, Sabina, Şerban, Vasile, *Dicționar de expresii şi locuțiuni,* Editura Ştiința, Chişinău, 1998.

Dicționar analogic şi de sinonime al limbii române, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978.

Dicționarul explicativ al limbii române, (DEX), ediția a II-a, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998.

Dicționarul limbii române literare contemporane (DRLC), vol. I-IV, Editura Academiei, Bucureşti, 1955–1958.

Dicționarul limbii române, (DA), tomul I, partea I*, A–B,* Socec, Bucureşti, 1913; tomul I, partea a Il-a, *C*, Editura Universul, Bucureşti, 1940; tomul I, partea a IlI-a, *D-De,* Editura Universul, Bucureşti, 1949; tomul II, partea I, *F-I,* Imprimeria Națională, Bucureşti, 1934; tomul II, partea a Il-a, *J–*

lacustru, Editura Universul, București, 1937; tomul II, partea a III-a, *ladă–lojniță,* Editura Universul, București, f.a.

Dicționarul limbii române, serie nouă, (DLR), Editura Academiei, București, tomul VI, *M,* 1965–1968; tomul VII, partea I, *N,* 1971; tomul VII, partea a Il-a, *O,* 1969; tomul VIII, *P,* 1972–1984; tomul IX, *R,* 1975; tomul X, *S,* tomul XI, partea I, *Ș,* 1978; tomul XI, partea a Il-a, *T,* 1982–1983; tomul XII, partea I, *Ț,* 1994; tomul XII, *U*, 2002, tomul XIII, partea I și a II-a, *V* și *W, X, Y*, 1997–2005; tomul XIV, *Z*, 2000; tomul I, partea a IlI-a, *D*, 2006–2009.

Dobrescu, Alexandru (coordonator), *Dicționar de expresii și locuțiuni,* Editura Litera, Chișinău, 1997.

Duda, Gabriela, Gugui, Aglaia, Wojcicki, Marie Jeanne, *Dicționar de expresii și locuțiuni ale limbii române,* Editura Albatros, București, 1965.

Dumistrăcel, Stelian, *Până în pânzele albe: expresii românești: biografii, motivații,* ediția a 2-a, revăzută și adăugită, Institutul European, Iași, 2001.

Dumistrăcel, Stelian, *Expresii românești; biografii, motivații.* Institutul European, Iași, 1997.

Mărănduc, Cătălina, *Dicționar de expresii, locuțiuni și sintagme ale limbii române.* Editura Corint, București, 2010.

Micul dicționar academic, vol. I-IV *(MDA),* Cuvânt introductiv de Eugen Simion, prefață de Marius Sala, Univers Enciclopedic, București, 2001–2003.

Noul dicționar universal al limbii române (NDU), Editura Litera Internațional, București. 2006.

Popescu, Mihaela, *Dicționar de expresii în limba română,* Editura ALL, București, 2004.

Seche, Luiza, Seche, Mircea, *Dicționarul de sinonime al limbii române*, Editura Academiei, [București], 1982.

A

De la a (**până**) **la z**(**et**) (Fam.) = De la început până la sfârşit; în întregime:

Profesorul de greceşte, tip original şi întotdeauna băut, care, imperturbabil şi nedezminţit o singură dată, striga la catalog „Bolohan" în loc de Balaban, „Dihanie" în loc de Divani, „Rus oof! viţiu" în loc de Rusovici, şi aşa de la A până la Z afară de unul cu breton pomădat pe frunte, pe care-l numea Mariţa de la Morile de vânt […] (G. IBRĂILEANU)

Sunt risipiţi, din fericire, pe toată întinderea alfabetului de la „a" la „zed". (ION VINEA)

ABANOS

A se ţine (sau **a şedea**) **abanos** = A se conserva foarte bine; a arăta mai tânăr decât vârsta pe care o are:

Şade tot abanos, ţapăn şi vârtos… (ANTON PANN)

ABATE

A se abate din (sau **de la subiect**) **vorbă** (Spc.) = A face digresiuni, a divaga:

De asemenea, interlocutorul poate fi întrerupt când se abate de la subiect, când e nevoie de o clarificare sau de mai multe explicaţii […] (MIHAI COMAN)

[…] *d. prezident… nu permite oratorului să iasă din cestiune.* (I. L. CARAGIALE)

Îi abate (**într-o parte**) = Îi trece prin minte să facă ceva; îi vine în gând o dorinţă neaşteptată:

Îi abătuse strigoaicei ca să-mi puie coarne de fier. (VASILE ALECSANDRI)

ABATERE

Abatere de la regulă = Excepţie:

Orice abatere de la această regulă constituie o încălcare a Legii 8/1996 privind dreptul de autor. (http://www.vremeanoua.ro)

Abatere de la vorbă = Digresiune de la subiect:

A relatat faptele făcând şi destule abateri.

ABDICA

A abdica de la datorie = A renunţa la îndeplinirea datoriilor; a-şi încălca îndeplinirea datoriilor:

În virtutea lui, libertatea presei devine, în fapt, o datorie publică: presa are anumite obligaţii faţă de individul-cetăţean, obligaţii de la care nu poate abdica în numele legilor pieţei (profitului) şi ale succesului facil (divertismentul). (MIHAI COMAN)

Am abdicat de la datorie. Am uitat că avem şi datorii morale, captivi în lumea exclusiv materială. (http://www.meritocratia.tv)

A abdica de la principiile sale = A face, a determina să renunţe la convingerile, ideile, principiile sale:

Spre deosebire de partenerii săi, România voia să sublinieze faptul că cele patru state apărau principiile ce guvernau Europa postbelică şi că ele nu vor abdica de la aceste principii în faţa presiunilor de tot felul ce se exercitau asupra lor. (MIRCEA MUŞAT, ION ARDELEANU)

ABRAŞ, **-Ă**

A ieşi (ceva) **abraş** = A nu izbuti, a suferi un eşec, o înfrângere:

Dumnealui, banul Vulpe... îl cunoaşteţi? Iată-l! priviţi-l bine... [...] *S-au gudurat pe lângă români, doar i-a înşela, după obicei; dar, ieşind abraş, a luat în sfârşit calea lungă şi sucită a giudecăţii.* (VASILE ALECSANDRI)

A încercat să ne păcălească, dar, ieşind abraş, s-a împăcat cu situaţia şi a devenit om de onoare. (http://www.scientia.ro)

Om abraş (Fig.) = Om rău, afurisit, al dracului; om căruia nu-i place să se amestece altul în treburile lui. (Cu valoare adverbială) Rău, afurisit, veninos, cumplit:

Foc se face căpitanul / Că-i din firea lui abraş! (AL. VLAHUŢĂ)

[…] *bătrânul simţise dureri grozave prin piciorul drept, care-l şi ţinuseră să nu mai*

poată sui dealul, unde găsea alinarea; şi-n seara aceasta înţepăturile începură să-l chinuiască şi mai abraş. (EM. GÎRLEANU)

Penele, negre şi albe, zbârlite, smulse, răsfirate, se amestecaseră-n lupta abraşă […] (P. ISPIRESCU)

ABSTRACŢIE (ABSTRACŢIUNE)

A face abstracţie de… = A nu lua în considerare, a nu ţine seama de…, a renunţa la…:

Căci, abstracţie făcând de la milioanele de bani […] *mai rămâne în paharul destul de amar băut pân-acum drojdia asigurărilor formale din declararea de recunoaştere* […] (MIHAI EMINESCU)

Însă celui care vorbeşte în public despre o carte de maxime a unui contemporan în viaţă, i se impune, credem, să facă abstracţie de acest caracter liric al maximei […] (PAUL ZARIFOPOL)

ABUR

A scoate aburi pe gură = A vorbi zadarnic:

– Da omoară-te dracului că poate aşa am să scap de tine! mormăi apoi nepăsător, scoţând pe gură şi pe nas fuioare albe de aburi, ca un balaur întărâtat. (LIVIU REBREANU)

AC

A avea, a căuta (**a găsi, a afla**) **ac de cojocul cuiva** = A avea mijloace de a înfrâna sau de a pedepsi pe cineva; a descoperi mijlocul de îndreptare a purtării cuiva:

Asta e boală cu leac,/ Am eu de cojocul tău ac…(ANTON PANN)

– Las' că v-am găsit eu ac de cojoc. De-acum dormiţi, dormire-aţi somnul cel de veci, că v-am aşternut eu bine! (ION CREANGĂ)

A băga (sau **a ascunde**) **acul în miere** = A face vrajbă (zâzanie) între oameni:

Dar până atunci, aşa cum nu e în stilul meu să ascund acul în miere, risc să proorocesc franc […] (LEO BUTNARU)

A găsit să bage ac în miere şi a stricat toată atmosfera de la serviciu. (http://www.scientia.ro)

A călca (sau **a merge, a umbla**) **ca pe ace** = A călca (sau a umbla) încet, cu grijă:

Numai el nu se simţea în apele lui, umbla ca pe ace în urma tuturor. (http://www.scientia.ro)

A căuta acul în carul cu fân = A face o muncă zadarnică, a căuta ceva ce nu se poate găsi:

O luă prin oraş în speranţa regăsirii copilului, ceea ce echivala cu a căuta acul în carul cu fân. (ION GHEŢIE)

Rutieriştii caută acul în carul cu fân… dar îl vor găsi. (http://observator.ro)

A sta (sau **a şedea**) **ca pe ace** (sau **pe cărbuni** ori **pe ghimpi**) = A fi foarte nerăbdător:

Îmi făceam griji în legătură cu orice: bani, cămin, singurătate, limbă şi ultimele zile înainte să plec am stat efectiv ca pe ace. (http://volinaserban.wordpress.com)

Titu stătuse pe ghimpi. Îl rodea o emoţie ca în preajma unui examen greu. (LIVIU REBREANU)

M-aplec şi eu, aşa era. Cloşca ţâfnea grozav, şi nu se astâmpăra locului, parcă sta pe cărbuni... (I. L. CARAGIALE)

Ace, brice şi carice (Vlg.) = Lucruri diverse, de tot felul:

Băi nene, păi de când cu atentatele din 11 septembrie, toată lumea ştie că nu ai voie cu foarfecuţe [sic!], *unghere* [sic!], *ace, brice şi carice în bagajul de mânî.* [sic!] (http://akaty.wordpress.com)

(**A scăpa**) **ca prin urechile acului** = (A scăpa) cu mare greutate dintr-o încurcătură, o primejdie:

Şi eu, mai deunăzi, cât mă vezi de voinic, de-abia am scăpat de dânsul, ca prin urechile acului. (ION CREANGĂ)

Ei, câte a îndurat bietul om, ţi se face părul măciucă. Numai ca prin urechile acului a scăpat de la moarte alergând peste câmpuri de la Gliganu până la Costeşti unde a ajuns într-un hal fără hal. (LIVIU REBREANU)

Prințul Harry a scăpat ca prin urechile acului dintr-un accident. (http://looktv.ro)

Înțolit (sau **pus**) **la patru ace** sau **la marele fix** (Pop.) = Îmbrăcat elegant:

Pe când acum, în drumul vârstei ei, și exact la răspântia în care izbânzile școlare nu mai pot spune nici ele nimic unui sânge tânăr și clocotitor se ivise el, Mihnea, pus la patru ace […] (GIB I. MIHĂESCU)

De data asta s-a prezentat printre puhoaiele din Gorj înțolit la patru ace, în cămașă albă și în pantofi în care puteai să-ți faci freza. (http://m.hotnews.ro)

ACASĂ

A nu avea cei șapte ani de acasă = A fi prost crescut:

În fața socrilor niciodată nu vei avea cei 7 ani de acasă... chiar dacă le vei demonstra că de fapt îi ai... (http://www.opinii.md)

A nu-i fi cuiva boii acasă = A nu se simți bine (dispus); a nu avea chef de nimic:

Băbătia lui, de la o vreme încoace, nu știu ce avea, că începuse a scârțâi: ba c-o doare ceea, ba c-o doare ceea, ba i-e făcut de năjit, ba că i-e făcut pe ursită […] *încât lui moș Nichifor acestea nu-i prea veneau la socoteală, și de-aceea nu-i erau acum mai niciodată boii acasă.* (ION CREANGĂ)

MIRON: *Ia, cumătrul, nevastă, nu știu ce are; parcă nu i-s boii acasă.* (C. NEGRUZZI)

A-și strânge lioarba acasă = A tăcea, a-și ține gura:

[…] *dacă ar ști el, ticăitul, unde am pornit astă noapte, și-ar strânge lioarba acasă.* (ION CREANGĂ)

Așa (sau **acum**) **mai vii de acasă** = Înțeleg sau admit ce spui. Ești pe placul meu:

– *Ei, așa mai vii de-acasă. Bravos! Zi-i nainte!* (I. L. CARAGIALE)

Tocmai atuncea își veniră și țăranii de acasă. Acum înțeleseră șiritenia vorbei cucoanei, se mirară de atâta înțelepciune și se împăcară cum știură ei mai bine. (P. ISPIRESCU)

Bine mititelule! Ia acum ai mai venit de-acasă. (ION CREANGĂ)

Ca (**la mama**) **acasă** = Ca în mediul familial:

Era ca acasă, îngrijea de straturile grădinei și de stupi. (MIHAI EMINESCU)

O plăcintă savuroasă și tradițional românească cu brânză, ca la mama acasă, care nu este dificil de pregătit. (http://www.gustos.ro)

Cei de-acasă = Rudele de-aproape, familia:

Și așa, cu una, cu două, până le dădea de rost, apoi toate alergau, ca un stol de vrăbii speriate, care încotro ședeau, ca să spuie veste bună și noroc pe la cei de-acasă. (BARBU DELAVRANCEA)

Își perindă pe dinaintea ochilor planuri de viitor, gânduri aurite. O să se întremeze și o să isprăvească facultatea, apoi se va face profesor și-i va sălta și pe cei de acasă. (PAVEL DAN)

O vrea frumoasă, mănoasă, (sau pop.) **lăptoasă și devreme acasă** = Cere mult prea multe, are pretenții prea mari:

Că precum / Bărbat bun și usturoi dulce nu se poate / Așa și nu se poate / Lânoasă și lăptoasă și grasă, / Să vie și devreme acasă. (ANTON PANN)

ACATIST

A da acatist(**e**) = A cere preotului să se roage lui Dumnezeu, Fecioarei Maria sau altor sfinți pentru o persoană sau pentru reușita unei acțiuni:

Când e să cază pă capul omului pedeapsa neascultărei și a lăcomiei, cade, măcar d-ar da și zece acatiste. (BARBU DELAVRANCEA)

(Fig.) *Rămânea lefter, dar dădea acatiste că a scăpat cu-atât.* (ION PAS)

ACELA, ACEEA

Ca acela (sau **ca aceea, aceia(lea)** etc.) (Fam.; cu valoare de superlativ) = Însemnat, extraordinar, puternic:

Eram cu toții la masă, sub bolta de viță; Gavril aducea niște fripturi ca acelea. Toți își

lăsară furculiţele şi cuţitele şi începură să bată din palme. (MIHAIL SADOVEANU)

Unde nu dă o căldură ca aceea şi se topeşte omătul. (ION CREANGĂ)

Care dintre voi se simte destoinic a împărăţi peste o ţară aşa de mare şi bogată ca aceea…? (*IDEM*)

ACCENT

A pune accentul (pe ceva) = A scoate în relief, a da atenţie deosebită (unei probleme), a sublinia, a insista:

Conştiinţa religioasă nu se desluşea prea mult în sensul doctrinei, ea punea accentul pe rit. (LUCIAN BLAGA)

(Cu inversare) *Accentul ce s-a pus pe experienţă a variat… după timpuri.* (*IDEM*)

Aceasta, în fond, nu este decât enunţarea protestantismului, direct în felul cum se prezintă; adică, în dogmatica lui – aş zice – ar trebui să punem accentul fundamental pe elementul raţional. (NAE IONESCU)

ACCEPTA

A accepta cu ochii închişi (sau **orbeşte**) (ceva) = A accepta fără chibzuială (ceva):

Credea, oare, că-s prost şi că am să accept totul orbeşte? (CEZAR PETRESCU)

ACCES

A (**nu**) **avea** (sau a (**nu**) **da**) **acces**= A (nu) avea permisiunea să meargă undeva, a (nu) avea voie să patrundă undeva:

Programul junimist [avea ca scop]... *oprirea lor* [a maselor] *de la o viaţă conştientă, care ar putea să le dezvolte spiritul de cercetare şi de critică şi deci să le dea acces la trebile statului.* (G. IBRĂILEANU)

ACESTA

Acesta mi-i plugul = Asta mi-i meseria, soarta; aşa mi-e scris:

Ei acum, Tinco, înţelege că trebuie să mergem şi pe la cinstita crâşmă mort-copt, că asta ni-i plugul. (EUGEN LOVINESCU)

ACHIT

A fi (sau **a se afla**) **în achit** (Jur.; d. agenţii fiscali) = A nu rămâne dator după încheierea socotelilor:

Abia spre primăvară, el a reuşit să fie în achit.

ACHITA

A se achita de ceva = A duce la bun sfârşit o obligaţie:

Cu acest prilej ţin să mă achit de două datorii: întâia, către criticul Sanielevici, care, singurul până azi în critica internaţională, a afirmat cu aprigă tărie că sunt un scriitor al proletariatului. (PANAIT ISTRATI)

I. N. s-a achitat de restanţele pe care le mai avea faţă de ei, după ce aceştia au făcut cereri de a fi înscrişi în tabelul de creanţe depus la Tribunalul Bucureşti. (http://www.gsp.ro)

ACHIU

A avea achiul (La jocul biliard) = A începe jocul, a avea lovitura de deschidere a partidei:

De data asta, el a avut achiul şi a câştigat partida.

ACHIZIŢIE

A face o achiziţie = A procura un lucru de preţ în condiţii avantajoase:

Ziarul financiar: Novensys face o achiziţie şi ţinteşte afaceri de 40 mil. euro. (http://www.novensys.com)

ACOLO

Ce ai acolo? = Ce ai în faţă (în mână etc.):

– Ce ai acolo? Degeaba încerci să-mi ascunzi?

Ce am eu de-acolo? = Ce mă priveşte? Ce avantaj am din asta?:

Las' să mă cheme cum m-a chemat; ce ai dumneata de-acolo? (ION CREANGĂ)

Ce faci acolo? = Ce faci, cu ce te ocupi (chiar în momentul de faţă)?:

– Spune-mi, te rog, ce faci acolo? Ai găsit alt loc de muncă?

Fugi de acolo! = Da' de unde! Nici gând! Imposibil!:

MIȚA: *Mă traduce la sigur.* IORDACHE: *Fugi de-acolo!* (I. L. CARAGIALE)

Nu te cred. Minți. Fugi de acolo!

Până pe acolo = Peste măsură, din cale afară (de mare, greu, frumos etc.):

– Mătuşă, zice nevasta, d-apoi oare cum om face noi ca să fie mai bine?

– Aceasta nu-i vrun lucru pân' pe-acolo, copilă hăi, zise baba. (ION CREANGĂ)

ACOPERI

A acoperi cheltuielile = A face față cheltuielilor, a se achita de datoriile făcute:

Cu ce să acopăr cheltuielile drumului? (LIVIU REBREANU)

Criza se traduce printr-un dezechilibru major între venituri şi cheltuieli. Veniturile nu pot acoperi cheltuielile. Se numeşte deficit bugetar. (MIRCEA BĂTRÂNU)

A acoperi retragerea = A proteja trupele silite să se retragă:

Dumneata, căpitane, acoperă-ne retragerea. (CEZAR PETRESCU)

A acoperi cu țărână (pe cineva) = A îngropa (pe cineva):

Şi totuşi când pe dânsa cu țărnă-a coperit-o / Părea că lumea-i neagră, că inima îmi crapă. (MIHAI EMINESCU)

A acoperi terenul (Spt.) = A fi activ pe terenul de joc, acolo unde este nevoie:

În ciuda înălțimii sale, 1,68 metri, ea poate lovi bine. Are picioare foarte dinamice, acoperă terenul perfect. (http://a1.ro)

A se acoperi de glorie = A săvârşi fapte mari de arme, a fi foarte viteaz:

Divizia a 9-a Infanterie se acoperi de glorie în luptele din zona Otopeni-Băneasa-Tunari, dar nu fără sacrificii de vieți, alături de celelalte unități care luptaseră învingând […] (EMILIAN IONESCU, VALERIU ŞELESCU)

ACOPERIRE

A avea acoperire = **a)** A avea justificare, motive sau argumente pentru o acțiune săvârşită conform unor indicații precise:

Premierul către reprezentanții FMI: „Majorările de salarii şi indemnizații au acoperire financiară". (http://ziarulnational.md)

b) A avea semnal într-o rețea de internet sau de telefonie mobilă:

Avem, de asemenea, şi acoperire 4G destul de mare față de media europene, care se află la 26%. (http://www.ziuaveche.ro)

ACORD

A fi (sau **a cădea**) **de acord** = A se învoi la ceva, a ajunge la un punct de vedere comun:

Până la masă avură timp să răsdiscute toate măsurile cuprinse în manifest, fără a se putea pune totuşi de acord. (LIVIU REBREANU)

Bănuiesc că putem cădea de acord că respectarea drepturilor nu este transmisă genetic. (http://www.revista22.ro)

O nemțoaică straşnică fu angajată, înainte de a cădea ei de acord, ca s-o cioplească deocamdată cât e necesar pentru a o putea expedia apoi în străinătate. (LIVIU REBREANU)

A fi de acord să... = A se învoi (la ceva), a fi de părere să..., a aproba:

Stăpânii de moşii credeau că în schimbul libertății muncii obținută de țăranii clăcaşi la Comisia proprietății, aceştia vor fi de acord să le lase pământul pe care aceştia îl aveau în folosință în baza clăcii, în deplină proprietate, fără nicio altă obligație. (ALEXANDRU GABRIEL FILOTTI)

De acord = **a)** De aceeaşi opinie, părere:

Nu e nevoie neapărat să ne declarăm de acord cu teoria entelehială. (LUCIAN BLAGA)

– „Unchiule, iar glume!"

– „Ba deloc, băiete! / Sunt de-acord cu toții, foarte sigur ştiu... (I. L. CARAGIALE)

b) (Formulă prin care se exprimă aprobarea) Bine! Ne-am înțeles! Aşa să fie!:

Aşa vom face. De acord!

De comun acord (pleonastic) = În perfectă înțelegere, în deplină armonie:

Despăgubirile prevăzute în alineatele (3) şi (4) se stabilesc de comun acord cu proprietarul său, în caz de divergență, prin justiție. (CONSTITUȚIA ROMÂNIEI, 1991)

Concret exproprierea e posibilă numai […] *cu prealabila despăgubire, stabilită prin justiție sau de comun acord cu proprietarul.* (http://www.revista22.ro)

ACORDA

A-i acorda mâna = A consimți să se mărite:

Ar fi cel mai fericit dintre oameni dacă… i-ar acorda mâna. (ION GHEȚIE)

ACREDITA

A acredita o idee = A susține o idee, a o face demnă de crezare:

În fața „ofensivei" variantelor-colind […] *s-a născut o mişcare de rezistență cu scopul de a acredita ideea că versiunea-colind e o degradare a versiunii baladă.* (DORIN ŞTEF)

„Evenimentele recente acreditează ideea selecției procurorilor în funcții de conducere pe alte criterii decât cele ale performanței profesionale", se mai arată în comunicatul în care DNA îi menționează pe cei 71 de procurori […] (http://www.mediafax.ro)

ACRI

A i se acri cuiva de (sau **cu**) **ceva** (sau de cineva) = A se sătura sau a se plictisi de (ori cu) cineva sau ceva:

Căci li se acrise tot umblând încoace şi încolo prin pădure ca nişte haidamaci, urgisiți de Dumnezeu. (P. ISPIRESCU)

Şi, pe urmă, drept să-ți spui, mi s-a cam acrit de dumnealor. (I. L. CARAGIALE)

ACRITOR, -OARE

A mânca o acritoare (Îvp.) = A mânca bătaie:

Pe la noi, când este cineva bătut de către altul, îi zic că a mâncat o săferdè; unii îi zic salată, alții naframă, alții acritoare… (B. P. HASDEU)

ACROBAȚIE

A face acrobație (sau **echilibristică**) (Fig.) = A adopta soluții nesigure, periculoase pentru a ieşi dintr-o încurcătură:

Mimy face acrobație, mititica, s-o scoată la socoteală! (ALICE VOINESCU)

Unul mi-a spus că fac echilibristică cu moartea. Aşa sunt oamenii de nepricepuți, incapabili să ghicească ceva. (ANTON HOLBAN)

ACRU, -Ă

A-i fi (cuiva) **acru** sau **a-i fi inima acră** (sau **sufletul acru**) **de ceva** = A fi plictisit, sătul de ceva (sau de cineva):

Am arătat, într-un rând, că aceste prafuri şi alifii ale liberalilor le-am luat de ni-i acru sufletul de ele şi tot rău. (MIHAI EMINESCU)

Mi-i acru sufletul de atâta îmblet. (I. G. SBIERA)

A-i veni acru (de ceva sau de cineva) = A fi sătul, plictisit:

I se urâse şi lui şi-i venise acru tot auzind-o de dimineață până seara. (P. ISPIRESCU)

Mulți doresc singurătatea, / Dar eu de ea sunt sătul: I-am cunoscut bunătatea, / Mi-a venit acră, destul… (B. P. HASDEU)

A se sătura de ceva ca de mere acre (sau **pădurețe**) = A fi plictisit, dezgustat (de ceva):

Ei, m-am săturat de contăş ca de mere acre. […] *Fa, fa Ioană, du-te de zi cuconaşului să tacă, că m-am săturat de mojică ca de mere pădurețe... îmi vine acru...* (VASILE ALECSANDRI)

A se uita (**cam**) **acru la cineva** = A privi la cineva chiorâş, neprietenos:

−Bine, voinice, zise împăratul, uitându-se la dânşii cam acru oarecum; a veni ea şi vremea aceea… Dar acum, deodată, ia să ospătați ceva, ca să nu ziceți că ați ieşit din casa mea ca de la o casă pustie. (ION CREANGĂ)

Vulpea când nu ajunge la struguri, zice că sunt acri = Se spune despre cel ce afirmă că nu doreşte un lucru pe care, de fapt, îl vrea, dar nu-l poate obține:

Nu ştiu de ce caut cu obstinație să-l urâțesc, să-i găsesc cusururi. Sunt ca vulpea care nu ajunge la struguri şi zice că sunt acri. (NORA IUGA)

Ori vulpea care nu ajunge la struguri spune că sunt acri, ori C.R. chiar este o mamă devotată, capabilă să-şi sacrifice cariera de dragul familiei. (http://www.puterea.ro)

ACT

A face act de prezență = A se duce într-un loc pentru puțin timp, din datorie sau din politețe:

Boiangiu era calm. Se stăpânea. Îşi zicea că mare lucru n-are să fie nici acuma. Doar să patruleze puțin, să facă act de prezență. (LIVIU REBREANU)

Noi am făcut doar act de prezență. Evoluția echipei nu a mai fost aceeaşi, dar am avut şi mari probleme de lot. (http://liga2.prosport.ro)

A face un act de autoritate = A face uz (uneori abuz) de autoritatea pe care ți-o dă o anumită calitate sau situație:

Ofițerul este obligat să facă act de autoritate adesea cu subordonații săi. (http://www.scientia.ro)

Bine, i-a atras atenția că „fiți atent că faceți totuşi un act de autoritate, că vi s-ar putea lua în nume de rău lucrul acesta", l-a sfătuit pe mitropolit… (www.crestinortodox.ro)

A face un act de dreptate = A recunoaşte meritele sau drepturile cuiva, neluate în seamă până atunci:

Erau convinşi că fac un act de dreptate! Că strivesc prin urletele lor viscerale orice împotrivire! Se simțeau infailibili! (MUGUR BURCESCU)

„Proiectul de lege este un act de dreptate făcut celor care au avut curajul să se opună regimului opresiv comunist", a mai spus Muraru. Conducerea şcolii i-a făcut un act de dreptate şi a fost imediat repus în drepturi. (http://www.mediafax.ro)

A lua act de ceva = **a)** A constata, a lua cunoştință de ceva:

Am luat act de prezența ta aici şi ne bucurăm că ai venit.

b) A declara în mod formal că a luat cunoştință de ceva:

El lua act de o nouă posibilitate a sa de a se apropia de taina existenței. (LUCIAN BLAGA)

DIRECTORUL Comp. bar., strigând puternic: [...] *Dv. vă... încuiați, ca să zic aşa, în ordinea dv. de zi, şi apoi, de aci, nu mai vreți să... ieşiți! Rog să se ia act de aceasta. Aceasta nu e... lucru curat! Vom protesta! vom umple... toate gazetele!* (I. L. CARAGIALE)

ACTIV, -Ă

A avea ceva la activul său = A fi autorul unei acțiuni importante sau grave:

– Nu mă interesează ce are la activ, mai ştiu şi eu ce are la activ, să-mi dai şi mie dosarul lui […] (DINU SĂRARU)

Actorul, chiar dacă nu are la activul său o experiență bogată, trebuie să se simtă mereu ca la primul rol, să aibă starea de spirit a unui ucenic. (http://www.revistavip.net)

A avea multe la activ =A fi săvârşit multe fapte nepermise, ilegale (criticabile, reprobabile):

Dar Irod mai avea multe alte crime la activ. Şi-a asasinat cumnații, soacra şi a omorât toți copiii care se înrudeau cu asmoneii. (ARINA AVRAM)

Polițiştii germani spun că Elisabeta are peste 200 de furturi la activ. (http://www.antena3.ro)

Doi tineri au fost arestați de magistrații bihoreni, având la activ mai multe furturi. (http://bihoreanul.gandul.info)

A-i pune cuiva ceva la activ = A pune o acțiune (gravă) pe seama cuiva:

I-a pus multe nelegiuri la activ.

A lua parte activă la o acțiune = A lucra efectiv, dându-şi tot concursul:

Credeam că nu ne vom mai întâlni, dar întâmplările au făcut că foarte curând am fost silit să iau parte activă în favoarea acestui om […] (ZAMFIR ARBORE)

Încă de pe vremea când era elev al şcolii de ucenici din cadrul acestor ateliere, el a luat parte activă la acțiunile antirevizioniste care au avut loc în perioada respectivă la Cluj. (http://www.fericiticeiprigoniti.net)

ACTUALITATE

A pune în actualitate = A pune în mişcare:

Nu era momentul să pună în actualitate vechiul lor plan.

A trece la actualitate = A întreprinde ceva:

El nu putea rămâne în starea aceea de letargie: trebuia să treacă la actualitate.

ACȚIONA

A acționa (pe cineva) **la tribunal** (sau **în justiție, în judecată**) = A da sau a chema (pe cineva) în judecată, a intenta un proces:

De observat în acest exemplu, extras dintr-unul dintre ziarele vădit şi constant preocupate de frumusețea exprimării şi formularea stângace „acționarea în instanță". Cu varianta „acționarea în judecată", ea face o carieră nemeritată în presă. (MIHAI COMAN)

În contra polițaiului legea penală îmi dă dreptul de a-l acționa la tribunalele ordinare […] *Edilii de pe Bega au decis să acționeze în judecată holdingul deținut de Țiriac pentru nereguli în ceea ce priveşte un monument de arhitectură.* (http://www.evz.ro)

ACȚIUNE

A intenta cuiva acțiune = A da pe cineva în judecată:

Acțiunea pentru daune-interese rezultând din fapte şi delicte de presă nu se poate intenta decât înaintea aceleiaşi jurisdicțiuni de competența căreia este delictul. (CONSTITUȚIA REGATULUI ROMÂNIEI, 1923)

Dinu Patriciu a intentat acțiune de divorț la Judecătoria Sectorului 1. (http://www.gandul.info)

A pune în acțiune = A pune în mişcare, a da impuls, a porni ceva:

E idealul şcolii celei nouă, în care puterile nesfârşite care se ascund în sufletul copilăresc sunt stârnite, puse în acțiune şi conduse fără a da această impresie. (NICOLAE IORGA)

Furtuna a pus în acțiune autoritățile. (https://radioresita.ro)

După eforturi îndelungate, utilajele au fost puse în acțiune.

A trece la acțiune = A întreprinde ceva, a trece la fapte:

N. G. s-a apucat de gătit! Nici când a trecut la acțiune nu a renunțat la aurul de la mână! (http://www.cancan.ro)

ACUM

Acu-i acu (În forma *acu*) = A sosit clipa hotărâtoare, acesta e momentul decisiv:

Dar ce frumoasă se făcu / Şi mândră, arz-o focul; / Ei Cătălin, acu-i acu / Ca să-ți încerci norocul. (MIHAI EMINESCU)

„Ia, acu-i acu!" zise Prepeleac în gândul său, oftând. (ION CREANGĂ)

Să te văd, Balaşo... acu-i acu... Ian să-mi mai dreg fiongu de la testemel. (VASILE ALECSANDRI)

Acum ori niciodată = Este ultima şansă, este momentul favorabil pentru a acționa:

Acum ori niciodată croieşte-ți altă soartă. (A. MUREŞANU)

ACUŞI

Acuşi... acuşi... = a) Când... când:

Pe când soacra horăia, dormind dusă, blajina noră migăia prin casă; acuşi la strujit pene, acuşi îmbăla tortul, acuşi pisa mălaiul şi-l vântura de buc. (ION CREANGĂ)

b) În curând:

Și odată ești tânără în viață! Și veacul femeii e scurt! Eu am douăzeci și opt de ani, și acuși, acuși, trec peste pragul blăstămat al celor treizeci de ani. (CONSTANTIN STERE)

Pentru ce nu ne-ai spus tu din vreme / Cum că pă fârșit merge bucata? / Dar' lasă!- acuși, acuși tu vei screme / Toate ce-ai mâncat. Numai fi gata; (I. BUDAI-DELEANU)

ADAOS

A porni într-adaos (Pop.) = A rămâne însărcinată:

Mai bună minte avea Mirăuță din Grumăzești, care umbla trelalela, în puterea iernii, pe la tărăbile jidovești, întrebând ba teacă de cosor, ba căpestre de purici, ba cuie de la corabia lui Noe, ba fragi și căpșune pentru cineva care pornise într-adaos, ba cânta în pilda jidovilor. (ION CREANGĂ)

ADĂPA

A ști în ce apă se adapă cineva (Pop.) = A-i cunoaște gândurile sau scopurile:

Socoteam și eu că junii nu vor călca pe urmele bătrânilor în privința literaturei populare și că-și vor schimba drumul și vor lua o altă cale. M-am înșelat. Eu văz că ei se adapă tot dintr-o apă cu bătrânii. (P. ISPIRESCU)

*EUROmania: În ce ape se scaldă integrarea în Vâlcea (*http://www.euractiv.ro/*)*

ADĂPOST

A da cuiva adăpost = a) A adăposti:

O, de mi-ar da cineva un adăpost de călători în pustiu, aș părăsi pe poporul meu și m-aș duce de la ei, căci eu toții sunt niște desfrânați și ceată de defăimători! (BIBLIA)

b) A ocroti pe cineva:

Haide, dragul mamei, / Nani, nani, fă, / Cât timp sânul mamei / Adăpost îți dă. (ANA CONTA-KEMBACH)

A fi (sau **a se pune**) **la adăpost de ceva = a)** A preveni sau a evita un neajuns:

Mă punea la adăpost de griji pentru următoarele zile. (ION GHEȚIE)

b) A se feri de o amenințare, a proteja:

Stimate domnule Director, iertați-mă: eu cred că judecata ziarului dv. în această privință nu este – cum să zic mai potrivit? – nu este cu desăvârșire la adăpost de orice împotrivire întemeiată. (I. L. CARAGIALE)

Din momentul în care s-a instituit domnia ereditară în locul celei elective și s-a pus puterea supremă a statului la adăpost de înverșunatele lupte de partid, s-a pus, în principiu cel puțin, la adăpost de patimele și de asprimea intereselor momentane și trecătoare însăși ideea statului, adică ideea armoniei intereselor naționale. (MIHAI EMINESCU)

ADĂSTA

A adăsta ca mortul colacul (Pop.) = A aștepta cu nerăbdare:

Aștept în tot vacul [veac] / Ca mortul colacul. (I. C. HINTESCU)

Sta în fața casei și adăsta ca mortul colacul, dar nu erau semne că va veni cineva.

ADÂNC, -Ă

A ajunge (sau **a trăi**) **până la adânci bătrâneți** = A ajunge (sau a trăi) până la o vârstă înaintată:

Cu toate că un suveran ajuns la adânci bătrânețe și altul, atins de-o boală ce n-avea vindecare, au fost supuși ineluctabilei legi a naturii… (MIHAI EMINESCU)

Apele line/liniștite sunt adânci = Oamenii liniștiți în aparență ascund adesea sentimente sau pasiuni puternice:

Apele line sunt adânci. În pasul domol al calului, Vitoria cugeta, cu privirile posomorâte. (MIHAIL SADOVEANU)

Din (sau **în, până-n) adâncul sufletului (**sau **inimii)** = Din tot sufletul:

A oftat din adâncul inimei, s-a uitat galiș la nenorocita drumeață. (ION CREANGĂ)

Și-ți mulțumesc… din adâncul sufletului pentru bunătatea ce ai. (P. ISPIRESCU)

N-a dezlegat sacul încă, dar să vezi vorbă adâncă = Se spune despre cei proşti, care vorbesc fără să gândească:

Această vorbă se foloseşte întotdeauna ironic cu referire la oamenii proşti, care vorbesc fără să gândească şi care, provocați la vorbă („la deschiderea sacului"), dau drumul la lucruri de o mare prostie („vorbe adânci").
(http://www.literparc.ro/)

ADEZIUNE

A-şi da adeziunea (la ceva) = A adera, a-şi da consimțământul:

M-am oferit să încerc să vorbesc cu doi prieteni, despre discreția cărora garantam, şi numai dacă-şi vor da adeziunea la planul nostru, să le divulg numele celor din complot. (ION IOANID)

Şi-au dat adeziunea la protestul împotriva războiului bacteriologic. […] Unii s-au dus să se înscrie în Gărzile Patriotice, alții şi-au dat adeziunea în scris ori de la tribuna Marii Adunări Naționale. (http://jurnalul.ro)

ADEVĂR

Adevărul adevărat sau **adevărul gol-goluț** = Adevărul pur şi simplu, purul adevăr:

Să mă trăsnească, boierule, dacă nu-ți spui adevărul gol-goluț! (MIHAIL SADOVEANU)

Adevărul adevărat e că are două mari slăbiciuni. (CAMIL PETRESCU)

ADICĂ

La o adică sau (reg.) **la dică** = **a)** La drept vorbind, ca să spun adevărul:

Na-ți-o bună, zise Trăsnea, când la dică, nu-i nimică. (ION CREANGĂ)

b) În momentul hotărâtor, la nevoie:

Jupân Dumitrache: Eu am ambiț, domnule, când e vorba la o adică de onoarea mea de familist. (I. L. CARAGIALE)

Să nu cumva să mă laşi la dică. Eu am venit cu d-ta, precum m-ai rugat. (VASILE ALECSANDRI)

ADIO

A-şi lua adio de la ceva = A socoti ceva pierdut pentru totdeauna:

De când Alexandru şi Maria se unise pentru eternitate, luându-şi adio de la o lume în care nu puteau să trăiască, nici să fie fericiți, bătrânul Dăngescu nu putuse să mai aibă un minut de repaos. (I. M. BUJOREANU)

Elevii şi-ar putea lua adio de la vacanța de vară. (www.realitatea.net)

A zice adio =A se despărți definitiv de ceva:

S-a dus amorul, / Un amic, / Supus amândurora, / Deci cânturile mele zic / Adio tuturora. (MIHAI EMINESCU)

Deşi iarna se apropie cu cortegiul ei de furtuni pe Marea Neagră, ne suim vesel amândoi pe vaporul ce merge la Kamieş, zicând adio lui Negri, lui Rallet, lui Ion Ghica şi la mai mulți ofițeri din tabăra de la Maslac […] (VASILE ALECSANDRI)

Adio şi n-am cuvinte (sau **adio şi-un praz verde**) (Irn.; fam.) = Se spune pentru a exprima indiferența totală față de cineva; am terminat, puțin îmi pasă de rest:

După aia, adio şi un praz verde! Am avut un Gründig (made in Poland). (FLORIN IARU)

Din partea mea, un sincer adio şi n-am cuvinte, succese frenetice pe calea vieții, să fiți cei mai tari de pe cracă.
(http://www.ziaristionline.ro)

ADMINISTRA

A administra o probă (Jur.) = A folosi un mijloc de probă într-un proces:

Din probele administrate rezultă că cei trei inculpați au comis acte de şantaj şi anterior anului 2004. (DORIN ŞTEF)

Totodată instanța apreciază că în acest caz devin incidente prevederile art. 171 din Codul de procedură civilă, conform cărora partea decăzută din dreptul de a administra o probă va putea totuşi să se apere […].
(www.cdep.ro)

ADORMI

A adormi de veci, somn veșnic sau **somnul** (**cel**) **de veci, întru Domnul** = A înceta de a mai trăi, muri, a deceda:

Ființa tăcută și palidă care fusese maică-sa adormi într-o zi de veci. (MIHAIL SADOVEANU)

Într-o dimineață, chemând sehastrul pre ucenicul din chilioara de alături, și văzând că nu-i răspunde, se duse ca să vadă ce face, dar îl găsi dormind de somnul cel vecinic. (C. NEGRUZZI)

A adormi din greu, (**ca**) **dus** sau (**ca**) **mort** = A cădea într-un somn greu sau în stare de letargie:

Se lăsă oleacă jos pe iarbă și adormi dus. (ION CREANGĂ)

A adormi vigilența cuiva = A face să slăbească vigilența cuiva, a abate atenția:

Testamentul lui Petru I, pe care ei îl calificau „apocrif" pentru a adormi vigilența celorlalte puteri europene, îi obseda aproape dureros. (http://ro.wikipedia.org)

ADRESĂ

A greși adresa = **a)** A nimeri în alt loc sau la altă persoană decât cea indicată:

Mascații au greșit, din nou, adresa: căutau niște contrabandiști, dar au dat buzna peste o familie obișnuită din Medgidia, care locuia pe aceeași stradă. (http://stiri.tvr.ro)

b) (Fam.) A avea o părere greșită despre cineva, a-l socoti altfel decât este, a se înșela asupra cuiva:

Din întâmplare, lucrul este tocmai dimpotrivă, și ironia și-a greșit adresa. (TITU MAIORESCU)

Lasă că, chiar dacă în opera dlui Sadoveanu s-ar cânta imoralitatea, apostrofa dlui Sanielevici ar fi greșit adresa, căci ar fi trebuit să fie adresată dlui Iorga […] (G. IBRĂILEANU)

(**A spune** sau **a vorbi ceva**) **la adresa cuiva** = (A spune sau a vorbi ceva) cu privire la cineva; (mai ales) împotriva cuiva:

De veacuri întregi, străinii pripășiți pe pământul nostru românesc, aveau numai batjocuri la adresa Românului, cercând ca prin ele să-i nimicească mândria îndreptățită de Român, ca doară-doară Românul va ajunge la convingerea, că el e născut să fie rob! (VICTOR LAZĂR)

Nu cred că a spus ceva la adresa ta.

ADUCE

A aduce cu pâră (Jur.; îvr.) = A discredita o persoană pârând-o:

Dar iudeii, împotrivindu-mi-se, am fost nevoit să cer să fiu judecat de Cezarul, dar nu că aș avea de adus vreo pâră neamului meu. (BIBLIA)

– O, prea înțelepte jupân ghicitor! / Aibi milă de mine, fii îndurător, / Nu aduce pâră pentru capul meu […] (ANTON PANN)

A aduce (pe cineva) **la realitate** = A face să înțeleagă situația reală, să vadă lucrurile sub aspectul lor adevărat:

Vartolomeu Diaconu încercă să-și aducă fata la realitate, de la distanță, cu tot soiul de schime elocvente, încruntându-se și făcându-i semn să înceteze. (CEZAR PETRESCU)

Lumina gălbuie, neputincioasă, îl readuse la realitate. (LIVIU REBREANU)

A aduce cu (sau **după**) **sine** = A provoca, a determina:

[...] *înscăunarea unei puternice regalități aduce cu sine crearea unei nobilimi de războinici și funcționari.* (G. CĂLINESCU)

A aduce cu… = A semăna cu…:

Tu mi-ai deschis a ochilor lumine, / M-ai învățat ca lumea s-o citesc, / Greșind cu tine chiar, iubesc greșala: / S-aduc cu tine mi-este toată fala. (MIHAI EMINESCU)

A aduce folos= A folosi; a fi folositor, a aduce câștig:

Unde nu sunt boi, staulul este gol, însă puterea boilor aduce mult folos. (BIBLIA)

Ce folos ți-ar aduce plecarea mea? (CEZAR PETRESCU)

Talentele în lume ce nu aduc folos / Sunt foarte de prisos. (ALECU DONICI)

A aduce înainte = A cita:

Nu voi aduce înainte nicio învinuire, pentru că în părerea mea nu este vorba de greşeli mici, individuale, sau aparţinând unei grupări, care să susţină judecata, să fie condamnate. (DISCURSURI ŞI DEZBATERI PARLAMENTARE, 1864-2004)

A aduce la (**buna** sau **dreapta**) **cunoştinţă** (pe cineva) = A ajuta (pe cineva) să înţeleagă, să priceapă, să cunoască:

Pe nebunul nu-l aduci la cunoştinţă. (ANTON PANN)

A aduce la (sau **în, întru**) **săvârşire** (sau **săvârşit**) (Înv.) = A săvârşi, a pune în aplicare:

Încheind un tractat... nu-l putu aduce în săvârşire. (C. NEGRUZZI)

Acestea, dară, de la toată dihaniia aşe într-acesta chip înţelegându-să, la ascultare cuvântului şi scuturarea lucrului cea mai de pre urmă să vinim, carea tot mijlocul cel spre lesnire şi tot modul cel spre fericita săvârşire aduce […] (DIMITRIECANTEMIR)

A aduce la brazdă bună = A îndrepta:

Muierea lui se tot gândi cum s-ar putea dezvăţa bărbatul de la beutul fără cumpăt, cum l-ar putea aduce la brazdă bună să-şi facă şi ei niţică stare. (I. POP-RETEGANUL)

– Muierile astea, se amestecă în vorbă un bătrân, ar trebui legate cu funia şi aruncate peste o creangă. […] *Ehe, să le fiu eu jandarm, aş uda o funie şi de le-aş croi numai două, ştiu că le-aş aduce la brazdă.* (PAVEL DAN)

A aduce la cunoştinţa (sau **la cunoştinţă**) **cuiva** = A informa pe cineva despre ceva; a face cunoscut:

M-a trimis... să aduc la cunoştinţa Măriei Voastre că el, cică, poate să vă facă podul. (ION CREANGĂ)

Aducându-i la cunoştinţă că l-a conceput în afara căminului conjugal, îl salvează. (G. CĂLINESCU)

Afară de aceste două evenimente ale săptămânii, pe care le relatarăm foarte desluşit cititorilor, avem a înregistra între faptele, deşi de o ordine secundară, totuşi importante, aceea ce o ştire din izvor sigur ne aduce la cunoştinţă. (I. L. CARAGIALE)

A aduce la disperare (pe cineva) = A exaspera (pe cineva):

Ai să mă aduci la disperare cu pretenţiile tale. (GALA GALACTION)

Schopenhauer era un melancolic, un enervat. Era excitabil la culme şi de o voinţă foarte slabă. Nesiguranţa vieţii îl aducea la disperare. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

A aduce la împlinire (sau **la, întru îndeplinire**) = A executa:

La anul 1817, dl Racocea, c. c. translator românesc în Lemberg, publică prospectul unei foi periodice ce era să iasă pentru întâiaşi dată în limba românească. Planul său nu se putu aduce în împlinire. (MIHAIL KOGĂLNICEANU)

Am adus întru îndeplinire tot ceea ce ne-aţi poruncit. (ION CREANGĂ)

Pe masca aceea bătută de lună, peste care şuviţele de păr negru şerpuiau, părea că o voinţă lăuntrică luptă contra cuiva […] *spre a aduce la îndeplinire un plan pus la cale înaintea somnului* [...] (D. ANGHEL)

A aduce la mijloc (Înv.) = A cita ceva în sprijinul unei afirmaţii:

[…] *şi zidind multe dumnezeieşti biserici, şi împodobindu-le şi sfinţindu-le, s-a mutat către Domnul, făcând multe minuni şi în viaţă şi după moarte. Din acestea vrednic lucru este a aduce la mijloc una sau două, spre semn de virtuţile bărbatului acestuia* [...]. (http://www.calendar-ortodox.ro/)

A aduce la potecă (pe cineva) (Reg.) = A îndrepta purtarea (cuiva):

Eu tot am să-l aduc la potecă. (POP.)

A aduce la prochimen (pe cineva) (Înv.) = A aduce pe calea cea bună (pe cineva):

Dac-ai vrea tu să-l aduci la prochimen... sara... când îți despletești părul... știi?... tertip femeiesc. (VASILE ALECSANDRI)

A aduce mulțumire(a) (sau **mulțumiri(le)**) (cuiva) = **a)** A mulțumi (cuiva):

Aduc mulțumirile mele d-lui Pătârlăgeanu pentru solicitudinea generoasă ce arată. (I. L. CARAGIALE)

b) A satisface, a produce plăcere:

Dulcețurile, cafeaua (în felegene) și ciubucul turcesc alcătuiesc o treime nedespărțită, care în toate întâmplările vieții aduce mulțumire trupului și mângâiere sufletului! (VASILE ALECSANDRI)

A aduce pâra (Jur.; înv.) = A acuza în fața judecătorilor:

Și Petru și-a adus aminte de vorba pe care i-o spusese Domnul: Înainte ca să cânte cocoșul te vei lepăda de ... Ce pâră aduceți împotriva omului acestuia? (BIBLIA)

A aduce pe cap = A deranja cu…, a inoportuna cu…:

[…] *femeile și răzeșii pe care îi oropsește îi aduc pe cap o mulțime de necazuri.* (G. CĂLINESCU)

I-a adus pe cap toți colegii.

A aduce pe lume = A da naștere la…, a naște:

Iată pajuri năzdrăvane care vin din neagra lume ,/ Aducând pe lumea albă feți-frumoși cu falnic nume. (VASILE ALECSANDRI)

Luna prin nouri înger pe lume blând veghează. / Somnul aduce-n lume copiii lui nătângi. (MIHAI EMINESCU)

Când le-a venit pe lume un copil, s-a văicărit zile de-a rândul celor ce stăteau să-l asculte [...] (http://www.anidescoala.ro/)

A aduce vorba de (sau **despre**) **ceva** = A îndrepta discuția către un anumit subiect; a pomeni despre ceva:

Nici până acum nu bănuia că Lică înadins aducea vorba de politică, că uneori n-avea poftă de femei și de fleacuri. (H. PAPADAT-BENGESCU)

Dacă se adunară la un loc, aduseră vorba iarăși despre broasca fratelui lor. (P. ISPIRESCU)

A(-i) aduce (sau **a(-i) purta**) **ghinion** (sau **nenoroc**)= A(-i) fi de rău augur (cuiva):

Pisică neagră! Pftiu drace! Asta-ți aduce ghinion! (TUDOR ARGHEZI)

Această carte, în ciuda tristeții fundamentale care a stârnit-o și a austerității ei aproape totale, mi-a adus cel mai mare noroc literar, încât, uneori, mă gândesc surâzând amar: uite, domnule, ce noroc poate să-ți aducă un nenoroc bine exprimat! (NICHITA STĂNESCU)

A o aduce (sau a **o da, a o lua**) **pe după piersic/vișin** (Pop.) **=** A spune (ceva) pe ocolite; a se eschiva, a căuta subterfugii:

Spune repede de ce-ai venit, n-o mai da pe după piersic! (I. L. CARAGIALE)

Haidi Vali, toată lumea știe că ai fost securist, ce-o mai dai după piersic. (http://www.zoso.ro)

A (**o**) **aduce** (**bine**) **din condei** sau **a învârti condeiul = a)** A vorbi sau a scrie cu talent, cu eleganță:

Scrisoarea asta pe care o citesc… e bine adusă din condei. (http://www.scientia.ro).

Deocamdată, e cel mai clar și mai bine adus din condei articol despre Ilie Todorov. Incomplet, desigur. […] (http://www.vipmagazin.md)

b) A se dovedi abil, diplomat în exprimare:

Ei, bravos! aici a adus-o bine! (I. L. CARAGIALE)

Dumneavoastră învârtiți condeiul, și, când vreți, faceți din alb negru și din negru alb. (ION CREANGĂ)

Era în încurcătură, dar a adus-o bine din condei.

Ce-i aduce? = Ce-i pasă? Ce-i foloseşte?:

De-oi petrece-ncă cu mâţe şi cu pureci şi cu luna, Ori de nu – cui ce-i aduce? (MIHAI EMINESCU)

Ce vânt te-aduce? = Se spune cuiva care a venit pe neaşteptate:

– Da ce vânt te-o adus pe la noi, soro dragă? (VASILE ALECSANDRI)

– Mă rog… cum… ce vânt te aduce pe la noi? bâigui Apostol, în picioare, privindu-l mereu cu mirare. (LIVIU REBREANU)

ADUNA

A aduna pâinea (Îvr.) = A aşeza aluatul (sau mălaiul) în tăvi pentru coacere:

După ce a frământat bine, femeia a adunat pâinea şi a dat-o în cuptor.

A se aduna ca la urs (Pop.) = A se aduna în număr foarte mare:

Începe lumea să s-adune / Din toate părţile-ntr-o clipă, / Aleargă ca la urs, grămadă, / Se-ndeasă, se-mbrâncesc să vadă... (ŞT. O. IOSIF)

Locuitorii urbei şi cei care tranzitau oraşul de pe malul Prutului s-au adunat ca la urs pentru urşii, căiuţii, cerbii şi nuntaşii mascaţi din Conceşti…
(http://www.darabaneni.ro)

A (se) aduna de pe drumuri = A face să stea sau a sta acasă:

[…] *mie-mi trebuie o fată mai aşezată, care să ţină la casă,… ca să mă pot şi eu aduna de pe drumuri.* (ION GHEŢIE)

Copilul a avut un tată care l-a lăsat şi a plecat în lume. Noroc că mai trăiau bătrânii şi şi-au adunat de pe drumuri fata şi nepotul. (PAVEL DAN)

Avramache stătu până la etatea de douăzeci şi unu de ani când, scutit de serviciul militar, se căsători cu fata aceluia care de două ori îl adunase de pe drumuri şi al cărui asociat deveni. (PANAIT ISTRATI)

A-şi aduna gândurile (**puterile**) (Fig.) = A se concentra:

Aci se instală Comăneşteanu, singur, fericit de a-şi putea aduna gândurile, fără a fi supărat de nimeni. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Preotul stinsese lumina şi se trântise pe pat să-şi adune gândurile şi să facă un plan nou, altă socoteală. (I. L. CARAGIALE)

– Duce-mă-voi şi mă voi tot duce – grăi Lia – şi voi răzbi şi-mi voi aduna toate puterile dacă e vorba să scap un suflet. (IOAN SLAVICI)

A-şi aduna minţile = A se calma. A-şi pune ordine în gânduri:

Băiatul se codeşte; se sileşte să-şi adune minţile risipite… (AL. BRĂTESCU-VOINEŞTI)

Parcă a tunat şi i-a adunat (Pop.; d. persoane) = **a)** A pune la un loc persoane foarte deosebite una de alta:

[…] *căci, drept vorbind, şi moş Vasile era un cărpănos ş-un pui de zgârie-brânză, ca şi mătuşa Mărioara. Vorba ceea: „A tunat şi i-a adunat”.* (ION CREANGĂ)

[…] *toţi* [musafirii] *aveau figuri zbârcite, ochii spălăciţi, nasuri roşii sau vinete ca pătlăgelele; toţi erau scurţi pe picioare, pântecoşi, plini de bere şi de cartofle; parcă a tunat şi i-a adunat, cum zice românul.* (NICOLAE GANE)

b) Se spune despre oameni cu aceleaşi trăsături rele strânşi împreună:

Pentru întâia oară a tunat şi v-a adunat laolaltă aici, ca să faceţi giumbuşuri parlamentare. (I. L. CARAGIALE)

ADUS, -Ă

(A fi) adus(**ă**) **din meşteşug** (Pop.) = Meşteşugit, realizat cu dibăcie, cu artă:

Baia era pardosită cu tot felul de marmură… şi adusă din meşteşug aşa încât închipuia tot felul de flori. (P. ISPIRESCU)

A doua zi ziarul ,,Românul” spune că opoziţia s-a unit cu străinii pentru a lua

administrația din mâna românilor și a o da străinilor și, ca dovadă, citează câteva vorbe alese cu meșteșug din jurnalele opoziției din ajun. (MIHAI EMINESCU)

Adus de spate = Gârbovit:

La o masă lungă […] *un tânăr* […] *lungăreț la chip și cam adus de spate făcea corecturi.* (AL. VLAHUȚĂ)

Alături, Rocneanu privea tăcut în fundul ceștei de cafea; un bătrâior, încă destul de îngrijit, mic, puțin adus de spate, cu mustață sură, cu fruntea dezgolită. (EUGEN LOVINESCU)

ADVERSAR

A nu avea adversar (sau **potrivnic, rival**) = A fi fără egal, a fi unic:

Liderul liberalilor vâlceni, deputatul Cristian Buican, a declarat că actualul primar al Sibiului, Klaus Iohannis, nu va avea adversar în competiția pentru șefia PNL. (http://www.obiectiv.info)

La drept vorbind, păunul n-avea potrivnic de mândru. (POP.)

Când materia-și dă spiritul prin strivirea lui Pascal / Și martirul triumfează, Cristos nu are rival. (CEZAR BOLLIAC)

AER

A avea aerul (**că..., să…, de…**)= A da impresia (că..., să…, de…):

Despre Maria țiganca observă că avea aerul unei statui indiene. (G. CĂLINESCU)

Foaia franceză ar avea un aer modest, dar cel puțin convenabil. (I. L. CARAGIALE)

Urcai pentru întâia oară scara străjuită de sfincși baroci și fui purtat prin niște încăperi și mai ticsite de lucruri de preț decât cele de la catul de jos, având aerul de muzeu, nu de locuință. (MATEIU I. CARAGIALE)

A da aer (**de**) = A da înfățișare (de):

După ce Păturică făcu tot ce putu ca să-și dea aer de om cinstit și cu durere de inimă de averea stăpânului său, el se înfățișă dinaintea lui și-i dete socoteală de toate măsurile ce luase. (NICOLAE FILIMON)

Leonora, de nouăsprezece, brunetă, subțire, suferind de un ușor strabism, care-i dădea veșnic un aer de îngândurare, de concentrare, de înfrânare a unui elan […] (G. IBRĂILEANU)

În încercarea de a da un aer nou, sofisticat, casei tale, nu trebuie să te lupți din greu, ci trebuie să faci exact opusul, să te relaxezi. (http://www.clickpentrufemei.ro)

A fi (sau **a rămâne**) **în aer** = A se afla într-o situație critică; a nu avea nicio perspectivă:

Clasele de sus stau în aer, fără atingere cu poporul de jos, care singur în țara noastră este o clasă pozitivă și a păstrat mai curat sufletul românesc. (OVID DENSUSIANU)

Aceștia sunt o clasă cu o stare precară, cam în aer. (G. IBRĂILEANU)

Dacă nu primesc banii la timp sunt în aer și nu știu ce voi mai face.

A fi (sau **a se simți**) **ceva în aer** = A exista semne că se pregătește ceva (în ascuns):

De-abia de la margine până la cvartirul generalului întâlneam când și când câte un chip de om. Era ceva în aer și pe ulițe din pustietățile de care vorbesc scripturile. (ALECU RUSSO)

Era în aerul acestei întâlniri dintre intelectuali de multe nații ceva neliniștit, care făcea să se deschidă cele mai întunecate perspective. (NICOLAE IORGA)

Nu se întâmplase încă nimic, dar se simțea ceva în aer. (PETRU DUMITRIU)

A-i trage (cuiva) **una de se plictisește în aer** (Arg.) = A lovi (pe cineva), a bate (pe cineva) rău:

Individul furios l-a amenințat că-i trage una de-o să se plictisească în aer.

A lua aer = A ieși din casă pentru a respira aer curat:

[…] *ciugulește ceva și spune să pregătim trăsura că vrea să iasă până în Herăstrău să ia aer* […] (EUGEN BARBU)

După un dans care se prelungise cam mult și se dovedise cam excentric, cerui barișnei

Ghenea favoarea de a o însoţi pe verandă, pentru a lua puţin aer. (GIB I. MIHĂESCU)

A lua o gură de aer = A face o plimbare scurtă:

Deseori întâlneai oameni cari alergau pe câmp după o gură de aer curat, sătui de duhoarea din casă, din curte, din sat. (PANAIT ISTRATI)

Când simţi că nu te mai poţi concentra, plimbă-te 10-15 minute, de preferat în aer liber, pentru a lua o gură proaspătă de aer. (http://www.clickpentrufemei.ro)

A sări în aer = A distruge ceva cu ajutorul unui exploziv:

La câteva minute după punerea explozivului, clădirea a sărit în aer.

A schimba aerul (Arg.) = A ieşi la furat:

Neavând parale, cei doi ieşiseră să schimbe aerul, dar nu le-a mers, fiindcă au fost surprinşi de un agent de poliţie.

A-şi da (sau **a-şi lua**) **aere** = A lua o atitudine de superioritate, a vrea să pară important; a se îngâmfa, a se încrede, a face pe grozavul:

Pentru a-şi da aere faţă de lumea de la celelalte mese, domnul Marinică îi spunea... neamţului... Herr Frederic. (ION PAS)

Mai frumos ca sfântul Gheorghe, îşi da aere viteje... / Ele – repede ghicindu-l, se-ncercau să-l prindă-n mreje […] (AL. MACEDONSKI)

AFACERE

E o afacere să… sau **nu e** (**nici**) **o afacere** = E (sau nu este, nu e deloc) avantajos să…:

Într-o dimineaţă mă pomenesc cu un bileţel de la Damé, cam aşa: «Iubite amice, Treci îndată pe la mine. Este vorba de o afacere foarte importantă, care ne poate face norocul la amândoi». (I. L. CARAGIALE)

La hotel iarăşi, nu e nicio afacere în ziua de astăzi: trei, patru zile de hotel e cât aş plăti aci pe două luni, am calculat eu... (GIB I. MIHĂESCU)

AFARĂ

A da afară = a) A scoate (cu forţa) de undeva; a exclude, a concedia dintr-un post:

– Apoi parcă s-au mai mulcomit, că stau pe-acasă, murmură Cârciumarul cu părere de rău. Numai Spiridon mi-a ţinut de urât până adineaori de l-am şi dat afară... (LIVIU REBREANU)

Patronul, cum l-a văzut, l-a bătut până la umplut de sânge şi apoi l-a dat afară… Acum e pe drumuri, cerşetor! (ANTON BACALBAŞA)

Nepedepsit însă tot n-a rămas: autoritatea bisericească numaidecât l-a dat afară din slujbă şi i-a ridicat darul – spre marea părere de rău a poporenilor lui. (I. L. CARAGIALE)

b) (Fam.) A vomita:

A dat afară tot ce-a mâncat.

A da afară muştele din Cişmigiu (sau **din Herăstrău**) (Arg.) = A lenevi, a trândăvi:

Şi când e în culmea vervei adaugă: –…detaşat cu serviciul în Cişmigiu: dă muştele afară! (I. L. CARAGIALE)

A da pe-a afară de frumos (sau **de frumoasă**) (Irn.) = A fi urât (sau urâtă):

Fata dă pe-a afară de frumoasă, dar este educată şi la locul ei.

A da pe-afară de deşteptăciune (Irn.) = A fi prost:

Sam este un adolescent englez obişnuit. Nu dă pe afară de deşteptăciune, nu e uimitor de chipeş [...] (http://furelise-oriceoriundeoricand.blogspot.ro)

A fi afară din cale (sau **a fi din cale-afară**) (Fam.) = A fi peste măsură:

Iată o stare de lucruri din cale afară de elocventă. (LUCIAN BLAGA)

Era un vis misterios/ Şi blând din cale-afară. (MIHAI EMINESCU)

A fi din afară de minte (Înv.) = A fi ieşit din minţi:

Lucrurile nefăcute sunt în afară de minte; dar ea primește înlăuntrul ei vederea lor. (TEODOSIE PARASCHIV)

A fi în afară de (**orice**) **pericol** = A scăpa cu bine:

În momentul când aşternem aceste rânduri, d-ra Porția Popescu este în afară de orice pericol, precum era dealtminteri şi în momentele crampelor, prea puțin serioase ca să poată compromite o sănătate aşa de robustă.(I. L. CARAGIALE)

Cu toate acestea, deputatul PNTCD este în afară de orice pericol. (http://www.ziuanews.ro)

A fi în afară de orice îndoială (sau **discuție**)= A fi evident, a fi clar:

Faptul în sine este exact, desigur, e în afară de orice îndoială; dar, ca o cauză explicatoare a revoltelor, el reprezintă un adevăr dublat de o greşeală sau o greşeală dublată de un adevăr […] (C. DOBROGEANU-GHEREA)

Meritul este în afară de orice discuție. (G. CĂLINESCU)

A ieşi afară = A părăsi un loc închis. (Spc.) A defeca:

– *Leapădă puşca, Anico, şi ieşi afară din umbrar dacă vrei să mă mai vezi în viață!* (RADU ROSETTI)

Cu siguranță, mama ta te-a avertizat să nu ieşi niciodată afară cu părul ud pentru că riști ori să răceşti rău de tot, ori să faci pneumonie. (www.romaniatv.net)

Pacientul i-a spus doctorului că n-a mai ieşit afară de câteva zile.

A (**se**) **judeca pe din afară** (Pop.) = A (se) judeca în libertate:

Pentru faptă o să te judece pe din afară.

A-şi ieşi afară din fire (sau **din sine, din pepeni, din țâțâni, din papuci**) (Pfm.) = A-şi pierde cumpătul:

Căci, dacă ne-am ieşit din fire, este pentru Dumnezeu, iar dacă suntem cu mintea întreagă, este pentru voi. (BIBLIA)

Oh ! Era de o mie de ori mai bine aşa… Trebuie făcut totul ca s-o scoată din nou din pepeni…. (GIB I. MIHĂESCU)

A-şi ieşi afară din răbuş (Pop.) = A-şi pierde socotelile:

Dar tu curat că ai dat peste un stăpân ca pâinea cea bună; numai să avem vorba dinainte, să nu fii rău de gură, c-apoi mi-i să nu mă scoți din sărite şi să mă faci câteodată să-mi ies din răbuş afară. (ION CREANGĂ)

AFIRMATIV, -Ă

În caz afirmativ = Dacă se va întâmpla aceasta:

[…] *decide dacă unele dintre statele membre fac obiectul unei derogări, astfel cum este aceasta definită la alineatul (3) al prezentului articol şi, în caz afirmativ, care sunt aceste state.* (TRATATUL PRIVIND UNIUNEA EUROPEANĂ)

În caz afirmativ, indicați, dacă știți, instanța la care se află dosarul şi numărul acestuia. (www.lexplus.ro)

AFIŞ

A face afiş (pe cineva sau ceva) (Arg.) = A accidenta grav pe cineva; a distruge ceva:

Un polițist este făcut afiş de o maşină în timp ce amendează un şofer. (http://www.cancan.ro)

Un Mercedes-Benz CLK este făcut afiş de un excavator uriaş (http://www.4tuning.ro/)

A rămâne afiş (Arg.) = A rămâne încremenit:

Ca student la Politehnica din Cluj, l-am ascultat la o conferință unde am rămas afiş şi nu era decât student în anul 4 de facultate. (http://www.ebihoreanul.ro/)

A se face afiş (Arg.) = A fi într-o stare avansată de ebrietate:

După numai câteva pahare s-a făcut afiş şi nimeni nu se mai putea înțelege cu el.

AFLA

A afla casa pustie = A nu găsi pe nimeni în casă:

Băiatul, …când se întoarce îndărăt, află casa pustie. (POP.)

A afla chip (sau **chip şi cale, chip de cale**) (Pop.) = A găsi mijlocul de a...:

Cât s-au gândit ei încolo şi-ncoace, tot n-au aflat chip şi cale. (I. G. SBIERA)

Aflase chip a se dezlega pe nesimţite dintr-un lanţ ce nu era potrivit cu uşurătatea inimii sale. (C. NEGRUZZI)

A afla o codiţă cuiva = A-i găsi sau a-i inventa defecte cuiva:

Ba unul nu-i place, ba altul e prea urât, ba că altuia altă ceva îi lipseşte ... ; mai în scurt, fiecăruia îi afla câte-o codiţă. (POP.)

A afla pricină (sau **a-şi afla prilej, a afla vreme**) (Înv.) = A găsi un pretext, un moment oportun (spre a îndeplini ceva plănuit de mult):

Ea numai pentru brâu se teme, / Că vor afla duşmanii vreme / Să-i fure-ntr-asta brâul ei. (G. COŞBUC)

A afla târgul şi ţara = A afla, a şti toată lumea:

Am iubit-o numai seara,/ Ş-au aflat târgul şi ţara. (POP.)

A nu-şi (**mai**) **afla locul** sau **a nu-l** (**mai**) **ţine locul** (pe cineva) = A nu (mai) avea astâmpăr, odihnă; a fi nerăbdător:

De-amar năvalnic n-o mai ţine locul. (G. COŞBUC)

A nu-şi afla loc(**ul**) (Pop.) = A nu putea sta liniştit (de mare bucurie, de emoţie etc.):

Atât era ea de bucuroasă şi de veselă, cât nu-şi afla loc. (I. G. SBIERA)

În piaţa dintre cele două muzee naţionale ale Vienei, pe o bancă, şase tineri nu-şi aflau locul. (EUGEN LOVINESCU)

A nu-şi afla rost sau **a nu** (mai) **avea** (niciun) **rost** = **a)** A nu-şi găsi locul, a nu avea astâmpăr:

Măi fârtaţi, nu-mi aflu rost. (G. COŞBUC)

Înviorătorul unor timpuri veştede a rămas totdeauna dascăl sărac, precum plecase, şi într-o zi, după tulburările de la 1821, în care nu şi-a putut afla rostul, o căruţă ţărănească îl aducea bolnav de moarte în locul umil de unde plecase la drumul lui de apostol. (IORGA)

b) A fi lipsit de sens; a fi inutil:

N-are rost să te frământi atâta, că tot nu rezolvi nimic!

A se afla (sau **a fi**) **sub tipar**= A se afla (sau a fi) în curs de tipărire; a se afla (sau a fi) în curs de apariţie:

Trei mari scrieri ale lui Bolliac... sunt sub tipar. (NICOLAE BĂLCESCU)

În Italia am cele mai multe cărţi. Am zece. Sau, dacă le adaug pe cele care sunt acum sub tipar, am vreo cincisprezece. (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

A se afla de faţă (Fam.) = A fi prezent:

Toţi se aflau de faţă la această şedinţă. Din Bucureşti era de faţă tânărul Sergiu Cujbă, un basarabean şi el, care a vorbit răspicat şi frumos despre foloasele culturii. (NICOLAE IORGA)

A se afla în afară din sine-şi (Înv.) = A fi bolnav psihic:

Aflându-se afară din sine-şi pentru multă întristare şi-au cerut mazilia. (ALECU VĂCĂRESCU)

A se afla în fonduri (Fam.) = A avea bani:

Sediul nostru în timpul acelor săptămâni cât ne-am aflat în fonduri a fost… restaurantul Darvas. (ION GHEŢIE)

A se afla în sălaş (Înv.) = A sălăşlui:

Prenumăraţia se face la d. Fotila, carele se află în sălaş în casele d. marelui vornic Gheorghe Filipescu. (MOSES GASTER)

A se afla în treabă sau **a-şi face** (**de**) **treabă** (cu ceva) (Fam.) = A interveni într-o discuţie sau într-o acţiune numai de formă, fără a aduce vreo contribuţie; a simula efectuarea unei acţiuni, a se preface că munceşte:

Cu pipa treabă-și face și pe mini-mă lasă-n pace. (POP.)

Că bine zici! deschise și el gura, numai ca să se afle în treabă. (*IDEM*)

Vorbește numai ca să se afle în treabă.

A se afla la cheremul cuiva = A fi la bunul plac al cuiva:

Ha, ha, ha... bine că i-am prins portretul la mână... de-acum îi la cheremul meu... (VASILE ALECSANDRI)

A-și afla (sau **a afla de bine** ori **de cuviință**) **cu cale** (Pop.) = A găsi potrivit, nimerit:

Mișelul de poștaș găsise de cuviință să mă iscălească cu mâna lui. (MATEIU I. CARAGIALE)

A-și afla moartea = A muri:

[…] *unul zicea că popa cel bătrân e înger care-i îndeamnă să meargă să se pocăiască că în groapa aceea și-or afla moartea și să nu-i afle nepocăiți;* (I. POP-RETEGANUL)

Tătâne-său a plecat cu oastea și și-a aflat moartea pe meleaguri străine. (POP.)

A-și afla/găsi omul (Pop.) = A da peste persoana pe care nu poți s-o înșeli, s-o învingi:

Ei căutau să le spuie cineva altceva, ce nu știau ei, dară nu-și găsiră omul. (P. ISPIRESCU)

Cum te afli? (Fam.) = Cum te simți? Cum îți merge?:

– Cum te afli? Nu mai știu nimic de tine.

Cum (sau, popular, **care**) **nu se (mai) află** (Cu sens superlativ) = Care iese din comun, nemaipomenit, extraordinar:

O zână... cum nu se mai află sub soare. (P. ISPIRESCU)

Te-oi face eu să iei un drăguț de femeie care nu se mai află! (ION CREANGĂ)

Nu se (sau **unde se**) **află!** (Pop.) = Nu-i adevărat! Nu e exact!:

S-a plâns boierului că l-ai batjocorit.

– Nu se află, domnule epistat. (VASILE ALECSANDRI)

Să nu se afle (**ca**) **să…**= Nu cumva să…:

El i-au zis să nu se afle ca să vie acasă fără o sută de lei. (I. G. SBIERA)

Și-a aflat (sau **și-a găsit**) **sacul peticul** (sau **și-a aflat tingirea capacul**) (Fam.; irn.; mls. d. soți) = A-și găsi perechea potrivită:

Ci / Să-ți [i]*ei nevastă de potriva ta. / Precum am mai zis, adică: Cum e sacul, și peticul. / Și / Cum e tingirea, și capacul. / Că / Ce nu-ți este de potrivă, /Îți va fi tot împotrivă.* (ANTON PANN)

Cine să îl înțeleagă pe un director de ziar dacă nu un psiholog ? Dacă se întâmplă ca acest psiholog să fie și o femeie interesantă, atunci chiar că sacul și-a găsit peticul. (http://ziaruldevalcea.ro)

AFUND, -Ă

A (**se**) **da afund** (Pfm.) = **a)** A (se) cufunda într-o apă:

Leșițele speriate se da afund. (AL. ODOBESCU)

Toți s-au înecat, afund s-au dat. (POP.)

b) A (se) ascunde:

Unii plănuiau să se dea afund în pădurile mai depărtate. (GALA GALACTION)

Și dacă dragostea curată e păcat neiertat, cum de atâtea fete mari fug cu flăcăii, și unele neveste să dau afund cu târgoveții, și tot bine, tot vesele, tot zile albe duc? (BARBU DELAVRANCEA)

A adormi afund (Reg.) = A adormi adânc, profund:

Toți ai casei adormiseră afund.

AGHEASMĂ

Vrei, nu vrei (sau **de voie, de nevoie**)**, bea, Grigore, agheasmă** = Se spune celui care e constrâns să facă ceva:

Ei, dar din păcate lucrul nu se mai putea întoarce. Vorba ceea: Vrei, nu vrei, bea Grigori agheasmă! (NICOLAE GANE)

Ştii că şi eu am fost totdeauna pentru neutralitate şi împotriva aventurilor războinice, dar de acum înainte n-avem încotro; vrei nu vrei, bea, Grigore, agheasmă. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

De voie, de nevoie, n-am încotro, mă lepăd de Hristos, măcar de formă şi numai cu vorba. (N. STEINHARDT)

AGHIOS

A trage (la) aghioase = a) A cânta monoton şi tărăgănat:

De veselie, trage nişte aghioase c-un glas târât, de amuţi gălăgia şezătoarei. (BARBU DELAVRANCEA)

b) (Gmţ.) A dormi profund; a sforăi:

Dormi, ce-ţi mai pasă! Tutun ai tras destul, acum te-ai pus să tragi la aghioase. (I. L. CARAGIALE)

– Bine, mă puşlama, că n-am să-ţi zic mai frumos!... după ce te-am găzduit, te-am ospătat şi cinstit boiereşte, tu, gogeamite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase, şi eu, o biata neputincioasă, să moţăi deşteaptă, să-ţi spui basme şi să te apăr de muşte... ai? (*IDEM*)

I-a cântat popa aghiosul = A murit, i-a cântat veşnica pomenire:

O să-i plângă urma, / Că i-a cântat popa aghiosul. (ANTON PANN)

Nu ne mai facem griji pentru el, că i-a cântat popa aghiosul. (www.scientia.ro)

AGHIUŢĂ

L-a furat aghiuţă = A adormit:

[…] *cum bău, îl şi fură Aghiuţă.* (P. ISPIRESCU)

L-a luat aghiuţă = A păţit-o, i s-a înfundat, murit:

Pe urmă am aflat că popa nu a murit, ci l-a luat Aghiuţă mai târziu şi va da socoteală pentru prealumeştile păcate făcute faţă de nişte drept-credincioşi cinstiţi. (http://www.gazetademaramures.ro)

AGITA

A agita o idee (sau **chestiune, problemă**) = A discuta public o idee (chestiune, problemă) în vederea rezolvării ei:

Şi în privinţa literaturii observăm două faze în ideile lui Eminescu: înainte de a veni în Iaşi, Eminescu a mai avut ocazia să vorbească de teatru, ca colaborator al unor gazete din Ardeal, unde se agita ideea unui teatru românesc ardelean.(G. IBRĂILEANU)

Sunt imprudenţi politicii de la „Românul" de a tot agita nişte cestiuni care apasă asupra lor cu cea mai strivitoare greutate. (MIHAI EMINESCU)

AGURIDĂ

S-a făcut agurida miere = a) Se zice când cineva s-a îmbunat:

S-a făcut agurida miere! e constatarea niţel amuzantă, niţel sceptică, despre cineva ştiut ca rău şi acru, care devine mieros şi cumsecade pe neaşteptate. (OVIDIU PAPADIMA)

Încetul cu încetul se face agurida miere şi parcă acum e alt om.

b) S-au schimbat lucrurile din rău în bine:

Dar ce e şi mai drept este că, îndată ce marele om de stat a făcut la dreapta 'mprejur şi a trecut la stânga, bugetul a primit cu căldură în braţele sale părinteşti pe marele partid şi agurida s-a făcut miere. (MIHAI EMINESCU)

AICI

(A fi) cât p-aci (Fam.) = A fi aproape să… gata-gata să…:

Şi cine şi-ar închipui că această inestricabilă armonie a lor era cât p-aci să se strice odată. (I. L. CARAGIALE)

Din cel ce sunt acum o jumătate / E cât p-aci să zboare către stele... (MIHAI CODREANU)

Era cât pe-aici să cadă, dar l-am prins.

A se duce (sau **a pleca, a o tuli** etc.) **pe-aici încolo** = A pleca fără urmă, a se face nevăzut, a dispărea:

Ceilalţi ofiţeri mai fac rondul de-a scăpării: vin o dată în 24 de ceasuri, nu te inspectează cu de-amănuntul, îţi trec în raport

„bine" şi pleacă pe aici încolo. (ANTON BACALBAŞA)

– Să vă ajute Dumnezeu, zic călătorii, şi se duc pe aici încolo, iar oamenii rămân mângâiaţi că putură face bine bieţilor drumari. (I. POP-RETEGANUL)

Aici i-aici sau **aci-i aci** (Fam.) = Acum e momentul hotărâtor:

– Apoi domnule judecător ce mai la deal la vale, viţa asta eu am adus-o de prin străinătăţi. Grecu de colo: – „din care strainatăţile mă rogu" (moşneagul îşi prefăcu vorba ca grecu) „din care strainatăţile?" Aici-i-aici! din care străinătăţi? (EM. GÎRLEANU)

Sărim peste celelalte glande de pe verticala omenească şi ne oprim puţin la cele sexuale. Aci-i aci... (http://www.credinta-adevarata.ro/)

Aici… aici… = Când şi când:

S-a dedicat… aci în serios, aci în glumă, unei activităţi de gastronom şi oenolog luminat. (G. CĂLINESCU)

De aici în acolo sau **de aici înainte** (Fam.) = De acum înainte, începând din acest moment:

Naţl se uită câtva timp tremurând la ea, apoi îşi luă pălăria şi se depărtă, cuprins de simţământul că de aici înainte el stă singur în lume. (IOAN SLAVICI)

Se feri de aici încolo de orice examen. (G. CĂLINESCU)

Ici şi acolo sau **ici-acolo** = Din loc în loc:

Ici-acolo se arcuieşte o boltă de nuci peste trecător. (MIHAIL SADOVEANU)

Lipsind oamenii necesari pentru a împlini funcţiunile de deputaţi, de bărbaţi politici şi de miniştri, s-au primit toţi bulgarii c-o instrucţie oarecare, risipiţi pe ici-acolo, mai în Turcia, mai în Austria, mai în Rusia (mai în România)… (MIHAI EMINESCU)

Până aici! = a) (Fam.) Destul! Ajunge!:

Acuma află că s-a legat şi de ţăndăricea din crucea lui Hristos. Ei bine, până aici! Asta n-o să i-o mai treacă cu vederea. (LIVIU REBREANU)

Nu mai suport atâtea mizerii. Până aici!
Mă supăr! Până aici, te rog!

b) Până acum, până acest moment:

Până aici, nimic neobişnuit pentru un cunoscător al mănăstirilor italiene. (Al. ROSETTI)

Pe-aci ţi-e drumul! (Fam.) = Şterge-o! Pleacă!:

[…] *şi, încet, încet se depărtă o bucată bună, ajunse la căruţă, se puse într-însa şi pe ici ţi-e drumul.* (P. ISPIRESCU)

Dacă nu-ţi convine, pe-aici ţi-e drumul!

AIUREA

A călca într-aiurea (Înv.) = A nu fi fidel:

GAHIŢA: Te-am înţeles eu de mult că-mi calci într-aiurea... însă bun îi Dumnezeu!... Mi-a veni prilejul să-mi răzbun... ş-atunci... cerul va fulgera, mările s-or clătina şi pământul s-a cutremura! (VASILE ALECSANDRI)

A vorbi (într-) aiurea (Fam.) = A vorbi fără rost, a delira:

E cu chef, dar nu se cumpăneşte, nici nu vorbeşte într-aiurea. (MIHAIL SADOVEANU)

A vorbi aiurea-n tramvai (sau **ca să nu adoarmă**) = A spune lucruri fără sens; a face afirmaţii nefondate:

*Tot ce fac ei este să vorbească aiurea-n tramvai. Asta este o justificare a expresiei***,** *unii vorbesc în tramvai ca şi cum ar fi într-o căruţă trasă de cai: trebuie să urle ca să acopere zgomotul făcut de copite şi de roţile căruţei.* (http://www.teenpress.ro)

În continuare, vă puteţi convinge de starea gravă în care se află Domnul care vorbeşte aiurea-n tramvai, urmărindu-l cum reacţionează la un monolog al unui cetăţean încântat şi fascinat de darurile Naturii. (http://www.curaj.net)

AJUNGE

A ajunge (sau **a fi, a se face, a ramâne** etc.) **de pomină** (sau **de pomina lumii**) (Fam.) = A se

face de râs, a ajunge de poveste, a deveni proverbial:

Dacă mai repetă una la fel, ajunge de pomină. (CEZAR PETRESCU)

Se făcu o petrecere câmpenească de pomină! (FLORENTIN SMARANDACHE)

„Hai dar încalte să nu mor ca omul mişel şi netrebnic să izbândesc ceva mare, s-ajungă de pomina lumii”. (GH. CEAUŞESCU)

A ajunge (sau **a fi, a se face, a rămâne**) **de poveste** sau **a fi întru poveste** (Pop.) = A ajunge (sau a fi, a se face, a deveni) cunoscut, renumit, vestit (mai ales prin fapte reprobabile); a-i merge vestea; a se face de râs:

Nu era să se facă de poveste amândoi ca să-i râză. (ANTON PANN)

După ce i-a şocat prin faptele sale, tânărul a ajuns de poveste în tot cartierul.

A ajunge (sau **a pârî**) **cu clevetiri** (Înv.) = A țese intrigi:

Era pizmaş şi pornit la fire şi plecat spre ură şi pică − doritor să facă rău altuia şi să pârască cu clevetiri […] (E. HURMUZAKI)

Unii dintre boieri ajungeau cu clevetirile până la domnitor.

A ajunge (sau **a se duce, a se trezi**) **în oțelele puştii** = A ajunge, a ieşi în bătaia puştii:

Te dau în oțelele puştii vrunui vânător. (P. ISPIRESCU)

A ajunge (sau **a veni**) **la putere** (sau **la guvern**) = A prelua puterea (politică):

Fiecare [partid] *când vine la putere dă în judecată pe celălalt.* (I. L. CARAGIALE)

Lucrul de căpetenie pentru dânşii e să ajungă la putere. (MIHAI EMINESCU)

− E în Târgul Jiului. L-a luat tat'său, popa − au venit ai lor la putere... e secretar la comitetul permanent. (I. L. CARAGIALE)

A ajunge bine (sau **repede**) = A parveni:

El ajunsese bine şi ne privea de sus.

A ajunge cal de poştă = A munci fără odihnă:

Pe la două după miezul nopții, Ghiță, obosit ca un cal de poştă şi tăcut ca un peşte, reîntră în stăpânirea apartamentelor sale [...] (B. P. HASDEU)

Pe vremea diligențelor, caii de poştă străbăteau drumuri lungi şi anevoioase. De aceea, calul de poştă – sau de olac [...] *– ajunsese termen de comparație pentru oamenii istoviți de muncă şi de alergătură.* [...] *Comparația s-a păstrat însă pentru cineva care e întrebuințat la toate, aleargă mult de colo până colo, fiind trimis în toate părțile.* (http://istorie-edu.ro/)

A ajunge cruce namiaz (Pop.) (D. soare) = A ajunge în punctul cel mai înalt al bolții cereşti:

Cât a ajuns cruce namiaz, cică [soarele] *trei zile încheiate a rămas pe cer de-a privit-o.* (POP.)

A ajunge de clacă = A ajunge de batjocură:

Sărmanu! [bărbatu-meu] *o ajuns de clacă, de când cu prefecăturile aceste nouă!* (VASILE ALECSANDRI)

A ajunge (sau **a lăsa**) **de izbelişte** (Reg.) = A ajunge în voia soartei:

Acum e uşor, ei intră pe teren şi gazonul este foarte bun. Dacă seceta persistă două luni de zile, terenul ajunge de izbelişte. (http://www.darabaneni.ro/)

Până la Iaşi, mai aveau de făcut tocmai şapte ore şi ei au staționat într-un câmp părăgint, lăsat de izbelişte. (DUMITRI CRUDU)

A ajunge deasupra nevoilor (Pop.) = A ajunge la o stare materială mulțumitoare:

Lua boierul din zece una şi aşa ne ajutam şi ieşeam deasupra nevoilor. Şi pământ era destul, că şi oamenii erau mai puțini... (LIVIU REBREANU)

Ca mai toți țăranii ajunşi deasupra nevoilor, Gheorghe şi Raluca Eminovici au avut ambiția să-şi poarte copiii la învățătură, printre odraslele oamenilor de vază, să-i vadă ridicați în societate. (http://www.ziarulromaniamare.ro)

A ajunge departe (Pfm.) = A reuşi în viață:

C-un asemenea cap [ca al lui Dionis] *omul nu ajunge departe.* (MIHAI EMINESCU)

[…]*tot ce citeşti dumneata în ziarele acelea sînt prostii şi nu vei ajunge departe.* (RADU COSAŞU)

A ajunge din lac în puț (Pfm.) = A o păți mai rău:

[…] *totuşi nu trebuie să exagerăm aceste greutăți şi, speriindu-ne de umbra noastră proprie şi de închipuiri deşerte hrănite de-o jurnalistică venală, să sărim din lac în puț.* (MIHAI EMINESCU)

Mii de români care încearcă să se lase de fumat riscă să ajungă din lac în puț! (http://www.timesnewroman.ro/)

A ajunge din pod în glod (Pop.) = A decădea:

Cine are prieten nărod ajunge din pod în glod. (TEODOR FLONTA)

A ajunge în doaga (sau **mintea**) **copiilor** (Înv.) = A deveni senil:

La bătrânețe, el ajunsese de batjocora lumii şi a oştirei care: [î]*i zicea fără de ruşinare că, fiindcă a ajuns bătrân şi în doaga copiilor, era bine să-şi lase tronul şi să se facă călugăr.* (MIHAI EMINESCU)

A ajunge în doaga morții (Înv.) = A fi în pragul morții:

Domnii de la Cluj nu vin cu nici un program, ceea ce nu-i împiedică să vocifereze amarnic, ca din gura şarpelui, că țara e în doaga morții din pricina constituției. (OCTAVIAN GOGA)

După o îndelungată suferință, bătrânul ajunsese în doaga morții, părăsit de cei dragi.

A ajunge la aman (Reg.) = A fi la mare strâmtoare:

Filozof de-aş fi? simțirea-mi ar fi vecinic la aman! / În prelegeri populare idealele le apăr / Şi junimei generoase, domnişoarelor ce scapăr / Li arăt că lumea vis e – un vis sarbăd – de motan. (MIHAI EMINESCU)

A ajunge la cuțite = A atinge gradul maxim de încordare:

Sfada creşte, în sfârşit, ajung la cuțite, cum s-ar zice. (G. IBRĂILEANU)

Din vecine de omenie, cu datini frumoase, acum, toată grânărimea ştie, de la fetişcane până la bunici, c-au ajuns la cuțite. (BARBU DELAVRANCEA)

A ajunge la mal (sau **la maidan**) (Pfm.) = A scăpa de greutăți şi a-şi atinge scopul dorit:

Acuma ştia bine cum are să-l silească. Numai să nu-şi piardă răbdarea. Graba strică treaba. Fără dibăcie şi şiretenie nu ajungi la mal niciodată. (LIVIU REBREANU)

A ajunge la salamet (Arg.) = **a)** A ajunge la închisoare:

Pe de altă parte, văzându-se scos la selemet, l-a apucat pe kir Ianulea un fel de groază... Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste şi-n ocară?... (I. L. CARAGIALE)

A ajunge la saturație = **a)** A satura:

El mânca până ajungea la saturație.

b) (Fig.) A nu mai putea suporta, a fi sătul până peste cap, a i se acri, a se sătura:

Când dolarii pot să-ți aştearnă dinaintea piciorului atâtea trupuri de ciocolată, covor de sclave, întins până la saturare şi dezgust... (GIB I. MIHĂESCU)

Gata! Taci din gură! Am ajuns la saturație!

A ajunge la tibişir (Ljc.) =A rămâne fără bani; a ajunge să joace pe datorie:

Ajunsesela tibişir, datora vreo două sute. (AL. VLAHUȚĂ)

A ajunge la vreme = A nu întârzia:

Ce-a făcut, ce-a dres, destul că a ajuns la vreme în sat. (LIVIU REBREANU)

A ajunge obraz (Înv.) = A ajunge persoana însemnată:

Multă sudoare îi scăldase mădularile pân-ajunsese obraz cu ale lui. (BARBU DELAVRANCEA)

A ajunge pe drumuri sau **la** (ori **în**) **sapă de lemn** ori (reg.) **la lulele** sau **la mucuri de țigări** = A sărăci:

– Irimio, mi-e rău!... sunt jignit... sufăr de durerea omului care şi-a pierdut avutul la joc şi ajunge pe drumuri. (PANAIT ISTRATI)

Ar fi fost în stare să jure că pierde cu pădurea şi ar ajunge în sapă de lemn dacă nu s-ar ajuta cu plutele, pe care le vinde cu preț bun după ce descarcă stânjenii. (IOAN SLAVICI)

A ajunge pe mâinile cuiva (Pop.) = A fi la discreția cuiva:

Cum se poate... să ajungă pe mâinile unora şi altora, pe care nu putea să-i vază de urâți ce-i erau? (P. ISPIRESCU)

A ajunge rău = A decădea, a se compromite:

Ajunsese rău din pricina beției. (ION PAS)

A ajunge rău = A decădea:

De cu mine te luai, / Aşa rău nu ajungeai. (POP.)

A ajunge slugă la dârloagă (Reg.) = A asculta de ordinele cuiva care îți este inferior ca rang sau pregătire:

Aşa-i că, dacă n-am ținut seamă de vorbele lui, am ajuns slugă la dârloagă şi acum, vrând-nevrând, trebuie s-ascult, că mi-i capul în primejdie? (ION CREANGĂ)

A ajunge treaba la… (Pop.) = A evolua spre...:

[…] *că acest foc nu s-a aprins din greşeala lui, ci din neastâmpărul şi răutatea a doi-trei nobili numai; că el nici a gândit vrodată să ajungă treaba la o bătălie între creştini, l-acea cruzime d-a-şi vărsa sângele între dânşii.* (NICOLAE BĂLCESCU)

A ajunge varză (Arg.) = **a)** A se degrada:

Ați ajuns varză din cauză că vă tot ghidați după nişte oameni pierduți la minte, nu le mai merg busola. (http://www.zf.ro/)

b) A ajunge dependent de droguri; a avea o stare de euforie provocată de consumul de droguri:

– Nu vezi c-ai ajuns varză?

A ajuns funia la par (Pfm.) = A sosit ora prânzului:

Când s-apropie, drăguță / Fată! – funia de par, / Atunci chin! Moşneagu-ntr-una / Scârțieşte ca un car. (MIHAI EMINESCU)

A-i ajunge (cuiva) **cuțitul la os** (sau **la ciolan**) sau (**focul la unghii** ori **mucul la deget**) (Pop.) = A ajunge la capătul puterilor; a fi într-o situație limită, disperată:

A ajuns cuțitul la os bieților oameni. (POP.)

– Na, bine măria ta! făcu Horia, mulțumit. Dumnezeu să-ți dea sănătate şi viață lungă!… Ei, şi cum zic, măria ta, ne-a ajuns cuțitul la os. (LIVIU REBREANU)

– Cât despre una ca aceasta să ne ferească sfinții, căci doară nu suntem noi epuri să ne spăriem de toată nemica, ci români şi-apoi românul, mai ales când îi vine mucul la deget, nu se lasă cu una cu două! (S. FLOREA MARIAN)

A-l ajunge (pe cineva) **zilele** (sau **anii de pe urmă**) = A îmbătrâni, a-i fi trecut vremea, a fi în pragul morții:

Spune craiului viteaz, din parte-mi, că e bătrân, că l-au ajuns zilele. (BARBU DELAVRANCEA)

A-l ajunge (pe cineva) **mintea** (sau **capul**) = A şti, a se pricepe (într-un moment dat) ce e de făcut:

Acu nu mă mai ajunge capu ce-i de făcut. (MIHAIL SADOVEANU)

A-l ajunge oboseala (pe cineva) = A fi peste măsură de obosit, a fi epuizat:

Ce vrei? După trei zile de nesomn, l-a ajuns şi pe el oboseala. (AL. VLAHUȚĂ)

A-l ajunge pe cineva băutura sau **vinul** (Pop.) = A (se) îmbăta:

Şi nu mai ştia ce face şi ce cântă, căci îl ajunsese vinul. (I. GORJAN)

A-l ajunge pe cineva mintea (sau **capul**) (Înv.) = A şti ce este de făcut într-o anumită împrejurare, a pricepe:

Acu nu mă mai ajunge capu ce-i de făcut. (MIHAIL SADOVEANU)

A nu-i ajunge (**cuiva**) **cu prăjina** (sau **cu strămurarița**) **la nas** = A fi înfumurat sau a fi ținut la distanță de cineva înfumurat:

Multe capete a sucit [Sultănica]; *mulți ochi au jinduit-o; ea, aş, n-aude, nu vede; nu doară c-ar fi fudulă să nu-i ajungi cu strămurarița la nas, dar inima, bat-o pustia: să fii şi cu stemă-n frunte, n-o frângi, tot degeaba.* (BARBU DELAVRANCEA)

Înfumurați de nu le mai ajunge cineva cu strămurarea la nas. (P. ISPIRESCU)

A se ajunge (sau **a ajunge pe cineva**) **cu târgul** = A se învoi din preț, a cădea la învoială:

Ți-oi da treizeci; încă mai mult până mi-i ajunge cu târgul. (C. NEGRUZZI)

Ce te-a ajuns? (Rar) = Ce ți s-a întâmplat?:

Ce te-a ajuns, dragă Petre? Spune-mi să ştiu, că mi se rupe inima. (I. POP-RETEGANUL)

AJUNS, -Ă

Ajuns de (sau, mai rar, **la**) **cap** (Pop.) = Inteligent, deştept, isteț:

După ce-ai purtat ciubotele atâta amar de vreme, umblând toată ziua în pogheazuri, şi le-ai scrombăit pe la jocuri şi prin toate corhanele şi coclaurile, acum ai vrea să-ți dau şi banii înapoi, ori să-ți fac pe loc altele nouă? Dar ştii că eşti ajuns de cap?! (ION CREANGĂ)

Titirezul era mic de statură, dar ajuns la cap. (I. G. SBIERA)

Bun-ajunsul! (sau, rar, **bun-ajunsa**) (Pop.) = Bine-ai venit! Bun sosit!:

–Bun-ajunsul, vere! – Bună să-ți fie inima! (I. POP-RETEGANUL)

AJUTA

A-i da tot cu Doamne-ajută = A sili pe cineva să facă un lucru:

Îi tot da cu Doamne-ajută ca să isprăvim lucrarea mai repede.

A-l ajuta pe cineva puterea (sau **capul, mintea** etc.) = A avea capacitatea fizică (sau intelectuală) de a face un anumit lucru:

Să-mi dea ajutor la trebi, după cât îl ajută puterea. (ION CREANGĂ)

Aşa să-mi ajute Dumnezeu! = Formulă cu care se încheie depunerea unui jurământ:

Jur să-mi îndeplinesc cu onoare şi fidelitate mandatul încredințat de popor. Aşa să mă ajute Dumnezeu! (MONITORUL OFICIAL AL ROMÂNIEI, vol. 19)

Amintim situația mai recentă când expresia „Aşa să-mi ajute Dumnezeu", a fost rostită jumătate de mileniu în urmă de Martin Luther în Dieta Germaniei cu ocazia despărțirii sale ideologice de Biserica Romano-Catolică. (http://www.clipa.com/)

Doamne-ajută! (Pfm.) = Formulă de invocare a divinității, folosită la începutul unei acțiuni:

Amu, într-una din zile, flăcăul se scoală de noapte, face mămăligă îmbrânzită şi ce-a mai dat Dumnezeu, pune mâncarea în traistă, înjugă boii la car, zice Doamne-ajută şi se duce la pădure, să-şi aducă un car de lemne. (ION CREANGĂ)

De la o vreme spun şi eu Doamne-ajută! Spun Doamne ajută! în tot felul de situații, dar cel mai des la culcare, la plecări şi despărțiri. (http://jurnalul.ro)

(**Mai**) **de Doamne-ajută** = Cu care te mulțumeşti în lipsă de ceva mai bun:

N-apucase calul să se depărteze o bucată mai de Doamne-ajută, că iată zmeoaica iar îl ajunge. (P. ISPIRESCU)

Cum vrei d-ta să iasă de la mine o lucrare mai de Doamne ajută, când nu mă ajută nici cunoştinţele, nici capacitatea? (*IDEM*)

Nu mai vreau să văd miniştri plătiţi cu 1.500 de euro pe lună şi care în patru ani de mandat au lâncezit şi nu au fost în stare să ducă la capăt un proiect mai de Doamne-ajută. (http://www.capital.ro)

AJUTOR

A avea ca (sau **drept**) **ajutor** (**pe …**) **=** A fi ajutat (de …):

El are drept agiutor zece ţărani secui. (VASILE ALECSANDRI)

A da (**a cere, a pune**) **o mână de ajutor** = A da (a cere, a pune) sprijin:

Dădeam o mână de ajutor la inventarierea şi descrierea bogatei colecţii. (ION GHEŢIE)

[…] *o slugă vrednică, ca să-ţi fie mână de ajutor la drum.* (ION CREANGĂ)

În ajunul alegerii trecură prin Pripas două companii de honvezi care aveau să dea o mână de ajutor jandarmilor concentraţi din tot judeţul spre a păstra ordinea. (LIVIU REBREANU)

A da (sau **a pune** ori **a fi** sau **a sta**) (**o**) **mână de ajutor** (Înv.) = A da (sau a fi de ori a sta) în ajutor:

– Fiecine cată tronul domnitor / Şi străinu-i face mână d-ajutor. (D. BOLINTINEANU)

De ce ar fi considerată ca o indiscreţie condamnabilă – bunăvoinţa lui de a da, în marginile celor mai modeste mijloace, o mână de ajutor la nevoile dv. politice şi sociale?... (I. L. CARAGIALE)

A fi (**cuiva**) **de ajutor** sau **a veni** (**cuiva**) **în ajutor** = A fi de folos (cuiva):

O hartă marină, atârnată pe un perete în faţa lui, îi veni în ajutor. (JEAN BART)

Murgule, murguţul meu,/ Datu-mi-te-a taică-tău / Ca să-mi fii de ajutor / La nevoie şi la zor. (POP.)

Cu Victor se înţelegea, ca totdeauna, şi apoi găsea la ei o atmosferă care-i era necesară mai ales acuma, când tatăl său sta singur la ţară în primejdie, iar el aici fără nicio posibilitate de a-i sări în ajutor. (LIVIU REBREANU)

A lua pe cineva (**în, ca** sau **de**) **ajutor** = A lua pe cineva să ajute:

Te-am căutat ca să te iau de ajutor.

A sări sau **a veni cuiva în** (ori **într-**)**ajutor** = A ajuta pe cineva:

Mărinimosul moldovan, care venise cu aşa inimă călduroasă în ajutorul nostru şi ne primi cu atâta bunătate la dânsul, ne îndrepta încă până la Ieşi, capitala Moldovei […] (ALECU RUSSO)

(**A fi**) **ajutor de băgător de seamă** = (A fi) o persoană cu un rol insignifiant într-o instituţie:

La ora asta, ajutorii de băgători de seamă sunt şefi peste tot – la guvern, la partid, la parlament, la poliţie... (http://www.renasterea.ro)

Cu ajutorul lui Dumnezeu = Expresie stereotipă, caracteristică sentimentului religios al celui care o foloseşte:

„Duceţi-vă, ne zise ea, că cu ajutorul lui Dumnezeu, nădăjduiesc să izbândiţi, şi întorcându-vă, luaţi-mă şi pe mine.” (P. ISPIRESCU)

Cele patruzeci ludescutelnici: pescari, răcari, vânători şi dărvari, i-am împrăştiat în tot judeţul şi cred că, cu ajutorul lui Dumnezeu şi iuşchiuzarlâcul [isteţime, pricepere] *smeritului tău rob, curtea blagorodnicei tale în scurtă vreme se va umplea de toate cele trebuincioase.* (NICOLAE FILIMON)

AL, A, AI, ALE

Ai săi = Cei ce sunt legaţi din el prin rudenie sau prin aceleaşi idei, principii:

Printre-a serii umbră cu-ai săi scutieri / Domnu-atacă-ndată cinci sute-ieniceri. (D. BOLINTINEANU)

Al dracului = **a)** Îndrăcit:

– Mai încet, măi drace, nu te face al dracului, c-acu fac o cruce și te duci opt și cu a brânzii nouă până-n fundul iadului. (POP.)

– Al dracului țigan, bine face pă mortu! Lasă, leat, c-am mai văzut eu d-astea! (ANTON BACALBAȘA)

b) Răutăcios:

Dar aici e un caz mai greu: bătrânul e al dracului!... (I. L. CARAGIALE)

Ale tale dintr-ale tale = Noi îți aducem din bunurile tale*:*

Părintele d-sale n-a știut desigur să-i spună că pâne și sare nu se cade a se oferi decât Domnului legiuit al țării, zicându-i-se oarecum „din pânea și sarea Ta mâncăm Doamne, în zilele Măriei Tale, ale Tale dintru ale Tale", o străveche rămășiță din principiul juridic… (MIHAI EMINESCU)

Dacă epigramele vor avea darul să placă și să merite aprobare sonoră, atunci din aplauzele dv. dăruite voi face un buchet și-l voi arunca cu un salut adânc de gratitudine și de simpatie: ale tale dintru ale tale. (CINCINAT PAVELESCU)

ALA-BALA

Ce mai ala-bala? = a) Ce se mai petrece? Ce mai e nou? Ce se mai întâmplă?:

Pasămite, bucătarul împăratului, un țigan negru și buzat, se dusese d-a minune să vază ce mai ala, bala, pe la flăcăii ce stau la pândă. (P. ISPIRESCU)

Stai colea pe laviță. Ce mai ala-bala pe la Hagiu? (MIHAIL SADOVEANU)

b) Ce mai atâta discuție? Ce mai încoace-încolo? Ce mai tura-vura?:

Ei, ce mai ala-bala, facem târgul?

ALAGEA

A-și căpăta alageaua sau **a păți vreo alagea** (Înv.) = A o păți, a da de belea, a intra într-o încurcătură:

Ce să facă ca el să iasă de acolo? Să întrebe nu îi venea la socoteală, ca să nu pață vreo alagea. (P. ISPIRESCU)

Nimeni nu s-a putut atinge de împărăția mea cât am fost tânăr fără să-și capete alageaua. (*IDEM*)

ALAI

A-i face cuiva alai = A primi sau a însoți pe cineva în mod zgomotos:

Oprit-au pre măriia-sa de au mâncat bucate, și după ospăț multă cinste domnului și alai făcându-i, au purces măriia-sa de au mersu iar la Potlogi. (RADU GRECEANU)

Tot satul: oameni, copii, câini fac alai după militari. (I. L. CARAGIALE)

ALARMĂ

A da (sau **a suna**) **alarma** = A anunța o primejdie, a alarma:

Dă alarma „poporul-împărat". (OCTAVIAN GOGA)

În liniștea universală, goarna pichetului de grăniceri sună alarma. (PANAIT ISTRATI)

ALĂTURI

A da pe-alături (Arg.) = A încălca fidelitatea conjugală:

– Prea o dai pe-alături… Nu știu cum te mai suportă soția?

A fi alături de cineva = A fi solidar cu cineva:

În luptă era totdeauna alături cu domnul său și nu voia niciodată să se lase mai prejos decît dânsul în vitejie. (P. ISPIRESCU)

Prietenii adevărați ne sunt alături mereu.

A nimeri (sau **a fi, a merge, a călca**) **alături cu drumul** = A greși în comportare, în păreri etc.:

Supărările profesionalilor oficiali ai literaturii și obiecțiile lor sunt acum de mult alături cu drumul. (PAUL ZARIFOPOL)

Erau și unele aprecieri pe alături cu drumul. Așa, de exemplu, mai toți vorbind de „Ovreiul cu gâsca" spuneau că e un admirabil tip de țăran român lucrat cu o mână de maestru. (AL. VLAHUȚĂ)

ALB, -Ă

A avea (sau **a duce, a trăi**) **zile albe** (Pop.) = A duce un trai tihnit, a duce o viaţă îmbelşugată, fericită:

Sau este chipul blând unei iubite,/ Ce, dulce, pură, sântă şi frumoasă,/ Să-mi facă zile albe, ore-aurite? (MIHAI EMINESCU)

Şi dacă dragostea curată e păcat neiertat, cum de atâtea fete mari fug cu flăcăii, şi unele neveste să dau afund cu târgoveţii, şi tot bine, tot vesele, tot zile albe duc? (BARBU DELAVRANCEA)

Seara, când mergem cu plugurile acasă, hămisiţi de foame, ea era după masă, cu drăguţul de după cap şi cu biciul ăsta de-a umăr; – trăia zile albe, cu mâncări şi băuturi alese. (I. POP-RETEGANUL)

A da de alb (Irn.) = A se spăla (bine) pe faţă, pe mâini:

L-a săpunit până a dat de alb…

A duce (sau **a trăi**) **lumea albă** = A duce viaţa în petreceri*:*

Auzi, să duci tu lume albă / P-un câmp cu oameni, ca-ntr-un crâng! (G. COŞBUC)

A fi îmbrăcat în alb = A purta haine de culoare albă:

[…] *iar într-alt loc văzu o fată tânără îmbrăcată în alb, foarte, foarte palidă la faţă şi cu ochii pe jumătate deschişi numai.* (MIHAI EMINESCU)

A intrat alba-n sat (Pop.) = **a)** S-a făcut ziuă:

Se puseră, deci, la masă şi se chefuiră, până ce cocoşii începură a vesti că vine alba în sat. (P. ISPIRESCU)

Lumina e albă. De aceea dịce [zice] *Românul a intrat alba-n sat, adică diua. Şi iarăşi: e diua albă, adecă e diua-mare, s-a făcut de mult diuă.* (www.vintageromania.com)

b) A început să ningă:

Când ne-am trezit totul era alb: intrase alba-n sat.

A împleti coadă albă = A rămâne fată bătrână:

[…] *şi intrase la grije că o să-i îmbătrânească fetele în vatră şi o să împletească cosiţa albă, fără să puie pirostriile în cap.* (P. ISPIRESCU)

A mânca o pâine albă = A-şi câştiga uşor existenţa, a o duce bine, a avea o viaţă tihnită:

În Timpul stă scris, într-un articolaş: „Oameni care niciodată n-au mâncat pâine albă, acum nu mai vor să ştie de neagră. Cred ei că guvernul a dat liberă pâinea albă pentru toţi nesătuii?” (MARIA BANUŞ)

A ridica (**a scoate** sau **a lega**) **steag alb** (D. o armată) = A se preda:

Dacă-i aşa, apoi mâini dimineaţă, urcă-te pe poartă şi leagă în vârful săneţii un ştergar alb; spune că închinăm cetatea, cu tocmală să ne lesă slobozi să ieşim şi să ne ducem unde vom voi. (C. NEGRUZZI)

A se face ziua albă = A se lumina complet:

Făcându-se ziua albă, vulpea iese la marginea drumului. (ION CREANGĂ)

A semna în alb = **a)** A iscăli cu anticipaţie un act, acordând deplină încredere celui care urmează să-l completeze:

[…] *garanţia partidului că traseiştii nu vor pleca este că fiecare candidat îşi va semna demisia în alb.* (http://www.realitatea.net)

b) (Fig.) A acorda cuiva încredere deplină:

[…] *am făcut prostia de a semna un contract de muncă în alb, fără salariu de încadrare trecut pe el şi alte* […] (http:// www.avocatnet.ro)

A strânge bani albi pentru zile negre (Pop.) = A păstra o sumă de bani pentru situaţii dificile:

Gustul de-a strânge bani albi pentru zile negre asemenea nu se află la toţi ţăranii; incuria, trăirea de pe-o zi pe alta e, din nenorocire, încă un semn caracteristic pentru o seamă de oameni de la ţară. (MIHAI EMINESCU)

– Dar ce face cu banii, că nu te văd prea arătos?

– Dumnezeu știe... zice că-i strânge pentru zile negre. (http://www.anidescoala.ro/)

A vedea alba în căpistere (Pop.) = **a)** A căpăta ceva ca hrană. **b)** A se însura:

N-a văzut încă alba în căpistere. (P. ISPIRESCU)

Alb în căpistere se vede? (MIHAI EMINESCU)

Spuse și Mitică toate necazurile cu ucenicia, cu una, cu alta, până ce se văzu cu alba în căpistere. (P. ISPIRESCU)

Adună alb în căpistere = Face economii; strânge bani:

Când valul se retrage ei se întorc, își ridică iar bordeiele din talpă, n-apucă însă bieții oameni a-și încropi alb în căpistere, că iar vin pustiitorii și-i gonesc la munte. (AL. VLAHUȚĂ)

A-i ieși cuiva peri albi = A îmbătrâni din cauza necazurilor, a greutăților, a supărărilor:

Mi-o ieșit peri albi de când am fată mare. (VASILE ALECSANDRI)

A-i scoate cuiva peri albi = A necăji mereu pe cineva, a-i face multe neajunsuri, supărări, îmbătrânindu-l:

Duceți-vă de pe capul meu că mi-ați scos peri albi de când ați venit. (ION CREANGĂ)

Las' că nici la celelalte nu prea pot învăța cu slova asta nouă, care-a ieșit, însă afurisita de gramatică îmi scoate peri albi, trăsni-o-ar fi s-o trăsnească! (*IDEM*)

Alb-coliliu (D. părul capului) = (Pex.) (D. oameni) (Cu părul) complet alb, foarte cărunt:

Bătrân… rumen la față…, mustața și sprâncenele albe colilie. (ION GHICA)

Ba e albă, ba e neagră = Se zice despre spusele cuiva care se contrazice:

Ba e albă, ba e neagră: tâlharul de la Năvodari nu mai e pus sub control judiciar. (http://www.replicaonline.ro)

De când lupii albi (Rar) = De foarte multă vreme:

D-apoi nu știți că mătușa-i moartă de când lupii albi... ? (ION CREANGĂ)

(**E scris**) **negru pe alb** = Nu poate fi contestat, este indiscutabil, clar:

Stă scris negru pe alb: „Prețul locurilor: aplauze și iubire”! (MIHAI EMINESCU)

Au trecut trei luni de când avem pachet de bază în sistemul medical. Adică – e scris negru pe alb ce servicii gratuite putem să cerem de la medic. (http://observator.tv/)

Nici albă, nici neagră = Nici așa, nici așa:

Oancea nu zicea nici albă, nici neagră, ci zâmbea numai a om care nu crede. (IOAN SLAVICI)

A luat, astfel, o decizie strategică, nici albă, nici neagră, deloc tranșantă. (http://inpolitics.ro)

ALBASTRU, -Ă

Cu (sau **de**) **sânge albastru** = De neam ales, nobil, de familie bună:

Pușcăriașul frumos din Cotroceni și revoluționarul cu sânge… albastru se îmbrățișaseră și plângeau. (G. M. ZAMFIRESCU)

Este (**cam**) **albastru** (Fam.) = E (cam) rău, e (cam) neplăcut, situația e dificilă:

[...] *de nu l-ar fi răscumpărat de la comisie cârciumarul, ar fi fost albastru.* (MIHAIL SADOVEANU)

Inimă-albastră = **a**) Suflet trist, îndurerat. (Pex.) Tristețe, jale:

Zeul se supără foc. Și de ce atâta inimă-albastră? (P. ISPIRESCU)

b) Necaz, mânie, ciudă, mâhnire, deprimare:

–Îndată, răspunse țiganul; am să vă cânt un cântec de inimă albastră să vi se topească ochii în lacrimi… (NICOLAE GANE)

Domnu Nae vrea să audă o cântare de inimă-albastră. (ION PAS)

ALBI

A albi pânza (Pop.) = A spăla şi a usca la soare pânza albă:

Lucrul vostru să sporească, / Pânzele să se-nălbească / Cum e coala de hârtie / Şi floarea de iasomie. (VASILE ALECSANDRI)

A-i albi (cuiva) **ochii după** (sau **la**) (Pop.) = A privi cu intensitate pe cineva sau ceva:

Aşa de frumoasă era, încât băiatului îi albeau ochii după ea.

A se albi de ziuă (Pop.) = A se face ziuă:

Când se albea de ziuă, el sări sprinten în picioare ca să adape caii şi să-i ţesele… (IOAN SLAVICI)

ALBIE

A face (pe cineva) **albie** (sau **troacă**) **de porci** (sau, rar, **de câine**) (Fam.) = A batjocori pe cineva, a-l ocărî, a-l face de două parale:

[…] *el e mai învăţat decât toată Academia la* [un] *loc, deci face Academia albie de câine*. (MIHAI EMINESCU)

Căpitanul, fireşte, a tăbărât asupra plutonierului, l-a făcut albie de porci şi i-a pus în vedere că-l azvârle tocmai în fundul Dobrogei. (LIVIU REBREANU)

Nu-mi bat capul să le răspund duduilor personal şi să le fac albie de porci, fiindcă ştiu singure ce jalnice şi proaste sunt, n-au nevoie de confirmări. (http://blitzmagazine.ro)

ALDĂMAŞ

A fi bun de aldămaş (Fam.) **= a)** Se spune cuiva care a reuşit într-o acţiune:

Nu după multă vreme ieduţa se născu. / De aldămaş ţăranul la crâşmă petrecu. (ALECU DONICI)

b) A fi dator cu o cinste, cu prilejul cumpărării unui lucru sau al obţinerii unui succes:

S-au hotărât împăraţii să-şi lase toate daraverile, să fie în Bucureşti, la faţa locului ca portăreii, pentru a încheia procesul-verbal – şi după aia să-i şi bea aldămaşul chestiei Orientului. (I. L. CARAGIALE)

ALEAN

A avea (sau **a face**) **alean pe cineva** (Trs.) = A duşmăni pe cineva:

Două fete fac alean / Pentr-un fir de măghiran. (OVIDIU BÂRLEA)

M-a ajuns aleanul = Mi-e dor, m-a prins dorul:

După atâtea luni de aşteptare, m-a ajuns şi pe mine aleanul şi te-am căutat. Şi ca să mai alunge aleanul din inima lor, s-au adunat şi ei acum cu toţi la crîşmă şi s-au aşternut pe băute o zi întreagă; (ION CREANGĂ)

ALEGE

A alege cărare = A despărţi părul în două cu pieptenele:

Acu mă uit în oglindă şi, cu pieptenele, îmi aleg o cărare dreaptă, foarte dreaptă. (MIHAIL SADOVEANU)

A alege (sau **a se uni**) **într-un sfat** ori **la sfat** (Înv.) = A decide unanim:

Şi unindu-se la sfat, / Toţi pe bou l-au osândit / Şi în tavă l-au trântit, / Măcar că făr' să-l mai frigă, ei de crud l-au ospătat. (CONSTANTIN STAMATI)

A alege pe (sau **de pe**) **sprânceană** = A selecta ce este mai bun, mai valoros dintr-un anumit punct de vedere:

Rămânând de tânăr singur în Bucureşti, de capul meu, mă ferisem să intru-n cârd cu oricine, aşa că din restrânsul cerc al cunoştinţelor mele, alese toate pe sprânceană, Gorică Pirgu n-ar fi făcut niciodată parte […] (MATEIU I. CARAGIALE)

Mai întâi are să vie ţarul rusesc – şi are să iasă la paradă ocolit de 600 de cavaleri închivăraţi [chivără = coif muscălesc] *şi împintenaţi, tot unul şi unul, aleşi pe sprânceană din toată împărăţia lui* […] (I. L. CARAGIALE)

A i se alege cuiva (**din două una** sau **într-un fel** sau **altul** sau **la un fel**) (Îvp.) = A se sfârşi într-un fel sau altul; a se decide ceva pentru cineva:

– Trebuie să alegi una din două: ori să fii cu copiii tăi, ori să fii cu mine. (P. ISPIRESCU)

A nu se (mai) alege nimic (de ceva sau de cineva) = A nu se obține niciun rezultat, a se distruge; a se face una cu pământul; a nu realiza nimic în viață:

Pe loc te-ar și face turtă, că nimic nu s-ar alege din tine. (POP.)

Nu s-a ales nimic de capul lui.

A (**nu**) **se alege** (sau **a nu rămâne**) (**decât**) **praf**(**ul**) (sau **praf**(**ul**) **şi pulbere**(**a**), sau **praf**(**ul**) **şi cenuşa, praf**(**ul**) **şi țărâna**) (de cineva sau de ceva) = A fi zdrobit, nimicit, ucis; a nu mai rămâne nimic (din cineva sau ceva):

Nu se mai alese nici praful de dânsa. (P. ISPIRESCU)

Praf şi țărână rămase şi din fata cea mai mare a zmeului. (*IDEM*)

Dacă ne scapi, aleagă-se praful de casa mea, să vină armata să-i pună foc [...] (MIRCEA DANELIUC)

A se alege (**numai**) **scrumul** (**şi fumul**) (sau **scrumul şi cenuşa, fum şi scrum, scrum şi cenuşă**) (din ceva sau din cineva) = A se distruge (prin foc), a nu mai rămâne nimic (din ceva sau din cineva):

Mai bine le dăm foc, să se aleagă scrum şi cenuşă din tot neamul lor! (LIVIU REBREANU)

Țigănie, biet sălaş, / se tot duc cei poteraşi; / pe ei îi înghite drumul, / de tine s-a ales scrumul. (M. R. PARASCHIVESCU)

Un mitocan, mă rog! Zice că e negustor, alege-s-ar praful! (I. L. CARAGIALE)

A se alege cu ceva (**din...**) = A rămâne cu ceva de pe urma unei acțiuni, a unei împrejurări; a profita de o ocazie:

Dintr-o păreche de boi, m-am ales c-o pungă! (ION CREANGĂ)

Nu m-am jurat? N-am plâns? Cu ce m-am ales? (I. L. CARAGIALE)

A se alege la un (sau **într-un**) **fel =** A ajunge într-o situație clară; a se clarifica, a se lămuri (lucrurile):

Abia aştept să se aleagă într-un fel şi să se mântuie. (POP.)

A se alege pricina asupra cuiva (Înv.) = A face pe cineva responsabil, vinovat de ceva:

Întâi şi-ntâi, a pus înadins pe feciorii boiereşti să-mi caute pricină şi să mă aducă la sapă de lemn. (ION CREANGĂ)

Aleagă-se! = Fie ce-o fi!:

Aleagă-se! Nu mai suport, voi face cum ştiu eu că e mai bine.

Alege-te! (Pop.) = Dă-te în lături!:

Să nu te mai văd niciodată! Alege-te!

A ales până a cules = Se spune despre persoanele pretențioase, care se decid greu (în alegerea unui lucru), iar în final optează pentru o soluție proastă:

Eu gândesc că tot om alege, om alege, pân-om culege. (ION CREANGĂ)

Urma alege! (Pop.) = În final se decid lucrurile, sfârşitul este hotărâtor:

Urma alege! Viitorul e al celor care ştiu să lupte şi nu se predau... (CEZAR PETRESCU)

Auzind Fătul-babei cuvintele fetei, au chitit în sine: Bine, bine! Om vedea! Urma va alege! (I. G. SBIERA)

ALELUIA

A-i cânta cuiva aleluia = a) A lua parte la înmormântarea cuiva, a înmormânta (pe cineva), a-i face prohodul cuiva:

Îi puseră ca aripe d-a lungu-n ambe părțile / Stâlpări de palmifer, cântând toți aleluia. (I. HELIADE RĂDULESCU)

b) (Fam.) S-a sfârşit! s-a terminat! amin!:

Mâine-poimâine o să-ți cânte preotul aleluia, dacă nu te linişteşti. De cumva nu te are

la stomac vreun ciocoi de pe moşii, aleluia! (NICOLAE XENOPOL)

ALEM

Alem de el! = Ferice de el!:

Alem de el că are aşa un noroc!

Nu e de alem = Nu e de nicio pricopseală:

Nu e de alem să mergi acolo.

ALERGA

A alerga (sau **a umbla**) **cu limba scoasă** (după ceva sau după cineva)= A dori foarte mult ceva, a căuta cu orice preț (să obțină ceva sau să găsească pe cineva):

După ce umblase vreo trei luni cu limba scoasă să încapă pe la vreo gazetă, intrase conțopist la primărie. (I. L. CARAGIALE)

Lighioanele pădurilor umblau cu limba scoasă, să găsească unde să-şi stâmpere setea. (EM. GÎRLEANU)

− Dar la cumpărat cine te-a chemat? Şi ai umblat cu limba scoasă! sări din nou Toader. (LIVIU REBREANU)

A alerga după treburi = A umbla din loc în loc pentru rezolvarea unor interese practice:

Nu-i era Persidei nimic în lumea aceasta mai nesuferit decât jocul de cărți; dar n-avea încotro; acum aşa trebuia să fie: în vreme ce dânsa alerga în treburile cârciumii, el trebuia să intre în voile oaspeților.(IOAN SLAVICI)

[...] *şi femeia nu se mai sătura povestindu-le minunea şi cum, din ceasul acela, fiu-său s-a făcut sănătos şi umblă după toate treburile, ca orice om.* (I. AGÎRBICEANU)

A alerga pe la toți sfinții pentru cineva = A recurge la cineva ca la o sursă de ajutor, de asistență:

A alergat pe la toți sființii, dar n-a găsit nicio înțelegere.

A-şi alerga (sau **a-şi juca**) **calul** (Înv.) = A-şi permite multe libertăți față de cineva, a-şi face mendrele:

D-aia mi-am alergat caii aici înaintea D-voastră (= am cutezat să scriu acestea), *fiindcă vă ştiu de români* […] *şi Românul* […] *e îngăduitor.* (P. ISPIRESCU)

Ştiu eu năzdrăvanii de-ale spânului; şi să fi vrut de demult i-aş fi făcut pe obraz, dar lasă-l să-şi mai joace calul. (ION CREANGĂ)

A-şi alerga gura (Pop.) = A vorbi repede; a pălăvrăgi:

[…] *scosei numaidecât cinci monete de aur şi, cu o manieră ce rămase neobservată de adunare, îi pusei în frumoasa mână a cantatriței, care mai întâi roşi, apoi lăsă să-i fugă din gură oarecare fraze neinteligibile…* (NICOLAE FILIMON)

A-şi alerga ochii (Rar) = A-şi arunca privirile:

[oşteanul] *Numai ochii săi mişca, / Vultureşte-i alerga / Pe cea zare cenuşie.* (VASILE ALECSANDRI)

ALERGĂTURĂ

Cal de alergătură = Cal (Fig. *om*) întrebuințat la toate corvezile:

[...] *e un ins aproape de bătrânețe care o să crape într-o zi ca un cal, de alergătură, şi n-o să aibă la căpătâi nicio lumânare.* (D. R. POPESCU)

De când lucra acolo devenise un cal de alergătură, fiind trimis peste tot.

O alergătură de cal = Distanță pe care o poate străbate un cal fugind:

Era între ambele tabere vrăjmaşe şi într-o depărtare numai de o alergătură de cal, atât de la una, cât şi de la alta, un deal mare. (NICOLAE BĂLCESCU)

ALES, -EASĂ

Ales pe (sau **de pe** ori **după**) **sprânceană** = Selecționat după criterii foarte stricte:

[…] *comandanți de grade superioare, alese pe sprânceană*. (MIHAI EMINESCU)

Când jurații intrând în sală au adus verdictul lor de achitare, acest public ales pe sprânceană a început a aplauda […] (ZAMFIR ARBORE)

ALFA
(**A fi**) **alfa și omega** = (A fi) începutul și sfârșitul, (a fi) atotcunoscător, (a fi) elementul de bază sau factorul esențial de care depinde totul:

Ei bine, această minimă sumă de cunoștinți despre raporturile juridice dintr-o țară străină e la noi alfa și omega a întregei înțelepciuni politice. (MIHAI EMINESCU)

Apoi a zis: S-a isprăvit! Eu sunt Alfa și Omega, Începutul și Sfârșitul. Celui ce îi este sete, îi voi da să bea fără plată din izvorul apei vieții. (BIBLIA)

De la alfa la omega = De la început până la sfârșit:

Dar de cum alcoolul îi dezmorțea sângele, i se descleșta și limba. Spunea toată povestea, de la alfa la omega, purta vorba de Ana la Caiafa. (DAN PERȘA)

De la alfa la omega, vom explora cele mai importante caracteristici ale limbii filosofiei, literaturii clasice și a primelor traduceri ale Bibliei. (http://www.limbistraine.eu/)

ALIBI
A (**nu**) **avea** (**nici**) **un alibi** = A (nu) avea (nici) o motivare:

Eu urmam să fiu pus la adăpost de orice bănuială, datorită unui alibi perfect. (ION GHEȚIE)

De fapt, își pregătea un alibi: El nu știe nimic, a lipsit din Pitești, eh! (LIVIU REBREANU)

Individul n-a avut niciun alibi în acest caz.

ALIȘVERIȘ
A-i face cuiva alișveriș (Rar) = A cumpăra, a târgui (de la un negustor):

Te simțeai parcă îndatorat să faci alișveriș brutarului acela. (ION PAS)

Băcanul făcea astăzi alișveriș mai mare, fiindcă mușteriii se băgaseră în lucruri politicești. (*IDEM*)

ALTUL, ALTA
Alt(**a**) **nimic**(**ă**) sau **nimic**(**ă**) **alt**(**ă**)(Înv.) = Nimic altceva:

Nu le dă platoșe…, nice altă nemică. (VARLAAM)

Alta (**acum**)**!** = Exprimă dezaprobarea față de cele auzite sau de o veste neașteptată:

Ei, alta acum! Îți schimbi părerea de la o zi la alta, încât nu știu ce să mai cred.

Alte cele(**a**) (Pop.) = Altceva, alte treburi:

Domnul nostru ne-a chemat ieri la lucru, iar eu, având alte cele pe acasă, mi-am trimes nevasta. (POP.)

Ba din una, ba din alta sau **din una-n alta** = Din vorbă-n vorbă:

Din vorbă-n vorbă, din una-n alta, ajung până acasă la cumătră. (ION CREANGĂ)

Ba din una, ba din alta și de cole până colea, și-au plăcut unul altuia. (*IDEM*)

Câte alte… (Pop.) = Multe:

[…] *începură… a vorbi… despre strigoi și câte alte năzdrăvănii înfiorătoare.* (ION CREANGĂ)

Nici una, nici alta = Cu orice preț, fără a mai sta pe gânduri:

Ei, nici una nici alta, voiau să vâneze tot lighioni sălbatice. (P. ISPIRESCU)

Licheaua de stăpân al moșiei, nici una nici alta, voia cu dinadinsul să aibă pentru dânsul inelul lui Făt-Frumos și mai multe nu. (*IDEM*)

Nu de alta = Nu din alt motiv:

Să ne aliem! Nu de alta, dar s-avem, apoi, ce destrăma! (http://www.tribuna.ro/)

Nu de alta, dar o să crezi că am ceva cu tine.

Până una-alta = Deocamdată:

Până una alta, cotoșmanul se dete pe lângă stăpânul său, și pe furiș îi dete ghiold și-i șopti la ureche […] (P. ISPIRESCU)

Pe de o parte... pe de alta... (sau **pe de altă parte...**) Exprimă o alternanță:

Credinciosul împăratului, auzind aceste, pe de o parte l-a cuprins spaima, iară pe de alta s-a îndrăcit de ciudă. (ION CREANGĂ)

Unul una, altul alta = Fiecare câte ceva, în felul lui:

Mai ziseră unii una, alții alta. (P. ISPIRESCU)

ALUNECA

A aluneca printre degete = A fi greu de prins, de găsit, de observat, de sezisat; a scăpa de sub control, de sub supraveghere:

Şireată şi abilă, Nadina îi aluneca mereu printre degete ca argintul-viu. (LIVIU REBREANU)

Niciodată nu spunea unde se duce şi ce face. Un fel de ruşine mă oprea să-i iau socoteala. Îmi aluneca printre degete.(JEAN BART)

A se aluneca cu mintea (Reg.) = A-şi pierde judecata:

O face pe femeie să se alunece cu mintea. (ION CREANGĂ)

ALURĂ

A avea alură = A părea, a semăna cu…:

Alură de erou; dar intenția cu care intrase în casa boierului era de a fura, de unde se vede că şi hoții pot avea alură de erou. (LAURENȚIU ULICI)

El are alură de licean.

ALUZIE

A face aluzie la cineva (sau **la ceva**) = A vorbi pe departe despre cineva (sau ceva), a da să se înțeleagă ceva:

Mai mult, în banchetul dat d-lui de Rosny, doi oratori au făcut aluzie la teoria noastră, deşi poate ilustrul sinolog n-a cunoscut ascunsul înțeles al logosului lor. (MIHAI EMINESCU)

AMAN

A fi sau **a ajunge la aman** = A fi (sau a ajunge) la mare strâmtoare:

Filosof de-aş fi – simțirea-mi ar fi vecinic la aman ! (MIHAI EMINESCU)

Ungurii sunt la aman, ultimatum-ul nostru trebuie să fie: dacă nu independența aparte ori cu noi a românilor de aici, cel puțin recunoaşterea unei naționalități deosebite a Banatului, a Transilvaniei şi a românilor din Ungaria, care, toți, se ating prin teritoriu, cu limbă, instituții, reprezentare. (ALECU RUSSO)

A lăsa pe cineva (**tocmai când e**) **la aman** = A părăsi pe cineva când are cea mai mare nevoie de ajutor:

Câți dintre ei nu fug în toiul muncilor, lăsându-te la aman, când îți crapă buza? (CONSTATIN SANDU-ALDEA)

A zice aman = A cere iertare:

Umflați-l pe sus şi-l puneți în scrânciobul ista, de-l învârtiți pân ce-a zice aman. (VASILE ALECSANDRI)

Pesemne te mănâncă spinarea, cum văd eu, măi țică, şi ia acuş te scarpin, dacă vrei, ba ş-un topor îți fac, dacă mă crezi, de-i zice „aman, puiule!“ când îi scăpa de mâna mea! (ION CREANGĂ)

AMANET

A pune ceva amanet = A lăsa garanție, zălog:

Bun la suflet şi prost la minte, am alergat degrab-acasă, am pus amanet tot ce-aveam, droşcă [birjă]*, hamuri, cai, şi-am adus suta cea de galbini... ca s-o ajut la nevoie.* (VASILE ALECSANDRI)

Şi-a pus casa amanet.

A scoate un amanet = A scoate un obiect lăsat în gaj:

Am fost astăzi la amanet şi am băgat o brățară de aur, am luat banii pe ea şi în 7 zile o pot scoate din amanet. (http://www.extreamcs.com/)

AMAR[1], -Ă

A avea (**a-şi simți, a-i fi**) **gura amară** = A simți un gust amar în gură (fără a fi suferind):

Când generalul rămase singur, se duse lângă fereastră şi privi afară. Trase îndelung aer în piept şi-şi pregăti pipa. Îşi simțea gura uscată şi amară. (BOGDAN SUCEAVĂ)

A face (cuiva) **zile amare** = A face (cuiva) necazuri:

Nu era în lumea aceasta, pentru dânsul, om mai urgisit decât acel Hubăr, de care răposata lui mumă fugea înspăimântată, care-și alungase feciorul și-i făcuse Persidei atât de multe zile amare. (IOAN SLAVICI)

A-i curge (cuiva) **lacrimi amare** = A plânge cu durere:

Iar poetul ei cel tânăr o privea cu îmbătare, / Și din liră curgeau note și din ochi lacrimi amare. (MIHAI EMINESCU)

Pâine (sau, reg., **pită**) **amară** = Mijloace de existență câștigate prin trudă, prin muncă grea:

Umbla moțul rătăcind pe țară... / Șargul rupea piatra cu copita. / Calea lungă, și amară pita. (MIHAI BENIUC)

Am mâncat însă pâinea amară a exilului? Dar! am mâncat cu destulă veselie și la restaurantele cele bune… (VASILE ALECSANDRI)

AMAR[2]

A bea tot amarul = A simți toată amărăciunea unei întâmplări ori a unei vieți dureroase:

Cât d-amar este paharul ce-l bem în acest minut!... (C. NEGRUZZI)

A fi vai și amar de capul (sau **de pielea, de viața**) **cuiva =** A fi, ajunge într-o situație foarte grea, neplăcută:

Noroc că era o fată robace și răbdătoare, căci astfel vai ș-amar de pielea ei. (ION CREANGĂ)

A-i fi amar = A suferi:

De-ar fi fost el un viteaz / Nu mi-ar fi așa necaz, / Dar a fost un biet tâlhar / Și de aceea mi-e amar! (VASILE ALECSANDRI)

A-și alina amarul = A face orice pentru a (-și) potoli, a(-și) ușura durerea, suferința, necazul:

Și amaru-și alina,/ Și din fluier el doinea. (POP.)

A-și înghiți amarul = A răbda necazurile suferind în tăcere:

Mult amar am înghițit. (VASILE ALECSANDRI)

…pasul făcut înainte nu se mai poate face nefăcut, și trebuie să ne-nghițim amarul și să ne culcăm cum ne-am așternut, toate astea de frică de mai rău. (MIHAI EMINESCU)

A-și mânca amarul cu cineva = A trăi (o viață nefericită) alături de cineva:

Ei se hotărâră ca să nu se despartă și să rămâie să-și mănânce amarul împreună. (P. ISPIRESCU)

A-și vărsa amarul = A-și povesti necazurile, a-și destăinui suferințele:

Într-o notiță, intitulată „Bușea” d. Duiliu Zamfirescu își varsă amarul asupra unui țăran, care s'a făcut vinovat de neglijență […]. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 15, 1909)

AMĂNUNT

A intra în amănunte = A detalia, a reda pe larg (cu multe detalii):

Nu intru în amănunte pentru că tot n-ați pricepe. (ION GHEȚIE)

[…] *vom intra în câteva amănunte ale producțiunilor adevărat poetice și vom arăta cum o sumă de particularități esențiale ale poeziilor frumoase se explică numai pe baza acelui adevăr.* (TITU MAIORESCU)

AMĂRÎ

A-și amărî inima, zilele, traiul, viața = A-și face inimă, trai, viață, zile amare din pricina cuiva sau a ceva:

Și blestem pe aceia care, prin viclenie, / Mi-au amărât viața și tot amorul meu. (CEZAR BOLLIAC)

AMBIȚIE

A pune pe cineva (sau **a se pune**) **la ambiție** = A (se) ambiționa:

La vârsta de opt ani, mamă-sa o duce să vadă „Frumoasa din pădurea adormită“, în interpretarea Baletului Imperial Rus. Evenimentul

îi trezeşte pofta de viaţă. În inimă îi încolţeşte o ambiţie de neînvins. (ARINA AVRAM)

L-am asigurat că o s-o ajung din urmă şi am s-o şi întrec, dacă-mi pun ambiţia. (IOANA IONESCU)

AMESTEC

A (nu) avea (vreun) amestec = A (nu) avea (vreo) legătură cu cineva sau cu ceva:

Nici vin cu apă n-am să mestec, / Nici dau un ban pe toată fala. / De-aceea n-am nici un amestec / Oriunde nu îmi fierbe oala. (MIHAI EMINESCU)

N-am cu voi niciun amestec, căci în lume de-aţi trăit, / Este o satiră-ntreagă faptul că v-aţi zămislit. (AL. MACEDONSKI)

AMESTECA

A amesteca vinul (sau **laptele**) **cu apă** = A subţia punând apă:

(Fig.) *Nici vin cu apă n-am să mestec,/ Nici dau un ban pe toată fala.* (MIHAI EMINESCU)

A se amesteca (**a se băga**) **acolo unde nu-i fierbe oala** (Pop.) = A interveni nepoftit în discuţie sau în soluţionarea unei chestiuni:

Nici vin cu apă n-am să mestec, / Nici dau un ban pe toată fala. / De-aceea n-am nici un amestec / Oriunde nu îmi fierbe oala. (MIHAI EMINESCU)

Problema preşedintelui este că se bagă unde nu îi fierbe oala. (http://www.antena3.ro)

Între miere amestecă fiere (D. lucruri diferite) = Spune vorbe supărătoare între altele mai plăcute:

Când inima e spre rele, apoi velinţe de flori să-i semeni, că tot ciulini şi pălămidă dă şi, de n-o găsi în miere fiere, iepuri la biserică, câini cu covrigi în coadă şi apa Dunării prin curtea vecinului [...] (BARBU DELAVRANCEA)

Când nici nu te aşteptai, ea amesteca între miere fiere.

Se amestecă ca cimbrul (Pfm.) = Se amestecă în toate:

Mereu s-a amestecat ca cimbrul în discuţiile noastre.

AMEŢI

A ameţi capul cuiva cu vorbe (Pfm.) = A vorbi mult şi repede pentru a convinge pe cineva:

Lauda nu este decât o groasă tămâie ce ameţeşte capul. (C. NEGRUZZI)

A o ameţi (Pfm.) = A acţiona incomplet şi superficial, lăsând impresia că duce lucrul până la capăt:

Dibaci el prinse una-n Cazemată / Şi-o-nghesui între pereţii groşi, / O ameţi cu proză şi gogoşi [...] (GH. ISTRATE)

Credeam că vei reuşi s-o repari, dar ai ameţit-o rău de tot…

AMIN

A zice amin la toate = A primi fără a se gândi (sau fără nicio obiecţie):

În cele din urmă, el a zi amin la toate şi a plecat acasă.

Cât(u-i) aminul sau **nici la amin** = Niciodată, nicidecum:

Nu mai putea să-l desgroape nici la amin. (P. ISPIRESCU)

AMINTE

A lua aminte la ceva = **a)** A fi atent la ceva, a băga de seamă:

El îşi căuta de drum în treaba lui, fără să ia aminte la cele ce tot spuneau fetele. (P. ISPIRESCU)

Luaţi aminte, boieri dumneavoastră. (OCTAVIAN GOGA)

b) A observa cu atenţie, a se uita bine, a cerceta:

Dete câteva târcoale curţii împărăteşti şi luă aminte la toate amănunturile. (P. ISPIRESCU)

A lua aminte = A ţine seamă de ceva, a lua în considerare, a nu trece cu vederea, a considera:

Dar cum puteam, ochi având, să nu văz, văzând să nu iau aminte, luând aminte să nu

aseamăn, asemănând să nu judec binele și să nu pohtesc a-l face arătat compatrioților mei? (DINICU GOLESCU)

A(-şi) aduce aminte = A (şi) aminti:

Aducându-mi... aminte de petrecerile mele la bunicul... am rostit o vorbă care îmi plăcea. (MIHAIL SADOVEANU)

Ia adu-ți aminte ce ți-am spus odată. (ION CREANGĂ)

Ea trebui de el în somn / Aminte să-și aducă. (MIHAI EMINESCU)

Aduc aminte românilor una din faptele cele mai strălucite ale luptei părinților lor pentru libertate. (NICOLAE BĂLCESCU)

A-i fi (cuiva) **aminte** (de ceva) (Mai ales în construcții negative) = A avea chef (de ceva):

Nu mi-e aminte de petreceri.

AMINTIRE

A face amintire = A aminti, a menționa:

[…] *apologeții creștini… fac amintire despre câteva duzine de sisteme gnostice de nuanță creștină.* (LUCIAN BLAGA)

A păstra amintirea cuiva (sau a ceva) = A nu uita niciodată (pe cineva sau ceva):

M-atrăgea o simpatie tainică spre a-l cunoaște, / Și păstrându-i amintirea printre alte scumpe moaște, / Întâmplarea vru odată să cunosc pe viorist, / Să-i strâng mâna de artist! (AL. MACEDONSKI)

AMNAR

Cât ai scăpăra din amnar sau **cât ai da** (sau **ai bate, ai zbate**) **în amnar** = Cât ai clipi din ochi, repede:

În acest timp, Traian Mânecuță... cât ai zbate în amnar, se îmbrăcase cu straiele dăruite. (MIHAI SADOVEANU)

Să nu se dezlipească de stăpânul său nici cât ai da din amnar. (P. ISPIRESCU)

Cine știe amnarul = Se spune despre lucrurile care nu se pot ști:

Cine amnarul mai știe cum a fost…

AMOI

A pune (sau **a băga**) **amoi** (Îrg.) = A băga ceva într-un lichid, pentru a muia (sau a mura):

Deci să le pui în apă amoi, să stea 4 zile și 4 nopți, premenind apa de 2 ori ziua, apoi le scoate dintr-acea apă și le pune în apă când fierbi, fierbându-le până ce se vor muia. (http://www.scritub.com/)

AMOREZA

A se amoreza lulea = A se îndrăgosti la nebunie:

Într-un rând Leuștean căzu amorezat, dar amorezat lulea, cea dintăi și cea din urmă dată în viața lui. (NICOLAE GANE)

Băgați de seamă să nu care cumva sa încercați a întoarce capul băiatului, că-i amorezat lulea. (JEAN BART)

AMORȚI

A amorți gura = A înceta cu gălăgia:

Când l-au văzut, imediat le-a amorțit gura…

AMURG

A da în amurg = A amurgi, a se însera:

[Fata] *până seara nu jucă cu altul decât numai și numai cu dânsul. Când dete în amurg... ea pieri.* (P. ISPIRESCU)

AN

A intra în al doilea (**al treilea** etc.) sau **a merge pe doi** (**trei** etc.) **ani** = A împlini vârsta de doi (trei etc.) ani, a fi în al doilea (treilea etc.) an al vieții:

Ar fi fost, la vârsta lui, mergea pe șaptezeci și șapte de ani, al doilea după albeața strălucitoare a părului tuns scurt și a lungilor mustăți. (MATEIU I. CARAGIALE)

An cu an = Cu fiecare an ce trece:

Iară flamura cea verde se înalță an cu an, / Neam cu neam urmându-i sborul și sultan după sultan. (MIHAI EMINESCU)

An de an = În fiecare an:

Tu-ți plângi mărirea îngropată, / Eu jalea veche an de an. (OCTAVIAN GOGA)

Are... ani = Trăieşte (sau funcţionează) de... ani:

Are mai bine de zece ani, dar motorul merge foarte bine.

Din an în Paşti = La intervale mari de timp:

Fără să ştiu de când, venea din an în paşti, să se odihnească două-trei zile la noi, un moşneag, cu barba încâlcită. (GH. BRĂESCU)

De spovedanie fugi ca dracul de tămâie. La biserică mergi din Paşti în Paşti. Aşa cauţi tu de suflet? (ION CREANGĂ)

(**Azi**) **e anul, de când…** (Înv.) = S-a împlinit un an (sau) anul, de când...:

– Am avut un om al casei,/ – Zise dânsul – un ciocoi,/ A murit, şi anul azi-i / S-a făcut din el moroi. (MIHAI EMINESCU)

În (sau **la**) **anul mântuirii** sau **anul Domnului** (Bis.) = În anul de la (naşterea lui) Hristos:

Pe un molitvenic, rămas din moşi strămoşi în neamul Buhteştilor, boierul Iorgu găsi însemnat, de mâna părintelui său, postelnicul Mihai, următoarele: Azi în 23 dechemvrie, în anul de la Hristos 1821, am trecut patru ani peste sută. (EM. GÎRLEANU)

(Irn.) *Această crâşmă a fost zidită în anul mântuirii 1858 de boierul Paharnic Cremene.* (VASILE ALECSANDRI)

La un an (sau **doi ani** etc.) **după…** = Când a (sau va fi) trecut un an (sau doi ani etc.):

În anul 1928, la un an după ce Emile Borel […] *studiază jocurile de noroc, John von Neumann a publicat o amplă lucrare care a marcat integrarea teoriei jocurilor* […]. (ANTON MUREŞAN)

ANAFURĂ

A-şi da (sau **a-şi cheltui**) **paraua** (sau **leţcaia**) **de anafură** = A-şi cheltui şi ultimul ban:

Şi-a dat şi ultima leţcaie de anafură şi tot n-a fost bine.

ANALIZĂ

În ultimă analiză = În concluzie, în cele din urmă:

Desigur că normele sunt o adaptare a speciei, au de scop, în ultimă analiză, să prezerve viaţa în lungime, să împingă termenul fatal cât mai departe […] (G. IBRĂILEANU)

În ultimă analiză, soluţia propusă a fost acceptată.

ANANGHIE

A ajunge la ananghie (Pfm.; irn.) = A da de necaz:

Eşti la ananghie, Ahile... Eu am un plan care te poate scăpa, adăogă Leca, răsucindu-şi falnic mustăţile lui războinice. (JEAN BART)

ANAPODA

A se uita anapoda (**peste câmp**) = A se uita cruciş:

S-a uitat anapoda peste câmp şi a luat-o la fugă.

A umbla anapoda (D. femei) = A umbla cu vorba din casă-n casă şi a nu-şi vedea de rostul casei:

Ea umblă anapoda toată ziua şi numai de bârfe se ţine.

Treburile merg anapoda =La întâmplare, altfel decât trebuie, orbeşte sau pe dos:

Apoi dă! cum n-or merge trebile anapoda, dacă nime n-a voit să m-asculte? (VASILE ALECSANDRI)

În cele mai de pe urmă chemă un cetitor de stele să-i spuie ce e pricina de-i merg lucrurile anapodaşi nu poate să dea înainte. (P. ISPIRESCU)

– Ţăranii nu stau pe roze tocmai pentru că şi proprietarii stau prost şi pentru că toată agricultura românească merge anapoda! (LIVIU REBREANU)

ANASÂNA

A lua, a duce, a aduce sau **a trimite** etc.(pe cineva sau ceva) **cu anasâna** (**cu de-a sila, pe sus**) (pe cineva) (Pop.; Mol.; Mun.) = A lua, a duce, a aduce etc. cu sila, cu forţa, fără voia celui implicat:

Se duce iar la ostrovul nostru să mai prindă o ştiucă, poate şi mai mare decât aceea pe care i-o luase cu anasâna domnul căpitan. (MIHAIL SADOVEANU)

L-au prins în munți și l-au adus pe sus. (*IDEM*)

ANATEMĂ

A arunca (sau **a rosti**) **anatemă împotriva** (sau **asupra**) **cuiva, a lovi cu anatemă pe cineva** = A afurisi:

Nici însuși sfântul papa n-a fulgerat atâta, / Din culmea Vaticanului, urgie și-anateme / Gând Luther ereticul se puse să proteste. (I. HELIADE RĂDULESCU)

De aceea ne-am adunat noi, Comunitatea din Botoșani, în număr de 500 de bărbați, ca să afurisim și să gonim din sânul nostru pe mizerabilul care se numește „Moise Bacal Weinstein” [...] *să cadă asupra lui toată anatema care e scrisă în cartea legii lui Moise* [...] (NICOLAE PAULESCU)

ANCORĂ

A arunca (sau **a lăsa**) **ancora** = A opri un vas într-un port, a ancora:

O altă corabie, mult mai mare, arunca ancora și strângea pânzele. (ION GHICA)

A ridica ancora = **a)** A pleca cu vasul din port:

Am ancorat de 5 zile și aștept. Nu știu când o să ridic ancora. Miroase a ciclon. (M. SEBASTIAN)

b) (Arg.) A porni la drum:

Ridicați ancora! Vine poliția...

ANGAJAMENT

A-și lua angajament (**de a ... să**) = A se lega; a-și lua o obligație:

Fie-ne permis a ne pune câteva întrebări, la care ne luăm angajamentul a răspunde cu raționamente necontestate. (AL. MACEDONSKI)

Ce i-a spus vicepremierul Biden premierului Ponta de l-a determinat să se repeadă după întrevedere la primul microfon pus la dispoziție de moguli pentru a-și lua angajamentul, ca la școală, că încetează cu prostiile? (http://www.hotnews.ro)

ANTICAMERĂ

A face anticameră = A aștepta (mult) până a fi primit în audiență sau la o consultație (medicală, juridică etc.):

Nimeni nu se anunță, nimeni nu face anticameră. Tata le iese în întâmpinare cu brațele deschise. (TEODOR VÎRGOLICI)

Un oaspete al fabricii de ciocolată Stettler face anticameră. (http://www.realitatea.net)

APARENȚĂ

A salva aparențele = A reuși să dea unei situații, unui fapt etc. o înfățișare care să ascundă un rău lăuntric:

Cultura trage totul în sus, salvează – cu grație – aparențele. Expresia asta – „a salva aparențele” – a apărut în literatura platoniciană cu sensul de „a găsi justificarea aparențelor.” (ANDREI PLEȘU)

Madeleine ce anume ascundea... dacă ascundea ceva, în afara acelor lucruri pe care era de datoria „unei femei frumoase” să le ascundă pentru a salva aparențele? (NICOLAE BREBAN)

Are părul tuns periuță, este îmbrăcată și tratată ca un băiat, iar acest rol trebuie să-l joace pentru ca familia să salveze aparențele. (www.historia.ro/)

APARTE

A face (**o**) **figură aparte** = A fi deosebit, a se distinge:

Putem spune de toată literatura de la 1880 că e subiectivă, dar el face o figură aparte. (G. IBRĂILEANU)

APĂ

A avea apă în vine = A fi insensibil, nepăsător:

Tu crezi că eu am apă-n vine…că eu…că eu nu te iubesc? (MIHAI EMINESCU)

A avea apă la cap (Pop.) = A fi prost, idiot:

Învață tare greu, parcă are apă la cap.

A bate apa în piuă = A spune mereu aceleași lucruri, a vorbi mult și fără rost, plictisind pe cei din jur:

Eu ştiu ce ştiu eu: degeaba mai bateţi apa-n piuă să se-aleagă unt, că nu s-a alege niciodată. (ION CREANGĂ)

A băga (pe cineva) **la apă** = A face (cuiva) un mare neajuns, o mare neplăcere, a băga pe cineva în bucluc:

Dacă mai procedezi aşa, ne bagi pe toţi la apă. Riscăm chiar să ajungem cu toţii după gratii.

A căra (sau **a duce**) **apă cu ciurul** (sau **a căra apă la puț**) = A face încercări zadarnice, a lucra fără spor, a face o muncă inutilă:

Eram şi eu pe acolo şi dedeam o mână de ajutor la nuntă, căram apă cu ciurul. (P. ISPIRESCU)

A cere pământ şi apă = A cere supunere deplină din partea duşmanului (la vechii perşi):

Împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă / Au venit şi-n ţara noastră de-au cerut pământ şi apă. (MIHAI EMINESCU)

A da apă la şoareci = A plânge:

Ei, da, asta ar mai lipsi, se înfuriase el, ia nu mai da aici apă la şoareci şi ieşi afară... (MARIN PREDA)

Nu, nu te pârăsc! fiindcă mi-i milă de tine!.. .doar ştii că-ţi dă bătaie soră cu moartea!... gata, nu mai da apă la şoareci! nu vezi că nici nu ştii să plângi ca lumea? (http://www.viata-libera.ro)

A face apa unei lăuze = A duce o lăuză la preot ca să o sfințească:

După naştere, femeia a mers la biserica din sat ca să-i facă apa.

A face o apă (**din toate**) = A şterge toate deosebirile dintre…:

A face a apă din toate acele popoare... iată ceea ce se frământase... în creierii lui Iosif al II-lea. (AL. ODOBESCU)

A fi (**numai**) **o apă** (Pfm.) = A fi foarte transpirat:

După meci, fotbaliştii erau numai o apă.

A fi (**toți**) **o apă** = A fi (toți) la fel:

Sunt toţi o apă şi un pământ, chiar şi după ce începi să consimţi că eşti şi tu asemenea lor. (RADU ALDULESCU)

Individual, jucătorii sunt toţi o apă şi un pământ. Este vorba de indolenţă şi poate şi lipsă de valoare. (www.gazetanoua.ro/)

A fi (**toți**) **o apă şi un pământ** (D. oameni) = A fi (toți) la fel, a fi egali:

Îmi place egalitatea. Nu admit eu deosebiri şi distincţiuni d-alea între făpturile lui Dumnezeu. Cer să fim toţi o apă. (ION GHICA)

A fierbe pe cineva fără apă = A chinui pe cineva fără milă:

Cu o infinită plăcere, replică Dora, mulţumită că-şi fierbe fără apă berbanţii, începu să recite, spre uluirea celorlalţi. (MARIUS ONICEANU)

De mai bine de o oră mă fierbi fără apă şi nu cred că mai rezist mult.

A intra la apă = A ajunge într-o situație grea, neplăcută:

Şi de-l prindeam viu, la Stoicovici, ori nu la el, nu intra Stoicovici la apă? Intra. (D. R. POPESCU)

A îmbăta pe cineva cu apă rece = A încânta pe cineva cu vorbe goale, cu făgăduieli deșarte, cu promisiuni mincinoase:

În zadar, marele om de stat caută să îmbete lumea cu apă rece. Publicul nostru în scurt timp a făcut de multe ori trista experienţă a acestui fel de îmbătare gratuită. (I. L. CARAGIALE)

A închega apele = A face să înghețe apele sau să stea pe loc:

Mai umblară ei ce umblară şi, la urma urmelor, aflară despre un vrăjitor meşter carele închega şi apele. (P. ISPIRESCU)

Vrăjitoarele au putere a închega apa, a lega ploile, a ghici soarta oamenilor trăgând în 41 bobi de porumb, a vindeca de feluri de boale prin

descântece și prin apă ne-ncepută. (VAILE ALECSANDRI)

A lăsa apa (**unui animal**) (Pop.) = A sparge (sau a înțepa) o bubă, o umflătură ca să se scurgă lichidul din ea:

Veterinarul a trebuit, până la urmă, să-i lase apa vițelului.

A lăsa pe cineva (**să se scalde**) **în apele sale** = A lăsa pe cineva în voia lui:

Orice mângâiere a mea era de prisos. L-am lăsat în apele lui. (MIHAIL SADOVEANU)

A nu avea (**nici**) **după ce bea apă** = A fi extrem de sărac:

A fost odată un om și o femeie. Ei erau atât de săraci, încât n-aveau după ce bea apă. (P. ISPIRESCU)

Ce are neica de nu i-a primit pețitul? Au nu e voinic? Or e bețiv, stricător de case, zurbagiu? Au n-are de pe ce bea apă? (BARBU DELAVRANCEA)

Un bețiv de frunte era și iepurele și sărac de n-avea după ce bea apă. (POP.)

Am ajuns de râs între megiași. Nu mai avem casă, nu mai avem masă. N-avem după ce bea apa. (P. ISPIRESCU)

A nu fi (sau **a nu călători**) **în apele sale** = A nu se simți bine, a fi abătut:

Iorgule... ai ceva care-mi tăinuiești... Nu ești în apele dumitale. (VASILE ALECSANDRI)

– Omule, nu ești în toate apele tale... Revino-ți!

A nu fi cu toată apa sau **în toate apele sale** = A nu fi în toate mințile:

Hadley o observa atent pe Pauline, o studia, nu o întreba nimic despre Ernest, dar vedea că Pauline nu era în apele ei. (AURORA LIICEANU)

A pescui în apă tulbure = A profita în urma unei situații confuze:

Este mentalitatea defetiștilor și a celor care pescuiesc în apă tulbure. Poporul și soldatul nostru sunt de altă părere. (http://www.historia.ro)

A pluti în apele cuiva = A fi de aceeași părere cu cineva:

Sper... că... îți voi fi intrat cu totul în plac și că deocamdată mă pot răsfăța plutind pe deplin în apele tale. (AL. ODOBESCU)

A scăpa căciula pe apă = A pierde ocazia:

Credea că va reuși, dar și de data asta a scăpat căciula pe apă.

A scoate apă (**și**) **din piatră** (**seacă**) = A realiza un lucru aproape imposibil, a reuși într-o acțiune foarte grea, a fi foarte ingenios:

Cu una cu alta, mai cu ce avea de la părinți, scoase apă din piatră și ajunse a fi jinduit de multe fete în sat. (BARBU DELAVRANCEA)

A scrie pe apă = A da uitării:

Când cu sete cauți forma ce să poată să te-ncapă, /Să le scrii cum cere lumea, vro istorie pe apă? (MIHAI EMINESCU)

A se duce pe apa sâmbetei = A se distruge, a se pierde, a dispărea:

Noi amenințam domnia și țara cu turburare, pe când [î]*i era omului mai greu, pentru că puțin ne pasă nouă daca merge și țară și domnie pe apa Sâmbetei, numai nouă să ne meargă bine.* (MIHAI EMINESCU)

Când să-și deie pușca-n primire, îl chema la cancelarie majurul, și toată bucuria i se ducea pe apa sâmbetei. (EUSEBIU CAMILAR)

Dar dacă s-ar duce pe apa Dunării și a sâmbetei toți ciocoii, poate că n-ar fi rău! (ION PAS)

A sorbi (pe cineva) **într-o lingură** (sau **într-un pahar**) **de apă** = A plăcea pe cineva foarte mult:

[…] *fiindcă o vedea că era puțintică la trup încât ar fi băut-o într-un pahar de apă, și așa de subțirică de parcă era trasă prin inel.* (P. ISPIRESCU)

Aşa îi era de dragă, încât îi venea să o soarbă într-o lingură de apă.

A spăla (sau **a da**) (ceva) **în mai multe ape** = A spăla în mai multe rânduri de apă:

Se spală orezul în mai multe ape, până când apa este curată. Se pune orezul într-o oală, adăugăm apa şi se dă la foc. (www.oceanfish.ro/)

A şti (sau **a vedea**) **în ce apă** (sau **ape**) **se adapă** (sau **se scaldă**) **cineva** = A cunoaşte gândurile, intențiile sau dispoziția cuiva:

Să pleci de la Pandurii la Craiova, care nu ştii în ce ape se scaldă, nu ştiu ce să spun. (http://sptfm.ro/)

A-i lăsa (cuiva) **gura apă** (după ceva) (Pfm.) = A avea poftă de ceva, a dori ceva foarte mult:

Le lăsa gura apă la toți după aşa bucățică. (P. ISPIRESCU)

[…] *iară când trecu pe la grădină, îi lăsa gura apă şi nu putu nici să se umbrească puțin de arşița soarelui.* (*IDEM*)

A-i lăsa gura apă = A dori mult ceva (mai ales o mâncare):

Îi zâmbea mustața împăratului şi îi lăsa gura apă, când se gândea că a doua zi o să aibă la masa sa mere de aur, lucru ce nu se auzise până atunci... (P. ISPIRESCU)

Argatul de la grădinărie şedea în colțul lui unde se aşezase şi privea, lăsându-i gura apă. (*IDEM*)

A-i lua (sau **a-i tăia**) **cuiva apa** (**de la moară**) = A împiedica pe cineva în acțiunile sale, a-i cauza greutăți, creându-i condiții nefavorabile:

M-am zbătut cât am putut, da-mi luase apa. (I. L. CARAGIALE)

A-i veni cuiva apa la moară = A se schimba împrejurările în favoarea cuiva:

Îi venise acum şi lui Dănilă apa la moară. (ION CREANGĂ)

Apă chioară = **a)** Apă curată. **b)** Băutură sau mâncare excesiv diluată:

Ăsta nu-i borş, ci apă chioară.

c) (Fig.) Vorbe goale:

Miron Iuga n-asculta discursul prefectului. El disprețuia mijloacele acestea de-a încurca pe săteni cu apă chioară bătută-n piuă. (LIVIU REBREANU)

Apă de ploaie = Se spune despre ceva fără valoare, lipsit de conținut, de temei, de seriozitate:

Ordinul dat de dumneavoastră e apă de ploaie. (CAMIL PETRESCU)

Are apă la picioare (Pop.) = Se spune despre cineva anume care alunecă şi cade mereu:

Greu mai urci, parcă ai avea apă la picioare.

Minte de încheagă (sau **îngheață**) **apele** = Spune minciuni mari:

Textul îmboboceşte la recitire! Iată, personajul principal minte, minte de îngheață apele; (VERONICA D. NICULESCU)

S-o fi întâlnit cu vipera aia care încheagă apele şi-i scoate din minți şi pe boşorogi... (GIB I. MIHĂESCU)

Ce nu e limpede? E clar cine minte de îngheață apele. (http://www.revista22.ro)

Sângele apă nu se face = Sentimentul înrudirii de sânge nu slăbeşte sau nu se pierde niciodată:

Pe plaiul străinătății, trimişii din ambele Principate adevereau zicerea poporală: Sângele apă nu se face! Ei se legau împreună de la cea întâi vedere, ca nişte frați buni ce s-ar întâlni după ani mulți de despărțire; (VASILE ALECSANDRI)

Vezi că, măre, sângele apă nu se face, şi rubedenia la rubedenie trage ca acul la magnet. (P. ISPIRESCU)

Te-a trecut apa sub limbă sau **îți îngheață apa sub limbă** (Reg.) = E ger mare:

E o vreme de-ți îngheață apa sub limbă.

Toți se scaldă într-o apă = Toți sunt deopotrivă:

Oricât ai încerca să mă convingi, cred că toți se scaldă într-o apă.

APĂRA

Doamne-apără! (Pfm.) = Cu niciun preț, în niciun caz. (Euf.) Dracul:

Eu, de-aş fi femeie, nu l-aş lua, doamne-apără! (C. NEGRUZZI)

Unii ziceau: Doamne apără! Iar alții: D-apoi cum păcatele de nu s-a ştiut păzi, să nu-l prindă? (I. POP-RETEGANUL)

APĂRARE

A lua apărarea cuiva = A apăra pe cineva:

Nimeni nu-i lua apărarea, aşa că ideea că regele Carol I, ar fi omul periculos, avea mari şanse să se încetățenească în mințile Românilor. (ALEXANDRU GABRIEL FILOTTI)

Toți i-am luat apărarea, deoarece era nevinovat.

A se găti de apărare (Jur.; îvp.) = A se pregăti să se apere:

Avocatul s-a gătit de apărare şi a adunat toate probele.

APĂRAT

E bun de apărat şi depărat (Reg.) = Se spune despre cineva cu care te poți ajuta la orice lucru:

Vecinul lui e bun de apărat şi depărat şi toată lumea îl caută.

APARENȚĂ

A salva aparențele = A da (unui lucru, unei situații) o înfățişare care să ascundă o realiate neplăcută, un rău lăuntric:

Astfel cel puțin aparențele prieteniei fiind salvate, popa nu va putea face nimic pe față şi toate se vor întoarce în bine… (LIVIU REBREANU)

APEL

A face apel (Jur.) = A apela, a intenta recurs (contra unei sentințe date de o instanță) la instanța superioară:

Atletico Madrid a făcut apel la sancțiunea primită de Diego Simeone, 8 etape de suspendare, după ce antrenorul l-a agresat pe al patrulea oficial din returul Supercupei Spaniei. (http://www.digisport.ro)

A face apel la cineva (sau **la ceva**) = A se adresa cuiva cu o rugăminte, a cere ajutorul cuiva, a recurge la cineva sau la ceva:

[…] *dar neci că facem aicea apel la simțăminte de cari noi nu suntem capabili, ci numai la simplul simț de demnitate şi mândrie curat omenească.* (MIHAI EMINESCU)

A trebuit să facă apel şi la bărbatul ei. (LIVIU REBREANU)

Să mă spele de insulte, nu mă-ncerc să fac apel la un veac ce nu cuprinde decât patimă în el. (AL. MACEDONSKI)

APLA

A rămas întâmplarea apla (Pop.) = A rămas baltă, nerezolvată:

Nici acum n-o să rezolvi nimic şi parcă văd că totul o să rămână apla.

APLECA

A i se apleca (cuiva) = A căpăta o indigestie; a i se face greață:

Vezi să nu ți se aplece, dacă mai mănânci atâta.

Se apleacă ziua (Pop.) = Se face seară:

Şi parcă glas de clopot înfiorează sara;/ Pe-a stâncilor lungi colțuri apusul se coboară, / Stau aurite 'n aer... şi-a serii rumenire / Se-apleacă şi 'nroşeşte a mării încrețire. (MIHAI EMINESCU)

APLICA

A aplica (sau **a suferi**) **rigorile legii** = A pedepsi (sau a fi pedepsit) potrivit legii:

Prins asupra faptului, a fost judecat în regim de urgență, suferind neîntârziat rigorile legii. (GALA GALACTION)

A aplica o corecție cuiva = A pedepsi cu bătaia (pe cineva):

Tata nu ar fi fost în stare să-mi aplice… o corecție binemeritată. (MIHAIL SADOVEANU)

APLICARE

A pune în aplicare = A folosi, a întrebuința:

Am avut ocaziunea de a pune în aplicare învățăturile și povețile ce se găsesc în cartea ta. (AL. ODOBESCU)

APOI

Apoi (sau **păi**) **cum?** = Desigur, se înțelege de la sine:

Şi ăl plug îşi are-a lui; păi cum? fireşte! (POP.)

De joi până mai (de-)apoi = Se întrebuințează ironic pentru a arăta că ceva ce trebuia să fie trainic (sau de durată) n-a ținut decât puțin timp; (prin exagerare) la nesfârşit, fără termen fix:

Ținură şi ei prietenie, de joi până mai apoi.Amâna din zi în zi şi de joi până mai de-apoi. (ION CREANGĂ)

APOLOGIE

A face apologia (unei persoane, unei epoci, unei concepții etc.) = A lăuda (foarte mult):

[…] *ceva mai târziu, cutare monarh e însărcinat să facă apologia domnului.* (G. CĂLINESCU)

Apologia spiritului o fac oamenii sănătoşi şi graşi, care n-au nici presentimentul a ceea ce înseamnă spirit, care n-au simțit ... Este un semn de mare inconştiență în a face apologia spiritului […]. (EMIL CIORAN)

APOSTOLEŞTE

A merge apostoleşte = A merge pe jos (ca apostolii):

Atunci demagogul lasă automobilul în marginea satului şi merge apostoleşte să vorbească cu oamenii şi să mănânce cu ei în cârciumă. (CEZAR PETRESCU)

Scriitorul de 57 de ani e însă mai hotărât ca oricând: va porni la drum apostoleşte, îmbrăcat într-un tricou cu chipul sculptorului de la Hobița…
(http://www.renasterea.ro/)

APOSTOLICEŞTE

A se plimba apostoliceşte = A se plimba pe jos:

De două ceasuri de când ne primblam apostoliceşte prin dealuri şi prin văi, nu ne hrănisem decât cu privelişti poetice şi cu aer curat. (VASILE ALECSANDRI)

De două ceasuri de când ne primblam apostoliceşte prin dealuri şi prin văi, nu ne hrănisem decât cu privelişti poetice şi cu aer curat. (CALISTRAT HOGAŞ)

APRECIERE

A face aprecieri = A formula, a emite anumite păreri asupra valorilor sau calităților unei persoane sau ale unui lucru:

Nu ştiu ce aprecieri a făcut şi despre ce aprecieri a putut vorbi Cârloman. (MIHAIL SADOVEANU)

A lăsa (ceva) **la aprecierea cuiva** = A supune (ceva) părerii, judecății sau opiniei cuiva:

[…] *cât despre loc, pe care el i-l lăsase asemeni la apreciere, ea nu avea nicio obiecție de făcut asupra grădinii în care se întâlniseră acum trei ani.* (GIB I. MIHĂESCU)

Las la aprecierea d-voastră faptele acestui om.

APRINDE

A i se aprinde călcâiele (sau **inima**) (după cineva) (Fam.) = A se îndrăgosti tare de cineva:

Când ți s-or aprinde călcâiele, însoară-te până a nu îmbătrâni. (C. NEGRUZZI)

Şi tropai, tropai, ropai, ropai! i se aprind lui Ipate al nostru călcăiele. (ION CREANGĂ)

MIRON: *Ce spui? Dragostea! Nu cumva ți s-au aprins călcăile după vro lelică?* (C. NEGRUZZI)

A se aprinde foc = A se înfuria foarte tare:

Şi le voi trimite cu vrăjmaşii tăi într-o țară pe care tu n-o cunoşti, că s-a aprins focul mâniei Mele şi va arde peste voi. (BIBLIA)

Când l-a văzut venind, s-a aprins foc şi a început să-l batjocorească.

A se aprinde focul dragostei = A se îndrăgosti (de cineva*)*:

Printre crăcile lui întinse se giugiuleau pasărelele şi-şi făceau cuiburi: numai ascultând cineva ciripirile lor se aprindea într-însul focul dragostei. (P. ISPIRESCU)

A se aprinde lesne = A se înfuria uşor:

Un amestec de timiditate şi de orgoliu, de susceptibilitate excesivă şi de impulsivitate care se aprinde lesne, mă făcea să nu fiu cel mai plăcut partener de joacă ori de escapade. (OCTAVIAN PALER)

A-şi aprinde paie (sau (reg.) **scaii**) **în cap** = A provoca iritarea neaşteptată a cuiva, printr-o vorbă spusă (sau o faptă făcută) fără intenție rea; a-şi pricinui singur neplăceri:

Văzând eu că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am şterpelit-o de-acasă. (ION CREANGĂ)

Vrei să ne-aprindem paie în cap? să ne zvârlă baba pe drum? (*IDEM*)

A-şi aprinde poalele (Înv.) = A se face foc şi pară:

Duca-Voda... să tulbură tare şi-s aprinsă poaleli. (ION NECULCE)

APROAPE

A avea pe cineva aproape (Înv.) = A-l avea lângă sine, a-şi pune (toată) încrederea în cineva:

Stătuse Vistiernic mare Gheorghiță Apostol Păharnicul, pre carele îl avea Nicolai-Vodă aproape. (MIRON COSTIN)

A cunoaşte (pe cineva) **de aproape** = A cunoaşte foarte bine:

La Berna am avut prilejul nevisat de a cunoaşte mai de aproape vreo câțiva dintre acei oameni foarte rari care s-au bucurat cândva de prietenia lui Rainer Maria Rilke. (LUCIAN BLAGA)

În sfârşit, cine l-a cunoscut mai de aproape pe Părintele Serafim ştie că a fost un om vesel. (http://www.teognost.ro)

Aproape de mintea omului (Îvr.; fig.) = Uşor de înțeles:

Era aproape de mintea omului: durerea devine din măsea, măseaua devine din răceală, răceala devine din frig […] (I. L. CARAGIALE)

APROPIA

A apropia mălaiul din traistă = A cheltui (aproape) tot:

După atâtea petreceri, simțea că i se apropie mălaiul de traistă.

A i se apropia ziua sfârşitului sau **a i se apropia vremea** = A fi aproape de moarte:

De acum şi până în ziua sfârşitului său fericit Starețul s-a împărtăşit cu Sfintele lui Hristos Taine aproape în fiecare zi şi nu a primit nici mâncare şi nici băutură. (TEOCTIST CAIA)

Când a văzut că i se apropie vremea, şi-a făcut testamentul.

A se apropia funia (**de** sau **la**) **par** = A se apropia deznodământul:

Se vede că mi s-a apropiet funia la par... Cu spânul tot am dus-o cum am dus-o... Dar cu omul roş nu ştiu, zău, la cât mi-a sta capul. (ION CREANGĂ)

A se apropia cu târgul (Înv.) = A cădea la învoială:

– Nu ştiu, zău, eu ce voi face, zise popa. Parcă m-oi lăsa cu târgul până după Rusalii. (IOAN SLAVICI)

Încet-încet, cei doi reuşeau să se apropie cu târgul şi s-au hotărât asupra prețului.

A se apropia de ziuă = A se face ziuă:

Se apropie de ziuă când tânărul se hotărăşte să se-ntoarcă-n dormitor... (I. L. CARAGIALE)

Nu te poți apropia de (ceva) = A nu putea să cumperi din cauza scumpetei:

De acea moşie nimeni nu s-a putut apropia şi a rămas şi până în ziua de astăzi a oraşului. (ION GHICA)

Nu te poţi apropia de (cineva) = A nu reuşi să vorbeşti sau să te înțelegi cu cineva:

Îți spun numai atât, că am aflat multe, dar încă nu destule, căci de Lică cu una, cu două nu te poți apropia. (IOAN SLAVICI)

APROPO

A face ceva la apropont (Înv.; fam.) = A face ceva la momentul oportun:

Dacă nu era cocoana să sară pentru mine tocmai la apropont, mă rupea, că nu-ş' ce-avea, era turbat rău de tot […] (I. L. CARAGIALE)

A face un apropou (sau **apropouri**) ori **a bate apropouri** = A face aluzii (uneori la adresa vieții intime):

[...] *făcu omul un apropou la meseria de rotar.* (ION BRAD)

De menționat ar fi că în discuțiile noastre mai făcea unelea propouri cu tentă sexuală […]. (http://artafeminina.ro/)

APUCA

A apuca armele = A începe lupta, războiul:

Împăratul se puse la sfat cu bătrânii țării şi, când văzură cum că nu e încotro, porunci voinicilor să încalece pe armăsari, să-şi apuce armele şi să se pregătească de bataia cea grozavă ce-avea să se facă şi să fie. (IOAN SLAVICI)

A apuca (sau **a prinde, a cuprinde, a ține**) **de mijloc** (pe cineva) = A trece brațul în jurul taliei cuiva:

Haide, prinde-mă mai bine de mijloc. (G. COŞBUC)

A apuca (sau **a prinde, a strânge**) **(ca) în(tr-un) cleşte** (pe cineva) = **a)** A strânge foarte tare, foarte bine (pe cineva):

De-odată se auzi: clamp! Capcana se închise şi prinse laba lupului ca într-un cleşte. (POP.)

Îl pune pe picioare, îl lasă să se dezmeticească, să-ncerce să fugă, şi iar vrea să-l prindă în cleştele labelor. (EM. GÎRLEANU)

b) A pune sula în coaste (cuiva), a prinde la strâmtoare, a încolți (pe cineva):

Fiul craiului, văzându-se prins în cleşte... îi jură credință şi supunere. (ION CREANGĂ)

A apuca care încotro = A merge fiecare în altă direcție:

În acea zi, Scaraoschi, căpetenia dracilor, voind a-şi face mendrele cum ştie el, a dat poruncă tuturor slugilor sale ca să apuce care încotro a vedea cu ochii, şi pretutindene, pe mare şi pe uscat, să vâre vrajbă între oameni şi să le facă pacoste. (ION CREANGĂ)

A apuca câmpii = A ajunge la disperare, plecând fără a şti încotro; a o lua razna:

Căci, dac-ai sta să faci voie rea de toate, zău, ar trebui de la o vreme s-apuci câmpii! (ION CREANGĂ)

A apuca cu mintea = A pricepe:

Taina avem de sărbăm şi prăznuim şi vom să ne suim sus nu cu trupul, sau în munte ca Moisi, ci cu mintea, la mari şi la înalte gânduri; ci numai cât sunt credincioş să se apropie cu mintea ca să priceapă taina prăznicului de astăzi. (ANTIM IVIREANUL)

A apuca cu ochii (sau **cu căutătura**) = A cuprinde cu privirea:

Am apucat cu ochii câmpiile înverzite şi nu mă mai săturam să le privesc.

A apuca foc cu gura (Îppl.) = A se expune pericolului pentru cineva:

Viteazul era în stare să apuce foc cu gura numai s-o salveze pe fată.

A apuca fuga (sau **la fugă**) sau **a o apuca la goană** = A fugi:

Copiii au apucat-o la goană ca tăciunele, fără a mai întoarce capul. (MIHAIL SADOVEANU)

Zărise printr-o spărtură de frunziș pe sfinții Mochie și Farnachie trecând în goană, unul după altul, cu pletele-n vânt. (G. TOPÂRCEANU)

A apuca înainte = A merge mai iute decât altcineva, a i-o lua înainte, a-l întrece. (Fig.) A anticipa cu o acțiune față de cineva:

Iar calul său falnic, ușoară nălucă... ce la săgeată nainte apucă, în dar o să-l ducă sultanului lor! (AL. MACEDONSKI)

Eu de mult aveam de gând să sfătuiesc pre măria-ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea măriei-tale a apucat mai nainte. (C. NEGRUZZI)

A apuca la (**bine, avere**) (Pop; indicând starea materială) = A ajunge la...:

Parcă prea repede a apucat la bine, știindu-l de unde a pornit.

A apuca loc = A reuși să ocupe un loc (când este aglomerație):

[…] *și dădeau iarăși năvală, cu fețele schimonosite de încrustarea aceluiași gând, și stăpânit fiecare de o singură pornire instinctivă: să scape el cu orice preț, să-și apuce un loc pe puntea vasului.* (G. TOPÂRCEANU)

A apuca lumea-n cap = A-și lua lumea-n cap, a pleca departe, părăsindu-și casa, locul de origine (mai ales din cauza unei supărări mari):

– Greu! oftă străinul, clătinând din cap. Parcă și mai greu ca pe aici, de-ți vine să-ți iei lumea-n cap. (LIVIU REBREANU)

Așadară, preuteasă, – zise popa – să pui toate cărțile mele într-un sac și, mâine de noapte, până nu se va scula încă Pepelea, să apucăm lumea-n cap și să-l lăsăm pe dânsul aici cu toate[…]. (I. G. SBIERA)

A apuca pe cineva cu cuvintele (sau **vorba**) (Îvr.) = A ademeni cu vorba:

L-a apucat cu vorba și l-a convins să renunțe.

A apuca pe cineva din scurt = A-i cere socoteală (pe neașteptate):

– Ce facem, măi oameni? Stăm așa cu brațele încrucișate și ne uităm cum o ia grecul? [moșia]... *Cucoana ne prostește cu vorba, ba ne și ocărăște când o luăm mai de scurt.* (LIVIU REBREANU)

Nici bine nu a intrat în casă și l-a apucat din scurt.

A apuca pe cineva foamea (**setea, somnul** etc.) = A i se face foame (sete, somn):

– Ai venit? îl întrebă Todorica batjocoritoare. Te-o fi apucat foamea?

– Da, sunt flămând. Ce ai făcut azi de mâncare? (PAVEL DAN)

A apuca pe cineva pe-a-mânele (Înv.; Mol.) = A avea (mare) căutare:

Pe vremea aceea era bine să fii harabagiu în Târgul Neamțului; că te apucau pe-a mânile... aveai mușterei, de nu erai bucuros. (ION CREANGĂ)

A apuca pe Dumnezeu de (**un**) **picior** = A se bucura (ca) de o mare reușită sau un mare noroc:

– Firește că moft, că nu poate pentru ca să dea nici patruzeci de milioane, și dumnealor, mă-nțelegi, lucru mare! parc-a apucat pe Dumnezeu de-un picior cu rapița, care o să poată dumnealor pentru ca să ia două chile la pogon... (I. L. CARAGIALE)

Socotea că a apucat pe Dumnezeu de un picior și se îngâmfa; căci socotea că procopseala lui l-a făcut să dobândească un asemenea har. (P. ISPIRESCU)

A apuca peste câmp = A traversa un câmp:

Caii au apucat peste câmp și acum era greu să-i ajungem.

A apuca prilejul = A profita de o ocazie:

Apuc prilejul de a-ți arăta recunoștința mea la începerea unui nou an. (M. KOGĂLNICEANU)

A-l apuca (sau **a-l cuprinde, a-l prinde**) **amețeala** (pe cineva) sau **a-i veni amețeala** (sau **cu amețeală**) (cuiva) = **a)** A amеți:

Picioarele îi sunt amorțite, nu le mai simte, îl cuprinde amețeala. (LIVIU REBREANU)

Dar şi pe cei din curte, mai ales pe Tic şi pe Ursu care nu-şi mai aminteau nimic despre frânghie, îi apucă amețeala la vederea înspăimântătoarei galerii. (CONSTANTIN CHIRIȚĂ)

b) (Fig.) A nu mai putea accepta, suporta, tolera ceva; a fi foarte afectat de ceva:

Copleşit de avalanşa insultelor, simțea că-l apucă amețeala. (CEZAR PETRESCU)

Ies însă din când în când şi eu ca să-mi caut de treburi, şi câteodată parcă mă cuprinde amețeala în fața celor ce au să-mi vadă ochii. (IOAN SLAVICI)

A-l apuca (sau **a-l găsi, a-l trece**) **neputința** (pe cineva) = A se scăpa pe el:

Vărsase pe ea şi o trecuse neputința. (MATEIU I. CARAGIALE)

A-l apuca bâțul (Arg.) = A fi agitat, surescitat:

Căpitanul intră în cazarmă şi vede un soldat culcat în pat. Îl apucă bâțul. (FLORENTIN SMARANDACHE)

Dacă ar vedea cum gâlgâie sosul de tomate dintr-un muşteriu, le-ar apuca bâțul şi s-ar da de-a rostogolul cu ochii peste cap. (http://literaturadeazi.ro)

A (**o**) **apuca cu gura înainte** (Pfm.) = A se grăbi să răspundă, fără a lăsa pe altul să sfârşească vorba sau să deschidă măcar gura:

– Pot să am nădejde în voi?

– Să n-ai nicio grijă, mămucă, apucară cu gura înainte cei mai mari. Noi suntem o dată băieți şi ce-am vorbit o dată vorbit rămâne. (ION CREANGĂ)

A (**o**) **apuca pe drum(ul)** (**cel**) **bun** (sau **pe calea cea bună**) = A se cuminți, a se îndrepta:

Vreau să mă-mpac cu măria ta, că văd că n-apucasem pe drumul cel bun.(POP.)

Este de dorit şi sperăm că atât Societatea dramatică, cât şi publicul să continue pe calea cea bună pe care în fine au apucat. (I. L. CARAGIALE)

A o apuca/lua la picior = **a)** A pleca repede:

Ce Dumnezeu sfântul, doar nu s-o fi ținând casa după el! Ş-o luă la picior, iute, mai iute, până la curtea ciocoiului. (BARBU DELAVRANCEA)

b) A se pregăti de drum lung:

De mâine o apuc la picior, dar nu ştiu când mă voi întoarce.

A se apuca de capul cuiva = A nu-l (mai) lăsa în pace:

S-a apucat de capul lui şi l-a convins că trebuie să învețe mult mai serios.

A se apuca la (sau **în**) **colți** (D. câini) = A se muşca:

Câinii s-au apucat în colți şi toți copiii s-au speriat.

A se apuca la luptă (**la joc** etc.) (Îppl.) = A porni la luptă (joc etc.):

Domnul mi-a zis: „Nu face război cu Moab şi nu te apuca la luptă cu el; căci nu-ți voi da nimic să stăpâneşti în țara lui.” (BIBLIA)

A se apuca la (sau **în**) **rămăşag** = A se prinde, a face prinsoare:

Mulți se apucau în rămăşag c-or gâci. (I. G. SBIERA)

El s-apucă la rămăşag... că are să scoată apă din piatră. (POP.)

A se apuca pe jurământ = A se jura, a se angaja, a se prinde, a se lega (cu jurământ):

Pe giurământ s-apuca, / Stăpânii să hărățească / Şi slugile să-i privească! (VASILE ALECSANDRI)

(**Care**) **pe unde apucă** = (Care) pe unde nimereşte:

Dormeau vara în șoproane, pe unde apucau. (ION PAS)

Pe când ai noștri deschid pârtii prin nămeți, leșii să cocoloșesc la Halici, la Lew, care pe unde apucă. (BARBU DELAVRANCEA)

Cătanele erau culcate pe jos, care pe unde apucase. (I. POP-RETEGANUL)

Ce te-a apucat? = Ce ai?:

Nu merită! –Ce te-a apucat? (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

– Ce te-a apucat, de-mi vorbești așa?

De când (**m**)**-am apucat** (Pop.) = De când pot să-mi amintesc:

De când am apucat, obiceiul acela a rămas neschimbat. Așa am apucat de la părinți.

Îi apucă mâna la toate (Pop.) = Se pricepe (câte puțin) la toate:

Pe mulți îi apucă mâna la toate, dar nu le reușește nimic.

Mult te ține, când te-apucă (sau **când te-apucă, mult te ține**)**?** = N-ai de gând să mai isprăvești odată?:

Bârzoi: Sărmana copilă! Mult o ține, când o apucă? (VASILE ALECSANDRI)

Pe apucate sau **pe apucatele** = În mod superficial, la întâmplare, în fugă; când și când, în grabă, când are timp:

Totdeauna era unul [un copil] *în leagăn, în dreptul patului mamei, și mama dormea pe apucate.* (ION PAS)

Ce viață-l aștepta pe el?... Un copist avizat a se cultiva pe apucate. (MIHAI EMINESCU)

Cetele lui Horia abia aveau o organizațiune; ele erau armate numai cu sulițe, cu săbii, cu ceva puști și pistoale, strânse pe apucatele. (AL. ODOBESCU)

APUNE

A(**-i**) **apune steaua** (cuiva) (Fam.) = A-și pierde poziția, faima; a decădea:

În chipul acesta, anarhia noastră literară de astăzi își va lua sfârșit; și cu ea odată va apune și steaua acelora care i-au dat sprijin și ajutor. (OVID DENSUSIANU)

Când ai intrat în atenția celor mai buni soldați din lume, fiecare nanosecundă a vieții tale se scurge cu greutatea unui an de zile. Steaua ta a apus subit. (http://www.descopera.ro/)

APUS

A sta cu un picior la răsărit și altul la apus = A nu avea domiciliu stabil, a fi nestatornic:

Nu știu ce să mai cred: stai mereu cu un picior la răsărit și altul la apus.

A vorbi una de la răsărit și alta de la apus = A vorbi confuz, cu analogii și legături prea îndepărtate:

De ceva vreme bătrânul vorbea una de la răsărit și alta de la apus.

ARA

Boii ară și caii mănâncă = Unii muncesc, iar alții profită de pe munca lor:

Bine-a mai zis cine-a zis că: „Boii ară și caii mănâncă”. (ION CREANGĂ)

Doar în cazul în care guvernanții „ar fi corecți și nu ar politiza totul, descentralizarea ar avea efecte pozitive”, din păcate, „la noi, de când e lumea, boii ară și caii mănâncă”. (http://www.desteptarea.ro)

ARAMĂ

A bate (la cineva) **ca la aramă** (Pfm.) = A bate zdravăn:

În cele din urmă l-au prins și au bătut la el ca la aramă.

A-și arăta (sau **a-și da**) **arama pe față** (Pfm.) = A-și dezvălui adevăratul caracter prin fapte urâte, nedemne:

Prea v-ați arătat arama, sfâșiind această țară, / Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară. (MIHAI EMINESCU)

Printr-un discurs memorabil d. Maiorescu silește pe guvern de a-și arăta arama și de-a o rupe cu tradițiile demagogice. (*IDEM*)

Ponta şi-a dat arama pe faţă, demonstrând românilor că este lipsit de educaţie. (http://epochtimes-romania.com)

ARANJA

A aranja mutra cuiva (Arg.) = A desfigura pe cineva:

I-a aranjat mutra, că nici nu-l mai recunoşti, e de-a dreptul desfigurat.

A aranja ploile (Arg.) = A face atmosferă favorabilă, a pregăti terenul în vederea unei acţiuni:

Caută şi aranjează-ţi singur ploile, băiete! (ZAHARIA STANCU)

Conştientă de efemeritatea postului de şefă a învăţământului buzoian, Florina Stoian şi-a aranjat ploile încă de acum doi ani, când şi-a asigurat un post de metodist la Casa Corpului Didactic […]. (http://www.stradadebuzau.ro)

Se aranjează! (Fam.) = Se rezolvă:

– Vorbesc cu părintele Gheorghiţă, ştiţi, de la parohia de lângă clinică, şi se aranjează. (TATIANA NICULESCU BRAN)

– Nu-ţi face griji! Se aranjează!

ARĂTA

A arăta bine (sau **rău**) = A avea o înfăţişare sănătoasă (sau bolnăvicioasă):

Mult se mai mira baba, nu numai de hărnicia fetei, dar mai cu samă cum de arată ea aşa de bine. (I. G. SBIERA)

A arăta ca dracul (Pfm.) = A arăta prost:

Margareta este neagră şi urâtă ca dracul. (ION MINULESCU)

S-a tatuat singură pe tot corpul şi arată ca dracul! (http://www.agentia.org/)

A arăta coada cuiva = A fugi:

[…] *când vre, se face pasere măiastră, îţi arată coada şi ie-i urma dacă poţi!* (ION CREANGĂ)

A arăta cu (sau **a pune în**) **scriptură** (Înv.) = A scrie:

Minunile ce s-au fapt de dânsul fiind multe, nefiind putinţă a le pune în scriptură. (DOSOFTEI)

A arăta cuiva uşa (Pfm.) = A da afară:

După cum ţi-a vorbit, merita să-i arăţi uşa, dar n-ar fi fost frumos.

A arăta drumul (cuiva) = **a)** A îndruma (pe cineva):

A dăruit fata cu o gresie şi i-a arătat drumul pe unde ar putea să se ducă. (POP.)

Şi porni, luminat, spre casa preotului Belciug, împins de o încredere mare. Numai popa poate să-i arate calea, precum tot dânsul l-a dat pe brazdă odinioară. (LIVIU REBREANU)

b) A alunga, a izgoni (pe cineva):

Şi l-a urecheat bine, arătându-i apoi drumul. (POP.)

A arăta pe cineva cu degetul = A supune pe cineva oprobriului public pentru faptele sale:

Iar pe cei slugarnici, mândri şi luxoşi îi arăta cu degetul, zicând:

– Făţarnice, a zis Hristos, curăţă mai întâi partea cea dinlăuntru a paharului şi a blidului, ca să fie şi cea dinafară curată! (ION CREANGĂ)

Satul întreg îi trecea pe dinaintea ochilor ei orbi ş-o arăta cu degetul. (BARBU DELAVRANCEA)

Sau Ion lasă înadins să treacă vremea, s-o arate satul cu degetul? (LIVIU REBREANU)

A arăta pricină (Înv.) = A învinui:

E ciudat s-auzi o gură-mbătrânită că insultă. / E ciudat să vezi moşneagul hărţăgos cătând pricină / Lumii şi batjocorind-o, chiar când ea ar fi de vină. (AL. VLAHUŢĂ)

A se arăta cu ponos (Reg.) = A fi supărat:

Şede badea mânios / Şi s-arată cu ponos. (POP.)

A se arăta doctorului = A se duce la un consult medical:

După câteva zile de stat la pat, s-a arătat doctorului.

A-şi arăta ghearele (Fam.) = **a)** A-şi dezvălui adevăratul caracter:

Abia azi și-a arătat ghearele și ne-a convins pe toți ce fel de om este.

b) A avea o atitudine amenințătoare:

Credeam că n-o să-și arate ghearele tocmai acum, dar m-am convins ce fel de om este.

A-şi arăta obrajii (Înv.) = A-şi cere scuze:

Văzând el dracul că nici aici n-a izbutit nimica, crâşcă din măsele şi crapă de ciudă, pentru că era îngrijit cu ce obraz să se înfățişeze înaintea lui Scaraoschi. (ION CREANGĂ)

A-şi arăta părerea = A spune ceea ce gândeşte:

Şi-a arătat şi el părerea, dar cei prezenți păreau neîncrezători.

Îți arăt eu ție! (Fam.) = Exprimă amenințare: îți arăt eu ție de ce sunt în stare:

Lasă că-i arăt eu lui! striga Bucşan, bătându-se cu pumnul în piept. (MIHAIL SADOVEANU)

Pe (sau **după**) **cât se arată** = După cum pare, pe cât se poate vedea:

Pe cât se arată, copilul pare a avea aproximativ zece ani.

ARĂTARE

A face arătare (Înv.) = A reclama:

Bărbatul tău o căldare / Arată c-ar fi găsit / Şi alții fac arătare / Că două sunt negreşit. (ANTON PANN)

Şi cu toate acestea, nici la fata aceia, nici la acest fecior n-au făcut norodul vreo arătare, nici au eşit cu stâlpări şi cu ramuri întru întâmpinarea lui Hristos, precum au făcut astăzi, la înviiarea lui Lazar. (ANTIM IVIREANUL)

A fi de arătare (Înv.) = A fi bun de exemplu, de model:

Decii fiind leşii coprinşi de atâta nevoie, începură a grăi rău de craiul său, întâi cu taină, iară mai apoi în gura mare îl vinuia c-au venit fără cale, de i-au adus ca să-i piarză pre toți şi socotiia toate semnile câte să făcuse rele, că au fostu lor de arătare ca să fie conceniia [concenie = prăpădire, exterminare] *lor.* (GR. URECHE)

A fi la arătare (Pop.) = A fi aproape:

El era la arătare de casă.

A pune la arătare (Pop.) = A pune ceva în lumina adevărată:

Abia mult mai târziu, felul lui de a fi a fost pus la arătare de cei apropiați.

A scoate la arătare (Pop.) = A dovedi:

Cine va putea să scoață la arătare creştinătatea lui cea desăvârşit şi cugetul lui creştinesc, pentru ca să se învrednicească dumnezeeştilor făgădueli, pentru ca să se împărtăşască bucuriei cei nespuse a împărăției ceriului? (ANTIM IVIREANUL)

A veni la arătare (Pop.) = A ieşi la iveală:

Cine iaste, dară, acela acum, carele să poată spune mărirea zilii aceştiia, desăvârşit şi precum să cade? Că tot ce au fost mai slăvit în legia veche şi în cea noao, în ceriu şi pre pământ, la arătare a eşit, căci acolo au fost mai marii prorocilor, ai legii vechi şi mai marii apostolilor ai legii noao. (ANTIM IVIREANUL)

ARC

A avea mai multe (sau **alte**) **coarde la arc** (Rar) = A dispune de mai multe mijloace pentru atingerea scopului:

Când i se părea că punga nu se umplea destul de repede, avea şi alte coarde la arc. (ION GHICA)

Parc-ar fi pe arcuri (Fam.) = Se spune despre o persoană sprintenă (şi suplă) sau (foarte) activă:

Alerga în jurul mesei din centrul camerei, se băga pe sub scaune. La un moment

dat, după ce a făcut vreo două schimbări de direcție stânga-dreapta, a sărit de parcă ar fi fost pe nişte arcuri direct pe masă. (http://www.papen.ro)

ARCAN

A prinde (**a duce**) **cu arcanul** (Pop.) = A aduce, a lua pe cineva cu forța. (Înv.; d. tineri) A duce cu forța la armată:

Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul, îl cetluiau acum zdravăn şi-l puneau în cătuşi, să-l trimeată la Piatra. (ION CREANGĂ)

Umblam şi eu, ca tot ciobanul, / Cu fluierul pe lângă oi, / Când ne ochiră cu arcanul / Pe mine şi-ncă pe vreo doi. (ŞT. O. IOSIF)

ARCEŞTE

A merge arceşte = A face un înconjur în formă de arc:

Copilul mergea arceşte prin curte.

ARCUŞ

A trage din arcuş sau (**cu**) **arcuşul** (Pop.) = A cânta din vioară:

Trăgea Dinică cu arcuşul de te ardea la inimă. (ION GHICA)

ARDE

A arde cu fierul roşu (D. animale) = A însemna cu un fier înroşit în foc:

[…] *ți-era frică să nu-ți turbeze un câine: ți-l ardea cu feru' roşu între ochi, şi gata.* (PANAIT ISTRATI)

A arde de curat ce e (Pfm.; d. obiecte) = A fi foarte curat:

În casa bunicilor ardea de curat ce era întotdeauna.

A arde de dor = A fi stăpânit de o dorință puternică:

Şi inima aceea, ce geme de durere, / Şi sufletul acela, ce cântă amorțit, / E inima mea tristă, ce n-are mângâiere, / E sufletu-mi, ce arde de dor nemărginit. (MIHAI EMINESCU)

A arde de... (Fam.; fig.) = A fi cuprins de...:

Atât de sus ne-nalțăm câteodată… / Sufletu-mi arde de-o flacără înfricoşată. (MAGDA ISANOS)

Copiii ardeau de nerăbdarea de a-şi revedea părinții.

A arde gazul (**de pomană** sau **degeaba**) (Pfm.) = A pierde timpul:

De ce nu dormi, măi bărbate, şi arzi gazul degeaba? îl întrebă Profira, întorcându-se spre el şi punându-i brațul pe piept. (D. MATCIN)

Întrucât parlamentarii şi-au făcut singuri legile şi le-au aprobat cu mâna lor, este normal ca parlamentarul care arde gazul de pomană sau taie frunze la câini să nu dea socoteală nimănui. (http://m.ziare.com/)

A arde la cineva (Pop.) = A fi incendiu la o casă, într-o gospodărie:

În miez de noapte ardea la alde Boştiog şi nu se ştie nici azi cine i-a pus foc.

A arde la inimă (Pop.; fig.) = A provoca cuiva o emoție puternică:

Ieşind în calea celor sosiți, el trecu o dată cu privirea peste oameni şi ochii lui se opriră la dânsa. Îl ardea parcă la inimă. (IOAN SLAVICI)

Afurisit să fie câinerul de vornic, şi cum a ars el inima unei mame, aşa să-i ardă inima Sfântul Foca de astăzi, lui şi tuturor părtaşilor săi! (ION CREANGĂ)

A arde pe cineva (**cu vorba**) (Pop.; fig) = **a)** A critica aspru:

A regretat că l-a ars cu vorba, dar acum era prea târziu ca să-şi mai ceară scuze.

b) (Pop.; fig.) A ironiza:

Degeaba îl ardeau colegii cu vorba; el nu reacționa nici într-un fel, prefăcându-se că nu înțelege nimic.

A arde (pe cineva) **soarele la cap** (Pfm.) = A face insolație:

Toată ziua l-a ars soarele în cap și acum are frisoane.

A-i arde buza după... (Pfm.; fig.) = A avea mare nevoie de ceva; a fi foarte curios, nerăbdător:

Îmi ardea buza s-o întreb pe mama, dar nu îndrăzneam. (ION GHEȚIE)

A-i arde calcâiele sau **tălpile** (după ceva) = A fi mânat de o dorință mare:

Aici poți vedea povestea de dragoste a vecinei lui Marian, dar și cum îi ard călcâiele acestuia pentru a sări gardul la aceasta. (http://www.emisiuni-online.ro/)

A-i arde calcâiele sau **tălpile** (după cineva) (Pfm.; fig.) = A fi îndrăgostit:

El îndrăgostit, ea pe interes! Lui Dodel i s-au aprins călcâiele după Daniela Crudu. (http://observator.ro/)

A-i arde câteva (Pfm.; fig.) = A-i da cu lovituri puternice și iuți:

A amenințat-o că-i arde câteva și a plecat nervos.

A-i arde ghiocul (Arg.; d. femei) = A fi excitată:

Uneori se spune astfel despre o femeie foarte excitată. În cuprinsul expresiei, prin ghioc se înțeleg organele sexuale ale femeii sau vaginul. (https://imagique.wordpress.com/)

Se citea pe chipul ei că-i arde ghiocul...

A-i arde pipota (Fam.) = A avea neapărată nevoie de ceva:

Tații ieșeau după ele și le ocărau. Fiecare pe-a lui:

– Îți arde pipota, ai? Îți dau eu tie!

– Te omor dacă te mai prind! Îți miroase a bărbat? (EUGEN BARBU)

A-i arde placheul în flec (Arg.; lumea interlopă) = A dori să plece:

Îi ardea placheul în flec, dar nu era momentul să iasă din casă.

A-i arde (cuiva) **de ceva** = A simți o dorință arzătoare după ceva, a fi preocupat de ceva, a avea chef de ceva:

Lui nu-i arde de mâncare. (P. ISPIRESCU)

Pleacă, mă!... Nu ne arde de tine. (ION PAS)

A-i se arde inima (sau **sufletul**) (Pop.; fig.) = A muri de dragoste:

Simțea că ceva îl arde la inimă. (PAUL BUJOR)

Când gândesc, mândră, la tine, / Nu mai am inimă-n mine... / Puțintică ce-a rămas / Mi s-a fript și mi s-a ars! (JARNÍK-BÎRSEANU)

Vai, vai, vai, inima mea... / Mult se arde și se frige / Și n-are gură să strige. (*IDEM*)

A-l arde (pe cineva) **instalația** (Arg.) = A-i fi foarte foame sau sete (cuiva):

Vă mai aduceți aminte de individu' care avea un desfăcător de bere în talpa papuculu? Eh, o nimica toată ... când te arde pe instalație de o bere și nu ai la îndemână niciun desfăcător dedicat, o simplă coală A4 îți poate fi de folos. (http://www.douaberi.ro/)

A-l arde (pe cineva) **plămânul** (Arg.) = A dori să fumeze:

Tare-l mai ardea plămânul, după ce terminase țigările.

A nu-i arde (cuiva) **tăciunii în vatră** (Pfm.) = A fi necăjit:

Nu-mi ard în vatră tăciunii, / dar în suflet iubirea îmi cântă. (http://poetul-de-portelan.blogspot.ro/)

De săraci ce erau, nici tăciunii în vatră nu le mai ardeau.

A(nu)-i arde (cuiva) **de ceva** = A (nu) simți o dorință arzătoare după ceva, a (nu) fi preocupat de ceva, a (nu) avea chef de ceva:

Uf, ce anost! Cine-i ăsta? într-un colț se-ntreabă două. «De, închipuie-ți săracul!... de povești ne arde nouă?» (AL. VLAHUȚĂ)

Lui nu-i arde de mâncare. (P. ISPIRESCU)

– Nu, nu, răspunse Trubadurul, cătaţi în ochii mei şi veţi vedea dacă-mi arde de basme. (BARBU DELAVRANCEA)

Ţie-ţi arde de vin şi eu nu-mi văd capul de sărăcie [...] (LIVIU REBREANU)

A o arde aiurea (Arg.) = A vorbi mult şi fără rost; a pierde timpul, a face lucruri în dezacord cu starea de spirit a celorlalţi:

– Ce faci? – Uite, prin casă, o ard aiurea. (http://dictionarurban.ro/)

Hai să plecăm, că o ardem aiurea rău aici. (http://dictionarurban.ro/)

Frate, ăsta nu-i în filmul nostru, o arde aiurea. (http://dictionarurban.ro/)

A o arde cu tupeu (Arg.) = A fi foarte îndrăzneţ:

În toată lumea preşedinţii, până şi regii diminuează la maximum deplasările din motive de securitate şi financiare, cel puţin să scoată ochii stupizilor, adică alegătorilor, numai la români preşedintele o arde cu tupeu de la Bucureşti la Sibiu cu tot alaiul spp după el să-şi pupe nevasta. (http://m.ziare.com/)

A o arde în terţe (Arg.) = A minţi:

Simţea o adevărată plăcere de a o arde în terţe în faţa prietenilor.

A o arde la fugă = A fugi (foarte repede):

Când am văzut că nu este de glumit, am ars-o la fugă cât am putut de repede.

Arde-l-ar focul (Pfm.) = A blestema să moară (să ardă) de foc:

Frunză verde, mărăcine, / Arză-te focul, pădure! (POP.)

Istoria se repetă: şi atunci şi acum între demnitate şi funcţie, Hadârcă a ales funcţia (bat-o vina)… mama lui de KGB, arde-l-ar focul Siberiei!, se spune în postare. (http://moldova24.info)

Arde să (sau **de a**) **...** (Fam.; fig.) = A aştepta cu nerăbdare să... :

Ea de dorinţă ardea să-l vadă pe Erasmus / Şi să discute cu el, sacre cuvinte schimbând […] (NICOLAUS OLAHUS)

Încă de la sosirea de pe aeroport ardea să-şi revadă iubitul.

ARDEI

A fi iute ca ardeiul (Pfm.) = **a)** A fi fără astâmpăr:

Mai întâi alergă după trăsura lui Dositei, cancelar la Mitropolie, pe care toată lumea îl striga Deli Zorzo, din cauză că era iute ca un ardei. (DOINA RUŞTI)

b) A fi iute din fire, supărăcios:

Greu se poate înţelege cineva cu el, este iute ca ardeiul.

A fi tăios ca ardeiul (Fam.) = A fi usturător:

Băgă în logosul lui şi câteva dojeniri, tăioase ca ardeiul. (ION PAS)

Vorbele lui sunt tăioase ca ardeiul.

A-i da cuiva cu ardei pe la nas (Pfm.) = A întărâta, a aţâţa, a irita (pe cineva):

Nu te puteai înţelege cu el, parcă-i dădeai cu ardei pe la nas.

A pune ardei pe (sau, rar, **peste**) **rană** (Fam.) = A înrăutăţi şi mai mult o situaţie:

Era oare un moment potrivit pentru a pune sare şi ardei pe rănile lor? (http://reteaualiterara.ning.com)

ARENĂ

A intra (sau **a apărea**) **pe** (sau **în**) **arenă** (Fig.) = A se manifesta activ într-un domeniu:

Când făcusem abia primii paşi în arena literară, aveam un prieten. (AL. MACEDONSKI)

Trebuie chiar să relevăm cu recunoştinţă în dl. Grădişteanu că înainte de a intra în arena luptelor critice ne arată pregătirile d-sale pentru acest scop […] (TITU MAIORESCU)

ARESTA

A aresta locotenenţi (sau **sergenţi**) (Arg.; lumea interlopă) = A fuma chiştoace:

Fără bani și fără niciun sprijin din afară, individul aresta locotenții de pe caldarâm și pufăia mereu.

ARGINT

A fi iute ca argintul (D. oameni) = A fi plin de energie:

[Fetișcana] *E mică și iute ca argintul-viu.* (GIB I. MIHĂESCU)

De mic, băiatul era iute ca argintul și trebuia supravegheat de bunici.

ARGINȚEL

A bate-n argințel (Înv.) = A fi aproape argintiu:

Porumb alb, cu gușa verde... / Ciocu-i bate-n argințel. (POP.)

ARICI

A-i spune ariciul la ureche = A presimți, a bănui:

Flăcăiandrul... se furișă și de astă dată de intră în cămara fetelor, ca să asculte la sfatul lor. Pare că-i spusese ariciul la ureche că are să se petreacă între ele ceva pentru dânsul. (P. ISPIRESCU)

Barbă de arici = Barbă țepoasă:

Mai întâi am văzut două chipuri de bărbați, unul spânatic și uscat, altul c-o barbă de arici cărunt. (MIHAIL SADOVEANU)

L-a îndemnat ariciul (Pop.) = Se spune despre cineva care a luat o hotărâre greșită:

Parcă l-ar fi îndemnat aricul să se ducă în acea seară în vizită.

Parcă i-a spus (sau **i-a șoptit**) **ariciul la ureche** (Pop.) = Se spune despre cineva care a luat o hotărâre înțeleaptă:

Pare că-i spusese ariciul la ureche că are să se petreacă între ele ceva pentru dânsul. (P. ISPIRESCU)

Nu se aștepta să-l întâlnească, dar parcă i-a șoptit ariciul la ureche și a mai făcut o încercare.

Zbârlit ca un arici = Supărăcios, ursuz, morocănos:

Mustața colonelului s-a zbârlit ca țepii unui arici. M-a trecut un fior. Cum era să uit? (I. M. PACEPA)

Toată ziua umblă zbârlit ca un arici, parcă îi plouă și îi ninge.

ARIE

A începe la arie (Pop.) = A treiera: *De când s-a făcut vreme bună, țăranii începuseră la arie și-și treierau grâul.*

ARIPĂ

A bate din aripi = A lovi aerul cu aripile, a da din aripi:

Cocoșul se umflă atunci în pene și începe să bată din aripi. (POP.)

Pe gard, bate din aripi un cocoș și trâmbiță vesel: cucurigu! (ION GRĂMADĂ)

A căpăta (sau **a prinde, a face, a-i crește**) **aripi** (D. oameni) = **a)** A căpăta independență, curaj:

Sentimentul interconfesional prinde aripi și ecumenismul devine altceva decât o bunăvoință și o intenție nobilă, devine o comuniune și o înflăcărare. (N. STEINHARDT)

Toți copiii din lume ar trebui să crească și să prindă aripi în familia aceea tradițională, pe care cu toții o știm... (http://www.cetatea-crestina.org)

b) (D. oameni; fig.) A se înflăcăra, a se entuziasma:

Vei vedea cât de fatală-i dușmănia celorlalți, / Când deasupra lor talentul ți-a dat aripi să te-nalți / Și când leneșa lor minte, dată pe gândiri ușoare, / Se împiedică de-o muncă ce-o cutremură ș-o doare. (AL. VLAHUȚĂ)

Simt că viața mea prinde aripi, azi am vrut să-i pup pe toți internații de la sanatoriu cu sentimentul că mă despart definitiv de această lume [...] (ADRIAN ALUI GHEORGHE)

A face (sau **a prinde**) **aripi** (D. puiul de pasăre) = A fi suficient de dezvoltat ca să zboare:

Încet-încet, puii au prins aripi și în fiecare dimineață făceau exerciții de zbor.

A fi sub aripa (cuiva) (Fig.) = A fi protejat (de cineva):

Sai degrabă din car şi mulţămeşte cucoanei, că te-a scăpat de la moarte şi-ai dat peste belşug, luându-te sub aripa dumisale. (ION CREANGĂ)

A-i tăia (sau **a frânge**) **aripile** (D. oameni) = A descuraja (pe cineva):

Dezvoltarea ideilor şi purificarea gustului literar se resimţeau dar foarte amar de sistemul apăsător al guvernului, şi avântul scriitorilor îşi frângea aripile, lovindu-se de indiferenţa publică ca de o stâncă. (VASILE ALECSANDRI)

Mi-am dorit de când mă ştiu să devin jurnalist, însă situaţia financiară din familie şi sistemul românesc mi-au tăiat aripile mereu. (http://putna.ro/)

A sta la aripă (Reg.) = A păzi oile pe câmp:

Unul din ciobani trebuia să stea la aripă, ca să nu le scape şi să distrugă recolta.

ARMA

A arma barca = A da echipajului dispoziţii pentru a intra în barcă şi a fi gata de a primi ordine:

În câteva minute comandantul va arma barca.

ARMĂ

A bate (pe cineva) **cu propriile arme** = A învinge pe cineva cu propriile argumente (sau mijloace):

N. Iorga s-a văzut atunci combătut pe propriul său câmp de luptă şi cu propriile sale arme [...] (EUGEN LOVINESCU)

Argumentul cel mai puternic împotriva adversarului este acela de a-l bate cu propriile lui arme.

A depune armele = A se preda, a se declara învins. (Fig.) A ceda într-o confruntare:

Şi le-au dat, s-au săturat şi au depus armele. (MARIN PREDA)

O coloană de militari ucraineni blocată de manifestanţi proruşi la Kramatorsk, în estul Ucrainei, a început miercuri să depună armele înainte de a face cale întoarsă… (http://www.infoziare.ro)

A fi sub arme = A face serviciul militar:

Cât sub arme dalbe popolul a stat, / Chiar la zile rele fost-a respectat. (D. BOLINTINEANU)

A fost sub arme, vreme de un an, la o unitate de artilerie.

A ridica armele asupra cuiva = A ataca pe cineva:

Zilele acestea principele va adresa albanejilor un manifest prin care-i va invita să se folosească de momentul favorabil şi să apuce armele. (MIHAI EMINESCU)

A veni la arme (Înv.) = A se înrola pentru a începe un război:

O telegramă de la Semlin cu data 31 iulie arată că miniştrii Ristici şi Gruici au plecat la Cartierul central în scop să propuie un armistiţiu pentru 4 săptămâni, în care răstimp nădăjduiesc a putea chema toate rezervele sub arme. (MIHAI EMINESCU)

Cei din urmă montenegrini cari mai îngrijeau de gospodărie au fost chemaţi sub arme. (*IDEM*)

ARMĂSAR

A (se) face din ţânţar armăsar = A exagera:

– Să nu bănuieşti, măria-ta, zise Moţoc, ţara este liniştită şi poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sunt; căci aşa este obiceiul norodului nostru, să facă din ţânţar armăsar. (C. NEGRUZZI)

Ştiţi cum e – din lipsă de evenimente adevărate, făceau din ţânţar armăsar. (EUGEN URICARIU)

Deputatul UDMR, Marton Arpad, susţine că în problema steagului secuiesc se face din ţânţar armăsar [...] (http://www.gandul.info/)

Fierbe oala cu harmasar (Pop.) = Fierbe în clocot:

Femeia a mai potolit focul, văzând că oala fierbe cu harmasar.

L-a făcut mama armăsar (Pop.) = Se spune despre cineva care are fire iute, se supără repede:

Tare greu e să te înțelegi cu el de parcă l-a făcut maică-sa armăsar.

ARMONICĂ

A (se) face (ceva) **armonică** = A (se) turti:

La ora 3 noaptea, câteva vagoane s-au răsturnat și s-au făcut armonică, un vagon închis a sărit de pe șasiu. (CONSTANTIN STOICIU)

ARS, -Ă

A avea o lampă arsă (Arg.) = A fi nebun:

Pe măsură ce îmi povestea, eram tot mai convins că are o lampă arsă.

A-i trece (sau **a-i da**) **un fier ars prin inimă** = A-i pricinui cuiva pe nepregătite o mare durere, o mare spaimă:

Fata, cum văzu furca, îi trecu un fier ars prin inimă. (P. ISPIRESCU)

Auzind însă de faima celor doi împărați înțelepți, îi dete un fier ars prin inimă, și-și puse în gând a merge la dânșii să vază, oare n-or fi frații lui? (*IDEM*)

A mirosi a ars = A avea un miros specific materiilor arse:

Sărmana nevastă a fiului de împărat cum îi mirosi a ars, începu să țipe cu glas tare (PERICLE PAPAHAGI)

De la intrare mirosea a ars. Uitase mâncarea pe sobă.

A mirosi a creier ars (Gmț.) = Atmosfera denotă o intensă activitate intelectuală:

În sala de antrenament de la Școala gimnazială „Cireșarii" miroase a creier ars, iar micii șahiști ascultă cu atenție indicațiile antrenorului. http://www.monitoruldemedias.ro)

A sări (**ca**) **ars** = A sări repede, sub impulsul surprinderii sau al spaimei:

Hamură sări ars din pat. (MIHAIL SADOVEANU)

Da ce-i acolo? strigă baba... Nurorile atunci sar arse în picioare, și cele mari încep a tremura ca varga, de frică. (ION CREANGĂ)

A sări (sau **a striga ca**) **ars** = A reacționa instantaneu (sau a țipa):

Și, ajungând într-o clipă, se vâră, el știe cum și pe unde în odaie la Ivan și-i șterge o palmă prin somn, cât ce poate. Ivan, atunci, sare ars și odată strigă:

– Pașol na turbinca! (ION CREANGĂ)

A trece ca ars = A trece repede, ca fulgerul:

A trecut ca ars pe lângă noi.

ARSENE

Arsene te cheamă (Fam.) = Te-ai ars!:

De data asta ai încurcat-o, Arsene te cheamă. Să te vedem ce-o să faci?

ARTĂ

De amorul (sau **de dragul**) **artei** = În mod dezinteresat:

Giovanni se oploșise pe lângă casa Marinei mai întâi așa, de amorul artei, de dragul unui nou experiment [...] (NICHITA DANILOV)

Pescuiește doar de amorul artei, însă păsările pe care le observă se hrănesc cu peștii din lacurile industriale. (http://www.ebihoreanul.ro/)

ARTICULA

A articula o palmă (Fam.) = A plesni:

Individul i-a articulat o palmă zdravănă și a dispărut.

ARȚAG

A avea (sau **a fi pus pe**) **arțag** = A fi pus pe ceartă:

– Doamne, zise atunci Sfântul Petre, speriat: ori hai să ne grăbim, ori să ne dăm într-o parte, nu cumva ostașul cela să aibă harțag, și să ne găsim beleaua cu dânsul. (ION CREANGĂ)

Se vedea cât de colo că-i pus pe arţag.

A-şi găsi arţagul cu cineva (Rar) = A se trezi într-o dispută cu cineva cu chef de ceartă:

Vai de mămulica mea!... De-acum mi-am găsit arţagu cu cucoana. (VASILE ALECSANDRI)

Tot arţagul îşi găseşte pârţagul (Pfm.) = Orice naş îşi are naşul:

Se dă încoaci-încolo, se loveşte de tânjală, / Ş-apoi vine singură la ham. Şi / Trage ca calul la grăunţe, / Că toate îşi au leacul. Şi / Arţagul îşi găseşte pârţagul. (ANTON PANN)

Una peste alta, ultimatumul rusesc din septembrie 2013, spre deosebire de cel din iunie 1940, deşi deranjează, nu sperie acum pe nimeni. De data aceasta arţagul rusesc îşi găseşte pârţagul. (http://bogatu.voceabasarabiei.net)

ARUNCA

A arunca (pe cineva) **pe drumuri** sau **pradă mizeriei** ori **foamei** = **a)** A lipsi pe cineva de cele necesare traiului:

Căpitanul ar fi căzut în cea mai neagră mizerie, dacă nu găsea pe prietinul tatălui său, pe Psaridi, mare om de afaceri... (I. L. CARAGIALE)

b) A da pe cineva afară din serviciu:

Or, exproprierea i-ar atinge grozav pe aceşti modeşti proprietari, cărora le-ar lua pâinea de la gură, şi în plus le-ar arunca familiile pe drumuri. (http://www.cocoon.ro)

A arunca anatema = A anatemiza:

La Ploieşti, ca şi la Galaţi, burghezimea cosmopolită de nevoie şi şovinistă din interes ne-a aruncat anatema ei şi s-a zburlit de atitudinea noastră. (ANTON BACALBAŞA)

A arunca banii pe fereastră (Pfm.) = A cheltui fără socoteală:

Şi nici măcar nu era vorba despre remuşcarea de a arunca banii pe fereastră. (CRISTIAN ARDELEAN)

Este milionar, dar nu aruncă banii pe fereastră: Nunta lui George Clooney va fi plătită de familia miresei. (http://www.ziarelive.ro/)

A arunca bobii (Pfm.) = A ghici în bobi:

Ai căzut geniu mândru, plin de 'ndărătnicie / În spaţii făr de margini, în evi de veşnicie! / Vai, soarte blăstemată, ce oarbă aruncii bobii, / La ori cine în lume dai ceia ce nu-i trebue, / Te rog soarte mă scapă, de alţii nu – de mine. (MIHAI EMINESCU)

A arunca cărunteaţă (Nob.) = A încărunţi:

Arde-mi-te-ai, codre des! / Văd bine că s-a ales / Din tine să nu mai ies! / Am intrat făr' de musteaţă / Ş-acum arunc cărunteaţă. (VASILE ALECSANDRI)

A arunca ceva în aer = A distruge ceva cu explozibil:

Pirotehniştii au aruncat clădirea în aer.

A arunca cu funia (Înv.) = A măsura în lungime:

A durat ceva timp până să arunce cu funia pe suprafaţa ţăranului, dar i-a ieşit socoteala exactă.

A arunca jargoane (Arg.) = **a)** A încerca să convingă pe cineva:

Individul arunca jargoane în stânga şi-n dreapta, dar nimeni nu se uita la el.

b) A minţi:

E bună apa aici. Degeaba aruncă ei jargoane că apa nu e bună, apa e bună. Sunt oameni care au trăit la 96 de ani. (http://rra.srr.ro)

A arunca literele = A scrie în grabă, neîngrijit:

Mereu arunci literele şi de aceea nu înţeleg întotdeauna ce mi-ai scris.

A arunca lumină (într-o problemă) = A lămuri (o problemă):

Investigaţiile repetate n-au putut să arunce lumină asupra cazului în discuţie.

[sistema filozofică] *aruncă o puternică lumină asupra teoriei evoluțiunii, atavismului, personalității etc.* (I. L. CARAGIALE)

A arunca o ochire = A cerceta sumar:

Să aruncăm dar o ochire asupra trecutului acestei nații. (NICOLAE BĂLCESCU)

A arunca o pastilă (sau **pastila**) (Fam.) = A face o aluzie, a aduce vorba:

Cel cu reclamele mai aruncă câte o pastilă: „Avem pantofi pentru bărbați cu botul lat... Avem ciorapi pentru femei cu găuri” […] (M. CĂRTĂRESCU)

A arunca o vorbă (sau **un cuvânt**) = A spune ceva în treacăt:

Aruncase o vorbă unul dintre țărani. (ION PAS)

Un cuvânt aruncat la vreme pregătește ochiul pentru un tablou. (G. CĂLINESCU)

În sfârșit, fiindcă trebuia să hotărască ceva, își zise că dis-de-dimineață se va abate pe la Toma, să zvârle o vorbă în treacăt, așa ca din întâmplare, să știricească gândurile lui și pe-ale flăcăului. (LIVIU REBREANU)

A arunca ochii(**șorii**) (Pop.) = A trage ocheade:

Băiatul arunca mereu ochii asupra fetei și, în cele din urmă, se hotărî să-i vorbească.

A arunca pe cineva la închisoare (sau **în temniță**) = A băga pe cineva la închisoare, a întemnița:

[…] *o vorbă imprudentă descoperă totul și conspiratorii sunt aruncați în temniță.* (G. CĂLINESCU)

Să nu se întâmple ceva și să piardă tot. Avocații câte șuruburi nu învârtesc. Te bagă în temniță cu dreptatea în mână. (LIVIU REBREANU)

A arunca pe ușă afară (Fam.) = A goni din casă:

Tipul pe care tocmai l-ai aruncat pe ușă afară, pe motiv că eu sunt prea mică pentru un prieten, este fiul șefului tău!. (FLORENTIN SMARANDACHE)

L-am aruncat pe ușă afară și a fost ultima oară când l-am văzut în viață... (http://www.alcohelp.ro)

A arunca pisica (**moartă**) **în ograda altcuiva** = A da vina pe altcineva, a pasa răspunderea altcuiva:

Roman și Băsescu renunță la imunitatea parlamentară, demascând în acest fel manevra guvernului de a arunca pisica moartă în ograda vecinului. (ION LAZU)

A arunca prosopul (În box) = **a)** A solicita oprirea meciului, recunoscând superioritatea netă a adversarului:

Când un antrenor aruncă prosopul, în box înseamnă un singur lucru: sportivul nu mai poate continua lupta. (http://www.sport.ro/)

b) (Fig.) A abandona o competiție, a-și recunoaște înfrângerea:

În fotbal, prosopul aruncat este un gest care a intrat în istorie și are un singur înțeles: Rapid, învinsă de Dinamo cu 4-1 în Giulești, acum 11 ani, când Cornel Dinu i-a aruncat ostentativ prosopul lui George Copos, care trăia cea mai aspră înfrângere. (http://www.sport.ro/)

A arunca sorții (Înv.) = A trage la sorți:

Din marea unitate etnică a tracilor romanizați care ocupa în veacul de mijloc aproape întreg teritoriul Peninsulei Balcanice […] *n-a mai rămas decât mâna aceasta de popor românesc liber pe petecul de pământ dintre Prut, Dunăre și Carpați, și pentru posesiunea acestui petec se vor arunca sorții ca asupra cămășii lui Hristos, de astădată nu în străinătate, ci în chiar Camerele României.* (MIHAI EMINESCU)

A arunca vina asupra cuiva (sau **pe cineva**) (Pfm.) = A învinovăți:

Acolo – în maturul Corp – onorabilul stâlpnic nu a contestat doar adevărul denunțărilor d-lui Moldoveanu, nu, le-a confirmat, ridicând un colțuleț al vălului de pe scabroasa afacere, voind însă a arunca vina pe altul. (MIHAI EMINESCU)

A arunca vorbe (D. retori, oratori) = A vorbi pompos şi fără conținut:

Stimabile, nu vezi că arunci vorbe. Treci la subiect! Mai sorbi repede din paharul cu vin şi, mirându-se parcă de el însuşi, aruncă aceste vorbe:

– Cine este el? [...] (EUGEN BARBU)

A arunca vorbe-n vânt = A promite şi a nu se ține de cuvânt:

Se ştia că românii nu aruncă vorbe în vânt. (PAUL NICULESCU-MIZIL)

Iar pentru a demonstra că nu aruncă vorbe-n vânt, Hagicalil Erghin a demarat deja discuțiile pentru a ridica un spital în Capitală. (http://www.forbes.ro)

A fi aruncat cu sorții (Pop.) = A fi tras la sorți:

El a aruncat sorții pentru ele şi mâna Sa le-a împărțit pământul cu funia de măsurat;ele îl vor stăpâni pentru totdeauna şi-l vor locui din generație în generație. (https://www.biblegateway.com/)

Apoi au aruncat sorții, iar sorțul a căzut pe Matia care a fost adăugat la numărul celor unsprezece apostoli. (http://www.bible.is/)

A (i) se arunca în brațe (sau **în brațele**) **cuiva** = A se îndrăgosti de cineva:

[…] *e fascinată subit de el şi la sfârşitul actului i se aruncă în brațe.* (G. CĂLINESCU)

În visările lui, Titu întrezărise o zi când Eugenia, pe care la Sângeorz o văzuse ca o rară frumusețe, îi va cădea în brațe, cucerită de versurile lui devenite celebre. (LIVIU REBREANU)

A (i) se arunca la picioare (sau **la picioarele**) **cuiva** = A se umili în fața cuiva:

Aruncându-i-se la picioare, îi destăinuie cine e. (G. CĂLINESCU)

A-i (sau **a-l**) **arunca cuiva în spinare** (Fam.) = A încerca să te descotoroseşti de cineva, dându-l în răspunderea altuia:

Apoi, orice ar face dânsul şi oricâte fantazii ar arunca el în spinarea dobitoacelor, îi e indiferent să ştie că dobitoacele nu vor putea protesta, deoarece le-a luat de la început cuvântul. (D. ANGHEL)

A-i arunca cuiva sare (sau **praf**) **în ochi** (Pfm.) = A încerca să-l faci pe cineva să nu vadă starea adevărată a lucrurilor:

[...] *pe lângă proprietatea şi posesiunea liniştită a Basarabiei şi a Hotinului, acei tătari n-au trecere, ci sunt pure invențiuni pentru a arunca praf în ochi Europei, neştiutoare de lucrurile noastre de la Dunăre.* (MIHAI EMINESCU)

Ne aruncă praf în ochi la tv-urile lor, că uite fraților stârpim corupția. (http://comunicarepersonala.com/)

A se arunca în partea (sau **în sămânța**) **cuiva** = A semăna la chip sau la fire cu cineva:

S-a aruncat în partea mâne-sa. (ION CREANGĂ)

Nu-mi sameni tu mie, te-ai aruncat în sămânța cea ră [rea] *a mâne-ta.* (A. MATEEVICI)

A se arunca la (sau **de**) **gâtul** (**cuiva**) = A îmbrățişa (pe cineva):

Dan s-aruncă la gâtul lui plângând ca un fiu ce n-are să mai vadă pe tatăl său. (MIHAI EMINESCU)

A se arunca pe cal = A încăleca dintr-o săritură:

Flăcăul s-a aruncat pe cal şi i-a dat pinteni.

A(-şi) arunca ochii (sau **o ochire, o privire, o căutătură**) **la** (ori **asupra, pe, prin, spre, peste** etc.) (Pfm.) = **a)** A privi repede, în treacăt:

Baba, care simțise de unde venise piatra îşi aruncă ochii la fereastra împăratului şi vede pe fiul de împărat făcând haz; (P. ISPIRESCU)

Moş Hau... a aruncat o privire pripită în juru-i. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A examina, a cerceta sumar:

Măcar din deal, aşa ca-n zbor, / S-arunce ochii-n jos spre văi, / Spre sat, spre casa lor. (G. COŞBUC)

Când îşi aruncă ochii spre poartă, ce să vadă!... (ION CREANGĂ)

Castelmare ieşi nemulțumit, aruncându-i o ultimă privire de ură neîmpăcată. (MIHAI EMINESCU)

A(-şi) arunca retina peste umăr (Arg.) = A observa ce se întâmplă în jur, a se asigura că nu este urmărit:

Şi-a aruncat retina peste umăr şi s-a îndreptat în direcția opusă.

A-şi arunca (ca **buhaiul**) **țărâna după** (sau **în**) **cap** (ori **pe spinare**) (Pop.) = A se păgubi prin acțiuni necugetate, făcute la mânie:

După aceea începe a-şi arunca țărnă după cap, ca buhaiul, şi apoi, scurmând de trei ori cu piciorul în pământ, se tologeşte jos pe pajişte [...] (ION CREANGĂ)

Oşlobanu, prost-prost, dar să nu-l atingă cineva cu cât e negru sub unghie, că-şi azvârle țărnă după cap, ca buhaiul. (*IDEM*)

A-şi arunca viața în şanț (Înv.) = A-şi risca viața:

Trebuie să ne mirăm şi astăzi de orbul curagiu tineresc cu care acei tineri, prin ținuta lor, îşi aruncau viața în şanț. (G. BARIȚ)

Arză-te-ar focul! (În blesteme) = Să dea Dumnezeu să te mistuie flăcările (iadului)!:

Frunză verde, mărăcine, / Arză-te focul, pădure! (POP.)

Parcă arunci în Olt (Pop.) = Lucrezi fără spor, cu pierdere de mult timp, material:

Orice ar fi făcut, parc-ar fi aruncat în Olt.

ARUNCĂTURĂ

(**Dintr-o**) **aruncătură de ochi** = (Dintr-o) privire (dintr-o) ochire (rapidă):

[…] *vom citi c-o singură ochire de ochi toață opera istoriei.* (MIHAI EMINESCU)

(**A fi**) **la o aruncătură de băț** = A fi foarte aproape:

Am stat o noapte în tranzit, după care, în urma unui zbor lung, dar liniştit, am ajuns în Istanbul, la o aruncătură de băț de casă. (ADELIN PETRIŞOR)

ASALT

A da asalt = A asalta, a ataca cu forțe militare, a năvăli:

În cinci zile, patru asalturi a dat cetății. (VASILE ALECSANDRI)

Spre seară veni ştirea că o parte din trupele brigadei Cantili luaseră cu asalt un redan turcesc din fața Griviței. (DUILIU ZAMFIRESCU)

A lua cu asalt = A ataca violent (şi a cuceri) o poziție întărită; a pune stăpânire pe ceva:

Prefectura județului e luată cu asalt, bombardată cu pietre. (G. CĂLINESCU)

(Fig.) *Se văzu luat cu asalt de creditori.* (*IDEM*)

ASCULTA

A asculta la cineva (Pfm.) = A da crezare cuiva:

Acesta asculta la Pavel când vorbea. Iar Pavel, căutând spre el şi văzând că are credință ca să se mântuiască, a zis cu glas puternic […] (BIBLIA)

A asculta liturghia = A participa la slujba bisericească:

Apoi publicul intră în biserică, pentru a asculta sfânta liturgie. (MIHAI EMINESCU)

De cu seară se făcuse de ştire tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie şi domnul, ca să asculte liturghia […] (C. NEGRUZZI)

A asculta martorii (sau **un martor**) = A audia martorii:

Martorii pot fi ascultați chiar la termenul la care proba a fost încuviințată. (http://www.codproceduracivila.ro/)

A-şi asculta inima = A se supune pasiunii:

Mi-am ascultat inima şi-am venit să te îmbrățişez. (GALA GALACTION)

De data asta, el nu şi-a mai ascultat inima şi a acționat corect.

ASCULTARE

A da cuiva o clipă de ascultare = A da cuiva atenție, importanță:

Nu e cine să-ți dea o clipă ascultare. (MIHAI BENIUC)

A fi (**încă, tot**) **sub ascultarea părinților** (Înv.) = A fi minor:

– Măria ta, am un fecior, care mă căuta când era acasă la mine sub ascultarea mea; dar acum, de când este sub ascultarea Măriei tale, nu mai vrea să știe de mine. (P. ISPIRESCU)

A fi (sau **a rămâne, a sta** etc.) **sub ascultarea cuiva** = A face voia cuiva:

Numai când eşti sub ascultare ai motiv binecuvântat să lipseşti de la rugăciuni, căci ascultarea este mai mare decât rugăciunea. (ILIE CLEOPA)

A fi sub ascultarea cuiva (Mil.; înv.) = A fi sub comanda sau autoritatea cuiva, a fi subordonat cuiva:

Aceştia [călăraşii de țară] *stau subt ascultarea hatmanului.* (NICOLAE BĂLCESCU)

A fi (sau **a se afla, a rămâne, a sta** etc.) **sub ascultarea cuiva** (Înv.) = A fi (sau a se afla etc.) în slujba, sub autoritatea, în stăpânirea cuiva, a fi dependent de cineva, a asculta de cineva:

Fiul de împărat rămase sub ascultarea hoțului, ca să învețe meşteşugul de la dânsul. (P. ISPIRESCU)

Dat de (sau **spre, la**) **ascultare** (Bis.; înv.) = Orânduit (ca o pedeapsă) să slujească în cinul călugăresc:

Tânărul a fost dat la ascultare la o mănăstire din apropiere.

ASCUNDE

A se ascunde după deget (Pfm.) = A încerca să se dezvinovățească cu argumente nevalabile:

Mihail n-avea decât să se burzuluiască împotriva realității, să se ascundă după deget şi să se lepede de sine însuşi […] (PANAIT ISTRATI)

Citesc, bunăoară, pe hârtia care înfăşura caşcavalul meu: „Ar fi, credem noi, a ne ascunde după degete, dacă n-am recunoaşte că administrația e foarte populară în țara românească […] *şi că are o mare trecere şi influență”* […] (I. L. CARAGIALE)

ASCUNS, -Ă

A se da ascuns (Înv.) = A se retrage în ascunzişuri, a se ascunde:

Românii se dădură ascuns şi le pândeau trecerea. (NICOLAE BĂLCESCU)

De-a ascunsul sau **de-a** (**v-ați**) **ascunselea** (sau, mai rar, **ascunsele**) = Numele unui joc de copii, în care toți jucătorii se ascund, afară de unul, care îi caută pe ceilalți:

De-a «v-ați ascunsele» în fine / Ne-am mai jucat prin văi şi lunci. (ŞT. O. IOSIF)

În ascunsul inimii (sau **sufletului**) = În partea cea mai ascunsă a conştiinței cuiva, în cuget:

El era împăcat cu cugetul său şi se bucura în ascunsul sufletului său de izbândele sale. (P. ISPIRESCU)

ASCUȚI

A i se (sau **a-şi**) **ascuți** (cuiva) **dinții după ceva** (Pop.) = A pofti cu lăcomie ceva:

Nu i s-a mai întâmplat să-şi ascute dinții după asemenea delicatesuri.

A se ascuți la față (Pfm.) = A slăbi foarte tare:

De când nu l-am văzut, parcă s-a mai ascuțit la față şi i-a mai scăzut burta. Ce slab şi palid te-au făcut la față! / Ca un drumeț din văi pierdu-te-n ceață (ŞT. O. IOSIF)

A(-şi) ascuți cuvântul (Pfm.; fig.) = A-şi şlefui felul de a vorbi:

Strădania mea... [ca] *să ascut cuvântul şi să stilizez îmi aducea destule neajunsuri şcolăreşti.* (GALA GALACTION)

A-şi ascuți colții (sau **dinții**) (Pfm.; fig.; d. oameni) = A se obrăznici:

Moartea tânguiește / ascuțindu-și colții / în creierul meu (GELU VLAȘIN)

În ultima vreme prea ți-ai ascuțit colții și m-ai supărat din cale afară.

A-și ascuți glasul (sau **vocea**) (Pfm.; fig.) = A ridica tonul la cineva:

Dar încet-încet începu să se întărîte. Și-și ascuțiglasul înspre procuror și porni să strige la domnii jurați, – nu numai cu supărare, dar și cu mare durere. (MIHAIL SADOVEANU)

A-și ascuți inima sau **a se ascuți la inimă** ori **a i se ascuți inima** (Pfm.; fig.) = A căpăta curaj:

Încurajat de prietenii săi, el își ascuți inima și prinse să vorbească în cele din urmă.

A-și ascuți limba (sau **condeiul** ori **pana**) (Pfm.; fig.) = A se pregăti pentru a împunge cu vorba:

Iată de ce Dimitrie Vaida, devotatul episcopului, îi va aminti că „de multe ori în cugete nu să nărăvea cu Excelenția-sa" și că „răspunsul îl scria cu prea ascuțit condei și, câteodată, vorbind, deschidea gura prea tare". (MARIA PROTASE)

A-și ascuți mintea sau **a se ascuți la minte** ori **a i se ascuți mintea** (Pfm.; fig.) = A deveni mai isteț:

Bravo, Iorgule! se vede că ți-ai ascuțit mintea pe tocila civilizației din Sadagura!... (VASILE ALECSANDRI)

Dară văzu că începe a judeca altfel de cum judeca el până acum. Pasămite se ascuțise la minte. (P. ISPIRESCU)

Ce e drept, băiatul învățase carte până din sus de brâu, și dascălii îl lăudau că este ascuțit la minte. (*IDEM*)

A-și ascuți ochii (sau **văzul, privirea**) (Pfm.; fig.) = A privi cu atenție:

Apoi își ascuți privirea și începu să urmărească pe omul așezat pe bancheta de lângă ușă. (C. BUZINSCHI)

El sta cu ochii ascuțiți și își nota orice amănunt.

A-și ascuți picioarele (Reg.; fig.) = A se pregăti s-o ia la fugă:

A simțit pericolul și de îndată el și-a ascuțit picioarele și dus a fost.

A-și ascuți urechile (sau **auzul**) (Pfm.; fig.) = A asculta ceva cu atenție:

Se minunează până și copiii [...] *furișează câte-o privire, și-ascut urechile, doar d-or prinde ceva, să alerge apoi să spuie că „ce e nu e bine", „s-a făcut lumea rea", „se dă răilor și umblă cu șoalda".* (BARBU DELAVRANCEA)

Chiar și doamna Herdelea își ascuți urechile de lângă sobă, unde se ostenea cu gătirea bucatelor pentru amiazi. (LIVIU REBREANU)

Atent... își ascuți auzul, aplecând capul să prindă cu urechea cadența slabă a pașilor din depărtare. (JEAN BART)

ASCUȚIȘ

A trece prin (sau **sub**) **ascuțișul** (**ascuțitul**) **fierului** (sau **sabiei**) (Înv.) = A ucide un număr mare de oameni (într-un conflict armat):

Cetatea se va cotropi și garnizoana se va trece sub ascuțitul sabiei. (C. NEGRUZZI)

ASCUȚIT, -Ă

A avea limba ascuțită (Fig.) = A fi tăios în aprecieri:

Codreanu nu se supăra de glume, dar nici el nu-și cruța prietenii; avea limbă ascuțită și se pricepea să lovească pe om la cusur. (NICOLAE GANE)

Alo, doctore, ai limba cam ascuțită și dacă nu-ți vezi de treabă s-ar putea să ți-o înțepăm noi, să ții minte. (DAN DAVID)

A fi ascuțit ca lupta de clasă (Gmț.) = A fi foarte slab:

De pildă, cuiva care făcuse remarca nepoliticoasă că a slăbit prea mult, ea i-a replicat: „M-am ascuțit ca lupta de clasă... Asta ca să fiu în ton cu politica vremii." (RADU MĂRCULESCU)

ASEMĂNA

A asemăna cu pământul (Înv.) = A distruge cu desăvârşire, a face asemenea (sau una) cu pământul:

Era atunci Târgoviştea oraş foarte mare... Ale lui mărețe ziduri vremea le-a ruinai şi le-a asemănat cu pământul. (NICOLAE BĂLCESCU)

ASEMĂNARE

A face o asemănare între... = A stabili o paralelă între..., a compara:

[…] *tânărul călător se puse a gândi la țările civilizate de unde venea şi a face o tristă asemănare între starea de înflorire a acelor părți ale Europei şi starea de mizerie a patriei sale.* (VASILE ALECSANDRI)

După chipul şi asemănarea cuiva sau **după chip şi asemănare** = Întocmai, leit, la fel cu cineva:

Şi-şi ia un suflet de noră întocmai după chipul şi asemănarea celei dintâi. (ION CREANGĂ)

ASENTIMENT

A fi în asentimentul cuiva = A proceda conform dorințelor cuiva:

Cred că sunt în asentimentul dumneavoastră al tuturora. (MIHAIL SADOVEANU)

ASFINȚI

A-i asfinți (cuiva) **ochii** (Pfm.; fig.) = A i se închide ochii de somn:

[Judecătorul] *picura de somn şi din când în când îi asfințeau ochii.* (MIHAIL SADOVEANU)

ASTÂMPĂR

A nu (**mai**) **avea astâmpăr** = A fi în mişcare continuă, a fi neliniştit, a nu-şi găsi locul; a nu se astâmpăra:

Vă trudiți alergând mereu după oile acestea care nu mai au astâmpăr. (POP.)

Mara nu mai avea astâmpăr. (IOAN SLAVICI)

A nu da (cuiva) **astâmpăr** = A nu da (cuiva) pace:

Dragostea mea către maică-mea nu-mi dă niciun astâmpăr. (I. G. SBIERA)

A nu-şi (**mai**) **găsi** (sau **afla**) **astâmpăr** = A nu avea linişte:

Din nou nu-şi găsi astâmpăr. Oglinda îi atrăgea tiranic privirea […] (CEZAR PETRESCU)

ASTÂMPĂRA

A(**-şi**) **astâmpăra** (sau **a**(**-şi**) **potoli**) **foamea** (sau **setea**)= A mânca (sau a bea); a se sătura (de mâncare sau de băutură):

Iar oamenii, crezând că plouă cu apă, vor alerga acolo ca să-şi potolească setea. (POP.)

ASTUPA

A astupa (sau **a închide**) **gura cuiva** = A face pe cineva să tacă, a tăia vorba cuiva:

Zicerea „pardon", care închide gura ghiontiților şi călcaților. (C. NEGRUZZI)

Celor ce spuneau că nu o ia fiindcă nu se învoieşte de zestre cu Vasile Baciu, le astupau gura cei ce ştiau că flăcăul nici nu vrea să stea de vorbă cu tatăl fetei […] (LIVIU REBREANU)

Poate e luni şi luni de când n-am mai pus carne în gură... Aşa le-a închis gura de fiecare dată. (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

A astupa cuiva ochii = A face pe cineva să nu vadă ceva (rău) ce se vrea să rămână ascuns:

Magdian (dându-i punga): *Na cu ce să-ți astupi ochii.* (VASILE ALECSANDRI)

A astupa găuri (Fig.) = A-şi plăti datoriile:

Pierdea cel puțin douăsprezece mii de lei, sumă cu care, la situația cam încurcată în care se găsea de vreo câtâva vreme, ar fi putut astupa multe găuri. (I. BRĂTESCU-VOINEŞTI)

Prea multe datorii, prea multe găuri de astupat... (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

A-şi astupa urechile (sau **urechea**) = A pune mâinile la urechi pentru a nu auzi; a nu voi să audă, să ştie, să cunoască ceva:

De-auzi vorbe rele / Tu surd să te faci/ Astupă-ți urechea, / Te culcă şi taci. (VASILE ALECSANDRI)

ASUDA

A asuda sub limbă (Irn.) = **a)** A-i fi foarte frig:

E o căldură, de o să asuzi sub limbă...

b) A se lăuda că a muncit foarte mult, fără să fi făcut mare lucru:

Ai asudat sub limbă de-atâta muncă, săracul de tine!

A-i asuda cuiva urechea pentru ceva = A aştepta cu nerăbdare o veste:

I-a cam asudat urechea până ce au venit părinții şi i-au spus că a reuşit.

A nu asuda de vorba cuiva = A nu-i păsa de vorba cuiva:

Copilul nu asuda de vorbele mamei şi făcea alte obrăznicii, încât i se duse vestea prin vecini.

ASUPRA

A avea (ceva) **asupra sa** = **a)** A purta (ceva) cu sine:

Are toate documentele asupra sa.

b) (Înv.) A avea ceva pe conştiință:

De vei da făgăduință Domnului Dumnezeului tău, să nu întârzii a o împlini, căci Domnul Dumnezeul tău o va cere de la tine şi păcat vei avea asupra ta. (BIBLIA)

A lua (sau **a avea**) **asupra sa** sau **asupră-şi** (o sarcină) = A se însărcina (sau a fi însărcinat) cu săvârşirea unei acțiuni, a-şi lua (sau a avea) o răspundere; a răspunde de un obiect încredințat:

Aveam asupra mea un depozit, a urmat lucrătorul. (MIHAIL SADOVEANU)

A prinde (pe cineva) **asupra faptului** = A surprinde (pe cineva) în momentul când comite ceva (rău):

Au zis Lui: Învățătorule, această femeie a fost prinsă asupra faptului de adulter; (BIBLIA)

Niciun hoț nu mărturiseşte de bunăvoie când n-a fost prins asupra faptului. (LIVIU REBREANU)

A se scula asupra cuiva (Înv.) = **a)** A ataca pe cineva:

Vrăjmaşul s-a sculat cu oaste mare asupra noastră. (P. ISPIRESCU)

b) A se revolta împotriva cuiva:

Acesta au fost frate cu Mircea Vodă Bătrânul, şi au domnit împreună amândoi câtăva vreme în pace, apoi să învrăjbiră şi începură a se scula unul asupra altuia. (GR. TOCILESCU)

A sta asupra unui lucru = A stărui să se vorbească despre un lucru sau să se facă:

Sta mereu ațintit asupra problemei pământului său şi cu greu îl puteai clinti.

Cu asupra de măsură sau (înv., eliptic) **cu asupra** = Mai mult (decât era de aşteptat sau decât se cuvenea), cu prisosință, cu vârf, peste măsură:

Fericit mă simt atuncea cu asupra de măsură. (MIHAI EMINESCU)

Comandanții porunceau oştilor război fără pic de omenie, război cu asupra de măsură mai crud decât al hoardelor. (MIHAIL SADOVEANU)

Ginerele se supără mai cu asupra decât toți. (P. ISPIRESCU)

AŞA

A fi aşa ceva! = A fi într-un mod care supără, care depăşeşte măsura:

O fi aşa ceva! Mă îndoiesc şi refuz să cred.

A zice că este aşa (Pop.) = A afirma:

Toți au zis că e aşa, numai ea se împotrivea.

A zice că nu este (sau **nu-i**) **aşa** (Pop.) = A nega:

Copilul zicea că nu-i aşa cum spun colegii.

Aşa (**e**)**?** sau **nu-i aşa?** = Am dreptate sau nu am?:

– Nu-i aşa, jupâneşică? Mai zi, dacă ai ce!

– Poate să fie ş-aşa, moş Nichifor. (ION CREANGĂ)

Aşa e că se însoară? strigă ea cu glas spăriet. (C. NEGRUZZI)

Aşa ceva = Un lucru ca acesta, o faptă ca aceasta:

Am auzit de aşa ceva. (P. ISPIRESCU)

– A, nu, bineînțeles, nu viața noastră socială, nu, ci viața... aşa, în esența ei... mă urmăreşti?

– Oare... există aşa ceva? (NICOLAE BREBAN)

Aşa îți (**îmi** etc.) **trebuie!** = Aşa meriți (merit etc.), asta ți (mi etc.) se cuvine:

Aşa i-a trebuit, dacă a lunecat pe nesimțite, tot mai adânc, în robie. (ION VINEA)

Aşa să ştii (sau **să ştiți**)**!** = Să-ți (sau să vă) fie clar, limpede!:

Aşa să ştiți; nu mai dau pe datorie. (ZAHARIA STANCU)

Aşa şi aşa = Nu prea bine; potrivit, oarecum:

A venit un tânăr îmbrăcat aşa şi aşa. Tânăru... a făcut aşa şi aşa, şi numaidecât a plecat. (P. ISPIRESCU)

Aşa zău = Se întrebuințează ca afirmație a unui lucru de necrezut, de mirare:

Aşa zău!... după ce m-o strâns vârtos în chingi... apoi m-o scos la muştru. (VASILE ALECSANDRI)

Aşa... aşa... = După cum... astfel...:

Aşa mi-a spus, aşa am făcut.

Aşa?! Sau **aşa stă treaba?!** = Va să zică astfel stau lucrurile?!:

–Aşa?! În loc să-ți dai osteneală ca să afli şi gândul oamenilor, tu nu ştii nici măcar ceea ce vorbesc ei? (ION CREANGĂ)

Azi aşa, mâine aşa sau **tot aşa şi iar aşa** = Continuând mereu în acest fel:

Tot aşa şi iar aşa, au rămas... casele... neînchiriate. (I. L. CARAGIALE)

Azi aşa, mâine aşa, el făcu cunoştință cu toți fiii de domni şi de boieri. (P. ISPIRESCU)

Azi aşa, mâine aşa, trecea zilele ca păcatele de iute. (*IDEM)*

Cam aşa = Exact, după cum zici:

– Care va să zică, tu te-ai ținut după noi şi ştii unde mergem noi noaptea. – Cam aşa. (P. ISPIRESCU)

Cum aşa? = Exprimă îndoiala, surprinderea, uimirea:

Şi cum aşa, tovarăşe Dorca, făcu maiorul cu un aer teatral, nu-ți mai aduci aminte? (BOGDAN SUCEAVĂ)

Cum aşa?Nu mai vii cu mine?

Ia (sau **iacă**) **aşa** sau **uite-aşa** = **a)** (demonstrativ) Exact, astfel:

Of, crăişorule! crede-mă că, să aibi tu puterea mea... lumea aceasta ai purta-o, uite-aşa, pe degete. (ION CREANGĂ)

b) (Demonstrativ vag, folosit de vorbitor ca un fel de introducere la cele ce urmează) Oarecum:

Privind cu nedomirire, ia aşa, numai ca să zică şi el că face ceva, bălăcea cu nuiaua prin apă. P. ISPIRESCU)

Parcă eşti nu ştiu cum... vorbeşti şi tu, ia aşa, în dodii cîte odată. (ION CREANGĂ)

c) În felul acesta, cum am spus:

Şi iaca aşa, oameni buni, s-a izbăvit Ipate şi de dracul şi de babă. (*IDEM*)

d) (Exclamativ, indică încăpățânare, capriciu, arătând că nu se mai admite nicio replică):

Eu nu dau ostrovul pentru asemenea faptă. Iac-aşa! (V. EM. GALAN)

– Am să v-o dau, fireşte, dar numai pentru dumneata… Pentru dumneata, înțelegi?… Căci pentru părinții dumitale n-aş

da-o, mai bine s-o ardă focul… Uite așa! Ți-o spun verde: n-aş da-o… (LIVIU REBREANU)

e) (Pop.; în strigături):

Foaie verde, iac-aşa! Dragu-mi-i de dumneata. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Mai aşa = **a)** Desigur, fireşte:

– Aşa-i c-a venit rândul meu?
– Mai aşa! (ION CREANGĂ)

b) Nu prea tare:

Tu s-o joci, dar mai aşa, / Liniştit, cum joci pe-o soră. (G. COŞBUC)

Nici aşa = Oricum (ar fi):

Nu-i dau sfaturi, căci nici aşa nu mă ascultă.

Ori aşa, ori aşa = Sau într-un fel, sau într-altul:

– Să nu plecați până ce nu veți avea cuvânt de la mine – ori aşa, ori aşa. (GALA GALACTION)

– Hai dă răspuns... ori aşa, ori aşa. (ION CREANGĂ)

Şi aşa, şi aşa = Şi într-un fel, şi într-altul:

Lucrul se poate face şi aşa, şi aşa.

Şi-aşa mai departe = Et caetera:

În „Oceanografie" vom întâni deci: trăire, tragic, autentic, tragism, organic, esențial, substanțial, paradoxal, dramatic, catastrofic, neant, carnal, luciferic şi aşa mai departe. (N. STEINHARDT)

După ce corectezi o pagină, o corectezi pe următoarea şi aşa mai departe.

AŞEZA

A aşeza (sau **a da**) **geană pe geană** = A închide ochii; a adormi, a ațipi:

Cafeaua o beau cel mai târziu la unu, altfel risc să nu mai pot aşeza geană pe geană. (ION GHEȚIE)

– De când s-a mutat pârțotina asta de Safta la noi […] *nu mai avem clipă de odihnă şi de voie bună.* […] *a-ncercat să ne fure bărbații, ne-a bălăcărit fetele şi nu ne-a lăsat, noaptea să dăm geană-n geană, cu chilomanele şi desfrâurile ei* […] (G. M. ZAMFIRESCU)

A aşeza la loc = A pune pe locul de unde a fost luat:

La sfârşit, ei au aşezat la loc toate cărțile şi au făcut ordine în cameră.

A aşeza logodna = A fixa logodna:

Părinții celor doi au aşezat logodna în prima duminică după sărbători.

A aşeza masa = A pregăti masa şi cele necesare mâncării:

Se sună semnalul de masă; ne scoboram în careu. Masa e aşezată ca pentru posturile de mare […] (JEAN BART)

Mama aşeza masa la ora prânzului şi se supăra dacă nu eram toți.

A aşeza oile pe brânză (Pop.) = A începe să facă brânză:

Între înțărcare şi mârlire oaia […] *e pe brânză.* (ANDREI PANDREA)

Ciobanii au aşezat oile pe brânză, după ce iarba a înverzit.

A aşeza oile pe lapte (Pop.) = A începe mulsul:

De la sfârşitul lui aprilie, păstorii au aşezat oile pe lapte.

A aşeza sub... (Înv; fig; d. o țară, un popor) = A pune sub dominația cuiva (o țară, un popor):

Mulți din membrii ei, şi boieri mari, au trecut Prutul pentru a se aşeza supt oblăduirea împăratului creştin fără a-şi da seamă că rosturile de căpetenie ale unui stat […] (NICOLAE IORGA)

A aşeza un loc (**cu oşti**) (Înv.) = A pune garnizoană:

[…] *căci iară el au zis că din mai suşii ai ce atâtea războaie între ei s-au făcut, ei s-au sorbit şi s-au stins: pentru cari Traianu au adus apoi nesocotită mulțime de romani du pretutindenea, de i-au aşezat aici lăcuitori*

cetăților și pământurilor stăpânitori. (CONSTANTIN CANTACUZINO)

A se așeza cu cineva pentru ceva (Pop.) = A discuta împreună cu altcineva și a fixa de comun acord ceva; a fixa logodna:

Noi ce umblăm, ce căutăm, / Seama-n grabă nu ne dăm. / Că tânărul nostru-mpărat / Pe aici a mai umblat / Și cu cei bătrâni au așezat. (M. SEVASTOS)

A se așeza de (sau **pe**) **mas** sau **a cădea la mas** sau **a rămâne cu masul** (Înv.) = A petrece noaptea, a rămâne peste noapte:

S-au așezat acolo de mas. (GR. URECHE)

Iară Timus, după aceia goană, n-au vrut să să întoarcă la oaste [...] *ce au rămas cu masul la unu satu, anume Cocoreștii la niște case boierești.* (MIRON COSTIN)

A se așeza în pat = A (se) întinde în pat, a (se) culca:

Maică-sa [...] *s-au așezat în pat și începu a geme și a se văiera.* (I. G. SBIERA)

A se așeza la lucru = A începe lucrul cu mult zel:

Când se așază la lucru, nu-i chip să-l deranjezi.

A se așeza la masă = A lua loc la masă (pentru a mânca):

Așeza-ți-vă la masă, că nu vă mușcă și nici nu cer parale! (LIVIU REBREANU)

El se așază la masă, hotărât mai mult să fac-o poezie decât să-și descarce o anumită emoție. (AL. VLAHUȚĂ)

Și s-așază toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul. (MIHAI EMINESCU)

A se așeza pe (sau **la**) **ceva** = A începe să facă ceva cu multă sârguință:

S-au așezat pe dezbateri interminabile, dar au găsit, în cele din urmă, și soluții pe măsură.

A-l (sau **a o**) **așeza** (Trs.; gmț.) = A-i veni de hac:

L-a așezat bine ca să-l sature pentru totdeauna.

A-și așeza scaunul (Înv.) = A-și stabili reședința domnească, clericală:

Un arhiereu născut la Limoges a fost cândva ales papă. Limuzinii au trimis numaidecât o deputațiune către Sf. Părinte spre a-i arăta bucuria acelei părți de țară pentru fericita împrejurare că unul dintr-ai lor s-a învrednicit a se așeza în scaunul Sf[ântului] *Petru.* (MIHAI EMINESCU)

AȘEZAT

A vorbi așezat = A vorbi fără patimă, calm, cumpănit:

Ș-apoi lua cuvântul Tămădueanu, și mi-ți vorbea așezat și îndesat, că lingurile nu se mai mișcau de pe buzele străchinilor. (BARBU DELAVRANCEA)

Bătrânul vorbea așezat și se vedea că trecuse prin multe încercări.

AȘTEPTA

A aștepta cu sufletul la gură = A aștepta cu mare nerăbdare:

Toți așteptau cu sufletul la gură. Zăvorul ușei țăcăni scurt. În sfârșit. (JEAN BART)

Ei așteptau cu sufletul la gură rezultatele concursului.

A aștepta să-i pice mură-n gură (Pop.) = A nu acționa pentru atingerea unui scop; a rămâne impasibil într-o situație în care s-ar impune o acțiune imediată:

[…] *de ce nu încearcă să facă ceva? Așteaptă să-i pice mură-n gură? Albuleț a rămas îngândurat, nu l-a mai prins somnul câteva nopți.* (ION BĂIEȘU)

A se aștepta la una ca asta = A fi pregătit pentru ceva:

Izbită fără veste drept în creștet, când s-aștepta mai puțin la una ca asta, scroafa se răsuci o dată în loc și-și pierdu graiul câteva clipe. (G. TOPÂRCEANU)

Chiar nu se aștepta la una ca asta din partea lui.

La sfântul-(sau la **moş-**)**aşteaptă** (Irn.) = Niciodată, la paştele cailor:

Cum văd eu, frate-meu se poate culca pe o ureche din partea voastră; la sfântul Aşteaptă s-a împlini dorinţa lui. (ION CREANGĂ)

AŞTEPTARE

A fi în aşteptare = A aştepta cu nerăbdare:

Iar poporul fiind în aşteptare şi întrebându-se toţi despre Ioan în cugetele lor: Nu cumva el este Hristosul? (BIBLIA)

Dar a nopţii neagră mantă peste dealuri se lăţeşte... / Tot e groază şi tăcere... umbra intră în mormânt. / Lumea e în aşteptare. (GR. ALEXANDRESCU)

Peste aşteptarea cuiva sau **peste aşteptări** = Mai mult decât şi-ar fi putut închipui cineva, mai mult decât ar fi putut prevedea sau spera cineva:

Sculându-se de la masă, se duse... şi se întoarse numaidecât, peste aşteptarea tuturor... aducând nişte scânduri, stinghii, odgoane şi pânze. (P. ISPIRESCU)

AŞTERNE

A aşterne (sau **a trânti, a culca, a da**) **la pământ** (sau **pământului**) = A dărâma, a doborî. (Pex.) A omorî:

O trânteşte la pământ şi-o ţine bine. (ION CREANGĂ)

A aşterne la cai = A pregăti grajdul cailor:

În fiecare seară, gospodarul aşternea la cai.

A aşterne masa = A pune masa:

În sufrageria frumos şi simplu mobilată s-au aprins lumini prietenoase, se aşterne masa mare, rotundă; Zahar [...] *pune masa, aşează* [sic!] *paharele de cristal c-un zăngănit uşor* [...] (ANTOANETA OLTEANU)

A aşterne pe hârtie (ceva) = A scrie, a compune:

Dumnealui trebuie să fi aşternut pe hârtie această hazlie telegramă. (MIHAI EMINESCU)

Se vede că d. Crăciunescu crede că a rupe şase cuvinte dintr-un paragraf şi a le aşterne pe hârtie este a produce argumente? (*IDEM*)

A aşterne pe pânză (Înv.) = A picta:

Timp de cinci-şase ani, urmărit ca de-un vis fioros, [Grigorescu] *aşterne pe pânză o parte din schiţele războiului* [...] (AL. VLAHUŢĂ)

Pictorul aşterne pe pânză mai mult sugestii de obiecte decât obiecte. (MARIN SORESCU)

A aşterne pe portativ = A compune muzică:

Repertoriul serii se va încheia cu Simfonia a IV-a în mi minor, ultima lucrare de acest tip aşternută pe portativ de Brahms. (www.orchestreradio.ro/)

A aşterne sau **a întinde** (pe cineva) **la scară** (Înv.) = A întinde (pe cineva) pe jos pentru a-l bate:

Jeluitorii au umblat fugari prin pădure, de frică, că-i căuta să-i aducă la curte şi să-i aştearnă la scară. (POP.)

Ba încă m-a şi ameninţat că altă dată, de mi-a mai călca piciorul în ograda boierească, are să poruncească să mă întindă la scară şi să mă bată cu biciul! (ION CREANGĂ)

A aşterne un drum = A pietrui un drum:

Sătenii au aşternut un drum pe care îl plănuiseră încă din iarnă.

(Fig.) *Pe luciul Dunării luna aşterne un drum de argint, în sclipirea căruia ai crede că tremură toate stelele cerului* [...] (DUILIU ZAMFIRESCU)

A se aşterne cu burta pe carte = A începe să înveţe serios:

Să vă aşterneţi cu burta pe carte, la mine nu merge trândăvia. (ION GHEŢIE)

A se aşterne drumului (sau **vântului**) (D. cai) = A fugi atât de repede, de parcă ar atinge pământul cu pântecele; a alerga foarte repede:

Alei, murgul meu voinic! / Aşterne-te drumului / Ca şi iarba câmpului / La suflarea vântului! (VASILE ALECSANDRI)

Fug caii duşi de spaimă şi vântului s-aştern. (MIHAI EMINESCU)

A se aşterne pe o treabă (Fig.) = A se apuca serios de o treabă:

Tânărul cronicar foiletonist... se aşterne din zi în zi mai fervent pe lucru. (AL. VLAHUȚĂ)

A se aşterne țărânii = A se culca la pământ; a cădea lat:

Cât e de lung… s-aşterne țărânii. (G. COŞBUC)

Cum îți vei aşterne, aşa vei dormi = Ce acțiuni vei întreprinde, aşa rezultate vei obține:

– Bagă-ți mințile în cap, măi băiete, vezi că eu sunt bătrân şi sărac, să n-ai de la mine nicio nădejde. Cum îți vei aşterne, aşa vei dormi, auzitu-m-ai? (NICOLAE FILIMON)

Dacă ai fi mititel, ți-aş da una-două... şi te-aş linişti; însă acum eşti de capul tău om ca toți oamenii şi cum îți vei aşterne, aşa vei dormi. (http://www.e-calauza.ro/)

AŞTERNUT

A cădea la aşternut (sau **a pica**) **la aşternut** (La ghicitul în cărți) = A prevesti venirea cuiva (străin) în casă:

Aparent bărbații în săgetator sunt sfioşi, nişte şoricei de bibliotecă studioşi şi în banca lor. Dar dacă accepți invitația lor de a le cădea la aşternut la drum de seară, ai parte de o mare revelație. (http://www.121.ro/)

ATACA

A ataca (**prin înscriere**) **în fals** (Jur.) = A reclama (în justiție) că actul e fals şi a cere să se tragă consecințele legale:

Actul poate fi atacat numai prin înscriere în fals. De asemenea, actul autentic poate fi investit cu formulă executorie, având astfel aceeasi putere […]. (https://www.google.ro/)

A ataca în justiție (Jur.) = A cere în justiție anularea sau modificarea unui act sau a unei hotărâri:

– Dar dacă a făcut un testament pe care eu nu-l cunosc? îl vom ataca în justiție. (PETRU DUMITRIU)

A se ataca/atinge la plămâni (Pop.) = A fi atins de tuberculoză:

Pe Bibița o cheamă nişte rude la Corfu, ca să-şi caute sănătate, căci, „fie zis între noi, mi se pare că e deja atinsă la plămâni”. (JEAN BART)

ATÂRNA

A atârna (sau **a ridica, a pune**) **în furci** (pe cineva) = A spânzura (pe cineva):

Tatăl miresei... a poroncit să-l rădice degrabă din capul cinstei şi să-l puie în furci. (POP.)

A atârna de azi până mâine = **a)** A fi nehotărât:

Soarta lui atârna de azi pe mâine, pentru că nu putea să ia încă o decizie.

b) A fi leneş:

Se vedea că viața lui atârna de azi pe mâine, dar el nici nu încerca să iasă din această situație.

A atârna la (sau **de**) **mâna** (ori **voia, mila** etc.) **altuia** = A fi la cheremul altuia:

Soarta cerşetorului era atârnată la voia trecătorilor, care-i puneau un ban în palmă.

A-i atârna cuiva belciugul (sau reg. **cinghelu,** ori, rar**, iabaşaua**) **de nas** (Îrg.) = A supune pe cineva:

Puterea seculară ne poartă cu belciugul în nas, ca pe un urs nenorocit şi neputincios. (ANALE de ISTORIE, vol. 35)

Dacă-i pui belciugul în nas, vei avea linişte cu el.

A-i atârna cuiva lingura (sau **lingurile**) **de gât** = A nu da cuiva (care a întârziat) de mâncare:

Când să ne deie bucate, giupânu bucătar ne spânzură lingurile la brâu și să duce la primblare… Ei, apoi să nu-l bați?... (VASILE ALECSANDRI)

ATÂT

Atâta (sau **mare**) **pagubă!** sau **(atâta) pagubă** (sau **jaf) în ciuperci!** = Nu-i nicio pagubă!, ce-am avut și ce-am pierdut!:

De m-o răpune și pe mine, atâta jaf în ciuperci! (P. ISPIRESCU)

Atâta grijă! = Nu-mi pasă:

– *Ba, răspunse leneșul. Trageți mai bine tot înainte! Ce mai atâta grijă pentru astă pustie de gură!* (ION CREANGĂ)

Atâta i-a fost! = S-a terminat cu...:

Până acuma ne-a fost și nouă! D-aici înainte numai Dumnezeu să-și facă milă de noi și d-ai noștri. (P. ISPIRESCU)

Atâta i-a fost școala baiatului; de-atunci / El n-a venit la mine, căci tată-său pesemne / Ținea c-aceste versuri sunt oarecum nedemne […] (G. COȘBUC)

Atâta mi-a (**ți-a** etc.) **fost** = Se spune pentru a arăta ivirea de neînlăturat a unei neplăceri, a unui pericol etc.:

Zi că-i dragoste, și pace! / Te-a vrăjit? atât ți-a fost: / Din pocit, frumos îți face, / Și deștept din ăl mai prost. (I. L. CARAGIALE)

Când văzu fiul împăratului că zâna lipsește, atâta-i fu. Căzu la boală. (P. ISPIRESCU)

Atâta mi-a (**ți-a** etc.) **trebuit** = Asta o așteptam (o așteptai etc.) (pentru a îndrăzni să fac, să faci etc. ceva):

Lui Harap-Alb atâta i-a trebuit: îndată face câțiva pași spre dânsa. (ION CREANGĂ)

Atâta pagubă! (sau **atâta rău!**) = Nu-i nimic:

Am uitat însă a spune, că mult regretatul Abdul-Kerim a fost înlocuit la comanda bașabuzucilor, cu un fin și rubedenie de departe al Sultanului, anume beiul Hagi-Caimac. Să-i fie de bine, și la mai mari! Atâta pagubă!!... (I. L. CARAGIALE)

Atâta tot = **a)** Nicio șansă de mai mult:

Nu știu nici eu... / Nu știu decât că sunt un matelot, / Și-atâta tot... / Și-același matelot voi fi mereu!... (ION MINULESCU)

b) Cu asta am încheiat:

Și nu mai știu... atâta-i tot, / Ba, taică, stai! E cu vecinul. / Pe palme m-alinta creștinul / Și drag m-avea ca pe-un nepot... (G. COȘBUC)

Atâta-i trebuie! Sau **Atât(a) i-a trebuit** = Atât așteaptă (a așteptat):

Lui Harap Alb atâta i-a trebuit; îndată face câțiva pași spre dânsa. (ION CREANGĂ)

Ce mai atâta? = Prea multă vorbă pentru nimic:

În sfârșit, ce mai atâta vorbă pentru nimica toată? Ia, am fost și eu, în lumea asta, un boț cu ochi, o bucată de humă însuflețită din Humulești […] (ION CREANGĂ)

Cu atât mai bine = Este convenabil:

– *Cu cât mai mulți, cu atât mai bine. Numai prin concurență și valoare poți avea rezultate, a declarat Niculae.* (www.click.ro/)

Cu atât mai rău = Este dezavantajos:

Despre acest rezultat publicul acestui scriitor nu prinde de veste niciodată, ceea ce-i cu atât mai bine pentru reputația scriitorului, deși cu atât mai rău pentru artă ca atare. (PAUL ZARIFOPOL)

Pentru atâta lucru = Pentru un lucru sau un motiv neînsemnat:

Te-am prins de mână / Și-am vrut să te cuprind – și pentru atâta lucru / Ai plâns și n-ai venit la noi o săptămână. (G. COȘBUC)

ATELIER

A nu fi ieșit din atelier = A fi în faza proiectării, experimentării, anterioară finalizării:

Produsul nu este ieșit din atelier, dar, cu siguranță, va fi un succes.

Glume (sau **farse**) **de atelier** = Glume specifice unui grup profesional, în special artistic:

O causerie între artişti care fac glume într-un atelier, o fată frumoasă care se apleacă la teatru pe marginea lojei […] (G. IBRĂILEANU)

Secrete de atelier = Secrete ce țin de creația artistică, de fabricația unui produs etc.:

L-a ales pe el, pe copilul acesta bun, care spunea unui critic de artă ce-l tot întreba de tehnică, de procedeuri, de secrete: „Nici un secret, dragă domnule. Privesc lucrul cu ochii mei, şi caut să-l fac aşa cum îl văd.” (AL. VLAHUȚĂ)

ATENȚIE

A da (sau **a acorda**) **atenție** (unei probleme) = A considera ca important, a pune în centrul preocupărilor:

Şcoala ar trebui să acorde cea mai mare atenție formării şi educării elevilor. (DORIN ŞTEF)

A da atenție (unei persoane) = A fi amabil, prevenitor, curtenitor (față de cineva):

Bineînțeles, acum puteam da atenție şi altora! (CORNELIU LEU)

A fi în centrul atenției = A fi considerat ca important; a trezi un interes general:

Titu Herdelea, care se strecurase într-un colț, intimidat de sanhedrinul redacțional, deveni centrul interesului când Roşu îl întrebă ce-a văzut la țară? (LIVIU REBREANU)

A nu da atenție = A nu lua în seamă:

A miza exclusiv pe „caracter”, pe „închisoare” şi a nu da atenție, ba mai mult a minimaliza alte calități, este o gravă eroare, profund contraproductivă. (ADRIAN MARINO)

Ea a încetat să mai dea atenție tuturor discuțiilor din anturajul ei.

Atenție la... ! = Fii atent! Ia seama!:

Atenție la trepte!

ATINGE

A atinge (sau **a lovi**) **la mir** = A bate, a lovi, a izbi (cu violență):

Dacă faci o mişcare, să ştii că te ating la mir. (RADU TUDORAN)

Casa ta, şi ei stăpâni! / Prindeți ce vă cade-n mâni,/Şi-i loviți la mir, români,/ Că-i la voi acasă. (G. COŞBUC)

A atinge cerul = A fi foarte înalt:

Sfidase forța puterii opresoare, devenind, chiar după ce fusese înfrânt şi pribeag în America, el însuşi un simbol, muntele ce atinge cerul.
(http://www.ziarulevenimentul.ro/)

A atinge la abataj (Arg.) = A ucide cu o singură lovitură în stomac:

Ştiați că alvițar înseamnă profitor, că a atinge la abataj este un pumn la stomac, că aperitivele sunt numite „aşternuturi” [...].
(http://jurnalul.ro/)

De nu-l atingea la abataj, poate că trăia şi azi.

A atinge pe cineva la pungă = A obliga pe cineva să plătească o sumă de bani:

Fiindcă offshore-ul ăsta înseamnă: a băga mâna în punga săracului, căci taxele sunt tocmai ceea ce se pune în acea pungă. (ILIE BĂDESCU)

Creşterea impozitelor ne atinge la pungă.

A nu atinge pământul = A dansa atât de sprinten şi grațios, că nu se vede contactul cu pământul:

Femeia era mirată că nu auzise până atunci de acel locaş ce exercita o anume fascinație asupra ei. Părea că nu atinge pământul, îşi zise Diana, de cum femeia o luă din loc. (AURA CHRISTI)

Este o dansatoare talentată şi când o priveşti ai impresia că nici nu atinge pământul.

A-şi atinge (sau **a-şi ajunge**) **scopul** = A realiza ceea ce şi-a propus:

[...] însă când era vorbă să-şi ademenească soțul la îndeplinirea vreunei dorinți a ei [...] se pricepea, spre a-şi atinge scopul, să întoarcă feli de feli de şuruburi minunate. (RADU ROSETTI)

Dacă te vei putea sui pe vârful acelui deal, apoi poți să zici ca ți-ai ajuns scopul. (POP.)

ATINGERE

A intra (sau **a fi, a veni, a ajunge**) **în atingere cu...** = A intra (a fi, a veni etc.) în contact cu..., în relații cu...:

Copiii domnului Arghiropol [...] *nu veneau în atingere cu copiii din mahala.* (ION PAS)

ATITUDINE

A lua atitudine = A-şi afirma cu hotărâre, prin vorbe sau fapte, punctul de vedere față de cineva sau ceva. A critica:

Scriitorul ia atitudine împotriva acestei teorii. (LUCIAN BLAGA)

A nu lua atitudine împotriva incompetenței, conştient fiind, înseamnă a te solidariza cu ea. (http://subiecte.citatepedia.ro/)

ATMOSFERĂ

A face atmosferă (Fig.) = A crea o anumită dispoziție celor din jur:

Ce spune acum Cristi Borcea este felul lui de a face puțină atmosferă şi de a pune puțină presiune, dar nu s-a pus problema de aşa ceva. (http://www.prosport.ro/)

ATRAGE

A atrage atenția (sau **luarea-aminte**) **a cuiva** = **a)** A face ca atenția cuiva să se îndrepte într-o anumită direcție, a face pe cineva atent:

Acest tip exotic, de o înfățişare foarte hotărâtă şi energică, atrage fireşte atenția de argus a celor trei tineri confrați, cari-şi schimbă, ca nişte fulgere, priviri arzătoare de mirare şi curiozitate. (I. L. CARAGIALE)

b) A avertiza, a preveni:

Numai după ce n-a mai rămas nimic pe fundul de lemn... lelea Ileana a crezut că a venit momentul să atragă luarea-aminte a lui Moş Vasile. (MIHAIL SADOVEANU)

Tu îmi vei răspunde că e bine... Să-mi atrag luare-aminte a bărbaților din țară. (MIHAI EMINESCU)

Am atras atenția asupra unui pericol iminent ce amenință omenirea. (ION GHEȚIE)

A atrage după sine = A avea drept consecință:

Scăderea cursului leului atrage după sine creşterea prețurilor.

AȚĂ

A atârna de un fir de ață = A fi într-o stare precară, a avea puține posibilități pentru a rezista, pentru a se menține:

Viața ei atârna de un fir de ață. (ION GHEȚIE)

A (**nu**) **întinde ața** (**să nu se rupă**) = A (nu) întrece măsura (căci nu ți se va permite):

Nu întinde ața să se rupă. (C. NEGRUZZI)

A fi cu şerpar de ață = A fi foarte sărac:

[…] *el e cu şerpar de ață.* (B. P. HASDEU)

A i se tăia ața vieții = A muri:

Dar Parcele au hotărât să nu-mi taie ața vieții atunci, mi-au îngăduit să trăiesc, poate doar cu scopul de a scrie acel roman pornografic neruşinat numit Viața lui Kostas Venetis sau încurajându-mi, oricum tendințele evidente spre grafomanie […]. (http://www.memoria.ro/)

A-l trage (pe cineva) **ața spre** (sau **la**) **ceva** = A se îndrepta către ceva, a fi atras irezistibil, ca de o forță tainică a destinului:

Du-te, băiete, dacă te trage ața la moarte. (P. ISPIRESCU)

Gazda se sili în toate chipurile să-l oprească de la această hotărâre... Fu peste putință. Îl trăgea ața la rele. (P. ISPIRESCU)

Unde-l trage pe el ața / Ca să-şi petreacă viața. (ANTON PANN)

A merge ață = A merge direct, fără ocolişuri:

Dar nu e cazul, Cristian Diaconescu a mers ață la Ambasada SUA. Cum ce înseamnă asta? Înseamnă că americanii îl agreează [...] (http://www.catavencii.ro/)

A rămâne cu (sau **a găsi în pungă**) **ața mămăligii** = A rămâne sărac lipit, a nu mai avea nimic:

Băgai mâna-n punga chingii, / Găsii ața mămăligii. (POP.)

A se ține (sau **a sta**) **numai într-un fir de** (sau **numai într-o**) **ață** = **a)** (D. țesături) A fi gata să se rupă. **b)** A fi în mare primejdie:

Văzu ăla că nu e glumă, că-i sta viața numai într-un fir de ață, şi ca să scape de moarte, spuse că la el este inelul […] (P. ISPIRESCU)

c) (D. viață) A fi aproape de sfârşit:

Cu antereu de canavață, / Ce se ține numa-n ață, / Şi cu nădragi de anglie, / Petece pe el o mie. (ION CREANGĂ)

A spune (sau **a povesti**) **din fir până-n ață** (sau **din fir în păr**) = A povesti cu toate amănuntele:

Iacă, iacă ce mi s-a întâmplat. Şi-i spuse tot, din fir până-n ață. (p. ISPIRESCU)

– Spune, muiere, din fir în păr, că nu te mănâncă nimeni! o îndemnă Ignat cu blândețe. Vrem să ştim şi noi poruncile şi să nu greşim! (LIVIU REBREANU)

Cusut cu ață albă = Se spune despre ceva evident fals; care îți sare în ochi, de care îți dai seama imediat:

Preaosebita stimă de care mă bucuram la Arnoteni nu mă scutea de dajdia în natură către Mima; de aceea întrebuințam şi eu tot soiul de tertipuri, unele cusute cu ață albă, ca să capăt păsuiri. (MATEIU I. CARAGIALE)

Acest «unde eşti?» prea e cusut cu ață albă. (BARBU DELAVRANCEA)

Povestea aceasta e cusută cu ață albă.

Din fir până-n ață = În întregime, în totalitate:

Iacă ce mi s-a întâmplat, şi-i spune tot, din fir până-n ață. (P. ISPIRESCU)

Ajungând unchiaşul acasă – abia târându-şi piciorul – spuse babei tot, din fir până în ață. (BARBU DELAVRANCEA)

Mai mult ață decât față (D. haine) = Ros, de i se vede urzeala stofei:

Din călcâie până la cap, haina lui mai mult ață decât față. (ANTON PANN)

Mai scumpă ața decât fața = E mai scumpă execuția decât materia primă:

Mai scumpă ața decât fața. Procesul de recalculare a sutelor de mii de dosare de pensii s-a dovedit a fi unul destul de păgubos. (http://www.oradeainfo.com/)

Niciun capăt (sau **fir**) **de ață** = Nimic, nici cel mai mic lucru:

Numai văru-meu... fecior de gospodar cinstit, nu luase niciun capăt de ață. (ION CREANGĂ)

Nu face ața cât fața = Folos puțin şi trudă multă:

Ceea ce lucrau ei de câteva zile era o muncă migăloasă; aşa că nu făcea ața cât fața.

Până într-un (sau **la un**) **capăt de ață** = Până la cel mai mic rest:

Au luat tot, până-ntr-un capăt de ață.

AȚINE

A aține calea (sau **căile, drumul**) **cuiva** = A pândi venirea cuiva spre a-l ataca, a-l jefui etc.:

Cele din urmă fiare... se înmulțeau şi ațineau omului calea în văile apelor nouă. (MIHAIL SADOVEANU)

Petre, cu cât îi ațineau drumul oamenii şi-l opreau şi cu cât Busuioc îşi înmuia glasul, cu atât se înverşuna şi răcnea. (LIVIU REBREANU)

Aține-te! = Fii gata! Ține-te bine!:

Când auzeam noi de masă, tăbăram pe dânsa, ș-apoi aține-te gură! (ION CREANGĂ)

AȚÂȚA

A ațâța focul = a) A aprinde focul:

Ațâță focul și pune ceaunul de mămăligă. (MIHAIL SADOVEANU)

b) A face ca o acțiune, un sentiment să devină mai intens (având urmări serioase):

Decât să mori, mai bine să ne răzbunăm.

– Nu ațâța focul, Petcule; nu vorbi de răzbunare. (VASILE ALECSANDRI)

AUDIENȚĂ

A avea audiență = A trezi interesul unui public numeros, a avea influență asupra unui mare număr de persoane:

Niște actori buni ar avea audiență zero, să știți! Pe când pe voi, iată, vă mai ascultă lumea. (LUCIAN DAN TEODOROVICI)

Conferința a avut o mare audiență și s-a bucurat de aprecieri.

AUGUR

A fi de bun (sau **de rău**) **augur** = A fi un semn bun (sau rău); a exista premise ca ceva să aibă un final favorabil (sau nefavorabil):

Aplauzele, admirația adolatră a mulțimii erau de cel mai prost augur. (G. CĂLINESCU)

AUR

A avea mâini de aur = A fi îndemânatic, dibaci:

Dr. chirurg Cristian Postolache, medicul cu mâini de aur, cum îi spun pacienții, este invitat să opereze alături de alți medici renumiți ai chirurgiei oftalmologice românești [...]. (http://www.desteptarea.ro/)

A cântări cu aur = A plăti foarte scump pentru un lucru:

Dar nu e deputat roșu să nu aibă câte două-trei funcții deghizate sau fățișe, nu e unul care să nu fie legat de guvern prin interese materiale și personale, încât fiecare ridicare de mână în adunări e cântărită cu aur. (MIHAI EMINESCU)

A făgădui munți de aur (Frm.) = A făgădui lucruri imposibile:

Suntem deci liberali în puterea cuvântului, dar nu înțelegem ca cineva, exploatând ideile liberale, amăgind mulțimea, promițându-i munți de aur și râuri de lapte fără muncă, să ajungă în fine a exploata acea mulțime chiar și a o conduce din rău în mai rău. (MIHAI EMINESCU)

A înota în aur = A fi foarte bogat:

Numaidecât hainele de pe dânsul, patul, așternutul, păreții caselor, armele și toate lucrurile, până și florile pe care puse mâna se făcură de aur. Inota, cum se zice, numai în aur. (P. ISPIRESCU)

A plăti în aur (Frm.) = A plăti foarte scump:

Și [împărăteasa] *a poruncit să i se plătească meșterului aurul din două hărăbăli pline, că să fi trăit meșterul zece veacuri de om* […] (EM. GÎRLEANU)

Fă-mi dar și mie ce te rog,/ Te voi plăti cu aur, / Posterității să lăsăm / Un magnum, un tezaur. (I. L. CARAGIALE)

A tăia găina care face ouăle de aur = A sacrifica o sursă de câștiguri mici, dar constante, în speranța unui câștig mai mare:

Nu are sens să așteptăm până când cineva va face asta, deoarece corupția este o afacere extrem de profitabilă! Cine va tăia găina care aduce ouă de aur? (http://m.noi.md/)

Soluția găsită [...] *a fost numirea de administratori pe care Românii continuau să-i numească Domnitori, iar Turcii îi numeau Bey-i* [...] *și care mai cu seamă să aplice și să mențină linia impusă de Imperiul Otoman: maximum de venituri pentru visterie cu minimum de abuzuri posibile, pentru a nu omorî găina care producea ouăle de aur.* (ALEXANDRU GABRIEL FILOTTI)

Aur bătut la faur = Metal ordinar care imită aurul:

– Rigă, te opreşte! / Coroana ta nu e de aur, / e fier bătut de meşter faur. (DOMINIC STANCA)

Cruce de aur (**la noi**) **în casă!** (Mol.; Buc.) = Exclamaţie de apărare împotriva diavolului, când se rosteşte numele lui:

Vezi că-i blestemase biata Aniţa, şi blestemul se prinde, că-i al necuratului. Cruce de aur în casă! (EM. GÎRLEANU)

Epocă (sau **zile, veac**) **de aur** = Perioadă de înflorire a vieţii materiale şi culturale:

Când privesc zilele de-aur a scripturelor române, / Mă cufund ca într'o mare de visări dulci şi senine (MIHAI EMINESCU)

Aţi luptat luptă deşartă, aţi vânat ţintă nebună, / Aţi visat zile de aur pe-astă lume de amar. (*IDEM*)

Fie-ţi gura de aur! = Să se împlinească prevestirea ta favorabilă:

Să dea Dumnezeu să-ţi fie gura de aur!

Gură de aur (Fig.) = Persoană care vorbeşte mult şi frumos, convingător:

Văd poeţi ce-au scris o limbă, ca un fagure de miere: Cichindeal gură de aur, Mumulean glas cu durere (MIHAI EMINESCU)

– Ai gură de aur, surată Catrină, răspunse încet Mira. (BARBU DELAVRANCEA)

Sete de aur = Lăcomie de bani; avariţie:

[...] *în 1456, măreţul Sultan Mohammed, pe care, ca pe întregul său neam, îl ardea o nestinsă sete de aur, străbătea, prădând Serbia.* (NICOLAE IORGA)

AURIT, -Ă

A-i fi gura aurită = A face o prevestire favorabilă (şi împlinită):

– Grai de aur grăieşti, vere! replică Sorcovăţ, ciocnind amândoi ulcelele. (ION GRĂMADĂ)

Fie-ţi (sau **să-ţi fie** etc.) **gura aurită!** = Să se realizeze ceea ce spui!:

– Dacă nu pierzi rămăşagul, ai s-ajungi bogat!

– Io?!... Aurită să-ţi fie gura, coane Mihăiţă. (PAUL ANGHEL)

AUSPICIU

Sub auspiciile cuiva = Sub patronajul cuiva:

Patru ani mai târziu, aceleaşi colinde, însoţite de un studiu, sunt tipărite într-o broşură, sub auspiciile Asociaţiunii pentru cultura poporului român din Maramureş. (DORIN ŞTEF)

Toate aceste manifestări ştiinţifice au loc sub auspiciile Academiei.

Sub cele mai bune auspicii = În împrejurări extrem de favorabile:

[...] *voi preciza că o dezbatere a avut loc, la 30 octombrie 2000, sub cele mai bune auspicii* [...] (GH. BUZATU)

Relaţiile dintre Franţa şi China se află sub cele mai bune auspicii, iar bilanţul schimburilor pe anul trecut este considerat chiar de către specialişti ca fiind unul „excepţional”. (http://www.rfi.ro/)

AUTOGRAF

A da (sau **a împărţi**) **autografe** = A-şi pune semnătura (la cererea) admiratorilor pe o fotografie, o operă proprie, un afiş, un album:

Julio Cesar a împărţit mingi cu autografe fanilor dinamovişti... însoţit de Johnny Culina, a oferit spectatorilor câteva mingi cu autograful său. (www.prosport.ro/)

AUTOR

După unii autori (Fam.) = Potrivit părerilor unora:

După unii autori, această sărbătoare a fost statornicită, la anul 138 al erei noastre, de către episcopul Telesfor... (I. L. CARAGIALE)

Istoria Bulgariei nu este întru nimic inferioară istoriei noastre, după unii autori este chiar mult superioară. (EMIL CIORAN)

AUZ

A ajunge la auzul cuiva (Înv.) = A i se aduce la cunoştinţă:

Când la auzul meu nu vor mai ajunge vorbele oamenilor și sunetele de pe pământ: Doamne, miluiește-mă. (http://www.dervent.ro/)

A ascuți (sau, înv. **a tinde**) **auzul** = A-și încorda atenția pentru a percepe sunete de intensitate slabă:

Atent... își ascuți auzul, aplecând capul să prindă cu urechea cadența slabă a pașilor din depărtare. (JEAN BART)

A gâdila în mod plăcut auzul (cuiva) = **a)** A da o veste bună (cuiva); a se bucura de ceva:

Dulcea armonie a orchestrei, ce cânta un vals fermecător, îmi gâdilea auzul și, când am intrat în salonul de bal al cazinei de la Spaa, dansul era în cea mai mare înfocare. (C. STAMATI-CIUREA)

b) A linguși (pe cineva):

În același timp, ei aproape că se înfurie asupra arhiereilor și preoților care își fac datoria lor pastorală și aleargă să-și caute alți învățători „care le-ar gâdili auzul”. (http://ortodox.md/)

A-i lua cuiva auzul (Înv.) = A surzi pe cineva (printr-un zgomot puternic):

Nichifor avea o biciușcă… cu care pocnea de-ți lua auzul. (ION CREANGĂ)

Stropșitul de Ion, cu talanca de la oi, cu cleștele și cu vătrarul, face o hodorogeală și un tărăboi de-ți ia auzul. (*IDEM*)

A-i veni cuiva auzul = A-și recăpăta auzul după o perioadă de surzenie:

I-a venit auzul la loc și pacientul se simte bine.

Întru auzul tuturor (**oamenilor**) (Înv.) = În mod public*:*

Iară chipul sunt cuvintele carele amândoi zic în besérică înaintea preotului în auzul tuturor (adecă): Voiești-mă? Voescu-te. (ANTIM IVIREANUL)

AUZI

A auzi câinii în Giurgiu = A fi năucit (de o lovitură):

Dracul tot drac, îi mai lipește o palmă de-a auzit câinii în Giurgiu. (POP.)

Zmeul trase fetei și de astă dată o calcavură [bătaie, palmă] *de auzi câinii în Giurgiu*. (P. ISPIRESCU)

A auzi cu coada urechii (ceva) (Înv.) = A auzi în treacăt, a prinde din zbor (ceva):

Măcar cu coada urechii lucru ca acesta să auză nu priimea. (DIMITRIE CANTEMIR)

A auzi de cineva (sau **de ceva**) = A cunoaște pe cineva (sau ceva) din reputație, din cele ce se spun despre el:

Numai în grădina ursului, dacă-i fi auzit de dânsa, se află sălăți de aceste. (ION CREANGĂ)

Am auzit de tine, da de văzut nu te-am văzut. (MIHAI EMINESCU)

A auzi de numele cuiva = A cunoaște pe cineva din auzite, din reputație:

De nume ți-am auzit, dar de văzut nu te-am văzut. (ION CREANGĂ)

A auzi din (sau **de la**) **moși-strămoși** (sau **din oameni, de la strămoși, din bătrâni**) = A cunoaște tradițiile orale:

Iar alții spuneau că țin minte de a fi auzit din bătrâni că s-ar fi bătut odinioară împăratul cu vecinii săi [...] (IOAN SLAVICI)

A nu (**mai**) **voi să audă de cineva** sau **de ceva** = A rupe orice relații cu cineva:

Tată-său nu mai voia să audă de el. (AL. VLAHUȚĂ)

Nu știm ce va fi răspuns Ștefan la aceste tânguiri aprige. În unele lucruri el va fi fost gata să îndrepte, dar de Pocuția nici nu voi să audă. (NICOLAE IORGA)

A nu fi bucuros (sau **a nu voi**) **să audă de numele cuiva** (Înv.) = A rupe orice legătură cu cineva:

– Să-ți spun curat, nici că vrea să audă de numele domniei tale. (NICOLAE FILIMON)

A nu mai auzi de numele cuiva = A-i pierde urma, a nu mai şti despre cineva:

Şi de atuncea nu li s-au mai auzit nimică de nume. (I. G. SBIERA)

A se auzi (sau **a ieşi**) **ca din pivniță** (D. voce) = A se auzi de departe:

Strigă… cu o voce groasă ce ieşea ca dintr-o pivniță. (BARBU DELAVRANCEA)

A-şi auzi (**multe**) **vorbe** = A afla ce vorbeşte lumea despre sine:

Aaah… iar dacă refuzi un bărbat pentru că pur şi simplu nu te atrage, poți să te aştepți să nu primească vestea prea bine şi să îți auzi vorbe mai târziu […] (https://journalulevei.wordpress.com/)

A-şi auzi vorbe (sau **rău, multe** etc.) = A-i ajunge (cuiva) la cunoştință lucruri (de obicei neplăcute) pe care le spun alții despre el:

Şi apoi! vorba ceea: fă bine să-ți auzi rău! (ION CREANGĂ)

Auzi, măi! (sau **frate, nene, soro,** ori **colo, vorbă** etc. sau, repetat, **auzi! auzi!**) = Exprimă mirarea:

LEONIDA: *Aşa, cum îți spusei, mă scol într-o diminează, şi, ştii obiceiul meu, pui mâna întâi şi-ntâi pe 'Aurora Democratică', să văz cum mai merge țara. O deschiz... şi ce citesc? Uite, țiu minte ca acuma: '11/23 Făurar... a căzut tirania! Vivat Republica!'* EFIMIȚA: *Auzi colo!* (I. L. CARAGIALE)

Auzind aşa... = Aflând acestea:

Ipate, auzind aşa, se dă după Chirică şi se întoarnă ei seara acasă tot cum s-au dus. (ION CREANGĂ)

Auzi-tu-m-ai? = Ai înțeles?:

Se întoarse cu greu şi ridică mâna, mare cât un mai, cu frânghioarele albăstrii ale venelor puternic reliefate: Ai de grijă, măi Popăscule, că când mi-oi băga mânurile în coama ta, te las fără de păr, auzi-tu-m-ai? (TITUS POPOVICI)

Eu spun, eu aud = Nimeni nu mă bagă în seamă:

Pun, pentru conformitate, şi câteva sugestii de înlocuire a ticului verbal cu expresii care sună natural, mult mai firesc în română decât prost traduse din engleză sau alte limbi (şi tare mi-e teamă că eu spun, eu aud, ba o să îmi mai iau şi înjurăturile de rigoare de la cei ce se vor simți cu musca pe căciulă). (http://www.dorupanaitescu.ro/)

I-auzi! = Fii atent la...:

I-auzi, draga mea păpuşă, / Zgârie mâța la uşă! / Dar eu nu-i deschid deloc, / Că sunt supărată foc. (ELENA FARAGO)

N-aude, na vede (**na greul pământului şi uşorul vântului**) = **a)** Nume cu care eroul din basme îşi strigă ajutoarele animale, lupul, vulpea (ursul şi iepurele), astfel încât interjecția *na!* să se confunde cu negația *nu*:

El cântă: *Uu! N-aude, /N-a vede,/ Na greul pământului, / Şi uşorul vântului, / Cățeluşii mei, / Că vă piere stăpânul.* (P. ISPIRESCU)

b) (Pex.) Nu vrea să audă şi să ştie nimic; este complet insensibil la impresii din exterior:

Niță... se uita într-o parte, chipurile n-aude şi n-a vede. (ION PAS)

S-auzim de bine! = Formulă de salut, la despărțire:

– Acuma, rămâi sănătoasă, cocoană! S-auzim de bine! (I. L. CARAGIALE)

Fie postând ba una, ba alta, motiv de supărare pentru mulți dintre prietenii mei virtuali, fie citind ce postează unii dintre aceştia, motiv de supărare pentru mine. Până atunci, s-auzim numai de bine! (https://borceablog.wordpress.com/)

Să se audă musca (**zburând**)**!** = Să fie linişte perfectă!:

– Parcă ziseşi că dumneata, cucoană, nu vorbeşti şi că eşti aşa de liniştită la jocul lotoului, că se aude şi musca, observă domnu Săpunescu fixând pe bătrâna Bărzoaie.(I. M. BUJOREANU)

Până atunci, du-i spre Arman pe ăştia, şi să nu se audă musca. (VALENTIN BERBECARU)

Să te-audă Dumnezeu! = Să se împlinească ceea ce ai zis! Să ți se împlinească dorințele:

– Să ne vedem sănătoşi!

– Să te-audă Dumnezeu, tată, îi răspunse fata, şi să te găsesc sănătos! (P. ISPIRESCU)

AUZIRE

Mărturie din auzire (sau **din auzite**) (Jur.; înv.) = Mărturie întemeiată pe spusele altora:

Izvorul mărturiei „din auzite" / „din zvon public" sau „după cum spune lumea", derivă dintr-o sursă nedeterminată şi indeterminabilă, constând în simple referiri ale martorului la fapte auzite […] (http://www.slideshare.net/)

AVANS

A face cuiva avansuri = **a)** A încerca să obțină prietenia sau dragostea cuiva făcând primul pas:

Logofeteasa aruncase ochii, spre a şi-l face ginere, pe moşu-meu Lascar […] *şi-i făcea feli de feli de avansuri, la care, moşu-meu, confident al amânduror îndrăgostiților, răspundea, bineînțeles, cu cea mai mare răceală.* (RADU ROSETTI)

b) A face cuiva concesii (de ordin etic), a face compromisuri spre a-i câştiga dragostea sau prietenia:

Mi-e teamă că la un moment dat el va face şi altceva. Poate îmi va face avansuri. (http://www.eva.ro/)

AVANSA

A avansa în vârstă = A îmbătrâni:

Cu cât avansează în vârstă, cu atât mai mult Cantemir pare un rod al acestui câmp stilistic. (LUCIAN BLAGA)

AVÂNT

A da avânt = A impulsiona:

El încercă să dea avânt producției agricole în sensul doctrinei fiziocratice. (LUCIAN BLAGA)

A-i tăia cuiva avântul = A-i opri cuiva mişcarea plină de elan. A-i opri cuiva tendința spre progres. A-i tăia cuiva entuziasmul pentru ceva:

Cei îndrăzneți şi entuziaşti te împing de la spate să continui ce ai început, ba chiar să extinzi şi mai mult aria acțiunilor, în timp ce alții, conservatori din fire, îți pun bețe în roate şi încearcă să-ți taie avântul cu predicții sumbre. (http://www.publika.md/)

A lua avânt = A creşte, a progresa repede:

Ştiințele specializate au luat, după Aristotel, un avânt mai mult în sens descriptiv, clasificator. (BLAGA)

Mişcarea economică şi politică va lua un avânt nepomenit, şi „Națiunea română" va fi primul jurnal european în țară. (I. L. CARAGIALE)

A-şi da avânt (Îvr.) = A se lansa:

Dar ce nor alb departe-n drum s-arată? / Tot vine, creşte, parcă vijelia / I-ar da avânt şi i-ar spori tăria / Cum trece vâjâind ca o săgeată! (ŞT. O. IOSIF)

A-şi lua avânt = A se avânta, a-şi lua elan:

Păsările negre fâlfâiră pe capetele lor, până îşi luară avânt. (GALA GALACTION)

AVEA

A avea (**a**)**plecare** (sau **plecăciune**) = A avea înclinație spre...:

Familia Corbenilor era una din cele mai însemnate sub domnia acestui prinț, şi soția marelui logofăt Corbeanu [...] *avea acea aplecare la faceri de bine* (GR. ALEXANDRESCU)

A avea (**ceva**) **la îndemână** = A avea (ceva) în imediata sa apropiere. A se putea folosi uşor (de ceva):

…a avea la îndemână cupeaua unui tren, roatele unei trăsuri sau picioarele unui cal înseamnă a merge şezând şi a vedea numai ceea ce ți se dă, nu însă şi tot ce ai voi. (CALISTRAT HOGAŞ)

A avea (**ceva**) **pe mână** = A dispune de...:

Avea pe mână toate facilitățile posibile şi tot nu era mulțumit. Aşa fiind, acestora nu li se poate da niciun suflet de creştin pe mână. (G. TOPÂRCEANU)

A avea (**de**) **gând** sau **a-i fi** (cuiva) **gândul să...** = A avea intenția, a voi să...:

Prin martie, Cănuță îşi vesti părinții că are de gând să se-nsoare. (I. A. BASSARABESCU)

Făt-Frumos îi spuse ce avea de gând să facă. (P. ISPIRESCU)

A avea (**h**)**arțag** = A fi certăreț:

Că vor zice toți: „Să nu mergem să stăm să dvorim la cel domn, că deaca să îmbată, el îşi piiarde mintea şi are arțag, ci ne va înfrunta şi încă de nu ne va şi piiarde”. (NEAGOE BASARAB)

Femeia nu se lăsă; avea harțag; nu înțelegea de ce le trebuia crâşmă, când stăteau liniştiți în cerdacul bojdeucei şi nu duceau lipsă de nimic. (EUGEN LOVINESCU)

Omul avea arțag cu toată lumea.

A avea (sau **a prinde**) **orbul-găinilor** = A nu vedea lucrurile clare, evidente:

Ian ascultă, Iorguşorule, nu cumva ai prins orbul găinilor? (VASILE ALECSANDRI)

PEPELEA: *Ce să-i găsesc, că-i ai pe nas.*

ARVINTE: *Oare?... Se vede că de mult ce-am strănutat...*

PEPELEA: *Ai prins orbu găinilor...* (*IDEM*)

A avea (sau **a simți**) **fluturi la** (sau **în**) **stomac** (Arg.) = A fi îndrăgostit:

Chiar dacă nu o spun – probabil şi pentru că ar părea ciudat după doar câteva întâlniri, bărbații se îndrăgostesc şi ei şi au „fluturi în stomac”, la fel ca femeile. (http://www.ele.ro/)

A avea (sau **a-şi face treabă**) **cu cineva** = **a)** A avea de rezolvat ceva cu cineva; a se ocupa de cineva:

Du-te până acolo că are treabă cu tine! (MARIN PREDA)

b) (Reg.) A avea relații de dragoste cu cineva:

Ruşine mi-e şi de iarbă, / Cu cine mi-am făcut treabă. (POP.)

A avea (**un**) **vis** = A visa:

Vis frumos avut-am noaptea. (MIHAI EMINESCU)

A avea a face cu ... = a) (D. persoane) A avea de lucru, de furcă (cu cineva); a trebui să suporte consecințele:

Ai înşelat o femeie, dar ai a face acuma cu un bărbat. (I. L. CARAGIALE)

b) (Despre lucruri) A avea legătură cu ceva:

Ziarul radical vine însă cu vecinica minciună în gură: reprezentanții națiunii vor războiul. Spună mai bine dreptul şi verde: reprezentanții oraşelor, ş-atunci vom şti cu cine avem a face. (MIHAI EMINESCU)

Acele învățături înalte n-au a face cu o bună şi frumoasă educațiune. (I. L. CARAGIALE)

A avea ac de cojocul cuiva = A şti cu ce arme să învingi pe cineva. A şti să înveți minte pe cineva:

Într-un rând, crede cânele că i-a găsit ac de cojoc: să nu-i mai dea mâncare. (POP.)

A avea academie (sau **acioală, capital, cearşaf, jurnal, listă, patalama, salbă**) (Arg.) = A avea multe condamnări penale, a avea un cazier bogat:

Nu bine a intrat în inchisoare şi a început să se laude că el are academie multă...

A avea aplecare spre… = A avea înclinație spre…

Cu divizibilitatea actuală țăranul se simte legat de sforicica lui de pământ și nu are nici cea mai mică aplecare de a lua pământ de la stat. (MIHAI EMINESCU)

Avea aplecare spre științele exacte.

A avea bășini sau **muci în cap** (Arg.) = **a)** A avea idei ciudate, extravagante:

Cea mai fițoasă femeie din lume!! Are atâtea bășini în cap încât… te uimește, pe bune… (http://xmix.ro/)

b) A fi extrem de încrezut.

A avea belciug (Arg.; d. femei) = A fi serioasă, a-și păstra bunul nume:

Spre deosebire de celelalte din grupul lor, tipa avea belciug și era chiar frumoasă.

A avea beteșug (D. oameni) = A fi infirm:

[…] *deși era voinic* [Pălăgieșu], *spătos și doar la mers avea puțin beteșug, călcând prea în afară și aruncând picioarele din genunchi în jos, ca un cal împărătesc la paradă.* (LIVIU REBREANU)

A avea o jenă (Arg.; irn.) = A invoca un pretext imaginar pentru a se eschiva de la îndeplinirea unei sarcini:

La începutul mandatului, premierul nu avea nicio jenă să îmi scrie să-l rezolv pe Patriciu. (https://www.google.ro/)

A avea bube-n cap (Arg.) = A avea antecedente penale. A avea un trecut dubios:

Jean Avramescu, care se știa, cum zicea Caterina, „cu bube-n cap”, se cumințise ca un vițeluș abia fătat, avea și el habar de proverbul cu ulciorul. (PAVEL PEREȘ)

A avea bucurie = A se bucura:

Știai că poți avea bucurie în ciuda stărilor personale și a circumstanțelor prin care treci? (https://www.google.ro/)

A avea bunătate = A fi bun:

Am auzit că ați avea bunătate a traduce câteva din poveștile scrise de mine. (ION CREANGĂ)

Mama avea bunătate și ne oferea tot ceea ce era mai bun pe lume.

A avea cale (Înv.) = A se pregăti să parcurgă un drum lung:

Nu credea să aibă cale atât de lungă.

A avea cale (pe undeva) = A avea drum (pe undeva):

La cine mi-e mie drag, / N-am cale, și tot îmi fac. (POP.)

A avea cap (sau **minte**) = A fi deștept:

– Îți mai dau o dată, acum cumpără-ți măcar și ștreang pe ei, că nu-mi pasă, că de trei ori te-am dăruit, încât de aveai cap... puteai să te faci ca un grof. (I. POP-RETEGANUL)

Iar pricina era: / Că-n zeul cel deșert un jertfitor intra / Și, de avea el minte, / Apoi oracolul rostea cerești cuvinte. (ALECU DONICI)

A avea capăt (sau **cap**) **=** A se sfârși, a se termina:

Toată boala are leac, / Da urâtu' n-are cap. (POP.)

A avea căderea să… = A avea calitatea de a…:

[…] *el* [Ion I. C. Brătianu] *nu mai avea căderea de a fi reprezentantul României în fața acelora care hotărau chestiunea pe un asemenea teren;* (GH. BUZATU)

Numai el are căderea de a decide.

A avea căutare (D. o marfă) = A fi cerut de clienți:

Nu e nevoie de o capacitate de previziune prea mare pentru a ști ce fel de dispozitive nu vor mai avea căutare în anul 2020, în condițiile în care industria IT se află într-o dezvoltare continuă. (http://www.tion.ro/)

A avea ceva (**de împărțit**) **cu cineva** = A antipatiza pe cineva:

Totul a culminat în luna februarie, când elevul-problemă a aruncat cu un scaun într-un coleg cu care avea ceva de împărțit [...] (http://www.obiectivbr.ro/)

A avea ceva cu cineva = **a)** A dori, a pretinde, a vrea ceva de la cineva:

Eu nu știu ce are cu mine. (I. POP-RETEGANUL)

Ce ai, domnule, cu mine?

b) A avea motive (nemărturisite) pentru a căuta nod în papură, a persecuta, a paște (pe cineva):

Să știi că are ceva cu tine!

A avea ceva în gând (sau **în cuget, în minte**) = **a)** A avea o anumită intenție:

[…] *nici n-au avut în minte ca să ne înșale pre noi.* (D. ȚICHINDEAL)

– *Or rămâi schilod, or păcălesc pe dracu și mă îmbogățesc. Că vezi că avea el în gând ce avea.* (POP.)

b) A fi preocupat (de cineva sau de ceva):

Faptul cert este că mita s-a dat, s-a luat și și-a făcut efectul toxic aducând în sistemul de sănătate persoane care nu vor avea în minte decât calea prin care să-și recupereze cât mai repede și îndoit suma dată drept mită. (http://www.gds.ro/)

A avea ceva pe suflet (sau **pe conștiință**) = A suferi mustrări de conștiință pentru ceva:

Parcă avea ochii deschiși și se uita la mine cu frică. […] *Am așezat Sfintele Daruri și am întrebat-o dacă avea ceva pe suflet ca să se spovedească.* (www.sfaturiortodoxe.ro/)

Nu-i aveți pe conștiință pe bebelușii care au murit la Giulești? (http://www.monitorulcj.ro/)

A avea ciudă (sau, înv. **mânie**) (pe cineva) = A urî pe cineva:

Explicație halucinantă pentru incendierea pisicilor în cimitir: „Avea ciudă pe ele și a vrut să le omoare." (http://adevarul.ro/)

Cucule, pasăre mândră,/ Du-te-n pădure și cântă. / Pe cine-i avea mânie, / Blastămă-l, străin să fie. (POP.)

A avea clonțar la ghebă (Arg.; d. o casă) = A avea câine de pază:

Greu de intrat înăuntru… Nu vezi că are clonțar la ghebă!

A avea curaj (sau **îndrăzneală**) = A fi curajos:

Astăzi, când sper că s-a prescris vina mea contra monarhiei, am curajul s-o spun cu mândrie. (I. L. CARAGIALE)

A avea dar (sau **talent**) = A fi talentat:

Modestia este decorul talentelor tinere. O primadonă plătită foarte scump, chiar dacă ar avea talent, ar însemna că nu e modestă […] (I. L. CARAGIALE)

Are dar, ca și sora lui, pentru muzică.

A avea darul să... = A fi înzestrat cu puterea de a...:

Am văzut în viața mea atâtea sprâncene îmbinate și totuși nici unele din ele n-au avut darul de a-mi strânge ființa atât de puternic în arcul lor fermecat, după cum găsiră cu cale s-o facă, într-o clipă, sprâncenele jupânesei Zamfira. (CALISTRAT HOGAȘ)

Avea darul de a citi gândurile în ochii oamenilor și radia, cu surâsul ei pur, numai bunătate și simpatie. (JEAN BART)

A avea datină (Înv. și pop.) **=** A avea obiceiul:

Ospătăria aceea era a unui om foarte mare de statură… care avea datină să cumpere pre oamenii ce i se aducea de vândut. (POP.)

A avea de fală = A se mândri cu ceva:

Ismail pașa îl avea de mare fală [Catargiu Iani] *și-l ținea liber în conacul său, ca un trofeu, ca un lanț subțire de piciorul său.* (ION GHICA)

A avea de furcă cu cineva = A avea dificultăți. A avea mult de luptat împotriva cuiva:

– *Ehe, negustorească, nu glumă! Zise bătrânul Iuga. Vom avea de furcă cu tine!* (LIVIU REBREANU)

A avea de gând să... = A intenționa să...:

Atunci Făt-Frumos îi spuse ce avea de gând să facă şi calul îi zise […] (P. ISPIRESCU)

A avea de grijă = A fi atent la ceva:

[…] *acum să ai grije, că maica-ta mearge la o nuntă!* (I. BARAC)

A avea de plătit o poliță cuiva (Arg.) = A urmări să se răzbune pe cineva:

– *Pe Marțian de ce l-ai asasinat? Cu ce te incomoda? Marcel Istodor râse din gât:*

– *A plătit o poliță mai veche.* (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

Şi mai halucinant este însă zvonul conform căruia unul din apropiații lui Zsolt […] *l-ar fi dat pe mâna presei, după ce Zsolt i-ar fi plătit o poliță destul de serioasă* […]. (http://www.ziarulring.ro/)

A avea de ştire = A şti:

Unde avându Ştefan vodă ştire şi prinzându limbă, marți noaptea, dichemvrie 15, au aprinsu târgul asupra lor, cându ei era fără de nicio grijă. (GR. URECHE)

A avea de-a face cu... = A avea ceva comun cu... A intra în relații cu...:

Avem de-a face cu aceeaşi tentativă de fraudă morală masivă, tentativă de deghizare politică a unei forțe politice cu aspirație totalitară. (http://www.mediafax.ro)

A avea dor = A-i fi dor:

De trei nopți aceeaşi cale / Bate călătorul. / Cine n-are dor pe vale / Nu-mi cunoaşte dorul. (G. TOPÂRCEANU)

A avea dreptate = A fi îndreptățit:

Fata avea dreptate de nu vrea să-l asculte. / Cine-a făcut o crimă poate face mai multe. (GR. ALEXANDRESCU)

A avea dureri de cap = a) A-l durea capul:

Nu poți şti exact dacă vei avea sau nu dureri de cap în timpul sarcinii şi nici dacă acestea se vor rări sau, dimpotrivă, îndesi pe parcursul acestei perioade. (www.attct.ro/)

b) A fi îngrijorat pentru ceva:

A procedat legal şi de data aceasta, ca să nu aibă dureri de cap mai târziu.

A avea farurile ciupite (Gmț.; d. o persoană în stare de ebrietate) = A vedea ca prin ceață:

Se pare că iar ai farurile ciupite...

A avea fericirea să… (sau **de a…)** = A avea onoarea, plăcerea să… (sau de a…):

Pe d. Brănişteanu nu avem fericirea să-l cunoaştem. (I. L. CARAGIALE)

A avea ființă (**pe lume**)= A se naşte; a exista, a ființa:

Atunci lumea cea gândită pentru noi avea ființă, / Şi, din contra, cea aievea ne părea cu neputință. (MIHAI EMINESCU)

[…] *de unde să-l iei, dacă n-are ființă pe lume?* (ION CREANGĂ)

A avea folos (sau **câştig** ori, înv. **dobândă**) = A profita:

Când s-a face mai mărişor, are să înceapă a-i mirosi a catrință, şi cu astă rânduială n-am să am folos de el niciodată. (ION CREANGĂ)

A avea friguri = a) A suferi de malarie:

Mâinile mi-erau reci, gura amară şi uscată ca de friguri. (AL. VLAHUȚĂ)

Sunt toți bolnavi, şi el şi femeia şi copilul frigurile de baltă. (I. L. CARAGIALE)

Nici tu junghi, nici tu friguri, nici o altă boală nu s-a lipit de noi. (ION CREANGĂ)

b) A fi foarte nerăbdător şi emoționat:

Înainte de a trage biletul de examen, tremura ca varga de parcă ar fi avut friguri.

A avea gărgăuni în cap = A fi înfumurat, a avea pretenții nejustificate; a avea idei extravagante:

Ne-am făcut închipuire / C-o să dăm de supărare, / Omul, oricum îi din fire, / Gărgăuni în cap tot are. (VASILE ALECSANDRI)

A avea grijă = **a)** A fi neliniştit pentru ceva:

Tatăl copilului avea grijă să nu i se întâmple iar vreun necaz.

b) A nu uita să...:

Titu avusese grijă să oprească masa cea mai bună în bufet. (LIVIU REBREANU)

A avea gură (**mare**) = A fi certăreț:

Soacra nu trebuie să fie cu gura mare. (ION CREANGĂ)

A avea gură rea = A prevesti evenimente rele care se împlinesc:

Să nu mai spui nimic, că mereu ai gură rea!

A avea inimă = **a)** A fi curajos:

Dacă nici el nu avea inimă, cine altul din capitală, din țară, din lume, avea? (CONSTANTIN STOICIU)

b) A fi milos:

Se zbătea femeia, căci om era şi avea inimă de părinte. (IOAN SLAVICI)

Păcală se învoi pentru că avea inimă miloasă. Luă vaca şi plecă. (POP.)

A avea iubire = A iubi:

Chiar dacă aş muta nişte munți, prin credința mea, dacă nu am şi iubire la credință, dacă credința mea nu e lucrătoare în iubire, dacă la credința mea nu se adaugă iubirea, credința mea n-are nicio valoare. (http://www.crestinortodox.ro/)

A avea în cinste = A cinsti:

Ciocnesc un pahar cu cazacii, a căror sabie şi galoane roşii le au în mai mare cinste. (ALECU RUSSO)

A avea în pântece (D. femei; înv.) = A fi însărcinată:

Dar vai celor care vor avea în pântece şi celor care vor alăpta în acele zile. (BIBLIA)

Drama neştiută a Gabrielei Cristea. „Am suportat lucruri foarte grele pentru a avea un suflet în pântece” (http://www.romaniatv.net)

A avea la (sau **în**) **degetul** (**cel**) **mic** = A domina clar; a cunoaşte foarte bine:

Uscățiv, aşa cum este, gârbovit şi de nimic, / Universul fără margini e în degetul lui mic. (MIHAI EMINESCU)

A avea la nazar (pe cineva) (Înv.) = A proteja (pe cineva), a fi binevoitor (cu cineva):

Ministrul mă are la nazar. (VASILE ALECSANDRI)

A avea milă (**de...**) = **a)** (Înv.) A avea parte de...:

Tu l-ai măritu-l pe-mpăratul, s-aibă milă de izbândă. (DOSOFTEI)

b) A fi milos, a se îndura:

Privi-te-voiu cu ochii în lacrime fierbinți... / O marmură, aibi milă de-a mele rugăminți! (MIHAI EMINESCU)

A avea nas = **a)** A avea miros fin:

Distinge orice miros, aşa că bucătăresele i-au spus că are nas.

b) A fi (prea) îndrăzneț:

Când se găsea cafea pe toate drumurile, putea s-o cumpere oricine, acum o dibuia numai cine avea nas. (CRISTIAN TEODORESCU)

Doamna Friț, îi trecu prin cap, iar în clipa următoare alungă gândul: n-ar mai avea nas să-i ceară, îi e datoare două milioane... (RADU ALDULESCU)

El a cam început să aibă nas şi se amestecă în toate.

A avea năcăfale = A avea neajunsuri, pretenții:

– Nu-i rău, măi Ştefane, să ştie şi băiatul tău oleacă de carte, nu numaidecât pentru popie,

cum chitește Smaranda, că și popia are multe năcăfale, e greu de purtat. (ION CREANGĂ)

A avea nădejde = A nădăjdui:

Pot să am nădejde în voi? (ION CREANGĂ)

A avea nărav = **a)** (D. cai) A fi nărăvaș:

– Are vrun nărav iapa ta, mă țigane?

– N-are, zău, nene geambaș, nici un nărav, mînca-ți-aș iaca ce. (P. ISPIRESCU)

b) (D. oameni) A avea un viciu:

[...] *al cincilea* [păcat] *iaste sămânarea de vrajbă între fraț și între priiateni, care păcat l-au aflat singur satana; și cine are acel nărav iaste asemenea diavolului;* (ANTIM IVIREANUL)

Năravul pe care-l are este tutunul.

A avea nevoie (sau, înv. **lipsă, trebuință**) **de...** = A-i fi necesar ceva:

Timid la început, când abia ridicase capul din cărți și avea nevoie de tot ajutorul diavolului […] *întreprinzătorul profesor sfârșește cu imperialism de stil mare.* (PAUL ZARIFOPOL)

A avea noroc (sau **șansă**) = A fi favorizat de întâmplări:

Eu firea nu mi-o prefac / D-oi avea noroc să-i plac. (ALECU VĂCĂRESCU)

A avea o (sau **de**) **vorbă cu cineva** = A trebui să discute cu cineva:

Aveam o vorbă cu tine, dar ești greu de găsit.

A avea o ceartă = A se certa:

Se vede că a avut vreo ceartă cu soră-sa. (P. ISPIRESCU)

A avea obicei (sau **deprindere**) = A obișnui să...:

Acest boier avea obicei, când spunea câte ceva, de-și da drumul gurei, astfel încât nici el nu-și mai putea da seama de ceea ce spunea. (P. ISPIRESCU)

[...] *a scrie este a avea deprinderea de a grupa elementele psihice în jurul ideii sau tendinței dominante (tema, subiectul), deprindere pe care n-o are necărturarul.* (G. IBRĂILEANU)

A avea ocazia (sau, înv. **prilejul**) = A i se da posibilitatea:

Mulți ani trecură la mijloc de când acești frați nu mai avură prilej a se întâlni amândoi. (ION CREANGĂ)

A avea ochi = **a)** A vedea bine:

Copilul avea ochi, spre deosebire de mama sa care purta ochelari.

b) A distinge esențialul:

El este inteligent; are ochi și găsește cele mai bune soluții.

A avea oftică (pe cineva) = A avea resentimente (față de cineva):

Dar dacă Mimi avea oftică pe el, sărea după aceea primul și striga: „Căderea ursului din lună!” (M. CĂRTĂRESCU)

A avea parte (de ceva) = A fi predestinat să...:

Ocolii țările toate / Și de bine n-avui parte, / Că de mic am pribegit / Tot în străini am trăit. (MIHAI EMINESCU)

A avea pâră (cu cineva) (Jur.; înv.) = A fi în proces cu cineva:

Înțelegându Iancul vodă că l-au mazilit împăratul și domniia o au dat-o iarăși lui Pătru vodă Șchiopul [...] *gândi că de va merge la turci, va avea pâră multă și mai apoi să nu care cumva să și piară.* (GR. URECHE)

A avea pe capul său = A avea o responsabilitate (nedorită):

De mâine vei avea pe capul tău și întocmirea referatelor, chiar dacă nu intră în atribuțiile tale.

A avea pe cineva de aproape = A avea simpatie sau dragoste pentru cineva:

Mi s-a părut că aceste cuvinte redau foarte clar importanța de a avea măcar un suflet aproape de noi, care să tresalte, la unison cu al nostru [...] (http://www.ileanaandrei.ro/)

A avea pe cineva drag = A iubi pe cineva:

Ei, acum ghicește singur / De te am eu drag ori nu? (G. COȘBUC)

El o avea foarte dragă, ca ochii din cap. (I. G. SBIERA)

A avea pe cineva la (sau **în**) **inima sa** = A iubi pe cineva:

În momentele de cumpănă ale vieții simțim nevoia de a avea pe cineva în inima noastră și pe care să ne putem baza.

A avea pe dracul = **a)** A avea un rău inexplicabil. **b)** A nu avea nimic:

– Ce tot te lauzi? Nu te cred... Ai pe dracul...

c) A fi foarte rău:

„Îl avea pe Dracu' în el". Un bărbat gol pușcă a mușcat de față un adolescent și a atacat mai mulți oameni, pe stradă. (spynews.ro/)

A avea pe vino-ncoace = A fi atractiv:

[…] *perișorul supțire și stufos îi cădea pe umeri, în unde, fața-i are pe vino-ncoace.* (P. ISPIRESCU)

A avea peri răi (Îvp.) = A avea o boală de ochi provocată de genele prea lungi, care irită globul ocular:

Precum vremea închisă zămislește visuri spăimântoase, așa poate că voi fi având și eu peri răi, și te înșeală părerile. (P. ISPIRESCU)

A avea pitici pe creier (Arg.) = **a)** A fi nervos, nesatisfăcut, ofticat; a avea draci:

Am avut o perioadă grea. Am suferit din dragoste sau din nedragoste. Am pitici pe creier, mi-am făcut eu singur rău. (http://www.wowbiz.ro/)

A avea putere = A fi puternic:

Voința de putere este egală cu a avea destin; a avea destin înseamnă a avea putere. (GEO VASILE)

Nu știi dacă vei avea putere să alegi când să mori. Dar ai puterea să alegi când să trăiești […] (http://www.cabral.ro/)

Creierul este special construit pentru a avea putere și a ne ajuta în situații dificile. (www.citatepedia.ro/)

A avea răutate = A fi rău:

„Jurnal numai pentru mine" conține tot pe data de 29 X ultima însemnare: „Numai de n-aș păcătui. Și de n-aș avea răutate. Acum n-am." (ION IANOȘI)

Duhul Sfânt ne va ajuta atâta timp cât nu vom avea răutate pe nimeni. (ortodox.md/)

A avea scăpare = A scăpa:

Nu mai ai scăpare din mâna mea! (P. ISPIRESCU)

A avea semne (sau **presimțiri**) = A presimți ceva:

Chiar și cei ce au accidente mortale au presimțiri, dar nu le iau în seamă. (http://www.lovendal.ro/)

A avea seu la rărunchi (sau **a avea cheag**) = A fi bogat:

Nu cumva ai trebuință de slugă, voinice? Cum te văd, sameni a avea seu la rărunchi. (ION CREANGĂ)

A avea socoteală (sau, înv. **rânduială**) = A se desfășura potrivit unei ordini și rațiuni:

Deci oricarea între fapte în lucruri are socoteală, aceiași și a sfârșitului socoteală [..] (DIMITRIE CANTEMIR)

A avea teamă (sau **groază**) = A se înspăimânta:

Vreme trece, vreme vine, / Toate-s vechi și nouă toate; / Ce e rău și ce e bine / Tu te-ntreabă și socoate; / Nu spera și nu ai teamă, / Ce e val ca valul trece. (MIHAI EMINESCU)

A avea trebuință = A-i trebui:

Nu am trebuință să mai descriu mulțămirea ce ne-a pricinuit acest concert original la miezul nopții. (VASILE ALECSANDRI)

A avea ținere-de-minte (sau **memorie**) = A putea să-și amintească multe lucruri:

S-a împământenit ideea greșită că „a avea o memorie de elefant" e de bine. Cei care o utilizează ca laudă cred că expresia înseamnă „a avea o ținere de minte foarte bună", ceea ce nu este adevărat. (http://www.avocatnet.ro/)

Avea spirit de observație și ținere de minte.

A avea un cârlig la cineva (Pop.) = A avea o taină, un secret: *Ion are el un cârlig pe undeva, de vine întotdeauna târziu acasă.* (POP.)

A avea un of = A fi necăjit:

Nu din dragoste față de SUA sau din ură față de Moscova, avea el un of la inimă cu „foștii" (deși erau de-ai lui) și a vrut să le-arate că nu mai mor caii când vor câinii roșii (hrăniți rusește). (http://www.nasul.tv/)

A avea voie (sau **permisiunea**) **să...** = A-i fi permis să...:

Soția mea avea voie să stea cu mine tot timpul cât nu eram închis în iatac. (IOAN SLAVICI)

[…] *luam baia într-un colț al țărmului mai departe, numit „Paradis", unde eram numai între bărbați și aveam permisiunea de a ne scălda fără costum.* (NICOLAE GANE)

Dacă aș avea voie să revăd lucrarea, ar fi nemaipomenit.

A avea vreme (sau **timp**) = A dispune de timp pentru a face ceva. A fi liber, a dispune de timp pentru a se ocupa de cineva:

Avem vreme să aducem alte răsaduri, am murmurat eu. (MIHAIL SADOVEANU)

Împăratul nici n-avea vreme să se minuneze. (P. ISPIRESCU)

A avea (pe cineva) **în de bine** (Înv.) = A privi (pe cineva) cu ochi buni:

Mihai... chemă la sine pe Grigore Mako, fratele lui George, ostaș curajos și acesta, dar mai dulce la caracter decât frate-său și pe care-l avea în de bine, fiindu-i foarte credincios. (NICOLAE BĂLCESCU)

A avea... ani = A fi în vârstă de...ani:

Peste câteva zile ar avea 79 de ani.

A (**nu**) (**mai**) **avea gură** (sau **obraz, tupeu**) **să…** = A (nu) (mai) avea curajul, îndrăzneala să…, a nu mai cuteza să…:

Ai băut cât șăpte și mai ai obraz să te jăluiești! (VASILE ALECSANDRI)

A (**nu**) (**mai**) **avea zile bune** (cu cineva) = A (nu) (mai) trăi în pace (cu cineva):

Cu amar și cu necaz / Ies rujile din obraz! / De-aș mai avea zile bune / Rujile iară s-ar pune. (I. POP-RETEGANUL)

Deși ne-ar plăcea, nu putem avea numai zile bune pe parcursul unui an. (www.publika.md/)

A (**nu**) **avea** (**mare** sau **desăvârșită**) **cunoștință** (de ceva) = A (nu) ști, a (nu) fi (bine) informat (de sau despre cineva sau ceva), a (nu) cunoaște (bine):

Aveau smeii cunoștință de vitejia lui. (P. ISPIRESCU)

A (**nu**) **avea** (sau **a** (**nu**) **da**) **greș** (sau **greșeală**) = A (nu) greși:

Steaua te și poate ajuta, dar dacă dai greș la Steaua, nu știu dacă mai poți ajunge fotbalistul pe care îl visează unii. (www.evz.ro/)

A(**nu**) **avea** (**un** sau **niciun**) **înțeles** (sau **sens**)= A (nu) avea noimă; a (nu) avea logică:

Cuvântu-mi pentru tine nu avea înțeles, / Cuvântul tău pe mine mă înciuda adânc. (MIHAI EMINESCU)

A (**nu**) **avea cap** (**și Dumnezeu** sau **și chip**) **să…** (sau **de a…**) **=** A (nu) fi în stare să …, a (nu) putea să…:

Rea bucată-i dragostea; / Cine prinde-a o gusta, / N-are cap de-a o lăsa. (POP.)

A (**nu**) **avea loc de întors** sau **de manevră** (Arg.) = A (nu) avea condiții favorabile pentru desfăşurarea unei activități:

Nimic nu mai putea face, că nu avea loc de întors din cauza celor curioşi.

A (**nu**) **avea milă** = A (nu) stârni mila cuiva; a (nu) simți milă pentru cineva:

De-ți va da Domnul Dumnezeu putere şi tărie, să nu cruți, să n-aibi milă, că nici de tine nimeni nu va avea milă, când te vor vedea înfrânt şi ticăit. (AL. ODOBESCU)

Femeia avea milă de toți nevoiaşii şi-i ajuta cu ce putea.

A (**nu**) **avea obraz** = A (nu) avea bun simț:

Noroc că unul a uitat, iar celălalt n-are obraz, astfel că acum sunt prieteni la cataramă […]
(http://www.monitorulcj.ro/)

A (**nu**) **avea odihnă** = A fi mereu activ; a fi neliniştit:

Ocolii țările toate / Şi de bine n-avui parte, / Că de mic am pribegit / Tot în străini am trăit / Şi odihnă n-am avut... (MIHAI EMINESCU)

A (**nu**) **avea pe cineva la stomac** = A (nu) putea suporta pe cineva:

Ea n-a avut-o niciodată la stomac pe vecina de peste drum şi nu-şi putea explica de ce.

A (**nu**) **avea rost să...** = A (nu) fi potrivit să…:

Antrenorul Răzvan Lucescu a declarat, luni, în conferința de presă în care a fost prezentat oficial, că nu avea rost să semneze cu FC Rapid un contract pe următorii zece ani având în vedere că este posibil să nu fie o colaborare fericită. (http://www.mediafax.ro)

A (**nu**) **avea somn** = A (nu) putea dormi:

Mai ales la patru el totdeauna mânca bine, serile adormea curând, avea somn bun, ba peste câtva timp a început să mănânce bine şi la masă. (IOAN SLAVICI)

N-a avut somn toată noaptea.

A (**nu**) **avea treabă** = A (nu) fi ocupat:

– Dacă n-am treabă, ce să fac în târg? – Treabă, ne-treabă, du-te de te mai întâlneşte cu bărbați, poate să dai de vreo treabă […] (I. L. CARAGIALE)

Mereu are treabă şi nu-l găsesc acasă decât duminica.

A (**nu**) **avea zile** (sau **zilişoare**) = A (nu) mai trăi; a (nu) se mai bucura de viață:

Este cu putință însă, dacă voi mai avea zile, să vă întrețin despre dânsul în chip îndelungat, când voi publica, dacă îl voi publica, un vraf de amintiri […] (RADU ROSETTI)

– N-oi mai veni, Ivane, câte zilişoare-oi avea eu, zicea Ucigă-l-crucea, cuprins de usturime, şi se tot ducea împuşcat. (ION CREANGĂ)

A nu (**mai**) **avea ce face** = A nu (mai) putea…:

Îşi muşca fata acum degețelele mămucuței şi ale tătucuței de ciudă şi de ruşine, dar n-avea ce face. (ION CREANGĂ)

A nu (**mai**) **avea ce zice** = A nu (mai) şti. A rămâne fără replică:

După toată discuția chiar nu mai aveam ce zice, pentru că totul era confuz.

A nu (**mai**) **avea margini = a)** A fi foarte întins, peste măsură de mare:

Cât vedeai cu ochii, câmpia parcă nu mai avea margini.

b) A întrece orice măsură:

Supărarea acum nu avea margini. (I. POP-RETEGANUL)

A nu avea (sau **a nu şti**) **cum** (**să…**)= A nu avea posibilitatea, mijloacele (să…), a-i fi imposibil (să…):

Pentru atâta încredere, nu am cum să-ți mulțumesc. (AL. ODOBESCU)

A nu avea când = A nu mai avea timpul necesar să...:

Nu mai avea când să rezolve și ultima cerință și a predat lucrarea.

A nu avea chip să... = A nu reuşi să...:

Azi n-ai chip, în toată voia, în privirea-i să te pierzi. (MIHAI EMINESCU)

A nu avea nici cenușă în vatră (sau **în casă**) sau **a nu-i arde nici focul în vatră** = A nu avea absolut nimic, a fi sărac lipit pământului:

Nu-i casa lor, în care stau, şi-n casă nici cenuşă n-au. (G. COŞBUC)

A nu avea nici în clin, nici în mânecă (cu cineva) = A nu cunoaşte pe cineva. A nu avea nicio legătură cu...:

[…] *tata mi-a dat în grijă, când am pornit de-acasă, ca să mă feresc de omul roş, iară mai ales de cel spân, cât oi putea; să n-am de a face cu dânşii nici în clin, nici în mânecă.* (ION CREANGĂ)

Mai ştia iară că de omul dracului, să dai şi să scapi. Să n-ai nici în clin, nici în mânecă cu dânsul. (P. ISPIRESCU)

TRAHANACHE: *Zic: ce are a face Cațavencu cu mine şi eu cu Cațavencu, nici în clin, nici în mâneci, ba chiar putem zice, dacă considerăm după prințipuri, dinpotrivă.* (I. L. CARAGIALE)

A nu avea niciun chichirez = A nu avea nicio logică; a nu avea niciun haz:

De vreme ce toată lumea râde, grăi Ghervasie cu îndrăzneală, se cheamă că toată lumea ştie cum a fost, aşa că n-ar avea niciun chichirez s-o mai spun, mai ales că e şi destul de veche. (VALERIU ANANIA)

Încă un eşec îi va fi fatal lui Ungureanu. Iar platforma nu va mai avea, nici ea, niciun chichirez. (http://www.gandul.info)

A nu avea niciun sfânt = A fi necredincios:

N-au nimic sfânt în ei; n-au decât o credință şi un zeu: avuția materiala şi banul! De-asta spun că ceea ce a făcut Netanayahu ieri întrece orice măsură. (http://www.ziare.com/)

A nu avea ochi decât pentru... = A fi îndrăgostit de...:

El nu avea ochi şi suflet decât pentru pădurile, dealurile şi câmpiile în care trăise în larg în copilărie. (NICOLAE GANE)

A nu avea pentru ce (sau **de ce**) = A nu avea niciun motiv:

Nu avea de ce să nu vină; a fost anunțată la vreme de data aceasta.

A nu avea unde = A nu exista spațiu disponibil:

Se plânge în fiecare zi că nu mai are unde să lucreze, că este prea multă lume şi nu se poate concentra.

A se avea bine (sau **rău)** (cu cineva) =A fi în relații bune (sau rele) (cu cineva); a (nu) se înțelege (cu cineva); a fi prieten (sau a se duşmăni) (cu cineva):

Vezi că-şi căta de munculița lui, îşi plătea dajdia, [Neagoe] *se avea bine cu toți din sat* [...] (P. ISPIRESCU)

Frați, frați erau ei, dar unul cu altul nu se avea bine. (POP.)

A se avea bine (sau **rău**) **cu cineva** = A fi în raporturi de prietenie (sau de duşmănie); a trăi în armonie, a se înțelege (sau a fi în relații duşmănoase, a fi certat):

Se avea bine, ca frații. (P. ISPIRESCU)

Cu nimenea-n lume nu se aveau bine. (ANTON PANN)

Vezi că-şi căta de munculița lui, îşi plătea dajdia, se avea bine cu toți din sat, şi cum făcea el, ce dregea el, se chivernisea omul [...] (P. ISPIRESCU)

A se avea dragi = A se iubi:

Fata şi flăcăul se aveau dragi de mici. Crescuseră, oarecum, în vecinătate. (AL. MITRU)

A se avea rău (cu cineva) = A se certa; a fi duşmani:

De când s-au mutat, cei doi vecini se aveau rău.

Atâta bine (sau **folos** ori **câştig**) **să am!** = Formulă prin care se garantează adevărul celor exprimate:

– Atâta bine să am, dacă nu mă crezi!

Ce-am avut şi ce-am pierdut = a) N-am ce pierde:

Dumnealor, că sunt mai tineri şi, vorba aia, ce-am avut şi ce-am pierdut! dumnealor o să-şi puie, doamne fereşte! viața în primejdie: (I. L. CARAGIALE)

b) Sărac am fost, sărac am rămas. **c)** Puțin îmi pasă:

Aşa am interpretat eu, acum poate exista o altă interpretare a regizorului, adică 0-0, pe ideea „ce-am avut şi ce-am pierdut”, la un nivel mult mai profund.
(http://www.mediafax.ro/)

N-ai decât! = a) Eşti liber să...:

Zi şi noapte stam la drum / Şi cântam pentru oricine... / Ai cântat? Îmi pare bine! / N-ai decât să joci acum! (CINCINAT PAVELESCU)

b) Încearcă numai, dacă îndrăzneşti. **c)** Nu-mi pasă:

Faci cum crezi, n-ai decât să mergi singur!

N-are a face = Nu se potriveşte, nu are nimic comun cu...:

N-are a face dacă sunt cretini au ba, nu sunt români şi eu cred că nu e normal ca România să fie condusă de alogeni […]
(http://activenews.ro)

N-are cine să... = Nu există cineva care să...:

„La cum ne-am pregătit în acest cantonament, am crescut de la meci la meci, nu are cine să ne pună probleme în România.”, a spus Lucian Filip. (http://www.digisport.ro/)

N-are cum (Impersonal) = Nu este posibil. Nu există modalitatea de a...:

În felul ăsta, Johannis nu are cum să câştige aceste alegeri, dar Ponta le poate pierde… (http://www.gazetadambovitei.ro/)

N-are decât să... şi... = E suficient să... pentru a...:

Dacă domnul Boc se simte atras de un alt partid, nu are decât să-şi dea demisia din PDL şi să se înscrie într-un alt partid şi nu are decât să susțină pe cine vrea!
(http://www.mediafax.ro/)

N-are nimic! = Nu are nicio importanță; nu s-a întâmplat niciun rău:

Mă gândeam: s-a supărat Miai pe mine, dar n-are nimic, acuma are să mă cheme să-i tai şi porcul lui şi gata, are să-i treacă supărarea. (MARIN PREDA)

Nici acasă n-am de coasă = Nu mă grăbesc; nu am nicio treabă:

– Mă!... că mare minune-i asta!... dar nici acasă n-am de coasă... ia să mai odihnesc oleaca aste bătrânețe! (ION CREANGĂ)

AVERE

A avea avere = A fi bogat:

Surse din cadrul AJFP BN, spun ca pe lista trimisă de județul nostru, pe care se regăsesc 50 de nume, se află persoane care ar avea averi mari, însă nu au plătit taxe aferente la finanțe.
(http://www.bistriteanul.ro/)

A face avere = a) A agonisi:

În Marsilia are cineva prilej şi de-a face avere prin comerț, şi de a o cheltui în petreceri [...] (VASILE ALECSANDRI)

b) A parveni:

Din salariul de ministru nu se pot face averi, mari colecții de artă, mari afaceri pe picior de milionar... nu se poate!
(http://vreaupresedinte.gandul.info)

A pierde averea = A deveni sărac:

Oameni de afaceri aflați în topul celor mai bogați români ar putea pierde o mare parte din avere, dacă justiția îi va condamna în dosarele în care sunt cercetați.
(http://www.digi24.ro)

A se bucura la avere (Pop.) = A fi lacom de bani:

Mă-nsurai să iau muiere. / Mă bucurai la avere, / Lăcomit-am, lăcomit, / Lăcomii la şese boi / Şi-am luat hâda de găzdoi. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Asta-i toată averea mea (sau **a ta, a lui** etc.) (Irn.) = Asta-i tot ce posed (sau posezi etc.):

Cocioaba de pe malul stâng al Bistriței, bărbatul, fata şi boii din pădure, un țap şi două capre slabe şi râioase ce dormeau pururea în tindă era toată averea Irinucăi. (ION CREANGĂ)

AVERTISMENT

A da cuiva un avertisment = A atrage atenția cuiva să nu repete o greşeală:

Soarta ți-a dat un avertisment atunci...

– Da, atunci soarta m-a duşmănit, fiindcă, drept să-ți spun, nici sufletul meu n-a fost pregătit îndeajuns! (LIVIU REBREANU)

Femeilor le place să dea avertismente bărbaților. (www.fiibarbat.ro/)

AVIZ

A-şi da avizul = A-şi exprima punctul de vedere:

Această caracterizare va fi confirmată de şeful de Serviciu şi prezentată şefului Direcției pentru a-şi da avizul. (MIHAI ALBU)

Principalele scopuri ale Academiei sunt: [...] *de a studia şi a discuta obiectivele ştiințifice ale organizării sanitare, asistenței şi asigurărilor sociale şi a-şi da avizul pe baza concluziilor stabilite.* (http://ro.wikipedia.org/)

Aviz amatorilor (Gmț.) = Se spune pentru a atrage atenția cuiva care pare să aibă un interes în problema discutată:

[...] *Ana Pauker s-a prăbuşit cu mult înaintea sistemului, trăgând după ea o mulțime de tovarăşi de nădejde: aviz amatorilor.* (ZOE PETRE)

Aviz amatorilor! Olteanul Marin Tulus, condamnat la 10 luni de închisoare pentru exercitarea fără drept a profesiei de avocat. (http://www.avocatura.com/)

AVIZA

A aviza la... = a) A se gândi la ceva ce urmează a fi făcut. **b)** A recurge la ceva:

Este vorba despre un apel al ziarului Lupta, din Budapesta, „către presa română din Ungaria, spre a se întruni întrun congres şi a aviza la mijloace noi, mai practice, mai eficiente, mai raționale” [...] (MARIAN PETCU)

AZBUCHE

A fi la azbuche = A fi abia la începutul învățăturii:

Literele, puiuțul abia de era la azbuche… Ce îndreptare să-mi dea un repetențel ca el? (http://www.liviuioanstoiciu.ro/)

Sistemul lui de pedagogie era însă puțin interesant pentru un tânăr cititor al lui Homer şi Euripide; el consta în a începe de la az, buche, în a împărți slovele în glasnice, neglasnice şi glasnico-neglasnice... (EUGEN LOVINESCU)

AZI

A lăsa de azi pe mâine = A amâna la nesfârşit finalizarea sau efectuarea unui proiect a unei acțiuni etc.:

Nu lăsa lucrurile de azi pe mâine! Scapă de această problemă! Iar pentru aceasta, munceşte cu propria personalitate. (http://www.antreprenor.su/)

A trăi de azi pe mâine = A avea o situație materială precară, a fi sărac:

Datele mai dezvăluie faptul că, în 2007, aproape jumătate dintre români trăiau de azi pe mâine, iar în ultimii ani, traiul lor nu s-a îmbunătățit semnificativ. (http://www.digi24.ro/)

AZVÂRLI

A azvârli banii pe fereastră = A fi foarte cheltuitor:

Aşa a aflat cum se pricep aleşii să azvârle bani pe fereastră, apoi i-a dat în judecată, că nu i-au făcut drumul, şi a şi câştigat. (www.bitpress.ro/)

A azvârli cu barda-n Dumnezeu (sau **în lună**) = A se răzvrăti contra tuturor:

Şi atunci să te mai minunezi dacă poporul azvârle cu barda în lună, imitând pe părintele lor, pe prinții Bisericii, nu numai a

huli sfântul nostru calendar bisericesc ortodox, ci nici să nu voiască a mai auzi de Biserică, îndrăznind şi la altele…! (http://www.manastirea-amd.ro/)

A azvârli cu piatra în şatră = A lovi cu vorba de departe. A face aluzie la ceva sau la cineva:

Oricât încerca el să azvârlă cu piatra-n şatră, ei erau surzi la asemenea vorbe.

AZVÂRLIT, -Ă

A da de-a azvârlita = A arunca:

În vreme ce dă cu banii de-a azvârlita, baba românească umblă în zdrenţe şi galoşi găuriţi, legaţi cu sârmă de la bec, că zice că nici bec nu mai are, că i-a tăiat şi lumina, da' noroc că s-a schimbat ora. (http://www.zf.ro/)

Ă

ĂLA, AIA

Altă aia = Ciudățenie, monstru:

Se minuna ca de altă aia. (P. ISPIRESCU)

Câte alea toate = Fel de fel de lucruri:

Îi toacă la ureche câte alea toate.

De ce..., de aia... = Cu cât..., cu atât... :

De ce joc, d-aia-aş juca. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Un ăla (Substantivat, cu sens peiorativ) = Un oarecare:

Un ăla... un prăpădit de amploiat. (I. L. CARAGIALE)

Să-şi mănânce ea tinerețile cu un ăla. (*IDEM*)

ĂSTA, ASTA

Asta e sau **asta-i** = **a)** Iată care e cauza:

Tu eşti copilă, asta e! / Hai, ş-om fugi în lume… / Vei pierde dorul de părinți / Şi visul de luceferi. (MIHAI EMINESCU)

b) Se foloseşte ca replică la o comunicare sau la o scuză pe care nu o admitem, care nu ni se pare potrivită:

Nu pot să merg la teatru, pentru că nu am haine noi.

– Asta-i! parcă numai cu haine noi poți merge la teatru!

c) Asta-i asta; aşa stau lucrurile, aceasta e situația:

Asta-i asta! Din ceaslov şi psaltire…să treci la gramatică, şi încă ce gramatică! (ION CREANGĂ)

Asta-i încă (sau **asta încă-i**) **una!** = Tare mă mir:

Vai de mine şi de mine, zise Catrina, cu mâna la ochi, de ruşine, asta-i încă una: parcă vorbeşti de pe ceea lume, bărbate. (ION CREANGĂ)

Asta-i tot sau **atâta**(**-i**) **tot =** Atât şi nimic mai mult:

O azvârliți cu despreț, zicând: mă doare puțin capul, atâta tot. (G. CĂLINESCU)

Asta-i asta! = Iată ce este important! acum e momentul decisiv!:

Să se astâmpere, uşor de zis; dar caşcavalul? Vezi, asta-i asta: caşcavalul. (EM. GÎRLEANU)

Ce-i asta (**de**)**?** = Cum se poate aşa ceva? Ce înseamnă lucrul acesta? Cum se explică:

Dar ce-i asta, codru des? / …Vara verde şi frumos, / Iarna putrezeşti pe jos. (POP.)

Ei, asta-i! = a) Nu cred:

– Ce spui, Toadere! Le ai încă? [hamurile] *– Ei, asta-i!... Aveai de vizitiu pe țiganul, pe Balmuş.* (EM. GÎRLEANU)

b) Nu sunt de acord.

Una ca asta = Un astfel de lucru, aşa ceva:

Se poate una ca asta? a întrebat fata cu mirare. (MIHAIL SADOVEANU)

ZOE: […] *Te-ai gândit bine la ce ai făcut? Cum ți-a venit să faci una ca asta?* (I. L. CARAGIALE)

B

BA

A nu zice nici da, nici ba = A nu se pronunța într-o problemă; a se abține:

Nevoind a le strica inima, nu le spune nici da nici ba. (ION CREANGĂ)

A zice ba = A se împotrivi, a refuza:

Părul tău ți se desprinde / Şi frumos ți se mai şede, / Nu zi ba, de te-oi cuprinde, / Nime-n lume nu ne vede. (MIHAI EMINESCU)

Pentru dumneata, / Eu n-aş zice ba; / Dar zic şi zic ba / Pentru maică-ta. (POP.)

Au (sau, **ori**) **ba?** (În interogative, urmează după un verb afirmativ) = Pune în fața celui chestionat o alternativă:

– Mai stai ori ba?

Ba bine (**că nu**)**!** (Irn.) = Sigur că da! Evident că da, se-nțelege, desigur:

– Ştii ce pericol mă amenință?…

– Ba bine că nu! dacă n-oi şti eu!

– Ce-ai zis, cutează să facă aceasta?

– Ba bine că nu, şi încă chiar în prezența scriitorilor mei! (NICOLAE FILIMON)

Şi-au venit toate neamurile? Ba bine că nu! (POP.)

Ba că bine zici! = E o idee bună. Ai dreptate:

– Dumnealui îi cuconaşu d-tale? Nicuşoru?

– Dar... nu-l cunoşti?...

– Ba că bine zici, cucoane Grigori... Ia priveşte-l cum o crescut de mare! S-o făcut holtei! (VASILE ALECSANDRI)

Ba că chiar! sau **ba aia-i vorbă!** = Nicidecum! de loc! nici nu mă gândesc!:

– Ieşi afară!...

– Ba aia-i vorbă! Mai pune-ți pofta-n cui. (P. ISPIRESCU)

Ba n-ai frică, soro, că eşti cu mine.

– Ba că chiar! (VASILE ALECSANDRI)

MIRON: *Nevasta mea, ba că chiar! N-ai văzut bine, cumetre. Nevasta mea au fost fată în curte, nu-i de acele care socoți tu.* (C. NEGRUZZI)

Ba da sau **ba zău** = Într-adevăr:

Ba zău, încă mă mir c-am avut răbdare să țin casă cu baba pân-acum. (ION CREANGĂ)

Ba e albă, ba e neagră (sau **ba e laie, ba e bălaie**) = Nu ştii ce să mai crezi. Se contrazice singur:

„Despre ce ghinion e vorba? Hai spune-ne odată... Nu ne mai îmbrobodi ba cu una, ba cu alta. Ori e albă, ori e neagră...”(NICHITA DANILOV)

Ba nu! sau **ba** (**nu**) **zău!** = Se spune pentru a întări adevărul celor afirmate:

Ce-ți trebuie mai bună vorbă decât asta? Ba zău, încă mă mir c-am avut răbdare să țin casă cu baba. (ION CREANGĂ)

– Ştii, nici tocma funcționari; dar... cam aşa.

– Am înțeles: vorba vine, umblați la inspecții.

– Ba nu! (I. L. CARAGIALE)

Ba să (**mai**) **zici!** = Aşa se pare:

– Ba ca să zici, măi neavere, / Vesel eşti, or am părere? (ANTON PANN)

Ba una, ba alta = Multe şi de toate:

Hâț în sus, hâț în jos. Ba că o fi una, ba că o fi alta, nimic. Rămaseră măgari ca toți măgarii. (P. ISPIRESCU)

Ca mai ba! sau **nici** (**cam**) **mai ba!** ori **nici ba!** = Nici nu poate fi vorba! Nici pomeneală!:

Ca mai ba, măi băiete, …nu ți-ai găsit omu. (VASILE ALECSANDRI)

Şi de-atunci, ca’ mai ba să-l vadă cineva bădădăind pe ulițile Iaşilor. (ION CREANGĂ)

Dar nici cam mai ba să audă el ceva de dânşii. (I. G. SBIERA)

Fătul-babei însă, auzind cuvintele ei cobitoare, îşi cugeta în sine: Hehei! nici mai ba! Ţi-ai dat tu acuma peste om! (*IDEM*)

A doua zi, Nică Oşlobanu ca mai ba să deie pe la şcoală. (ION CREANGĂ)

Da sau **ba?** = Răspunde clar!:

– Mai stai sau pleci? Da sau ba? Nu mai înțeleg nimic…

La soare te puteai uita, dar la ... ba! (Cu sens de hiperbolă) = **a)** E foarte frumos; e plin de calități:

Era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dânsa ba. (ION CREANGĂ)

b) (Irn.) E foarte înfumurat:

La soare te puteai uita, dar la costumul de baie al lui Cati Minune – ba! (http://turism.bzi.ro/)

Nici da, nici ba = Nu e hotărât:

În acest moment, nu există nicio promisiune, nici da, nici ba, a subliniat Kelemen, subliniind că UDMR aşteaptă concluziile comisiei parlamentare de control SRI […] (http://www.eazi.ro/)

Vodă vrea şi Hâncu ba! = A apărut o piedică de la cine nu te-ai fi aşteptat:

Nicăieri pe aici n-am întâlnit altă populație decât populația românească, aceea care a dat seminția şi apucăturile Hânceştilor, cari au lăsat vorba cea mare de opoziție, de alt fel de opoziție: „Vodă vrea şi Hâncu ba”. (NICOLAE IORGA)

Zice-se că de câte ori Vodă, adică Gheorghe Duca, o ținea pe-a lui, Hâncu (Mihalcea) se punea împotrivă. De aici ne-a rămas vorba „Vodă vrea şi Hâncu ba!” (http://www.got-blogger.com/)

BABACĂ

Trai, neneaco, pe banii babachii = Viață fără griji datorită părinților. (Pex.) Viață îndestulată pe banii altuia:

De-o pildă, conul Fănică: moşia moşie, foncția foncție, coana Joițica coana Joițica: trai, neneaco, cu banii babachii. (I. L. CARAGIALE)

BABADAM

De când Adam babadam = Din vremea lui Adam; de multă vreme:

[…] *ş-apoi, huştiuliuc! şi eu în ştioalnă, de-a cufundul, să prind pe dracul de un picior, căci aşa ne era obiceiul să facem la scăldat, de pe când Adam-Babadam.* (ION CREANGĂ)

BABĂ

Baba şi elicopterul sau **baba şi mitraliera** = Se spune în legătură cu două lucruri care nu au nimic în comun:

Baba şi mitraliera: Victor Socaciu, mare vătaf peste revoluționari [Titlu] (http://www.curentul.info/)

Ce mi-e baba Rada, ce mi-e Rada baba = Oricum aş lua lucrurile, mi-e totuna:

Despre aceasta din urmă, n-ar fi, probabil, o problemă, Laurette fiind, ca să zic aşa, vaccinată şi hârşită în sensul ăsta. Că doar a mai văzut – şi a participat şi efectiv la ele – bălăcăreli la viața ei. Cum ar veni, ce mi-e baba Rada, ce mi-e Rada baba… (http://www.expresspress.ro/)

De unde chilu' babei (sau **pălăria mea**)**?** (Arg.) = De unde naiba:

De unde pălăria mea să-ți dau acum banii?

Popa nu toacă de două ori pentru o babă surdă = Se zice celui care nu este atent când se spune ceva şi cere să i se repete cele spuse:

Pescarul: „Pe câți i-am prins, nu îi am, pe câți nu i-am prins, îi am.” (El vorbea de păduchi). Sultanul: „Ce ai zis?” Pescarul: „Popa nu toacă de două ori pentru o babă surdă.”(ANTON PANN)

Satul arde şi baba se piaptănă = Se spune despre cineva care e preocupat de lucruri neînsemnate, în timp ce în jurul lui au loc evenimente importante:

Adică satul arde şi baba se piaptănă. M-am gândit însă întotdeauna că baba aia care se

piaptănă în timp ce satul arde dă o superbă lecție de ținută. Nu-i un motiv să nu te piepteni fiindcă arde satul. (AL. PALEOLOGU)

Gospodăria să-ți fie măsurată, căci la gospodina bună, mulți voinici s-adună; [...] *și măcar că găina bătrână face zeama bună, ferește-te de babe. Baba bătrână nu se teme de vorba groasă. Lumea piere, baba se peaptănă.* (C. NEGRUZZI)

Știe cât baba mea (Fam.; irn.) = Nu știe nimic:

Știe sfătuiri să dea / Cât știe și baba mea. (ANTON PANN)

BACĂU

A arăta bacăul cuiva = A amenința pe cineva cu bătaia:

I-a spus că pe loc îi arată bacăul și i l-a arătat de n-a fost bucuros.

A-și găsi bacăul = A-și găsi omul care să-l învețe minte; a-și găsi beleaua:

Un bătăuș trebuie să-și găsească și el bacăul; o să capete și el odată una, s-auză câinii în Giurgiu! (I. L. CARAGIALE)

Ian ascultă, măi badeo... Nu-mi umbla cu mâța-n sac și-mi răspunde curat, cum te-ntreb, c-apoi îți găsești bacău cu mine.(VASILE ALECSANDRI)

A fost odată un snovos. El speriase o lume cu glumele lui cele nesăbuite. În cele din urmă își găsi băcăul. (P. ISPIRESCU)

BAGAJ

A da la bagaje = A preda bagajele la serviciul special al stației de cale ferată pentru a fi transportate la destinația specială:

A dat la biroul de bagaje cele două valize.

A-i face cuiva bagajele (Fam.) = A goni din casă:

I-a spus femeii să-și facă bagajele și să plece din casa lui.

A-și face bagajele = A se pregăti de plecare. (Pex.) A pleca:

– Fă-ți bagajele!

– Vreau să ies la raportul d-lui comandant, spun eu.

– Lasă vorba și fă-ți bagajele! (CONSTANTIN NOICA)

BAI

A avea bai (cu cineva) = A avea o afacere cu cineva:

El avea un bai cu fratele său și nu găseau timp să se întâlnească.

A avea bai cu... = A avea greutăți cu...:

Aoleo, măi hoț de dor, / N-am topor să te omor, / Nici secure să te tai, / Să nu mai am nici un bai. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A da bai (cuiva) = A face vinovat (pe cineva de ceva):

De frumoasă, nu-i dau bai, / Că-i cu dinții ca la cai, / De-o sută cinzeci de ai, / Nu poate roade mălai. (SIMION FLOREA MARIAN)

A nu-i da bai = A nu învinovăți:

Bărbatului nu-i dau niciun bai; mai degrabă ea a stricat totul.

A zice baiu (Reg.) = A zice nu; a se împotrivi:

Dară pe cea mijlocie – mi-o căzut dragă de foc. / Și nici eu nu zice baiu, bat-o hâtrul de noroc! (MIHAI EMINESCU)

Am bai cu… = Mă doare (ceva):

Ea avea bai cu stomacul și cu inima.

Ce bai ai? = Ce-ți lipsește?:

– Ce bai mai ai acum?

N-are bai (**de**) = Este indiferent:

N-are bai de cei de acasă și toată ziua e vesel.

Nu-i (**niciun**) **bai** (**că …**) **de asta nu** (**mi-i**) **bai** = Nu face nimic:

Lasă, nu-i bai, mândrior, / Că m-ai lăsat să trag dor. (T. PAPAHAGI)

Ai început anul fără a avea o persoană specială în viața ta? Nu-i niciun bai, la fel s-a

întâmplat şi cu alte sute şi mii de femei din lumea întreagă. (http://www.mayra.ro/)

BAIERĂ

A avea nouă băieri la (**gura de la**) **pungă** = A fi foarte zgârcit:

Nu vezi că ăştia au fost buni, milostivi şi n-au râvnit la ale altuia… şi n-au avut nouă baieri la pungă ca în ziua de azi. (BARBU DELAVRANCEA)

A i (**se**) **rupe cuiva băierile inimii** = A simţi (sau a produce cuiva) o mare durere (fizică sau) morală:

Biata fată îşi plângea nevinovăţia cu nişte graiuri de-ţi rupea băierile inimei, iară bietul băiat [...] *o mângâia şi nu o lăsa să-şi piarză nădejdea de la Dumnezeu.* (P. ISPIRESCU)

Mi se rupe, uite, băierile inimii de milă pentru dumneata, bobocelul mamei, şi mă căiesc, mă căiesc, cum de să nu aflu mai dinainte, ca să-ţi viu întru ajutor. (*IDEM*)

A-i tăia (cuiva) **băierile pungii** = A face (pe cineva) să-ţi dea banii:

Până la urmă i s-au tăiat băierile pungii şi a fost bun de plată.

A ofta (sau **râde** ori **a striga**) **din băierile inimii** = A ofta (a râde) sau a striga foarte tare, cu toate puterile, din toată inima:

Sărăcuţ de maica-mea – strigă din băierile inimei Bisoceanul. (AL. ODOBESCU)

– Aşa o fi, Neghiniţă, mai zise împăratul, oftând tocmai din băierile inimii, aşa o fi, se potriveşte ş-aşa [...] (BARBU DELAVRANCEA)

A strânge (sau **a lega**) **băierile pungii** = A face economii, a deveni (mai) econom, a fi (mai) strâns la pungă:

N-ai decât să strângi băierile pungii. (VASILE ALECSANDRI)

Bietul Tudor şi cinstitele domnii de boieri mari cari au urmat după el, reacţiunea în contra fanarioţilor n-a durat decât 30-40 de ani, timp prea scurt pentru ca, prin părinteasca oblăduire, cum se zicea, şi prin bugetele cu baierele pungii legate cu şapte noduri, să poată îndrepta o ţară a cărei inimă era stricată. (MIHAI EMINESCU)

A-şi dezlega băierile inimii = A se destăinui cuiva; a-şi descărca inima, a face confidenţe cuiva:

S-aşeză mai bine pe prispă, …cu simţământul că omul e gata să-şi dezlege baierile inimii. (P. ISPIRESCU)

Frunză, văzându-l cum vrea să-şi ascundă oftatul, s-aşeză mai bine pe prispă, îşi răsuci o ţigară, cu simţământul că omul e gata să-şi dezlege baierile inimii. (EUSEBIU CAMILAR)

BAL

Dacă-i bal, bal să fie (Pop.) = Petrecere fără restricţii. (Pex.) Acţiune fără restricţii:

Acuma, dacă-i bal, bal să fie. Din momentul ce ştiu că nătăfleţii ăştia au nevoie de mine [...] (ANTON BACALBAŞA)

N-au fost uitaţi nici profesorii, şi-i vom invita pe toţi să ne fie alături încă o dată, în număr cât mai mare.Dacă-i bal, bal să fie!!! Vă aşteptăm! (http://metropotam.ro/)

BALAMA

A ieşi (sau **a sări**) **din balamale** = A-şi pierde firea:

Iacă, îţi spun, cât încă nu-mi sai din balamale; nu ieşi de aicea pân' nu-mi iscăleşti colea hârtioară […] (GIB MIHĂESCU)

Greu îşi iese din balamale, dar să-l fi văzut atunci te speriai.

A scoate (pe cineva) **din balamale** = A enerva:

M-am pripit, ce să fac, asta mi-a venit, asta e! Literatură ieftină; Manole, Emanuil, o prostie. Dar dacă te scoate din balamale... (MIRCEA DANELIUC)

Mă scoţi din balamale cu un asemenea comportament. Nu crezi?

A strânge (pe cineva) **în balamale** = A constrânge:

Până la urmă infractorul a mărturist, fiind strâns în balamale de anchetator.

A-i (sau **a i se**) **slăbi** ori **a i se** (**în**)**muia** (cuiva) sau **a nu-l** (**mai**) **ajuta** (sau **ține**) pe cineva **balamalele** = A-și pierde vigoarea (din cauza bătrâneții, a oboselii, a fricii):

Când hoțul îi opri trăsura în drum, el deodată puse mâna pe pistol să se apere, dar, zărind la lumina lunei ochii fioroși și mustățile țapoșe ale haiducului, își simți balamalele slăbind și pistolul îi căzu din mâni. (NICOLAE GANE)

Grecul, îngrozit, dă să se repează pe scenă, dar nu-l ajută balamalele. (I. L. CARAGIALE)

Lasă, bine ai făcut de nu te-ai potrivit lui, e om bătrân, ș-apoi i s-au cam slăbit balamalele capului. (ION GHICA)

Și d-abia mai ținându-l balamalele, a pășit pârleazul înăuntru și zise […] (I. L. CARAGIALE)

A-i tremura (cuiva) **balamalele** = A se teme, a-i fi frică:

De bine ce se poartă cu noi, [arnăuților] *le cam tremură balamalele.* (ION PAS)

BALAMUC

A fi bun de dus la balamuc = A fi nebun:

Un mare tărăboi urmează dup-aceea: / Toți zbiară că-s nebun, și țup! aici m-aduc... / Că-i vis, o știu, așa-i, dar nostimă-i ideea / Pe cetățeni flămânzi să-i duci la balamuc! (B. P. HASDEU)

BALANȚĂ

A apleca balanța (**în favoarea cuiva**) = A fi părtinitor:

La fel ca în cazul altor demnitari ai Statului, judecătorii de acolo sunt gata să aplece balanța în favoarea libertății de exprimare mai degrabă decât a protejării demnității și reputației, și protejează astfel chiar exagerări în exprimările publice. (http://www.contributors.ro/)

A pune în balanță = A compara două lucruri, două fapte sau argumente, idei diferite pentru a lua o hotărâre:

Peste aproape patru decenii, Ion Ionescu de la Brad, când pune în balanță munca țăranului și hrana sa, se minunează și se îngrozește în același timp. (CONSTANTIN BĂRBULESCU)

Până la urmă, judecătorul cel mare este timpul. Juriile pot să greșească, dar timpul este judecătorul care pune în balanță valoarea unei cărți. (http://revista.md/)

A ține balanța dreaptă (Fig.) = A fi nepărtinitor:

Justiția trebuie să țină balanța dreaptă, dar există o concentrare și o intensitate a aplicării actului de justiție în aceste săptămâni, care oricât am crede noi în imparțialitatea ei... (http://www.digi24.ro/)

Și numai moartea putea ține dreaptă balanța vieții și a lumii. (OCTAVIAN PALER)

BALE

A lăsa pe cineva în balele lui = A lăsa să-și facă voia:

Lasă-l în balele lui măcar o dată!

A-i curge balele (după ceva sau cineva) = A dori mult ceva sau pe cineva:

Sunt obligat să-l ascult pe Alain și să-l încurajez, deși mi s-ar părea mult mai normal să-l trag de mânecă și să-i spun: uite, îți curg balele și nu e frumos. (GH. CRĂCIUN)

Parlamentarii au de toate și tot le mai curg balele… (http://mioritice.libertatea.ro/)

BALERCĂ

A face gâtul leică și pântecele balercă = A bea peste măsură:

Moș Mitriță din deal aman mai știa să-și facă gura leică și pântecele balercă. (RADU PĂRPĂUȚĂ)

Făcea gâtul leică și pântecele balercă, încât o vreme uita să vorbească. (www.scritub.com/)

BALIGĂ

A face sânge în baligă (Fam.) = A se lăuda cu ceva grozav, pe care nu este în stare să-l facă:

– Zău, nu șuguiești, măi Buzilă? Da' amarnic mai ești la viață; când te mânii, faci sânge-n baligă, zise Flămânzilă. (ION CREANGĂ)

(**A o trânti**) **ca baliga în gard** (Pop.) = (A spune) vorbă nepotrivită:

Ce ai mai trântit-o şi tu − ca baliga de gard, de-o sărit stropi în cealaltă parte... Ha-ha... Prostule... (http://www.noi.md/)

La baligă moale puţină apă (sau **ploaie**) **trebuie** (Pop.) = Pe cei slabi de tot îi dau gata mici întâmplări:

[…] *Evident, tot asfaltul s-a scurs din raba mea direct… pe asfalt.* […] *Vaaaai, cât ne-am mai chinuit să-l curăţăm. Ştii, e o vorbă în popor, «la balega moale, puţină apă-i trebuie». La noi pe şantier, e adaptată zicala asta, cu «asfalt» în loc de «balegă».* (http://guagal.ro/)

S-a aprins baliga în el (Fam.) = A se supăra:

Atunci i s-a aprins lui baliga şi s-a aruncat asupra mea, trăgându-mi un picior în fund, iar eu i-am sfârâit o palmă în obraz. (DUMITRU CRUDU)

Viţelul după baligă se cunoaşte ce bou o să (**se**) **facă** (Fam.) = Omul se cunoaşte din copilărie cât va fi de prost:

Kakistocratul îţi dă la fiecare cinci minute ordine scrise pe care tu eşti obligat să le semnezi. Aşa cum viţelul după balegă se cunoaşte ce bou mare o să fie, kakistocratul după cei doi de K se bănuieşte ce şef o să ajungă. (GEORGE MANOLE)

BALON

A lua (pe cineva) **în balon** (Fam.) = A ironiza pe cineva:

„Bravo, dom'le!... spuse el încet, cu regret nedisimulat. […] *Până la urmă trebuia să mi-o plăteşti, că prea te-am luat în balon!”* (MARCEL SECUI)

Doru Isac, luat în balon la Academia Hagi (http://observator.ro/)

BALTĂ

A da cu bâta (sau **cu băţul**) **în baltă** (Pop.) = A face o muncă zadarnică, fără folos:

Când are să afle cum călcaţi în străchini voi p-acilea, cum daţi cu bâta-n baltă, cum, în loc să astupaţi gropile ruşinoase ale trecutului glorios, le adânciţi într-un mod subiectivist, sectarist. (ION D. SÎRBU)

Prostul n-ar fi atât de cunoscut dacă n-ar da cu bâta-n baltă (GEORGE TUICĂ)

A lăsa (**a rămâne**) **baltă** (pe cineva sau ceva) (Pfm.) = A nu (se mai interesa sau a nu) se mai ocupa (de cineva sau ceva):

Ai fi în stare să laşi totul baltă, să trânteşti uşa şi să pleci. (AUREL BARANGA)

A râde vârşa de baltă (Pop.) = A râde de cusururile altora, fără să le vadă pe ale sale:

Apropos de Titu. Da! Vorba ceea; râde vârşa de baltă şi baba de fată. Cine s-a găsit să-ţi facă morală în privinţa relaţiei cu mine? Maiorescu. (MIHAI EMINESCU)

A sta (sau **a rămâne,** rar, **a zăcea**) **baltă** (Pfm.) = A lăsa ceva în părăsire. A stagna:

Şi, ba s-a însura la toamnă, ba la iarnă, ba la primăvară, ba la vară, ba iar la toamnă, ba vremea trece, flăcăul începe şi el a se trece, mergând tot înainte cu burlăcia, şi însurătoarea rămâne baltă. (ION CREANGĂ)

A vinde peştele din baltă = A face un lucru prematur. A conta pe ceva nesigur:

Mai întâi, dorim să vedem dacă poţi face ceva. Degeaba încerci să vinzi peştele din baltă, că nu te credem…

− Acum dar, ascultă-mă şi tu, ca să-ţi arăt altă socoteală, căci socoteala ta seamănă cu zicala: „Vinzi peştele care înoată în baltă”. Iar după ce îţi voi arăta şi eu socoteala mea, să vadă şi alţi oameni cuminţi, şi care vor zice ei că e mai bună [...]. (DIMITRIE CANTEMIR)

Are balta peşte (Pfm.; d. persoane) = **a)** Are de unde să dea (sau să plătească):

„Are balta peşte”! Prin urmare şi parlamentarii au bani pentru afacerile din piscicultură… (http://www.ziarulstirea.ro/)

b) (Arg.) Se spune pentru a consola un îndrăgostit abandonat de partener:

Lasă! Nu fi supărat! Are balta peşte destul!

BAN

A avea bani (**strânşi**) **la ciorap** = A fi econom:

Soacra meliţa, că Raveica are bani la ciorap că ar putea să-i deschidă lui bărbatu-său un magazin de bijuterii în centru. (MARIA BANUŞ)

A avea bani sau **a se culca pe bani, a mânca banii cu lingura, a se juca cu banii, a fi doldora** (sau **plin**) **de bani** = A fi foarte bogat, a dispune de parale multe:

– Iordache, zice, am auzit că ai bani. – Am, domnule Ivanceo, zic. Am, cum să n-am. Sunt plin de bani, că şi de la tata ce-am mai moştenit. (PETRU DUMITRIU)

Mie mi-a dat boierul ăl bătrân brevet de cârciumar să înşel oamenii şi să mă umplu de bani şi de toate, ori matale?... (LIVIU REBREANU)

A face bani = A agonisi, a strânge bani; a câştiga parale:

Am vrut să-mi fac şi bani de drum. (MIHAI DAVIDOGLU)

Înţelege-te cu moş Alexe baciul şi vindeţi cât trebuie din oile canarale [= îngrăşate], *ca să faceţi bani.* (MIHAIL SADOVEANU)

A fi (sau **a lăsa**) (pe cineva) **în banii săi** (Fig.) = A fi liber (sau a lăsa) să facă ce vrea:

Aşa îl urâse ele de tare acum, că, dacă ar fi fost în banii lor, s-ar fi lepădat de Spân ca de Ucigă-l-crucea. (ION CREANGĂ)

[...] *Aici au fost lăsaţi oamenii fără nicio cunoştinţă exactă. Ba li s-au spus multe minciuni şi fiecare a fost lăsat în banii lui, cu greşelile şi ereziile sale.* (http://www.credinta-adevarata.ro/)

A fi doldora de bani = A fi foarte bogat, a avea mulţi bani:

Chiar dacă era doldora de bani, omul era chibzuit în felul său. Cu ajutorul unei sume de bani, Hayym a căpătat de la directorul ziarului cantonal informaţiile pe care le dorea: în primul rând, de când au început apariţiile ... aluzie clară la portofelul lui Hayym, doldora de bani graţie armatei Marelui Imperiu. (I. P. CULIANU)

A fi în banii lui (Reg.) = A nu fi în pagubă:

Nu ştiu cum făcea, dar mai tot timpul era în banii lui.

A înota în bani (sau **în aur**) = A fi foarte bogat:

Unii trăiesc de pe o zi pe alta, iar alţii înoată în bani şi nu mai pot de bine. […] *armele şi toate lucrurile, până şi florile pe care puse mâna se făcură de aur. Înota, cum se zice, numai în aur.* (P. ISPIRESCU)

A nu face (sau **a nu plăti**) **un ban** (**chior**) (sau **doi bani**) (Pfm.) = A nu valora nimic. A avea o părere proastă (despre cineva sau ceva):

Tăcu din gură şi înghiţi ruşinea ce-i făcură fraţii înaintea tatălui său. Se gândi el, acum o mie de vorbe un ban nu face. (P. ISPIRESCU)

Mândra când e rumenită / Cu cinci sute nu-i plătită, / Dar când se desrumeneşte / Nici doi bani nu mai plăteşte! (JARNÍK-BÎRSEANU)

Toate planurile şi hotărârile nu fac doi bani dacă rămân neîmplinite. (LIVIU REBREANU)

A plăti în bani gata (sau **bani gheaţă, peşin, în naht** sau **număraţi**) (Pfm.) = A plăti imediat suma întreagă:

– Nu te teme despre preţ, adaose postelnicul, cam atins la mândrie. Scoate tot ce ai mai bun şi voi plăti cu bani peşin (gata). (NICOLAE FILIMON)

Eu n-am jucat pe credit, ci-n bani număraţi pe masă, şi dac-am făcut-o, trebuie să am şi curajul de a o mărturisi. (IOAN SLAVICI)

După ce s-au târguit puţin, el a plătit cu bani gheaţă.

A strânge (sau **a pune**) **bani la ciorap** (Pfm.) = A economisi; a fi zgârcit:

De mic strângea bani la ciorap şi ne certa când eram nechibzuiţi.

Sunt convins că pune bani la ciorap, că are cecuri de care eu n-am habar şi pe care le ține ascunse pe la rude. (TRAIAN TANDIN)

A strânge bani albi pentru zile negre (Pfm.) = A economisi:

Iustin nu strângea bani albi pentru zile negre. Mânca zilnic la cantina profesorilor din Institut, împreună cu cei mai mulți dintre noi. (VALERIU ANANIA)

Dacă ar fi să ne luăm după declarația de avere a directorului general al Agenției Naționale Apele Române, Vasile Pintilie, am putea spune că în fruntea acestei instituții este o furnicuță care strânge bani albi pentru zile negre. (http://m.ziuanews.ro/)

A trăi (pe lângă cineva) **ca banul cel bun** (Pfm.) = A fi foarte prețuit:

Am să te ieu cu mine şi-i trăi pe lângă noi ca banul cel bun. (ION CREANGĂ)

A umbla cu doi bani în trei pungi (Pfm.) = **a)** A încerca să înşeli (pe cineva cu ceva):

[…] *cei mai mulți generali şi colonei din cetățile şi garnizoanele Ungariei şi ale Transilvaniei, care până atunci umblau cu doi bani în trei pungi şi nu cutezau să arunce masca, o aruncară acum departe* […] (http://www.casajarda.com/)

b) (Reg.; d. femei) A avea mai mulți iubiți.

A umbla în banii lui (Reg.) = A umbla în voie, cu aroganță:

Bărbatul umbla în banii lui şi nu se sinchisea de ce spune lumea.

A-şi spune banii (Înv.) = A se lăuda cu averea:

[...] *să vedzi ispravă; îndată au dat de au jăcuit toate chervăsăriile, şi pe turci îi purta tot legați pre uliță bătându-i să-ş*[i] *spune*[ă] *banii pe la cine sântu.* (BOGDAN MURGESCU)

Ban roşu = Monedă care valora 1/4 dintr-un ban vechi:

Îndatorirea românilor către turci sta într-un uşor tribut anual de 3000 bani roşii. (NICOLAE BĂLCESCU)

Subt Mircea cel Bătrân tot soldatul primea pe zi câte doi bani roşii, care fac 13 parale. Matei Basarab mări leafa şi o făcu de opt bani roşii. (*IDEM)*

Bani gata (sau **buni, lichizi, gheață, peşin, bătuți** sau **numărați**) = Bani în numerar, disponibili, cu care poți plăti imediat:

Când a auzit că ginerele are douăzeci de mii de lei bani gheață, bătrânul s-a bucurat la bani. (MARIN PREDA)

Fecior (sau **băiat**) **de bani gata** = Fiu de oameni avuți care iroseşte banii primiți sau moşteniți de la părinți:

În ochii tânărului se vedea dorința sinceră de a auzi, de a sorbi cuvintele lui Dan... Nimic din fumurile şi strâmbăturile feciorilor de bani gata! (AL. VLAHUȚĂ)

Fecior de bani gata... trecuse prin şcoală şi prin lume dus de mână, ca un copil, de averea şi influența lui tată-său. (*IDEM*)

N-are nevoie să muncească, deoarece e fecior de bani gata. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

Nu-l dau banii afară din casă = Se spune despre cel căruia nu-i prisosesc banii, care are (doar) un minimum de existență asigurat:

Şi pleacă. Aşa mănâncă şi se răcoreşte, şi pe el îl dau banii afară din casă. (BARBU DELAVRANCEA)

Oameni cu hrana în bani (Îlsd.) = Soldați care primesc bani pentru hrană:

Amândoi luptară având hrana în bani şi cu foarte mult eroism, însă în cele din urmă Gayk [...] *renunță de a se mai bate şi ceru pace.* (URMUZ)

BANCĂ[1]

A sta (sau **a rămâne**) **în banca sa** = A rămâne la locul său (fiind pasiv). A fi docil. A nu se implica într-o acțiune, într-o discuție:

Cel mai bun lucru pentru tine este să stai în banca ta, să taci și să-ți vezi de copil. (EUGEN URICARU)

Convins de modul cum se petreceau evenimentele, el a preferat să rămână în banca sa.

Banca acuzaților = Banca pe care stau, într-o sală de judecată, acuzații:

Mă apropiai de banca acuzaților, unde puseseră pe condamnat, și-l întrebai cu compătimire:

– Ce împrejurare te aduse pe această fatală bancă? (ANTON BACALBAȘA)

Banca apărării = Banca pe care stau avocații apărării:

– Strașnic temperament! comentă banca apărării, apreciind temperamentul feminin, nu cel oratoric. (IONEL TEODOREANU)

Pe banca apărării se aflau: profesorul Paulescu, Paul Iliescu, Nelu Ionescu, Teodorescu, Donca Manea, Tache Policrat, Naum etc. Se trag jurații la sorți. (C. ZELEA CODREANU)

De pe băncile școlii = Din timpul petrecut în școală:

Când recunoscu pe Bologa, începu să zâmbească atât de vesel, parcă nu l-ar mai fi văzut de pe băncile școlii [...] (LIVIU REBREANU)

S-a remarcat încă de pe băncile școlii.

Stai în banca ta! = Fii cuminte!:

Am încercat și eu, am avut o dată o situație, n-a durat, dar era o situație, da, mai bine stai în banca ta, aștepți. (G. BĂLĂIȚĂ)

Stai mai bine în banca ta! Nu te amesteca!

BANCĂ[2]

A sări (sau **a face să sară**) **banca** (**în aer**) (Ljc.) = A câștiga un pot egal cu întreaga sumă pusă de bancher în joc:

În seara aceea el a avut un noroc chior: de două ori a sărit banca în aer...

A sparge banca (Ljc.) = A câștiga dintr-o dată toți banii puși în joc:

În rândul acesta nimeni nu se gândește a pune vreo carte. Toți sunt în nerăbdare ca să vază dacă se sparge bancul sau se îndoiește. Domnu Turanov începe să tragă cărțile. (I. M. BUJOREANU)

BANCO

A face banco (sau **bancul**) (Ljc.) = A susține singur miza jocului împotriva băncii:

– Cine face bancul? întreabă domnu Negreanu.

– Eu îl fac, răspunse domnu Turanov, care, îndată ce văzu pe acest domn, băgă lirele în buzunar. (I. M. BUJOREANU)

BANIȚĂ

A avea capul cât banița (Pfm.) = **a)** A avea un cap mare:

Pe zăblăul verde al platoului Bughea […] *merge de-a-nboulea Zobie gușatul, ticălosul și batjocora orașului. Capul lui mare ca o baniță se rezemă pe-un gât înfundat în umeri.* (BARBU DELAVRANCEA)

b) A avea dureri de cap:

Coconul Drăgan e în slujbă acum și e numai foc […] *când îl cauți, se face că e zăpăcit, capul îi e cât o baniță, tot cu dușii după lume are d-a face.* (I. HELIADE RĂDULESCU)

A da cu banița și a scoate cu ciurul (sau **cu lingura**) (Reg.) = A da mulți bani împrumut și a-i primi foarte greu înapoi:

Proverbele constată cinic situația: „Dai, n-ai", „Dai cu banița, scoți cu lingura", „Dai cu mâna și alergi cu picioarele", […] *iar Apostolul, de fapt, nu gândește altfel când scrie (Rom, 7: 15, 18, 19) că nu fac binele pe care-l voiește, ci răul pe care nu-l voiește.* (N. STEINHARDT)

Banița cu care dai, cu aceea primești (Reg.) = După faptă și răsplată:

Cu ce măsură vei măsura, cu aceea ți se va măsura. Banița cu care dai, cu aceea primești. (TEODOR FLONTA)

BARABOI
A nu plăti un baraboi (Trs.) = A nu valora nimic:

Câte fete-n sat la noi, / Nu plătesc un baraboi. (POP.)

BARĂ
A o da în bară (Arg.) = A comite o greşeală, a face o gafă:

A dat-o în bară cu actoria şi-atunci ce s-a gândit ea? Hai să fac o chestie să mă ţină lumea minte. (RADU PAVEL GHEO)

FMI, una dintre cele mai influente instituţii financiare internaţionale, o dă foarte des în bară cu prognozele economice, dar anticipează bine trendurile. (http://www.zf.ro/)

BARBĂ
A avea barbă (Pfm.; d. o anecdotă) = A fi veche şi cunoscută:

Ea n-avea niciun haz; ne povestea fel de fel de istorioare, care n-aveau nicio barbă...

A da banii prin barbă (Pop.) = A freca de bărbie banii încasaţi într-o zi sau la o afacere, pentru a avea noroc:

Paralele luate întâi de la cineva, safteaua cum am zice, să le dai prin păr şi barbă, să ai noroc. (IRINA NICOLAU)

A face dâră (drum) prin barbă (Pfm.) = A deschide calea:

Convenţia cea afurisită, nu mai sunt pri... pri... privilegiuri; după ce-ţi ieu copiii la oaste cu sorţii, ca pe proşti; după ce, vorba ceea, îţi fac drum pin barbă, pe de-a-ntregu, apoi te mai şi poreclesc retrograd!... vinograd!... tureatcă!... strigoi!... (VASILE ALECSANDRI)

A merge pe barba lui (Arg.) = A urma o strategie personală:

Bute merge pe barba lui! Fostul «Mister KO» nu se retrage, însă nu a stabilit cu cine va boxa la toamnă. (http://www.presaonline.com/)

A o lua în barbă (Arg.) = **a)** A fi bătut, a fi învins. **b)** A da de necaz, a avea neplăceri; a suferi o decepţie:

Barba este o podoabă a bărbatului […] *şi semnifică putere, vitalitate, forţă. Pe când d-l Năstase, atunci când a luat-o în barbă de la justiţie, nu prea a manifestat însuşirile bărbăteşti sus amintite.* (http://www.ziaruldeiasi.ro/)

A pune (sau **a trage**) **bărbi** (Pfm.) = A minţi. A spune verzi şi uscate:

Altădată însă d-l Năstase nu avea barbă, dar trăgea bărbi statului român cât încape. (http://www.ziaruldeiasi.ro/)

A pune o barbă cuiva (Pfm.) = A înşela:

A tras bărbi despre plagiat, trage bărbi la Comisia Europeană despre schimbarea procurorului general şi a directorului DNA (ca să nu mai vorbim despre bărbile mai vechi cu suspendarea lui Băsescu), a pus bărbi despre performanţele economice ale guvernului său, a pus bărbi despre privatizarea Oltchim sau despre cum l-a votat el pe Raţiu în 1990 [...] (http://www.ziaruldeiasi.ro/)

A râde în barbă (Pfm.)=A râde în sine (cu răutate):

Poate-avea el oaste cât frunză şi iarbă, / Eu ridic din umeri şi îmi râz în barbă. (I. L. CARAGIALE)

Destrămarea Iugoslaviei îşi râde niţel în barbă. Dacă aş fi un pic de cetnik [cetnic = membru al unor organizaţii naţionaliste din fosta Iugoslavie, care, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a luptat alături de germani împotriva forţelor de eliberare naţională.] *mi-aş râde uşurel în barbă, zilele astea...* (http://fugitdeacasa.blogspot.ro/)

A se trage de barbă (cu cineva) (Pfm.) = A fi bun prieten:

Altădată însă d-l Năstase nu avea barbă, dar trăgea bărbi statului român cât încape. Iar acum se trage de barbă cu o armie

de avocați, se consideră nevinovat ca Sfânta Vergură [...] (http://www.ziaruldeiasi.ro/)

A șopti în barbă (Pfm.) = A spune ceva numai pentru sine, încet:

Când văzui a lor mulțime, câtă frunză, câtă iarbă, / Cu o ură neîmpăcată mi-am șoptit atunci în barbă, / Am jurat ca peste dânșii să trec falnic, fără păs, / Din pristolul de la Roma să dau calului ovăz... (MIHAI EMINESCU)

A trage nădejde ca spânul de barbă (Pfm.) = A nădăjdui (la) ceva ce nu se poate realiza niciodată:

Suferă de galantomia ereditară despre partea unchiului. Semne cazone: trage nădejde că are să guverneze în țara românească – cum trage nădejde spânul de barbă. (ANTON BACALBAȘA)

S-a dus și toamna, și iarna acelui prim an când te-ai întors și tragi nădejde ca spânul de barbă! încai, în primăvara următoare ai găsit o scuză mai ca lumea [...] (EUGEN BARBU)

A-și da barba pe mâna altuia = A se lăsa la discreția altuia:

Bărbatul s-a convins acum că nu e bine să-și dea barba pe mâna necunoscuților.

BARDĂ

A da (sau **a azvârli**) **cu barda** (ori **cu securea, cu pușca**) **în Dumnezeu** = A se răzvrăti. A nu avea respect față de nimeni:

Zahek este convins că „axa lumii e tocmai inversată”, că „oamenii se îndoapă cu ură, obsesii și lăcomii”, că individul „pentru un metru în plus dă cu barda în Dumnezeu”. (ADA-MICHAELA CIOBANU)

A da (sau **a azvârli, a arunca**) **cu barda în lună** = A fi nesocotit:

Nicolae mă suporta, cu toate limitele mele, cu patetismul meu nesuferit, stângaci, cu acest stil excesiv, stângaci, ridicol, da, ridicol aici, pe malurile dâmbovițene, cu tabietul acesta de neînțeles […] *de a da uneori-adeseori cu barda-n lună, cu un alt tabiet, și anume: de a mă autodenigra* […] (AURA CHRISTI)

[cneazul Mîșkin] *e un sparge blide, un defazat ce dă, câteodată, cu barda în lună.* (*IDEM*)

A fi cioplit numai din (sau **neluat în**) **bardă** = A fi bădăran:

Sau îi place vreun altul mai apatic și mai plavăn / Și cuminte ca vițeii, dar cioplit din bardă zdravăn. (MIHAI EMINESCU)

[Om] *neluat în bardă*, *cioplit numai cu securea.* (B. P. HASDEU)

BARICADĂ

A fi de cealaltă parte a baricadei = A fi în tabără opusă:

Nici de cealaltă parte a baricadei lucrurile nu stau prea bine, pentru că redactorul-șef al Gazetei de Maramureș, Nicolae Teremtuș, a fost spitalizat […] (DORIN ȘTEF)

Adică profesorul voia ca Angelo, de bunăvoie și nesilit de nimeni, să treacă singur de cealaltă parte a baricadei. (DUMITRU CRUDU)

A fi pe baricadă = A fi la datorie; a fi combativ:

Dimpotrivă, vedea în toate acestea motive în plus de a rămâne pe baricade și de a-și asuma cu maximă responsabilitate și cu nedisimulat orgoliu statutul de scriitor român. (http://www.evz.ro/)

A muri pe baricade = A muri luptând pentru o idee:

Vorbește cu emoție și cu admirație despre cei care, atunci când au murit pe baricade, aveau vârsta lui. (stirileprotv.ro/)

Mi-a spus din prima zi când te-a văzut că te știe de undeva. Tatăl ei a murit la baricadă. (DAN CHIȘU)

BARIȘ

A-și da barișul pe ceafă (Reg.) = **a)** A se face de râs. **b)** (Reg.) A încălca regulile bunei-cuviințe:

Vecinii și vecinii vecinilor începuseră a șopăi: că bătrânele prea sunt de tot, prea se ocolesc, prea se uită chiondorâș, prea-și dau, la

vreme de bătrânețe, barişul pe ceafă şi poalele peste cap. (BARBU DELAVRANCEA)

BAROS

(**A fi**) **între baros şi nicovală =** (A fi) în mare strâmtoare:

Demoralizați, destabilizați şi aflați, de ceva vreme, în criză, românii se situează în ingrata ipostază definită drept între baros şi nicovală. (www.ziarulevenimentul.ro/)

BASM

A se face de basm (Fam.) = A se face de râs:

C-am băut tot ce avui / Şi de basm mă făcui. (POP.)

BASMA

A ieşi (sau **a scăpa**) **basma curată** (Pfm.) = A scăpa cu bine dintr-o încurcătură:

Dorința mea fermă este ca să scape basma curată… Să-şi dovedească nevinovăția…Altfel, să ştii, îl aşteaptă pedeapsă grea de tot… (GIB MIHĂESCU)

Apropierea eliberării din armată se traducea printrun potop de inspecții şi de verificări, la care plutonul nostru de cercetaşi, considerat unul de elită, trebuia să iasă nu numai basma curată, ci cu rezultate maxime [...] (MIHAI CANTUNIARI)

A scoate (pe cineva) **basma curată** (Pfm.) = A scoate (pe cineva) nevinovat:

Pe Iuda nu se cade însă a-l scoate basma curată, deoarece este efectiv culpabil şi nu există motive pentru a-l achita. (N. STEINHARDT)

BASTA

Şi cu asta basta! = Am încheiat discuția!:

Iar El, singur se luptă cu ălălalt ca să nu-i ia sufletul omului. ... Şi-au pus soarta în mâinile divinității şi cu asta, basta... (DANIELA LUNGU)

BATĂ

A da pe bete (**pe cineva** sau **faptele cuiva**) = **a)** A da de gol. **b)** A râde de cineva sau de faptele cuiva:

Vai, bietele fete!/ Că le-am prăpădit / Şi le-am dat pe bete... / De-acum m-am topit! (VASILE ALECSANDRI)

A da pe cineva pe bete afară = A goni pe cineva cu ocară dintr-un loc, dintr-o casă:

Atunci ea îi dete ceva de bău, iar el dete dintr-însul afară inima găinei. Ea o luă, apoi îi dete pe bete din ostrov. (P. ISPIRESCU)

Vizirul vorbe d-aceste nevrând nici a auzi, / L-a dat [pe pescar] *pe bete afară ca ş-în cealaltă zi.* (ANTON PANN)

Şi de la o împărțeală de colaci, dascălul avea ciudă pe popă, l-a dat pe bete. (ION CREANGĂ)

BATE

A bate (**cu vorba**) = A face aluzie la…:

Întotdeauna femeia bătea departe cu vorba, prefăcându-se că nu înțelege.

A bate (**h**)**alvița** = A muşca dintr-o bucată de alviță atârnată c-o sfoară de tavan, de Lăsata Secului:

În ziua de Lăsata Secului familia se reunea la părinți sau la un frate mai mare ca să bată halvița. Ordinea în care se bătea halvița era de la cel mai tânăr la cel mai bătrân. (https://dhyeata.wordpress.com/)

A bate (**pasul**) **pe loc** = A nu progresa:

A nu tăcea înseamnă acum a tautologiza, a bate pasul pe loc, a muri în neprimenirea propriei tale substanțe. (GABRIEL LIICEANU)

Au plătit autopsia fiului mort în accident, disperați că ancheta bate pasul pe loc. (www.vremeanoua.ro/)

A bate (sau **a da**) **mâna** (sau **palma**) (cu cineva) = **a)** A se învoi din preț, a încheia un târg (cu cineva):

Termenul licitației îl vom fixa atunci… Aşa! Aide, dă mâna! Ne-am înțeles, vasăzică… (LIVIU REBREANU)

Mă duc şi viu îndată să batem mâna împreună. (VASILE ALECSANDRI)

b) A promite, a se lega cu jurământ:

Eu ți l-oi omorî, draga mea, dacă mi-i da mâna că-i merge după mine. (POP.)

A bate (sau **a freca, a lăsa**) **la trei** (sau **la patru**) **coaste** (pe cineva) (Pop.) = A bate zdravăn (pe cineva):

Nu departe de Nistru îi întâlni [Ştefan] [pe tătari] *şi începu a le da pe foi şi a-i freca la trei coaste.* (P. ISPIRESCU)

A bate apa să se aleagă unt(**ul**) (Pex.) = A face o muncă zadarnică:

– Ia lasă-mă, jupânească, cu cărțile cele a d-voastre în pace, că eu ştiu ce ştiu eu, degeaba mai bați apa-n chiuă să s-aleagă unt, că nu s-a alege niciodată! (ION CREANGĂ)

După cum se vede, bați apa ca să se aleagă untul, dar nu se vede nimic în urma ta.

A bate bani (sau **monedă**) = **a)** A fabrica monede din metal:

Fiecare stat a trecut la baterea proprie sale monede, în virtutea dreptului de a bate monedă. (NADIA CERASELA ANIȚEI)

b) (D. domnitori) A înființa monede proprii:

Cetatea Albă este singurul oraş din Moldova care bate monedă, acest drept aparținând exclusiv domniei. (LAURENȚIU RĂDVAN)

Că de mult ce eşti avut, / Bani de aur ai bătut. (VASILE ALECSANDRI)

A bate capul (cuiva) sau **a bate la cap** (pe cineva) = A insista (pe lângă cineva); a sâcâi, a cicăli, a plictisi (pe cineva); a nu-i da pace (cuiva):

Era însă sigur că a făcut-o în credința de-a asculta porunca lui, care mereu i-a bătut capul cu feciorul Tomii. (LIVIU REBREANU)

[…] *şi-atâta l-a bătut la cap, că până la urmă i s-a făcut lehamite bietului om să se tot împotrivească şi a făcut precum zicea dracul.* (POP.)

A bate cărțile (Mol.) = A lovi (mereu) de masă cărțile de joc; a amesteca cărțile:

Comportă-te matur, ai treizeci de ani, te-ai mai întâlnit cu femei, nu trebuie să-i dai ei toți aşii chiar înainte de a bate cărțile... (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

Acum era rândul lui să bată cărțile de joc şi o făcea repede.

A bate cîmpii = **a)** A se abate de la subiect, a divaga:

Autorul… bate câmpii cu grație. (G. CĂLINESCU)

b) A vorbi aiurea, a spune prostii:

Vorbeai de bandiți, aş jura că ai folosit pluralul, ori cuvântul nu ți-l puteau sugera decât mai multe voci.

– Ia nu mai bate câmpii! se enervă femeia. (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

– No, amu' ce să facem, să cerem Facultății de Drept din Bucureşti să-i retragă Monicăi Macovei diploma de absolvent pentru că bate câmpii? (www.paginaeuropeana.ro)

A bate cu… = A avea simpatie pentru…:

Luluța nu bate nicidecum cu Guliță. (VASILE ALECSANDRI)

A bate cu fruntea în nori (Olt.) = **a)** A fi înalt. **b)** A fi mândru:

Oricât te-ai înălța în vânt, / Cu fruntea-n nori sau în lumină, / O, nu uita ai rădăcină / Tot ca şi mine, în pământ. (CINCINAT PAVELESCU)

A bate cuiva obrazul (Fig.: pfm.) = A-i face cuiva imputări:

Scrisoarea prin care Gabriel Liiceanu îi bate obrazul lui Victor Ponta […] (GABRIEL LIICEANU)

A bate cuiva perele (Trs.; rar) = A repeta neîncetat un sfat:

Până nu plecă de-acasă, bătutu-i-a muierea perele cum să se poarte de s-ar întâlni cu omul cel bun, cum să se roage de iertare şi, de i-ar mai da ceva, cum să vină sfoară acasă. (I. POP-RETEGANUL)

A bate din buze (Arg.) = A informa poliția:

Bătea din buze la secție și hoțul nu pățea nimic.

A bate din palme = A aplauda:

La fiecare articol, toate cocoanele bat în palme cu bucurie, strigând într-un glas: bravo guvern! (I. L. CARAGIALE)

A bate din picior = A lovi cu piciorul în pământ ca reacție, ca intimidare sau ca amenințare:

Scaraoschi… mânios grozav, chemă înaintea sa toată drăcimea şi bătu din picior, strigând […] (ION CREANGĂ)

A bate drumul sau **drumurile** (**căile, ulițele, țările, codrii**) = A umbla mult. A face mereu acelaşi drum pentru afaceri:

Şi aşa, în loc să cerceteze la obârşie unde ar fi putut găsi tot ce-l rodea, bătea adeseori drumul Armadiei iscodind mereu pe Ghiță Pop de la care ştia că nu poate culege nimic sigur. (LIVIU REBREANU)

Înainte de a merge la doctor, bătrânii sunt nevoiți să bată drumul la Direcția Finanțelor, pentru un certificat fiscal care să demonstreze că unicul lor venit e pensia modestă. (http://www.jurnaluldearges.ro/)

A bate în pumni (Fam.) = A lovi pumnii unul de altul, făcând necaz cuiva:

Ca să ne facă şi mai mult în ciudă, a început să bată în pumni, fără să-i pese de necazul nostru.

A bate în retragere (Fig.) = **a)** A retracta cele spuse înainte:

Şi căpitanul a trebuit, uimit de hotărârea Aglaii, să bată în retragere. (I. L. CARAGIALE)

b) A se retrage din luptă:

Zdrobiți de toată artileria noastră, inamicii bat în retragere. Goana ce li se dă e pentru ei cumplită. (AL. MACEDONSKI)

A bate în sită şi în covată = A face orice pentru realizarea unui lucru:

Ş-a bătut în sâtă, şî-n covată, / Ş-a făcut colacu-ndată. (POP.)

– Măi babă, bate în sită şi covată şi fă-mi o turtă în vatră, să mă duc în lume după copil. (http://www.piticipenet.ro/)

A bate la ochi (rar, **la urechi** sau **la auz**) (Fig.; pfm.) = A atrage atenția, bănuiala prin neobişnuitul situației:

Străluceşte şi bate la ochi de departe, hi! hi! tocmai de un sfert de poşte boierească […] (I.L. CARAGIALE)

Astea băteau la ochi, toată lumea credea că popa găsise vreo comoară. (*IDEM*)

[Lipsurile] *băteau prea tare la ochi ca să nu le fi putut îndată constata.* (AL. ODOBESCU)

Înființase o societate secretă cu numele Eterie (tovărăşie), nume modest, care nu bătea la auz. (ION GHICA)

A bate la palmă = A lovi peste palmă (pedeapsă obişnuită în şcoala din trecut):

Domnişoara Victoria... vă bătea la palmă. (ION PAS)

A bate la tălpi (Înv.) = A pedepsi lovind cu un baston, o vargă etc. la tălpi:

La o răspântie călăul cu căciula înaltă bate la tălpi pe un vinovat. (NICOLAE IORGA)

A bate la uşa sau **uşile oamenilor** = A cere pomană:

Da, a bătut la mai multe uşi, a vrut şi ea să fie protejată, să fie găzduită într-un pat mai puțin singur decât al ei, dar nimeni nu a lăsat-o să intre. (MATEI VIŞNIEC)

Din când în când omul era nevoit să bată la uşa vecinilor pentru a putea supraviețui.

A bate laturile = **a)** A rătăci. **b)** A greşi:

Dar şi eu iute mi-am alcătuit o față pre cât am putut de nepăsătoare […] *făcându-mi socoteală că nu se cuvine să-mi arăt ruşinea şi să bat laturile ca un becisnic.* (NICOLAE GANE)

A bate mingea, țurca etc. = A (se) juca cu mingea, cu țurca etc.:

Să nu-mi spui că vom bate mingea împreună! a glumit Grasu'. (ADELIN PETRIŞOR)

Toată ziua bate mingea în fața casei, încât s-au săturat şi părinții.

A bate monedă pe... (Fam.) = A insista pe...:

Specificitatea etnică şi cea culturală nu sunt încurajate. Se bate monedă pe integrarea totală a minoritarilor ca cetățeni francezi. (C. T. POPESCU)

A bate palma (sau, **mâna**) (gmț., **laba**) **cu cineva** = **a)** A da mâna cu cineva; a ajunge la o înțelegere, a se învoi, a-şi da asentimentul pentru o convenție stabilită:

Uncheşul Haralambie... după ce a bătut palma cu tinichigiul... s-a coborât din cerdac şi s-a dus. (MIHAIL SADOVEANU)

Poftesc să vii aicea, să bați cu mine laba şi să ne împăcăm. (*IDEM*)

b) A promite, a se lega cu jurământ:

Eu ți l-oi omorî, draga mea, dacă mi-i da mâna că-i merge după mine. (POP.)

A bate prundurile sau **podurile** ori **lela, treta, brambura, geamburec** = A hoinări:

Cât îi mic, prinde muşte cu ceaslovul şi toată ziulica bate prundurile după scăldat, în loc să pască cei cârlani şi să-mi dea ajutor la trebi, după cât îl ajută puterea. (ION CREANGĂ)

A bate putineiul (Pex.) = A obține unt din lapte sau smântână:

Laptele bătut e acela care rămâne după ce se bate putineiul şi se alege untul. (http://www.culinar.ro/)

A bate război (Înv.) = A se război:

Dar ei păzesc tăcere, nu vor să-şi bată capul; / De ce dar noi cu lumea să batem tot război? (G. COŞBUC)

A bate satu-n vergi = A cerşi:

Zi de zi, sărmana femeie bătea satu-n vergi.

A bate stupii = A muta albinele în alt stup:

Şi mai vârtos căuta pe un grec, pre nume Sarâieni, carele au fost de au fost bătut stupii lui Gavriliță […] (ION NECULCE)

A bate şaua (Fig.; pmf.) = A da de înțeles, fără a se adresa direct:

Fii român verde şi rupe mâța în două. Bate şeaua, să-nțeleagă iapa, căci femeia-i dracul; şede în deal şi prăvale carul în vale; (C. NEGRUZZI)

Victoria Nuland bate şaua lui Viktor Orban, să priceapă Victor Ponta. (http://www.gandul.info/)

A bate tactul sau **măsura** = A marca prin mişcări regulate, cu mâna sau bagheta, tactul unei bucăți muzicale sau al unui vers:

Cântecul e altul: sprinten, săltăreț. Piciorul îi bate nervos tactul; apoi porneşte cu paşi mărunți şi măsurați înapoi [...] (GIB MIHĂESCU)

Profesorul bătea măsura şi toți erau atenți la el.

A bate toba = A spune peste tot un secret (intim):

De regulă nu zicea nimica; dar aşa, uneori, cam în glumă, se-ntâmpla să-i scape şi lui câte o vorbă, bunioară:

– Numa de nu ne-ar bate odată toba cu atâtea cacialmale! (I. L. CARAGIALE)

A bate un record (**sportiv**) = A depăşi un record (sportiv):

Pecanha, portarul brazilian al Petrolului, a bătut un record vechi de peste 20 de ani în fotbalul românesc, reuşind să nu primească gol timp de aproape 800 de minute. (http://www.digisport.ro/)

A i se bate coliva în piept (Pop.) = A fi pe moarte:

Lipsea numai Oacă, dus în dealul Filaretului, cu coliva-n piept, şi Titi Aripă. (EUGEN BARBU)

Bătrânei i se bătea coliva în piept de o jumătate de an şi nu mai putea să se deplaseze nicăieri.

A se bate calicii la gura cuiva = A mânca foarte repede sau a vorbi mult şi repede:

Prinde mutul limbă, de parcă i se bat calicii la gură ca la pomană. (MIHAIL SADOVEANU)

[…] *turna în el bucate şi udătură, de ziceai că se bat calicii la gura lui.* (POP.)

A se bate cap în cap (sau **în cap cu...**) = **a)** (Fig.; d. hotar) A se mărgini cu...:

Cele două suprafețe revendicate de petent se bat cap în cap.

b) A se contrazice:

Venea să se intereseze care este adevărul în vălmăşagul de ştiri ce circulau şi se băteau cap în cap. (LIVIU REBREANU)

A se bate cu cărămida în piept (Arg.) = A se lăuda:

Nicolae Robu se bate cu cărămida în piept: Stoia m-a sfidat, dacă i-aş fi dat extemporal, nu ştia nici 5% din ceea ce e făcut în Timişoara! (http://www.opiniatimisoarei.ro/)

A se bate cu mâna (sau **palma**) **peste gură** (Fig.; pfm.) = **a)** A se lovi peste gură pentru vorbe nesocotite:

Bate-te mai bine cu mâna peste gură şi zi ca vameşul: Doamne, milostiv fii mie, păcătoasei […] (ION CREANGĂ)

Mai bine tăceam, zise baba bătându-se cu palma peste gură. (POP.)

b) A duce mâna la gură înaintea unei întâmplări neaşteptate; a dori ca cele spuse să nu se împlinească:

Nu mai face şi tu atâta vorbă ca fariseul cel fățarnic. Bate-te mai bine cu mâna peste gură. (ION CREANGĂ)

Doamne fereşte! Bate-te cu palma peste gură! (POP.)

A se bate cu moartea = A fi în agonie:

A văzut o cioară bătându-se cu moartea. (I. POP-RETEGANUL)

A se bate cu pumnii în (sau **peste**) **cap** = A fi foarte supărat; a-şi da lovituri peste cap în semn de supărare mare, de disperare:

O dată încep ele a se boci înăbuşit şi a se bate cu pumnii peste cap. (ION CREANGĂ)

A se bate cu pumnii în piept (Pfm.; fig.) = **a)** A se căi; a fi supărat:

Niciun orator nu se bate cu pumnul în piept. Niciunul nu răstoarnă sfeşnicele, nu sparge tribuna […] (I. L. CARAGIALE)

Împărăteasa... începu a suspina şi a plânge, bătându-se cu pumnii în pept şi smulgându-şi şi părul de supărare. (I. POP-RETEGANUL)

b) A se mândri, a se mândri, a se fuduli:

Sfaturile lui paşnice însă mai mult întărâtau pe Ion care se bătea mereu cu pumnii în piept:

– *Iau eu toate răspunderile!* (LIVIU REBREANU)

A se bate de muscă (Fig.) = A sta degeaba:

Ar fi potrivit să te apuci de ceva şi nu să te bați de muscă cât îi ziua de mare.

A se bate după (rar, **la** sau **pe**) **ceva** (Pop.) = A căuta cu tot dinadinsul să ajungă la ceva:

Fata se bătea mereu după note mari.

A se bate în parte = A se lupta, fără ca nimeni să iasă învingător:

Simion de altfel nu cerea decât brazdele pe care i le tăgăduia flăcăul, căci de bătut s-au bătut în parte. (LIVIU REBREANU)

A se bate pe (sau **peste**) **burtă cu cineva** (Fam.) = A fi foarte apropiat cu cineva:

[…] *şi ce mă deranjează aici nu sunt nici obiecțiile ca atare, nici faptul că se bate pe burtă cu mine în public* […] (GABRIEL LIICEANU)

Urmează o strângere de mână și peste o oară amândoi sunt frați de cruce și se bat peste burtă. (NICOLAE GANE)

A(-i) bate capul cuiva sau **a bate pe cineva la cap** (Pfm.; fig.) = A sta de capul cuiva, a se ține stăruitor de cineva, a nu-i da pace, a-l ameți, a-l toca la cap:

Anghelină, stinge lampa... Destul ai stat trează cât ne-a bătut capul cu poveștile acel cioban de la Păstrăveni. (MIHAIL SADOVEANU)

De multă vreme Joe umbla după Junona, bătându-i capul și spunându-i că moare de dragoste pentru dânsa. (P. ISPIRESCU)

A(-i) bate în (sau **din**) **pumni** (cuiva) sau **a juca pumnii** = A necăji, a lua în râs (pe cineva) (lovindu-și pumnii unul de altul), a-i face în ciudă (cuiva):

Și-atunci ea, când el glumește, joacă pumnii și-l stropește pe obraz. (G. COȘBUC)

A(-i) bate (cuiva) **pontul** (Arg.) = A face o aluzie (cuiva):

Zadarnic îi tot bătea pontul, el vorbea de cu totul altceva.

A-i bate (**cuiva**) **gândul** (undeva) = A fi înclinat, aplecat spre..., a-i merge gândul la...:

S-a încercat de câteva ori să afle cam încotro i-ar bate gândul fetei. (AL. VLAHUȚĂ)

A-i bate (sau **a-i cânta**) (cuiva) **în strună** (Pop.) = A vorbi astfel încât să-i facă plăcere cuiva:

Sfaturile acestea îl înălțau și-l încântau, mai ales că toți băteau în struna lui și-l lingușeau ca pe un stăpân. (LIVIU REBREANU)

A-l bate pe cineva gândul (Fig.) = A se gândi (insistent) la...:

Gândul m-a bătut / Să mă întorc. (OCTAVIAN GOGA)

Ș-apoi, în fiece zi revenea cu câte-un amănunt, cu câte o știre nouă [...] *încât Grigore începu să se ferească a da ochii cu ea și-l bătea gândul să se mute mai bine la un hotel* […] (LIVIU REBREANU)

Pe mine mă bate gândul să las crângul, / Să iau câmpul. (POP.) *Nu mă bate gândul să mă fac judecător al societății în care trăiesc, căci omului nevoieș nu-i rămâne decât să se retragă ...* (IOAN SLAVICI)

A-l bate (pe cineva) **grija** = A fi neliniștit sau muncit de o grijă, a fi îngrijorat:

Când m-ar bate numai atâta grijă, măi femeie, ce mi-ar fi? Dar eu mă lupt cu gândul cum să-i port de cheltuială [băiatului la școală]. (ION CREANGĂ)

Da pe noi nu ne bate grija de petrecerea lor […] (POP.)

A-și bate (sau **a-și strica, a-și răci, a-și rupe**) **gura degeaba** (sau **de clacă, de pomană, de-a surda, în zadar**) (Fig.) = A pleda fără rost, a nu găsi ascultare, a vorbi în vânt, la pereți; vorbi în zadar:

Văzând că-și răcește gura degeaba, moșneagul îl lăsă într-ale lui. (POP.)

[…] *chiar dacă ți-ai bate gura, tot nu ai avea nimic de câștigat.* (DANIEL SUR)

Nu-ți răci gura degeaba. Tot nu-ți răspund... (OCTAVIAN PALER)

A-și bate capul = A se chinui:

Ce rost nebun m-a aruncat / În valvârtejul lumii-ntregi / Și boala, ce m-a pus la pat, / Nu-ți bate capul s-o-nțelegi. (OCTAVIAN GOGA)

A-și bate capul (sau, rar, **firea**) **cu ceva** (Fig.) = A fi preocupat de…; a se frământa:

Ce-și bătea el capul cu idei cum le au d-alde gazetari de-ai noștri, ce știa el de subțietura de minte din vremea de astăzi? (MIHAI EMINESCU)

El [își] *bătuse capul mult și bine să dea în cap pe fata împăratului, în lipsa fiului său, dară toate mrejele lui rămăseseră de râs.* (P. ISPIRESCU)

Dracul mă punea să-mi bat capul de gramatică?... De știam asta, mai bine ședeam acasă. (ION CREANGĂ)

A-și bate capul sau (pop.) **a se bate cu gândurile, cu mintea** = A gândi intens (la ceva), a-și frământa mintea (cu ceva), a fi preocupat (de ceva):

[…] *feciorul împăratului se pârjolea şi se bătea cu gândurile.* (POP.)

Căpitanul nu-şi bate capul cu noi. (NICOLAE GANE)

Şi nu-ţi mai bate capul, femeile vorbesc vrute şi nevrute.(CONSTANTIN ARCU)

Cum stă aşa singur îşi bate capul, îşi reaminteşte tot trecutul şi la urmă, după trudă îndelungată, vede că nu are absolut nimic de spus […] (OCTAVIAN GOGA)

A-şi bate joc (de cineva sau de ceva) = **a)** A lua în derâdere. A lua în râs:

[…] *dacă până şi maghiarii, poporul cel mai decăzut al Europei moderne, au ajuns să fie stăpânii noştri şi să-şi bată joc de noi în şedinţele acelei adunături ce se pretinde Cameră.* (MIHAI EMINESCU)

b) A necinsti, a viola o fată, o femeie:

Dacă şi-a pus cumva în minte să-şi bată joc de cineva, a greşit persoana, şi dacă Mugur mai perseverează şi nu lasă fata în pace, va avea motive să fie trist! (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

c) A face (ceva) de mântuială, a lucra prost:

Aşa a înţeles el să muncească, dar şi-a bătut joc de materiale.

A-şi bate mendrele (Pfm.) = **a)** A râde de cineva sau ceva. **b)** A-şi face, neîmpiedicat, poftele:

Îi ţinură de rău tatăl lor, căci de, orice s-ar zice, fiu îi era şi ăl mic, şi îl durea la inimă când îl luau în râs, dară toate fură în deşert, căci, deşi nu mai vorbea de rău aievea în faţa împăratului, pe din dos, însă, îşi băteau mendrele, cum voiau […] (P. ISPIRESCU)

A-şi bate picioarele (Fig.; pfm.) = A umbla mult:

De n-a fi şi unul ca mine pe-acolo, degeaba vă mai bateţi picioarele ducându-vă. (ION CREANGĂ) *Poţi să le şi spui oamenilor, ca să ştie şi să nu-şi mai bată picioarele de pomană pe la curte!* (LIVIU REBREANU)

Bătu-te-ar norocul, hazul, pustia, cucul etc. (Gmţ.) = Exprimă simpatia, mirarea, indignarea:

– Cresc, bată-le norocul, ca din apă... Acuma numai bărbat îi lipseşte... (DUILIU ZAMFIRESCU)

– Iar?... bată-te cucul să te bată!... Hai, du-te de te pune la pândă. (VASILE ALECSANDRI)

– Da că doar de lume am fugit; o ştiu eu cât e de dulce şi de amară, bat-o pustia s-o bată! (ION CREANGĂ)

– Ei! bată-te vina să te bată!... Auzi dumneata, neiculiţă, drăcia dracului! ce i-a dat lui Tartorul pân cap: zor-nevoie, la plimbare de-a călare!!... (I. L. CARAGIALE)

[…] *şi ne băgăm într-o cinstită crâşmă, la fata vornicului de la Rădăşeni* […] *căci era şi frumoasă, bat-o hazul s-o bată!* (ION CREANGĂ)

– Bată-te norocul să te bată! N-ai titiun? îl cercetă Olguţa, imitându-l. (IONEL TEODOREANU)

Să mă bată Dumnezeu (sau **crucea** sau **Maica-Precistă** etc.) = Jurământ pentru a fi crezut:

Să mă bată Dumnezeu dacă oi avea vreo motcă [jurubiţă sau scul de lână], *s-a juruit baba. Poţi să cauţi cât vrei.* (http://ionmarinalmajan.blogspot.ro/)

Se bate ziua cu noaptea (Pfm.) = Se luminează de ziuă. Amurgeşte:

Când am ajuns se bătea ziua cu noaptea.

Un pui de bate = O bătaie straşnică:

Dându-mi şi părintele Isaia un pui de bate aşa din senin, chihăiam pe mama... că doar m-a da şi pe mine la catiheţ. (ION CREANGĂ)

BATJOCURĂ

A fi (sau **a ajunge, a se face**) **de batjocură** = A fi (sau a ajunge, a se face) de râs, a deveni ridicol; a (se) compromite:

Nu te mai face de batjocură! (I. L. CARAGIALE)

– Cum nu m-aș căina și nu m-aș amărî, zână a frumuseților, se făcea că zise el, iată sunt olog, și din această pricină am ajuns de batjocura tutulor băieților din sat. (P. ISPIRESCU)

BAZĂ

A avea (ceva) **la bază** = A se întemeia pe ceva (sigur):

Creșterea francului elvețian are labază rațiuni politice determinate de alegerile din Grecia (www.caleaeuropeana.ro)

Argumentele sale aveau la bază multe lecturi atente și interpretări inedite.

A avea la bază (Arg.) = A fi licențiat într-un domeniu:

Avea la bază studii de inginerie electrică.

A fi luat la bază (Arg.) = A fi arestat de poliție:

Prins asupra faptului, individul a fost luat la bază de doi polițiști și a fost arestat.

A pune bazele a ceva = A întemeia:

Oricât de emancipat te-ai crede d-ta, omul, când pune bazele familiei, trebuie să țină seamă și de obiceiurile lumii. (LIVIU REBREANU)

A sta (sau **a fi**) **la baza a ceva** = A forma temelia, fundamentul a ceva:

Prea puțin suntem informați în privința argumentelor care au stat la baza supoziției [...] *cuprinse în volumului III al monografiei.* (DORIN ȘTEF)

BĂBEȘTE

A socoti (sau **a face socoteli, a o lua**) **băbește** = A face calcule în mod simplist, empiric:

Când a ajuns acasă, și-a făcut de iznoavă socoteala, băbește, cum îl taie capul, s-a văzut că nu-i așa. (AL. VLAHUȚĂ)

Socotind așa băbește, pentru a ajunge la acoperirea celor 100% șanse de câștig, ar trebui să nu-mi scape nicio tragere săptămânală în următorii cincizeci de mii de ani! (http://yfim.blogspot.ro/)

Băbește, socotind pe cele douăzeci de degete ale sale [...] *d-sa parvine să rezolve, în planul politic, operațiuni simple de adunare și scădere* [...] (ION VINEA)

BĂGA

(**Cum**) **bag seamă** (sau **seama**) = După cât mi se pare, pare-mi-se, pasămite:

Bag seamă, căpitanul a isprăvit repertorul. (AL. VLAHUȚĂ)

Frunză verde și iar verde, / Ce mi-i dor nu se mai vede, / Nu se vede, nu s-aude, / – Bag seamă n-are de unde; / Că s-au tare depărtat / Și de mine ș-a uitat. (POP.)

A băga (ceva) **în** (sau **la**) **buzunar** = A fura:

Vă place când cineva vă bagă mâna în buzunar în autobuz? Desigur că nu. (http://stirileprotv.ro/)

A băga (ceva) **zălog** (Înv.) = A zălogi:

[…] *să nu poată nimeni nici o vinde, nici zălog să nu o poată băga, iar cine ar vre(a) să o vândă sau să o fure de la biserică acela să fie blestemat.* (VARLAAM)

A băga (cuiva) **vină** sau (rar) **a băga** (pe cineva) **în vină** = A acuza, a învinovăți pe cineva:

Nimănui vină nu-i bag. / Fără prostului de cap. (POP.)

A băga (pe cineva) **în** (sau **la**) **închisoare** (sau **la**) **temniță, pușcărie, ocnă, prinsoare, la gros** (Fam.) = A întemnița:

Aci, alții mi-au rupt coastele, înainte de-a mă băga la închisoare. (PANAIT ISTRATI)

A băga (pe cineva) **în fabrica de pumni** (Arg.) = A lua la bătaie (pe cineva):

După ce s-a lăsat întunericul, indivizii l-au luat în primire și l-au băgat în fabrica de pumni.

A băga (pe cineva) **în pâine** = A da (cuiva) o slujbă:

Dar, odată intrați în pâne, ei au interes să fie mult guvernul liberal și, fiindcă acesta atârnă de Camere, deci de alegeri, ei se fac luntre și punte ca să-și scoată prietenii deputați. (MIHAI EMINESCU)

A băga (pe cineva) **la mijloc** = **a)** A înconjura. **b)** (Fam.) A pune pe cineva într-o situație dificilă:

Du-te acolo, că e cineva 24 de ore în permanență. Afacerea nu poți ... Fiecare e băgat la mijloc, la rândul lui. (SORIN STOICA)

L-au băgat la mijloc, fără să știe nimic.

A băga (pe cineva) **sub covată** (**sub masă**) (Fam.) = **a)** A îmbăta pe cineva mai puțin rezistent la o petrecere sau la băutură:

Cică nu bea votcă! Dac-ați ști voi cum le bea când era cu mine! Vă băga sub masă pe-amândoi, bă! (LUCIAN DAN TEODOROVICI)

b) (Fam.) A lăsa în urmă într-o întrecere:

Privighetoarea, prin cântecul ei, a băgat sub covată pe ceilalți doi cântăreți de mai inainte. (roxygirl.sunphoto.ro/)

A băga (subînțeles «boii» sau «vitele») **la** (sau **în) plug** sau **în cârd cu cineva** = A se întovărăşi (cu cineva) spre a-şi face arătura sau a paşte vitele în comun. (Fig.) A se asocia, a-şi face de lucru cu cineva:

Vei şti că vultureştenii nu s-au mai învoit anu ăsta la arendaşul de-aici, din pricină că le-a pus învoieli prea grele şi s-au dus la Căldăruşa. Tat'tău i-acum acolo, ară. A băgat la plug cu Petrea Mazâlu. (CONSTANTIN SANDU-ALDEA)

Ține minte, în tot vacul,/ Şi nu-ți băga-n cârd cu dracul. (ANTON PANN)

A băga actele (de căsătorie) = A depune actele necesare pentru căsătoria civilă:

[…] *îi durea în cot, au băgat actele şi s-au dus la Ofițerul Stării Civile să facă formalitățile pe ascuns.* (ION BĂIEŞU)

A băga de seamă sau (rar) **a băga seamă că...** = A lua seama, a avea grijă (de ceva), a fi atent (la ceva), a remarca, a observa (ceva):

Abia târziu am băgat de seamă neclintirea plutelor mele. (MIHAIL SADOVEANU)

El, supărat, plecă înainte, fără a băga de seamă că barba şi părul îi albise. (P. ISPIRESCU)

Cât pentru străinul brunet, el părea că nu bagă seamă că e lângă o frumusețǎ şi nu se uita. (C. NEGRUZZI)

A băga în (sau **la cap**) = A ține minte un lucru. A pricepe:

Băiatul băgă la cap toate zisele calului şi, de câte ori avea câte ceva greu de făcut, chema calul şi-i da ajutor. (P. ISPIRESCU)

A băga în (sau **la**) **seamă** (ceva sau pe cineva) = A da (deosebită) atenție (la ceva sau cuiva):

Stătea bosumflată că n-o băga nimeni în seamă. Pe cei mai mulți, ba, ce spun, pe toți, nici nu-i bagă în seamă. Se uită la ei şi parcă ar spune „aşa le trebuie, dacă nu-şi bagă mințile în cap!”. (EUGEN URICARU)

A băga în gură sau (**pe**) **sub nas**, rar, **sub nări** (Fam.) = A mânca:

Că doar nici eu nu-s fleandură, c-am fost şi primar în sat şi, slavă Domnului, am ce băga-n gură… (LIVIU REBREANU)

A băga în seamă (pe cineva sau ceva) sau (îvp.) **a băga seamă cuiva** (sau **de** ori **la ceva** sau **cineva**) = A observa, a da atenție (cuiva sau unui lucru); a lua în seamă (ceva sau pe cineva). (Pex.) A cinsti, a stima:

[Zgripsorul] *a trecut fâlfâind spre cuibul său fără a mă băga în samă.* (MIHAIL SADOVEANU)

O învăță tot ce trebuia să ştie... ca să nu fie urâtă şi nebăgată în seamă de ceilalți fii de împărați. (P. ISPIRESCU)

Şi mai fost-au chemați încă: crai, crăiese şi-mpărați, oameni în samă băgați. (ION CREANGĂ)

De mă-sa s-apropia, / Nimeni seamă nu-i băga. (POP.)

De lacrămi n-aş băga seamă, / Că le şterg cu-a mea năframă, / Dar mi-i milă de obraz, / Că rămâne fript şi ars. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A băga nasoale (Arg.) = **a)** A calomnia:

Costică: *De asta ne bagă nasoale mereu!*

Crâșmarul: *Când ne bagă nasoale?*

Costică: *Mereu când ridicăm capu. Cum ridicăm capu, pac o nasoală!*

Crâșmarul: *Știi tu ce știi, da n-ai nimerit-o. Nu francejii ne bagă nouă nasoale.* (http://www.jupanu.ro/)

b) A vorbi fără a fi bine informat (despre ceva sau cineva).

A băga o sârmă (Arg.) = A da un telefon:

Bagă o sârmă! Nu mai știm nimic de el…

A băga o știangă (cuiva) (Arg.) = A influența pe cineva în luarea unei decizii; a vorbi de rău pe cineva:

Ori nota informativă era prea subțire și atunci se băga o știangă alcoolică, ori vreo studentă de la filologie primise carboave de acasă. (GRIȘA GHERGHEL)

A băga oile în lapte (Psr.) = A înțărca mieii:

Bărbații ies la câmp, la stână. Astăzi se înțarcă mieii și oile se bagă în lapte. (MIHAI EMINESCU)

A băga pe cineva (de viu) în mormânt (sau **în groapă** ori **în pământ)** = A omorî pe cineva cu zile, a pricinui moartea cuiva. (Fig.) A cauza cuiva supărări mari:

David al meu are de gând să mă bage de vie în mormânt cu apucăturile lui. (ION CREANGĂ)

(Refl.) *Că nimic nu ți-am greșit, / Mândruță, nici c-un cuvânt; / Că dacă ți-aș fi greșit, / De viu m-aș băga-n pământ.* (POP.)

A băga pe cineva în (sau **la**) **buzunar** (Pfm.; pan.) = A-și dovedi superioritatea cuiva într-o discuție:

La cât de inteligent este, sigur îi bagă în buzunar pe ceilalți.

A băga pe cineva în draci (sau **în toți dracii**) sau **a băga dracii în cineva** (Pop.) = A enerva (foarte rău):

Orișicât ar ținea țiganii unii la alții și orișicât de înrădăcinată li-ar fi neîncrederea, el le știa toate și-i băga în draci când le șoptea câte ceva la ureche. (IOAN SLAVICI)

A băga pe cineva în viteză (Fam.) = A sili pe cineva să acționeze sau să lucreze mai repede, cu promptitudine:

[...] *chiote și chiar răcnete pentru a înteți ritmul, ceea ce băga în viteză mișcarea periculoasă a numeroaselor galerii de sub oraș.* (DOINA RUȘTI)

Dacă nu-l bagi în viteză, nu face nimic.

A băga pe cineva la accize (Arg.) = A include pe cineva la plată:

Nu mă băga la accize și pe mine; bagă-i mai bine pe cei cu bani.

A băga pe conductă (Arg.) = A mânca și (sau) a bea:

Băieții au băgat pe conductă tot ce se găsea pe masă.

A băga un fitil (sau **fitile**) (împotriva cuiva) (Fam.) = A calomnia, a provoca zâzanie, a fi intrigant:

În toate zilele se adună împreună cu toții și alta n-au de vorbit decât bârfeli și răutăți, ca să vâre fitiluri și zâzanie în toată mahalaua. (I. L. CARAGIALE)

D. Littmann, lampist, în mijlocul tumultului îl răsucește prin câteva cuvinte: Domnilor! să ne luminăm! nu sunt un intrigant să viu aici să bag fitiluri, să înflăcărez resentimentele. (*IDEM*)

A băga zâzanie (sau **zâzanii**), **intrigă** (sau **intrigi**), **vrajbă** etc. = A provoca discordie, a semăna vrajbă, a face intrigi (între două sau mai multe persoane), a învrăjbi:

Iuga [moșierul] *a cerut revizorului școlar să-i caute un om cu care să se poată înțelege și care să nu-i mai bage zâzanie între țărani.* (LIVIU REBREANU)

Celelalte zeițe băgară zâzanie printre toți craii elenilor.(P. ISPIRESCU)

Se ține numai de minciuni și intrigi, bagă zâzanie între ea și bărbatu-său, umblă cu codoșlâcuri. (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A băga (cuiva ceva) **în cap = a)** A face (pe cineva) să priceapă bine (ceva), să se convingă (de ceva):

Arendașul se arătă zorit să-i bage... în cap ce trebuia să facă. (ION PAS)

b) A face (pe cineva) să creadă (ceva neadevărat):

Cine ți-a mai băgat în cap și asta? Lui Euristeu... îi băgase în cap Iunona că Ercule... are să-l dea jos de pe scaunul împărăției. (P. ISPIRESCU)

A băga (pe cineva) **în boală** (sau **în boale** sau **în toate boalele**) sau **a(-i) băga** (cuiva) **boala în oase** = **a)** A tulbura (pe cineva) sufletește, a-l face să-și piardă cumpătul, a-1 impresiona puternic:

Când [zâna] *se uita la cineva, cu ochii ei ceia mari și negri ca murele, îl băga în boale.* (P. ISPIRESCU)

Mândră, mândruleana mea... / Ochii tăi mă bagă-n boală. (JARNÍK-BÎRSEANU)

b) A umple (pe cineva) de spaimă, a îngrozi:

(Refl., rar) *Cum l-au zărit popa, s-au băgat în toate boalele și s-a temut să-i deschidă poarta.* (I. G. SBIERA)

A băga (pe cineva) **în răcori** (sau **în toate răcorile**), **în sperieți** (sau **în toți sperieții**) **în groază** (sau **în toate grozile morții**), **în spaimă** sau **a-i băga** (cuiva) **frica** sau **fiori în oase** sau **a băga spaima în cineva** = A umple (pe cineva) de spaimă, de groază, de frică; a speria, a îngrozi, a înfricoșa (pe cineva):

Spaimă-n domni băga Chivără Roșie. (MIHAI BENIUC)

Pe copii îi bagă-n sperieți. (ION PAS)

De ce a băgat el în răcori, gândești, pe toți împărații și pe papa de la Roma? (I. L. CARAGIALE)

Se năpusti asupra ei un lup, cu niște ochi turbați și zgâiți, de băga fiori în oase. (P. ISPIRESCU)

A băga (pe cineva) **în sân** = A arăta (cuiva) dragoste mare:

Nu-ncetezi de a-l ocări...

– Ei, ba nu cumva ai vrea să-l bag în sân și să-l cocolesc. (VASILE ALECSANDRI)

Măi bădiță Gherasim, / Eu de drag te-aș băga-n sân. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A o băga pe mânecă (Fam.) = A se speria (de consecințele unei fapte săvârșite):

El însă o cam băgase pe mânică, dară se prefăcea că nu-i pasă. (IOAN SLAVICI)

Cum auziră ginerii împăratului, o băgară pe mânecă și mărturisiră că așa este. (P. ISPIRESCU)

A (se) băga (de viu) în mormânt sau **în groapă,** (pex.) **în pământ** = A (se) omorî cu zilele:

[…] *și pe urmă prietenele: „Cum a fost ea crescută, mititica, și pe ce mâini a-ncăput!... o s-o bage-n pământ păgânul!”* (I. L. CARAGIALE)

A (se) băga după masă (Trs.) = A (se) așeza la masă pentru a mânca:

Trudiți din cale-afară, ortacii abia așteptau să se bage după masă.

A (se) băga în datorii = A(-l) face (să facă) datorii:

Nu că n-ar fi în faliment, dar le băgați în niște datorii mult mai mari (MONITORUL OFICIAL AL ROMÂNIEI, Parteaa a II-a, nr. 102.25. VI. 2010)

Acum regretă că s-a băgat în datorii așa mari.

A se băga în cârd (cu cineva) (Fam.) = A se întovărăși cu cineva (în vederea unor acțiuni reprobabile); a se înhăita:

Copiii țipă îngroziți să audă vecinii pentru a sări în ajutor; degeaba, nimeni nu-și bagă în cârd cu nebunu' partidului. (GEORGE COLPIT)

A se băga în ochii cuiva (Fam.) = A fi îndrăzneț cu cineva; a se vârî în cineva cu multă insistență (mai ales spre a-i dovedi ceva, spre a-l convinge despre ceva):

– Ce gândești dumneata, moșule? Te joci cu marfa omului?... Nu-ți paie lucru de șagă! Și mă băgăm în ochii moșneagului și făceam un tărăboi, de se strânsese lumea ca la comedie împrejurul nostru. (ION CREANGĂ)

A se băga în sufletul sau (**pe**) **sub pielea cuiva** = A se face, cu insistență, observat de cineva (pentru a-i câștiga încrederea sau a-l descoase):

A fost o fată urâțică, dar se băga în sufletul omului, dacă omul o interesa, ca o molie [...] (CORINA CRISTEA)

Fii foarte atent la persoana care încearcă azi să ți se bage pe sub piele cu lingușeli, cu vorbe dulci, cu minciuni frumoase, pentru că urmărește să te inducă în eroare și să se folosească de tine. (http://www.publika.md/)

A se băga în vorbă = A intra în vorbă:

Se băga iar în vorbă Știulete Constandin. (ION PAS)

A se băga la stăpân = **a)** A se tocmi ca slugă la cineva:

(Eliptic) *Bine, zise baba, eu am lipsă de slugă, să umble la capre; bagă-te la mine.* (I. POP-RETEGANUL)

b) (Fig.) A-și lua angajamente care-l pun (pe cineva) la discreția altuia (fără să-și fi dat seama despre aceasta de la început):

Pentru bani luai bătrân / Și mă băgai la stăpân. (ANTON PANN)

A se băga soldat (**în soldăție, cătană** ori **în cătănie**) (Trs.) = A intra în armată:

Teama țăranului de a-i fi luat feciorul la cătănie […] (MIHAI IACOBESCU)

A(-și) băga capul în foc (sau pentru cineva) = A-și pune viața în primejdie (pentru cineva):

Dar singur el a tot zorit / Să-și bage capu-n foc;/ S-omoare p-un flăcău la joc. / Și-i dus de-atunci fugit. (G. COȘBUC)

A(-și) băga în cap (sau **în minte**) (Fam.) = A-și propune:

Și-a băgat în minte că va câștiga cu orice preț meciul.

A(-și) băga mâna în foc (pentru cineva) = A nu avea nici cea mai mică îndoială despre cinstea cuiva:

Umbla vorba că ar avea un copil din flori, în satul vecin, dar nimeni n-ar fi putut băga mâna în foc pentru asta. (MARIUS CHIVU)

Să-i spun domnului procuror că cineva mi-a cotrobăit prin cameră azi-noapte. [...] *Dumnealui bagă mâna în foccă era ucigașul.* (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A(-și) băga mâna în sânge (Înv.) = A omorî, a face moarte de om:

[Altădată] *omul... nu-și băga mâna în sânge pentru vreo apărare.* (COSTACHE CONACHI)

A(-și) băga mințile în cap (Fam.) = A se cuminți:

„Dihania are un ochi al mamii și un ochi al tatii./ În pahar văd bine și fără ochelari./ Citesc în ochiul mamei: „Măi, copile, când o să-ți bagi tu mințile în cap?"/ Citesc în ochiul tatii: „Măi, copile, când o să-ți bagi tu mințile în cap?"/ Paharul se strânge ca un cerc de fier în jurul frunții mele." (ION MUREȘAN)

De nu-ți bagi mințile-n cap, o să ne certăm iar. Deci bagă-ți mințile în cap! Înțălești să fim, fără altă vorbă. (I. AGÎRBICEANU)

A(-și) băga nasul (undeva) sau **în** (ori **la**) **ceva** (Fam.) = A se amesteca într-o problemă, afacere, care nu-l privește:

Nu-ți mai băga nasul în treburile mele! Am început apoi să îmi bag nasul în computerele prietenilor. Prietenii mei au venit cu alți prieteni, să le repar și lor calculatoarele, iar prietenii lor cu alții. Și tot așa… (https://roblog.net/)

A(-şi) băga (ceva) **în cap** = A pricepe bine (ceva), a se pătrunde (de ceva):

Iară Mihai adună toate sfaturile lor şi le băgă în cap; apoi se puse pe lucru. (P. ISPIRESCU)

– Băgat-ai în cap vorbele mele?
– Da, stăpâne! (ION CREANGĂ)

A-şi băga picioarele în ceva (Arg.; vlg.) = **a)** A manifesta o atitudine dispreţuitoare faţă de ceva. **b)** A fi indiferent faţă de ceva, a nu-i păsa de ceva:

I-a spus în faţă că-şi bagă picioarele în toată afacerea şi nu mai face nimic.

(**Cum**) **bag seamă** (sau **seama**) = După cât mi se pare, pare-mi-se, pasămite:

Bag seamă, căpitanul a isprăvit repertorul. (AL. VLAHUŢĂ)

Frunză verde şi iar verde, / Ce mi-i dor nu se mai vede, / Nu se vede, nu s-aude, / – Bag seamă n-are de unde; / Că s-au tare depărtat / Şi de mine ş-a uitat. (POP.)

BĂIAT

(**A fi**) **odată băiat** (sau **un băiat şi jumătate**) (Pop.) = (A fi) voinic, isteţ, iscusit:

Când eşti cuminte, eşti un băiat şi jumătate.

Bun băiat sau **băiat de treabă** = Se spune, cu o nuanţă afectivă, despre o persoană, indiferent de vârstă:

Bun băiat! / Când voi izbi o dată eu cu barda, / Această stâncă are să se crape / Şi va ţâşni din ea şuvoi de ape! / Băieţi, aceasta este arta! (MIHAI BENIUC)

Femeile nu-l vor pe el pentru că e un băiat bun, un băiat drăguţ, un băiat de treabă. (http://roxanamchirila.com/)

De-a băieţii (sau **de-a păpuşile**) (Reg.) = Joc de copii cu marionete (un băiat şi o fată) făcute din draniţă şi îmbrăcate ca păpuşi:

Cine s-a jucat de-a culorile, / De-a mingea cât pumnul, / De-a cioplitul de arme, / De-a băieţii şi fetele (IOANA NICOLAE)

BĂLAI, -AIE

A intrat bălaia în sat (Pop.) = S-a luminat de ziuă:

De cum intra bălaia-n sat, el mergea la câmp.

A înţărcat bălaia (Fam.) = **a)** S-a terminat cu traiul în abundenţă şi fără multă osteneală din partea cuiva:

MOGÂRDICI: *Ba nu-mi dă de băut... A! a înţărcat bălaia!... Eu îi cer, şi el: „Tainul!” şi tainul e d-o jumătate de oca la prânz şi d-o jumătate la cină...* (BARBU DELAVRANCEA)

Foarte simplu: îi fluturi plicul sub nasul acestui Valentin Stănculescu şi-i spui doar atât: „Frate, a înţărcat bălaia!” (ION D. SÎRBU)

b) S-a isprăvit cu ceva bun sau avantajos:

Acum, nu mai există acest ce profit, s-a înţărcat bălaia, se protejează ursul care dispare... (RADU COSAŞU)

E întâmpinat cu regrete că prin fuga lui a înţărcat bălaia venitului gras. Uzina din Deal nu mai angajează sub 18 ani. (GEORGE COLPIT)

Că e laie, că-i bălaie sau **ba e laie, ba-i bălaie** (Pop.) = Ba una, ba alta; ba albă, ba neagră; aşa şi pe dincolo:

Gura babei umbla cum umblă meliţa: că fata lui nu ascultă, că-i uşernică, că-i leneşă, că-i soi rău, că-i laie, că-i bălaie. (ION CREANGĂ)

Nici laie, nici bălaie (În legătură cu luarea unei atitudini) = Nici aşa, nici aşa:

D-apoi când or veni... ai noştri [bărbaţi] ? *Atunci voi să vă faceţi moarte-n păpuşoi, să nu spuneţi nici laie, nici bălaie.* (ION CREANGĂ)

Nici lupul pe bălaie, nici bălaia pe lup (Îrg; d. stabilirea unui preţ) = Nici una, nici alta, ci la mijloc:

Nu te amesteca în intrigi. Nici pre dracul să vezi, nici cruce să-ţi faci. Nici lupul pre bălaia, nici bălaia pre lup. (C. NEGRUZZI)

BĂLȚAT, -Ă

A fi cu mațele bălțate = A fi (rău sau) fățarnic:

Unii par ursuzi, sau fudui, sau mațe-pestrițe, grobiani, răutăcioşi, îndărătnici şi, totuşi, trebuie să trăim cu dânşii şi să-i răbdăm, ba chiar să-i iubim, căci asta e floarea din sufletul omului: că poate iubi. (http://www.ceruldinnoi.ro/)

A umbla după boi bălțați = A umbla fără rost:

Dacă vei mai umbla după boi bălțați, n-o să alegi nimic din viață.

BĂNAT

A-i fi bănat = A regreta, a-i părea rău:

Mi-ar fi, nu mi-ar fi bănat, / Dacă s-ar fi măritat / De aci al treile sat; / Dar ea s-a făcut mireasă / De la noi a treia casă. (VASILE ALECSANDRI)

A nu-i fi cuiva cu bănat (Frp.) = A nu lua în nume de rău (rugămintea sau) întrebarea cuiva:

Într-un târziu... a-ntrebat, / Privind aşa pe deal, răzleț: / Departe-i până-n sat? / Să nu vă fie cu bănat: / Întreb, că sunt drumeț. (G. COŞBUC)

Mă rog, să nu fie cu bănat, dar ia spune-mi cum te cheamă. (I. G. SBIERA)

Nu-ți fie cu bănat, om bun, că am şuguit şi eu! (ION CREANGĂ)

– Ce vrei tu?

– Noi? Bună pace! Şi de n-o fi cu bănat, / Domnul nostru ar vrea să vază pe măritul împărat. (MIHAI EMINESCU)

BĂNUI

Nu-mi bănuiesc = Nu-mi pasă:

Uitându-se cu mulțemire la trecuta ei viață, în care nu are a-şi bănui nici de o greşeală. (C. NEGRUZZI)

Să nu bănuieşti sau (**să**) **nu bănuiți** = Să nu mi-o luați în nume de rău:

Stăpâne, să nu bănuieşti, da am să zic şi eu o vorbă. (ION CREANGĂ)

Adeluța nu-i de obrazu d-voastră... Adică să nu bănuieşti. (VASILE ALECSANDRI)

Vă rog să nu bănuiți că vi le spun aceste. (C. NEGRUZZI)

BĂNUIALĂ

A avea bănuieli (**că...**) = A bănui pe cineva:

CRĂCĂNEL: (acelaşi joc) *Stăi! Stăi, omule, pentru Dumnezeu!... Mița? Miercuri? Ploeşti? Mangafaua?... Dumnezeule! Am o bănuială... Arată-mi biletul... Eu am fost miercuri la Ploeşti...* (I. L. CARAGIALE)

A băga pe cineva în (sau **la**) **bănuieli** = A face pe cineva să fie bănuit:

Acum se vede treaba când sunt prieten iarăşi îmi vin asemenea vapori, care mă bagă în nişte bănuieli că nu mă iubeşte prietenul. (I. HELIADE RĂDULESCU)

A intra (sau **a cădea**) **la bănuială** = A începe să bănuiască:

FARFURIDI: *Şi de!... Ce să zicem! Lumea are pentru ce să intre la bănuieli.* (I. L. CARAGIALE)

A nu-i fi cu bănuială = În formule de politețe, exprimând o scuză sau o părere de rău:

Am coborât fin în corlăți... Or avea până-n seară... Nu-ți fie cu bănuială. (V. EM. GALAN)

A scoate pe cineva din bănuieli = A face pe cineva să nu mai bănuiască ceva sau pe cineva:

Auzind împăratul cele ce se vorbiră, ceru să fie căutat, ca să-şi iasă din bănuială, căci el nu se ştia vinovat. (P. ISPIRESCU)

BĂRĂGAN

A striga (sau **a umbla, a se comporta**) **ca pe bărăgan** = A fi lipsit de educație:

De-acolo vine şi vorba, cunoscută în toate țările locuite de români, şi care se adresează aceluia ce-şi ingăduie prea multe libertăți în public:

– Ia ascultă, mă! ce, te crezi pe Bărăgan...? (PANAIT ISTRATI)

BĂSNI

A-i băsni cuiva ceva = A-i da prin cap:

Ce dumnezeu! doar n-a trăit omul acesta acum câteva veacuri, ca să ne permitem

cu atâta uşurinţă a băsni despre trista lui viaţă! (I. L. CARAGIALE)

BĂŞCĂLIE

A face (**de**) **băşcălie de cineva** (sau **pe cineva**) (Arf.) = A-şi bate joc (de cineva):

Eu cred că anecdotele sunt rugăciunile celor sărmani, care, când nu pot să mai plângă, preferă să facă haz, de necaz şi băşcălie de prostie. (ION D. SÎRBU)

Adevăraţii prieteni nu fac băşcălie! Cei întemeiaţi în Adevăr, şi când sunt batjocoriţi, luaţi în râs, susţin Adevărul! (http://www.ortodoxiatinerilor.ro/)

A lua (pe cineva) **în băşcălie** (Arf.) = A lua pe cineva peste picior:

La început l-am privit mai toţi cu milă, unii şi cu dispreţ, luându-l în băşcălie rău de tot. (N. STEINHARDT)

Acum puţină vreme a venit la mine un tânăr şi mi-a spus că tinerii pe lângă multele lor distracţii nocive mai au un cusur, acela de a lua în băşcălie lucrurile serioase. (http://www.ortodoxiatinerilor.ro/)

BĂTAIE

(**A cântări**) **cu bătaie** = (A cântări) cu puţin peste greutatea exactă:

Când cumpăram ceva din piaţă, femeia cântărea întotdeauna cu bătaie.

A cocoşa în bătaie (pe cineva) = A bate foarte tare pe cineva:

Bine, dup-aia şi bravii noştri ostaşi i-au cocoşat cu bătaia pe americani, dar mareşalul Antonescu se întreba de ce nu au fost împuşcaţi. (http://www.timesnewroman.ro/)

A da bătaie (Fam.) = A se grăbi, a zori:

Dă-i bătaie! Trebuie să termini treaba până la prânz. Soldatului mâncă-i hrana, leafa, nu-i da nici mondir; Dă-i de muncă, dă-i bătaie, de eşti zdravăn comandir. (CEZAR BOLLIAC)

A mânca bătaie = **a)** A fi bătut:

Copilul a mâncat bătaie de la părinţi, deşi nu era vinovat.

b) A fi învins într-o luptă, într-o întrecere, într-un joc:

În şedinţa din 22 aprilie 1944, în vremea în care nemţii mâncau bătaie pe toate fronturile şi americanii bombardau Bucureştiul, Ion Antonescu era scos din sărite de mai multe chestiuni. (http://www.timesnewroman.ro/)

Dacă domnii de mai sus şi prepuşii lor; dacă ziarele lor, „Ideea europeană" şi „Aurora", nu vor dovedi afirmaţiile cuprinse în somaţia de mai sus, – ei vor mânca bătaie, căci unei bănci internaţionale nu poate să-i fie totul permis. (TUDOR ARGHEZI)

A pune (ceva) **la bătaie** = **a)** A oferi (ceva) spre a fi cheltuit sau consumat:

Preotul, care juca durac [nume bănăţean al unui joc de cărţi] *cu câţiva ţărani fruntaşi, încântat de colindătorii neaşteptaţi şi distinşi, îi primi cu o bucurie rară, puse la bătaie o damigeană de vin, nu-i mai lăsă să plece până dimineaţa* […] (LIVIU REBREANU)

b) A risca (ceva):

Nu-ţi reuşeşte figura, indiferent de tertipurile pe care le-ai pune la bătaie [...] (CONSTANTIN ARCU)

El a pus la bătaie toţi banii pe care-i avea şi a reuşit.

A războ pe cineva cu bătaia = A bate pe cineva rău:

Merita să-l războască şi cu bătaie, căci o merita.

A stinge (sau **a snopi, a zvânta**) **în bătaie** (sau **în bătăi**) (pe cineva) = A bate (pe cineva) foarte rău:

Noroc din cer până-n pământ că nu m-a prins melianul şi haramninul de Trăsnea, care avea mare ciudă pe mine, de când mă zăpsise în grădina lui la furat mere domneşti şi pere sântilieşti, căci m-ar fi snopit în bătaie. (ION CREANGĂ)

BĂTĂTURĂ

A călca (pe cineva) **pe bătătură** (sau **pe bătături**) (Fam.) = A atinge (pe cineva) unde-l doare mai tare; a enerva (pe cineva):

Cu stăpânirea nu e de glumă dacă o calci pe bătătură. (ION PAS)

A sărit împăratul, parcă l-ar fi călcat pe bătătură, a ieşit în foişor şi, când a văzut drumul, pomii şi palatul toate turnate din firul aurului, n-a mai avut ce zice [...]. (http://www.piticipenet.ro/)

Bătătura vântului (Rar) = Bătaia vântului:

Nişte lemne legate de copaci... tot bonzănea, lovindu-se la bătătura vântului. (I. G. SBIERA)

BĂTEALĂ

A sta cu şoarecele în bătealã = A fi într-o situație incomodă, neplăcută:

Bietul om ajunsese să stea acum ca şoarecele-n bătealã şi se gândea cum o va scoate la capăt.

BĂTUT, -Ă

A fi bătut de brumă (D. oameni) = Încărunțit:

Or bruma te-a brumuit, / Or vântur'le te-a bătut? –Bruma nu m-a brumuit, Vântur'le nu m-a bătut, / Ibom[v]*nicu m-a lăsat.* (POP.)

A fi bătut de Dumnezeu = Pedepsit:

M-a bătut Dumnezeu, mai rău nu se poate. Ți-am greşit, văd bine... (LIVIU REBREANU)

A fi bătut în (**la**) **cap** (**cu leuca**) = Care pricepe greu:

[Omul prost] *e bătut la cap / Tocma ca un țap*. (ANTON PANN)

Bani bătuți = Bani gata, bani gheață:

Niculaie Dudescu... nu era în stare să găsească nicio mie de lei bani bătuți. (ION GHICA)

[...] *însă, ca să nu se întâmple hoție, nu au bani bătuți, ci doar toarnă argintul în chip de bucăți mici.* (N. MILESCU-SPĂTARU)

Brânză bună, bătută în foale de câine (Pop.; d. oameni) = Care are calități, dar este lipsit de caracter:

Nu te-ncrede în caracterul omului în slujbă. El este o brânză bună în burduh de câine. (C. NEGRUZZI)

BĂȚ

A da (**ca câinele**) **prin băț** (Reg.; pop.) = **a)** A fi foarte insistent. **b)** (Reg.) A fi foarte obraznic:

Iedul cel mare şi cu cel mijlociu dau prin băț de obraznici ce erau. (ION CREANGĂ)

A feşteli bățul (Reg.) = A se face de râs:

Iar ai feştelit bățul ! Şi ți-am zis să stai în banca ta.

A pipăi vorba cu bățul (Reg.) = A căuta ceartă:

Nu mai încerca să pipăi vorba cu bățul, că nu mai am chef de scandal.

A pune (cuiva) **bețe în roate** (Pfm.) = A face (cuiva) dificultăți, spre a zădărnici o acțiune, un plan:

Câteva țări au deja o economie hibridă care merge prost din cauză că etica muncii în țările comuniste lasă mult de dorit, birocrația pune continuu bețe în roate [...] (I. P. CULIANU)

Nu i se păruse că umbla cineva să-i bage bețe în roate. „Asta pentru că ați ştiut să vă feriți", îl lăudă şeful Informațiilor Externe. (CRISTIAN TEODORESCU)

A rămâne cu traista-n băț (Reg.) = A sărăci:

Că-ți stăteau odăile mobilate cu păianjeni şi erai amenințat să-ți trimită starețul cine ştie ce nespălat sosit cu traista-n băț, din cele patru vânturi. (DAMIAN STĂNOIU)

[…] *să nu uităm că Gherea, care a venit cu traista-n băț în România, a ajuns unul dintre cei mai bogați oameni din România, făcând pe cârciumarul.* (CONSTANTIN STĂNESCU)

Fii atent că o să rămâi iar cu traista-n băț.

A se lua în bețe (sau **în coarne**) **cu cineva** (Arg.) = A se certa foarte tare:

Profitai de consiliul bătrânului Berman şi bătui cu sfială la uşa acestui voinic taur al inteligenţei, care se arăta pe orizontul Moldovei, gata a lua în coarne şi a răsturna stavilele cari se opuneau luminei şi progresului. (G. SION)

A-şi lua traista-n băţ = A porni la drum, a pleca:

Moşneagul, sătul şi el de-atâta singurătate şi dorit să aibă copii, se scoală a doua zi dis-dimineaţă, îşi ia traista în băţ şi face cum i-a zis baba... (ION CREANGĂ)

Mergem neobosiţi, din loc în loc, cu traista în băţ, în căutarea unei slujbe mai bănoase. (MARIANA NEŢ)

A vorbi (sau **a răspunde**) **de-a băţul** = A vorbi (sau a răspunde) în răspăr, făcând pe sfătosul:

Numai cantonierul le răspundea de-a băţul, făcându-i să râdă mereu. (POP.)

BĂUTURĂ

A se da la băutură = A se da la beţie; a se apuca de băut:

O dusesem într-o băutură... (MATEIU I. CARAGIALE)

A (**nu**) **ţine la băutură** = A (nu) rezista la consumarea (exagerată) a lichidelor alcoolice:

Unii chiar nu ţin la băutură! Chiar dacă sunt bogaţi, frumoşi şi deştepţi nu arată bine în această ipostază. (www.realitatea.net/)

BÂC

A-i umbla cuiva în bâcuri = A căuta să facă cuiva pe plac:

Prea i-ai umblat în bâcuri şi tot nu te-a ajutat cu nimic.

BÂCA

A da (sau **a veni, a face**) **bâca** = A cădea:

AFIN: *Ce este?... cine vine la bal de pe acum?... de-abia a înserat şi nici măcar nu s-au aprins policandrele.(Se aude glasul Chiriţei, zicând: „Carnacsî!... că era să fac bâca!")* (VASILE ALECSANDRI).

BÂHĂ

A prinde bâhă (sau **bâha**)**, a se apuca de bâhă** (Înv.) = A persista în negarea unui fapt:

Ci au ieşit la divan de faţă, apucându-se de bâhă, cum nu iaste el nimic vinovat de sângele acelui creştin. (CONSTANTIN CANTACUZINO)

Şi le-au văzut singur Stroe dvornicul, şi n-au mai putut prinde bâha, că era scrise de mâna lui. (*IDEM*)

A se face de bâhă cu lumea (Reg.) = A se înjosi:

Mama i-a zis flăcăului să nu se mai facă de bâhă cu lumea degeaba şi să-şi ţină fruntea sus.

BÂIGUI

A se bâigui de cap = A deveni nebun:

Cuprins de o furie neputincioasă, Klapka începu să se lovească cu pumnii în cap, bâiguind. (LIVIU REBREANU)

BÂRÂI

A bârâi pe cineva (**la cap**) = A bate la cap:

Mă întreba cineva dacă vreunul dintre ei mă mai sună din când în când. Nu mă ... Asta e, pentru că e neplăcut să-i tot bârâi la cap: Ce-ai făcut, de ce ai făcut aşa? (MARIN MORARU)

Îmi spui ce-am de făcut, nu cum, îmi spui ce vrei, la ce vrei s-ajung, dacă ştii – dacă nu, întreabă-mă, că-ţi spun eu părerea mea, şi după aia mă laşi în pace, nu mă bârâi la cap, nu vreau să mă înveţi. (http://blog.erudio.ro/)

BÂRZĂU

A da cuiva bârzău (Reg.) = A da foc casei sau nutreţului (cuiva):

N-a ştiut nimeni până azi cine i-a dat bârzău vecinului.

BÂRZOI

A-şi face coada bârzoi = A o lua nebuneşte la fugă:

Morăriţa, când / A văzut venind / Care scârţâind... / Şi-a făcut coada bârzoi / Şi-a fugit prin cele văi. (POP.)

Cu coada bârzoi = Cu coada ridicată în sus:

Cu coada bârzoi, [pisica] *făcu un salt și-și căută scăpare pe umărul lui Traian.* (MIHAIL SADOVEANU)

La jumătatea drumului se opri să mai privească o dată îndărăt, cu coada bârzoi. (G. TOPÂRCEANU)

BÂTĂ

A da cu bâta-n baltă = A face o gafă:

[…] *de foarte multe ori șantajistul nu depășește stadiul amenințărilor și că în fața împotrivirii se fâstâcește și dă cu bâta-n baltă.* (N. STEINHARDT)

Mircea Badea a dat din nou cu bâta-n baltă! S-a luat de religii. (http://www.bzi.ro/)

A fi bâtă (Arg.) = A fi ignorant:

Nu doar la mate e bâtă...

BÂZ

A face cuiva cu bâz = A face în ciudă:

Iară daca văzură ele că le trecu otarele, începură cu binele a se ruga de el ca să-și taie părul să li-l dea lor; dară băiatul le făcea cu bâz! (P. ISPIRESCU)

BÂZĂ

A dat bâza în el = E neastâmpărat, cuprins de porniri sexuale:

De ceva vreme parc-a dat bâza în el…

BÂZDÂC

A avea bâzdâg (Arg.) = A avea farmec, grație:

Fata era scundă, dar avea bâzdâg. […] *accesele unui comediante cu bâzdâg, al căruia nas bosumflat, luat la purtare, avea să fie tăiat.* (EUGEN LOVINESCU)

Fata era scundă, dar avea bâzdâg.

A-i sări (cuiva) **bâzdâcul** = A se supăra din nimic:

Să știți că Niculăieș Mânecuță s-a supărat... Așa era și în sat. îi sărea bâzdâcul dintr-o nimică. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i veni (cuiva) **bâzdâcul** = A-l apuca deodată pofta de ceva:

Care aveți până în 25 de ani și vă (mai) pasă de țara asta puneți mâna și citiți înainte să vă apuce bâzdâcul cu ideile de stânga. (https://ro-ro.facebook.com/)

BEA

A bea în sănătatea (sau **în cinstea,** ori **pentru succesul**) **cuiva** (Fam.) = A sărbători pe cineva, consumând băuturi alcoolice în cinstea și pe cheltuiala lui:

[…] *mătăhălosul fost diacon se urcă pe masă și ținu cu glas tare și apăsat această mustrare: „Să-mi dați voie să amintesc că numai în sănătatea aceluia care a făcut poezia* [...] *nu s-a băut. Beau deci în sănătatea lui Mihai Eminescu."* (G. CĂLINESCU)

A bea la metru (Arg.) = A bea mult și fără a ține seama de calitatea băuturii:

Când prietenii se adună, berea se bea la metru. Ia-ți gașca și vino la "The Flying Pig" pentru a savura 4 tipuri de bere, pentru toate gusturile! (https://www.zumzi.com/md/)

A bea paharul până-n fund = A îndura un necaz, o durere până la capăt:

Nae, foarte afectat, bea paharul lui de bere până-n fund, apoi, după ce oftează adânc:

– Eu pot pentru ca să-ți spui pe parola mea de onoare că-mi pare foarte rău! dar știi?... foarte rău!! foarte rău!!! […] (I. L. CARAGIALE)

A bea tutun (Înv.) = A fuma:

– Lovi-o-ar moartea de vorbă, de care nu te mai saturi, Ilie! Toată ziua stai de vorbă și beai la tutun și mie îmi arde cămașa pe mine. Dacă alții n-au treabă și au chef de vorbă... Copilul ăsta plânge aici și el stă la poartă și bea tutun. (MARIN PREDA)

Fumatul este acțiunea de a aspira și a trage fumul de tutun din țigară sau din pipă, acțiune denumită regional și a bea tutun sau a duhăni. (ro.wikipedia.org/)

A-și bea mințile (Pfm.) = A bea până la inconștiență sau până la nebunie:

Eşti beat, observă Malevici, ţi-ai băut minţile, şi-am să chem poliţia să te ia de-aici! (NICOLAE ŢIC)

„Beţivul îşi bea minţile, iar poetul îşi bea opera", spunea inspirat Şerban Foarţă, referindu-se la artistul boem. (GH. MOCUŢA)

A-şi bea şi cămaşa (Pop.) = A cheltui totul pe băutură:

Era în stare să-şi bea şi cămaşa de pe el.

Doar n-am băut gaz (Fam.) = Se zice ca răspuns negativ la o propunere sau o invitaţie nepotrivită:

Dar ce, am băut gaz? zice una dintre ele. Şi pleacă amândouă. Dar ce, îi zic Corinei, noi am băut gaz? şi plecăm râzând. (CORNEL MIHAI UNGUREANU)

BEC

A călca (sau **a cădea**) **pe bec** = **a)** A cădea în mâinile poliţiei:

Prim-procurorul Parchetului de pe lângă Judecătoria Năsăud, în vârstă de 55 de ani, având „o viaţă" petrecută în magistratură, a călcat pe bec. (http://gazetadecluj.ro/)

b) A ajunge într-o situaţie neplăcută, fără ieşire; a i se înfunda, a o păţi:

E periculos de trăit în această ţară unde îţi rişti libertatea zilnic, unde, de superi pe cineva, te poţi deştepta într-o dimineaţă după gratii şi unde zeci de zile nimeni nu-ţi spune dacă ai călcat pe bec şi în ce fel ai făcut-o. (DORIN ŞTEF)

Din ce motiv, când ai probe clare ca el, măria-sa baronul, a călcat pe bec, nu îl cercetezi şi laşi să mai treacă câţiva ani, să mai săvârşească şi alte infracţiuni? (http://www.ziarulatac.ro/)

A călca pe bec (D. femeile necăsătorite) = A rămâne însărcinată:

Ea a călcat pe bec şi acum regretă amarnic.

BECHIU

A nu şti (sau **a nu zice, a nu pomeni, a nu pricepe nici**) **bechiu** (Mol.) = A nu şti (sau a nu zice, a nu pomeni, a nu pricepe) nimic:

În sfârşit, nu trece mult la mijloc, şi numai iaca li se aduc 12 harabale cu pâine, 12 ialoviţe [vacă mare şi grasă] *fripte şi 12 buţi pline cu vin de cel hrănit, de care, cum bei câte oleacă, pe loc ţi se taie picioarele, îţi sclipesc ochii în cap, ţi se încleie limba în gură şi începi a bolborosi turceşte, fără să ştii bechiu măcar.* (ION CREANGĂ)

BEI

A dormi cât un bei = A dormi bine, mult şi profund:

Cerbul... se culca acolo pe loc şi dormea cât un bei. (ION CREANGĂ)

BEILIC

A fi de beilic (sau **a lua de beilic**) = A lua pe nedrept:

Ce să faci, te lua şi te ducea. De acolo ne lua iarăşi de beilic [muncă gratuită în folosul unui bei] *să încărcăm şi să ducem la Hanu Conachi porumbul.* (PETRICĂ DANIEL)

BELCI

A lega belci = A lega straşnic:

După ce l-au legat belci, l-au dat uitării.

BELCIUG

A avea belciug (Arg.) = (D. femei) A fi serioasă, a-şi păstra bunul nume:

Spre deosebire de celelalte din grupul lor, tipa avea belciug şi era chiar frumoasă.

A duce (pe cineva) **cu belciugul** (**de nas**) = A conduce (pe cineva) cum îţi place, cum ţi-e voia sau interesul, amăgindu-l, înşelându-l:

[Vodă] *bătea şaua că, dacă nu ne lăsăm duşi cu belciugul de el şi neamul lui, se duce.* (ION PAS)

A (**nu**) **fi câştigat la belciuge** (Fam.) = A (nu) fi considerat o persoană căreia i se poate cere orice fel de serviciu:

Da' ce-s, io, sclav câştigat la belciuge?! No, io, cu ăştia sunt a dracu'. Le dau imediat la bot. (CRISTINA NEMEROVSCHI)

„Nu vă jucați cu mine. Nu vă jucați, că eu înghit multe, dar până la un punct (...) Nici nu m-ați câştigat la belciuge, nici nu m-ați aşezat voi în scaunul ăsta", le-a spus primarul reprezentanților Administrației Străzilor. (http://jurnalul.ro/stiri/)

A pune (sau **a atârna**) (cuiva**) belciugul în nas** (Pop.) = A avea (pe cineva) în mână. A pune stăpânire pe cineva:

Şi ai mei încă n-au învățat să se lase purtați cu belciugul în nas. Peste o clipă adăugă încet, mai mult pentru sine: Nădăjduiesc să nici nu învețe vreodată. (RADU CIOBANU)

Întărâtarea ta împotriva Mea, trufia ta au ajuns până la urechile Mele. De aceea voi pune belciug în nările tale şi frâul Meu buzelor tale şi te voi întoarce pe calea pe care ai venit! (BIBLIA)

BELEA

A da de belea = A avea o supărare, un necaz:

Mai bine, pre legea mea! Ho! Încet! Vine vatavul! O să dăm de vreo belea!... (B. P. HASDEU)

[...] *este suficient că suntem aici toți trei, că încă ne iubim, că am face chestia asta de fiecare dată când unul din noi ar da de belea.* (CRISTINA NEMEROVSCHI)

A fi de beleaua lumii (Arg.) = A fi comic, excentric:

Despre critici […] *eu cred că sunt un fel de oameni, măcar atunci când nu sunt cu totul de beleaua lumii*. (VIRGIL ARDELEANU)

Dacă o să fii îmbrăcat ca data trecută, o să fii de beleaua lumii.

A scăpa de belea (pe cineva) = A ieşi cu bine dintr-o situație delicată, a proteja pe cineva:

Şi ca să mă scape de belea, m-au trimis la stână în dumbrava Agapiei, lângă podul Cărăgiței […] (ION CREANGĂ)

Iar tatarul care era îngrijat / Până să se vază de belea scăpat, / Păzind, găsi vreme pe cățel să-l ia / Prin salon în brațe spre a-l mângâia […] (ANTON PANN)

A se băga (sau **vârî, intra**) **în** (sau **la**) **belea** = A intra singur sau a face pe cineva să intre într-o încurcătură, într-un necaz:

– Dragul meu căluț, la grea belea m-a vârât iar Spânul!... (ION CREANGĂ)

– Apoi dar... dăă!... fă cum ştii; numai să nu ne bagi şi pe noi în belea. (*IDEM*)

– Judecătorul e foarte supărat… Ai intrat în belea mare cu dânsul… (LIVIU REBREANU)

A-şi găsi (sau, rar, **a-şi căpăta**) **beleaua** sau **a da de belea** sau **a-i cădea** (cuiva) **beleaua pe cap** = A o păți, a da de necaz, a da de bucluc:

Măi băiete, stai în ogradă şi nu te mai juca în uliță, să te calce vreo căruță şi să-mi mai găsesc beleaua din pricina ta! (LIVIU REBREANU)

Pe stradă să mă plimb, e foarte frig; şi, afară de asta, te pomeneşti că mă încurc în vreo discuție şi-mi capăt beleaua. (I. L. CARAGIALE)

Nu voi să-mi găsesc beleaua dându-ți drumul. (C. NEGRUZZI)

– Hai, fato, nu dospi ca boierii, că nu-i vreme de dormit! o întâmpină tatăl său. Hai, c-am dat de mare belea, că numai astea ne mai lipseau! (LIVIU REBREANU)

BELI

A beli belengheru' (Arg.) = **a)** A o încurca, a avea probleme:

Deci tăticu, când va pleca Arafat [...] *şi va veni un român neaoş în locul lui, tu, eu, noi toți vom beli belengheru'.* (http://www.biziday.ro/)

b) A nu face nimic; a freca menta:

Iar beleşti belengheru' mă? Te aşteaptă raboteza, şomează, plânge după tine. (http://www.123urban.ro/)

A beli dinții (sau **buzele,** (fam.) **fasolea**) (Pop.) = A rânji (prosteşte):

– Tu, Paraschive, ce stai acilea şi beleşti fasolele la mine? (MARIN PREDA)

A beli ochii (Pop.) = A se holba:

Paraschiv beli ochii: băiatu ăsta se schimbase de te apuca amețeala. (MARIN PREDA)

Nici una, nici două, beli ochii la mine de ziceai că ori mă înghite, ori scuipă flăcări pe nări, şi fără nici un avertisment, se repezi, mă apucă de-o aripă cu o mână […] (LIVIU BALAC)

Nu mai beli ochii la Antene, ca ajungi orb! (http://www.ziare.com/)

A beli ochii cât cepele (Vlg.) = A face ochii mari de mirare:

Tânărul nu spune nimic, stă doar şi se uită la mine, cu ochii beliți cât cepele. Nu înțelege nimic. (RADU GĂVAN)

– Tati, exclamă un copil, cu ochii cât cepele de mirare. (AURA CHRISTI)

A beli stupul (Pop.) = A omorî albinele dintr-un stup:

Şoarecii şi nepăsarea i-au belit stupul apicultorului.

A-i beli (cuiva) **obrazul** (Fam.) = A-l face de ruşine:

Ba la un loc, mi-aduc aminte, ne-am grămădit aşa de tare şi am răsturnat masa omului, cu bucate cu tot, în mijlocul casei, de i-am dogorit obrazul părintelui de ruşine. (ION CREANGĂ)

Nu era în apele lui, deoarece prietenii i-au cam belit obrazul.

A se beli (la ceva) sau **a-şi beli** (ceva) (Pop.) = A se juli:

Şi-a belit degetele de la picior într-un fier ruginit.

A se beli (la cineva) = A se holba:

[Stancu] *care m-a responsabilizat emițând această ironie, în timp ce belea la mine o pereche de ochi albaştri, limpezi, sticloşi, de vițel – din care ieşeau nişte fulgere de vițel.* (ADRIAN BUZ)

Individul se belea la toți trecătorii.

A (sau **a-şi**) **beli ochii** = A deschide ochii mari, a căsca, a zgâi sau a holba ochii; a se uita cu mirare, prosteşte (la ceva):

Omul... oricât ar beli ochii, tot nu poate spune că în recipisă e scris că a plătit. (ION PAS)

Cine nu beleşte ochii, beleşte punga!

Beleşte bine ochii! = Fii atent!:

Beleşte bine ochii, ca să mă ții minte şi să strigi după mine când mă mai vezi! (DOINA RUŞTI)

Altă dată să beleşti bine ochii!

BENEFICIU

Sub beneficiu de inventar = În mod provizoriu, sub rezerva controlului ulterior:

Acceptarea moştenirii sub beneficiu de inventar nu se mai regăseşte în reglementarea Noului Cod Civil. (https://www.google.ro/)

BENGA

A da benga în cineva (Arg.; în limbajul adolescenților) = **a)** A înnebuni:

Tismăneanu, fostul editorialist de casă al lui Voiculescu şi Iliescu, a dat în benga: se auto-sado-linşează. (http://roncea.ro/)

b) A se îmbolnăvi grav (de ceva):

A muncit din greu şi acum a dat benga-n el şi mereu e prin spitale.

A da în bengă (Arg.) = A înnebuni:

A dat în bengă de atâta băutură, încât nu-l mai recunoşti.

A-l lua benga (pe cineva) (Fam.) = **a)** A-l lua dracul, a o păți:

Nu te duc, Domnița noastră... că dacă te duci şi se dovedeşte, m-a luat benga. Mă ucide boierul. (RADU BOUREANU)

De nu te astâmperi, o să te ia benga.

b) A muri:

Un prost a făcut-o, i s-au aprins plămânii şi l-a luat benga, cum zice mama Tudora. (FĂNUŞ NEAGU)

BERBELEAC

A da pe cineva de-a berbeleacul (Fig.) = A-l face să cadă, cu rușine:

După repetate încercări de destituire a directorului, sindicaliștii au reușit să-l dea de-a berbeleacul.

A se da (sau **a se duce**) **de-a berbeleacul** = A se rostogoli peste cap:

Chiuind, privește-n vale / Și s-ar da de-a berbeleacul. (MIHAI BENIUC)

„Ai plecat?", i-a tras un picior drept unde-ncepe să-i zică spatelui coadă. S-a dus de-a berbeleacul puiul până la comoara împărătească. (I. L. CARAGIALE)

BERE

A face bere mâții (Gmț.; d. copii) = A plânge fără motiv:

De data asta faci berea mâții și nu te mai crede nimeni.

Dat în bere (Trs.; Buc.) = Bun de însurat:

Flăcăul era dat în bere, dar nu da semne că și-ar fi găsit o mireasă.

BEREGATĂ

A lua pe cineva de beregată (Fam.) = **a)**A trage pe cineva la răspundere:

Sărăcie este, c-o vedem, și foame berechet, n-am ce zice. Dar așa mâine ai să-mi pui mâna-n beregată, că ți-e foame. (LIVIU REBREANU)

Noi o îndulcim puțin cu perfidia, cu manierele elegante, noi punem la cale savante combinații, până să ne repezim la beregată. (NICOLAE ȚIC)

b) A forța pe cineva să accepte ceva:

– Bine făcuși, Trifonică!... Nu te lăsa!... De ce să-l asuprească și să-l batjocorească?... Trebuia să-i pui mâna-n beregată și... (LIVIU REBREANU)

– Ne-am tocmit, vezi bine, dacă mi-ai pus mâna-n beregată. Dar tu nu te gândești că nu-i drept? (*IDEM*)

BEȚIE

A da în darul beției (Pop.) = A deveni alcoolic:

N-am chef să se spună că ai căzut în darul beției în casă alături de tac-tău. (MARIN PREDA)

BEZ

Bez Vlașca și Teleormanul = Afară de alte foloase (mai ales ilicite):

„În adevăr, de când e ministru, nu cred ca d. Arion să fi mâncat de cincizeci de ori acasă. Și coșnița merge! Leafa, bez Vlașca și Teleormanul, continuă!" (http://dilemaveche.ro/)

[…] *nazuri și ifose cât Vlașca și Teleormanul!* (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

BICI

A face din căcat (sau **rahat**) **bici** (Pfm.; irn.) = Exprimă imposibilitatea de a face din nimic un lucru de calitate:

Beau alcool și bag marijuana doar când mi se face cinste! Deci tre să îți placă aventura de a te descurca cu nimic, de a face din căcat bici, de a găsi soluții în orice circumstanțe, supraviețuire ghivolească! (http://www.autostopmagellan.ro/)

A face palma bici = A lovi; a bate pe cineva:

Palma bici că mi-o făcea, / Peste ochi că mi-l isbâa […] (POP.)

A-i da bice (sau **muci**) (Arg.) = A lua viteză, a grăbi pasul; a accelera desfășurarea unei acțiuni:

– Dă-i bice de schimbă-le ălora scrumiera și las' că-ți zic eu cum e cu Maricica. (EMIL MLADIN)

Vrei să mergi cu 300 la oră? Dă-i bice, prietene? (http://forum.computergames.ro/)

Cu o oră înainte de party, ia foc telefonul, vorba aia. […] *Și toată lumea se urcă-n mașini sau în autobuz / tren și dă-i bice.* (http://opencube.ro/)

BICICLETĂ

A(-i) lua (cuiva) **caii** (sau **boii**) **de la bicicletă** (Pfm.) = A nu avea ce-i face:

Mache se prefăcu calm: O să ne ia caii de la bicicletă... (RADU COSAŞU)

Dar ce poate să-ţi facă? Să-ţi ia boii de la bicicletă ? (DORU MĂRCULESCU)

Păcat, domnule Wilson, că alţii ţi-au luat-o înainte şi nu mai am nicio responsabilitate în biserică. Aşa că te invit să îmi iei caii de la bicicletă. Îi vrei?? (http://www.adventomania.ro/)

BIGĂ

A-l durea în bigă (sau **în şpiţ**) (Arg.) = A nu-i păsa, a-i fi indiferent:

Nici nu i-a păsat, a lăsat să se-ntâmple, îl doare în şpiţ de ţară, de tot. (MIRCEA DANELIUC)

BILANŢ

A depune bilanţul = A se declara în faliment:

Asociaţia va depune bilanţul contabil anual şi situaţia veniturilor şi cheltuielilor la administraţia financiară teritorială. (LEGISLAŢIA ROMÂNIEI, vol. 4, 2001)

Am o firmă la care nu am depus bilanţul pe 2005 la registrul comerţului, drept urmare am primit o atenţionare că dacă nu îl depun în 15 zile, se va proceda la dizolvarea societăţii. (http://www.conta.ro/)

A face bilanţul = A rezuma, caracterizând şi apreciind rezultatele:

Miniştrii de Externe din statele membre NATO fac marţi la Bruxelles bilanţul unui an „de crize şi conflicte” în vecinătatea imediată, în Ucraina, Siria şi Irak, relatează AFP. (http://www.antena3.ro/)

BILĂ[1]

Parcă ar fi ridicat la bile (Pfm) = Defineşte o persoană care se vaită de oboseală tot timpul:

Ori de câte ori venea la noi, ea se văita mereu de parcă ar fi ridicat bile la birou.

BILĂ[2]

A atinge la bilă (Fam.) = A lovi în cap:

L-a atins zdravăn la bilă, că nu s-a mai ridicat.

A fi atins la bilă (Fam.) = A fi ţicnit:

Vorbeşte de parcă-i atins la bilă.

BIMBAŞĂ

A trăi ca (**un**) **bimbaşă** (Fam.) = A trăi în belşug:

La mine trăiţi ca bimbaşa, se lăuda jupân Moţatu. (ZAHARIA STANCU)

Iar aceşti beneficiari ai graţiei stăpânirii n-au pregetat, vezi bine, să transfere capitalul regal de glorie în cont personal, devenind profesionişti celebri şi trăind ca bimbaşa din asta… (http://avp-online-six.blogspot.ro/)

BINE

A aranja bine (pe cineva) = A bate bine:

Ei l-au pândit când era singur şi l-au aranjat bine, încât a trebuit să meargă la spital.

A face (cuiva) **bine cu ceva** = A împrumuta (pe cineva) cu ceva:

Mă duc la el: Cumătre-Gavrilă.. fă-mi bine c-o sută de lei. (MIHAIL SADOVEANU)

M-am rugat de el şi mi-a făcut bine c-un gologan. (I. MIRONESCU)

A face (cuiva) **un mare bine** sau **a face** (cuiva) **bine** (cu ceva) = A ajuta (pe cineva) la nevoie:

Dă-mi o scrisoare călduroasă de recomandaţie... te rog!... faci un mare bine pentru mine şi pentru familia mea... (I. L. CARAGIALE)

A face bine (**că..., de...**) = A proceda aşa cum e (mai) potrivit, (mai) de dorit:

Bine ai făcut de ţi-ai luat calul ăsta. (P. ISPIRESCU)

Vere, nu faci bine ceea ce faci! (ION CREANGĂ)

A fi bine să... = a) (Adesea în sfaturi) A fi recomandabil, a fi spre binele cuiva:

Nu-i bine să te pui vezeteu la cai albi. (ION CREANGĂ)

b) (La comparativ, urmat de o negaţie, exprimă părerea de rău pentru un lucru întâmplat):

Şi fost-ar fi mai bine / Ca niciodată-n viață să nu te văd pe tine! (MIHAI EMINESCU)

A fi (sau **a face, a se simți**) **bine** sau **a-i fi** (sau **a-i merge**) **bine** (cu **sănătatea**) = A fi sănătos:

– Uncheşule Haralambic, am întrebat eu... spune-mi ce mai face lelița Anica?...

– Face bine, mi-a răspuns el. (MIHAIL SADOVEANU)

A(-i) merge (**treburile**) **bine** = A reuşi, a avea succes, noroc; a prospera:

Ai avut noroc în viața dumitale şi ți-au mers bine treburile. (MIHAIL SADOVEANU)

Nu i-a mers bine în acea zi. (ION CREANGĂ)

A(-i) prinde (cuiva) **bine** = A(-i) fi de folos, a(-i) prii:

Păstreaz-o, că ți-a prinde bine la nevoie. (ION CREANGĂ)

De-am fost răi, tu ni-i ierta, căci şi răul câteodată prinde bine la ceva. (*IDEM*)

A-i face (cuiva) **bine** = A da ajutor, a ajuta:

L-am trimis, că-i om cu-nvățătură Poate că va face bine țării. (MIHAI BENIUC)

Pune în vin roş de zece ori cincisprezece picături şi-i face bine. (MIHAIL SADOVEANU)

Ploaia a făcut mult bine semănăturilor.

A-i fi cuiva bine sau **a fi bine de cineva** = A avea parte de linişte, de mulțumire, de bunăstare etc.:

El [Ştefan cel Mare] *să trăiască, şi Moldovei i-e bine!* (BARBU DELAVRANCEA)

Vai de biata țară când vom avea războaie între noi, şi poate şi măriei-tale nu-i va fi bine. (C. NEGRUZZI)

A-i sta (sau **a-i şedea) bine** (D. haine) = A i se potrivi:

Bine-i stă mândrei gătată / Cu veşminte de la şatră,/ Dar mai bine i-ar şedea / De-ar fi țesute de ea. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A-i veni bine (**să...**) = A găsi momentul prielnic, potrivit (să...), a-i fi la îndemână (să...):

Țin minte oamenii şi, când le vine bine, iar încep [răscoala]. (PETRU DUMITRIU)

După ce se luptară de credeau că a să se scufunde pământul subt ei, nu ştiu cum îi veni bine fetei împăratului, aduse paloşul cam pieziş şi-i reteză capul. (P. ISPIRESCU)

A lua (**pe cineva** sau **cuiva ceva**) **în** (**nume de**) **bine** (Înv.) = A se arăta mulțumit şi binevoitor cu cineva:

Cățelul [...] *se gudura pe lângă Dumnezeu; iară Dumnezeu îl luase în nume de bine şi nu făcea un pas, fără să nu fie şi cățelul cu dânsul.* (P. ISPIRESCU)

A lua pe cineva (sau **a-i lua cuiva ceva**) **în nume de bine** = A se arăta binevoitor şi mulțumit cu cineva:

Toată curtea împărătească lua în nume de bine pe această găinăreasă pentru vrednicia şi curățenia ei. (P. ISPIRESCU)

A lua (pe cineva) **cu binele** = A proceda cu blândețe, cu înțelegere, cu bunăvoință față de cineva supărat, irascibil sau îndârjit:

– Mie oamenii mi se par liniştiți, zise Titu. Dacă-i iei cu binele, te poți înțelege cu dânşii. Nu se ştie însă până când. [...] (LIVIU REBREANU)

A mânca bine = A mânca mult, din lucruri bune:

Şi mănâncă fata la plăcinte, şi mănâncă hăt bine! (ION CREANGĂ)

A nu fi (sau **a nu face**) **a bine** = A nu fi semn bun, a nu fi a bună:

Nu-i a bine iarna asta. Nu-i semn bun. (MIHAI DAVIDOGLU)

Dar nu mai tăceți, măi?... zise Lăți-Lungilă. Parcă nu faceți a bine, de nu vă mai astâmpără dracul nici la vremea asta! (ION CREANGĂ)

Dar când s-apropie bine, ce să vadă ? Un fior rece ca gheața îi trece prin vine, picioarele i se taie, un tremur o cuprinde în tot

trupul, şi ochii i se păinjinesc. şi ce era nu era a bine!.. (*IDEM*)

A primi (pe cineva) **bine** = A primi (pe cineva) cu dragoste, bucuros, prieteneşte:

Sfânta Duminică a primit-o...tot aşa de bine ca şi surorile sale. (ION CREANGĂ)

A pune bine (D. obiecte) = A ascunde:

Ai pus bine cele două cărţi, că nu le mai găseşte nimeni.

A se avea bine cu cineva (Pop.) = A se iubi cu cineva:

El cu fata împăratului se aveau foarte bine, că era frumos tâlhariul, şi din minutul când a furat-o trăiau la olaltă ca bărbatul cu muierea. (I. POP-RETEGANUL)

A se face (sau **a face pe cineva**) **bine** = A (se) face sănătos, a (se) însănătoşi, a (se) vindeca:

Se jura că într-un ceas îl va face bine. (AL. VLAHUŢĂ)

Se gândea că s-ar putea face bine şi calea i s-ar limpezi. (*IDEM*)

A se pune bine (cu cineva) = A face pe plac (cuiva):

Era fără de margini dorinţa lui de a se pune bine cu Tănase, dar când era vorba de bani, el nu era în stare să se avânte. (IOAN SLAVICI)

A sta bine = **a)** A fi bogat, avut:

Fata stătea bine de acasă şi era frumoasă şi la locul ei.

b) A fi într-o situaţie avantajoasă:

Hai, e vântul! Uite-mi vine / Să văd oare cu cosiţă / Sta-mi-ar bine? (G. COŞBUC)

Fata sta bine cu pregătirea pentru examen.

A şti (prea) bine (ceva) = **a)** A şti (ceva) mai dinainte, a fi (deja) informat exact (despre ceva); a avea (deja) cunoştinţă (de...):

Ştii bine că n-o să mai fure. (MIHAI DAVIDOGLU)

Până la urmă, ştiu bine,/ Doar tu mai rămâi. (MIHAI BENIUC)

Tu, bade, ştiut-ai bine / Că nu-s frumoasă ca tine;/ Ce foc ai cătat la mine? (JARNÎK-BÎRSEANU)

b) A fi convins de ceva:

Ţi-am fost dragă, ştiu eu bine! (G. COŞBUC)

A trăi (sau **a se avea**) **bine cu cineva** = A trăi în înţelegere:

Ungureanul trăia bine cu tot satul – căci, precum am spus, era om cuminte, credincios către cuvântul dat [...] (RADU ROSETTI)

Cei doi prieteni se aveau bine şi nu s-au certat niciodată.

A trăi bine = A duce o viaţă plăcută, uşoară, fără lipsuri, fără griji, fără necazuri:

Până codrul frunza-şi ţine, / Toţi voinicii trăiesc bine. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A vedea bine = A observa:

Tu vezi bine că abia pot să-mi duc părul de pe mine, şi tu mai ceri să te iau şi pe tine? (P. ISPIRESCU)

El a fost singurul care a văzut foarte bine defecţiunea.

A vedea bine = A-şi da seama (de ceva), a băga de seamă (ceva):

Dar Harap-Alb vede el bine unde merge treaba... da neavând încotro iesă mâhnit. (ION CREANGĂ)

A vorbi (sau **a grăi**) **de bine** = A lăuda (pe cineva):

Prietenii te-au vorbit numai de bine.

Ba bine că nu! = Se înţelege! Fireşte (că da)! Desigur!:

Măi Buzilă, mi se pare că tu eşti toată pricina gâlcevei...

– Ba bine că nu! zise Ochilă. (ION CREANGĂ)

Bine că... = Noroc că (cel puţin)...:

Ducă-se şi cobe şi tot, numai bine c-am scăpat de belea! (ION CREANGĂ)

Bine de bine = Exprimă aprobarea uneia din două alternative, cu o uşoară indiferență față de cealaltă:

De-oi putea face ceva, bine de bine, iară de nu, mi-i crede şi dumneata. (ION CREANGĂ)

– Cu putință ori cu neputință, asta e treaba ta; dacă vei împlini bine de bine, dacă nu, capul nu-ți va sta, unde-ți stă acum, ci sub picioarele mele. (I. POP-RETEGANUL)

Bine şi mişto de tine (Arg.) = Formulă folosită în replică la întrebarea „ce mai faci?”:

– Ce faci ?

– Bine şi mişto de tine…

Bine ți-a făcut! (Fam.) = Aşa se cuvenea să-ți facă:

Bine ți-a făcut şi mai bine ți-ar face dacă te-ar trăsni de tot, să te-nveți minte. (CRISTEA SANDU TIMOC)

Bine v-am găsit! = Formulă de salut pe care o spune un nou venit:

– Bine v-am găsit, bădiță! – Bine-ai venit, frate Dănilă! (ION CREANGĂ)

Bine-ai venit! = Formulă de salut la primirea unui musafir:

Bine-ai venit, domnul inginer a nostru... l-a salutat bătrâna. (MIHAIL SADOVEANU)

Orice gând ai, împărate, şi oricum vei fi sosit, / Cât suntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit! (MIHAI EMINESCU)

Bine-rău = Mai mult sau mai puțin, după posibilități, după putință:

După ce ne-am pus bine-rău gura la cale, ne-am covrigit împrejurul focului. (ION CREANGĂ)

(**Că**) **bine zici** = Aşa este, ai dreptate:

Că bine zici, mamă; iaca, mie nu mi-a venit în cap de una ca asta. (ION CREANGĂ)

Bine zici, aşa-i... Îți uitasem numele, Fănică, uita-te-ar necazurile! (LIVIU REBREANU)

– Că bine zici tu, babo, stăi dară [...] (P. ISPIRESCU)

(**Ce**)**, nu ți-e bine**? = (Ce), nu eşti sănătos? (Ce), eşti nebun?:

– Poate că nu ți-e bine? *– întrebă el şiret.*

– S-ar părea că totuşi e ceva rău. – a spus Margareta. (VLAD NEAGOE)

– Ce, chiar nu ți-e bine?

Ce e bine nu e rău = Nu strică să-ți iei măsurile de prevedere:

Eu cred că ce-i bine nu-i rău: Dănilă face, Dănilă trebuie să desfacă! (ION CREANGĂ)

Cu binele, (rar) **în de bine** = Cu blândețe, cu vorbe bune:

De-ai fi venit cu binele... poate m-aş fi înduplecat. (P. ISPIRESCU)

Mai întâi îi rugai cu binele să ne lase să trecem înainte; nu fu cu putință. (D. BOLINTINEANU)

Dacă-l iei cu binele, te vei înțelege cu el.

Dacă (sau **de**)..., **e bine** = Dacă (sau de)..., e mult, e mare lucru, poți fi mulțumit:

Dacă primeşti jumătate din cât ceri, e bine.

De bine ce... = Abia că...:

De bine ce-am venit trebuie să plec înapoi.

De bine, de rău = După putință, şi mai bine şi mai rău, mai mult sau mai puțin, după posibilități, oarecum:

Până prin postul mare uneori, de bine de rău se mai trăgea targa pe uscat. (ION PAS)

De bine, de rău, strângând din dinți, încearcă să nu-i dezamăgească pe ceilalți, dar nu-i vine nici să se distrugă pe sine. (MIRCEA MIHĂIEŞ)

(**Decât...,**) **mai bine să...** = (Decât...,) mai degrabă, prefer să...:

Citeşte ticălosule! sau – mai bine – las' să ți-l cetesc eu! (C. NEGRUZZI)

Decât roabă turcilor, / Mai bine hrană peştilor! (JARNÍK-BÎRSEANU)

E bine = E vreme bună, plăcută:

Nu e soare, dar e bine, / Şi pe râu e numai fum. / Vântu-i liniştit acum. (G. COŞBUC)

Ei bine... = După cum spuneam...:

[…] *dar nu ştiţi ce cuminte şi fidel este, şi deştept! Ei bine! e ca un om, frate! doar ca nu vorbeşte...* (I. L. CARAGIALE)

Fă bine şi... (sau **de...**) = Fii bun (şi...), te rog (să...), ai bunătatea (şi...):

Faceţi bine şi-mi daţi puţină apă să beau, căci nu mai pot de sete. (I. POP-RETEGANUL)

(Ameninţător) *Fă bine şi pleacă de aici, c-o păţeşti!*

Îmi pare bine de cunoştinţă = Formulă folosită când faci cunoştinţă cu cineva:

Mi-a întins o mână palidă şi mi-a zis: – Geo sunt, îmi pare bine de cunoştinţă, domnişoară. (ANA MARIA SANDU)

Mai bine (**de...**) = Mai mult (de...):

De atunci au trecut mai bine de doi ani. (AL. SAHIA)

Doi coţi întocmai nu va fi fost [coada vulpii] *– zise el asudând – dar pre legea mea că era de un cot şi mai bine!* (AL. ODOBESCU)

Mult şi bine! = Foarte mult:

Dacă te-ai potrivi tu acestora, îi ţinea mult şi bine pe mămuca afară. (ION CREANGĂ)

Om de bine = Persoană care vrea binele celor din jur:

Om de bine, de credinţă, ce Moldova ţi-ai iubit […] (VASILE ALECSANDRI)

Să auzim de bine, dă, Doamne = Formule de salut sau de urat:

Ei, atunci s-auzim de bine! D-ta rămâi cu Belcineanu, iar eu îmi urmez calea! (LIVIU REBREANU)

Să-ţi (sau **să vă**) **fie de bine! = a)** Să-ţi fie de folos:

Atunci iedul de sub cherşin, să nu tacă ?

– Îl păştea păcatul şi-l mânca spinarea, sărăcuţul !

– Să-ţi fie de bine, nănaşule ! (ION CREANGĂ)

GÂNGU (strănută): *Aferim!... vrei tabac?*

DAMIAN (luând o priză): *Foarte mulţumesc*. (Strănută.)

TOŢI: *Să-ţi fie de bine!*

DAMIAN: *Amin!* (VASILE ALECSANDRI)

b) Se spune cuiva care a procedat (greşit), împotriva sfaturilor:

– Să-ţi fie de bine! murmură iar Herdelea mai rece, amintindu-şi că învoiala dintre Ion şi Vasile s-a făcut în urma intervenţiei lui Belciug. (LIVIU REBREANU)

Şezi bine! = Astâmpără-te!:

Ba păzeşte-ţi treaba, giupâneşică; şezi binişor unde şezi că bine şezi. (ION CREANGĂ)

– Şezi bine!

– Iar mă superi?

Şi-apoi dă, doamne, bine! (Exclamaţie intercalată în text) = Şi-apoi numai să te ţii!:

După aceasta se începe nunta, şi-apoi dă, doamne, bine! lumea de pe lume s-a strâns de privea. (ION CREANGĂ)

Vezi bine (**că...**) = Fireşte, negreşit, natural:

Eşti folositor, vezi bine, / Dar să nu crezi că pe lume nu se poate fără tine. (G. TOPÂRCEANU)

– Vii cu noi?

– Vezi bine (că vin) !

BINECUVÂNTARE

A(-şi) da binecuvântarea = A încuviinţa, a consimţi, a fi de acord (cu ceva):

Era lucru nemaipomenit ca o călugăriţă să fie naşă, dar maica Aegidia îşi pusese toată stăruinţa să i se dea binecuvântarea, şi biserica era plină de lume adunată ca să vadă botezul neobişnuit şi pe Persida […] (IOAN SLAVICI)

Băiatul și fata au avut binecuvântarea părinților pentru a se căsători.

Cu (sau **sub**) **binecuvântarea cuiva** = Cu încuviințarea, consimțământul, învoirea cuiva:

Lui Lăpușneanu-vodă i-a dat pocal de otravă chiar doamna sa, sub binecuvântarea părintelui mitropolit Teofan. (MIHAIL SADOVEANU)

BINEȚE

A-și da (sau, rar**, a face**) **binețe** (Pop.) = A (se) saluta:

Pe afară, pe sub streșini, câțiva mai oropsiți se fereau de ploaie și-și spovedeau oftând nevoile. Chirilă dădu binețe și trecu înlăuntru. (LIVIU REBREANU)

BINIȘOR

A lua pe cineva (sau **a o lua**) **cu binișorul** = A proceda cu calm și tact, cu blândețe, cu vorbe bune, cu binele:

Prefectul și procurorul se deteră mai aproape de ei ș-o luară cu binișorul, singurul mijloc de a se înțelege cu dânșii. (AL. VLAHUȚĂ)

Împărăteasa îl luă cu binișorul și-l mai domoli olecuță. (P. ISPIRESCU)

M-au luat ei cu binișorul și m-au dus iar la școală. (ION CREANGĂ)

Șezi binișor! = Astâmpără-te! Fii cuminte!:

Șezi binișor, zise ea zâmbind și prefăcându-se a se apăra. (MIHAI EMINESCU)

Vorba cântecului; Fugi de-acolo, vină-n- coace! Șezi binișor, nu-mi da pace! (ION CREANGĂ)

BIR

A da bir cu fugiții (Pfm.) = A dispărea (în mod laș) dintr-un loc, pentru a scăpa de o răspundere sau de o pedeapsă:

Prietenii tăi dăduseră în vremea asta bir cu fugiții. (ION PAS)

[...] *o parte din „pătura cultă” socialistă a dat bir cu fugiții, iar cei care au rămas sunt cele șapte-opt nume de care se aude întotdeauna.* (ANTON BACALBAȘA)

BIROU

(**A lucra, a rezolva** etc.) **din birou** = (A lucra, a rezolva etc.) fără a cunoaște realitățile:

Șeful i-a atras atenția funcționarului să mai meargă pe teren și să nu mai lucreze din birou...

A depune (**un proiect**) **pe biroul unei adunări** (Înv.) = A prezenta un proiect:

[...] *zilele astea se va depune în Cameră un proiect de lege pentru reorganizarea teatrului național.* (I. L. CARAGIALE)

BISERICĂ

A (**nu**) **fi ușă** (**cruce** sau **lemn**) **de biserică** = A (nu) respecta morala religioasă. (Pex.) A (nu) fi cinstit:

– *Firește, nici Vasile nu-i ușă de biserică… Nu, nu… Dar omul beat e neom și-i mai ierți fărădelegile…* (LIVIU REBREANU)

A fi nedus la biserică (Arg.) = **a)** A vorbi și a acționa fără menajamente:

Era un biet om nedus la școală, nici la biserică, nici țăran, nici orășean. (G. BĂLĂIȚĂ)

b) (D. femei) A fi mahalagioaică:

Fată de muncitor și, nedusă la biserică, îndrăzneață ca la ea acasă în cabinetul unui comisar regal ? (NICOLAE D. COCEA)

După cum vorbește și se îmbracă îți dai seama că e nedusă la biserică.

A lua calea bisericii = A deveni evlavios:

– *Na, c-am brodit-o rău cu matale, bunico! Nu știam că ai luat calea bisericii.*(G. M. ZAMFIRESCU)

În ultimii ani, femeia luase calea bisericii și era nelipsită de la slujba de duminică.

A nu fi dus (**de multe ori pe**) **la biserică** = **a)** A nesocoti conveniențele sociale; a fi o persoană dificilă:

Cu ei putea să dea drumul sarcasmului, căci nici ei nu erau duși prea mult pe la biserici. (ION PAS)

b) A nu se sfii să spună cuiva în față lucruri neplăcute:

Cu toții știam că nu prea e dus la biserică de multe ori și-ți spune verde-n față...

A veni de la biserică (Irn.) = A fi beat:

Zilnic spune că vine... de la biserică și abia merge de afumat ce este.

BIȘCA

A umbla (sau **a călca**) **de-a bișca** = A umbla încet și cu atenție:

Femeia călca de-bișca, de parcă ducea ouă.

BIU

De sau **în biu** = Din belșug:

Și se vor de biu vărsa câlcătorile de vin și de undelemn. (DOSOFTEI)

BLAGOSLOVI

Blagoslovește, (**cinstite**) **părinte** = Formulă de politețe între preoți:

Tot tata mai spunea că ar fi auzit de la bunicul bunicului meu că protopopul de la Neamț, de pe vremea aceea, ar fi zis unor călugărițe, care pribegeau în săptămâna mare prin târg:

– Maicelor!

– Blagoslovește, cinstite părinte! (ION CREANGĂ)

Atunci Îngerul a făcut închinăciune monahului și a zis: „Blagoslovește părinte”. (https://sfioaniacobhozevitul.wordpress.com/)

BLANĂ

A dormi blană (Pop.; reg.) = A dormi buștean:

Nu am simțit niciun cutremur, am dormit blană!, a conchis Raluca Podea. (spynews.ro/)

A-i da blană (Arg.) = A accelera, a lua viteză, a se grăbi:

Aici, motorul de 3 litri te îmbie să-i dai blană, măcar pentru a scutura cumva praful de pe mașină. (http://www.promotor.ro/)

A-i scutura blana (Pop.) = A bate:

După ce i-a scuturat bine blana, băiatul a început să plângă în hohote.

A zăcea blană (Îvr.; pop.) = A sta întins, nemișcat:

După ce n-a mai putut merge, el a zăcut blană vreo câteva ceasuri în iarbă.

BLAT

A merge (**a călători**) **pe blat** sau **a face blatul** = A călători cu un mijloc de transport fără bilet sau abonament:

Mi-e jenă să-i spun că n-am la mine bilete, așa că fac blatul paisprezece stații până acasă. (ALINA BEIU-DEȘLIU)

Mergi pe blat = Fă-te că nu știi. Fă-te că nu observi:

Au dat circulară că toate salariatele trebuie să se prezinte periodic la control, adicătelea să se uite don' doctor: „Ia să vedem, nu cumva ai rămas grea și vrei să mergi pe blat?” (TUDOR CĂLIN ZAROJANU)

BLAU

A face blau (Rar) = A lipsi de la lucru a doua zi după o sărbătoare:

– Eu – răspunde omul nostru – mă duc la atelier... După repausul dominical, începem la șapte... Sunt șef de echipă, nu pot să fac blau. (I. L. CARAGIALE)

BLÂND, -Ă

A (se) face blând (Îvp.) = A se îmblânzi:

Dragostea face bun pe cel înțelept, iar pe cineva, chiar de ar fi mai sălbatic decât orice fiară, îl face blând ca o oaie. (IOAN TEȘU)

Șezi (sau **stai**) **blând!** = Stai liniștit!:

Șezi blând, Nojiță-tată, încercă Doru să-l liniștească. N-am venit ca să-ți dăm în cap... (RADU ALDULESCU)

Nea Cristoiu, șezi și tu blând și bea o cafea. Mâine e zi lungă și ne trezim devreme! (http://www.stiripesurse.ro/)

BLÂNDEȚE

Cu duhul blândeții (sau **blândeților**) = Cu grijă și calm:

Cu duhul blândeților să-i iertați / Și să-i binecuvântați. (POP.)

– Da' ce faceți, sfințiile-voastre, aici? vorbi Pafnutie cu duhul blândeții, oprindu-se la spatele lui Sisoe, în picioare. (G. TOPÂRCEANU)

BLEANDĂ

A da (sau **a trage**) **o bleandă** (cuiva) (Mol.) =A da sau a trage o palmă cuiva; a pălmui sau a îmbrânci (pe cineva):

Nică, băiat mai mare și înaintat în învățătură până la genunchiul broaștei, era sfădit cu mine din pricina Smărândiței popii, căreia, cu toată părerea mea de rău, i-am tras într-o zi o bleandă, pentru că nu-mi da pace să prind muște... (ION CREANGĂ)

Mă, și-i trage Rica o bleandă – am spus că era cam cărnoasă –, i-o proptit o carabă de l-o pus în cur pe scaun! (MIRCEA DANELIUC)

BLEAU[1]

A nu zice (**nici**) **bleau** (Reg.) = A nu scoate (nici) o vorbă:

El se uita la amândoi împărații și nu mai cuteză să zică nici bleau. (P. ISPIRESCU)

BLEAU[2]

A face cuie (sau **piroane**) **de bleau** = A tremura de frig:

Și despre acest drum, iarăși n-am ce să vă spui, decât că furăm tescuiți, făcurăm la cuie de bleau și la piroane, din pricina frigului ce se lăsase (P. ISPIRESCU)

BLESTEM

A dezlega de blestem = A face să i se ierte cuiva păcatele (prin rugăciuni):

[…] *că acum este dezlegat de blestem și că de aceea va merge cu mine, și nu mă va lăsa singur până ce nu voi ajunge la izbândă.* (P. ISPIRESCU)

A-și face blestem cu (sau **de**) **cineva** (Pfm.; irn.) = A supăra; a-și bate joc de cineva:

Acum cred că nu ți-i mai face blestem cu mine, mi-i da drumul să intru la Dumnezeu, că tare mare treabă mai am. (ION CREANGĂ)

BLID

A ajunge la blide = A ajunge sărac:

O să ajungi la blide, dacă nu te gândești și la ziua de mâine.

A fi la blidul cuiva (Fam.) = A fi întreținut de cineva:

De cându-s la maică-ta / Bătută-s de Precista, / De când sunt la blidul tău / Bătută-s de Dumnezeu. (POP.)

Bătrâna se întreține cum poate și nu mai e la blidul nimănui.

A intrat nora în blide = Se spune despre o persoană cu mișcări stângace, în special când aceasta face zgomot cu vasele sau le sparge:

Când a intrat nora-n blide, soacra și-a ieșit din pepeni. (GH. NICULESCU, FLORENTIN SMARANDACHE)

A mânca dintr-un blid cu cineva (Fam.) = A fi în mare intimitate cu cineva:

Am mâncat din același blid, oho, încă din copilărie... Prin lumea strâmbă am umblat cu tine, șarpe încălzit la sân. (NICHITA STĂNESCU)

Mâncau dintr-un blid sarmale și friptură ca să fie împreună toată viața. (ION GHINOIU)

N-am mâncat din același blid (Irn.) = Expresie folosită pentru a critica comportamentul exagerat de familiar al unei persoane considerate inferioare ca statut social, profesional etc.:

Eu zic că nu ai mâncat din același blid cu mine, deșteptule, ca să te tragi cu mine de șireturi! (http://forum.softpedia.com/)

Pe sau **pentru un blid de linte** (Fam.) = Pentru o răsplată neînsemnată (primită ca preț al unei josnicii):

Buruieni veninoase și lături care sunt dispuse să facă orice pentru un blid de linte sau un sac de aur. (RUXANDRA CESEREANU)

Cam în a treia zi, i-a dus un blid cu linte şi atunci Patriarhul s-a deschis spre confesiune şi i-a spus: „Oare mă vei vinde, preacuvioase, pentru un blid de linte, cum l-a vândut Esav pe fratele său, Iacov? Sigur, nu”. (http://hyperenergy.hypercomm.ro/)

BOABĂ

A avea o boabă (D. studenţi) = A avea o restanţă:

Avea o boabă pentru sesiunea de reexaminări.

A da o boabă (Arg.; spt.) = A înscrie un gol:

Echipa gazdă a dat o boabă în prima repriză şi s-a apărat până la sfârşitul meciului.

A nu şti (**nicio**) **boabă** (Pfm.) = A nu şti nimic:

Astea mi le spunea franţuzeşte; născută, crescută şi trăită până la măritiş în străinătate, nu ştia, ca atâtea altele din lumea ei, boabă româneşte. (MATEIU I. CARAGIALE)

Sărmane omule, dacă nu ştii boabă de carte, cum ai să mă înţelegi? (ION CREANGĂ)

A nu zice (**nicio**) **boabă** (**frântă**) sau **nici două boabe legănate** = A nu spune absolut nimic, nici pâs:

Se zăpăci până într-atâta, de nu ştiu deocamdată să zică nici două boabe legănate. (P. ISPIRESCU)

BOACĂ

A fi tare de boacă (Reg.) = **a)** A pricepe greu, a fi tare de cap, a fi prost:

Dacă turcul e tare de boacă şi nu ne spune scurt unde sunt banii, atunci ne încurcăm... (GALA GALACTION)

Îmi aduc aminte în anul 1990 ce tare în boacă era un maistru de la „Semănătoarea” [...] (http://www.avocatnet.ro/)

b) A rămâne indiferent, a nu-şi pierde cumpătul: *Se vede că bătrânul e tare de boacă şi nu a scos niciun cuvânt.*

A nu şti (sau **a nu pricepe**) (**nici**) **boacă** (Reg.) = A nu şti (sau a nu pricepe) nimic:

Tănase nu pricepea boacă. (NICOLAE D. COCEA)

BOACĂN, -Ă

A făcut una boacănă (**de tot** sau **a făcut-o boacănă**) = A făcut ceva nepotrivit, prostesc: *Ei!*

Ţi-am spus că l-am prins pe onorabilul cu alta mai boacănă... (I. L. CARAGIALE)

Câte-ai făcut boacăne de când m-ai luat şi până acum, toate au fost cum au fost, dar asta le-a făcut vârf. (POP.)

BOALĂ

A avea boală la cineva (Pop.) = A plăcea mult pe cineva:

Flăcăul avea boală la fata vecinului.

A avea boală pe cineva = A avea ciudă pe cineva; a invidia pe cineva:

Avea boală pe mine.Venea acasă punea un scaun în mijlocul curţii şi mă trântea acolo şi se apuca să mă tundă. (SORIN STOICA)

Mareşalul Antonescu avea boală pe ciori. (http://www.timesnewroman.ro/)

Şi totuşi, cât de mult să deteşti o persoană, încât să poţi spune că „ai boală pe ea”? (http://tvdece.ro/)

A băga (sau **a vârî**) **pe cineva în** (**toate**) **boale**(**le**) (Pfm.) = **a)** A supăra pe cineva, a enerva; a face să sufere:

Avea nişte ochi, neiculiţă, de băgase pe toate fetele în boale. (P. ISPIRESCU)

b) A face să se simtă prost:

Pe neghiobi îi bagă-n boală, / Schimbă-n robi pe cască-guri. / Istovite târâturi / Trec aproape-n pielea goală. (AL. MACEDONSKI)

c) A înspăimânta pe cineva, a-l îngrozi:

Şi-mi aduc aminte că odată, noaptea, la o clacă de dezghiocat păpuşoi, i-am scos Măriucăi un şoarec din sân, care era s-o bage în boale pe biata copilă, de n-aş fi fost eu acolo. (ION CREANGĂ)

A băga (ceva) **în boale** (Arg.) = A murdări un obiect în așa fel încât să nu mai poată fi curățat perfect:

– Băiete, ai băgat hainele-n boale!

A da în boale (Arg.) = A se enerva, a se înfuria:

Nimeni nu-l mai văzuse așa: parcă a dat în boale de furios ce era.

A scoate rufele din boală = A spăla rufele bine, după ce înainte au fost spălate prost:

– Ferfeniță ai făcut toate înfloriturile și mărgeluțele, și ai înnegrit-o de nu știu zău cum am s-o scot din boală!… Ba ai mai umplut-o și de sânge… (LIVIU REBREANU)

BOB

A da (**a trage** sau **a întinde**) **în bobi** = A prevesti cu ajutorul bobilor:

A trage în 41 de bobi este un obicei foarte răspândit la români. Bobii prevestesc viitorul fetelor și al flăcăilor, și când […] *rămâne unul pe dinafară, bobul sositor, atunci negreșit persoana dorită vine, dorul se împlinește.* (VASILE ALECSANDRI)

Trage, mândro, cu bobii, / Nu-ți mai lăcrima ochii. / De-or cădea bobii în zece, / Să știi că dorul nu-mi trece. (*IDEM*)

Dar poate da ea bobi cu sâta, / O fierbe ciuda pe urâta, / Că-s mai frumoasă decât ea, / Și-atâta! (G. COȘBUC)

A-i fi (cuiva) **bobii numărați** = A-l aștepta (pe cineva) o primejdie:

Numărați îmi sunt de-acuma bobii vieții, numărați! / Astăzi, mâine, întâlni-voi pe strămoșii împărați! (VICTOR EFTIMIU)

A mânca bob (Pop.; d. femei) = A rămâne însărcinată:

Se vedea c-a mâncat bob și-și aștepta cu nerăbdare ziua când va naște.

A nu zice bob = A nu zice nimic:

Așteaptă și să nu zici bob!

A o lua bob cu bob = A cerceta în detaliu:

– Dacă nu știi, ți-aș arăta / Din bob în bob amorul, / Ci numai nu te mânia, / Ci stai cu binișorul. (MIHAI EMINESCU)

Bob numărat = Exact, întocmai; lămurit, amănunțit:

Dovedește, bob numărat, că arenzile au scăzut. (BARBU DELAVRANCEA)

Țara Românească exista ca stat autonom de la 1260-70, va să zică bob numărat de șase secole [...] (MIHAI EMINESCU)

Parcă) **a da**(**t**) **cu bobii** (Pop.) = S-a întâmplat întocmai (și în scurt timp):

Nadina era cu bărbatul ei și cu Raul Brumaru, și îl întâmpină cu o drăgălășie care nu-i prevestea nicio bucurie:

– Tocmai despre dumneata vorbeam... Parcă-ai dat cu bobii! (LIVIU REBREANU)

BOBÂRNAC

A da (**a lua, a dobândi** etc.) **un bobârnac** (sau **bobârnace**) (Fig.; și pasiv) = **a)** A (fi) certa(t):

Nu că i-ar fi frică. Fiindcă vorba ceea: corb la corb nu scoate ochii. Dar rușinea pe el să se pomenească cu asemenea bobârnac. (LIVIU REBREANU)

b) A (fi) ironiza(t). **c)** A face o aluzie răutăcioasă la adresa cuiva:

Grădinarul... dobândise până atunci câteva bobârnace de la fetele împăratului, că bagă argați tot ce este mai urâcios. (P. ISPIRESCU)

BOBOC

A da (**mâncare**) **la boboci** (sau **la rațe**) (Arg.) = A vomita:

Cum îl atingeai, cum dădea la boboci. (SORIN STOICA)

Acum e cu Petru, are grijă de el, că dă la rațe. (CORINA OZON)

A paște (sau **a păzi**) **bobocii** = A-și pierde vremea degeaba; a fi naiv:

D-voastră, cinstiți oaspeți, se vede că pașteți boboci, de nu vă pricepeți al cui fapt e acesta. (ION CREANGĂ)

Toamna se numără bobocii = Rezultatul unei munci se apreciază la sfârşit:

E-un timp frumos de toamnă ruginie, / Sunt strânse roadele de pe câmpie, / Dar, după cum au tot prezis prorocii, / Un alt guvern va număra bobocii! (SORIN COTLARCIUC)

BOBOT

A umbla (sau **a merge**) **în bobote** (Îrg.) = A umbla fără rost:

A zăcut vreo două ceasuri fără suflare, apoi, mergând în bobote, s-a dus unde îl puteau duce picioarele. (ION PAS)

Ai umblat în bobote ca şi mine; ne trebuie dar un călăuz. Stolnice, un călăuz cât oi bate-n palme. (VASILE ALECSANDRI)

A vorbi în bobote = A vorbi aiurea. (Mol.) A vorbi în necunoştinţă de cauză:

– Taci, măi, zic eu, ce mai vorbeşti în bobote, că s-a mânia omul şi s-a duce şi el acasă. (ION CREANGĂ)

BOCNĂ

A fi (sau **a se face, a îngheţa**) **bocnă** (Pfm.) = A îngheţa tare:

[…] *şi iute mi-a scos ciubotele din picioare, că se făcuse bocnă.* (ION CREANGĂ)

BOGDAPROSTE

A se încărca de bogdaproste = A da de necaz:

Se cam încărca aiurea de bogdaproste aşa – or să sune mulţi să solicite deschiderea porturilor. (http://forum.softpedia.com/)

A umple de bogdaproste (Fam.) = A ocărî pe cineva:

Ia să-l fi pus păcatul să se întreacă cu dedeochiul, căci baba şi cu fiica-sa îl umplea de bogdaprosti. (ION CREANGĂ)

A zice bogdaproste= A mulţumi pentru ceva:

Şi după ce a mâncat cât a trebuit, i-a mai rămas o bucăţică de mămăligă îmbrânzită şi, făcând-o boţ, a zis: „Ce s-o mai duc acasă? ia s-o pun ici pe teşitura asta, că poate-a găsi-o vreo lighioaie ceva, a mânca-o şi ea ş-a zice-o bodaproste”. (ION CREANGĂ)

Ca un pui de bogdaproste = Prăpădit. Ca vai de el:

Şi când m-a văzut bunica în ce hal mă aflam, ghemuit în desagă, ca un pui de bogdaproste, cât pe ce să se prăpădească plângând. (ION CREANGĂ)

BOGDĂŞIE

A sta (sau **a fi bun**) **de bogdăşii** (Reg.; rar) = A fi neastâmpărat:

Dracul nu face biserici; el stă tot de bogdăşii, îi pune piedică, îi împiedică mânile şi picioarele ca să se înnece. (POP.)

Copilul era numai bun de bogdăşii.

BOIER

A face pe boierul = **a)** A se feri de munca fizică; a aştepta să fie servit:

M-am cumpănit puţin şi nu am avut inima de a face pe boierul. Oficiul de grefier-secretar, pentru treburile administrative curente, îl făcea un deţinut. (VALERIU ANANIA)

– N-o mai face pe boierul, băiete! La muncă!

b) A se fuduli, a se grozăvi:

Îi plăcea s-o facă pe boierul ori de câte ori era înconjurat de femei frumoase.

c) A fi generos în mod ostentativ:

Îi plăcea s-o facă pe boierul şi împărţea bani în stânga şi-n dreapta.

A trăi ca un boier = A trăi fără griji:

Acolo, luând un apartament mare, la cel mai însemnat [h]*otel, s-a pus pe trai ca un boier mare* (G. SION)

Pentru aceasta şi stăpânul meu, ascultându-mă, s-a hotărât să o ia fără voia părinţilor şi să se tragă la moşiile lui, să trăiască acolo ca un boier mare. (P. ISPIRESCU)

BOIŞTE

A bate boişte (Reg.; d. peşti) = A se împerechea:

Păstrăvul indigen devine matur sexual mai devreme decât femela. Boiştea sau „bătaia" are loc în octombrie-noiembrie. (http://art-zone.ro/)

[…] *au prins în total peste 35 de bucăți trecute de 10 kg., după calculele mele, în condițiile în care o mare parte din peşte era în boişte şi nu-i prea ardea de bilele noastre.* (forum.revistalupeste.ro/)

A merge în boişte = A fugi (împiedicându-se) îngrozit:

De teamă să nu fie prins, hoțul mergea în boişte prin pădure.

BOJOC

A mânca bojocii (cuiva) = A exaspera:

– Destul am răbdat şi-am suferit... Acu vreau să mă răcoresc!... Trebuie să beau sânge de ciocoi, altfel îmi ard bojocii! (LIVIU REBREANU)

A-şi scuipa bojocii = a) A muri de ftizie:

O vorbă rea de tine să n-aud! Deşi trei frați de-ai tatii şi-au scuipat bojocii pe la Gherla şi Aiud. E adevărat, eu n-am mâncat ca voi. (babelink.us/)

b) (D. fumători) A tuşi mult şi zgomotos:

Că era în vorbă cu o fată dîn Găeşti, şi a fost care va să zică fugar, da' acum îşi scuipă bojocii în bordei. (CAMIL PETRESCU)

Încep a tuşi să-mi scot bojocii nu alta, simții cä mi s-a rupt ceva în beregată […] (NORA IUGA)

A-şi umfla bojocii = A face scandal:

Îşi țin suflarea, îşi umflă bojocii şi iute-iute, să nu-i zdrobească ce e-n spate, să nu se rupă ce-i dedesubt. (ION LAZU)

De când primăraşul Ovidiu Iulică Portariuc îi face ochi dulci, promițându-i postul de viceprimar, îşi umflă bojocii dându-se un fel de culturist politic. (http://www.botosaneanul.ro/)

A-şi vărsa bojocii = A vomita mult:

Omul din fața lui căzuse în genunchi şi îşi vărsa bojocii tuşind. (ŞTEFAN AGOPIAN)

BOLD

A da cuiva bold(uri) = A îndemna, a înțepa; a face aluzie la cineva:

N-a fost zi să nu deie cu boldul în cinstiții caimacani, ca să-i facă harnici. (MIHAIL SADOVEANU)

BOLOVĂNI

A bolovăni ochii = A se holba:

Îşi bolovăni ochii de-a dreapta şi de-a stângă şi se trase cu necaz de mustăți. (ION PAS)

Auzind şi de acestea, sultanul Mohamet unde bolovăni nişte ochi ca de năbădăios. (P. ISPIRESCU)

BOMBEU

A călca (pe cineva) **pe bombeu** sau **a turti bombeul** (cuiva) = A deranja; a ofensa:

El e vesel că există […] *gata să încerce rezistența lumii pentru a constata că, oricât l-ar călca ea pe bombeu sau pe creier, el există.* (RADU COSAŞU)

BOMBOANĂ

(**Ultima**) **bomboană** (**de**) **pe colivă** (Fig.) = Ştire proastă; element negativ care se adaugă unei situații dificile:

Ca o bomboană pe colivă, articolul 4 din legea amintită mai sus acordă Tiraspolului dreptul [de] a purta o politică externă. (VICTOR RONCEA)

Această nominalizare riscă să devină bomboana pe coliva TVR, aflată într-o situație dezastruoasă […]. (http://www.paginademedia.ro/)

BORD

A arunca peste bord = A renunța la ceva considerat nefolositor:

Cu viața, vom renunța la toate, le vom arunca peste bord. Da: o să avem întotdeauna bagajul de inimă şi cam atât. (ANDREI CRĂCIUN)

A îmbătrâni înseamnă a arunca peste bord toate ideile preconcepute. (www.citatepedia.ro/)

A lua (ceva) **la bord** (Gmț.) = A bea:

Nu-i o idee bună să vorbeşti cu maică-ta la telefon [...] *ai luat ceva la bord şi ai tras 3 sferturi de joint.* (G. MIHALCEA)

E rău că a luat ceva la bord şi s-a urcat la volan.

BORÎ

A(-şi) borî sufletul (sau **aburul**) = A muri:

Fugind... Mihnea Vodă...în Ardeal, unde şi-a borât sufletul curând în prăpăştile iadului. (MIRON COSTIN)

BORŞ

A mânca borş (Fam.) = A minți:

Să nu mai mănânce borş pe degeaba. (ION PAS)

A pune de borş = A nu reuşi:

– *Ai pus-o de borş şi de data asta.*

A sufla în borş (Pfm.) = A sforăi:

N-am închis un ochi toată noaptea, deoarece bâtrânul a suflat în borş până-n zori.

A veni ca la borş (Pfm.) = A veni şi a pleca repede:

Femeia avea obiceiul să vină ca la borş şi vecinele se bucurau că nu sta mult pe capul lor.

A-i curge borşul (Arg.) = A avea o hemoragie, a sângera:

L-a lovit cu putere şi i-a dat borşul imediat.

A-i da (cuiva) **borşul** (Pfm.) = A-i țâşni sângele (din nas):

A, ai dat destul de bine... însă păcat că nu i-a dat borşul pe nas... Ba nu, ai dat bine, la copoi, ha, ha, ha, nu le curge borşul cu una cu două... (D. R. POPESCU)

A-i da cuiva borşul în foc (Pfm.) = A-i sări țandăra:

Când a auzit una ca asta, pe loc i-a dat borşul în foc şi s-a înroşit la față.

A-i sufla (cuiva) **în borş** (sau **a sufla în borşul cuiva**) (Pfm.) = A se amesteca (nechemat) în treburile cuiva:

Dar, la urma urmelor, de omorât n-a omorât pe nimeni... în borşul nimănui n-a suflat. (IOAN SLAVICI)

Mie unuia ştiu că nu-mi suflă nimene în borş. (ION CREANGĂ)

GÂNGU: *Aud?... să se-mpuşte?... mai ştii ce?... Ea!... se poate... Tinerilor de astăzi nu le prea sufli-n borş...* (VASILE ALECSANDRI)

A se face borş (Pfm.) = A se înfuria:

Ignat Cercel se făcu borş de cum deschise ochii, fiindcă muierea nu era mulțumită de loc că n-a luat şi un purcel. (LIVIU REBREANU)

S-a iuțit tărâța în borş (Pfm.) = S-a înfuriat:

Prea ți se iuțeşte tărâța-n borş... Calmează-te!

S-a umplut de borş (Pfm.) = Nu a rezolvat nimic:

A venit de la primărie şi le-a spus celor de acasă că iar s-a umplut de borş, dar nu se lasă până nu-şi obține toate drepturile.

BORTĂ

A umbla după borta vântului = A face eforturi zadarnice; a umbla degeaba:

– *Hai bată-mi-l Dumnezeu vânt şi moşneagul lua-l-ar dracu. Mă duc s-astup borta vântului şi să bat pe moşneag de ce m-o viclenit.* (MIHAI EMINESCU)

E timpul să nu mai umbli după borta vântului şi să-ți faci şi tu un rost.

BOSTAN

A prinde bostanul de coadă = A parveni:

Prin fel de fel de manevre, el a reuşit să prindă bostanul de coadă şi acum se preface că nu ne mai cunoaşte.

BOŞCÂRȚĂ

A-şi lua (sau **a-şi aduna**) **boşcârțele** = A-şi strânge boarfele:

Îmi vine să-mi adun boscârțele şi să fug de aici. (IOAN SLAVICI)

BOT

A avea bot de merțan (Gmț.; în limbajul adolescenților) = A avea dinții cariați:

Nu vezi ce bot de merțan ai?!

A avea caş la bot (sau **la gură**) (Pfm.) = A fi tânăr şi fără experiență:

Bețivi, cu caş la gură, se țineau de gât, târându-şi vesta prin praf [...] (PANAIT ISTRATI)

A bea la botul calului = A bea ultimul pahar, înainte de plecare, în picioare (lângă caii înhămați); a bea ceva la repezeală:

[...] *când fură să se scoale de la masă zăcaşul* [om leneş] *de proprietar ceru să le mai dea câte un pahar să bea, la botu calului, cum se zice*. (P. ISPIRESCU)

A da cuiva peste bot (Fam.) = A pune la punct pe cineva:

Îți vine să-i dai peste bot. Vorbeşte [Țuchi] *la maxim, te întrerupe, nu poți să scoți un cuvânt.* (MIRCEA DANELIUC)

Ea credea că dacă-i dă mereu peste bot, va reuşi în cele din urmă să-l mai potolească.

A da în bot (Pfm.) = A cădea (de atâta muncă):

El muncea zi de zi şi ne miram cum de n-a dat în bot încă.

A face bot = A se supăra:

Să nu faci bot! Ai greşit, taci acum!

A pune pe cineva cu botul pe labe (Fam.) = A pune la punct pe cineva (făcându-l de ruşine):

Ne-ai făcut marț pe toți, iar pe unii i-ai pus cu botul pe labe! (PANAIT ISTRATI)

Lasă că-i seacă Pantiuşa, îi pune cu botul pe labe şi pe ăştia.(RUXANDRA CESEREANU)

Oamenii ăştia pot fi doar ignorați sau sesizați la cei de la relații cu clienții... Ăia îi vor pune cu botul pe labe... (http://vienela.ro/)

A se întâlni cu cineva bot în bot (sau **la bot**) (Fam.) = A se întâlni față-n față şi pe neaşteptate cu cineva:

Într-o dimineață, mă întâlnesc bot la bot cu ursul ist de sub fereastră. (VASILE ALECSANDRI)

Tot mai aproape se aud, şi tot / Mai harnici sapă vesel să s-ajungă, / Şi dup-atât ocol şi cale lungă / Se întâlnesc deodată bot în bot. (D. ANGHEL)

Bărbații ajung să facă tot felul de chestii care-i încurcă doar pentru că societatea e rea şi nu le permite să-şi petreacă toată viața bot în bot cu aleasa inimii lor. (SIMONA TACHE)

A se pupa (sau **linge**) **în bot cu cineva** (Pfm.) = A trăi (sau a fi) în mare intimitate (sau prietenie) cu cineva:

[Procurorii] *se pupă în bot cu tâlharul de director.* (AL. VLAHUȚĂ)

Şi ne-am aplecat amândoi odată după poşetă. Aşa că ne-am nimerit bot în bot. Ce vrei mai romantic de-atât? (VARUJAN VOSGANIAN)

A se şterge (sau **linge**) **pe bot** (Fam.) = A fi silit să renunțe la ceva:

Amin, neamin, ştergeți-vă pe bot despre purcei, zise Mogorogea cu ciudă; înțeles-ați? (ION CREANGĂ)

– Ba am să-l zvârl de-acum; dar îți spun dinainte, să te ştergi pe bot despre dânsul.(*IDEM*)

A-şi băga botul (**peste tot** sau **unde nu-i fierbe oala**) (Fam.) = A se amesteca în toate. A interveni inoportun într-o discuție:

El nu era de cei ce îşi bagă botul prin toate vasele. (P. ISPIRESCU)

BOTĂ

A nu şti botă (Pop.) = A nu şti nimic:

Şi-au dat seama că femeia nu ştie botă şi-au lăsat-o în pace.

BOTEZA

A boteza laptele (sau **vinul, rachiul**) = A pune apă în lapte (sau în vin etc.); a falsifica:

Vinurile şi rachiurile mele erau dintre cele mai bune şi pot să jur pe lumina ochilor că nu le-am „botezat” niciodată (PANAIT ISTRATI)

Vorbim de ţuică şi rachiuri botezate, falsificate, care pot reprezenta un pericol real pentru sănătatea celor care le consumă, spune Morariu. (http://www.dailybusiness.ro/)

Să rămână câţi am botezat eu = Ducă-se toţi, să nu rămână niciunul:

[el] *nu are mustrări de conştiinţă, pentru că nenoroceşte oamenii, a izbucnit în râs: Să rămână câţi am botezat eu! mi-a spus.* (RĂZVAN THEODORESCU)

Slugile muşcă mâinile stăpânilor, se ceartă între ei, azi se scuipă, mâine se pupă. Să rămână câţi am botezat eu. (http://www.stiripesurse.ro/)

BOTNIŢĂ

A-şi pune botniţă la gură = A-şi ţine gura; a-şi impune tăcere:

Nu-şi punea botniţă la gură. Şi a fost foarte curajos, foarte. A făcut mult bine. (N. STEINHARDT)

Ce părere aveţi despre iniţiativa Puterii de a pune botniţă presei?

BOTOS, -OASĂ

A rămâne botos = A nu reuşi în ceva; a rămâne cu buzele umflate:

Îl ajuţi şi-l vezi după aia botos la câteva zile, că mai are nevoie de aia, de aia […] (MIRCEA DANELIUC)

Scorpionul o să rămână botos şi mâhnit mult timp, încât până la urmă chiar şi cel mai neatent Geamăn o să se prindă că ceva nu-i în regulă. (http://www.despre-zodii.ro/)

BOŢ

A face (ceva) **boţ** = A da (unui lucru, cu mâinile) formă rotundă; a strânge, a ghemui, a mototoli:

I-a mai rămas o bucăţică de mămăligă îmbrânzită şi, făcând-o boţ, a zis... (ION CREANGĂ)

Boţ cu ochi = Copil mic, prunc:

Ia, am fost şi eu, în lumea asta, un boţ cu ochi, o bucată de humă însufleţită, din Humuleşti. (ION CREANGĂ)

BOŢI

A boţi (sau **a stâlci**) **mutra** (cuiva) (Arg.) = A desfigura (pe cineva) în bătaie:

Cum s-o întreb cine i-a stâlcit mutra în halul ăla? (CONSTANTIN ARCU)

BOU

A căuta lapte de bou (sau **de cuc**) = A încerca imposibilul; a nu-şi da seama de absurditatea unei încercări:

[...] *să ia cămaşa bărbatului şi s-o ardă-n foc, că aşa e muierea nemernică, n-are de lucru, pofteşte şi la urdă de curcă şi la lapte de cuc.* (CRISTEA SANDU TIMOC)

Părinţii l-au sfătuit să nu mai caute lapte de cuc şi să se întoarcă acasă.

A-i lua cuiva boii (**de**) **dinainte** (Pop.) = A sărăci pe cineva:

Încetul cu încetul îi luase boii de dinainte.

A lăsa pe cineva în boii lui (Pfm.) = A-i da cuiva pace:

Vrei să fii prieten cu mine? Lasă-mă-n boii mei. (AL. VLAHUŢĂ)

La fel de greşit este sfatul pe care Virginia Woolf îl consideră drept singurul valabil, şi anume că cititorul trebuie lăsat în boii lui, să-şi urmeze adică instinctele proprii şi să-şi formuleze propriile concluzii. (http://www.romlit.ro/)

A lucra ca un bou = A lucra mult şi din greu:

[Vargas Llosa] *când stă şi se uită şi nu se mai desprinde de manuscrisele lui Balzac, atât de intens lucrate, de truda acestui uriaş, de*

voința neomenească de a lucra ca un bou pe brazdă, fără pauze. (VASILE BAGHIU)

De zece ani în Germania, şi ce am? Muncesc ca un bou la Quelle, vin acasă, două-trei beri, televizor. Mâine, iar o iau de la capăt. (http://www.hotnews.ro/)

A merge (sau **a se duce ca**) (sau **cu**) **boii** (sau **carul cu boi**) (Pop.) = A merge foarte încet:

Boala vine cu fuga şi se duce cu boii. (POP.)

A nu face boi bălțați cu cineva = A nu se împăca mult timp cu cineva:

El n-a făcut boi bălțați cu vecinul de peste drum şi iar s-au certat.

A nu-i fi cuiva (**toți**) **boii acasă** (Pfm.) = A nu se simți bine:

Lui moş Nichifor acestea nu-i prea veneau la socoteală şi de aceea nu-i erau acum mai niciodată boii acasă. (ION CREANGĂ)

Nu ştiu ce o fi având nea Chiriac... par'că nu-i sunt toți boii acasă. (I. L. CARAGIALE)

A scoate (pe cineva) **din boii lui** = A enerva pe cineva:

L-am scos repede din boii lui şi s-a înfuriat şi a început să țipe la noi.

A-şi băga (sau **pune**) **boii în jug cu cineva** (Pfm.) = A se asocia, a se uni cu cineva:

[Fata] *de va lua în căsătorie pe flăcăul ce o pețeşte, să fie amândoi nedespărțiți, ca doi boi într-un jug şi în viața lor să tragă deopotrivă în dreptate* […] (A. GOROVEI)

În fiecare primăvară, el punea boii în jug cu vecinul lui.

A-şi pune boii în plug cu cineva = A-i căuta ceartă cuiva:

Cu mine ți-ai pus boii in plug? (ION CREANGĂ)

S-a dus bou şi a venit vacă (Pfm.) = A se întoarce nelămurit, fără să fi învățat sau înțeles ceva:

Dac-ar fi să iasă toți învățați, după cum socoți tu, n-ar mai avea cine să ne tragă ciubotele. N-ai auzit că unul cică s-a dus odată bou la Paris, unde-a fi acolo, şi a venit vacă? (ION CREANGĂ)

Din nefericire, aveam să constat că plecasem spre India bou şi mă întorsesem vacă nicidecum una sfântă, ci una confuză, cu burta plină de tot felul de lucruri nerumegate. (http://www.realitatea.net)

BOZ

A tăia boji (sau **frunze**) **la câini** (Înv. şi pop.) = A nu face nicio treabă, pierzând vremea:

Şi niciun fel de vină că voi tăia frunze la câini. Puțină lene deliberată m-ar redresa. (AURA CHRISTI)

BRAGĂ

Ieftin ca braga (Fam.) = Foarte ieftin:

Mai mult: la Truşeni, sat românesc de lângă Chişinău, veni un Ivan, cu cățel şi purcel, şi văzu că nu e rău: pâine cât pofteşti, carne, lapte, vin cât pofteşti! Cât pofteşti şi ieftin ca braga! (NICOLAE LUPAN)

După un ciolan cu fasole ieftin ca braga, urmează un desert bun ca fraga. (http://observator.tv/social/)

BRAŞOAVĂ

A spune braşoave (Fam.; mpl.) = A pălăvrăgi:

Şiretul, înadins ne duce-aşa departe, ca să nu băgăm noi de seamă că ne spune braşoave. (AL. VLAHUȚĂ)

Ia tacă-ți gura, măi Gerilă... Acuş se face ziuă, şi tu nu mai stincheşti [(Mol.) a înceta, a conteni] *cu braşoave de-ale tale.* (ION CREANGĂ)

BRAȚ

A ajunge (sau **a arunca pe cineva**) **în brațele cuiva** = A ajunge (sau a lăsa pe cineva) la discreția cuiva:

E fascinată subit de el şi la sfârşitul actului i se aruncă în brațe. (G. CĂLINESCU)

Poate doar mi-am aruncat singurătatea în brațele cuiva crezând că o va alunga. (http://viseefemere.blogspot.ro/)

A da (sau **a primi, a oferi, a lua** (cuiva) **brațul** (spre a merge cu el la braț): = A trece brațul sub brațul cuiva spre a-l conduce sau a fi condus:

Vreo zece se repeziră la trăsură, ajutând fetelor să coboare și oferindu-și brațul cârligat. (LIVIU REBREANU)

Dă-mi brațul să sui scările. (VASILE ALECSANDRI)

Vara mea luă brațul bărbatului său. (C. NEGRUZZI)

A duce pe cineva de braț (sau **la braț**) = A sprijini pe cineva, ducându-l de braț:

Bătrâna o duce pe fiică la braț. Iar trece mă-sa cu fata! Zenofie asta spune. (VIORICA RĂDUȚĂ)

Era atât de obosită, încât a trebuit s-o ducă de braț ca să poată urca scările.

A fi brațul drept al cuiva = A fi sau a ajunge omul de încredere al cuiva:

Gruie, vechiul meu tovarăș, pavăza și brațul meu, / Iacă zorile ce-n neguri le zăream doar tu și eu. (AL. DAVILA)

A fi cu brațele legate = A nu putea face nimic:

Faceți ofrande pentru cumpărarea de arme și muniții, căci fără ele avem brațele legate. (BORIS CRĂCIUN)

Mereu am urât când cineva drag e cuprins de griji, iar eu tot ce pot să fac este să privesc neputincioasă. Urăsc asta! Îmi simt brațele legate și ideea de neputință mă sufocă! (https://mbasic.facebook.com/)

A primi (sau **a aștepta**) **cu brațele deschise** = A primi (sau a aștepta pe cineva) cu mare plăcere:

Mai bine haidem la culcare, că ne așteaptă omul împăratului cu masa întinsă, făcliile aprinse și cu brațele deschise. (ION CREANGĂ)

A sta cu brațele încrucișate = A nu se implica; a nu face nimic:

– Vezi dar că nu mai putem sta cu brațele încrucișate... (I. L. CARAGIALE)

Liderul nord-coreean Kim Jong-un a declarat că Phenianul nu va sta cu brațele încrucișate în fața „câinilor turbați” [...]. (http://www.mediafax.ro/)

A ține (sau **a lua** ori **a cuprinde**) **în brațe** = A strânge pe cineva la piept, încrucișând brațele în jurul său:

L-am luat în brațe de parcă ar fi fost pruncul meu. Am plecat pe alee, dar aleea devenise un patinoar. (BOGDAN SUCEAVĂ)

A ține pe cineva în brațe (Fig.) = A favoriza pe cineva:

Mai tot timpul, el era ținut în brațe de director și era mereu lăudat chiar și atunci când nu făcea mare lucru.

(**Braț**) **la braț** (sau **de braț**) = Cu brațul trecut pe sub brațul altuia:

Braț de braț pășesc alături. (MIHAI EMINESCU)

Tata merge înainte, cu mama la braț. (AL. SAHIA)

BRAȚETĂ

A merge, a fi (cu cineva) sau **a lua** (pe cineva) **la** (sau **de**) **brațetă** (Fam.) = A merge, a fi (cu cineva) sau a lua (pe cineva) la (sau de) braț:

Demuazelă scumpă, în veci n-oi uita / C-astăzi, la brațetă, merg cu dumneata! (VASILE ALECSANDRI)

[…] *în scară l-a-ntâmpinat tânăra prietină, care l-a luat repede la brațetă și l-a dus înăuntru, într-o odaie din fundul caselor.* (I. L. CARAGIALE)

BRAZDĂ

A (**se**) **da** sau **a duce** (pe cineva) **la** (sau **pe**) **brazdă** (Pfm.) = A aduce pe cineva pe drumul cel bun, a deveni harnic și serios:

N-a putut kir Ianulea s-adoarmă toată noaptea de bucurie că s-a dat Acrivița lui pe brazdă...(I. L. CARAGIALE)

A se da pe (sau **la brazdă**) = A se îndrepta; a se deprinde cu o nouă situație, a se acomoda:

Atâta i-a trebuit lui Ionică cel prost, ş-apoi atunci las' pe dânsul că pe loc s-a dat la brazdă. (ION CREANGĂ)

BRĂCINAR

A fi tare în brăcinar (Pop.) = A fi bogat:

O gazetă interesantă, apărută la Păuca, ne informează despre toate proiectele sociale, economice, culturale, ale primarului Nicolae Dancu (pe care-l felicităm pentru ziua de naştere şi pentru că se ține tare în brăcinar!). (http://www.tribuna.ro/)

A-l ține brăcinarul (Pop.) = A avea curaj:

– Să vedem dacă te mai ține brăcinarul să urci în vârful muntelui.

BRÂNCĂ

A cădea (sau **a da**) **în** (sau **pe**) **brânci** (Pfm.) = A cădea (cu fața) la pământ (istovit de oboseală sau în semn de închinare):

El vrea să se ridice şi cade-n brânci din nou. (ŞT. O. IOSIF)

[…] *deodată Stambulul cade-n brânci.* (VASILE ALECSANDRI)

În cămară, unde se dusese să caute panerul, o ceapă putredă pe care puse piciorul fu gata să-l dea în brânci. (PANAIT ISTRATI)

A merge (sau **a se târî**) **pe brânci** = A merge (sau a se târî) pe mâini şi pe picioare:

Se furişa printre trunchiurile rare, se târa pe brânci, ca o vulpe. (G. TOPÂRCEANU)

A munci (sau **a lucra**) **pe** (sau **în**) **brânci** (Pfm.) = A munci până la istovire:

Voia să fie cât mai punctual cu putință şi muncea pe brânci, dar mai niciodată n-a fost în stare să respecte nici măcar termenele convenite. (GH. SCHWARTZ)

Patruzeci şi opt de ani a muncit pe brânci. (AL. SAHIA)

Şi în alte țări se munceşte pe brânci, chiar mai mult decât la noi. (http://www.carmenalbisteanu.ro/)

A-i da inima brânci (Pfm.) = A simți un imbold pentru (a face) ceva; a avea poftă să...; a fi predispus să...:

Fata de împărat, tot uitându-se la el, i se scurgea ochii după frumusețea şi după boiul lui. Inima îi dete brânci şi ea nu se putu opri, ci îl sărută. (P. ISPIRESCU)

Englezul, pe semne, nu i-a dat inima brânci şi a ocolit cu dinadinsul prieteşugul cu care-l îmbiau. (I. L. CARAGIALE)

Pe (sau **în**) **brânci** (În opoziție cu în „picioare") = (În legătură cu verbele „a fugi", „a se urca", „a se târî"etc.) Pe mâini şi pe picioare:

Şi-au prăpădit papucii, fugind mai mult pe brânci decât în picioare. (ION CREANGĂ)

BRÂNZĂ

A nu face brânză cu cineva = A nu putea ajunge la vreo înțelegere cu cineva:

Alt stăpân în locul meu nu mai face brânză cu Harap-Alb, cât îi lumea şi pământul. (ION CREANGĂ)

A nu face nicio brânză (sau **mare brânză**) (Pfm.) = A nu face nicio ispravă:

– N-am făcut nicio brânză! răspunse Adrian, cu o vădită nepăsare. (PANAIT ISTRATI)

Pe gustul meu de acum, chiar nu-i mare brânză acolo, pentru că patosul dă prea des peste margini. (AURA CHRISTI)

Sigur că nu toți suntem bine informați cât priveşte situația reală, dar, dacă te apuci să-i faci tâmpiți pe unii şi pe alții, nu prea faci nicio brânză. (http://dojoblog.ro/)

A nu fi de nicio brânză (Îvp.) = A nu fi bun de nimic; a nu realiza nimic:

Mama îi spunea fetei că nu-i de nicio brânză.

A strica brânza (cu cineva) = A rupe relațiile, a se certa (cu cineva):

De mai bine de un an, el a stricat brânza cu vecinul.

Asta e altă brânză = Asta e altceva:

– Dar de beleaua boierilor când scăpăm, frățiorilor?

– Asta e altă brânză. (ION PAS)

Brânză bună în burduf de câine = Se spune despre o persoană care posedă multe calități, dar nu le foloseşte în scopuri bune:

Nu te-ncrede în caracterul omului în slujbă. El este o brânză bună în burduh de câine. (C. NEGRUZZI)

Ducă-se, du-te etc., (sau **te duci** etc.) **opt cu-a brânzei** sau **opt şi cu a brânzei nouă** (Pfm.) = Se zice când scapi (sau doreşti să scapi) de o persoană supărătoare, a cărei plecare nu o regreți:

Te duci opt cu a brânzii! (ANTON PANN)

– Mai încet, măi drace, nu te face al dracului, c-acu fac o cruce şi te duci opt şi cu a brânzii nouă până-n fundul iadului. (POP.)

Frate, (ne)frate, dar brânza-i cu (sau **pe**) **bani** = În chestiuni de afaceri nu se ține cont de relațiile de rudenie sau de prietenie:

IORGU: *Ițicule dragă! nu te mânia, ce dracul! doar suntem prieteni.*

IȚIC: *Nu ştiu nimichi... Frate, frate... brânza-i pe bani.* (VASILE ALECSANDRI)

S-a împuțit brânza (Pop.) = S-a stricat prietenia:

Brânza s-a împuțit de mult, iar acest onctuos oportunist este cu ai lui... (http://m.b1.ro/)

Unde-i brânză, nu-i bărbânță (Îvp.) = Când ai una, îți lipseşte alta:

– Apoi dă!... bădiță! pân-aici, toate-au fost cum au fost, da' de-acum am prins eu minte... Numai ce folos? Când e minte, nu-i ce vinde; când e brânză, nu-i bărbânță. (ION CREANGĂ)

BREAZ, -Ă

A cunoaşte pe cineva ca pe un cal breaz = A-l cunoaşte bine:

Tot tribunalul, de la preşedinte până la cel din urmă scriitor, îl cunoştea ca pe un cal breaz. (PAUL BUJOR)

A (nu) fi mai breaz decât alții = A nu se deosebi de alții. A (nu) fi mai presus decât alții:

A doua zi pândi şi cel mijlociu; dară nici el nu fu mai breaz, ci se întoarse la tatăl său cu nasul în jos. (P. ISPIRESCU)

BREBENEL

A lăsa pe cineva brebenel = A despuia pe cineva, a-l lăsa gol-puşcă:

Dar nu este vorba aici doar de Eva. Dalila l-a lăsat brebenel pe Samson şi i-a scos ochii. (http://noirsec.blogspot.ro/)

A tunde pe cineva brebenel = A tunde chilug:

– Te-au tuns brebenel? Ai fost pedepsit?

BRIPTĂ

A lua la briptă = A lua la bătaie; a tăia cu cuțitul:

Atuncea au luat oamenii pe drăguț la briptă, de l-au bătut până ce-au mărturisit toate. (I. G. SBIERA)

BROASCĂ

A se face (a se lipi) broască la (pe) pământ (Pfm.) = A se ascunde întinzându-se pe pământ pentru a nu fi văzut:

Unde văz ciocoi pe drum, / Şi mi-l văz mai albăstrând, / Mă fac broască pe pământ (POP.) *Mă fac broască la pământ, / Îmi aşez durda spre vânt.* (VASILE ALECSANDRI)

(A fi) plin de noroc ca broasca de păr = Se spune despre cineva, căruia nu-i merge în viață:

[…] *femeile bisericoase din sat îi băgase mamei o mulțime de bazaconii în cap, care de care mai ciudate: ba că am să petrec între oameni mari, ba că-s plin de noroc, ca broasca de păr, ba că am un glas de înger, şi multe alte minunății* […] (ION CREANGĂ)

Ai să faci broaşte în pântece (sau **în burtă**) = Se spune, în glumă, celui care bea apă multă:

– Hai şi tu cu noi, dacă vrei, zise Harap-Alb; de-abia nu te-ai mai linciuri atâta în cele ape, îi scăpa de blestemul broaştelor şi-i da răgaz morilor să umble, că destul ți-ai făcut mendrele

până acum. Ce, Doamne iartă-mă, îi face broaște în pântece de atâta apă! (ION CREANGĂ)

Lac să fie, că broaște se-adună (sau **sunt destule**)**!** (Pfm.) = Numai prilej bun ori belșug să fie, că se adună întotdeauna cumpărători sau prieteni:

Ei! dacă am văzut ș-am văzut, zic: Lasă, Zițo, îți găsești tu norocul, n-a intrat zilele-n sac! Acu e vremea ta! Lac să fie, că broaște, destule [...] (I. L. CARAGIALE)

Se vede lucru că nici tu nu ești de împărat, nici împărăția pentru tine; și decât să încurci numai așa lumea, mai bine să șezi departe, cum zici, căci, mila Domnului: „Lac de-ar fi, broaște sunt destule." (ION CREANGĂ)

Ochi de broască = Ochi bulbucați:

Și deasupra tuturora, oastea să și-o recunoască,/ Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască... (MIHAI EMINESCU)

Plouă cu broaște (Pfm.) = Plouă torențial:

Putea să moară președintele Statelor Unite, să plouă cu broaște sau să anunțe cutremur, ea din fața televizorului nu s-ar fi dezlipit. (DAN LUNGU)

BRODI

A brodi cinstea cuiva (Înv.) = A-i da cuiva cinstea cuvenită:

Cela ce cunoaște că iaste datoriu să brodească cinstea altuia. (H. TIKTIN)

A brodit-o (Irn.) = A făcut o gafă, a dat cu bâta-n baltă:

– Na, c-am brodit-o rău cu matale, bunico! Nu știam că ai luat calea bisericii. (G. M. ZAMFIRESCU)

Bată-l, doamne, om urât, / Nu știu cum naiba-am brodit / Să mâne cu el dintr-un blid! (JARNÍK- BÎRSEANU)

BRUMĂ

A fi bătut de brumă = a) Înghețat în urma brumei:

Lunca bătută de brumă acum pare ruginită. (VASILE ALECSANDRI)

Roșiile din grădină au fost bătute de brumă și au înghețat.

b) (D. oameni) A avea părul cărunt, a fi bătrân:

Vlahuță însuși, care și-a tuns aripile negre ale părului și apare astfel, mic și slab cum este, ca un tânăr cam bătut de brumă. (NICOLAE IORGA)

Ce bruma... sau **bruma ce...** sau **ce brumă de...** = Puțin, nimica toată:

Să stați aici, să păziți casa și ce brumă mai avem. (I. L. CARAGIALE)

Le-am plămădit cu ce brumă de știință am putut și eu să adun, din studie și călătorii. (AL. ODOBESCU)

BUBĂ

A avea bube-n cap = A avea un trecut dubios:

[…] *imediat după insuccesul racolării mele a și fost scos din securitate – evident, nu din această cauză, probabil că avea bube-n cap – cel puțin așa mi-am închipuit.* (CASSIAN MARIA SPIRIDON)

A sparge buba (Pfm.) = A da totul pe față:

Așa-i că s-a spart buba, drăguță? îi știam eu leacul ei. (I. L. CARAGIALE)

Îi trebuia o pricină cât de mică, și n-o găsea, căci George petrecea între tovarășii săi și nici nu se uita spre masa lui, parc-ar fi bănuit că-i caută gâlceava. Buba se sparse de-abia pe-aproape de miezul nopții. (LIVIU REBREANU)

A umbla cu cineva ca cu o bubă coaptă (Pop.) = A menaja pe cineva:

Eu umblu cu dânșii, cum umbli cu buba coaptă și vedeți ce-am pățit. Darmite dacă i-aș lua cu răul...! (LIVIU REBREANU)

Îi știu eu buba = Cunosc eu ce necaz sau ce punct slab are:

Pot să admit eu la Amara o nemulțumire serioasă unde țăranii umblă forfota să cumpere moșia Nadinei, să facă concurență altora?... Buba e alta, dragii mei, orice mi-ați spune. (LIVIU REBREANU)

Vreau să văd ce părere ai. Ştii care e buba la mine, că eu nu cred în mine. (ŞTEFAN DUMITRESCU)

BUBUI

A-i bubui (cuiva) **mintea** (Arg.) = A avea idei sau propuneri extravagante, a vorbi prostii:

Multe îți mai bubuie mintea… La 8 eram cheaună… m-am ridicat din pat să o schimb şi mi-a bubuit mintea, într-un final, să-i iau temperatura… (http://comunitate.desprecopii.com/)

BUC

A fi buc de foame (Pop.) = A fi lihnit:

Cei doi erau buc de foame şi terminaseră banii.

Într-un buc = Într-o clipă, în scurt timp, foarte repede:

Şi într-un buc [furnicile] *au şi ales năsipul de-o parte şi macul de altă parte.* (ION CREANGĂ)

BUCATĂ

A face bucăți (sau **bucățele, dărăburi, mii şi fărâme, grămadă, pământ, praf, pulbere, scrum, țăndări**) (pe cineva sau ceva) = **a)** A bate, a hăcui, a tăia, a zdrobi, a omorî, a nimici, a distruge (pe cineva sau ceva):

De i-oi da drumul, te face mii şi fărâme. (ION CREANGĂ)

Atunce craiul lor au poroncit s-aducă tunurile ca să spargă porțile, dar mai întâi au trimis răspuns călugărului, care şedea în clopotniță, să deschidă, ori face monăstirea praf şi pulbere. (C. NEGRUZZI)

– Dacă eşti fată curată, intră să te dăruiesc cu ceva, iar de nu, du-te cât mai departe, că am o cățeluşă cu dinții de fier, cu măselele de oțel, când i-oi da drumu, praf şi fărâme te face. (http://www.piticipenet.ro/)

b) (Fig.) A combate cu argumente puternice, decisive; a reduce la zero, a anula, a desființa:

Critica a făcut praf ultima sa carte.

A face ceva din bucăți = A confecționa ceva din piese care provin din ansambluri diferite:

A construit aparatul din bucăți, pe care le-a cumpărat de la magazin.

A face cuiva bucata (Pfm.) = A provoca cuiva, în mod deliberat, ceva neplăcut, un rău:

De nu te linişteşti, îți fac eu bucata şi ai să pomeneşti!

A face (sau **a se rupe, a se sfâşia, a se tăia** etc.) **bucăți** (sau **în bucăți** sau **bucăți-bucăți**) = A rupe (sau a sfâşia etc.) în părți mici de tot:

Când se umfla o dată, rupea lanțul bucăți. (ION PAS)

Norii se rupeau bucăți pe cer. (MIHAI EMINESCU)

Întru o clipală îl făcu bucăți. (C. NEGRUZZI)

A plăti (**o muncă**) **cu bucata** = A plăti munca după numărul de piese executate; a plăti în acord:

Fiecare obiect făcut era plătit cu bucata.

A vinde (**cumpăra**) **cu bucata** = A vinde (cumpăra) în detaliu (cu amănuntul):

Poți grupa mai multe produse într-un singur pachet şi să-l vinzi la un preț redus față de cât ar costa cumpărarea produselor bucată cu bucată. (http://www.afaceri-bani.com/)

Doamne fereastră şi o bucat' de uşă albastră (Gmț; în limbajul adolescenților) = Doamne fereşte!:

Mă şi gândeam ce săpuneală ne aşteaptă la întoarcere. Doamne fereastră şi o bucat' de uşă albastră! (https://cititordeproza.wordpress.com/)

Om dintr-o bucată = Om cu un caracter integru:

Mihai Eminescu, cel despre care Caragiale scria că e „un om dintr-o bucată, şi nu dintr-una care se găseşte pe toate cărările" – în ADN-ul poporului român. (http://www.evz.ro/)

Nu, Tincu nu e om dintr-o bucată, care să fie mare până şi în greşelile sale. (SILVIA CELAC)

BUCĂ

A face buci= A se îngrășa:

După o lună de concediu, începu să facă buci.

BUCĂȚICĂ

A face (sau **a tăia, a rupe**) **bucățele** (-**bucățele**) = A fărâmița, a mărunți:

Colacul îl rupe vornicelul bucățele. (M. SEVASTOS)

Îl făcu bucățele-bucățele, cu paloșul. (P. ISPIRESCU)

Șarpele se zvârcolea... / Și d-a lungul se lungea. / Atunci el mi-l tăbăra, / Bucățele că-l făcea. (POP.)

A lua (cuiva) **bucățica de la gură** = A lipsi pe cineva de strictul necesar traiului:

Pe mine să nu mă scoată cineva din sărite... C-oi fi eu bună... Că dau și bucățica de la gură dacă văd că omu e cumsecade. (CAMIL PETRESCU)

[Boierul] *ca un om făr' de inimă, a tot căutat să ne gâtuie și să ne ieie și bucățica copiilor din gură.* (PAUL BUJOR)

A-i număra cuiva bucățelele (sau **îmbucăturile**) (D. gazde, în raport cu oaspeții) = A fi zgârcit cu tratația oferită unui musafir:

Le număra îmbucăturile; regreta fiecare înghițitură a lor. Nu rămâne nicio îndoială asupra acestei stranii situații de dușmănie; omul acesta le dorea dispariția. (MIHAIL SADOVEANU)

A-și da bucățica de la gură = A fi foarte darnic sau altruist:

Nu crede, nu-și imaginează că oamenii din ziua de azi ar fi în stare să-și împartă bucățica de la gură cu niște venetici, ce vorbeau o limbă necunoscută lor, și încă declarați, de orânduirea sovietică, dușmani de moarte. (http://zorilebucovinei.com/)

A-și lua bucățica de la gură = A cheltui și ultimul ban pentru a veni în ajutorul cuiva:

Și-a luat și ultima bucățică de la gură ca să-i ajute pe cei sărmani.

Bucățică ruptă (sau **tăiată**) sau **ruptă bucățică** = Se spune despre o persoană care seamănă perfect cu unul din membrii familiei sale:

Îți samănă ție, ruptă bucățică! (ION CREANGĂ)

Fetișoara lui... bucățică ruptă tatâ-său în picioare. (*IDEM*)

Îmi seamănă mie... bucățică tăiată. (VASILE ALECSANDRI)

BUCHE

A fi (**tot**) **la buchi** = A fi (tot) începător (la învățătură):

Se vede că autorul vrea să-nceapă de la az buchi. Într-adevăr, lumea cum o vedem nu există decât în crierul nostru. (MIHAI EMINESCU)

A fi cu buche = A se potrivi bine, a se nimeri cum trebuie, a fi cu tâlc, a avea un dedesubt:

„Taci, că-i cu buche; l-am potcovit bine! De nu cumva s-ar răzgândi; dar parcă nu era țigan, să întoarcă." (ION CREANGĂ)

A nu ști buche (**două buchi**) (Pop.) = A nu ști nimic:

Are… diplomă de la Italia, măcar că nu știe două buchi. (H. TIKTIN)

A se ține de buchea legii = A face totul în conformitate cu legea:

Ceea ce ne așteptăm să vedem este un mediu de afaceri bun, în care investitorii americani vor fi protejați de intervenții arbitrare, unde se ține cont de buchea legii. (http://www.europalibera.org/)

BUCLUC

A da de bucluc = A avea necazuri:

– Poftim! După bucluc umbli, peste bucluc ai dat, măi jupâne Scaraoschi! Să te înveți tu de altădată a mai bântui oamenii. (ION CREANGĂ)

A mânca bucluc (Reg.) = A spune minciuni:

– Nu vezi că mănânci bucluc? Nu te cred...

BUCURIE

A nu mai putea de bucurie =A se bucura foarte mult:

Când auzi fata că tată-său îi dă voie să meargă, nu mai putea de bucurie. (P. ISPIRESCU)

BUCUROS, -OASĂ

A fi mai bucuros să... (sau **dacă..., când...**) = A prefera să...:

Am găsit de cuviință să te poftesc la praznic și pe d-ta [...] *Bucuros, dragă cumătră, dar mai bucuros eram când m-ai fi chemat la nuntă.* (ION CREANGĂ)

BUFNI

A bufni (sau **de**) **în râs** (ori **plâns**) (Pfm.) = A începe să râdă (sau să plângă) brusc şi zgomotos, fără a se putea stăpâni:

– Ei, apoi să nu bufneşti de râs? zise Harap-Alb. (ION CREANGĂ)

Îi era ruşine că acuma se însoară cu alta şi de ruşine îl bufnea un râs prostesc şi nu-şi putea lua ochii de la Florica. (LIVIU REBREANU)

BUFON

A face pe bufonul (Fam.) = **a)** A se complăcea în ipostaza de obiect al batjocurii celor din jur:

Cine mai face pe bufonul ca mine? Dacă Ahoe se consolează cu metafora, de ce nu m-aş consola şi eu cu tehnica... dar Kafka? Cu ce s-o fi consolat Kafka? (NORA IUGA)

b) A-i distra pe cei din jur cu glume:

Vorbind de caracterul lui Balzac, Taine zice între altele: „Scrisorile sale atât de iubitoare au ceva trivial; gluma lui e greoaie. Gesticulează, cântă, loveşte oamenii peste pântece, face pe bufonul.” (C. DOBROGEANU-GHEREA)

BUH

A-i merge (sau **a i se duce cuiva**) **buhul** (Pfm.) = A ajunge să fie foarte cunoscut (pentru faptele sale, de obicei reprobabile):

Mă rog, mi se dusese buhul despre pozna ce făcusem, de n-aveai chip să scoți obrazul în lume de ruşine. (ION CREANGĂ)

BUHAI

A fi buhaiul satului (Pfm.) = A fi un bărbat iubit de multe femei:

Doar întotdeauna îl apărase, zicând că dacă e harnic şi gospodar, i se iartă meteahna de a fi buhaiul satului. Omului îi plăceau fustele, ce să-i facă ? (BORIS CRĂCIUN)

Ş-acu, cică umblă moşneagul ca un buhai pe ulițile satului, cu mânile-n şolduri şi cu căciula pe-o sprânceană de nu mai poate trece nici o muiere de răul lui... (G. TOPÂRCEANU)

A-şi arunca țernă (**în** sau **pe spate**) **ca buhaiul** (Îvr.) = A se lăuda:

[Cerbul] *începe a-şi arunca țărnă după cap, ca buhaiul.* (ION CREANGĂ)

BUMBAC

A avea bumbac în urechi (Pop.) = A nu auzi bine:

Eu port bumbac în ureche. Ridică-ți glasul mai tare... (B. P. HASDEU)

Parcă ai avea bumbac în urechi de nu-mi răspunzi.

BUMBEN

A dormi bumben = A dormi adânc:

Iară când fu cam după miezul nopții, când şi apele dorm, se sculă binişor, se uită pe la soții săi, carii toți dormeau bumbeni, şi pâş! trecu în cămara fetei de împărat […] (P. ISPIRESCU)

Femeia lui, cum îl văzu că doarme, trânti cartea la o parte şi zise: – Dormi bumben acolo! (*IDEM*)

A rămâne mort bumben = A rămâne mort, țeapăn:

Se mai zvârcoli ce se mai zvârcoli dihania, dar rămase moartă bumbenă. (P. ISPIRESCU)

BUN, -Ă

A avea mână bună (sau **a fi bun de mână**) = **a)** A fi îndemânatic, priceput:

Meşterul are mână bună.

b) A purta noroc (cuiva):

Iaca o nuntă, adaugă Alexandru. Ai mână bună, însoară-mă și pe mine. (D. BOLINTINEANU)

c) (Ljc.) A da cărți bune celor care joacă:

Se vede că ai mână bună, căci numai cărți mari mi-ai dat.

A (**nu**) **fi a bună** = A (nu) fi semn că este bine:

Ehei, băiete, liniștea asta nu-i a bună, ascultă-mă pe mine! făcu Pravilă misterios. Câinele când mușcă nu mai latră! (LIVIU REBREANU)

I-am și spus zilele trecute neveste-mii: „Geto, porumbacele noastre și-au pierdut pofta de mâncare, nu-i a bună!”. (DAN LUNGU)

A fi (sau **a ajunge**) **în** (ori **pe**) **mâini bune** = A fi (sau a ajunge) la o persoană de încredere:

[...] *singura consolare e că* [Sena] *este pe mâini bune; va face tratamentul, se va liniști.* (AURA CHRISTI)

Cel puțin schema funcționase și Preda Goran, evadatul, era acum departe, pe mâini bune. (EUGEN PATRICHE)

Eu știu că micuța se află pe mâini bune și este crescută în cele mai bune condiții de bunica, mătușa, sora lui Vicenzo și Vicenzo. (http://www.libertatea.ro/)

A fi în toane bune = A fi bine dispus, vesel:

El căta acum vreme cu prilej să poată intra la vodă când o fi în toane bune. Nu trecu mult și într-una din zile văzu pe vodă cu voie bună, intrând în Divan. (P. ISPIRESCU)

Bun mai era și părintele Duhu, când se afla în toane bune, Dumnezeu să-l ierte! (ION CREANGĂ)

A i se prinde de bună = A trece de adevărat și a fi crezut:

Stăpânul văzând că i s-au prins minciunile de bune, chemă la sine pe Harap-Alb. (ION CREANGĂ)

A i-o face bună sau **a-i face** (cuiva) **una bună** = A-i provoca cuiva o supărare:

Ia, nu știu cine-a fost pe la mine pe-acasă în lipsa mea, că știu că mi-a făcut-o bună ! (ION CREANGĂ)

A lua ceva de (sau **drept**) **bani buni** (Pfm.) = A considera ceva ca adevărat:

Moșneagul încremeni, când auzi una ca asta; el numai glumise, și copilul ia gluma de bani buni (I. POP-RETEGANUL)

A nu-i fi de-a bună cuiva = A(-i) prevesti ceva neplăcut:

– Ce să fie acolo?

– Ce e, nu e d-a bună. (BARBU DELAVRANCEA)

A o lua de(**-a**) (sau **a o apuca, a o ține**) **bună** = A crede și a ține mortiș că ceva este adevărat:

Și toți judecătorii aceste rele pâri / Le vor lua de bune, căci lor am scos o vorbă / Că numai când iau mită obicinuiesc dreptate. (ANTIOH CANTEMIR)

A o păți bună = A păți un necaz:

Mai duceți-vă și la altă casă, că eu una știu că am pățit-o bună. (ION CREANGĂ)

A privi (**pe cineva**) **cu ochi buni** = A se uita (la cineva) cu plăcere, cu bunătate:

O privește cu ochi buni, pentru că i-e dragă.

A pune o vorbă bună pentru cineva = A interveni în favoarea cuiva:

Mai pune-o vorbă bună, dacă vrei, / Pentru această vară, pe la zei, / Să nu ne-o ia de tot sau prea curând!/ Și, dacă ne iubim de-o vreme-n gând […] (GEORGE ȚĂRNEA)

– Măi, îmi zice, ajută-l pe Doru, pune-i o vorbă bună, ce te costă?

–Pentru ce și cui să pun această vorbă? mă interesez. (ION BĂIEȘU)

A ști una și bună = A se încăpățâna în susținerea unui punct de vedere:

Eu unul știu una și bună: am o casă mare, ogradă întinsă în spate, trăiesc bine. (CEZAR GIOSAN)

A umbla cu bună dimineața = A umbla cu Moş-Ajunul la Crăciun:

Umbla în Ziua de Crăciun, nu în Noaptea de Ajun. Venea de „bună dimineața" şi corinda un corind cu bradul şi teiul. (GR. LEŞE)

A-şi face mână bună la (sau **pe lângă**) **cineva** (Pop.) = A şi-l face binevoitor pe cineva, a se pune bine (cu cineva):

Îmbrățişase legea lui Mahomet, numai şi numai ca să-şi facă mână bună la turci. (ION GHICA)

Bun la inimă = Milos, milostiv, îndurător:

Era bun la inimă [...] *şi nu asuprea pe văduvă, nici pe sărman.* (P. ISPIRESCU)

Bună treabă! (Irn.) = Halal!:

– Trebuie să-ți iasă zece mii de lei ca popa… cinci sute pe lună… Ehei… bună treabă!… (EM. GÎRLEANU)

Voi [...] *să huzuriți de căldură, iară eu să crăp de frig. Buuuună treabă!* (ION CREANGĂ)

Fii bun! = Te rog, ai bunătatea:

Prea tare nu vă grăbiți / Ci fiți buni şi zăboviți.(JARNIK-BÎRSEANU)

Na-ți-o bună că ți-am dres-o (sau **frânt-o**) = Se spune într-o situație dificilă sau inoportună:

Prin postul cel mare se răspândeşte vuiet printre dascăli despre desființarea catiheților şi trecerea celor mai tineri dintre noi la Socola. Na-ți-o bună, că ți-am frânt-o! zise Trăsnea; când la adică, nu-i nimică. (ION CREANGĂ)

Na-ți-o bună! = Asta mai lipsea!:

Ei, na-ți-o bună! Sunt şi două fete-n ceată!

– Fugi de-aici!

– Să mă bată Dumnezeu! Ei, nici acu' nu le vezi pletele? Uite-te-le! (CONSTANTIN CHIRIȚĂ)

Poamă bună (Pfm.) = Se spune despre un om de nimic, neserios, despre un derbedeu sau despre o femeie imorală:

Ascultă, poamă bună ce eşti!... Şi îndată, figurile se luminau, ca la cine ştie ce fericită veste poveste: începeau râsete, toți se apropiau de el […] (CEZAR PETRESCU)

Salomia învățase din tinerețe, pe când era la Constantinopol – că nici ea, afirmau vecinele strânse la sfat, nu fusese o poamă mai bună ca sora de la Candia […] (G. M. ZAMFIRESCU)

Una bună = O întâmplare deosebită, spirituală, o nostimadă:

Stai să-ți spun una bună...

Voie bună = Veselie:

Arald adesea călare pleacă în mândre nopți cu lună / Şi când se întoarce, ochii lucesc de voie bună. (MIHAI EMINESCU)

BUNĂTATE

A avea bunătatea să (sau **de**)**...** = A avea bunăvoința să...:

Persoana asupra căreia aveți bunătatea a face alusiuni, atât de delicate, Domnul meu, a încetat de mult de a mai fi numai o persoană simplă. (MIHAI EMINESCU)

BURDUF

A da pe cineva în burduful dracului (Reg.) = A nu se mai interesa de cineva:

Şi aşa, de la o vreme, şi prietenii şi babele, lehămetindu-se, l-au dat în burduful dracului şi l-au lăsat pe seama lui, să facă de-acum înainte ce-a şti el cu dânsul […] (ION CREANGĂ)

A face pe cineva burduf de bătaie = A-l bate tare:

L-a făcut burduf de bătaie, că nu se mai putea ridica.

A fi burduf de carte = A fi foarte învățat, a avea multă carte; a fi tobă de carte:

Doi prieteni de copilărie mersese pe la şcoli în străinătate şi învățase cartea până la brâu, adică se făcuse burduf de carte. (P. ISPIRESCU)

A lega (pe cineva) **burduf** = A lega strâns încât să nu poată face nicio mişcare. A imobiliza complet:

Au hotărât să lege burduf bou cu bou şi să-i urce în vagon pe brațe. (V. EM. GALAN)

A se face burduf (**de mâncare**) = A mânca foarte mult, a se ghiftui:

Se puse deci la mâncare şi cum fu lipit de foame... se sătură de se făcu burduf. (I. POP-RETEGANUL)

A-i face cuiva pielea burduf de cimpoi = A bate zdravăn pe cineva:

Dă-m[i] *pielea după ciocoi / S-o fac burduf de cimpoi, / Ca să cânt cu el pe ploi / Şi pielea după picioare / S-o fac cuburi de pistoale.* (POP.)

BURETE

A trece peste ceva cu buretele = A da ceva uitării; a ierta greşelile cuiva:

[…] *şi dac-ați fost în stare să treceți într-o bună dimineață cu buretele preste toată dezvoltarea istorică a țărilor, cu cât mai mult veți izbuti întru aceasta, neavând de risipit decât reparaturile făcute cu greu de conservatori.* (MIHAI EMINESCU)

A-i toca cuiva gura bureți = A flecări, a pălăvrăgi:

Îi toca gura bureți de dimineață până seara.

Doar n-am mâncat bureți nebuni! = Doar n-am înnebunit!:

[Expresia românească „doar n-am mâncat bureți" (cu sensul „doar n-am înnebunit") se referă la consumul (in)voluntar de astfel de bureți pestriți. În cantități mari ciuperca este letală. Se pare că împăratul Tiberius Claudius a fost otrăvit de soția sa Agrippina cu muscariță, ca să îl aducă pe tron pe fiul ei Nero.] (A. OIŞTEANU)]

Şi toată transformarea bruscă peste noapte, ca de-o otravă... ca şi când ai fi mâncat bureți nebuni. (OCTAVIAN GOGA)

BURIC

A dansa din buric = A dansa mişcând din abdomen şi mijloc:

Ea îşi reluă atunci dansul legănat, din buric, întorcându-se uneori ca să-şi mişte bucile albe sub nasul celor din primele rânduri. (M. CĂRTĂRESCU)

A se crede buricul pământului (Pfm.) = A se crede cel mai important dintre toți:

Nu se poate să ții pe țăran în cele mai importante relații ale vieții lui în iobăgie, iară pe de altă parte mai în fiecare an, în timpul alegerilor […] *să-i vorbeşti că el e cetățean liber, e talpa țării, e buricul pământului, e poporul suveran* […] (C. DOBROGEANU-GHEREA)

– Te crezi buricul pământului? Şi eu pot să fac ceea ce faci tu..., şi e mai mare casa mea decât a ta. (MIRCEA CRĂCIUN)

Un bărbat care are o stimă de sine peste măsură şi care se crede buricul pământului este un egoist fără seamăn. (www.eva.ro/)

Buricul pământului = Centrul pământului:

Acolo era buricul pământului, pe-acolo intrase omul cât şchiopul, cu barba cât cotul. (I. POP-RETEGANUL)

La buricu pământului e sorbu mărilor, care înghite toate apele din lume. Marginea pământului e departe tare şi niciun om n-a mers până acolo. (https://hroderic.wordpress.com/)

Copilul cu multe moaşe rămâne cu buricul netăiat = Când se apucă prea mulți de o treabă, nu se realizează nimic:

Aşa-i când sunt multe slugi la stăpân. Se-ntâmplă ca şi cu copilul când are multe moaşe. (NICOLAE GANE)

Dar cum copilul cu multe moaşe rămâne cu buricul netăiat, tot aşa şi cu justiția care încearcă să se pună pe picioare. (voxpublica.realitatea.net/)

BURSĂ

A juca la bursă = A cumpăra şi a revinde efecte de bursă, pentru a realiza un venit în urma urcării sau scăderii lor:

Brokerul Cristian Sima, fugit din țară după ce a pierdut banii mai multor investitori, a început din nou să joace la bursă. (www.wowbiz.ro/)

BURTĂ

A merge pe burtă (Arg.) = A acționa pe ascuns:

Toată lumea caută o soluție personală de supraviețuire, toată lumea merge pe burtă, de parcă am fi o specie de târâtori supraviețuitori! (ADINA DABIJA)

A se lungi cu burta la pământ = A se umili peste măsură:

Sluțenia de neom se topea de dragostea fetei, se lungea cu burta pe pământ şi umbla cu şoşele, cu moinele, să înduplece fata a-l lua de bărbat. (P. ISPIRESCU)

A sta cu burta la soare (Pfm.) = A sta degeaba:

Cei doi îi zâmbiră făcându-i semne cu mâna, apoi se priviră şi izbucniră într-un râs eliberator şi fericit. „Ne-am făcut pe luna asta! spuse taximetristul. Pot sta liniştit cu burta la soare!... Atâția bani abia dacă fac în două săptămâni!” (MARCEL SECUI)

Politiştii se chinuie de ani buni să-l prindă, însă Boerică stă cu burta la soare şi se crede Zorro. (www.infoziare.ro.)

A-şi face burta tobă = A mânca mult, fără măsură:

După două linguri de colivă bei apă cu cana până ți se face burta tobă. (ZAHARIA STANCU)

Cu cât se ținea mai mult şi burta era mai tobă, cu atât mai plăcute erau momentele eliberării, încât uneori gemea încetişor şi i se făcea ruşine până în creasta urechilor. (DAN LUNGU)

A-şi pune burta la cale = A mânca pe săturate:

După ce ne-am pus bine-rău gura la cale, ne-am covrigit împrejurul focului. (ION CREANGĂ)

BURZULUI

A-şi burzului creasta = A fi arogant:

Pân-acuma-n țara-aceasta, / Noi [boierii] *ne-am burzuluit creasta.* (VASILE ALECSANDRI)

BUSOLĂ

A-şi pierde busola (Pfm.) = A se zăpăci, a-şi pierde dreapta judecată, simțul măsurii:

De aceea, când un gânditor rămâne singur şi se află în situația de a fi şi unic repetitor, el ajunge să-şi piardă busola. (I. P. CULIANU)

BUSUIOC

A drege busuiocul (Pop.) = **a)** A se strădui să schimbe (în bine) relațiile cu cineva; a se împrieteni:

Nu trebuie să ții în tine suferința, caută o cale de a o elibera, pentru că aşa îşi va da seama şi cel care te-a rănit ce a făcut şi poate va drege busuiocul. (radioveve.ro/)

b) A repara o gafă; a salva aparențele:

Pe terenul rămas pradă pustiului, primăria a făcut fel de fel de încercări, pentru a drege busuiocul armoniei edilitare. (CĂTĂLIN MIHULEAC)

BUŞI

A buşi râsul pe cineva (Pfm.) = A izbucni în râs:

Mă buşi un râs nebun şi, râzând, mă dusei lângă Floricica. (CALISTRAT HOGAŞ)

BUŞTEAN

A ajunge să bată buştenii (Pfm.) = A deveni orb:

Sărmanul om nu mai vedea şi a ajuns acum să bată buştenii.

A dormi (sau **a fi, a sta, a rămâne** etc. **mort**) (**ca un**) **buştean** (**negru**) (Pfm.) = A dormi neclintit:

S-a uitat la Sorobetea, care dormea buştean, în lumina roşiatică a candelei îi vedea bine fața strâmbată de un sforăit tihnit. (LIVIU REBREANU)

M-am retras şi am adormit buştean, fără să-mi dau seama că în cameră existau duşmani redutabili. (CONSTANTIN ARCU)

A fi lămurit (de cineva) **buştean** (Pfm.) = A nu înțelege nimic din explicațiile cuiva:

Vedeam pe chipul lui că era lămurit buştean. Iată aici motivarea, care m-a lămurit buştean. (www.catavencii.ro)

A lămuri (pe cineva) **buștean** (Pfm.) = A explica un lucru cuiva, așa încât să nu înțeleagă nimic:

M-ai lămurit buștean cu Isosică al tău. (MARIN PREDA)

În rubrica respectivă, un text care-l lămuri buștean: procedura obișnuită de observare, fără intervenții până la clarificarea pretențiilor tuturor părților. (LIVIU RADU)

A (**se**) **lămuri buștean** = A lăsa (sau a rămâne) tot nedumerit, în urma unor explicații neclare:

Lămurit buștean, o iau la pas pe lângă gard, pe gluma de trotuar care îl străjuiește. (TONI BEGA)

BUTE

A dormi bute = A dormi buștean:

Cotoșmanul... găsi pe Peneș dormind butie sub umbra crângului. (SP. POPESCU)

Doarme bute de câteva ore și mai și sforăie de se cutremură pereții.

A face burta butie și gura pâlnie sau **a fluiera în bute** = A fi bețiv mare:

O să mănânc de- o să zică burta c-a-nnebunit gura!... Dumnezeu, ca bătrânu, ca tata, c-asta-i rugăciunea lui de toate zilele acum, zice: „dă doamne să pot să-mi fac și-n sfânta zi de joi burta butie, gura pâlnie, gâtul leică și burta balercă, amin! (CORNEL RUSU)

– Vezi, avea dreptate răposatul – și se uită instinctiv spre fotografia poștașului prizonier pe perete într-un chenar de scoici: muieratic, fluieră-bute, da' prost nu! (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A fi bute de ceva = A fi tobă de ceva:

HAZLIU: *Negreșit... e bute de bani.*

PANGLICĂ: *Nu mai încap în el... îi crapă pielea.* (VASILE ALECSANDRI)

A lega bute = A lega burduf sau cobză:

Nu l-au putut liniști pe individ până ce nu l-au legat bute.

A se duce ca vinul stricat din bute în bute = A merge din rău în mai rău:

Și văzând c-acela i-a vorbit ei bune, / Tot cu „dragă, dragă”, pân-a o supune, / Lasă-l și pe dânsul, la alt bărbat du-te, / Ca vinul cel stricat din bute în bute. (ANTON PANN)

Vorbește ca din bute = Vorbește gros:

Bărbatul vorbea ca din bute.

BUTOI

A aduce a butoi = A mirosi a butoi:

De cum a deschis gura, simțeam că aducea a butoi.

A aprinde butoiul cu pulbere = A dezlănțui un conflict:

Cu tot armistițiul încheiat și pacea umilitoare impusă, ai noștri așteaptă mica scânteie care să aprindă butoiul cu pulbere al suferințelor noastre. (BEDROS HORASANGIAN)

A fi butoi fără fund = Se spune despre cei care beau fără măsură:

Într-o zi, l-am auzit pe un prieten spunând că eram un butoi fără fund, o expresie denigratoare folosită cu privire la o persoană care poate să bea mai mult decât alții. (http://wol.jw.org/)

A vorbi ca din butoi (Pfm.) = A avea vocea răgușită:

[...] *Dar nu cunoștea, pesemne, decât unul singur, pe care-l mormăia sacadat, cu glas gros,ca din butoi.* (G. TOPÂRCEANU)

Și [dulăul] *lătra rar și gros, ca din butoi – parcă trăgea cu tunul.* (*IDEM*)

BUTUC

A dormi butuc = A dormi adânc:

Omul își încrucișă mânile pe biuroul său, își așeză bine capul și, gândind cu drag la viitorul tinerei Republice, adormi butuc. (I. L. CARAGIALE)

A fi din butuc (sau **ca butucul**) (Pfm.) = A fi prost:

Harap-Alb vede el bine unde merge treaba, că doar nu era din butuci. (ION CREANGĂ)

A lega (pe cineva) **butuc** = A lega astfel încât să nu se mai poată mişca:

Pe preot l-au găsit a doua zi într-un târziu legat butuc, cu muşchii curmați de strânsura frânghiilor, cu căluşu în gură, d-abia mai putând geme. (I. L. CARAGIALE)

Polițaiul de oraş hărțuise revolianții şi... îi legase butuc. (VASILE ALECSANDRI)

A pune pe butuci (D. o maşină, o întreprindere etc.) = A aduce în stare de nefuncționare; a strica, a falimenta:

[…] *telefonez lui IM şi îi spun că Polirom promite răspuns peste vreo săptămână. Şi că Albatrosul e pe butuci, deci nu avem cu cine trata...* (ION LAZU)

Toate combinatele sunt puse pe butuci cu toate că Mechel trebuia să investească sute de milioane de euro în ele. (www.cotidianul.ro/)

Neavând bani s-o repare, el a pus maşina pe butuci.

A-i trage cuiva butucul (Pfm.) = A înşela:

Măi, fetişoara împăratului ne-a tras butucul. A dracului zgâtie de fată! s-a prefăcut în păsărică, a zburat ca săgeata pe lângă ceilalți şi ei habar n-au despre asta. (ION CREANGĂ)

BUZAT, -Ă

A rămâne (sau **a se întoarce**) **buzat** = A rămâne (sau a se întoarce) păcălit, dezamăgit:

Un om verde şi harnic, carele... nu se întoarce buzat de la slujba cu care îl însărcina cineva. (P. ISPIRESCU)

Şi mă întorsei buzat, / Că olteanca mi-a plecat. (POP.)

BUZĂ

A avea (sau **a spune**) (**ceva**) **numai pe** (sau **din buză**) **buze** (Fam.) = A vorbi altfel de cum gândeşti:

Titu Herdelea avea pe buze un răspuns, dar tăcu văzând că Baloleanu şi Grecescu, cei chemați să vorbească, primesc fără obiecție rodomontadele [lăudoroşenie, fanfaronadă] *ofițerului.* (LIVIU REBREANU)

A bate (sau **a da, a sufla) din** (sau **în**) **buze (**sau **buză**) **= a)** A fi mânios.

După ce s-a isprăvit nunta, toți flăcăii ceilalți au rămas ca opăriți şi bătând din buze. (ION CREANGĂ)

b) A umbla fără niciun rost: **c)** A îndura o pierdere, fără a mai putea îndrepta ceva:

Dar lişițele, nefiind chioare, nici moarte, au zburat; toporul s-a cufundat, şi Prepeleac a rămas bătând în buze. (*IDEM*)

A face buze de arap (Pop.) = A fi bosumflat:

Copilul dumitale, soro, îmi face ruşine ! […] *Lasă de păr, strigă Maşotă, făcând nişte buze ca de arap.* (C. MILLER)

Făcea buze de arap, ori de câte ori îl certa cineva.

A fi cu sufletul în (sau **pe**) **buze** = A trage să moară:

Nu vedeți că de câteva zile e cu sufletul în buze şi că abia mai vorbeşte?

A fi în buza tunului = A fi expus în bătaia tunului. (Pex.) A se afla într-un loc primejdios:

Pururea în buza tunului, siliți a bivuaca [(D. unități militare): a staționa] *sub un cort.* (C. NEGRUZZI)

A-i crăpa (sau a**-i scăpăra, a-i arde**) **cuiva buza** (de ceva) (Pfm.) = A avea mare nevoie de ceva:

Ar fi vrut să fumeze. Îi crăpa buza ... (CEZAR PETRESCU)

Bietului om îi ardea buza să cumpere şi el, dar n-avea bani.

A întoarce buza pe dos = A se supăra tare, mai ales fără motiv; a se bosumfla:

Degeaba ai întors buza pe dos, pentru că n-ai niciun motiv.

A rămâne (sau **a se întoarce**) **cu buza umflată** (sau **buzele umflate**) = A rămâne (sau a se întoarce) păcălit:

Îi era să nu-și piarză slujba și să rămâie cu buzele umflate. (P. ISPIRESCU)

A scoate din buza morții = A scăpa (pe cineva) de la moarte:

După ce l-a scos din buza morții, acum se credea viteaz și povestea ce erou a fost el.

A se șterge (sau **a se linge, a se spăla**) **pe buze** (Pfm.) = A fi silit să renunțe la ceva:

De data asta o să trebuiască să te lingi pe buze și să mai faci și ce spunem noi.

A vorbi în buze = A bolborosi:

Vorbea, vorbea și vorbea... Clămpănea, surd, din buze. În ultimii nouă ani sunt văzuți tot mai numeroși oameni din urbea noastră care vorbesc singuri. (VIRGIL RAȚIU)

A-și linge buzele după ceva (Pfm.) = A-și dori foarte mult ceva:

– Îți dau eu o fată, domnișorule, de să te lingi pe buze. Ușoară ca pana și frumoasă ca o domnișoară…(LIVIU REBREANU)

Cu cât se apropiau sărbătorile, cu atât țăranii le doreau mai tare, lingându-și buzele mai dinainte în vederea ospățurilor obișnuite și atât de mult așteptate. (*IDEM*)

Azi am întîrziat olecuță, dar avem niște bunătăți, să-ți lingi buzele, nu alta. (CONSTANTIN CHIRIȚĂ)

A-și mușca buzele (Pfm.) = A regreta:

Știi că, atunci când minți, ai obiceiul de a-ți mușca buzele pe interior? Faye lăsă să-i scape un oftat adânc. Știi ce? Și chiar dacă mi-a păsat atunci, nu-mi mai pasă acum, mai zise ea, coborându-și genele și având grijă să nu-și mai muște buzele. (MIHAELA GHEORGHE)

Dar lișițele, nefiind chioare, nici moarte, au zburat; toporul s-a cufundat, și Prepeleac a rămas bătând în buze. (ION CREANGĂ)

BUZĂU

A sta buzău [Derivat de la **buză**] = A sta bosumflat, îmbufnat:

Stând el și privind din ușă, zise: După ce zise el asfel, plecă ș-acolo mergând /Găsi pe muierea încă pe bărbatu-și judecând.

– Ba prea bine, zău! /Ești bună de-l lași să plângă ș-îngădui să-ți stea buzău. (ANTON PANN)

BUZIȘ

A merge buziș (Pfm.) = A merge într-o parte:

Și o trăsură de târg, trasă de patru cai negri înhămați buziș, se vedea venind în goană, într-un nor de praf, pe șoseaua Bacăului. (JEAN BART)

BUZIȘOARĂ

A-și strânge buzișoarele (Fam.) = A nu mai flecări:

Te-aș vârî în sân, dar nu încapi de urechi... Ia mai bine ogoiește-te oleacă și mai strânge-ți buzișoarele acasă. (ION CREANGĂ)

BUZNA

A da (sau **a intra**) **buzna** = A năvăli (undeva) pe neașteptate, a se repezi să intre sau să iasă:

La cutremur mulțimea vitează a urmașilor lui Avraam și Isac a crezut să s-a rupt grinzile casei ș-a dat buzna la ferești și la ușă. (MIHAI EMINESCU)

Primarul Ion Pravilă dădu buzna la jandarmerie. (LIVIU REBREANU)

BUZUNAR

A avea (ceva) **în buzunar** (Pfm.) = A fi sigur, de mai înainte, că va dispune de ceva:

Ea se lăuda că are examenul în buzunar.

A avea pe cineva în (sau **la**) **buzunar** (Pfm.) = A dispune de cineva:

Cum să se facă mai bine și la ce s-ar face? Milionul de oaspeți în hanul Americei dunărene își caută de afaceri și-i au în buzunar pe patrioții de industrie. (MIHAI EMINESCU)

A cunoaşte ca pe propriul buzunar (Fam.) = A cunoaşte foarte bine:

Faptul că nu are nicio orientare îl excită la maximum. Încotro omule? Încotro? Cunoaşte Bucureştiul ca pe propriul buzunar. (DAN STANCA)

A da din buzunar (Pfm.) = A plăti din banii proprii o pagubă (de care nu eşti răspunzător):

Până la urmă şoferul a trebuit să dea din buzunar, chiar dacă n-a fost vinovat.

A face (cuiva) **buzunar** (Arg.; d. frizeri) = A tăia clientul cu briciul pe un obraz:

Frizerul i-a făcut un buzunar de toată frumuseţea…

A fi (**tot**) **cu mâna în** (sau **la**) **buzunar** (Pfm.) = **a)** A fi darnic; a fi cheltuitor; a fi obligat să cheltuiască mereu:

Cum face, cum drege, că mereu e cu mâna la buzunar…

b) (Trs.) A fi leneş:

E tot cu mâna-n buzunar şi se plimbă de ici-acolo.

A-i mânca (cuiva) **raţele din buzunar** (Pfm.) = A fi mic, pipernicit şi prost:

Este-nalt şi cocorat şi-i mănâncă raţele din buzunar. (P. ISPIRESCU)

C

CACEALMA
A trage cuiva o cacealma = A înşela, a păcăli pe cineva:

Mai rău decât orice cumătră care trage cu urechea, Nixon va iniția celebra afacere a ascultării telefoanelor [...] *Cacealmaua cea mare o trage însă colegul său german, cancelarul Willy Brandt, cu dosar de activist KGB.* (MIRUNA MUNTEANU)

A umbla cu cacealmale = A umbla cu înşelăciuni, cu păcăleli:

Umblați cu prafuri în ochi fără ruşine. Dar tu ce crezi că lumea-i chiar proastă, nu vede că umblați cu cacealmale. (http://m.b1.ro/)

CADAVRU
A călca sau (**a trece**) **peste cadavre** = A fi lipsit de orice scrupule în atingerea unui scop:

Este tiparul din care fac parte oportuniştii [...] *care se remarcă doar printr-o dorință arzătoare de a călca peste cadavre pentru orice le-ar putea aduce lor un beneficiu personal.* (http://politicstand.com/)

Într-o seară, după un miting la Oranki, ne strigase cu vocea ei spartă, de bețivă: „Vom trece peste cadavrele voastre şi nu ne vom lăsa până ce nu ne vom face stăpâni în România”. (DIMITRIE BEJAN)

Nimic nu rezistă şi totul este călcat în picioare, în folosul celulei netrebnice care bate din picior, calcă peste cadavre de inimi, numai ca ea să fie ghiftuită, fericită în stil aşa zis modern. (MARIA COGĂLNICEANU)

Cadavru viu (sau, fam. **ambulant**) = Om foarte slab şi palid:

Dar deturnat el recăzu în caos / Cadavru viu, l-învăli într-o raclă / Albastră. (MIHAI EMINESCU)

*Bolile cu care a fost încărcat l-au determinat să se legitimeze el însuşi cu calificativul de „*cadavru viu*”.* (VASILE MUSCĂ)

CAFTAN
A îmbrăca caftanul = A deveni domn sau boier:

L-a îmbrăcat în caftan de boier cu barbă. (ION GHICA)

Mâne dimineață să te înfățoşezi la curte în spătărie, spre a îmbrăca caftan de vornic mare. (C. NEGRUZZI)

A lua un caftan (Fam.) = A căpăta bătaie:

Ar avea haz să ieu un caftan. (VASILE ALECSANDRI)

A umbla îmbrăcat (**cu** sau **în**) **caftan** = A se ridica la rangul de domn sau de boier:

După ce dar au îmbrăcat caftan de domnie, au scris cărți în țară, rânduindu caimacami ca să poarte grija de trebile țării, scriindu-le cu blândețe şi cu bune făgăduiale, că vor avea milă şi cinste. (RADU POPESCU)

CAIAFĂ
A fi caiafă = A fi fățarnic:

Atunci era un moşneag cu chipul de Caiafă, cu barba albă ruginită. (OCTAVIAN GOGA)

Te socotea şi-acum „caiafă”, adică omul şefului, mai cu seamă că şeful nu te bătuse niciodată. (ION PAS)

A trimite (sau **a purta, a duce**) **de la Ana la Caiafa** = A trimite un solicitator dintr-un loc în altul (purtându-l cu vorba):

De douăzeci şi şase de ani românii bucovineni se plimbă de la Ana la Caiafa, pe la naltele scaune, cum zic ei, pentru a putea exercita un drept garantat de constituție [...] (MIHAI EMINESCU)

Până în ziua de astăzi birocrația din România a trimis familia copilului de la Ana la Caiafa. (http://observator.tv/)

CAID
A face caid = A înregistra:

Aşadar, sultanul, prin un firman adresat domnului Alexandru Mavrocordat din anul Egirei 1200 (1785) pe la sfârşitul lunii gemaziel

ahir [iulie], *arată că încredințându-se din caidurile* [arhivele] *împărăției de acest drept legiuit a Moldaviei, îl întăreşte şi porunceşte a fi pururea nestrămutat.* (C. NEGRUZZI)

CAIMAC

A lua caimacul (Fig.; fam.) = A-şi însuşi partea cea mai bună:

Dacă ieşea bine, toată lumea era mulțumită şi colonelul lua caimacul. Dacă ieşea prost, numai căpitanul îşi frângea gâtul... (MARCEL SECUI)

Unitatea militară de la Corbu va lua caimacul samsarilor imobiliari din zonă. (http://www.telegrafonline.ro/)

CAL

A avea ochelari de cal = A refuza perceperea realității în întreaga ei complexitate; a fi retrograd:

Radu Călin Cristea are ochelari de cal: vede doar contractele Realității TV, nu şi pe cele ale Antenei 3. (http://cutiapandorei.net/)

Un exemplu public sunt politicienii în campanie, care se comportă de parcă ar avea ochelari de cal şi ignoră totul în jur. (www.danielsima.ro/)

Profesorul care nu permite şi nu încurajează diversitatea operațiilor în tratarea problemelor, pune „ochelari de cal" intelectului elevilor, restrângându-le viziunea doar în direcția în care mintea profesorului este întâmplător de acord. (IOAN CERGHIT)

A fi (sau **a ajunge**) **cal de poştă** = A fi întrebuințat la toate; a alerga mult:

Sărmane, biete Barbule! ai ajuns cal de poştă împregiurul horii. (VASILE ALECSANDRI)

Ambii părinți tresar, ridicându-şi speriați capetele, apoi tatăl lor, printre buzele întredeschise, rosteşte ironic: Da! Ai dreptate, tu nu mai eşti prințul Alexandru… Nu eşti prinț, ci cal de poştă eşti acum, veşnic cal de poştă! Cal de poştă pribeag, colindând lumea, biciuit de soartă, cutreierând numai țări străine şi nici o dată țara ta. Cal de poştă, fugar fără răgaz, fără odihnă, fără scop şi menire pentru a-ți curma mersul vagabond […] (http://www.replicahd.ro/)

A fi (sau **a juca**) **pe cai mari** (Arg.) = A avea o poziție socială bună; a avea o funcție importantă:

În timp, l-a creat pe Sebastian Ghiță: tânăr, ambițios, prieten cu serviciile, unul dintre cei mai mari abonați la banul public. Acum, Ghiță joacă pe cai mari. (http://www.ziarulatac.ro/)

A face (sau **a ajunge**) **din cal măgar** = A face să ajungă sau a ajunge într-o situație mai rea decât cea inițială; a decădea, a se compromite:

Apoi nu mă faceți din cal măgar, că vă veți găsi mantaua cu mine. (ION CREANGĂ)

Cumătră, lasă-te păgubaşă, că niciodată n-ai să poți să faci din cal măgar. (POP.)

A sări peste cal = A depăşi limita admisă, a exagera:

Dacă-i vin şi pofte bărbăteşti, poți să-l mai laşi să pună mâna pe tine, dar vezi să nu sari tu peste cal... (EMIL MLADIN)

Unii dintre aceştia, timorați că îşi vor pierde locul, s-au înregimentat imediat în opera de păstrare a dogmaticii comuniste, ba chiar au inventat noi metode de a sări peste cal. (http://www.zf.ro/)

A visa (sau **a vedea, a spune**) **cai verzi** (**pe pereți**) = A-şi închipui (sau a spune) lucruri fantastice, imposibile, de necrezut:

Cred că visezi cai verzi, prietene. (EUSEBIU CAMILAR)

Ia păziți-vă mai bine treaba şi nu-mi tot spuneți cai verzi pe păreți, că eu sunt Stan pățitul. (ION CREANGĂ)

A se băga ca musca-n curul calului (sau **în lapte**) (Arg.) = A fi inoportun:

„Aşa, ține-i palma, Paganel, eu vreau să-l fac băiat de salon şi tu te bagi ca musca-n curul calului." (DAN LUNGU)

Responsabilitatea pentru neplăcuta situație îi aparține însăşi, care s-a băgat aiurea („ca musca-n fundul calului", cum spune Titu Maiorescu), atacându-l pe Raed Arafat si forțându-i indirect demisia. (http://www.revista22.ro/)

A-şi juca calul = A-şi face mendrele:

Ştiu eu năzdrăvănii de-ale spânului; şi să fi vrut, de demult i-aş fi făcut pe obraz, dar lasă-l să-şi mai joace calul. (ION CREANGĂ)

(**A fi**) **cal de bătaie** = (A fi) persoană hărțuită, muncită de toți:

Când Adam îşi aminti de el, nu-l mai găsi. Îi trebuia negreşit un cal de bătaie. (ION VINEA)

El era calul de bătaie din primărie.... de altfel pentru Dada întreaga artă şi întreaga civilizație umană au fost un „cal de bătaie”. (MATEI VIŞNIEC)

Calul are patru picioare şi tot se poticneşte = Pot greşi şi cei deştepți:

Nu-i vorbă, m-am poticnit şi eu în viața asta. Fiecare om, o dată sau de două ori, se poticneşte în viață. Calul, că-i cu patru picioare, şi tot se poticneşte. Şi-i rău că se întâmplă una ca asta. (http://glasul.md/)

Calul bun se vinde din grajd = Lucrul bun nu are nevoie de reclamă:

Calul bun din grajd se vinde şi mai bun preț pe el prinde. (ANTON PANN)

Calul bun se vinde din grajd, spune o vorbă veche. Ei, să nu credeți că vi se oferă un bilet dus-întors până în Elveția. (http://www.baabel.ro/)

Calul de dar nu se caută la dinți (sau **în gură**) = Lucrurile primite în dar se iau aşa cum sunt, fără să se mai țină seama de defecte:

Primeşte orice-ți vor da. Calul de dar nu se caută-n gură; şi cine n-are ochi negri, sărută şi albaştri. (C. NEGRUZZI)

Calul râios găseşte copacul scorțos = Cine se aseamănă, se adună:

[…] *şi se potriveau amândoi aceşti boieri într-o fire, după cum se zice: „calul râios găseşte copacul scorțos”*. (ION NECULCE)

O fugă de cal = Distanță nu prea mare:

Aud, cucoane?... dacă-i lungă poşta denainte?... Ba nu... ian cât cole, o palmă de loc, o fugă de cal... N-ai apucat a porni bine şi ai şi ajuns. (VASILE ALECSANDRI)

Vrei, calule, orz (sau **ovăz**)**?**= Nu e nevoie să mai întrebi când vrei să-i faci cuiva bine:

După ce a plecat chelnerul, lăsând pe masă toate bunătățile […] *m-a întrebat dacă mi-ar plăcea să joc tenis, să fac schi, să călăresc, să conduc maşina. Am surâs trist.*

– Calule,vrei ovăz? (CELLA SERGHI)

Li se promite în treacăt şi că „se dă ceva” de mâncat şi băut şi ca va fi şi o tombola. Vrei, calule, ovăz?(http://www.baabel.ro/)

CALD, -Ă

A fi nici caldă, nici rece = A fi aşa şi aşa:

Pregătea tot, verifica tot, gusta tot, să nu fie nici prea cald, nici prea rece, nici prea sărat, nici prea dulce, nici crud, dar nici răscopt. (TATIANA NICULESCU BRAN)

Încălzire climatică: Europa, nici caldă, nici rece. (http://www.voxeurop.eu/)

A fi cald nemțesc (Gmț.) = A fi frig:

A veni gerul din Deutschland, acela de care se plângea Corina zilele trecute. Asta mi-a adus aminte de o expresie nostimă pe care o ştiu de la tatăl meu, care în tinerețe a făcut ucenicia ca ceasornicar la un meseriaş sa din Reghin: „cald” nemțesc! Adică frig! Şi într-adevăr, e frig de crapă pietrele. (http://medici89.ro/)

A le spune calde = A spune minciuni, a spune braşoave:

Ea avea darul de a le înflori sau de a le spune calde…

A lua cu cald = A avea febră:

Tuşea zgomotos şi îl lua cu cald.

A nu-i fi (sau **a nu-i ține**) **nici de cald, nici de rece** = A-i fi indiferent:

Când eşti mort, în pământ nu-ți e nici cald, nici rece, nici bine nu-ți este şi nici rău. (ZAHARIA STANCU)

Voia ceva şi nu voia, dar ce voia, nici el nu-şi da cu mintea. .... da petreceri, mese cu muzici, doar l-a mai înveseli, da toate nu-i făceau nici cald, nici rece… (e-calauza.ro/)

A-i ține cuiva cald (sau **de cald**) = A-i fi de folos; a-i prinde bine:

Acum ştiu: umbra lui Nichita – ucenicul lui Rilke şi al lui Blaga – îmi va ține de cald. (AURA CHRISTI)

Limba care ne ține loc de patrie, atunci când patria nu ne mai ține de cald. (LUCIAN MÎNDRUȚĂ)

Ceea ce îmi povesteşti nu-mi ține de cald.

Bun ca pâinea caldă = Bun la suflet, mărinimos:

Era bun ca pâinea caldă, / moldovean cu stea în frunte, / om făcut dintr-o bucată, / răsturna cu pumnul munte; (DUMITRU MATCOVSCHI)

În rugăciunea Tatăl nostru aşa ne rugăm: „Pâinea noastră cea spre ființă dă-ne-o nouă astăzi". Noi spunem despre cineva că „este pâinea lui Dumnezeu", sau „este bun ca o pâine caldă". (http://www.actualmm.ro/)

CALE

A aduce la cale (sau **la calea cea bună**) (pe cineva) = A îndrepta purtarea cuiva, a cuminți (pe cineva):

Degeaba l-au luat cu binişorul, degeaba l-au bătut ca pe hoții de cai, degeaba au dat slujbe la biserică; la calea cea bună tot nu l-au putut aduce. (MIHAIL SADOVEANU)

A avea calea cuvintelor (Înv.) = A avea libertatea de a vorbi:

Atunce având cale Grigorie-vodă cuvintelor sale, au spus vezirului cum au sfătuit pre Husain-paşa să iasă din şanțuri cu oastea. (ION NECULCE)

A face cale (sau **a da, a trage**) **calea** (sau **drum**) (cuiva) = **a)** A lăsa să treacă (pe cineva); a da drumul (cuiva):

Auzind aşa [ienicerii] *le tot făcea cale.* (ION NECULCE)

Cuza-vodă, înțelegând că trebuie să fie vrun suflet necăjit, face semn să i se deschidă calea. (ION CREANGĂ)

b) A ajuta să treacă, să se răspândească:

Să face cale ceiialalte învățături. (VARLAAM)

A face cale întoarsă = A se întoarce din drum:

Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale, / Să ne dai un semn şi nouă de mila Măriei-Tale ...(MIHAI EMINESCU)

Acolo ne vom odihni puțin înainte de a face cale întoarsă. (GH. VÎRTOSU)

A fi pe cale = A călători:

De ani e pe cale... Se vede în fine / Cuprins de pustiuri, de negură pline […] (MIHAI EMINESCU)

A fi pe cale de a… (sau **să…**) = A fi pe punctul să…:

Jucați pantomimă, lăsați-l să-şi dea cu părerea despre cum să mai aranjați lucrurile prin casă, ce ați putea face cu obiectele vechi pe cale de a fi aruncate, dacă le mai putem găsi o destinație. (IRINA PETREA)

A fi sau **a sta, a se pune în calea cuiva** ori **a-i sta cuiva în cale** = A se afla sau a ieşi înaintea cuiva, împiedicându-l (să înainteze, să facă un lucru etc.):

O, tu nici visezi, bătrâne, câți în cale mi s-au pus! / Toată floarea cea vestită a întregului Apus […] (MIHAI EMINESCU)

A găsi (sau **a afla, a crede, a socoti** etc.) **cu** (**fără de**) **cale** = A socoti că este (ne)potrivit:

Mă-nroşeşte singur gândul / Că tu ai aflat cu cale / Tocmai azi să pui la probă / Inima nevestei tale. (G. COŞBUC)

A găsit cu cale să deie fata după feciorul moşneagului. (ION CREANGĂ)

A i se închide cuiva calea (**în codru**) = A nu putea merge mai departe; a fi silit să renunțe (la ceva plăcut):

Şi merg ei o zi, merg două, şi merg patruzeci şi nouă, până ce de la o vreme le întră calea în codru şi atunci numai iaca ce le iesă înainte un om spân (ION CREANGĂ)

A-i ține (sau **a-i aține**) **calea cuiva** = A urmări pe cineva în mod insistent pentru a-i câştiga bunăvoința; a pândi trecerea cuiva:

Într-o duminică, după predică, Fănică i-a ținut calea preotului să i-l boteze pe Tudorică [...] (CRISTIAN TEODORESCU)

Îi mână c-un harapnic ce-n urma lor pocneşte / Şi ca un şarpe negru prin aer se-nvârteşte. / Ursan le-aține calea şi caii stau în loc. / Apoi către voinicul ce poartă busuioc [...] (VASILE ALECSANDRI)

A ieşi (sau **a se duce**) **în calea cuiva** = A întâmpina pe cineva:

Şi ca la mândre nunți de crai, / Ieşit-a-n cale-ales alai. (G. COŞBUC)

Țugulea se duse mai întâi în calea zmeului celui mai mare. (P. ISPIRESCU)

A merge cale de două (sau **trei, patru** etc.) **zile** (**poşte** etc.) = A merge o distanță foarte mare :

Şi merg ei, şi merg, cale lungă să le-ajungă, trecând peste nouă mări, peste nouă țări şi peste nouă ape mari, şi într-o târzie vreme ajung la împărăție. (ION CREANGĂ)

A o lua pe altă cale = A încerca prin altă metodă:

În cele din urmă a trebuit s-o ia pe altă cale, mult mai simplă, şi a reuşit să rezolve problema.

A pune la cale = **a)** (Cu privire la lucruri) A pregăti ceva, a se îngriji de ceva, a aranja, a hotărî:

Apoi, după aceea, lucrurile s-au pus repede la cale. (MIHAIL SADOVEANU)

Chiar în acea zi, cătră sară, baba începu să puie la cale viața nurori-sa. (ION CREANGĂ)

Puse toate alea la cale pentru drum. (P. ISPIRESCU)

Să punem la cale o cununie. (VASILE ALECSANDRI)

b) (Cu privire la persoane) A sfătui, a îndruma, a povățui, a îndemna (de obicei la rău):

Baba pune la cale şi pe feciorul cel mijlociu, şi-şi ia un suflet de noră întocmai după chipul celei dintâi. (ION CREANGĂ)

c) A aplica cuiva pedeapsa cuvenită, a învăța minte pe cineva:

Pe urs l-am pus eu la cale. (*IDEM*)

Aşteaptă... Cocolitule... te-oi pune eu la cale şi pe tine acuşi. (VASILE ALECSANDRI)

A pune țara la cale = A discuta multe şi de toate:

Ei pun țara la cale în ziua de astăzi, ei sunt şi numai ei adevărați români cu iubire de patrie, căci au luat patriotismul în otcup... [bun sau venit al statului dat în arendă] (VASILE ALECSANDRI)

A(-şi) lua (sau **a apuca**) **calea** = A pleca, a porni la drum:

Şi apucând calea către răsărit, s-a dus. (P. ISPIRESCU)

El îşi luă calea iar spre pământ. (MIHAI EMINESCU)

A-şi căuta (sau **a-şi vedea**) **de cale** ori **a se duce în cale-şi** = A nu se amesteca în treburile altuia:

Femeia era o persoană retrasă şi îşi vedea de cale, fără să se amestece în treburile altora.

A-şi face (sau **a-şi tăia**) **cale** = **a)** A-şi face drum de trecere:

Sus la munte, jos la vale, şi-au făcut duşmanii cale. (MIHAI EMINESCU)

Ca un vâslaş aprins îşi taie cale. (OCTAVIAN GOGA)

b) A-şi căuta prilej; a-şi găsi de treabă undeva:

Îşi face cale pân-la puț, ca să se întâlnească cu el. (POP.)

Cale bună sau **bună calea!** = Urare făcută la plecarea cuiva. Călătorie plăcută!:

– Noroc bun să dea Dumnezeu, nea Vântule.

– Cale bună, dragul meu, îi răspunse Vântul. (P. ISPIRESCU)

Calea-valea (Pfm.) = Treacă-meargă:

Şi când ai avea încaltea un cal bun, calea-valea, dar cu smârţogul ista îţi duc vergile. (ION CREANGĂ)

Ce mai calea-valea (Pfm.) = Ce mai încolo şi încoace:

– *Eu, domnule părinte, spun drept, îs mare păcătos…* [...] *Aşa-s eu, ce mai calea-valea!… Ce-i drept nu-i păcat, aşa-i, domnule părinte?* (LIVIU REBREANU)

CALENDAR

A face cuiva capul calendar (Pfm.) = A zăpăci pe cineva, spunându-i foarte multe lucruri:

Al dracului lighioaie mai eşti! Destul acum, că ne-ai făcut capul călindar. Cine-a mai dori să facă tovărăşie cu tine aibă-şi parte şi poarte-ţi portul. (ION CREANGĂ)

A se uita ca mâţa (sau **pisica**) **în calendar** (Pfm.) = A privi (la ceva) fără a pricepe nimic:

Vizitatorii, ademeniţi de calificativul „celebru", cereau un catalog, se uitau la tablouri ca pisica în calendar (H. PAPADAT-BENGESCU)

Cineva-mi spunea că atunci când intră pe blogu-mi se uită ca mâţa la calendar. Nu înţeleg de unde expresia asta, pisica mea nu se uită la calendar (*şi am vreo 2 calendare prin casă!*) (http://www.lilisor.net/)

A-şi face capul calendar (sau **din cap**) **calendar** (sau **ceaslov**) = A-şi încărca memoria cu fleacuri:

C*u prostiile voastre îmi faceţi capul călindar.* (MIHAIL SADOVEANU)

Destul acum că ne-ai făcut capul călindar. (ION CREANGĂ)

Vorbesc puţin şi ascult mult, adecă îmi fac capul ceaslov, de havadişuri, fără ca alţii să poată afla de la mine ceva. (NICOLAE FILIMON)

Eu o chem şi-i spui de toate, / Multe toate, / Multe bune şi-n zadar, / Nu-mi faci capul călindar! (G. COŞBUC)

A-şi pierde călindarul (Pop.) = A nu şti ce zi este; a se zăpăci:

Dar ce să vezi? în loc să le sărute mânile şi să le mulţumească, ei se fac de către pădure şi încep cu libertatea, egalitate, fraternitatea şi suveranitatea, încât bătrânii-şi pierd cu totul călindarul. (MIHAI EMINESCU)

CALIMERĂ

A se schimba calimera (Fam.) = A se schimba situaţia:

Ei, dar la „joia tineretului" se schimba calimera. Aici cei vârstnici nu erau admişi, nici măcar tinerii căsătoriţi. Participau numai adolescenţi, în devălmăşie […] (IOAN GROŞAN)

A (**se**) **strica calimera** = A se strica prietenia:

A, dacă ai fi de o teapă cu mine, s-ar strica calimera. Ţi-aş face un carambol să mă ţii minte. (ION VINEA)

L-ai auzit vreodată pe amicul tău scriitor spunându-ţi că nu-şi doreşte să strice calimera dintre voi doi? (http://hyperliteratura.ro/)

CALUP

A mânca (sau **înghiţi**) **calupul** = A fi sau a se lăsa înşelat:

Până la urmă, ea a trebuit să înghită calupul, dar nu i-a mai vorbit mult timp.

A pune (sau **a trage**) **cuiva calupul** = A păcăli pe cineva:

L-am pus în calup pe ciubotar. (VASILE ALECSANDRI)

CANON

A pune la canon = A pedepsi:

Dă-mi canon, sfinţite părinte, ca să-mi aduc aminte în toate zilele vieţii mele şi să nu mai păcătuiesc. (MIHAIL SADOVEANU)

Andrei lasă puşca în strană, anină chimirul cu pistoalele şi începe canonul. (GALA GALACTION)

De să va apuca acel om înaintea voastră, cu chezăşie bună, că nu va mai pârî pre nimeni, în viaţa lui, voi să faceţi ertăciune, dându-i şi canon, apoi să se şi cuminece. (ANTIM IVIREANUL)

CANTITATE

Cantitate neglijabilă = Lucru (sau persoană) de mică importanță, de care nu trebuie să se țină seamă:

Dar „Amintirile căprarului Gheorghiță” nu sunt complete, căci căprarul ne spune foarte puțin despre relațiile soldaților cu ofițerii, pentru care el are un fel de dispreț, tratându-i ca pe-o cantitate neglijabilă, ceea ce e greșit [...] (G. IBRĂILEANU)

CAP

A cădea (sau **a veni, a se sparge** etc.) **pe** (sau **de, în**) **capul cuiva** (D. o situație neprevăzută, un necaz etc.) = A veni asupra cuiva tot felul de neplăceri și necazuri, a-l lovi o nenorocire:

Iată vijelie sălbatică vine de la Domnul, vijelie groaznică, și va cădea pe capul necredincioșilor. (BIBLIA)

[…] *greutăți mari, primejdii poate, cari ar urma de aci, nu l-ar privi de loc pe acest patriotic și național guvern; toate s-ar sparge în capul țării.* (I.L. CARAGIALE)

A cădea pe capul cuiva = A sosi pe neașteptate la cineva (creându-i neplăceri, deranj):

Când auzi fata cea mică a împăratului urgia tatălui său, ce cădea pe capul ei, intră în fundul pământului de mâhnire căci se supărase tată-său [...] (ION CREANGĂ)

A da (ceva) **peste cap** = **a)** A schimba cu totul ordinea lucrurilor, a ideilor, a unui program stabilit etc.:

Însă, deși câteodată îmi treceau pe deasupra capului valuri mari și mă făceau să înghit fără voie apă amară și sărată, deși altă dată ele, zdrobindu-se chiar în pieptul meu, îmi frângeau șalele și mă dau peste cap, aceste mici întâmplări adăugau o nouă mulțumire petrecerii mele de înotător. (VASILE ALECSANDRI)

,,Când mergeam peste hotare, Ceaușescu schimba vizita: nu mai mergem încolo, să fie aia, să fie ailalta. Îi dădea peste cap, încât șeful protocolului din Egipt […] *primea concediu o săptămână, atat de mult îl năuceam”, își amintește fostul ministru de Externe* […].
(http://adevarul.ro/)

b) A lucra repede, superficial, de mântuială:

Dacă dai temele peste cap în fiecare zi, n-o să promovezisemestrul ăsta.

A da (pe cineva) **peste cap** = **a)** A trânti (pe cineva) la pământ:

Și fiindcă Sărăcia tot cam întârzia, o lovi o dată cu mițele de-i merse fulgii, și o dete peste cap, mai către ușă. (P. ISPIRESCU)

b) A da jos (pe cineva) dintr-o situație, a doborî, a învinge:

Pe când trupele noastre, încredințate unui general cu nervii bolnavi, erau date peste cap în Dobrogea, până ce un ofițer superior în subordine, ca Rasoviceanu, a dat curaj de rezistență soldaților […] (NICOLAE IORGA)

A da cu capul de prag = A trage învățăminte dintr-o întâmplare neplăcută, dintr-un insucces:

Până nu dai cu capul de pragul de sus, nu vezi pe cel de jos. (P. ISPIRESCU)

Tu ești un copil de ieri-de-alaltăieri, nu știi nimic. Ascultă-mă pe mine, că sunt lup bătrân, am dat cu capul de pragul de sus și am văzut pe cel de jos. (NICOLAE FILIMON)

A da cuiva la cap = **a)** A lovi; a ataca cu violență pe cineva:

Mă, cu indivizi de ăștia nu trebuie să fii milos. L-ai văzut tu pe ăsta? […] *E un triumfător. Azi îi dai la cap, și mâine ți se cocoțează în cap.* (ANTON BACALBAȘA)

Publicul țipa, făcea spirite, încuraja, se indigna când lupta nu era destul de aprinsă. «Dă-i la cap, Lucică!» (ANTON HOLBAN)

b) A omorî. **c)** A distruge pe cineva (cu vorba sau cu scrisul):

Păzea, că muza mi-i fecundă / Și când te-oi prinde nu te scap: / Cu șapte rime pe secundă / Îți dau la cap ! (G. TOPÂRCEANU)

A da de cap (sau **de căpătâi**) = **a)** A ajunge la sfârșit:

Nu-i mai dădeau de capăt [poveștii] (MIHAI EMINESCU)

b) A găsi ac de cojocul cuiva, a-i veni de hac cuiva, a o scoate la capăt:

Şase argaţi nu le da de cap [*vitelor*]*, până nu se potoleau de bunăvoie.* (BARBU DELAVRANCEA)

c) (Fig.) A descifra, a descâlci, a descurca, a înţelege, a lămuri, a tălmăci:

Mulţi s-au ispitit a deslega cimilitura, nemini nu-i dă de căpătâi. (B. P. HASDEU)

A da din cap = A clătina capul în semn de aprobare, de refuz etc.:

Gentlemanul, rece, dă din cap în semn de afirmare... Impiegatul îi dă un peticel de hârtie cu un număr şi-i arată la ce guichet se face plata cecurilor... (I. L. CARAGIALE)

A da peste cap (paharul, băutura etc.) = A înghiţi dintr-o dată conţinutul unui pahar, al unei căni etc.:

Preotul care citise toată dimineaţa, se repezise acasă să dea un păhărel de ţuică peste cap şi să mănânce... Vorba proverbului: „Morţii cu morţii”... (AL. MACEDONSKI)

Preotul luă o ulcică de pe o policioară, bătută în peretele de lut, o puse la canea, apoi îi dădu să beie: – Dă-o peste cap!... Aşa! (EM. GÎRLEANU)

A face (ceva) **din** (sau **de**) **capul său** = A face (ceva) fără a se consulta cu nimeni:

– Fătul meu, bun tovarăş ţi-ai ales; de te-a învăţat cineva, bine ţi-a priit, iară de-ai făcut-o din capul tău, bun cap ai avut. (ION CREANGĂ)

A face cuiva de cap sau **a pune capul cuiva** (Îvp.) = A omorî pe cineva:

Hotărâră să-i facă de cap. (POP.)

A face (cuiva) **capul mare** (Arg.) = A izbuti să convingă (pe cineva) de necesitatea unei acţiuni:

Nu s-a lăsat până nu i-a făcut capul mare şi l-a convins că trebuie să dea examenul.

A fi (sau **a rămâne, a umbla**) **de capul său** = A fi (sau a rămâne etc.) liber, independent, nesupravegheat:

Are să urmeze cum ştim noi, nu cum vrea el, că doar nu-i de capul său. (ION CREANGĂ)

A fi bun (sau **uşor**) **la** (sau **de**) **cap** sau **a avea cap uşor** = A fi deştept:

Ţăranul se uită în râpă, o văzu plină de bolovani şi se-nfricoşă:

– Bun cap mai ai! Da dacă s-or lovi de chetri? (EM. GÎRLEANU)

A fi cap tăiat (cu cineva) = A fi leit cu cineva, a avea o mare asemănare:

Bietu bărba-su, îl văzuse-n poze, cu el seamănă Ivona, cap tăiat: slab şi nalt, şi cu nasul lung, nu prea vorbea de el madam Ioaniu. (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

A fi greu (sau **tare**) **de cap** sau **a avea cap greu** = A pricepe cu greutate, a fi prost:

Cum văd, eşti cam greu de cap. (ION CREANGĂ)

A homoti de cap (Reg.) = A cicăli (pe cineva), a bate la cap (pe cineva):

Băiatul îl homotea de cap pe bunic cu fel de fel de rugăminţi şi de năzdrăvănii.

A-i da de cap = A rezolva; a învinge:

A fost greu, dar i-au dat de cap problemei de geometrie.

A-i deschide (cuiva) **capul** = A face pe cineva să înţeleagă ceva, a lămuri:

Optimist spun toate lucrurile astea, poate i se deschide cuiva capul… (http://www.cabral.ro/)

A-i ieşi capul prin păr (Arg.) =A fi tuns zero:

Te-a tuns şi acum parcă-ţi iese capul prin păr.

A-i ieşi (cuiva ceva) **din cap** = A nu-i mai sta gândul la…:

Fetei îi cam ieşise din cap măritişul.

A-i sta capul la… = A se gândi la…:

Oricum, ei nu-i putea sta capul la așa ceva. Era prea amărâtă [Narcisa] *ca să se mai încurce cu cineva.*(DAN STANCA)

Mereu îi sta capul la cei rămași acasă.

A i se urca (sau **sui, sări**) **cuiva în cap** = A-și lua o îndrăzneală prea mare:

De când e director, i s-a urcat la cap și parcă nu mai este prietenul bun de odinioară.

A întoarce (**a suci, a învârti** etc.) **capul cuiva** = **a)** A face pe cineva să-și piardă dreapta judecată; a zăpăci:

Capitala le va suci capul celor doi amici și va fi nevoie de intervenția frumoasei Ilene (doamna E. Athanasescu) care, pornită în căutarea lor, îi va readuce în frumosul lor sat natal. (CĂLIN CĂLIMAN)

b) A face pe cineva să se îndrăgostească:

Aceste două atribute se aliază pentru a suci capul bărbaților și pentru a-i asigura triumful în relațiile tumultuoase pe care le întreține [...] (GEORGE BANU)

Lumea vorbește că fata lui Andrei Mortu s-ar fi aciuat în sat pentru a suci capul bărbaților așezați, cu dragostea ei păcătoasă. (CORINA CIOCÂRLIE)

A-l duce (sau **a-l tăia**) **pe cineva capul** = A se pricepe:

PETRU RAREȘ: *Stăpâne, n-am învățat știința ierburilor, dar, pe cât mă taie capul, socul n-a dat niciodată trandafiri.* (BARBU DELAVRANCEA)

Socotesc ca în primăvară să încep a le rândui după cum mă va duce capul mai bine, și apoi mai consultând pe cineva, le voi tipări [...] (P. ISPIRESCU)

A lua (sau **a băga**) **în cap** = A înțelege, a pricepe; a ține minte:

Făt-Frumos lua în cap tot ce-l învăța grădinarul. (P. ISPIRESCU)

A nu-i intra cuiva în cap = A nu pricepe ceva:

Așa înțelegem că acestei clase nu-i poate intra în cap să caute ajutor și consolare la muncitorimea industrială, înțelegem și rostul visurilor sale romantice. (PAUL ZARIFOPOL)

A nu-i mai ieși (cuiva ceva) **din cap** = A-l stăpâni mereu același gând, a nu putea uita:

Nu-i ieșea din cap cum a putut să rostească asemenea vorbe.

A (**nu**)**-l durea capul** = A (nu)-i păsa, a (nu) fi îngrijorat:

Trecea prin pădure, fără să-l doară măcar capul. (P. ISPIRESCU)

– De mine să nu vă doară capul! răspunse Națl. Mă uit la voi, vă văd voioși și-mi trece timpul bine... (IOAN SLAVICI)

A nu mai avea unde să-și pună capul = A ajunge fără adăpost, pe drumuri, sărac:

Acum nu se mai plângea Persida că n-are ce face. Lasă că fetele nu mai știau unde să-și pună capul, dară Claici avea patru ucenici și șapte calfe, dintre care numai două erau oameni de casă. (IOAN SLAVICI)

A nu ști (sau **a nu avea**) **ce-și face capului** (Reg.) = A nu mai ști ce să facă pentru a ieși dintr-o situație grea:

Și neavând ce-și face capului, tatăl își luă copiii și plecă cu dânșii iarăși în pădure. (P. ISPIRESCU)

A nu-și vedea capul de… sau **a nu ști unde-i stă capul** = A nu ști ce să facă, a fi copleșit de…:

– Nică, dragul mamei! vezi că tată-tău e dus la coasă, căci se scutură ovăsul cela pe jos; și eu asemene nu-mi văd capul de trebi. (ION CREANGĂ)

A o bate în cap (Arg.) = A pierde vremea, a trândăvi:

Toată ziua o bați în cap și nu faci nimic.

A o scoate la cap = A sfârși (cu bine):

Întâi, pentru așe în grabă mutarea sfatului, a doa, pentru mai aievea, prepusul vicleșugului, a triia, că cu mijlocele ce începuse,

lucrul de nu vor scoate la cap, altă nădejde toată încă de demult să curmasă […] (DIMITRIE CANTEMIR)

A plăti cu capul = A plăti cu viața:

Iară de nu, veți plăti cu capul obrăznicia ce ați întrebuințat față cu mine, ca să prindă și alții la minte văzând de patima voastră. (ION CREANGĂ)

A ridica capul (Înv.) = A se răscula:

[…] *iar azi reclamau vehement să fie rase cu tunul toate satele care s-au revoltat și țăranii să fie bătuți până la sânge, toți, fără excepție, ca să servească de pildă și să nu mai îndrăznească nici pe viitor să ridice capul niciodată.* (LIVIU REBREANU)

A scoate capul în lume = A ieși printre oameni, în societate:

N-avea să scoață capul în lume Sultănica, ea, care, de bună ce era, ș-ar fi dat și dumicatul din gură, că începeau șușuitul și ponoasele. (BARBU DELAVRANCEA)

A se apuca pe cap (Înv.)= A se jura pe viață:

Se apucase pe cap înaintea divanului că-i este năpaste. (GR. URECHE)

A se da (sau **a se bate**) **cu capul de** (**toți**) **pereții** = A fi cuprins de disperare sau de necaz; a regreta o greșeală făcută:

Se bate cu capul de pereți și nu știe cum să facă (POP.)

Că dacă nu știi care le e stăpânul, poți să o pați de să te căiești și să te dai cu capul de toți pereții. (CĂTĂLIN MIHULEAC)

Îmi vine să mă izbesc cu capul de toți pereții! se văită învățătorul, ros de remușcări. (LIVIU REBREANU)

A se da peste cap = **a)** A face tumbe:

Capra-n deal, capra-i în vale, / Nici că vrea să-mi steie-n cale. / Azvârlii măciuca-n sete, / Capra peste cap se dete. (VASILE ALECSANDRI)

Când fu la ușa bisericei, prefăcuta Zână se dete de trei ori peste cap și se făcu iarăși lup [...] (P. ISPIRESCU)

b) A face eforturi deosebite pentru a realiza ceva, a face imposibilul:

El gonește pe preoți în picioarele goale și dă peste cap pe cei puternici. (BIBLIA)

Se va da peste cap [domnul Cristescu] *să demonstreze că eu sau altcineva am pătruns în casă pentru a-i măslui dovezile.* (RODICA OJOG-BRAȘOVEANU)

A se duce de pe capul cuiva = A lăsa pe cineva în pace:

Duceți-vă de pe capul meu, că mi-ați scos peri albi ! (ION CREANGĂ)

Musafirul, în cele din urmă, s-a dus de pe capul nostru.

A se pune-n cap (**și-n cur**) = A face tot posibilul:

De v-ați pune-n cap cu toții, / Eu aș fi primar în sat ! (G. COȘBUC)

A sta (sau **a ședea, a se ține**) **de capul cuiva** sau **a se pune pe capul cuiva** = A stărui fără încetare pe lângă cineva:

Nu vreau să stau pe capul cuiva și nici nu umblu cu miloaga. Sunt pe cont propriu prin viața asta și pot să mă descurc. (CONSTANTIN ARCU)

Fata s-a ținut de capul părinților s-o lase și pe ea afară.

A sta (sau **a ședea, a se ridica** etc.) **în capul oaselor** = A se ridica stând în pat, a sta în șezut:

– Da, da, îi duc, a spus hangiul, a turnat un pahar de secărică și l-a dus babei celei moarte, care ședea în capul oaselor în căruță. (P. ISPIRESCU)

A-și bate (sau **a-și frământa, a-și sparge, a-și sfărâma** etc.) **capul** = A se gândi, a se strădui spre a soluționa o problemă:

Mama ei muncea toată ziulica, cât e ziulica de mare, de mândră, de albă, luminoasă și lungă și blagoslovită de Dumnezeu, muncea și lucra și-și bătea capul și mintea și gândul și zicea în sufletul ei: „Helbet! [Se înțelege!, Fii fără grijă!] *Dumnezeu o fi bun și cu noi!”* (I. L. CARAGIALE)

Limbi străine, de alte familii decât

familia noastră romanică, au ajuns de mult să fie scrise perfect, logic şi sistematic, cu literele noastre – limbi slave şi limbi germanice, maghiara chiar, atât de deosebită de toate limbile indo-europene!... iar limba noastră, de cinzeci de ani ne tot batem capul şi nu reuşim s-o scriem cu literele străbune cum se cade… (*IDEM*)

Partizan al bătăii în armată, bate... apa în piuă, își bate capul să facă parale, bate toba despre binefacerile lui, e bătut de noroc şi bătut la cap. (ANTON BACALBAŞA)

A-şi face de cap (sau **de ciolane, de cap şi de ciolane**) = A face ceva ce poate să-i primejduiască viața; a face nebunii, a se ține de prostii, a face blestemații:

[…] *şi, fiindcă Ianuloaia era mulțumită cu astfel de slugi, apoi şi ele-şi făceau de cap; furau de stingeau.* (I. L. CARAGIALE)

De cap şi-a făcut, de cap i-a fost! (POP.)

Eşti un netot! Ți-e capul prost / Şi-ți faci de cap, Ioane! / Îmi fac de cap? Dar las să-mi fac! / Cu traiul eu am să mă-mpac. (G. COŞBUC)

A-şi lega capul de cineva = A se căsători:

Ai o femeie după inima ta? Nu o lepăda, dar cu una pe care n-o iubeşti să nu-ți legi capul. (BIBLIA)

A-şi lua lumea în cap = A pleca departe, părăsindu-şi casa, locul de origine şi rătăcind prin lume:

– Vezi dumneata, ceasul rău: de nu-i murea câinele, el nu-şi lua lumea în cap, zicea o țărancă din bucătărie. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Se vede că toți sunteți frați cu nărodul şi căpățânosul care şi-a luat lumea în cap! (CEZAR PETRESCU)

A-şi pleca capul = A se da învins; a se simți ruşinat, umilit:

Astfel e românul şi român sunt eu / Şi sub jugul barbar nu plec capul meu. (D. BOLINTINEANU)

A-şi pierde capul = A se zăpăci:

Cel puțin guvernul de-ar fi cuminte! Aş! Face mai rău decât opoziția, fiindcă nu face nimic. Şi-a pierdut capul sau încă nu-şi dă seama de situație. (LIVIU REBREANU)

Trebuia să facă sforțări să se stăpânească şi să nu-şi piardă capul cu totul. (*IDEM*)

A-şi pune capul (**la mijloc**) (Înv.) = A-şi pune viața în primejdie; a garanta cu viața; a se prăpădi:

– Să...ra! măi Chirică, ce spui tu? Parcă despre asta mi-aş pune capul la mijloc.

– Ba nu fi aşa de darnic, stăpâne. Mai bine cruță-ți capul, că poate ți-a mai trebui. (ION CREANGĂ)

– Vai, dragul tatii, dar nu ți-ar fi milă să ştii, că pentru zburdălniciile tale mi-am pus capul? (I. POP-RETEGANUL)

A-şi pune mâinile în cap = A se lua cu mâinile de păr (de necaz, de ciudă sau de deznădejde):

Auzind vuiet tocmai din casă, iese afară şi, când vede aceste, îşi pune mâinile în cap de necaz. (ION CREANGĂ)

A-şi vârî capul (**teafăr-**) **sănătos sub Evanghelie** = **a)** A se însura:

Petrecerile, cărțile, mesele se mai rărise puțin, dar după şapte ani Dumnezeu strângând la sine pe scumpa lui soție, el de atunci ca mai ba să-şi puie cap sănătos sub Evanghelie. Rămas liber şi nerăspunzător către nimeni, el luă iarăşi de coadă petrecerile, cărțile şi mesele. (NICOLAE GANE)**b)**

b) A se pune sub ordinele altuia:

– Păi bine, ce-ai căutat atunci la percepție, domnule? Păi dumneata eşti de percepție? Dumneata, cu talentele dumitale! Dumneata să-ți pui capul sănătos sub Evanghelie? (EM. GÎRLEANU)

c) (Înv.) A se băga singur, fără a fi nevoie, într-o încurcătură:

– Acuma ... Va să zică cauți [Petru] *încă o dată să pui cap sănătos sub Evanghelie.* (NICOLAE GANE)

A umbla cu capul în nori = A fi distrat, a fi visător, a fi rupt de realitatea înconjurătoare:

Ion însă era atât de pătruns de încrederea mereu nelămurită ce i-o deşteptaseră lacrimile Anei, încât parcă veşnic umbla prin nouri. (LIVIU REBREANU)

A umbla cu capul în traistă = A fi distrat, neatent:

Autorii lor s-au gândit cu respect la tine, iubitorul de natură, dornic sau obişnuit a umbla pe munte cu toate simțurile treze, nu „cu capul în traistă”! (www.dinumititeanu.ro/)

De bună seamă, erau cu capul în altă parte. Cu capul în traistă, cum zicea una dintre bunici. (DAN LUNGU)

A umbla cu capul între urechi (sau **în sac**) = A nu fi atent:

– Unde te duceai aşa iute şi cu capul între urechi?

– La cucoana Duduca. (NICOLAE FILIMON)

A (nu) avea cap (**şi chip** sau **şi Dumnezeu**) **să…** sau **de…**= A (nu) fi în stare să…, a (nu) avea posibilitatea să…:

Rea bucată-i dragostea;/ Cine prinde-a o gusta,/ N-are cap de-a o lăsa. (POP.)

[...] *a văzut că nu e chip să-l abată de la hotărârea lui şi a început să bată în palme.* (IOAN SLAVICI)

Capul face, capul trage = Se spune pentru a arăta că fiecare este răspunzător de faptele sale, că îşi ispăşeşte faptele rele:

Capul face, *capul trage, capul meu era încețoşat, încleiat, îmbibat de vise şi alcool, nu se mai putea recupera nicio granulă din prețiosul minereu, nimic.* (DAN STANCA)

Câte capete, atâtea păreri = Exprimă o mare divergență de opinii:

În fine, câți muşterii, atâtea capete şi tot atâtea, fireşte, pretenții şi exigențe. (I. L. CARAGIALE)

E ceva de capul lui= Are unele calități:

– E ceva de capul lui?

– Cred că da...îl angajăm.

Nu-i un cap (sau **capăt**) **de țară** = Nu-i nimic grav, nicio nenorocire:

„Chiar dacă prețul gazelor se va majora cu 5-6%, pe familie lunar va însemna 2 lei, iar pe gigacalorie va fi 5,7 lei pe familie, dar este decizia Autorității Naționale de Reglementare în domeniul Energiei (ANRE). (...) Nu cred că este un capăt de țară pentru o familie (o sumă de - n.r.) 2 lei şi 5,7 lei”, a afirmat Videanu […] (http://www.gandul.info/)

Vai de capul lui (sau **haram**) **de capul lui** = Vai de el:

Cine crede tot ce-i spui / Este vai de capul lui. (G. TOPÂRCEANU)

Talpa-iadului însă, mai ajunsă de cap decât toți dracii, zise atunci lui Scaraoschi:

– Haram de capul vostru! de n-aş fi eu aici, ați păți şi mai rău de cât aşa. (ION CREANGĂ)

CAPAC

A găsi capac la toate = A da, întotdeauna, răspunsul potrivit; a dovedi prezență de spirit în orice situație :

Ce sărbătorim de Crăciun? Întrebarea asta le-a pus capac românilor! „Nu ştiu eu, stau acasă, sunt pensionar...” (http://a1.ro/news/)

A pune capacul cuiva = A închide gura cuiva printr-un răspuns potrivit:

Bătrânul i-a pus capacul nepotului, care s-a ruşinat.

A pune cuiva capac la gură = A face pe cineva să tacă:

Mai bine ți-ai pune capac la gură că numai idioțenii spui!

Asta pune capac (**la toate**) = Asta e prea de tot:

Nu pentru că ați fi o femeie incitantă, ci pentru că vă ies atâtea prostii din gură. Asta pune capac la toate, nu vă permit aşa ceva, țipă ea din nou. (http://www.enational.ro/)

Te pomeneşti că mă mai suspendă şi din slujbă! gemu Herdelea, dar abia a treia zi. Asta ar pune capac tuturor mârşăviilor! (LIVIU REBREANU)

Şi-a găsit tingirea capacul (**şi lelea bărbatul**) = A dat de unul după chipul şi asemănarea lui; a găsit pe cineva care să-l învețe minte:

Nu-i plăcea trupul să-şi frângă,/ Să lucreze şi să strângă. / Amândoi se potrivise / Şi la toate se unise,/ Câți îi vedea-n astă stare / Zicea de ei fiecare: „Ş-a găsit hârbul capacul, tigva dopul şi lelea bărbatul." (ANTON PANN)

CAPĂT

A da de capăt = A duce la bun sfârşit:

Nu sta niciodată jos înaintea lui Matei, nu fuma față cu el, nu-l chema pe nume, – dar în schimb ținea toate socotelile moşiei într-un hal de încurcătură de nu le mai da nimeni de capăt. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Locul însuşi era o poveste lungă şi-ncurcată... căreia nu-i mai dădeau de capăt până ce nu-ncetau, apăsați de somn. (MIHAI EMINESCU)

A face capătul cuiva = A-i veni cuiva de hac:

„Omu Nopții sare într-un picior ca şi iepurele când merge. Şi umblă pe dealuri şi pe păduri. Pe Fata Pădurii o ia şi o pune pe foc. Îi face capătul. Nu-i bine să te întâlneşti cu el." (T. PAPAHAGI)

A o scoate (sau **a o duce**) **la capăt cu ceva** = A termina cu bine ceva, a ieşi dintr-o situație neplăcută:

Mulți voinici se potricăliseră semețindu-se cu uşurință că va scoate la capăt o asemenea însărcinare; şi când la treabă, hâț în sus, hâț în jos, da din colț în colț şi nu ştia de unde s-o înceapă şi unde s-o sfârşească, vezi că nu toate muştele fac miere. (P. ISPIRESCU)

Manifestările acestui mit sunt atât de variate, atât de contradictorii, încât trebuie să fii motivat de foarte puternice presupuneri teoretice pentru a o scoate la capăt cu înfățişările sale pestrițe, schimbătoare [...] (I. P. CULIANU)

A o scoate la capăt cu cineva = A se înțelege cu cineva:

N-am să leg eu pe fata mea de un om care n-a putut s-o scoată la capăt nici chiar cu tatăl său. (IOAN SLAVICI)

Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta. (C. NEGRUZZI)

A pune (sau **a da**) **capăt unui lucru** = A termina, a face să înceteze un lucru:

De aceea voi aduce pe cei mai răi dintre neamuri ca să pună stăpânire pe casele lor. Voi pune capăt trufiei celor puternici şi cele sfinte ale lor vor fi întinate. (BIBLIA)

De-acum logodnei punem capăt, / Curând începem nuntă mare. (MIHAI BENIUC)

A umbla fără niciun capăt = A umbla fără niciun rost:

De câteva zile, fata umbla fără niciun capăt.

CAPIU, -IE

A umbla capiu = A umbla ca nebunii, fără nici un scop:

Umbla capiu până-n seară. (ANTON PANN)

CAPRĂ

A împăca şi capra şi varza = A împăca două interese opuse:

UEFA a împăcat şi capra şi varza. Dar ei sunt oameni corecți acolo, sunt jurişti de mare valoare internațională şi greu greşesc. (http://www.mediafax.ro/)

Abili mai sunt şi judecătorii Curții Constituționale, au împăcat şi capra şi varza, capra fiind formată din duetul pucist Victor Ponta şi Crin Antonescu, iar varza este reprezentată prin persoana lui Traian Băsescu. (http://www.botosaneanul.ro/)

Dar, gândindu-mă la muzeu, mă întreb: oare, nu s-ar fi putut găsi o cale de „a împăca şi capra şi varza"!... (FLORENTIN SMARANDACHE)

A nu-i fi (cuiva) **caprele acasă** = A fi nemulțumit de ceva; a fi indispus:

– D-apoi ori mă voi duce, ori mă vor duce, dar mai bine mă voi duce eu, şi de voi vedea că nu-i sunt caprele acasă, mă voi ruga de iertare; iar de-l voi vedea în voia cea bună, iar îi voi cere fata. (I. POP-RETEGANUL)

A merge capră = A umbla de-a buşilea:

Copilul se chinuia să meargă capră.

Capra râioasă poartă coada îmbârligată = Se zice despre un om sărac şi mândru:

Iarăşi vor să omoare câinii şi tot ce mişcă viu pe fața pământului. ,,Capre râioase cu coada îmbârligată" e o vorbă țărănească. (https://ro-ro.facebook.com/)

Capra sare masa şi iada sare casa = Copiii îşi întrec părinții:

Fă cunoştință cu fata. N-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mănâncă tot ce zboară, şi se-ntâmplă de departe trandafir, şi de aproape borş cu ştir. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada. (C. NEGRUZZI)

În general, senzualitatea se transmite ereditar de la mamă la fiu, de la tată la fiică. Un proverb românesc spune: „Capra sare masa, iada sare casa". Mai exact, ar trebui spus: „Capra sare masa, iedul sare casa, țapul sare masa, iada sare casa". (http://www.profamilia.ro/)

CAPSĂ

A fi cu capsa pusă (Fam.) = A fi gata de ceartă, pus pe ceartă, nervos:

Cu siguranță, visele cu pricina îi creau o stare de indispoziție, aşa că sosise la spital cu capsa pusă. (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

Şi atunci e obosit, câteodată cu capsa pusă şi mai trebuie să-i suport şi lui nervii. (CORINA OZON)

Vecinii erau mereu cu capsa pusă şi se certau din orice.

CAR

A pune carul înaintea boilor = Se spune despre un om neîndemânatic, care face lucrurile pe dos:

A reduce psihologist si dogmatic, aşa cum au făcut sămănătorismul şi poporanismul, specificul etnic, la anume note invariabile – înseamnă a judeca orice creație în raport cu o schema înțepenită, sau a pune carul înaintea boilor. (CONSTANTIN CIOPRAGA)

A analizat bugetul? Nu, dar vine şi discută de comisioane. Pune carul înaintea boilor! (http://www.bursa.ro/)

A-şi pune caru-n pietre = A-şi pune în gând ceva cu toată hotărârea; a persevera, a stărui:

[…] *deci se încercă a-l îndupleca să rămână acasă, începu să plângă, că doară l-ar putea opri, dar toate fură în zadar, feciorul şi-a fost pus caru-n pietre să nu se oprească până nu va da de soră-sa.* (I. POP-RETEGANUL)

Ajunge (sau **e destul**) **o măciucă la un car de oale** = Unui om sensibil (simțitor) ajunge să i se spună o dată ceva ca să înțeleagă:

– Ei, tacă-vă gura de-acum! zise Flămânzilă. Destul e o măciucă la un car de oale. (ION CREANGĂ)

Înjugă sacii la car şi hai la moară să măcinăm boii = Se spune pentru a sugera cuiva că vorbeşte prostii:

La nunta tatii, ducându-mă la moară ca să macin porumb să-l fac mălai, am înjugat sacii la car, am pus porumbul şi am plecat. Acolo am măcinat, pe urmă am pus boii în car, am înjugat sacii şi am plecat acasă. (I. L. CARAGIALE)

I s-a rupt caru-n drum = Se spune despre cineva care nu-şi poate continua lucrul (din cauza unei defecțiuni):

Da'-i şoseaua rea, încât ți se frânge caru-n drum? Libertate, egalitate şi fraternitate şi toate vor merge bine. (MIHAI EMINESCU)

Un om la lemne mergând / Şi carul în drum frângând, / Ca şi alte dăți l-a dres / Şi la casa sa a mers. (ANTON PANN)

Nici în car, nici în căruță = Se spune despre cineva nehotărât, care nu ştie ce vrea:

El / Nu să mulțămeşte nici în car, nici în căruță, nici în sanie, nici în teleguță. / De multe ori însă, / Vrând să aibă armăsar, ajunge din cal la măgar. (ANTON PANN)

În cea mai ciudată postură se află cei care nu sunt nici în car, nici în căruță. Nu au nici familie, dar nu sunt nici singuri. (http://www.mirelaretegan.ro/)

Şi-a pus sacii în car = Şi-a făcut interesul şi acum nu-l mai interesează nimic:

Când şi-a văzut sacii în car, tânăra şi-a adus aminte că are şi inimă şi i-a spus belgianului că nu-l iubeşte, că nu mai vrea să se mărite cu el şi i-a cerut s-o lase în pace. (http://cititulnudoare.ro/)

CARABĂ

A trage (cuiva) **o carabă** = A lovi pe cineva:

Te gândeai de două ori înainte: îți rade o carabă de-ți face guler volanul. (MIRCEA DANELIUC)

Dacă mai bați copilul jur că îți trag eu o carabă să simți cum e [...]. (vindecatorul.com/)

CARAGAȚĂ

A face caragață = A face scandal:

Lasă acum caragața şi apucă-te de treabă !

A face caragață de cineva = A face glume pe seama lui:

Ponta face caragață pe tema impozitului diferențiat sau a taxei de solidaritate. (www.mediafax.ro/)

Dar ştim că nu e jenat deloc, ba chiar face caragață de bucureşteni, în condițiile în care ar trebui să fie înfricoşat. (http://www.stareapresei.ro/)

CARAT

(**A fi**) **de optsprezece carate** = (A fi) pur, curat:

– Era apetisantă… Poate cam prea durdulie… dar nostimă ! Nicu l-a întrerupt:

– Şi chiar fecioară ?

– Optsprezece carate… (CELLA SERGHI)

CARAULĂ

A face caraul = A aştepta (nerăbdător) pe cineva:

În zădar făcui caraul vreo două ceasuri pe piață; V. nu venea. (VASILE ALECSANDRI)

A pune (pe cineva) **caraul** = A pedepsi (pe cineva) punându-l la colț:

Poliția făcu cercetări, şi aflând că Cârjaliul era cu adevărat în Chişinău, îl prinsă în casa unui călugăr, fugit într-o seară, când cina în întunerec cu şapte camarazi ai săi. Cârjaliul fu pus subt caraul. (C. NEGRUZZI)

CARDI

A cardi o labă (Arg.) = A da o palmă:

Individul l-a amenințat pe băiat că-i cardeşte o labă, dacă nu-şi vede de treabă.

CARE

Care (**mai**) **de care** = Unul mai mult (sau mai tare) decât altul:

Ce să fie acolo, ziceau oamenii, alergând care de care din toate părțile. (ION CREANGĂ)

Râd cu lacrimi, năpustindu-se în vorbă, care mai de care mai şiret la cuvânt. (BARBU DELAVRANCEA)

Care pe care? = Care din cei doi e mai tare:

Să se aleagă care pe care ? (MIHAIL SADOVEANU)

Care va (sau **vra**) **să zică** sau (rar) **care cum s-ar prinde** = Ceea ce înseamnă, prin urmare, cu alte cuvinte:

Care va să zică, unde nu înțelegeți d-voastră politica, hop! numaidecât trădare! Ne-am procopsit ! (I. L. CARAGIALE)

Orizontul politic s-a posomorât !... Care vra să zică, iar bejănie! (VASILE ALECSANDRI)

N-avea nici cai?... care cum s-ar prinde... te-ademenise... cu vorbe dulci. (*IDEM*)

(Să) nu care cumva să... = Nu cumva să...:

Îl rugai să se lase de a face călătoria aceasta, ca nu care cumva să meargă la pieirea capului său. (P. ISPIRESCU)

Când îi intra la pasăre, s-o iei, dar să nu care cumva să te muşte. (POP.)

Să nu care cumva să vorbiți ceva! Este sora unui bursier din clasa întâia. (BARBU DELAVRANCEA)

Nu care cumva? = (Oare) nu cumva?:

Nu care cumva ai socotit că răpindu-mi tinereţile din închisoarea de la Centrală să le închizi, ca într-o ocnă, în aceste patru ziduri mucigăiete? (BARBU DELAVRANCEA)

Enciclopedia sufletului rus nu este oare ispitit să se autoanalizeze şi el, încercând a se dumeri dacă... nu care cumva a împrumutat ceva, în caracter, din cele ale rusului? (LEO BUTNARU)

CARIERĂ

A face carieră (Prt.) = A avansa repede profesional (adesea nemeritat):

Cei ce învaţă, învaţă iarăşi pentru că n-au încotro: trebuie să-şi facă o carieră, să ia o fată cu zestre şi pentru asta trebuie diplomă. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

Dedicând broşuri la dame a căror bărbați ei speră / C-ajungând cândva miniştri, le-a deschide carieră. (MIHAI EMINESCU)

CARNE

A creşte carnea pe cineva sau **a prinde, a pune carne** = **a)** A se îngrăşa:

Sultănica... nu era d-alea tărtăneţele ce pune carnea pe coaste cu lopata, şi trece prin toate. (BARBU DELAVRANCEA)

b) A simţi o satisfacţie, o mulţumire; a fi bucuros:

Făt-Frumos privea şi creştea carnea pe el de mulţumire. (P. ISPIRESCU)

A fi carne rea sau **rău de carne** = **a)** A fi aplecat spre plăceri senzuale. **b)** A (i) se vindeca greu (rănile):

Se vede că fata era rea de carne, căci nu i se mai vindecau zgârieturile de pe mâini.

A fi rău (sau **bun**) **de carne** = A se vindeca greu (sau uşor) la o rană:

Greu i se mai vindecă rana, pentru că e rău de carne.

(**A fi**) **în carne şi oase** = În persoană, în realitate:

Se deşteptă şi fata de unde dormea ea, şi cum îl văzu în carne şi oase îi zise: – Tu să fii soţul meu. (P. ISPIRESCU)

Dincolo de „izgonirea de pe soclu a adevărului", e întronat, cumva, purtătorul său viu, omul, fiinţa în carne şi oase. (NICOLAE BREBAN)

(**A fi**) **prieten unghie şi carne** = A fi frate de cruce cu cineva:

Aproape de Crăciun, Pavel făcu o pereche de ciubote de iuft [piele groasă de bovine tăbăcită vegetal cu coajă de stejar şi de mesteacăn] *vărului meu Ioan, cu care era prieten unghie şi carne.* (ION CREANGĂ)

(**A fi**) **cu carnea bălţată** = A fi năzuros (răutăcios):

Prietenul i-a spus să aibă grijă ce vorbeşte, fiindcă vecinul e dintre aceia cu carnea bălţată.

(**A fi**) **carne din carnea cuiva** = (A fi) rudă de sânge:

Bus e carne din carnea fiului meu şi fiul meu e carne din carnea mea. (ZAHARIA STANCU)

După ieşirea din spital, bărbatul a pus ceva carne pe el.

A pune (sau **a prinde**) **carne** = **a)** A se îngrăşa. **b)** A prospera:

Apucăturile mele literare îmi cereau neapărat să pun ceva carne pe oase, şi astfel am creat un cadru cam larg pentru o aşa de strimtă figură, cu note asupra culturii şi obiceiurilor contemporane, ceea ce mi-a adus ca neuitată mângâiere laudele lui Jarry […] (NICOLAE IORGA)

A-şi pune (sau **a-şi băga**) **carnea în** (sau **la**) **saramură** = A face eforturi mari, a-şi expune viaţa, a face tot posibilul; a risca foarte mult în vederea atingerii unui scop, a se face luntre şi punte:

Când îi fi la vreun aman, să ne dai de ştire, că ne-om băga carnea în saramură şi nu te-om lăsa. (C. SANDU-ALDEA)

A tăia (sau **a da, a trage**) **în carne vie** = **a)** A tăia (sau a da, a trage) în plin, direct (în cineva):

Apoi se lăsă asupra vrăjmașului și tăia în carne vie cu nemilostivire, întocmai ca un muncitor vrednic când trage cu coasa nemiluit. (P. ISPIRESCU)

Și paloșu-i ce luce ca fulger de urgie / Tot cade-n dreapta,-n stânga și taie-n carne vie... (VASILE ALECSANDRI)

b) A încerca să curme un rău prin măsuri foarte drastice:

– Mă băieți, la rivuluție soldatu nu trebuie să aibă nici tată, nici frate. Când ți să dă orden să te bați, trebuie să uiți de neamuri și să dai în carne vie. (ANTON BACALBAȘA)

A tremura carnea pe cineva = A tremura de frică, de emoție etc.:

Asemene cel mijlociu, țuștiu! iute sub un chersin [albie adâncă, folosită de obicei pentru frământarea aluatului]*; se-nghemuiește acolo cum poate, tace ca pământul și-i tremură carnea pe dânsul de frică* [...] (ION CREANGĂ)

Carne de tun = Militari trimiși în prima linie a unui conflict armat:

Vreo douăzeci și cinci de inși au fost aleși buni pentru carne de tun. Împreună cu dânșii am intrat iarăși în biroul comisiunii. (LIVIU REBREANU)

Carne din carnea cuiva = Descendent direct din cineva, legat prin sânge de cineva :

Carne sunt din carnea voastră ruptă. (MIHAI BENIUC)

În carne și oase = În persoană:

Ca o lupoaică, Jeny ar fi devorat tot, dacă în zarea ei cea mai apropiată n-ar fi stat Călin în carne și oase. (ION VINEA)

CARTE

A da cărțile pe față = A-și arăta gândurile sau planurile; a spune adevărul (după ce mai întâi a încercat să-l ascundă):

FARFURIDI: *Știi ce, venerabile neică Zahario, ia să dăm noi mai bine cărțile pe față.* (I.L. CARAGIALE)

A da în cărți = A încerca să ghicești viitorul cu ajutorul cărților de joc:

Face mereu pasiențe și dă în cărți. (G. IBRĂILEANU)

Îmi da și mie în cărți, uneori. (MIHAIL SADOVEANU)

A fi tobă de carte = A fi foarte învățat, erudit:

La Socola să mergem dacă voim să ieșim tobă de carte. (ION CREANGĂ)

În care se vede cum oamenii tobă de carte pot fi la fel de bine puși în încurcătură ca și cei ignoranți. (MATEI VIȘNIEC)

A juca cartea cea mare = **a)** A depune toate eforturile și a se avânta, cu toate riscurile, într-o confruntare (disperată) în scopul atingerii unui ideal:

Mihai Ghimpu: Duminică Europa joacă o carte mare în Republica Moldova. (http://www.romanialibera.ro/)

b) A profita de o șansă care poate modifica radical viața cuiva:

Dan Deșliu, g-ral Militaru și Dumitru Mazilu, primii trei dormind probabil acasă, iar ultimii doi în CC, unde au rămas crezând că acolo se va juca cartea cea mare. (SERGIU NICOLAESCU)

A juca cu cărțile pe față = A acționa cinstit, a fi corect în relațiile cu alții:

Melas juca tare. Cu cărțile pe față. (PETRU DEMETRU POPESCU)

Dacă Sir Alex a preferat să nu țină antrenamentul oficial la Cluj din cauza „spionilor”, Andone joacă cu cărțile pe față. (http://www.prosport.ro/)

A(-și) juca ultima carte = A face o ultimă încercare (riscând) în vederea obținerii unui scop:

De aici și până la a-și juca ultima carte ca militar și om de stat n-a mai fost decât un pas, care a fost făcut la 23 august 1944. (GH. BUZATU)

A lega cartea de gard = A renunța la învățătură:

Dar, numiți printr-un concurs la care întâmplarea joacă rolul de căpetenie, inamovibili cu toate acestea, cum au ajuns să aibă o catedră leagă cartea de gard şi nu se mai ocupă cu ştiința ce au a o preda, ci cu... politica. (MIHAI EMINESCU)

A (**nu**) **intra în cărți** = A (nu) se ține seama de cineva; a (nu) fi luat în calcul:

Liviu Dragnea nu intră în cărți, nu poate concura cu Victor Ponta, deşi se pare că îl tentează şefia partidului. (http://www.jupanu.ro/)

A nu şti boabă de carte = A nu şti să scrie şi să citească:

– Sărmane omule! Dacă nu ştii boabă de carte, cum ai să mă înțelegi? (ION CREANGĂ)

A se pune (**cu burta**) **pe carte** = A se apuca (serios) de învățat:

Spune că atunci când timpul îi va permite, se va pune cu burta pe carte şi va da examen de admitere la Universitatea Națională de Artă Teatrală şi Cinematografică. (http://www.libertatea.ro/)

[...] *Dorina e deşteaptă, o să stea cu burta pe carteşi o să învețe, mai ales că i s-a aprobat mutarea în secția lui Olaru!* (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

A şti carte = **a)** A şti să scrie şi să citească:

Ciubuc Clopotarul tot din Ardeal ştia puțină carte, ca şi mine; (ION CREANGĂ)

ARVINTE *(în parte)*: *Ghidi, obraznic!... (Tare.) Pepelaş dragă, ştii carte?*

PEPELEA: *Ştiu.* (VASILE ALECSANDRI)

b) A fi om cu carte, învățat, erudit:

Măi, măi, măi... să nu-mi fi pus opinca, berbantu cel de Pepelea?... Ian să merg să mă sfătuiesc cu popa Macovei din sat... El, om cu carte... ştie multe... poate să mă dezlege de giurământ... (VASILE ALECSANDRI)

A vorbi (sau **a spune**) **ca la** (sau **ca din**) **carte =** A vorbi ca un om învățat; a vorbi aşa cum trebuie, cum se cuvine; a face caz de erudiția sa, a fi pedant:

– De ce râzi? întrebă ea.

– Vorbeşti ca o carte. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Ai carte, ai parte (Îvp.) **= a)** Dacă ai act de proprietate asupra unui bun, ți se recunoaşte dreptul de stăpân:

– Chestiune de apreciere, răspunse advocatul. Dară eu nu-ți voi recunoaşte dreptul ăsta până nu voi vedea negru pe alb: „Ai carte, ai parte”. (P. ISPIRESCU)

b) (Pex.) Ai învățătură, cunoştințe, poți reuşi în viață:

Alții, în sfârşit, îl povățuiau [pe țăran] *să învețe, să se cultive, să studieze neîncetat, că numai aşa va scăpa de toate nevoile, căci nu degeaba zice românul: „Ai carte, ai parte”.* (C. DOBROGEANU-GHEREA)

Cum scrie la carte = Aşa cum trebuie, aşa cum se cere:

– Apoi da, că inginerul, dacă nu-s boieri, împarte drept şi cum scrie la carte! adăugă Ignat foarte mulțumit. (LIVIU REBREANU)

CARTOF

A da o cartoafă la ureche (Gmț.) = A da o palmă:

Săpăligă, dă-i lui Niculescu o cartoafă după ceafa aia inestetică şi gelatinoasă că râde ca un scelerat şi se scarpină în zona inghinală atunci când perorez eu. (http://www.9am.ro/)

CASĂ[1]

A avea casă şi masă = a) A nu duce lipsă de ceva:

Chiar ar fi o idee, dacă reuşeşti să o aduci înapoi pe mama ta, noi o primim cu drag la moşie, va avea casă, masă, nu-i va lipsi nimic.

b) A fi căsătorit, având gospodărie proprie (şi oarecare avere):

Familia acesta avea doi copii frumoşi, aveau casă şi masă şi trăiau în armonie.

A face (sau **a duce**) **casă** (**bună**) **cu cineva** = A trăi (în bună înțelegere):

Dusese casă bună cu Stana vreme de mai bine de patru ani. Ea era o femeie harnică şi gospodină şi-i hărăzise doi băieți de gemeni, voinici şi frumoşi, după care Vlad se prăpădea. (RADU ROSETTI)

De când sunt regi, de când minciună este. / Duc laolaltă cea mai bună casă. (AL. VLAHUȚĂ)

N-a vrut să facem casă-mpreună. (VASILE ALECSANDRI)

A face o casă = **a)** A construi o casă:

A făcut o casă confortabilă.

b) (Înv.; fig.) A se căsători:

Au făcut nunta Vasile-vodă fiicei sale… după cneazul Ragivil…; numai cu ce inimă şi sfat au făcut acea casă după om de lege calvinească? (MIRON COSTIN)

A-i fi cuiva casa casă, şi masa masă = A duce o viață ordonată şi liniştită:

De aceea / Taci, să-ți fie casa casă şi masa masă / Glumele să-ți fie ca sarea-n bucate. / Ca să nu-ți zică cineva: / Vorbe bune dar nesărate. (ANTON PANN)

S-ajungi mireasă, s-ajungi crăiasă! / Calea să-ți fie numai cu flori, / Şi casa casă şi masa masă... (VASILE ALECSANDRI)

A nu avea (**nici**) **casă şi** (**nici**) **masă** = A duce o viață neregulată, plină de griji şi frământări:

Simțea că nu mai rezistă: nici tu casă, nici tu masă; şi toate îi mergeau pe dos.– Poftim: nu tu casă, nu tu masă, nu tu sărbătoare. Nici un pic de odihnă, de linişte! Iar a plecat, săracu' Puişor-mare, nemâncat. (G. M. ZAMFIRESCU)

A nu-l da afară din casă (Arg.) = A nu fi înzestrat cu o anumită calitate; a duce lipsă de ceva:

Uite îți dau 500 de lei, ce te dau banii afară din casă? (DORIN TUDORAN)

Mai în glumă, mai în serios, el spunea că deşteptăciunea nu-l dă afară din casă.

A (**nu**) **duce casă bună cu ceva** = A (nu) se împăca bine cu ceva:

Cu matematica n-am dus niciodată casă bună.

A strica casa cuiva = A strica armonia dintre soți (determinându-i să divorțeze):

Când află doamna Mariuca Constantinescu că, în sfârşit, divorțul a pornit, lăsă la o parte discreția şi se apucă să-i povestească nepotului câte a ştiut despre Nadina şi nu i le-a spus până acuma, ca să nu-l întristeze sau să-şi închipuie că vrea să-i strice casa. (LIVIU REBREANU)

Ş-aşa, cam tot singur la țară, mi se şi mai urăşte, om vorbi de cele trecute, de pe când eram holtei, de pe când îmblam să stricăm casele oamenilor, adaose el râzând, şi uită şi tu ce-i pe capul tău ... ştii, vorba ceea ... capu să trăiască, belelele curg. (MIHAI EMINESCU)

A ține casă cu cineva = A fi căsătorit; (pex.) a se înțelege cu cineva bine:

Ba zău, încă mă mir c-am avut răbdare să țin casă cu baba pân-acum. (ION CREANGĂ)

De altfeli, cei doi fii ai Moldovei cari, în veacul următor, au întrecut în agerime de minte pe toți contimporanii lor, nu au putut ținea timp mai îndelungat casă bună împreună. (RADU ROSETTI)

El a ținut casă cu Ana şi au avut doi băieți.

A ține (sau **a fi**) **de casa cuiva** = A ține de familia cuiva; a fi dintre oamenii apropiați ai cuiva:

Bine Ioane, du-te; nu ți-i opriță calea. De-a putere-a fi, acum eşti de casa noastră. (ION CREANGĂ)

(**A avea**) **o casă de copii** = (A avea) copii mulți:

Dacă mă vede că-s o văduvă sărmană şi c-o casă de copii, mai trebuie să-şi bată joc de casa mea? (ION CREANGĂ)

N-are casă, n-are masă = Se spune despre cineva foarte sărac:

Prostia-i la rang de mare vedetă eu dorm pe-o mochetă / n-am casă / n-am masă / n-

am lucru / n-am scop / n-am viață / n-am nume / n-am stare de loc / sunt omul hip-hop. (GELU VLAŞIN)

N-are casă, n-are masă. / Unde înserează, acolo doarme. (ANTON PANN)

CASĂ[2]

A face casa = A întocmi bilanțul încasărilor unei zile:

După ce a făcut casa, femeia a observat că lipsea o sumă importantă, pe care n-o înregistrase.

CASTANĂ

A chema la castane (pe cineva) (Arg.) = A chema un subaltern la ordin:

Şeful îi chemase dis de dimineață pe ai săi la castane şi asta nu prea le convenea lor.

A scoate castanele din foc cu mâna altuia = A se folosi de cineva într-o întreprindere primejdioasă, pentru interese personale:

Marea masă țărănească merge condusă şi împinsă de această burghezime, merge să scoată castanele din foc pentru alții, căci pentru ea însăşi, în orice caz şi în orice fel numai pacoste şi nenorocire poate să iasă din aceste revolte. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

E maestru în a scoate castanele din foc cu mâna altuia. Dincolo de falnica-i robustețe, Taurul ascunde o abominabilă laşitate. (http://anotimpurilevietii.blogspot.ro/)

CASTRAVETE

A vinde castraveți = A spune fleacuri sau minciuni:

Ce tot vinzi castraveți? bombăni el. Au mai trecut şi alții pe-aici şi tot aşa băteau câmpii. (ION PAS)

A vinde castraveți la grădinar = A da explicații într-o problemă cuiva mai bine informat decât cel ce vrea să-l lămurească:

Şi mai vârtos / Minciuna are şi ea pe unde să trece. / Povestea ăluia: / Umblă la grădinar crastaveți să vânză, / Şi lui de dânşii îi este acră rânza. (ANTON PANN)

CAŞ

A deşerta caşul (Pop.) = A fugi:

Mai bine ai deşerta caşul mai repede şi te-ai duce în treaba ta, că eşti în pericol aici.

A fi cu caşul la gură sau **încă nu i-a picat caşul de la gură** (Irn.) = Se spune despre un tânăr nepriceput, lipsit de experiență, dar cu pretenții:

Precum spune şi titlul acestui blog post, încă ai caş la gură. Eşti prea verde. Cu siguranță vă întrebați cei care mă citiți (şi nu mă cunoaşteți personal) ce vârstă am eu. (http://tudorgalos.ro/)

Hoți cu caş la gură, din cartierul Henri Coandă, au spart zeci de maşini. (http://www.cugetliber.ro/)

A fi pâine şi caş (cu cineva) = A fi prieten bun:

De când îi ştiu, ei erau numai pâine şi caş.

CAŞCAVAL

A fura din caşcaval (Arg.; spt.)= **a)** A nu păstra distanța dictată de arbitru. **b)** A muta locul de execuție a unei lovituri libere acordate de arbitru:

Arbitrul l-a atenționat că fură din caşcaval şi fotbalistul se prefăcea că nu înțelege.

c) A fura startul:

Deşi a cam furat din caşcaval, atleta a ieşit pe ultimul loc la proba de viteză.

A se da la caşcaval (Fam.) = A fi moale, prost:

Îți sărea în ochi faptul că era o persoană care se da la caşcaval.

A se întinde ca caşcavalul prăjit (Fam.) = A se întinde (exagerat de) mult: Zice d. Nae:

„Iordache, biletul spițerului e cu scamatorie; ia să-l ținem noi de scurt: ori că ne-a luat bilete, ori că ne-a furat pecetia, ori că şi-a făcut el alta pe model, că prea se-ntinde abonamentul lui ca caşcavalul prăjit...” (I. L. CARAGIALE)

A se întinde la caşcaval (Fam.) = A avea pretenții exagerate:

L.C. Kövesi se întinde la caşcaval… (http://www.ziartricolorul.ro/)

CATASTIF

A avea catastif (Arg.) = A avea multe condamnări penale, a avea un cazier bogat:

Băieții sunt clienți vechi ai închisorilor și au catastif cunoscut.

A avea (pe cineva) **însemnat la catastif** = A urmări cu atenție faptele cuiva, spre a se răzbuna împotriva lui, spre a-l prigoni, spre a-i putea dovedi incorectitudinea:

Ăla-i de-al ciocoilor, îl știu eu; cât a umblat dânsul fel și chip, să scape de gardă... – Și eu îl am însemnat pe musiu Tache la catastiful meu. (I. L. CARAGIALE)

(Fig.) *Ciobanul ia legătura de răbușuri și înșiră de pe acest catastif al său care câte oi are și de ce fel are.* (MIHAI EMINESCU)

SLUJITORUL: *Așa știu și eu... d-apoi vezi, cucoană, că trebuie să te trecem la catastiful barierei.*

CHIRIȚA: *Să mă treci la catastif pe mine?... da ce sunt eu, să mă treci la izvod?... Auzi vorbă!...* (VASILE ALECSANDRI)

A avea la catastif (sau **la mână**) (pe cineva) (Arg.) = **a)** A deține informații compromițătoare (despre cineva):

Polițistul nu-i avea la catastif cu nimic și le-a dat drumul.

b) A șantaja (pe cineva):

Dacă l-ar fi avut la catastif cu ceva, probabil că l-ar fi denunțat.

A trece pe cineva la catastif = A ține evidența faptelor cuiva având intenții rele:

Bărbatul i-a amenințat pe cei doi că-i trece imediat la catastif dacă mai întârzie.

A ține catastifele = A ține contabilitatea unei afaceri:

De ani buni, doamna Popescu ținea catastifele fabricii.

CATARAMĂ

A fi prieten la cataramă (cu cineva) = A fi prieten foarte bun, intim, nedespărțit (cu cineva):

[eroul] *pare de condiție modestă, s-a împrietenit la cataramă cu un mare boier (Pantazi) și cu o mare personalitate politică și culturală (Pașadia);* (N. STEINHARDT)

CATEDRĂ

A vorbi (**ca**) **de la catedră** = A vorbi savant, livresc, afectat:

Dd. Tache Ionescu și Disescu vorbesc la tribună ca de pe catedră, cu cărți și citate din autorii străini, cu teorii moderne, cu desbateri academice. (I. L. CARAGIALE)

L-a rugat pe domnul acela să le vorbească pe înțelesul lor, nu ca de la catedră.

CATERINCĂ

A face caterincă (Fam.) = A-și bate joc:

Ne jucăm și noi, facem caterincă, așa, de animație. (SORIN STOICA)

Marius Șumudică face caterincă pe tema poziției de secund al lui Ionuț Chirilă. (http://www.replicaonline.ro/)

CATOLIC, -Ă

A fi mai catolic decât papa = A fi exagerat (în ceea ce spune, crede sau face): TIPĂTESCU (după ce s-a întors când la unul când la altul, supărat către Farfuridi)

Amice, d-le Farfuride, nu ți se pare d-tale că te faci mai catolic decât Papa? (I. L. CARAGIALE)

Îmi pare bine că sunt mai catolic decât papa, în această cestiune. (TITU MAIORESCU)

CATRAFUSE

A-și lua (rar, **a-și strânge**) **catrafusele** = A-și împacheta tot și a pleca. A pleca repede (și pe furiș) dintr-un loc:

Iară de nu, luați-vă catrafusele și începeți a vă cărăbăni de la casa mea, căci nu vă mai pot suferi! (ION CREANGĂ)

[…] *așadar... nu-ți uita vorba... într-o dimineață, pe la toacă, după ce m-am cotorosit de Aristița și de Calipsița, mi-am luat catrafusele și am spălat putina!…* (VASILE ALECSANDRI)

CATRAN

A se face catran (**de mânie**) = A se mânia tare. A se înfuria, a se cătrăni, a se face foc:

Văzură în cele din urmă că sunt păcăliți, se cătrăniră de mânie, însă înghițiră găluşca. (P. ISPIRESCU)

CATRINȚĂ

A-i mirosi cuiva a catrință (Reg.) = A începe să se intereseze de femei:

Romeo, Romeo – alintă el golul din brațe, unde ai umblat, vagabondule, până acum? Îți miroase deja a catrință? râse el şi-i făcu lui Pavel cu ochiul. (MARIANA CODRUȚ)

CAȚĂ[1]

A prinde (sau **a umbla**) **cu cața** = A minți pe cineva:

Să nu mai umbli cu cața şi să-mi amărăşti vieața. (ANTON PANN)

A sta cață înaintea cuiva = A sta drept, smirnă înaintea cuiva:

Recrutul sta cață în fața sergentului şi nici nu clipea.

CAȚĂ[2]

A se pune cață pe capul cuiva = A stărui mult pe lângă cineva:

Degeaba s-a pus copilul cață pe capul mamei, că n-a înduplecat-o.

CAUDINE

A trece pe sub furcile caudine = A impune condiții umilitoare (după o înfrângere totală). (Pex.) A umili. (Pex.) A supune unei critici severe:

Vom face pe-ai voştri părinți / S-ascundă trufaşul lor chip / În togă, plângând de ruşine, / I-om trece sub furci caudine, / I-om pune cu fruntea-n nisip. (G. COŞBUC)

De jos erau cam greu de văzut inscripțiile la ferestre şi de aceea mai toți au renunțat la ele şi cei interesați se vedeau obligați de a trece pe sub furcile caudine ale cerberilor [paznic sever, exigent] *casei.* (IOSIF CONSTANTIN DRĂGAN)

CAUZĂ

A avea câştig de cauză = A i se da cuiva dreptate (într-o dispută); a câştiga:

Profesorii care au înaintat acțiuni în instanță, privind creşterile salariale, stabilite conform Legii nr. 221/2008 vor avea câştig de cauză, în urma deciziei Secțiilor Unite ale Înaltei Curți de Casație şi Justiție (ÎCCJ) […] (http://www.impactingorj.com/)

A da (cuiva) **câştig de cauză** = A se pronunța în favoarea uneia din părțile aflate în proces:

[…] *până la încheierea noului contract sunt valabile vechile contracte, potrivit hotărârii de consiliu; din momentul în care rămâne definitivă hotărârea instanței, dacă se dă câştig de cauză cuiva, în termen de 30 de zile trebuie semnat contractul.* (http://www.primariaclujnapoca.ro/)

A face cauză comună (cu cineva) = A-şi uni interesele (cu ale altuia):

Se vede treaba că şi ceferiştii fac cauză comună cu ei [cu țăranii răsculați]. (PETRU DUMITRIU)

A fi afară din cauză = A fi în afară de urmărire. A nu fi implicat. A fi afară din discuție:

Este evident că tânărul este afară din cauză şi nu mai poate fi pus sub urmărire.

A (**fi**) **în cauză** = (A fi) interesat într-o chestiune (judiciară):

Pentru că adineauri m-ai pus în cauză pe mine, țin să precizăm lucrurile... (LIVIU REBREANU)

Cei în cauză s-au prezentat să-şi spună cuvântul.

A pleda cauza cuiva = A apăra interesele cuiva:

Tot din dorința de a pleda cauza județului şi de a convinge oficialul italian de avantajele pe care Clujul le are din punct de vedere investițional, domnul Vákár István a menționat pe parcursul întâlnirii faptul că acest județ găzduieşte cel de-al doilea centru universitar al țării […]. (http://eclujeanul.ro/)

În (**ne**)**cunoștință de cauză** = (Ne)cunoscând bine chestiunile despre care este vorba:

[…] *el își dă porecla de sentinelă neadormită a principiilor eterne înscrise solemn în pactul fundamental;... în sfârșit și mai presus de toate, nu în necunoștință de cauză el se pronunță, categoric, sus și tare de nenumărate ori pe zi în gazeta lui.* (I. L. CARAGIALE)

CAZ

A face (**mare**) **caz de ceva** = A considera ceva ca un fapt sau ca un lucru important:

Prea face mare caz, prea se repetă, prea… oricum… trebuie s-o recunoască, e și ceva-ceva cam puțin teatral în toată atitudinea lui. Mă rog, în ce constă, la urma urmei, toată afacerea ? (GIB I. MIHĂESCU)

A face (**mare**) **caz de cineva** = A prețui mult pe cineva, scoțându-i la iveală calitățile, meritele:

Toată seara femeia a făcut caz de numele și meritele invitatului, încât a reușit să ne plictisească.

A pune (sau **a admite**) **cazul că…** = A presupune că…:

Am admis cazul că ei vor câștiga procesul, deși dreptatea este de partea noastră.

CAZNĂ

A pune (sau **a supune**) **la cazne** (pe cineva) = A pedepsi, a asupri; a tortura pe cineva:

Fără judecată, fără nimic, îl băgară la pușcărie, spre a fi pus la cazne și apoi să-l piarză pre el. (P. ISPIRESCU)

Mai întâi, era să vă poruncesc a supune la cazne fioroase pe toate femeile, doar de-om putea afla de la dânsele un crâmpei de adevăr. (I. L. CARAGIALE)

Dar toți cetașii sunt prinși... Or să-i pună la cazne.. ei au să spună tot... tot... Or să pună mâna și pe el. (*IDEM*)

CĂCA

A avea muci la cur și căcat la nas (Arg.) = A fi sărac:

Uite la bulangiu acesta are doar muci la cur și căcat la nas! (http://www.123urban.ro/)

A căca bățul (Arg.) = A da de necaz, a intra în belea:

Dacă ne prinde proprietarul că îi furăm din casă, am căcat bățul! (http://www.123urban.ro/)

A căca steagul (Arg.) = A fi în încurcătură:

Ca să spun în ton cu ce auziți și citiți frumos pe lângă voi, aș spune că datorită conjuncturii economice în care ne aflăm atât în plan intern, cât și extern, situația financiară a familiei întâmpină dificultăți în a-și menține traiul zilnic. Mai pe românește adică, am căcat steagul. (http://www.mixy.ro/)

Ai căcat steagul, dacă te găsesc ăia prin cartierul lor. (http://www.123urban.ro/)

A se căca împrăștiat (Arg.; vlg.) = **a)** A avea diaree. **b)** A minți, a susține lucruri neadevărate:

Mătăsaru ar fi fost anchetat, apoi eventual pedepsit și în cazul în care susținea despre cineva că a căcat steagul ori că s-a căcat împrăștiat sau pe el, de frică? (http://www.curaj.net/)

Are cine te căca, are cine te spăla = Cine te bate, te și mângâie:

Soacra e mulțumită de când are noră-n casă: are cine s-o cace, are cine s-o spele.

CĂCAT

A (**se**) **face de căcat** (Vlg.) = A (se) compromite; a se face de râs:

Acum putem spune că Badea nu se face de căcat. (www.arhiblog.ro/)

A mânca căcat = A minți:

Autorule, nu mai mânca căcat că și tu ai greșit titlul! (jurnalul.ro/)

CĂCIULĂ

A chiui în căciulă = A-și manifesta bucuria, veselia pe ascuns, pe înfundate:

Noi, cei deprinși a chiui-n căciulă, / Azi, liberi, ne simțim ca-n haină nouă; / Umblăm de

parcă am păşi pe ouă / Şi minuim cuvântul ca pe-o străină sculă. (MIHAI BENIUC)

A da cu căciula în câini (sau **în grindă**) (Pop.) = A fi cu chef sau a fi beat:

Li se aduse o duzină de ouă, jumări, slănină, brânză şi un vin „să dai cu căciula în câini." (PANAIT ISTRATI)

Plus cu țuică din aia de Banat, de când o bei dai cu căciula în câini, nu alta. (https://www.facebook.com/dan.cojocaru.writter/)

A fi prieten de căciulă = A fi simplu cunoscut, de bună ziua:

Nu-şi făcuse niciun prieten de copilărie, şi de aceea, văzându-l pe podurile Bucureştilor, cunoştințele de căciulă ce avea, nu puteau să ştie nici dacă e din Bucureşti, nici dacă e fecior de boier, nici dacă e fecior de parvenit. (AL. MACEDONSKI)

A-i ieşi cuiva părul prin căciulă = **a)** A munci din greu:

[…] *de ce-l muia şi-l trăgea, de-aia firul se-ncârlionța şi mai tare; şi aşa şi iar aşa, până i-a ieşit dracului părul pân căciulă; s-a lipsit şi de simbrie şi de tot, ş-a fugit de la stăpână.* (I. L. CARAGIALE)

b) A i se urî cuiva aşteptând. **c)** A o duce greu. (Pex.) A sărăci:

Cum am zice, mai mult risipea decât se îndestula pe sine. Din pricina asta ajunsese hainele pe dânsul de se hărtănise cu desăvârşire, ba încă îi ieşise şi părul prin căciulă. (P. ISPIRESCU)

A îndesa căciula pe urechi = A se preface că nu ştie nimic:

Când auzi una ca asta, începu să-şi îndese căciula pe urechi, ca şi cum n-ar fi auzit nimic.

(**A nu avea decât**) **sula şi căciula** = A fi sărac pământului; a nu avea decât meritul său personal:

Bine, să mă însor, răspunse flăcăiaşul, dară eu n-am de nici unele; sunt golan, precum mă vezi: sula şi căciula. (P. ISPIRESCU)

A pune căciula pe-o sprânceană = A se fuduli:

Ş-acu, cică umblă moşneagul ca un buhai pe ulițile satului, cu mânile-n şolduri şi cu căciula pe-o sprânceană, de nu mai poate trece nici o muiere de răul lui... (G. TOPÂRCEANU)

A scăpa căciula pe apă = A pierde prilejul:

Ai grijă să nu mai scapi şi acum căciula pe apă! Ai toate şansele să reuşeşti.

A se simți cu musca pe căciulă = A se simți vinovat:

Dar când le zicem noi d-nealor că sunt rămăşițe şi pui de fanarioți atunci îi ustură rău, pentru că e adevărat şi se ştiu cu musca pe căciulă. (MIHAI EMINESCU)

A-şi fura singur căciula (Arg.) = A-şi face rău sieşi crezând că obține un avantaj:

Statul îşi fură singur căciula! Ministerul Agriculturii îl răsplăteşte pe datornicul Culiță Tărâță. (http://www.evz.ro/)

A-şi lua (sau **a-şi scoate**) **căciula de pe cap** = A-şi descoperi capul în semn de salut sau de respect:

Pe marginea, şoselei doi oameni s-arătară... Şi dricul ajungându-i, căciulile îşi luară. (AL. MACEDONSKI)

Asta-i altă căciulă! = E altceva, altă socoteală:

Să fie d. X sănătos, împreună cu toată casa, dar de se potriveşte, e altă căciulă! (MIHAI EMINESCU)

Las-o p-aia! Aia-i altă căciulă! (I. L. CARAGIALE)

Despre schimbarea căciulilor vorbesc şi nişte tradiții despre o nuntă de pe vremea lui Constantin-Vodă Ipsilant. „De acolo, adaugă Al. Odobescu, a ieşit vorba românească: altă căciulă, când vrea omul să arate că s-a schimbat starea de mai nainte a unui lucru." (http://www.crispedia.ro/)

(**Bun de**) **să dai cu căciula-n câini** = Foarte gustos:

De acolo plecam să încercăm alt vinaț; şi-aducea el aminte de nişte... sânge-de-iepure, să dai cu căciula-n câini. (MATEIU I. CARAGIALE)

Bună ziua căciulă (**că stăpânul n-are gură**) = Se spune în bătaie de joc unei persoane care nu salută:

După încă niște minute, pasagerul pleacă triumfător. Vine rândul meu. Bună ziua căciulă, că stăpânul n-are gură. Simpaticul își continuă conversația palpitantă, râde, se lasă pe spate, își freacă burtica. (http://smartwoman.hotnews.ro/)

E numai burtă și căciulă = Se spune despre un om scund și gras:

Mulțumesc neamului meu, / Ce voinic m-am făcut eu, / Că mă duc în bătătură / Numai burtă și căciulă! (POP.)

La așa cap, așa căciulă = Cum este omul, așa este și purtarea lui:

Și dacă se acordă peste 4 miliarde vechi pe cap de ales (la așa cap, așa căciulă), de ce scriitorul profesionist n-ar primi și el o alocație de zece milioane. (MAGDA URSACHE)

Am scăpat de Ceaușescu, dar ne-am trezit cu Dracu' pe cap și cu toate odraslele sale, care devorează țara. În ritmul acesta, România va ajunge o amintire în istorie, după care nu va mai fi nimic. La așa cap, așa căciulă! (http://www.romaniacurata.ro/)

Păcat de căciula pe care o porți sau **degeaba mai porți căciulă** = Se spune despre un om laș, fricos, prost:

Degeaba te-a lăsat Dumnezeu cu căciulă, că n-ai știut cum să ți-o porți, Stane! (JEAN BĂILEȘTEANU)

CĂDEA

A cădea (sau **a se dărâma, a pica**) **cerul pe cineva** (Fam.) = **a)** A se înfuria. **b)** A primi o veste copleșitoare, cutremurătoare, zguitoare; a fi surprins, uluit, năucit:

Citi primele cuvinte ale telegramei și simți că se dărâmă cerul pe ea. (CEZAR PETRESCU)

c) A fi foarte rușinat:

Cerul de-ar fi căzut pe ea, nu s-ar fi simțit așa de jenată.

Cădea cerul pe ea, numai la gândul că ar fi putut rămâne fără cuvinte în mijlocul discursului.

A cădea cu vorba = A spune ceva pe neașteptate:

Așa, soro, căzu cu vorba Ceaușanca, ca din senin. (BARBU DELAVRANCEA)

A cădea cuiva (**cu**) **drag** (**la inimă**) = A stârni dragostea cuiva:

El iar privind de săptămâni, îi cade dragă fata. (MIHAI EMINESCU)

A cădea în genunchi = A se așeza în genunchi în fața cuiva, pentru a cere ceva; a manifesta umilință.

M-am urcat în tren imaginîndu-mi cum voi cădea în genunchiîn fața ei și îi voi cere mîna în gara din P. (CONSTANTIN ARCU)

A cădea în picioare (Fam.) = A ieși cu abilitate dintr-o situație grea:

Micuța ex-baschetbalistă tot în picioare va cădea că stă bine cu formele fizice... (http://www.luju.ro/)

A cădea în sarcina (sau **în competența, în atribuțiile, în grija) cuiva** = A reveni cuiva:

Măsura cădea în sarcina unor comisii regionale, formate din secretarul de partid, șeful Regiunii de Securitate și comandantul Miliției, care vor studia dosarele. (MARIUS OPREA)

Grija gospodăriei cade în sarcina mea.

A cădea în spinarea cuiva (Fam.) = A cădea în grija, în sarcina cuiva:

Ion, îmbufnat cum rămăsese toată ziua după ce plesnise pe Ana, nu zise nimic, ci se uita doar uneori cu ură la noul mâncău care-i cade în spinare din senin. (LIVIU REBREANU)

A cădea la învoială (sau **de acord**) = A ajunge la un acord, la o înțelegere:

Căzuse la învoială cu un arhitect din Bistrița, care avea gata un plan foarte frumos. (LIVIU REBREANU)

A cădea la pace = A se împăca:

La fel cu mine. / Cred că rău n-am face, / Bătrâni cum suntem să cădem la pace... (ŞT. O. IOSIF)

A cădea la pat (**bolnav**) = A se îmbolnăvi:

Ajunse acasă istovită, tremurând. Căzu bolnavă la pat. (JEAN BART)

[Baba] *căzu la pat bolnavă de moarte.* (ION CREANGĂ)

A cădea pe capul cuiva sau **a-i cădea** (cuiva) **belea** (pe cap) = A veni nedorit, pe neaşteptate la cineva:

Nu e frumos să cazi pe capul oamenilor. (ION PAS)

Viu, fără Luchi... să vă cad belea pe două-trei zile. (I. L. CARAGIALE)

A cădea pe gânduri = A deveni îngândurat:

Căzură toţi pe gânduri. Un lemn ars şi destrămat de jăratec bufni în soba înaltă. (PETRU DUMITRIU)

Cu perdelele lăsate / Şed la masa mea de brad,/ Focul pâlpâie în sobă, / Iară eu pe gânduri cad. (MIHAI EMINESCU)

A cădea pe mâna (sau **în mâinile**) **cuiva** = A ajunge la discreţia cuiva:

Ei! las', Pepelea, că mi-i cădea tu la mână. (VASILE ALECSANDRI)

Care rămânea pe urmă cădea în mânile moldovenilor. (C. NEGRUZZI)

A cădea (sau **a intra, a băga**) **mesa** = A ajunge (sau a face pe cineva să ajungă) într-o situaţie neplăcută, a intra (sau a băga pe cineva) într-o încurcătură, într-un bucluc:

A căzut mesa şi acum nu mai ştie ce să facă.

A cădea la aşternut (Arg.) = A face dragoste, a avea contact sexual cu o persoană de sex opus:

Se presupune că unei vedete, mai ales de talie internaţională, îi poate cădea la aşternut absolut orice domnişoară.
(www.click.ro/news/)

A-i cădea nasul (Fam.) = **a)** A-şi pierde îndrăzneala sau îngâmfarea; a rămâne ruşinat, umil:

Ştiindu-mă în stare şi de efort, şi de realizări, relative, desigur, ştiind şi că, în urma educaţiei uneori spartane pe care o primisem, nu-mi cădea nasul în faţa niciunui fel de munci, n-aveam, în ce mă privea personal, nicio teamă. (ANNIE BENTOIU)

b) A-şi pierde privilegiile.

A-i cădea ochii în gură (Arg.) = **a)** A fi foarte obosit; a-i fi foarte somn:

Pe cel de dimineaţă l-a acceptat bine, de îndată ce m-am prins eu că punctul critic la care-i cădeau ochii în gură era cam la 1h 30', după ce ne trezeam prima oară. (http://easypeasy.ro/)

b) A fi surprins, uluit:

El mi-a spus că dac-o vezi pe femeie îţi cad ochii-n gură.

A-i cădea plombele (Arg.) = A fi surprins, uluit:

S-a auzit de multă vreme că arătarea aceasta de bloc va fi ceva la care, uitându-te, îţi vor cădea plombele. (www.zvj.ro/)

A-i cădea (cuiva) **în vatră** (Pop.) = A fi oaspetele nepoftit şi nesuferit al cuiva:

Vecinul ne căzu în vatră când nu ne aşteptamşi nici n-aveam timp de el.

A-i cădea (cuiva) **rău** = A nu-i conveni; a nu-i plăcea; a se întîmpla ceva rău:

Râzi tu, râzi... dar unde te duci, fără de mine rău are să-ţi cadă. (ION CREANGĂ)

Aşa mi se cade = Aşa-mi trebuie:

Fă bine să-ţi auzi rău, zise Gerilă. Dacă nu v-am lăsat să intraţi aici înaintea mea, aşa mi se cade; ba încă şi mai rău. (ION CREANGĂ)

CĂDERE

A avea cădere = A fi în drept (să facă sau să spună ceva); a fi competent:

[Ion I. C. Brătianu] *el nu mai avea căderea de a fi reprezentantul României în faţa acelora care hotărau chestiunea pe un asemenea teren; el nu mai avea decât o cădere,*

pe care o revendica întreagă şi la care este hotărât să nu renunțe [...] (GH. BUZATU)

Nu e în căderea ta să-l judeci.

CĂLARE

A fi călare pe situație = A fi stăpân pe situație:

Vadim Tudor anunță că „doar o parte dintre protagonişti au ajuns la închisoare, iar ceilalți sunt călare pe situație, taie şi spânzură". (www.enational.ro)

A sta (sau **a şedea**) **călare în inima cuiva** = A cunoaşte toate gândurile cuiva:

Eu şăd călare în inima lor şi, nu că mă laud, dar ştiu toate măruntaiele dintr-însele. (ION CREANGĂ)

Nici călare, nici pe jos = Nici aşa, nici aşa:

Atunci boierul, mirându-se în sine de iscusința fetei săracului, îi porunci ca a doua zi să vie cu fata la curtea boierească. Ea să fie nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, nici călare, nici pe jos, nici pe drum, nici pe lângă drum. (P. ISPIRESCU)

CĂLCA

A călca (pe cineva sau ceva) **în picioare** = **a)** A distruge, călcând cu picioarele. **b)** A desconsidera, a dispreţui:

Pe când Luca Talabă spunea într-un grup că în alte părți oamenii nu se lasă aşa călcați în picioare, Trifon Guju răbufni cu glasu-i pătrunzător:

– Aidem, măi oameni, că-i mai mare ruşinea să ne tot ciorovăim ca babele! (LIVIU REBREANU)

A călca (pe cineva) **pe coadă** = A provoca o supărare cuiva:

Şarpele, până nu-l calci pe coadă, nu să-ntoarce să te muşce. (ANTON PANN)

Hai, lasă-te de figuri nespirituale, că iar mă calci pe coadă, mai bine serveşte. (GEORGE COLPIT)

A călca apa = A se menține la suprafața apei în poziție verticală, fără a înainta:

Fana călca apa şi ştia să facă pluta, înota voiniceşte, cu o mână sau cu amândouă. (G. M. ZAMFIRESCU)

A călca ca din pod (sau **de sus**) = A umbla, trufaş:

Cum o să-şi răsucească mustața de grozav printre tineret, o să calce din pod. (BARBU DELAVRANCEA)

Alții, în urma acestora, mai de curând veniți de pe pământ, cu obrazul stafidit de postiri îndelungate şi cu genunchii înțepeniți de mătănii, se îmbulzeau călcând de sus, ca-n străchini, gata să se poticnească la fiecare pas. (G. TOPÂRCEANU)

A călca cu dreptul (sau **cu stângul**) = A porni bine (prost) la o acțiune. A (nu) izbuti:

Fii atent ! De data asta calcă cu dreptul şi vom izbuti să ducem la bun sfârşit proiectul.

A călca în străchini = A umbla neatent; a fi stângaci, a face gafe:

Blondina care calcă în străchini cu cizme lungi, din piele – aşa o caracterizează publicația germană Die Welt pe ministrul Turismului, Elena Udrea, după ce aceasta a apărut într-un pictorial din ultimul număr al revistei TABU. (http://www.ziare.com/)

A călca pe alături (Arg.) = A comite infidelități conjugale:

De nu vei mai călca pe alături, va fi bine din nou pentru voi.

A călca pe cineva pe picior (sau **pe bătătură, în picioare**) = A face sau a spune cuiva ceva supărător:

[…] *şi de teamă că mâine-poimâine se vor întoarce lucrurile cum au fost, rămase nezdruncinat, declarând chiar că mai bine se lipseşte de pământ,decât să fie călcat în picioare.* (LIVIU REBREANU)

Dar el de ce e ticălos? Pentru că nu se lasă călcat în picioare, pentru că vrea să fie în rândul oamenilor? (*IDEM*)

A călca pe iarbă verde = A întreprinde ceva fiind sigur de reuşită:

În sfârşit, ai reuşit să calci şi pe iarbă verde.

A călca pe urmele cuiva = A avea apucăturile, comportamentul cuiva:

Calcă pe urmele tatălui-său. [...] *şi Maximin a fost foarte rău de-a lucra asa ca Sever, căci le lipseau virtuțile necesare pentru a călca pe urmele lui.* (MIHAI EMINESCU)

A călca pragul = A ieşi din casă:

Dar nici pragul n-am călcat / Şi altul mi-am căpătat. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A călca strâmb = A fi necinstit:

Ne-am dat seama abia peste o lună că el începuse să calce strâmb, din moment ce ieşeam în pierdere.

A călca strâmb (sau **într-aiurea** sau **alături cu drumul**) = A se abate de la linia bunei conduite, a face o faptă nepermisă, a urma o cale greşită:

Iubeşti pe alta... Te-am înțeles eu de mult că-mi calci într-aiurea. (VASILE ALECSANDRI)

Când bărbatul şi femeia se iubesc şi țin în dreptate, viața lor curge dulce întocmai ca apele unui râu liniştit; dar când muierea începe să calce strâmb şi o simte bărbatul, inima lui arde, ştii, ca peştele pe cărbuni. (NICOLAE FILIMON)

A nu mai călca iarbă verde = A nu mai trăi, a fi mort:

Până când va călca el... iarbă verde, noi n-om fi... în ticnă. (I. G. SBIERA)

A nu-i (**mai**) **călca pragul cuiva** = A nu (mai) veni pe la cineva:

Cocoana s-a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mănâncă pâinea, ca nişte „păcătoase, ticăloase şi necredincioase"; frățiorului i-a strigat că ori e halpe, ori „pes... semne altceva", şi i-a poruncit să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele. (I. L. CARAGIALE)

De atunci încoace George n-a mai călcat pragul casei lui Baciu, deşi față de Ana se purta parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. (LIVIU REBREANU)

A o călca la blană (Arg.; d. maşini) = A accelera la maximum:

Ca să ieşi din nămeți, calc-o la blană!

A-şi călca pe inimă = A se hotărî la o acțiune învingând anumite sentimente care îl opreau:

Şi-a călcat totuşi pe inimă şi i-a spus: Să ne ajuți la gospodărie, fată. (ZAHARIA STANCU)

CĂLCÂI

A da călcâie calului (D. călăreți) = A lovi calul cu călcâiele ca să pornească sau să meargă mai repede:

Astfel fiind, într-una din zile ce-i vine drăcosului de copilaş, că numai încălecă pe mânzul lui, şi mi ți-i dete călcâie. (P. ISPIRESCU)

A fugi (sau **a merge**) **de-i pârâie** (sau **sfârâie**) **călcâiele** = A fugi (sau a merge) foarte repede:

Abia mă arătam înaintea vrăjmaşului şi, să te ții pârleo! îi sfârâiau călcâiele dinaintea feței mele. (P. ISPIRESCU)

Mergea, de-i pârâiau călcâiele. (ION CREANGĂ)

A i se aprinde (sau **a-i sfârâi**) **călcâiele** (după cineva) = **a)** A fi foarte îndrăgostit de cineva:

MIRON: *Ce spui? Dragostea! Nu cumva ți s-au aprins călcăile după vro lelică?* (C. NEGRUZZI)

După despărțirea de Robert Pattinson, lui Kristen Stewart i s-ar fi aprins călcâiele după actorul Michael Pitt, conform cotidianului The Sun, citat de Agerpres. (http://www.gandul.info/)

b) A fi zorit, nerăbdător.

A nu ajunge (**nici**) **la călcâie pe cineva** sau **a nu ajunge** (**nici**) **la degetul mic al cuiva** = A fi inferior cuiva:

Încât se atinge de dreapta judecată… nu mă ajungi nici la călcâie. (VASILE ALECSANDRI)

A se afla (sau **a fi, a trăi**) **sub călcâi** = **a)** A se afla (sau a fi, a trăi) sub totala dominație a cuiva:

El s-a aflat sub călcâiul soției chiar din prima lună de la căsătorie.

b) A fi exploatat, subordonat, împilat:

Când eşti sub călcâi, nu ți-e îngăduit nici să te zvârcoleşti, altminteri îți stârneşti singur strivirea zadarnică… (LIVIU REBREANU)

A se învârti (sau **a se întoarce, a sări**) **într-un călcâi = a)** A se mişca repede, a fi iute la treabă:

Se întorcea numai într-un călcâi, când poruncea şi aşeza lucrurile de călătorie. (P. ISPIRESCU)

b) (Fig.) A se bucura:

De bucurie, fetița sărea într-un călcâi..

A-i juca cuiva şoarecii în călcâie (D. oameni) = A fi neastâmpărat:

La Ilie-n prăvălie, joacă şoarecii-n călcâie, joacă şi mărturisesc că nici mălai nu găsesc. (http://www.citatepedia.ro/)

A-l durea (pe cineva) **în călcâie** = A nu-i păsa:

Pe băiat îl durea-n călcâie de vorbele părinților.

A-şi bate călcâiele (sau **a bate din călcâie**) = A sări în sus de bucurie:

Un şef de gară din România îşi bate călcâiele, prezentând un fel de onor ceferist ministrului venit în vizită. (http://www.ziare.com/)

A-şi lua călcâiele de-a umere = A fugi repede:

[…] *mi-am luat călcăile de-a umere şi m-am dus, m-am dus, m-am dus, pân' ce m-am văzut departe de capitalie, şi de Ițic, şi de agie, şi mai ales de stahia cea de Gahiță.* (VASILE ALECSANDRI)

A-şi lua rămas-bun de la călcâie = A pleca fără a spune nimănui:

Şi îndată ce m-am sculat de la masă, luându-mi rămas bun de la călcâie, fuga la scăldat. (ION CREANGĂ)

Dă-ți, popo, pintenii şi bate iapa cu călcâiele = Se spune când cineva împrumută un lucru de care el însuşi are mare nevoie:

Tu ai boi, de ce nu-ți închipuieşti ş-un car? Al meu l-ai hârbuit de tot. Hodorog! încolo, hodorog! pe dincolo, carul se strică. Ş-apoi, ştii vorba ceea: „Dă-ți, popă, pintenii şi bate iapa cu călcâiele”. (ION CREANGĂ)

Din creştet până în tălpi (sau **până în călcâie** ori **până în tălpi**) = De sus până jos:

Fără îndoială oamenii ce alcătuiesc acest partid sunt liberali; acest merit, această virtute, această calitate patriotică nimeni nu le-o poate disputa. Da, liberali sunt din creştet până în călcâie, liberali însă în înțelesul cuvântului românesc. (I. L. CARAGIALE)

CĂLDURĂ

A avea căldură la cap = A aiura:

De la distanță parcă era transfigurată; când m-am apropiat şi am văzut-o aşa, întinsă în pat, mi-am dat seama că avea căldură la cap.

A fi (sau **a intra**) **în călduri** (Pop.) = **a)** (D. mamiferele femele) A fi în perioada propice rutului:

Oficialii din parcul natural thailandez au afirmat că au în grijă peste 300 de elefanți sălbatici, care în această perioadă intră în călduri şi pot fi foarte periculoşi. (http://www.reporterntv.ro/)

b) (D. oameni) A se excita, a dori să facă dragoste:

Dar când vor fi în călduri, le voi pregăti un ospățşi-i voi îmbăta, ca să salte de veselieşi să adoarmă apoi somnul cel de veci şi să nu se mai trezească, zice DOMNUL. (BIBLIA)

Victoria Lungu, în călduri de ziua ei! De ziua ei, Victoria Lungu a avut parte de un cadou fierbinte! Paparazzi au provocat-o pe cântăreață la un test de rezistență, ca să vedem cum se descurcă atunci când îi apare în fața un bărbat... dezgolit. (http://jurnaltv.md/ro/)

A intra în căldură = A fi apucat:

Când intră în căldură nu-l mai poate opri nimeni.

CĂLDURICĂ

A sta la căldurică = A se feri de eforturi, de muncă:

Astfel, Otilia va sta la căldurică şi va câştiga un sac de bani fără să se streseze foarte tare şi fără să fugă prin pieţe şi prin cluburi, aşa cum fac unele soliste de la noi. (http://suceavanews.ro/)

Vă invidiez – mai adaugă el – că vă duceți acasă la căldurică; nu ca mine, care la noapte am de lucru. (ION CĂLUGĂRU)

CĂLUGĂR

A se ține (după cineva) **ca dracul după călugăr** = A se ține insistent după cineva:

Băiatul se ținea după dânsele, ca dracul după călugăr. (P. ISPIRESCU)

Se ține scai de oameni (mai ales de preoți şi de călugări), ca să-i atragă în cursă sau să le câştige sufletul (nu pot scăpa de el ca de dracul; se ține de mine ca dracul după călugăr sau după popă). (http://www.crestinortodox.ro/)

CĂLUŞ

A pune cuiva căluşul în gură = A împiedica pe cineva să vorbească:

În timpul emisiunii l-au întrerupt. E clar că i-au pus caluşul în gură.

CĂMAŞĂ

A lăsa (pe cineva) **în cămaşă** sau **a-i lua** (cuiva) **şi cămaşa de pe el** = A-i lua cuiva tot ce are, a-l lăsa sărac:

După divorț, femeia era în stare să-i ia şi cămaşa de pe el.

A nu avea (sau **a nu mai şti**) **pe unde scoate cămaşa** = A fi într-o mare încurcătură (din care nu se ştie cum scapi):

– Ei, domnule şef, acu să te vedem pe unde scoatem cămaşa! răbufni primarul cu fața strâmbată de îngrijorare. (LIVIU REBREANU)

Un profesor ne-a chemat să cântăm la balul liceului şi, când am ajuns să cântăm pe scule adevărate şi m-am auzit pe scenă, într-o engleză inventată, nu mai ştiam pe unde să scot cămaşa. (http://www.formula-as.ro/)

A nu avea cămaşă pe sine = A fi foarte sărac:

De amărâtă ce era, nu mai avea nici cămaşă pe sine.

A nu avea nici cămaşă pe el = A fi foarte sărac:

De sărac ce era n-avea nici cămaşă pe el, încât se îmbrăca într-o rogojină atunci când ieşea prin lume. (SANDU CRISTEA TIMOC)

A nu se încrede nici în cămaşa lui = A nu mai avea încredere în nimeni. A fi precaut:

După cele întâmplate, nu se mai încrede nici în cămaşa lui şi e mereu cu ochii-n patru.

A nu-l încăpea cămaşa = A fi grăbit, nerăbdător:

Nu-l mai încăpea cămaşa ca să ajungă mai repede acasă.

A nu-l mai încăpea cămaşa = a) A fi înfumurat:

Crin e genial, are replică la orice. Naşu transpirase şi nu-l mai încăpea cămaşa. Aşa ceva nu am mai văzut, a şters Crin cu el pe jos din toate punctele de vedere. (http://www.mircea-badea.ro/)

b) A-i merge cuiva foarte bine:

De când fusese ales consilier, nu-l mai încăpea cămaşa de atâta bine.

A rămâne în cămaşă = A rămâne sărac, pierzând tot:

Din tot ce-a agonisit într-o viață, acum, după acest incendiu, el a rămas în cămaşă.

A scăpa ca pe mâneca cămăşii = A scăpa foarte uşor:

În cele din urmă, el reuşise să scape ca pe mâneca cămăşii şi să ajungă acasă teafăr.

A se îmbrăca cu cămaşă de gheață = A-i fi foarte frică:

Iar Duca-vodă, dacă auzi că şed Cantemireştii cu pace, îndată se îmbrăcă cucămaşă de gheață. (ION NECULCE)

[…] în aceeaşi clipă, un şuierat străbătu platoul şi cei doi asasini încremeniră prinşi într-o cămaşă de gheață care le opri iureşul ucigaş,

lăsându-l pe necromant singur în fața buzduganelor preoților. (TEODOR MATEI ROTARU)

A-și bea și cămașa de pe el = A cheltui totul pe băutură:

Avea zile când era în stare să-și bea și cămașa de el.

A-și schimba părerile (sau **convingerile** etc.) **cum schimbi cămășile** = A-și schimba părerile (sau convingerile etc.) cu foarte mare ușurință:

Am schimbat disperările cum schimbi cămășile. (EMIL CIORAN)

Politicianul care ne-a vorbit își schimbă părerile așa cum ne schimbăm noi cămășile.

A usca cămășile la același soare (sau **pe același gard**) **cu cineva** = A se trage de șireturi cu cineva:

– Fii mai atent cum îmi vorbești ! Nu ne uscăm cămășile la același soare.

A zice (sau **a spune**) **ca prin gaura** (**gura**) **cămășii** = A minți; a vorbi cu sfială, cu frică:

După o asemenea poznă, fata zicea ca prin gura cămășii că nu e adevărat.

A făcut cămașa izmene = Se zice când cineva și-a greșit planul, n-a izbutit:

Socoteala de acasă nu le-a ieșit nici acum și au făcut cămașa izmene.

Arde cămașa pe cineva = Este în mare nevoie de ceva. Este în mare zor, în criză de timp:

– Lovi-o-ar moartea de vorbă, de care nu te mai saturi, Ilie! Toată ziua stai de vorbă și beai la tutun și mie îmi arde cămașa pe mine. (MARIN PREDA)

E mai aproape cămașa decât țundra (sau **pielea decât cămașa**) = Interesul personal este mai important decât cel al altora sau cel general:

Cu rudele bea și benchetuiește, dar neguțitorii nu face, căci deși sângele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decât anteriul, dar nepotul e salba dracului. (C. NEGRUZZI)

Își dă cămașa de pe el = Se spune despre un om exagerat de milos și de darnic:

[…] *iar bătrânii povestesc și azi, celor care vor să-i asculte, de omul acela zgârcit cum nu mai fusese altul în lume care, după pățania de pomină eu cloșca ce-i înghițise toți banii, a devenit cu totul altul, fiind în stare, cât a mai trăit să-și dea și cămașa de pe el, dacă era cineva la ananghie.* (http://www.anidescoala.ro/)

Își dă și cămașa de pe el = Se spune despre cineva foarte milos și darnic:

Ea era în stare să-și dea și cămașa de pe ea numai să-i poată ajuta pe cei sărmani.

CĂPĂTAT

A trăi din căpătat (Pfm.) = A trăi din pomana altora:

[...] *trebăluiește din zori până în noapte pe la unul și altul pentru a trăi din căpătat.* (STAN VELEA)

Bătrânul era nevoit să trăiască numai din căpătat și le mulțumea vecinilor.

A umbla (sau **a se duce, a pleca**) **după căpătat** (Pfm.) = A umbla să ceară de la alții cele necesare traiului:

Tată-său... umbla după căpătat. (ION CREANGĂ)

CĂPĂTÂI

A (nu) avea căpătâi = A (nu) avea niciun rost în viață; a (nu) fi așezat la casa lui:

Geaba mă mai duc acasă, / Că-s flăcău și n-am nevastă, / Nici nevastă, nici copii, / Nici un fel de căpătâi. (POP.)

A da (sau **a face de**) **căpătâi** (Îvp.) = **a)** A se căsători:

Am trei feciori, Măria ta...– Apoi să le facem de căpătâi; să-i însurăm. (AL. ODOBESCU)

b) A-și asigura existența:

Iară după ce trecu câteva zile, în care băiatul se mai deprinse cu lumea, calul îi zise că trebuie să-și facă și dânsul un căpătâi. (P. ISPIRESCU)

A da de căpătâi = A da de capăt, a descurca:

Şi se făcu o tulburare şi o răscoală între dânşii, de nu-i putea da nimeni de căpătâi. (P. ISPIRESCU)

Mulți s-au ispitit a deslega cimilitura, nemini nu-i dă de căpătâi. (B. P. HASDEU)

A nu avea nici coadă, nici căpătâi (Pfm.) = A nu avea nici început, nici sfârşit:

Ceea ce ne-a povestit n-avea nici coadă, nici căpătâi.

A nu şti de căpătâiul cuiva = A nu cunoaşte rostul, situația, soarta cuiva:

Îşi aduse aminte de tatăl său şi de mumă-sa şi se întristă că nu ştia nimic de căpătâiul lor. (P. ISPIRESCU)

A o scoate (sau **a ieşi**) **la căpătâi** (Pfm.) = A ieşi la capăt; a se înțelege cu cineva:

Cu toate că am încercat toate mijloacele de convingere, tot n-am scos-o la căpătâi cu el.

A scoate ceva la căpătâi sau **a o scoate la căpătâi** (cu ceva) = A termina ceva cu succes, a o scoate la capăt:

Câte slujbe, le fac toate / Şi le scot la căpătâi. (ALECU VĂCĂRESCU)

– Ai dreptate, nevastă. Văd şi eu că am apucat drumuri rele. Am să mă pui pe muncă, şi în două, trei săptămâni, o scot eu la căpătâi. (P. ISPIRESCU)

A sta la căpătâiul cuiva = A veghea lângă o persoană bolnavă:

(Fig.) *Iar țara dormea-n pace pe timpii cei mai răi / Cât Dan veghea-n picioare la căpătâiul ei.* (VASILE ALECSANDRI)

În noaptea de pe urmă am stat până târziu la căpătâiul tatii. (I. PĂUN-PINCIO)

CĂPENEAG

După ploaie, căpeneag (Trs.; Ban.) = Prea târziu!:

Este ca şi cum ai face din materie ceva, un acel ceva util şi ai observa că-i prea târzie zămislirea mâinilor tale. Utilitatea obiectului a devenit inutilă. Căpeneag după ploaie! (https://revistacititordeproza.wordpress.com/)

Şi-a întors căpeneagul pe dos (Trs.; Ban.) = Şi-a schimbat părerea pe neaşteptate:

El nu se aştepta să-şi întoarcă aşa repede căpeneagul pe dos.

CĂPITAN

A fi fata banului, sora căpitanului (Pop.) = Se spune despre fetele cu pretenții (de noblețe):

Ea se crede fata banului, sora căpitanului şi e tot cu nasul pe sus.

Ori Stan, ori căpitan (Pop.) = Se spune când cineva pune totul în joc, riscând tot ce are în vederea unui câştig important:

Joacă pe-o singură carte: Ori Stan, ori căpitan !

CĂPRIOR

A-i muta (sau **a-i strămuta**) **cuiva căpriorii** = A da cuiva o palmă zdravănă:

Se scoală-n sfârşit Mihăileanu turbat... şi-i arde lui Iorgu cu sete câteva perechi de palme de-i strămută căpriorii. (I. L. CARAGIALE)

CĂPTUŞEALĂ

Mai scumpă căptuşeala decât blana (Pfm.) = Se spune despre un lucru care costă mai mult decât merită:

La un aşa preț nu cumpăr: mai scumpă-i căptuşela decât blana…

CĂPUŞĂ

A fi ca o căpuşă (Pop.) = A fi umflat:

Era să nu-l mai recunosc de gras ce e, s-a făcut ca o căpuşă.

A mânca ca o căpuşă (Pop.) = A mânca mult: – *Mănânci ca o căpuşă, dar parcă te bate vântul de uscat ce eşti.*

A se face căpuşă (Pop.) = A fi sătul peste măsură:

Nu se scoală de la masă până ce nu se face căpuşă.

A suge (pe cineva) **ca o căpușă** (Arg.) = A tapa de bani (pe cineva):

[...] *clasa superpusă nu a fost altceva decât o căpușă care a supt permanent din trupului poporului daco-român.* (ȘTEFAN DUMITRESCU)

Orice sumă de bani i-ai fi dat, ea îi sugea ca o căpușă.

Ce-i în gușă, și-n căpușă (Pop.) = Se spune despre un om sincer, care spune tot ce gândește:

Epoca lui „ce-i în gușă și-n căpușă" s-a încheiat brusc. Ce-i în gușă rămânea de acum încolo în gușă, încuiat cu șapte lacăte. (VALERIU CRISTEA)

În schimb, ori pentru că s-a „naturalizat" de ceva timp oltean, Artimon e tipul pentru care „ce e-n gușă, și-n căpușă!". Adică spune lucrurilor pe nume, deși e convins că astfel deranjează. (http://www.viatavalcii.ro/)

CĂRA

A căra apa cu ciurul (Pop.) = A munci în gol, fără rezultat:

Căram apă cu ciurul, din lipsă de resurse, lipsă de înțelegere și formalism managerial ridicat la rang de virtute. (http://www.fsanp.ro/)

A căra cuiva (**la**) **pumni** (sau **palme, gârbace** etc.) (Pfm.) = A da cuiva mai multe lovituri cu pumnul (sau cu palma, cu biciul etc.):

În sfârșit, cu pași grei și rari, se apropie de ea, își înfipse mâna în părul ei și, cu o smucitură setoasă, o trânti jos. Apoi porni să-i care pumni în cap, în coaste, în burtă, cu o iuțeală fulgerătoare, gîfâind și mugind [...] (LIVIU REBREANU)

Pentru că nu îndrăzneau să se certe cu învățătorul, potirvnicii schimbară între dânșii câteva sudălmi și apoi, uitând orice omenie, se luară de piept și începură să-și care la pumni peste cap, cu sete, grohăind ca niște mistreți prinși în capcană... (*IDEM*)

A căra mereu la gură (Pfm.) = A bea (sau a mânca) prea mult:

Când se așeza la masă, el căra mereu la gură că abia se mai putea ridica.

A-l căra păcatele (Pop.) = A se lăsa dus, târât fără voie:

Cine știe pe unde l-or mai căra păcatele! (AL. VLAHUȚĂ)

CĂRARE

A umbla pe două (sau **pe șapte, nouă**) **cărări** (Pfm.) = A se clătina în mers. A fi beat:

Adineaori a trecut p-aici vreo câțiva, se duceau acasă pe două cărări; era și Nae Ipingescu, ipistatul, beat frânt; chiuia și trăgea la pistoale... obicei mitocănesc. (I. L. CARAGIALE)

[...] *încât și popa era mai câștigat, pentru că la nunți și cumetrii mai mult chef se face decât la prohoade, și toate erau cu spor, până și cărările, pentru că părintele când se-ntorcea de la vrun botez, în loc de a umbla pe una, umbla pe cinci.* (MIHAI EMINESCU)

A-i scurta cuiva cărările (Pfm.) = A omorî:

Prin locurile iestea e cam greu de călătorit singur; nu cumva să-ți iasă vro dihanie ceva înainte și să-ți scurteze cărările. (ION CREANGĂ)

A-i tăia (sau **a-i închide**) **cuiva cărarea** (sau **cărările**) (Pfm.) = A opri pe cineva să facă sau să continue un drum:

– Ai toată voia de la mine, fătul meu, dar mare lucru să fie de nu ți s-or tăia și ție cărările. (ION CREANGĂ)

A-și îndrepta cărările (Pfm.) = A apuca într-o direcție:

Într-acolo deci și dânsul își îndreptă cărările pentru care se ostenise atâta mare de vreme. (P. ISPIRESCU)

Pe toate cărările = În tot locul, pretutindeni, la tot pasul:

Dac-ar sta cineva să-și facă samă de toate cele... apoi atunci ar trebui să vezi tot oameni morți, pe toate cărările. (ION CREANGĂ)

CĂRĂBĂNI

A cărăbăni cuiva (**la**) **pumni** (sau **palme, ciomege** etc.) sau **a cărăbăni cu pumnii** (sau **cu palmele, cu ciomegele** etc.) = A da cuiva lovituri multe şi îndesate cu pumnul (sau cu palma, cu ciomagul etc.). A bate tare pe cineva:

Bre!... da ce l-o apucat de cărăbăneşte cu pumnii în oameni? (VASILE ALECSANDRI)

CĂRBUNE

A băga cărbuni sau **gaz** (Arg.) = A se grăbi, a acționa în viteză:

Nu sta cu brațele încrucişate! Da-i cărbuni, că nu mai terminăm treaba!

A se face cărbune (Pfm.; d. alimente) = A se arde la gătit:

Pâinea s-a făcut cărbune.

(Fig.) *Câtă boală e sub soare, / Nu-i ca doru arzătoare; / Că doru unde se pune / Face inima cărbune!* (POP.)

Pâinea s-a făcut cărbune.

A sta (**ca**) **pe cărbuni** (**aprinşi**) (Pfm.) = A fi foarte nerăbdător:

Eşti nesuferit!... Spune-mi vestea, că stau pe cărbuni! (VASILE ALECSANDRI)

A-l bate (pe cineva) **cărbunii la cap** = A căpăta fenomene de intoxicație (din cauza gazelor emanate de cărbunii aprinşi). (Fig.) A fi beat:

[Pe bețiv] *l-au bătut cărbunii la cap.* (ANTON PANN)

CĂRUȚĂ

A rămâne cu căruța în drum = A întrerupe o treabă începută:

Pentru a-l plăti pe Iacobson, hoțul de avocat, care o lăsă, cum se spune, până la urmă, cu căruța ruptă în drum. (ION LAZU)

A rămâne de căruță = **a)** A nu ține pasul cu ceilalți; a pierde ocazia:

Am scris apoi la „Viața” lui Vlăhuță.../ Dar „Viața” a murit, că n-avea zile / Şi am rămas şi-acolo de căruță / – /Nu-nvie „Viața”, e-n zadar, copile! (D. ANGHEL)

b) A se face de râs (în urma neîndeplinirii unui angajament):

Înfrățire pe față între Udrea şi Iohannis, Blaga rămâne de căruță.
(http://www.obiectiv.info/)

A se lăsa de căruță = A renunța la un lucru sau la o treabă începută:

După ce a muncit atâtea zile la construcția casei, el a început să se lase de căruță şi nu mai făcea nimic.

A strica căruța = A strica prietenia sau înțelegerea:

Vezi, îl amenință bătrânul, n-o lua razna, că iar stricăm căruța. (FĂNUŞ NEAGU)

CĂSĂTORIE

A da (pe fiul sau, pe fiica sa etc. cuiva) **în căsătorie** = A căsători pe fiul, pe fiica sa etc. cu cineva, cu voia (sau fără voia) celui dintâi. A consimți căsătoria fiului, fiicei etc.:

Pentru că ea fusese măritată după şapte bărbați. Şi Asmodeu, duhul cel rău, îi ucisese înainte de a trăi ea cu ei! Şi-i zicea slujnica: „Da, tu eşti cea care ți-ai ucis bărbații? Căci, iată, ai fost dată în căsătorie la şapte, şi n-ai avut noroc de nici unul!” (BIBLIA)

A lua (pe cineva) **în căsătorie** = A se căsători (cu cineva):

Aici a rămas, luând în căsătorie o româncă şi întemeind o familie care, prin vicisitudinile curioase ale soartei, a ajuns să se cufunde şi să rămâie în viața satelor. (NICOLAE IORGA)

CĂSCA

A căsca gura = **a)** A privi cu interes (sau cu mirare, cu o curiozitate naivă):

Eram şi eu p-acolo şi căscam gura pe dinafară, pe la toate sărbările, căci nici pomeneală nu era să fiu şi eu poftit […] (P. ISPIRESCU)

Cât s-au tot certat mai mult s-au întărâtat, încât acuma toți erau înfierbântați. La gălăgie se adunaseră şi copiii să caşte gura. (LIVIU REBREANU)

b) (Pex.) A umbla pe ici, pe colo, pierzând vremea:

[…] *dacă ţ-a fost de dânsa, când era fată mare la părinţi acasă, de ce-ai şezut deoparte ca un feteleu ş-ai căscat gura?* (ION CREANGĂ)

c) A dezvălui un secret (fără a avea o intenţie rea):

Fetele căscară gura să răspundă, dar muma lor le luă vorba din gură. (I. POP-RETEGANUL)

A căsca ochii = A deschide ochii tare, mai ales de mirare:

Căscai ochii ca la un spectacol cum nu mai văzuseşi până atunci. (ION PAS)

Brâncovene Constantin... / Cască ochii-a te uita / De-ţi cunoşti tu pielea ta. (VASILE ALECSANDRI)

(Pex.) A fi foarte atent:

– *Eu atât îţi spun: cască ochii, şi gata. Mult noroc!* (D. LUPU)

A se căsca o prăpastie (între două persoane sau grupuri) (Fig.) = A se produce o dezbinare:

Iubirea ţine oamenii împreună, între ei şi cu Dumnezeu. Neiubirea cască o prăpastie între mine şi celălalt. Prăpastia asta se mai numeşte şi iad. (www.crestinortodox.ro/)

Cască-gură (sau **gură-cască**) = Persoană care (stă absentă şi) nu înţelege ce se întâmplă (sau ce se discută) în jurul ei. Persoană dezinteresată:

Moşneagul, fiind un gură-cască, sau cum îţi vrea să-i ziceţi, se uita în coarnele ei, şi ce-i spunea ea sfânt era. (ION CREANGĂ)

Eu stric, dacă a umblat gură-cască şi n-a mers şi el la-mpărţeală?... Poate să mijlocim pe pământ pentru vreo slujbă... (I. L. CARAGIALE)

CĂSCAT, -Ă

A rămâne (sau **a sta, a privi** etc.) **cu gura căscată** = A fi mirat, buimăcit sau înşelat în aşteptările sale. A fi uluit:

Şofron, când o văzu pe Simina, se uita la ea aşa din întâmplare, apoi se uita mai cu dinadins, apoi rămase cu gura căscată şi în cele din urmă simţi parcă i s-ar fi stricat toată viaţa câtă-i mai rămăsese….(IOAN SLAVICI)

CĂTANĂ

A fi cătană bătrână = A fi greu de înşelat în urma experienţei acumulate:

Deh, cătană bătrână! Rezervistul, sărit de 60 de ani, povesteşte cu glas aspru, sacadat, voce obişnuită să comande soldaţi. (http://www.revistapentrupatrie.ro/)

– Aşa o fi, că prea o zici cu foc, zâmbi subţire pe sub mustaţa stufoasă celălalt poliţist. Copii, ce să le ceri? parcă spune glasul lui de cătană bătrână. (http://povesti-absurde.ro/)

A fi cât cătana= A fi beat turtă:

Nu-i zi lăsată de la Dumnezeu ca bărbatul să nu fie cât cătana şi să nu mai ştie ce face.

CĂTRE

A se duce către Domnul (Înv.) = A muri:

Ei, mititeii, s-au dus cătră Domnul, şi datoria ne face să le căutam de suflet. De aceea am făcut şi eu un praznic, după puterea mea, şi am găsit de cuviinţă să te poftesc şi pe d-ta, cumătre.(ION CREANGĂ)

CĂŢEA

A da pe cineva căţeaua = A bate pe cineva zdravăn, apucându-l de păr şi învârtindu-l:

JUPÂN DUMITRACHE: *Porunca? Vino să-ţi dau poruncă.* (*îl ia de păr.*)

IPINGESCU: *Hahahaha! Dă-l, dă-l căţeaua!*

JUPÂN DUMITRACHE: *Apoi parcă ne-a fost vorba, musiu Spiridoane băiete, să nu te mai găsesc dormind când mă-ntorc acasă!* (I. L. CARAGIALE)

Căţea de vreme = Vreme rea:

Biata Bălaşa!... Săracă lipită, bolnavă că nu se mai poate târî, văduvă, cu copilul gol-puşcă, pe aşa căţea de vreme nu ştiu, zău, de şi-o mai înnoda zilele. (BARBU DELAVRANCEA)

CĂŢEL

A asculta la căţelul-pământului = A dormi adânc:

În noapte aceeea, după nenumărate zile şi nopţi rătăcite prin deşert, au găsit în sfârşit o oază, şi-au întins corturile şi au ascultat la căţelul-pământului.

A-i face cuiva căţei pe inimă = A-l supăra rău:

Bărbatul nu şi da seama că-i face din nou căţei pe inimă femeii şi continua să glumească.

(**A pleca**) **cu căţel cu purcel** (Înv.) = (A pleca) cu întreaga familie şi cu tot ce are:

– Văd că într-adevăr aţi venit tot satul, cu căţel, cu purcel! zise Miron calm, cercetând feţele, parc-ar fi vrut să vadă cine lipseşte. (LIVIU REBREANU)

CĂUŞ

A face mâna căuş = A da mâinii forma unui recipient, apropiind degetele şi adâncind palma:

Îmi duc mâna căuş la gură şi sug lichidul cald şi gustul lui sărat îmi aminteşte gustul lacrimilor şi pe cel al oceanului. (MAX BLECHER)

Cerşetorul de la marginea drumului face mâna căuş, o întinde către trecător, şi parcă vrea să spună: „Fie-ţi milă, şi dă-mi şi mie ceva.” (http://www.profamilia.ro/)

A lua cu căuşul de la inimă = A alina durerile, necazurile cuiva deodată:

Dacă aş putea, ţi-aş lua cu căuşul de la inima toată supărarea ta.

A veni sau **a cădea** (cuiva) **drăguş la căuş** = A fi nevoit să ceri ajutorul cuiva (care nu-ţi este binevoitor):

C-apoi atunci iarăşi mi-ţi ajunge drăguş la căuş, şi soră-mea nicovala vă va ţine în spate, iar eu vă voiu bate pe rudă pe sămânţă, ca să prindeţi la minte. (ION CREANGĂ)

O mai veni iar roata la ştirbină şi drăguş la căuş. (www.grai.ro/)

CĂUTA

A căuta (cuiva) **ceartă** (sau **pricină, vrajbă**) **cu lumânarea** = A urmări motiv de ceartă:

Şi de astă dată se alegară de dânsul şi-i cătau cearta cu lumânarea. (P. ISPIRESCU)

Aşa sunteţi dumneavoastră, căutaţi cearta cu lumânarea şi pe urmă mai ziceţi că alţii se ceartă. (LIVIU REBREANU)

Dumneata, moşule... cauţi pricină, ziua-namiaza mare, cu lumânare. (ION CREANGĂ)

A căuta (cuiva) **nod în papură** = A se strădui să găsească vinovat pe cel fără vină, să-i găsească cusururi pe care nu le are, ca să-l poată certa, pedepsi:

Alţii iarăşi găseau nod în papură că: cojocarul îşi scoate ochii toată ziua şi noaptea, şi când colo nu se alege cu nimic; croitorul munceşte toată viaţa şi agoniseala lui este cât o umbră de ac. (P. ISPIRESCU)

A căuta ceva cu lumânarea = A urmări cu tot dinadinsul:

Omul care ştie să aleagă bucuria nu caută răul cu lumânarea, nu se văicăreşte cât e ziua de lungă, nu caută la fleacuri, priveşte lucrurile cu îngăduinţă şi cu zâmbet, nu face din ţânţar armăsar. (PETRU CREŢIA)

Ea căuta mereu cu lumânarea să se certe.

A căuta cu gândul = A se sili sa-şi aducă aminte:

Veta: *De la Iunion? (caută cu gândul).* (I. L. CARAGIALE)

A căuta în coarnele cuiva (sau **a-i căuta cuiva în coarne**) = A asculta cu supunere pe cineva, făcându-i toate voile:

Bărbatul […] *silit să caute şi-n coarnele femeii sale* […] *se duse iarăşi.* (S. FLOREA MARIAN)

A căuta la cineva cu ochi buni = A privi cu bunăvoinţă, cu dragoste pe cineva:

Caută mai bine la ea cu ochi buni şi poate c-o să înţeleagă că îi vrei binele.

A căuta o pasăre de ou = A examina, spre a vedea dacă are ou în ea:

Găinile bătrâne se ghemuiau sfioase când stăpâna se apropia şi le căuta de ou, pe rând, spre marele necaz al cocoşului, care zbârlea creasta ameninţător […] (LIVIU REBREANU)

A căuta ouăle = A examina ouăle, spre a vedea dacă sunt proaspete (sau au plod):

Gospodina căuta ouăle ca să vadă dacă sunt bune.

A căuta pe cineva cu legea (sau **la judecată**) = A da pe cineva în judecată:

– E o tâlhărie! Strigă Grue. Îl chemăm la judecată. Vornicul Toma Neagu urlă, furios: – Legați-l la butuc! Vai și-amar... (DUMITRU ALMAŞ)

A căuta rău cuiva = A se uita urât, cu duşmănie la cineva:

Oricine i-ar ieşi în cale, femeia îi caută rău şi are o privire care te înspăimântă uneori.

A căuta unui mort de suflet = A face cele recomandate de credința religioasă pentru mântuirea sufletului mortului:

Ei, mititeii, s-au dus cătră Domnul, şi datoria ne face să le căutam de suflet. De aceea am făcut şi eu un praznic, după puterea mea, şi am găsit de cuviință să te poftesc şi pe d-ta, cumătre; (ION CREANGĂ)

A căuta ziua de ieri = A căuta inutil ceva ce nu se mai poate găsi:

Degeaba mai cauți ziua de ieri, trăieşte în prezent şi fii cu picioarele pe pământ!Trei seimeni şi un câine-lup, făcându-se că îşi caută ziua de ieri,o păzeau de departe, ca nu cumva s-o calce cineva pe bătătură [...] (ION D. SÎRBU)

A căuta (pe cineva sau ceva) **cu ochii** = A încerca să descoperi (pe cineva sau ceva) într-un grup, într-o mulțime etc.:

Căută cu ochii şi văzu pendula scumpă. (PETRU DUMITRIU)

A-i căuta (cuiva) **prin cap** = A vedea dacă nu are păduchi:

Şi aşa, într-o zi arăpoaica o puse să-i caute în cap, căci, zice-se că arapii cât de curați să fie, tot se găsesc condrănței în capul lor […] (P. ISPIRESCU)

A-i căuta cuiva de dreptate = A se interesa de cauza cuiva, ajutându-l să i se facă dreptate.

A-l căuta moartea pe acasă (Arg.) = A fi decrepit, ramolit:

Dar nici "inculpații" nu se lasă mai prejos în acest joc de cuvinte, replicile lor fiind întotdeauna pe măsură: „Te caută moartea pe acasă şi tu te plimbi cu metroul!". (http://cnmv.ro/)

A o căuta cu lumânarea = **a)** A se comporta imprudent. A se expune accidentărilor:

– Uite ce-ai pățit! Ai căutat-o cu lumânarea şi doar ți-am spus să fii mai atent când mergi cu bicicleta.

b) A căuta ceartă cu orice preț:

Ori de câte ori venea la ei, femeia o căuta cu lumânarea şi era mereu arțăgoasă.

c) (D. copii) A se purta astfel încât să atragă asupra sa o pedeapsă:

– Băiete, ia vezi! Iar o cauți cu lumânarea şi nu e prima oară…

A-şi căuta (**cu**) **judecata cu cineva** = A se răfui cu cineva la judecată:

El n-a vrut să-şi caute judecata cu cel mai bun vecin al său.

A-şi căuta calea (sau **de cale, de drum, de ducă**) = A se ocupa numai de drumul său (fără a se interesa de altceva). A-şi continua drumul. A pleca:

El îşi căuta de drum în treaba lui, fără să ia aminte la cele ce tot spuneau fetele. (P. ISPIRESCU)

A-şi căuta de obiele = A-şi vedea de interese (descurcându-se fără ajutor):

– Mai bine ți-ai căuta de obiele şi i-ai lăsa pe alții în pace!

A-şi căuta de sănătate = A se trata:

Femeia muncea prea mult şi nu s-a gândit să-şi caute de sănătate.

A-şi căuta de suflet = A fi cu gândul la cele recomandate de biserică pentru viața sufletească:

De spovedanie fugi ca dracul de tămâie. La biserică mergi din Paşti în Paşti. Aşa cauți tu de suflet? (ION CREANGĂ)

A-şi căuta în ochi = A se privi reciproc:

Când focul privirii tale îşi va uita flăcările, pierdute în pustiul ploii amintirii ce trosnesc sub paşii morții unor vreascuri de cenuşă care erau odată ochii noştrii ce secăutau, regăsind acum zădărnicia lumii unei iubiri [...] (SORIN CERIN)

Cei doi îşi căutau în ochi şi tăceau.

A-şi căuta treaba (sau **de treabă**) = A-şi vedea de treburile sale (fără a se interesa de ale altora):

Copiii aleargă şi îşi caută treabă, vin când sunt flămânzi şi iar se duc după ce s-au săturat, mai se joacă voioşi, mai se bat, fie între dânşii, fie cu alții, şi ziua trece pe nesimțite. (IOAN SLAVICI)

Şi eu te-aş sfătui mai bine să-ți cauți de treabă şi să laşi la naiba şi zmeu şi tot, că poate să-ți răpuie viața. (P. ISPIRESCU)

Caută a ... = Are înfățişarea, expresia, ca şi când ar fi...: *Adeseori Radu, cu ochii aiurit pironiți în deşert, parc-ar fi cătat a drum, rămânea... dus pe gânduri.* (AL. VLAHUȚĂ)

N-ai ce căuta (**undeva**) = N-ai motiv să mergi sau să te afli undeva; n-ai voie, nu-ți este permis să mergi undeva:

Nu mai ai ce căuta la casa mea. (ION CREANGĂ)

CĂUTARE

A avea căutare = **a)** A se bucura de considerație; a avea trecere:

El avea acuma la împăratul mult mai mare trecere şi căutare. (I. G. SBIERA)

b) (D. mărfuri) A fi solicitat:

Au mare căutare alimentele ecologice.

A lua puşca la (sau **în**) **cătare** = A duce arma la ochi (pentru a trage):

Luă puşca în cătare, ținti capul ce se pleca spre raclă. (GALA GALACTION)

Ca într-un fulger el ia puşca la cătare şi trage! (AL. ODOBESCU)

A lua (pe cineva) **la cătare** = A ochi (pe cineva) cu arma:

Cu trei poteri se-ntâlnea, / Care ni-l înconjura, / Şi ți-i lua la cătare / Când cu puşti, când cu pistoale. (POP.)

Țugulea, de unde şedea şi începuse a ațipi lângă foc, o dată sări drept în sus, puse mâna pe arc şi pe paloş; cum văzu ursul, îl luă la cătare cu o săgeată. (P. ISPIRESCU)

CÂINE

A duce câinii la apă = A trândăvi, a pierde vremea:

De vei duce mereu câini la apă, n-o să faci mare lucru.

A-i fi (cuiva de ceva) **cum îi este câinelui a linge sare** = A nu dori deloc să se facă un anumit lucru:

Şi ne punem, dragă Doamne, la învățat. Însă, fie vorba între noi, nu ne era a învăța, cum nu i-e câinelui a linge sare. (ION CREANGĂ)

A nu scoate un câine din casă = A fi vreme rea, a fi foarte frig:

Şi cum a pornit el din pădure, pe loc s-a şi stârnit un vifor cumplit, cu lapoviță în două, de nu vedeai nici înainte, nici înapoi. Mânia lui Dumnezeu ce era afară! să nu scoți câine din casă, dar încă om! (ION CREANGĂ)

E ger şi ceață... ceață-nghețată... o vreme, să nu scoți un câine afară. (I. L. CARAGIALE)

A petrece ca câinele în car = A o duce rău:

Cu soacră-sa, nora petrecea ca câinele în car.

A trăi (sau **a se înțelege, a se iubi** etc.) **ca câinele**(sau **ca câinii**) **cu porcii** (sau **cu mâța, cu pisica**) (ori **a se mânca ca câinii)** (Irn.) = Se spune despre două sau mai multe persoane care nu se înțeleg deloc şi se ceartă întruna:

Vai de ei! Trăiesc ca câinii cu porcii, / Că / Se ceartă de-şi mănâncă capetele. (ANTON PANN)

Cei doi se înțeleg ca câinele cu pisica şi nu au zile bune de când se ştiu.

A trăi ca câinele la stână = A trăi bine:

Trăia ca câinele la stână şi nu-i păsa de ce se petrece în jur.

Câinele care latră, nu muşcă = Cel care face multă gălăgie nu e primejdios:

– Ehei, băiete, liniştea asta nu-i a bună, ascultă-mă pe mine! făcu Pravilă misterios. Câinele când muşcă nu mai latră! (LIVIU REBREANU)

Şi-apoi zice: – Nu te teme! / Ține-ți inima, jupâne! / Nu ştii vorba românească / De la moşi-strămoşi lăsată, / Că un câine care latră / Nu te muşcă niciodată? (G. TOPÂRCEANU)

Nu e nici câine, nici ogar = Nu are o situație clară; nu aparține unei categorii determinate:

Prin toate aceste întâmplări el păstrează undeva pecetea capitaliei; el nu-i încă iaşan, dar nu mai este provincial; prin urmare, cum s-ar zice, nu-i nici copou, nici ogar. (N. KOGĂLNICEANU)

Şi felul acesta de a fi: nici câine, nici ogar, nici lebădă, nici cuc, nici vultur, nici mireasmă. Trebuie să pun ordine în existența mea. (AURA CHRISTI)

Nu-i numai un câine ciunt (sau **scurt**) **de coadă** = Aspectul în discuție este comun şi altora:

Toți junii când auzeau asemenea vorbe, fugeau opt cu a brânzei nouă. Dar vorba aceea, nu toți câinii sunt scurți de coadă; se găsi printre aceşti juni unul care se hotărî să îi joace renghiul cu orice preț. (BOBÂRNACUL, 1878)

Umblă câinii cu covrigi (sau **colaci**) **în coadă** (Irn.) = E mare belşug:

Pentru o clipă, imediat după istoricul decembrie '89, o lume întreagă a crezut că, în peisajul cotidian, vor apărea „câinii cu covrigi în coadă". (http://www.istoriafilmuluiromanesc.ro/)

Nicăieri în lume nu umblă câinii cu colaci în coadă, omul fiind cel care sfințeşte locul. (http://www.evz.ro/)

Viață de câine = Viață grea, plină de lipsuri:

Acolo în pustietatea ceea am făcut cheag umplând un săculeț cu praf galben. Dar ce încordare, ce viață de câine încolțit de lupi, gata să sfâşie la fiecare clipă în care nu te-ar simți treaz. (JEAN BART)

CÂINEŞTE

Câine-câineşte = Cu multă greutate, cu chiu cu vai:

Odată venise lui Oşlobanu rândul să cumpere lemne, şi aşa, cu toată cărpănoşia lui, iese câine-câineşte în medean, aproape de gazda noastră, şi găseşte un țăran de la Sasca, pare-mi-se, ori de la Baia, cu un car încărcat cu lodbe de fag. (ION CREANGĂ)

CÂLȚI

A face câlți (pe cineva sau ceva) (Reg.) = A face fărâme:

L-a amenințat că-l face câlți, de nu se astâmpără.

A-şi vedea de câlții săi = A-şi vedea de treaba sa:

Tu vezi-ți de câlții tăi, răspunse el repede, uitându-se la ea. (MARIN PREDA)

CÂMP

A bate câmpii = A o lua razna. A spune lucruri neverosimile. A se abate de la chestiunea discutată:

Cum că aceeaşi idee bate câmpii în o seamă de capete nu e vina noastră, mai cu seamă nu a celora cari au protestat pururea contra esperimentelor periculoase cari s-au încercat până acuma cu această idee. (MIHAI EMINESCU)

A lăsa (cuiva) **câmp liber** = A lăsa pe cineva să acționeze, să se desfăşoare:

Îți lăsăm câmp liber, numai să ne demonstrezi că ai dreptate.

A nu da cuiva câmp = A tăia drumul cuiva:

Ieşind deodată, nu le da leşilor câmp. (NICOLAE COSTIN)

A o lua peste câmp = A merge de-a dreptul, părăsind drumul:

Ca să ajungă mai repede acasă, femeia a luat-o peste câmp şi a mai scurtat drumul.

A-şi lua (sau **a apuca**) **câmpii** = A pleca orbeşte, fără a şti încotro (de disperare, de durere, de mânie etc). A ajunge la disperare:

Să nu vă fi dus Dumnezeu vrodată să fiți față când venea omul de la muncă, că v-ați fi luat câmpii. (P. ISPIRESCU)

Căci, dac-ai sta să faci voie rea de toate, zău, ar trebui de la o vreme s-apuci câmpii! (ION CREANGĂ)

A-şi pierde câmpul = A nu mai şti drumul sau direcția:

Din cauza întunericului, drumețul şi-a pierdut câmpul şi s-a rătăcit.

CÂND

A nu avea când = A nu avea timpul necesar pentru a…:

Nu mai avea când să se mai pregătească şi pentru acest examen.

CÂNTA

A cânta de inimă albastră (Arg.) = A cânta melodii triste, melancolice:

Într-un colț mai petreceau trei negustori cu lăutarii. Se hitrofoniseră şi moțăiau cu ochii în gura guristului, care cânta de inimă albastră. (EUGEN BARBU)

A-i cânta popa la cap = A fi mort:

De ziua ta să îți cânte popa la cap şi familia ta să nu mai aibă lacrimi. (www.cancan.ro/)

A-i cânta sticleții în cap (Arg.) = **a)** A avea idei bizare. **b)** A fi nebun:

Dacă s-ar da o lege să se confişte toate celularele ar fi ca şi cum ne-ar rade câte-o sprânceană şi ne-ar astupa câte-o nară. Am fi o specie dubioasă de buimaci şi ne-ar cânta sticleții-n cap. (http://www.libertatea.ro/)

A-i cânta (cuiva) **prohodul** (Arg.) = **a)** A complota împotriva cuiva:

De o lună şi mai bine, cei doi îi cântau prohodul individului, dar nu reuşeau să-l prindă cu ceva.

b) A pune la cale asasinarea cuiva; a omorî (pe cineva):

Hotărârea am luat-o în momentul în care sportului românesc i s-a cântat prohodul. (http://www.digi24.ro/)

Cei doi i-au spus taximetristului că o să-i cânte prohodul dacă nu-şi vede de treabă.

Cântă cocoşul = Bărbatul îşi impune părerile (într-o familie, într-o gospodărie):

– Eu te voi lua, dacă tu mă alegi, răspunse Făt-Frumos; dară să ştii că în casa noastră voi ca să cânte cocoşul, iară nu găina. (P. ISPIRESCU)

Aflând slugile că în casa asta nu cântă cocoşul, se dedeau bine cu găina; (I. L. CARAGIALE)

Cântă la altă masă! (Arg.) = Pleacă de-aici!:

Justiția îi trimite pe Bahmu şi Prigoană să cânte la altă masă. (http://www.enational.ro/)

Aia, bagaboanta, Violeta, bă, nu fi fraier, pune botu' şi îi cardeşte semese la papagalu ei că s-o ardă la altă masă că acolo s-a plătit consumația. (http://moshemordechai.ro/)

Joacă cum îi cântă = Face întocmai cum îi spune altul:

Gigi joacă după cum îi cântă Diana. (https://daimadeadun.wordpress.com/) [Ea este indignată de posibilitatea de a fi nevoită să circule (Doamne fereşte!) cu taxiul, este indignată că parlamentarii ar putea fi obigați să joace după cum cântă electoratul, este indignată că diaspora are drept de vot şi încurcă socotelile pesedisto-pecisto-securiste] (http://politicstand.com/)

CÂNTAR

A trage la cântar = a) A avea greutate mare:

Ăl buzdugan / Care-mi trage la cântar... / Peste cinci mii de ocale. (POP.)

b) A avea importanță:

Declarațiile ei au tras greu la cântar în luarea deciziei de achitare a individului.

CÂNTĂRI

A cântări din ochi = a) (D. lucruri) a aprecia cu aproximație greutatea unui obiect:

Dar când noi vedem lucrurile clar și cumpănim toate acestea cu mintea cu aceeași lămurire cu care am cântări o greutate materială, atunci suntem răi români, se-nțelege, și combatem tot ce e românesc. (MIHAI EMINESCU)

b) (Fig.) (D. oameni) A aprecia de la prima vedere caracterul, valoarea unei persoane:

Se uita lung la ea, cântărind-o din ochi. (GALA GALACTION)

Și copleșindu-l cu întrebări, încât el abia biruia cu răspunsurile, toți îl cântăreau din ochi cu o curiozitate pe care nici măcar nu încercau s-o ascundă. (LIVIU REBREANU)

A-și cântări (**bine**) **vorbele** = A-și alege (cu grijă) cuvintele:

Se și cuvine însă unui om din oameni, ca dânsul, să fie de bună chibzuială, să cumpănească vorbele și să umble mai mult călare decât pe jos. (IOAN SLAVICI)

Că de ne-om cântări cuvântul cu cântarul și ne-om măsura privirea cu cotul, ori să numeri câte pahare de vin a băut omul la masa ta ca să nu-l înșeli la a lui, s-a dus prietenia pe copcă […] (BARBU DELAVRANCEA)

CÂNTEC

A fi cu cântec sau **a-și avea cântecul său** = A avea istoria, tâlcul său (complicat, plin de aspecte dubioase, neclare):

Chestia asta își are cântecul ei. (MIHAIL SADOVEANU)

A-i scoate cuiva cântec = A spune despre cineva vorbe rele:

În sat, lumea i-a scos cântec fetei, dar ea nu se mai sinchisea. [...] *în Pravila lui Vasile Lupul, publicată în 1643* [...] *se prevede deja pedeapsa pentru «cela ce va scrieversurisau vascoate cânteceîntru ocaracuiva...»* (B. P. HASDEU)

A o duce într-un cântec = A fi fără griji, a fi veseli:

Eu cu Dumitru însă o duceam într-un cântec, strângând viorele și toporași de pe lângă plai, și mergeam tot zburdând și hârjonindu-ne […] (ION CREANGĂ)

Așa-i cântecul = Asta-i situația:

Nu se mai poate face nimic. Așa-i cântecul!

Vorba (sau **povestea**) **cântecului** = Cum se zice; vorba aceea:

Maica... a ieșit afară să-și vadă harabagiul. Și-apoi povestea cântecului: las'că era de la Piatră de locul ei, dar era și îmbojorată Maica... că se despărțește de socri. (ION CREANGĂ)

CÂR

A face câr-mâr = A face obiecții, a găsi pretexte:

Strîmbă-Lemne au început a face câr-mâr, ba una, ba alta, și s-au trecut astă dată așa. (I. G. SBIERA)

Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea câr-mâr; că Dardarot, cât îi vorbise, nu-l slăbise din gheară. (I. L. CARAGIALE)

Că-i câr, că-i mâr = Se zice când cineva se încurcă în explicații neconvingătoare, contradictorii:

Chiar de-a doua zi începu să facă nazuri: că câr, că mâr, c-aia-i chioară, c-ailaltă-i șchioapă. (POP.)

– Ce cauți, măi, prin sat?

– Că-i câr, că-i mâr... (MIHAIL SADOVEANU)

CÂRĂ

A se ține de câra cuiva = A stărui pe lângă cineva, pentru a-l determina să facă un lucru:

Mai trecu, ce mai trecu, şi strigoaica de vitregă iară se ţinu de câra bărbatului său ca să-şi prăpădească copiii. (P. ISPIRESCU)

Sfatul împărăţiei, ştiind hotărârea împărătesei, lăsată cu grai de moarte, se tot ţinea de câra împăratului ca să se însoare, şi mai multe nu. (*IDEM*)

CÂRC

A nu zice nici cârc = A nu spune nicio vorbă:

[…] *dară voinicul îndată puse mâna pe un tăciune şi-l azvârli drept în ochiul bătrânului, îl orbi, şi apoi fără să-i dea răgaz a zice nici cârc! îi puse o piedică şi-i făcu vânt în cazan.* (IOAN SLAVICI)

[…] *apoi îi scoate limba afară, i-o străpunge cu acul şi i-o presură cu sare şi cu piper, aşa că limba îndată se umflă, şi biata soacră nu mai putu zice nici cârc!* (ION CREANGĂ)

Ba cârc, ba mârc = Ba un pretext, ba altul:

Popa tot se codea: că-i câr, că-i mâr, în sfârşit rămâne ca... a doua zi să-mi dea banii. (AL. VLAHUŢĂ)

CÂRCĂ

A avea pe cineva în cârcă = A o păţi cu cineva:

Să-ţi iei tălpăşiţa, că cu mine ai în cârcă. (POP.)

A avea potera-n cârcă (Arg; lumea interlopă) = A fi căutat de poliţie, a fi dat în urmărire:

Fugiţi! Avem potera-n cârcă...

A-i cădea (cuiva) **în cârcă** = A lua prin surprindere (pe cineva):

Stai să vezi că poate e bine că n-am câştigat, că cine ştie ce năpastă îmi cădea în cârcă. (https://aberisme.wordpress.com/)

A lua pe cineva în cârcă = **a)** A lua pe cineva sub protecţia sa:

Şi numai întru târziu Thalassa luă realitatea în cârcă şi o duse s-o aşeze dinaintea vetrei din odaia pe care flăcările din sufletul lui o lărgiseră odinioară într-o nemărginită împărăţie. (AL. MACEDONSKI)

b) A râde de cineva:

El îi lua mereu în cârcă pe vecinii de vizavi, dar ei nu se supărau.

CÂRCOTĂ

A intra (sau **a se băga, a pune, a umbla**) **în cârcotă** (cu cineva) = A se certa (cu cineva): –

Ascultă-mă, kir Ianulea; ce sunt duşmanii dumitale?... n-or fi boieri?... că de! drept să-ţi spun, cu boieri în cârcotă nu mă bag... (I. L. CARAGIALE)

S-a încărcat Muşat de Doamne-ajută, a intrat în cârcotă cu avocatul, începe să spuie şi el una-două: „Măi neiculiţă-n sus, mai omule-n jos, aşa să trăieşti, mai socoteşte o dată că nu face atâta...” (MIHAI EMINESCU)

CÂRD

A se pune (sau **a intra, a-şi pune, a-şi băga**) (**boii**) **în cârd cu cineva** (sau **cu dracul**) = A se asocia cu cineva (în vederea unor acţiuni reprobabile):

– *Aşa gândesc şi eu, zise Flămânzilă; şi-a pus el, împăratul Roş, boii în cârd cu dracul, dar are să-i scoată fără coarne.* (ION CREANGĂ)

– *Ei, ei ! Acum scoate, lupe, ce-ai mâncat ! Cu capra ţi-ai pus în cârd ? Capra ţi-a venit de hac !* (*IDEM*)

CÂRLIG

A avea cârlig la (sau **pentru**) **cineva** = A simpatiza pe cineva. A se simţi atras, sedus de cineva:

Se pare că fata avea cârlig pentru colegul ei de bancă şi mereu îl privea cu insistenţă.

A avea un cârlig = A avea o taină, un secret:

Ion are el un cârlig pe undeva, de vine întotdeauna târziu acasă. (POP.)

A fi în cârlige cu cineva = A fi în strânsă prietenie cu cineva:

Cei doi erau în cârlige de ceva vreme.

A pune cârlig într-o acţiune = A încurca treaba:

De când ai început să pui cârlig în treburile noastre, nu mai merge nimic.

A se face cârlig (sau **covrig**) (Pop.) = **a)** A se ghemui, a se încovăi, a se strânge covrig, a se covrigi:

Fierul se încovăia de se făcea covrig. (P. ISPIRESCU)

b) A se zgribuli de frig:

Se stârciseră de se făcură covrig de ger. (*IDEM*)

c) A se încovăia de bătrânețe:

Moartea se uscase, de se făcuse cârlig. (*IDEM*)

A se pune în cârlige = A face cauză comună:

Până la urmă a trebuit să ne punem în cârlige cu toții şi am isprăvit lucrarea.

CÂRMI

A cârmi roata morii = A da drumul apei pe scoc:

Morarul a cârmit roata morii cu greu.

CÂRNAT

A fi sătul cârnat (Pop.) = A fi foarte sătul:

După ce-a mâncat bărbatul abia s-a mai putut ridica de la masă fiind sătul cârnat.

A lungi cârnatul (Pop.) = A trage de timp:

Nu mai lungi cârnatul, că n-avem timp de pierdut!

A ploua cu cârnați = A fi belşug mare, ca-n basme:

Acum, nici dacă ar ploua cu cârnați n- aş ieşi cu maică ta să ne plimbăm prin zăpadă! De ce oare puteam atunci şi acum nu pot? (PETRE BARBU)

CÂRNI

A-şi cârni nasul sau **a cârni din nas** = A strâmba din nas (de nemulțumire):

Soțul meu, paharnicu Bârzoi, cam cârnea din nas, dar l-am sărutat între sprâncene, după obicei, şi l-am lăsat cu buza umflată... (VASILE ALECSANDRI)

Îți cârneşte nasul din loc = Miroase urât:

De câte ori treceam pe lângă ferma de porci, ni se cârnea nasul din loc.

CÂRPĂ

A avea gură de cârpă = A nu putea păstra o taină:

I-am spus să nu se mai încreadă niciodată în ea, că are gură de cârpă.

A avea urechi de cârpă = A nu auzi bine:

– Auziți, fraților, se prăpădeşte stăpânul nostru. – Taci, urechi de cârpă, îi zise vulpea şi-i trase o palmă, tu să gândeşti stăpânului nostru aşa? (P. ISPIRESCU)

A face pe cineva cârpă de şters = A vorbi de rău pe cineva; a batjocori pe cineva:

Tu nici nu ştii, nu vrei să ştii, nu simți, nu te interesează. Contează să stai alături de el. Te ține, dacă îi eşti de folos. Te face zob, cârpa de şters pe jos. (http://www.ziuaconstanta.ro/)

„Au făcut din mine o *cârpă de şters pe jos", a declarat Vadim, joi, în emisiunea „Un show păcătos" de la Antena 1.* (spynews.ro/)

A fi muiere (sau **nevastă**) **cu cârpa în cap** (Reg.; d. bărbați) = A fi frumos (fricos sau slab) ca o femeie:

Ba eu prins că nu m-oi da, că nu-s nevastă cu cârpă, de unguri să-mi fie frică. (POP.)

CÂRPĂTOR

A mâncat turta, dar a rămas cârpătorul = Se spune despre cineva care neagă un fapt, în ciuda evidenței:

– Nu vezi că mănânci turta, dar rămâne cârpătorul… Dacă ai fi sincer, am înțelege.

CÂRPI

A cârpi (de-a) fuga sau **a o cârpi de fugă** = A fugi:

Pe loc a cârpit-o la fugă, de nu-l mai țineau picioarele.

A(-i) cârpi o minciună = A născoci, a inventa; a spune o minciună:

Ca să scape, cârpi la repezeală o minciună. (CEZAR PETRESCU).

Apoi o ia la papuc şi hai, hai! hai, hai! ajunge în sat, la frate-său, şi pe loc cârpeşte o minciună, care se potrivea ca nuca în perete. (ION CREANGĂ)

A(-i) cârpi una cuiva = A lovi cu palma pe cineva:

S-a apropiat de Miai şi i-a cârpit o palmă peste urechi. (MARIN PREDA)

[…] *la urmă, învinşi de zgomot, muţi de bucurie, dădeau scumpei lor ţaţa Minca o supremă dovadă de iubire, cârpindu-şi fiecare câte-o pereche de palme ţepene.* (PANAIT ISTRATI)

A-şi cârpi viaţa, traiul = A-şi duce traiul de pe o zi pe alta, cu greutate:

[…] *vatra în jurul căreia şi-au cârpit zi cu zi traiul, îndrugând poveşti şi basme.* (BARBU DELAVRANCEA)

CÂRPIT, -Ă

A avea ochii cârpiţi (**de somn, de boală** etc.) = **a)** A nu putea ţine ochii deschişi din cauza somnului, a bolii etc.:

Copiii, cu ochii cârpiţi de somn, se duceau la culcare. (ION PAS)

Ea se sfieşte să-i iasă înainte, cu ochii cârpiţi de somn. (AL. VLAHUŢĂ)

b) A fi prost:

[…] *clipea numai din ochişorii lui cârpiţi, ca un broscoi în pierzare.* (I. L. CARAGIALE)

CÂŞTIG

A avea câştig de cauză = A ieşi biruitor într-un conflict, într-o confruntare de idei etc.:

Deşi regimul comunist iugoslav era mult mai apropiat din punct de vedere ideologic celui sovietic, totuşi acesta nu a avut câştig de cauză. (http://adevarul.ro/)

A da vitele în câştig (Trs.) = A da vitele în îngrijirea cuiva:

De când venea primăvara, omul dădea vitele în câştig văcarului din sat.

A fi în câştig (asupra cuiva) = A avea avantaj (faţă de cineva):

El era în câştig faţă de prietenul său, fiindcă era mai chibzuit.

CÂT

A ţipa sau **a striga cât îl ţine gura** = A striga cât se poate de tare:

Dregătorul intră în turn şi, când vede turnul gol, închipuindu-şi că numai motanul a făcut una ca asta, strigă cât îl ţine gura către gardă să-i urmărească pe fugari şi pe motan. (http://www.operanb.ro/)

Cât (**e**) **lumea şi pământul = a)** Totdeauna:

De când e lumea şi pământul, există o categorie sufletească de oameni puşi pe căpătuială, pentru care banul e mai presus de orice, e singura valoare în care cred şi căreia i se închină […] (ILEANA VULPESCU)

b) (În construcţii negative) Niciodată:

N-o să ne impună el nimic, câtu-i lumea şi pământul.

Câtă frunză, câtă iarbă sau **câtă frunză şi iarbă** = Într-o cantitate foarte mare. O mulţime nenumărată:

Şi atunci, minune mare! Numai iaca au şi început a curge furnicile cu droaia, câtă pulbere şi spuză, câtă frunză şi iarbă; unele pe sub pământ, altele pe deasupra pământului şi altele în zbor, de nu se mai curmau venind. (ION CREANGĂ)

Alţi oameni, sosiţi din comunele de sus, povestiră că împrejurul Costeştilor e armată câtă frunză şi iarbă, gata să pornească încoace, să aducă înapoi pe boieri […] (LIVIU REBREANU)

Câte-n lună şi-n soare sau **câte-n lună şi-n stele, câte şi mai câte** = De toate, de tot soiul, tot felul de lucruri, tot ce se poate închipui:

Aşa crescu fata până se făcu mare. Că „tata vultur" îi aducea câte-n lună şi-n soare, sângele murelor, mustul strugurilor, mierea albinelor şi miresmele florilor. (BARBU DELAVRANCEA)

Rugăciuni şi câte în lună şi în soare se făcuseră, ca să scape Dumnezeu pe biata

omenire de acest nesățios balaur, dară în deșert. (P. ISPIRESCU)

CE

A (**nu**) **avea de ce** = A (nu) exista motiv întemeiat pentru...:

Nu ai de ce fi supărat. (ION CREANGĂ)

Cât pe ce = Aproape:

Cât pe ce, ziceam, era să rămânem în off-side. (MONITORUL OFICIAL AL ROMÂNIEI)

Ce de(-a) sau **ce mai de** sau **ce de mai** = Cât (de mult):

Ce de lume pleca din București! (AL. VLAHUȚĂ)

D-apoi acolo, aoleo! ce de păzitori mai sunt. (P. ISPIRESCU)

Ce face? = Cum?! Se poate?! Cum îndrăznești?! (ca amenințare):

– Să mă împușc!

– Ce face?... săraca de mine!... ai nebunit? (VASILE ALECSANDRI)

Ce-i drept = Într-adevăr. De fapt:

Trăiesc, ce-i drept, mult mai greu, dar fără nici pic de huzur. (VASILE ALECSANDRI)

Ce-o da târgul și norocul = Nu contează rezultatul:

– Apoi dă, tată, cum a dat târgul și norocul; am de trecut prin multe locuri și nu vreau să mă ia oamenii la ochi. (ION CREANGĂ)

Cu mare ce (Rar) = Cu mare greutate, cu multă osteneală:

Cu mare ce scăpând din labele lui [ale ursului], *am găsit cu cale să mă întorc la d-ta acasă.* (ION CREANGĂ)

De ce nu? (Ca răspuns afirmativ în formă interogativă) = Cum să nu, desigur:

Ia, să mă lași să stau într-o noapte în odaia unde doarme împăratul.

– De ce nu? Dă furca-ncoace și rămâi aici până la noapte. (ION CREANGĂ)

De ce, de nece = Se spune cuiva căruia nu voim să-i răspundem la întrebarea «de ce»; nu mai discutăm despre asta:

Fătul meu, zice împăratul supărat, asta nu se poate.

– De ce, măria-ta?

– De ce, de nece... Uite, pentru că nu vreau eu! (I. L. CARAGIALE)

Din ce în ce = Tot mai mult:

Din ce în ce cântarea în valuri ea tot crește. (MIHAI EMINESCU)

N-ai (sau **n-aveți**) **pentru ce** = Formulă de politețe prin care se răspunde cuiva care mulțumește:

– Tata doarme, drăguță! murmură Ghighi cu ochii la scrisoarea care era o telegramă, și apoi fugind într-un suflet în casă, tocmai din cerdac adăugă: Mulțumim, drăguță!

– N-aveți pentru ce, n-aveți pentru ce! vorbi săsoaica singură, mângâind cu biciul șoldurile cailor care porniră îndată la pas. (LIVIU REBREANU)

Pe ce ne prindem? = Care este miza pariului?:

– Ai să vezi că am dreptate. Pe ce ne prindem?

Pe zi (sau **de**) **ce trece** (sau **merge**) = Pe măsură ce trece timpul, tot mai mult:

Pe zi ce trece, ea devine tot mai harnică.

Te miri ce = Nimica toată:

Într-una din zile, neavând el cu ce să-și cumpere pâne, le-a luat cu vravul și le-a vândut directorașului unei școale primare cu te miri ce. (ION CREANGĂ)

Acest sfânt preaînvățat avea slăbiciune să alcătuiască, pentru trecere de vreme în rai, fel de fel de bucoavne mărunte, despre te miri ce și mai nimic. (G. TOPÂRCEANU)

CEAFĂ

A făcut ceafă = S-a îngrășat:

De când nu te-am văzut ai făcut ceafă și mă îngrijorezi.

A-i creşte ceafa (Arg.) = **a)** A se îngrăşa:

– Ţi-a cam crescut ceafa şi era cât pe ce să nu te recunosc…

b) A prospera; a parveni:

Se vede că le creşte ceafa, de când sunt la conducerea judeţului.

A-i da cuiva la ceafă = A-l bate pe cineva:

„Se hlizeşte. Da eu am să-ţi dau una după ceafă, că te hlizeşti şi calci pe mormintele eroilor noştri, omule", îi striga veteranul lui Grozavu. (http://www.timpul.md/)

A pune la ceafă = A da uitării:

– Stai fără grijă! Am pus la ceafă tot ce mi-ai spus…

A strica (sau **a scărpina**) (pe cineva) **la ceafă** = A-i da câteva palme:

După ce l-a scărpinat la ceafă, individul s-a făcut nevăzut.

A se strica (cu cineva) **la ceafă** = A strica o învoială, o înţelegere (cu cineva):

– N-am năravu să pun mâna.

– Bun, înseamnă că n-o să ne stricăm la ceafă. (FĂNUŞ NEAGU)

(Să te văd) când mi-oi vedea ceafa = (Să nu te mai văd) niciodată:

Rămânere-aş păgubaş de dânsul... şi să-l văd când mi-oi vedea ceafa. (ION CREANGĂ)

Pleacă sănătos şi să ne vedem când ne-om vedea ceafa! (LIVIU REBREANU)

Să nu ne stricăm la ceafă = Să nu ne certăm:

– Nu-i treaba ta, băiete, ia vezi, caprele alea, nu le auzi cum behăie? Hai, tunde-o cu ele pă coastă, ca să nu ne stricăm la ceafă. (http://www.europeea.ro/)

CEAMBUR

A bate ceamburul (sau **ceambura**), ori **a umbla ceambura** (sau **ceamburul**),ori **a umbla în geamburii** = A hoinări, nu face nimic, pierzând vremea:

[…] *în care anarhia luptelor individualismului desfrânat îşi poate bate ceamburul, toate părţile, tăiate de hotare sau risipite în depărtări ale neamului românesc, urmărind instinctiv o unitate ruptă de nenorocirile seculare, erau străbătute de aceste idei ale «filosofiei» occidentale.* (NICOLAE IORGA)

CEAPĂ

A mânca ceapa-ciorii = A fi nebun:

Ţipa şi alerga prin curtea casei de parc-ar fi mâncat ceapa-ciorii.

A mânca o ceapă degerată (Pop.) = A nu reuşi:

Nu te duce acum la el, c-ai să mănânci o ceapă degerată şi-ai să ajungi la vorba mea.

Cu ochii cât ceapa (**cât cepele**) = Cu ochii larg deschişi (de mirare); cu ochii umflaţi (de plâns):

Femeia holbă întâi nişte ochi cât cepele, apoi, venindu-şi în fire, bolborosi lacom […] (LIVIU REBREANU)

L-a făcut ceapă cu apă = L-a făcut de râs:

Femeia era în stare să-l facă ceapă cu apă, dacă nu spune adevărul.

Nu plăteşte (sau **nu face,** rar**, nu ajunge**) **nici** (**cât**) **o ceapă degerată** (rar, **coaptă**) = Nu are nicio valoare:

– Nu pricepeţi voi, urmă el înghiţind un al doilea pahar, că fleacul ist de lume nu plăteşte o ceapă degerată...(NICOLAE GANE)

Una fără alta, aceste bulendre nu fac nici două cepe degerate. (P. ISPIRESCU)

– Taci, mă! i-o reteză dascălul cu aer de superioritate. Nu ştii nici măcar măsura. Puneţi-vă în rând cu toţii, apoi o să cântăm. Eu voi conduce. Muzica fără dirijor nu face o ceapă degerată. (PAVEL DAN)

CEARĂ

A fi cu nasul de ceară = A fi extrem de susceptibil:

După cele întâmplate, ea are nasul de ceară, de aceea nimeni nu îndrzneşte să-i mai spună ceva.

A fi galben ca ceara = A fi palid (de boală, de emoție etc.):

La început era galben ca ceara și abia îngâna cuvintele [...] (IOAN SLAVICI)

La ieșirea din spital era galben ca ceara.

CEARTĂ

A căuta ceartă cu lumânarea = A face tot posibilul să provoace o ceartă:

Așa sunteți dumneavoastră, căutați cearta cu lumânarea și pe urmă mai ziceți că alții se ceartă. (LIVIU REBREANU)

Scrisoarea lui insultător onctuoasă arată voluptatea de a mușca prostia, gustul de ceartă cu lumânarea, înclinarea la pamflet a unui protestant iute la mânie. (G. CĂLINESCU)

CEAS

A face un ceas bun (sau **bunicel** sau **bunișor) până...** = A avea nevoie de o oră întreagă (sau mai bine de o oră) până...:

A făcut un ceas bun până acasă.

A-i sosi cuiva ceasul = A fi pe punctul de a muri:

Tovarășul său de lanț începu să plângă, sigur căi-a sosit ceasulmorții. (LIVIU REBREANU)

E prea slăbit bunicul și credem că-i va sosi ceasul cât de curând.

A închiria cu ceasul = A plăti o sumă fixată pentru a dispune de obiectul închiriat timp de o oră:

Contra unei sume modice, bicicletele erau închiriate cu ceasul.

A merge ca ceasul (D. mașini, aparate etc.) = A funcționa perfect:

Nimic de zis; motorul merge ca ceasul.

A se da de ceasul morții = A se agita, a se frământa:

Ea se da de ceasul morții, căci îl simțea, i se arăta ei a fi p-aci prin preajmă, dară de văzut nu-l vedea. (P. ISPIRESCU)

Să se dea fiul împăratului de ceasul morții, de ciudă, când auzi una ca aceasta! (*IDEM*)

Cât e ceasul? (sau, înv. **câte ceasuri sunt?**) = Ce oră (arată ceasul sau) este?:

– Spune-mi, te rog, cât e ceasul?

Ceas bun (sau **rău**) (În superstiții) = Moment norocos (sau nenorocos):

Oh! dragu mieu! ce ceas rău te-au adus pe tine pe-aice. (I. G. SBIERA)

Se vede c-am pornit într-un ceas rău. (ION CREANGĂ)

Vărguță de alun, / Adă-l într-un ceas bun. (VASILE ALECSANDRI)

Cu un ceas mai devreme (sau **mai curând**) = Cât mai repede cu putință. Până nu e prea târziu:

Cere ce mai ai de cerut, cu un ceas mai curând. (P. ISPIRESCU)

În ceasul ai doisprezecelea = **a)** În ultima clipă, înainte de a fi prea târziu:

În ceasul al doisprezecelea studenții și profesorii se unesc pentru a stopa distrugerea învățământului. (www.almamater.ro/)

b) În ultimul moment:

A înțărcat bălaia, Petre! Să-ți fie rușine, că nici măcar acum în ceasul al 12-lea, nu ai demnitatea să taci atunci când vine vorba despre Oltchim și Roibu! (http://www.criterii.ro/index.php/)

Să fie într-un ceas bun! = Formulă prin care se urează cuiva succes într-o întreprindere:

– În ceas bun să fie zis, grăi bătrâna, și gând bun să ne dea Dumnezeu în tot ceasul! (IOAN SLAVICI)

– Uite, Ionică! Mâine dimineață o dai recomandată la poșta din Armadia, și să fie într-un ceas bun! zise învățătorul mișcat. (LIVIU REBREANU)

ARVINTE: *Nici vorbă nu-i... dar mai întâi să ciocnim câteva pahare!*

PEPELEA: *Să ciocnim, giupâne! Noroc și într-un ceas bun.* (VASILE ALECSANDRI)

CEASLOV

A-și face capul ceaslov (Îvr.) = A-și încărca memoria cu multe cunoștințe:

Vorbesc puţin şi ascult mult, adică îmi fac capul ceaslov. (NICOLAE FILIMON)

CEATĂ

A face (sau **a sta în**) **ceată cu cineva** = A intra într-o tagmă oarecare, a se alia cu cineva:

A făcut ceată cu toţi mai marii. (DOSOFTEI)

CEAȚĂ

A avea ceaţă în creieri (Fig.) = A fi beat:

Nu te poţi înţelege niciodată cu el, pentru că are mai tot timpul ceaţă-n creieri.

A avea ceaţă în stomac (Arg.) = A-i fi foame:

Mi-a spus că vrea să ajungă mai repede acasă, că are ceaţă-n stomac…

A băga în ceaţă = A induce în eroare:

Accentul domnului Băsescu mă bagă întotdeauna în ceaţă. Ştiam foarte bine care sunt obligaţiile asumate de România prin tratatul pe care domnul Băsescu l-a semnat, după părerea mea, împotriva intereselor României. (http://www.evz.ro/)

A mirosi a ceaţă (Arg.) = A fi beat:

– Iar miroşi a ceaţă… Fugi!

A vedea ca prin ceaţă = A vedea nedesluşit:

El vedea ca prin ceaţă şi de aceea conducea maşina prudent.

CENUŞĂ

A bate para în cenuşă (Pfm.) = A se stinge focul:

– Nu vedeţi că bate para-n cenuşă?! Mai puneţi două-trei lemne pe foc!

A-i da (cuiva) **luleaua prin cenuşă** (Pfm.) = A-l face de râs:

Cine n-a băut din vreme, să nu se apuce să bea, că dă de ruşine, cum am dat eu aseară. – Da' de ce, kir Savule ? Dacă n-oi mai da şi tu, uneori, luleaua prin cenuşă [...] (GALA GALACTION)

Până nu-i dă ea cu luleaua prin cenuşă, nu se lasă.

A lua (sau **a-i vinde**) **cuiva şi cenuşa din vatră** (Pfm.) = A-i lua (sau a-i vinde) absolut tot:

Oamenii îşi vedeau copiii înfometaţi, seceraţi de boli şi de nevoi, birurile de tot felul apăsau pe umerii lor, perceptorii şi tot felul de slugoi ai stăpânirii le luau şi cenuşa din vatră, îi băteau şi-i schingiuiau, ca să stoarcă de la ei şi ultima leţcaie. (http://www.napocanews.ro/)

A nu avea nici cenuşă în vatră (Pfm.) = A fi sărac lipit pământului:

O ceată de bătrâni vin de se jeluiesc generalului Kutuzoff de cruzimile oştirii lui, şi când îi spun cu durere de bieţii români că nu le-a mai rămas nimic, nici cenuşa din vatră, acesta le răspunde aspru: „le voi lăsa lor ochii spre a plânge”. (AL. VLAHUȚĂ)

A preface în cenuşă (Pfm.) = A arde:

Pojarul de la 20 iulie [1827] prefăcuse în cenuşă mai mult de jumătate a oraşului Iaşii. (C. NEGRUZZI)

A ridica din cenuşă = **a)** A reface, a reconstrui după o distrugere:

Nu-şi mai propune nimeni azi să preia cu bani puţini o fabrică de la stat pentru a ridica din cenuşă propria afacere, luată chiar aşa, prin rapt. (m.hotnews.ro/)

b) A-şi crea o situaţie bună, pornind de la una foarte rea:

Ridică-te din cenuşă şi devino un luptător de elită! (http://alinailioi.ro/)

A se alege (sau **a nu rămâne decât**) **praf şi cenuşă** (din ceva) (Pfm.) = A nu se alege nimic:

Deci, răscolind cenuşa deasupra locului unde se arătase lumina, au găsit cinstitele moaşte ale Sfîntului Mucenic Gheorghe cel Nou, nevătămate de foc; iar oasele câinilor toate se prefăcuseră în praf şi cenuşă. (http://paginiortodoxe.tripod.com/)

A-şi pune cenuşă în cap (Pfm.) = A se pocăi; a-şi recunoaşte vina sau greşeala:

[...] *și el se afla acum în situația de a-și pune cenușă pe cap, recunoscând că a comis o gravă eroare.* (ION PAPUC)

Nu-ți rămâne decât să-ți pui cenușă-n cap și să pleci din fața noastră chiar acum.

A trage cenușa (sau **spuza**) **pe** (sau **sub**) **turta sa** (Pfm.) = A-și îngriji interesul propriu:

Boierii trăgeau mereu cenușa pe turta lor și chinuiau și despuiau poporul. (NICOLAE BĂLCESCU)

Ai cercat să mă strici cu Florica, pentru ca să tragi cenușa pe turta ta? (VASILE ALECSANDRI)

CEP

A da (sau **a pune**) **cep unei buți** = A începe o bute plină:

De bucurie că avea un oaspe așa ca Ercule, el dete cep la o butie cu vin foarte vechi. (P. ISPIRESCU)

A da cep (Arg.) = A înjunghia (pe cineva):

După ce i-a dat cep în brațul drept, individul a aruncat cuțitul și a luat-o la fugă.

CER

A cădea (sau **a pica**) **cerul pe cineva** = A fi foarte surprins (de un mare necaz); a fi surprins într-o postură dezonorantă:

Și boierul, în loc de un cuvânt bun, m-a scuipat drept în obraz, de față cu slugile sale și cu alți oameni ce se aflau atunci la curte, încât am crezut că a căzut cerul pe mine de rușine! (ION CREANGĂ)

A făgădui cuiva cerul și pământul = A promite lucruri nerealizabile:

Îi făgăduise cerul și pământul, dar ea s-a convins că sunt doar vorbe-n vânt.

A fi departe ca cerul de pământ (sau **ca cerul și pământul**) = A constitui un contrast izbitor; a se deosebi foarte mult; a contrasta:

Și ce viață tihnită aveau moldovenii odinioară! Ca de la cer la pământ este distanța dintre „obicinuințele" ieșenilor trăitori la sfârșitul veacului al XIX-lea și cele ale urmașilor lor de azi. (http://www.monitorulsv.ro/)

A fi picat din cer (sau **din lună**) = **a)** A fi dezorientat, a nu ști ce să facă:

Toți rămaseră ca căzuți din cer de spaimă, dar unchiașul și baba, mai cu asupra. (P. ISPIRESCU)

b) A fi rupt de realitatea imediată: *Amu cică era odată într-un sat un băetan, care n-avea nici tată, nici mamă și nicio rudă; așa era de strein, de parcă era căzut din ceriu.* (ION CREANGĂ)

A pica din cer = **a)** A sosi pe neașteptate în mod fericit:

Nu credeam c-o să ajungi chiar azi. Parcă ai picat din cer, că mare nevoie mai aveam de tine.

b) A nu fi la curent cu datele situației în care a nimerit:

Fata parcă picată din cer și nu spunea nimic. [...] *se uitau la tovarășul Omar Omarovici, de parcă acesta ar fi fost nici mai mult, nici mai puțin decât un ambasador picat din cer în dormitorul meu.* (ION D. SÎRBU)

A răscoli cerul și pământul = A face tot posibilul pentru a găsi un lucru pierdut:

Norocul ne-a venit din partea unei colege, care a răscolit cerul și pământul, până a găsit un mijloc motorizat, cu care am urcat până la refugiul Cășeriei. (http://dinuboghez.blogspot.ro/)

A ridica pe cineva în slava cerului sau **a înălța pe cineva** (**până**) **la cer** = A lăuda pe cineva peste măsură:

Prea l-au ridicat în slava cerului colegii; nu merita asemenea laude. Se înturnaseră acelea pe pământ fără nicio vătămare, iar acum zvonul povestea că nemții aveau să ridice în slava cerului un om care urma să se arăte prostimii de sus, cum numai păsările o fac. (BOGDAN SUCEAVĂ)

A se crede în al șaptelea (sau **al nouălea**) **cer** = A fi extrem de fericit:

După câștigarea premiului, concurenta se credea în al șaptelea cer.

(**A se ruga de cineva**) **cu cerul şi cu pământul** = (A se ruga) cu cea mai mare stăruință:

Se rugase cu cerul şi cu pământul de mă-sa, s-o lase să culce vițelul plăpând cu ea în casă. (I. L. CARAGIALE)

Mama se ruga de mine cu cerul şi cu pământul să mă întorc la Teatrul din Iaşi [...] (AL. ARŞINEL)

(**Departe**) **ca cerul de pământ** (sau **ca de la cer la pământ**) = E o mare distanță sau diferență între două obiecte:

Diferență ca de la cer la pământ: produsele fast food în reclame şi în realitate. (http://www.vremeanoua.ro/)

Nu pică din cer = Nu vine de-a gata:

Nimic nu pică din cer, aşa că trebuie să te apuci de muncă.

Nu se va face gaură (sau **bortă**) **în cer** = N-are să fie cine ştie ce pagubă, n-are să se întâmple niciun rău:

Tată, spune-ne şi nouă, că doar nu s-o face gaură în cer dacă vom şti şi noi ce lucru te amărăşte. (P. ISPIRESCU)

Parcă a căzut cerul pe mine = **a)** Am rămas uimit:

De parcă îmi luase cineva mințile sau fusesem orbit. Parcă ar fi căzut cerul peste mine. Am rămas lipsit de gânduri, holbându-mă la salteaua de deasupra în care Benone se agita. (CONSTANTIN ARCU)

b) M-am simțit foarte ruşinat:

După ce-am aflat vestea, parcă ar fi căzut cerul pe mine.

Până-i cerul (Rar) = Niciodată:

Eu mă duc, mândruță, duc, / Unde-nfloare piperiul / Şi nu vin până-i ceriul. (JARNIK-BÎRSEANU)

Ştie şi toaca-n cer = Ştie tot:

La urmă a găsit o sgripțoroaică, care ştia şi toaca'n cer, o învăță ce să facă, ca fiică-sa să poată să-şi vadă bărbatul. (SĂMĂNĂTORUL, vol. 7-8)

Vecina noastră ştie şi toaca-n cer.

CERBICE

A avea cerbice țeapănă (Înv.) = A fi dârz:

Cela ce avea cerbice țapănă ... se muie. (MIHAIL MOXA)

A cădea pe cerbicea cuiva = A lua pe cineva de după gât:

El a căzut încet pe cerbicea fetei şi nu i-a mai dat drumul.

A fi tare (sau **vârtos**) **la** (sau **în, de**) **cerbice** sau **a fi cu cerbicea tare** = A fi rezistent, neînduplecat, dârz, încăpățânat; a fi neînfluențat, a nu ceda:

Fiindcă Eu ştiu că tu eşti tare la cerbice ca un drug de fier şi fruntea îți este de aramă. (BIBLIA)

A pleca (**a frânge, a rupe, a asupri** sau **a muia, a tăia**) **cerbicea cuiva** = A supune pe cineva; a umili mândria cuiva:

Supuneți cerbicea voastră sub jug, şi să primească sufletul vostru învățătură; aproape este de cei care o caută. (BIBLIA)

Trebuia să frângă cerbicea unui ispravnic necinstit. (MIHAIL SADOVEANU)

Să muiem cerbicea nelegiuitului. (P. ISPIRESCU)

Boierii sunt răi... ca să le plece cerbicea şi să le smerească trufia, le trimitea... ocârmuitori, oameni de acei însemnați cu pecetea păcatului. (C. NEGRUZZI)

CERCA

A cerca o moşie = A merge de jur-împrejurul moşiei spre a o delimita:

Cei doi au stabilit prețul şi acum nu le mai rămânea decât să cerce moşia.

A cerca semnele = A controla, de jur împrejur, semnele prin care este delimitată o proprietate:

Noul proprietar venise să cerce semnele moşiei.

A-şi cerca norocul = A-şi pune norocul la încercare:

Și-a cercat și el norocul, dar n-a reușit mare lucru.[...] *trebuie a lua armele pentru patrie și pentru libertatea copiilor sei și a cerca noroculrăzboiului*. (NICOLAE BĂLCESCU)

CERE

A cere cât dracu' pe tată-său (Arg.; d. comercianți) = A practica prețuri exagerat de mari:

Bine zice românu, că iarna n-o mănâncă lupu... Am fost să cumpăr un car de lemne; dar mi-o cerut cât dracu pe tată-său și n-am luat nicio dispicătură, ca să-i viu de hac celui cu lemnu... (VASILE ALECSANDRI)

A cere la judecată (Înv.) = A da în judecată:

Au! cum nu cad pe tine, sălbatico, pereții! / Tu mergi să furi; ești prinsă! / În numele dreptății / Te cer să vii, femeie, la casa judecății! (G. COȘBUC)

A cere mâna, a cere de soție, a cere de nevastă = A face unei fete sau părinților ori tutorelui ei o propunere de căsătorie:

În apropiere de Jidovița, ca din senin, Laura îi zise:

– Știi că Pintea mi-a cerut mâna? (LIVIU REBREANU)

Atunci se întreba spăimântată, cum are să se sfârșească nenorocirea aceasta? De ce nu mai încearcă Ion s-o ceară de nevastă, s-o scape din ghearele grijilor? (*IDEM*)

A cere seamă (sau **socoteală**) (cuiva de sau de la ceva) = A trage pe cineva la răspundere:

Istoria, lumea are drept a-i cere această seamă: căci nu trebuie a uita că, cu toată sfințenia dreptului său, astăzi nu e destul ca o nație să-și aibă un loc pe carta lumei, sau să-și reclameze acest loc și libertatea sa în numele suvenirelor istorice. (NICOLAE BĂLCESCU)

Dumitale îți cere cineva socoteală că umbli după marcoave, după șteoalfe? – el de ce să nu umble după juni, după crai? (MATEIU I. CARAGIALE)

A cere voie = A solicita cu stăruință permisiunea de a face ceva:

– Dumneata nici apă la gârlă nu găsești, bombăni el așa ca să-l auzim noi, tot eu, tot Pirgu sireacul! Strânse familiar mâna lui Pantazi și ocrotitor pe a mea și se așeză la masa noastră fără a mai cere voie. (MATEIU I. CARAGIALE)

El a cerut voie politicos să-l lase să telefoneze acasă.

A se cere afară (Spc.) = A cere permisiunea de a se duce afară (sau la WC):

Copilul se cerea mereu afară în timpul orelor.

Trebuința cere (Înv.) = E necesar:

Pentru aceasta, frații mei, să alergăm și să ne îngrijim și să ne pregătim în fiecare zi. Să nu cheltuim toată vremea noastră în grija trupului, ci, când va flămânzi trupul și hrană va cere, atunci adu-ți aminte că și sufletul cere a sa trebuință. (SFÂNTUL EFREM SIRUL)

[…] *vin uneori împrejurări în cari industria se găsește atât de deprimată, încât trebuința cere de a nu trimite pe piață productele sale spre vânzare* […] (ION GHICA)

CERTA

A se certa ca la piață (Fam.) = A se certa violent, folosind cuvinte triviale:

Cei doi s-au certat ca la piață și era cât pe ce să se încaiere.

CEVA

A fi (sau **a ajunge**) **ceva de speriat** = Se spune despre cineva (sau ceva) care iese din comun (în bine sau în rău), care provoacă, uimire, spaimă etc.:

Cucoșul său era ceva de spăriet. Elefantul ți se părea purece pe lângă acest cucoș. (ION CREANGĂ)

Ulițele erau ceva de speriat... Se auzea numai un vuiet înăbușit. (ALECU RUSSO)

Așa ceva = Un astfel de lucru, un lucru ca acesta:

Își luă ziua-bună și plecă. Dar încotro s-apuce? căci nici nu mai auzise până atunci de așa ceva. (P. ISPIRESCU)

E ceva de el (sau **de capul lui**) = Are (unele) calități:

Se vede clar că e ceva de capul tânărului, din moment ce a realizat atâtea lucruri folositoare. Mi se pare că e *ceva de capul lui, pentru că l-a făcut, nu știu cine, candidat la... nu știu ce.* (CONSTANTIN CHIRIȚĂ)

Mai ceva = Mai de seamă, mai frumos, mai bun (sau mai prost, mai urât, mai rău etc.):

Dă poruncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să doarmă pentru veșnicie, după cum pățise și alți pețitori poate mai ceva decât aceștia. (ION CREANGĂ)

CHEAG

A avea cheag = **a)** A fi bogat; a avea bani:

Ce te milogești, că ai cheag destul. (BARBU DELAVRANCEA)

b) (Ljc.) A avea o sumă de bani de rezervă, care permite asumarea unor riscuri în momentele cheie ale jocului:

Avea cheag și își permitea să joace relaxat.

A prinde cheag = A se îmbogăți:

Primarii, prefecții, consilierii, funcționarii din administrațiile locale sunt mai trainic înfipți în fruntea bucatelor decât pe vremea lui Ceaușescu, care avea bunul obicei să-i rotească, pentru a nu prinde cheag și să se nărăvească la putere. (RADU ALDULESCU)

Dacă vei munci tot așa, în doi ani o să prinzi cheag și-ți vei dezvolta afacerea.

CHEF

A avea chef de ceva (Fam.) = A fi dispus să facă ceva:

– Ce ai fiule? a-ntrebat bătrâna. De ce ești așa de pocâltit și n-ai chef deloc? (I. L. CARAGIALE)

A avea chef de ceva = A dori, a pofti (să facă) ceva:

N-am chef să joc. (VASILE ALECSANDRI)

A face cheful cuiva sau **a face cuiva cheful** (Fam.) = A-i împlini cuiva voia, a-i face pe plac:

– Așa; cu ajutorul lui Dumnezeu și cu al sfinției-voastre, răspunse Harap-Alb, am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful Spânului […] (ION CREANGĂ)

A fi cu chef = A fi bine dispus. (Fam.) A fi amețit de băutură:

– Bre, pordecâine! (așa-i ziceam eu lui când eram cu chef). Toate bune! dar ce e de făcut cu Europa, bre? (I. L. CARAGIALE)

A lăsa pe cineva în cheful (sau **chefurile**) **lui** (Fam.) = A lăsa în voia lui, în apele lui:

Văzând că nu-i chip cu el, l-am lăsat în cheful lui și am plecat.

A-și face cheful (Fam.) = A-și împlini pofta, capriciul, damblaua:

Hiotoglu își făcea cheful cu ciubuc și cu cafea, după obiceiul oriental. (ION GHICA)

Chef și bucurie (sau **voie bună**) = Se zice când cineva închină un pahar de băutură:

Ce ți-i scris în frunte ți-i pus; chef și voie bună, zise celălalt scoțând o hrincă înghețată din desagi, pârpâlind-o pe jăratic și dându-ne și nouă câte-o harchină [bucată mare de mămăligă, de slănină etc.]. (ION CREANGĂ)

CHEIE

A avea cheia unei depeșe (sau **scrisori**) **cifrate** = A cunoaște sistemul convențional care servește la descifrarea corespondenței (secrete):

Ea nu avea cheia scrisorii și a fost nevoită să caute un specialist.

A da cheile pe mâna cuiva (Pfm.) = A-și încredința avutul:

Cum deschizi subiectul, majoritatea oamenilor se crispează, de parcă ți-ar da cheile casei pe mână dacă te-ar asculta. (http://www.filmaniac.ro/)

După ce-a dat cheile pe mâna vecinului, a plecat spre gară.

A fi cheie (sau **ușă**) **de biserică** (Pfm.) = A fi fără greșeală:

Ceea ce tu consideri „încasat” pentru mine sunt simple tachinări. Uneori şi mici răutăți, dar cum nici eu nu sunt uşă de biserică la capitolul ăsta, le trec cu vederea. (http://www.nrc.nl/)

A întoarce cheia = A-şi schimba atitudinea:

Roşca Stănescu, din închisoare: Cine întoarce cheia justiției? (www.ziarelive.ro)

Pentru a restabili disciplina, patronul mai întorcea cheia şi băieții îşi vedeau de treabă.

A ține (ceva sau pe cineva) **sub cheie** = A ține (ceva sau pe cineva) încuiat:

Ca să nu le atingă băiatul, tatăl ținea sub cheie produsele toxice.

CHELEMET

A face chelemet cu cineva (Reg.) = **a)** A sta de vorbă:

Eu văd că nu e treabă să fac chelemet cu dânsa. (I. GORJAN)

b)A-şi face de lucru cu cineva:

Ca vecini se cunoşteau de pe nume, chelemet nu făceau unii cu alții. (H. TIKTIN)

CHELFĂNEALĂ

A trage (cuiva) **o chelfăneală**=A bate(pe cineva) foarte tare:

Plutonieri şi comisari mâncară chelfăneală. (ION PAS)

Ştii c-am mai mâncat eu o dată de la unul ca acesta o chelfăneală. (ION CREANGĂ)

CHELIE

A avea (ceva) **pe chelie** (Arg.) = A avea un plan:

De multă vreme, cei doi aveau pe chelie să dea lovitura.

A freca chelia cuiva (Pfm.) = A bate zdravăn pe cineva:

Ea l-a amenințat că-i freacă chelia, dacă nu se linişteşte.

A (**i**) **veni pe chelie** (Pfm.) = A i se năzări:

Când îi vine pe chelie să plece, nimeni nu-l mai poate opri. Îmiveni pe cheliesă-mi las mustață! (GH. NICULESCU, FLORENTIN SMARANDACHE)

CHELŞUG

A avea bani (sau **parale**) **la chelşug** = A avea bani de cheltuială:

La mine ce n-ai avut, / De mâncat şi de băut, / Sau parale de chelşug, / Pe mine de m-ai vândut? M-ai vândut şi m-ai legat, în mâna turcilor m-ai dat. (POP.)

CHELTUIALĂ

A băga pe cineva la (sau, iuz. **în**) **cheltuială** = A-l face să cheltuiască (bani mulți):

El nu se aştepta să-l bage la cheltuială.

A da cuiva de cheltuială (Fig.; gmț.) = A bate zdravăn pe cineva:

Atunci el caută o creangă cu cârlig şi începe a cotrobăi prin scorbură, ca să scoată vulpea afară, şi să-i deie de cheltuială... (ION CREANGĂ)

A-i da de cheltuială (Pop.) = **a)** A-i purta de cheltuială (cuiva):

Părinții i-au dat de cheltuială tot timpul.

b) A-i arde o mamă de bătaie (cuiva):

Ei las' că ți-oi da eu ție de cheltuială, măi crestatule şi pintecatule. (ION CREANGĂ)

A se pune pe cheltuieli (Lpl.; pfm.) = A cheltui mai mult ca de obicei:

El avea obiceiul ca la sfârşit de săptămână să se pună pe cheltuieli, fără să se mai gândească la ziua de mâine.

CHEMA

A chema Camerele = A convoca parlamentul:

Camerele au fost chemate pe data de 1 februarie.

A chema la ordine = A soma să respecte anumite ordine de disciplină, linişte etc.:

Răzvan Rotaru a fost filmat când, pur şi simplu, a chemat la ordine un consilier local din Opoziție, care este şi om de afaceri şi căruia i-a cerut să se liniştească. (http://www.botosaneanul.ro/)

„Preşedintele cheamă la ordine orice deputat care aduce atingere bunei desfăşurări a şedinței sau al cărui comportament nu este compatibil cu dispozițiile pertinente prevăzute la articolul 9.” (http://www.europarl.europa.eu/)

A chema sub drapel (sau **sub arme**) = A da ordin de prezentare la armată:

S-a pus problema unei analize a capacității noastre de a chema rezerviştii sub arme, dacă ar fi nevoie. (www.roarmy.ro/)

La arme, cei de-un sânge şi de-o lege! / La arme, pentru neam şi pentru rege! / Când Patria ne cheamă sub drapel, / Datori sunt toți copiii ei s-alerge, / Să-l apere, să moară pentru el! (ŞT. O. IOSIF)

Se cheamă vorba că ... (Fam.) = Se zice că ... :

Apoi să-mi dați tohoarcă, opinci şi căciulă, că de-acu se cheamă că vine iarna. (MIHAIL SADOVEANU)

CHEMAT, -Ă

A fi chemat de Dumnezeu = A fi pe moarte:

Bătrânul simțea zi de zi că este chemat de Dumnezeu şi se ruga s-o mai ducă măcar până-n primăvară.

CHEREM

A avea pe cineva la cherem = A avea pe cineva la mână, a dispune după pofta inimii (de cineva):

Hiotoglu te avea la cheremul lui, după cum zic turcii, căci avea la îndemână un arsenal întreg. (ION GHICA)

A fi (sau **a rămâne** sau **a lăsa**) **la cheremul cuiva** (Pfm.) = A fi sau a rămâne la discreția sau la dispoziția, la bunul plac al cuiva:

În fond vor să decapiteze pe țărani, omorându-ne pe noi, căci turma țărănească fără păstori va fi pe urmă complet la cheremul lor... (LIVIU REBREANU)

Bine că i-am prins portretu la mână... de-acum îi la cheremul meu. (VASILE ALECSANDRI)

A nu-i veni cuiva la cherem (Rar) = A nu-i veni la socoteală:

Istoria omenirei cu legi de poezie, / Cu regii de răsboaie e ca şi un poem; / Dar totuşi rog divina ca depărcior rămâie / De corpul meu nevrednic – nu-mi vine la cherem. (MIHAI EMINESCU)

Să rup zapisu?... Nu-mi vine la socoteală!..., Să-i dau pe Măndica?.:. Nu-mi vine la cherem! (VASILE ALECSANDRI)

CHERESTEA

A fi cu cherestea = A avea o constituție robustă:

E un om cu o cherestea uriaşă; un cap ca de taur, părul negru des, barba şi mustățile aspre şi împâslite. (I. L. CARAGIALE)

N-are cherestea sau **îi lipseşte cheresteaua** = Se spune despre o persoană nesimțită, nepunctuală:

Se vede că n-are cherestea, după cum se comportă cu cei din jur.

CHESTIUNE

A adresa sau **a pune o chestiune** (Înv.) = A întreba:

Aici se pune o chestiune de metodă: este oare o interpretare istorică în măsură să ne dea cheia ca să înțelegem geneza unei opere? (I. P. CULIANU)

A se abate de la chestiune sau **a ieşi din chestiune** = A divaga:

D. prezident … nu permite oratorului să iasă din chestiune. (I. L. CARAGIALE)

CHEUCĂ

A umbla cheucă (Mol.) = A umbla fără țintă şi fără folos:

Ucigaşul ăsta împăiat mai bine ar sta în banca lui; mercenarul de Ponta umblă cheucă… ce sa mai… vai de steaua noastră! (http://www.contributors.ro/)

CHEZAŞ

A fi chezaş pentru (sau, înv. **drept** sau **în**) **cineva, a sta** (sau **a sluji de**) **chezaş** (sau **a se pune chezaş pentru** sau, înv. **pe**)**, a se face**

chezaş pentru cineva, a se prinde (sau **a intra chezaş**) = A garanta:

Omul fără minte dă chezăşie, se pune chezaş pentru aproapele său. (http://www.pentinadlac.ro/)

Ia-i haina căci s-a pus chezaş pentru altul şi cere-i zălog din pricina celor străini. (BIBLIA)

A-şi pune, a da sau **a aduce chezaş** = A da garant:

Ia-i haina, căci s-a pus chezaş pentru altul; şi ține-l zălog pentru alții. (http://www.pentinadlac.ro/)

CHEZĂŞIE

A avea chezăşie = A fi garantat, acoperit:

[…] *era dator să-şi aducă prinosul de admirație falnicelor ruine, tot aşa oricine vroia să intre în cercul elitei județene, avea nevoie de consacrare şi chezăşie din partea cucoanei Anica.* (CONSTANTIN STERE)

A da (pe cineva) (sau **ceva**) **în** (sau **pe**) **chezăşia cuiva** = A-l da pe seama, pe garanția cuiva:

– *Să-i aplici tortura cărămizilor şi daca vei vedea că nu mărturiseşte ceva interesant, să-l dai pe chezăşie.* (NICOLAE FILIMON)

Ministrul Lupu Balş le întoarse jalba cu nadpis [rezoluție pusă pe o cerere] *zicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii, şi numai atunci li se va lua în băgare de seamă reclamația, când vor da înscris şi chezăşie că nu vor mai mânca carne, ci vor paşte troscot, ca nişte dobitoace ce sunt.* (AL. ODOBESCU)

A da pe (sau **în) chezăşie** = A pune pe garanție; a da pe garanție, a amaneta:

Dă-mi-o mie [gurița] *în chezăşie, / Până la Sântă-Marie*. (POP.)

Şi au zis părinții ei: nu-l slobozim până ce nu va da chezăşie că o va hrăni pe dânsa. Şi am zis slujitorului meu şi m-a luat în chezăşie. (http://www.pateric.ro)

A lua pe chezăşie = A garanta pentru cineva sau ceva; a lua pe răspunderea sa:

Şi am zis slujitorului meu şi m-a luat în chezăşie. (http://www.pateric.ro)

A prezenta toate chezășiile = A prezenta toate garanțiile; a împlini toate condițiile:

El a prezentat toate chezăşiile şi a putut semna documentele.

A pune (ceva) **chezăşie** = A amaneta:

Surprinzător, ceea ce face actualul guvern, pune chezăşie secretarul de stat.. (http://imperativ.ro/)

La început, pentru un salariu de trei milioane de lei, omul îşi pune casa chezăşie, fiind bănuit din start că va fura. (http://www.oradea.net/)

CHICĂ

A face cuiva chica topor sau **măciucă** (Pop.) = A lua pe cineva la bătaie:

– *Ia, să-i faci chica topor, spinarea dobă şi pântecele cobză, zise Setilă, căci altmintrelea nici nu e de chip s-o scoți la capăt cu buclucaşul acesta.* (ION CREANGĂ)

A face morişcă (**de vânt**) **în chică** (sau **în cap, în păr**) (cuiva) (Pop.) = A trage de păr (pe cineva); a bate zdravăn (pe cineva):

Ah! Dumnezeule, când i-am văzut, era să nebunesc de bucurie şi în prima furie am tras trei palme țigancei, precum şi lui jupânu Guliță i-am făcut o morişcă în chică […] (VASILE ALECSANDRI)

– *Trebuie să vreți, le mai zise românaşul, că de unde nu, vă fac morişcă în păr.* (P. ISPIRESCU)

A fi tare de chică sau **a fi cu chica tare** (Pop.) = A fi sănătos, gras, voinic; a fi bogat:

Pe leşii cu chica tare îi...înjungă ca să are. (VASILE ALECSANDRI)

A se tărăgăi de chica dracului (Pop.) = **a)** A se trage de păr unul pe altul; a se lua la bătaie. **b)** A duce trai rău (bărbatul cu nevasta):

Aşa, după ce s-a însurat el, nu apucă să trăească, dragă-Doamne, nicio lună cum ți-i omul, şi şi-a şi început a se tărăgâi de chica dracului. (DIN VIEAȚA POPORULUI ROMÂN)

CHICHIȚĂ

A căuta chichițe sau (mai rar) **a întoarce chichițe și dulapuri** (Pfm.) = A se strădui cu orice preț să găsească greșeli, defecte:

După ce a tras de timp cât a putut, căutând chichițe de tot felul în documente, după ce a trimis zeci de polițiști pentru a ancheta pe aceia care au semnat tabelele cu semnături pentru demiterea primarului […] *prefectul a decis* […] (http://www.vremeanoua.ro/)

A cunoaște toate chichițele = **a)** A cunoaște în detaliu un meșteșug:

Ai ocazia unică de a cunoaște toate chichițele mașinii, toate secretele din spatele ei și, bineînțeles, de a te plimba, de a cunoaște locuri noi și frumoase. (https://bibelou.wordpress.com/)

b) A cunoaște toate detaliile și dedesubturile unei afaceri:

Pentru acest post, președintele CJ are nevoie de un om care a lucrat în sistem și-i cunoaște foarte bine toate chichițele, care nu poate fi „faultat." (http://www.voceavalcii.ro/)

A umbla cu chichițe (Pfm.) = A umbla cu șiretlicuri:

Nu este permis unui guvern să umble cu chichițe, cu șarlatanii, cu vicleșuguri ordinare, pentru ca să dea aparențe înșelătoare unor fapte ce nu-i convin. (ANTON BACALBAȘA)

CHIFLĂ

A trage o chiflă (Arg.) = A trage un șut pe lângă minge, în aer:

Min. 91 – Deaconescu mai trage o chiflă… (http://www.micapi.ro/)

Tot trei chifle zece bani (Pop.) = Tot același lucru de nimic:

Răsfoind vechile gazete și cercetând opurile gălbejite ale memorialiștilor, înțelegi dimensiunea saltului izbutit în câteva decenii de la târgul patriarhal în care zilnic, la patru trecute fix, pe strada Carol, covrigarul Franț își îmbia clienții țipând tărăgănat distihul „Trei chifle, zece bani / La boieri și la golani" către statutul de oraș-marcă al graniței estice a Uniunii Europene. (http://www.monitorulsv.ro/)

Mai recentă este structura tot trei chifle zece bani, cu sensul „același lucru de nimic", chifla fiind o altă ipostază a pâinii desconsiderate datorită prețului. (www.diacronia.ro/)

CHIFTEA

De la chiftele la izmene (Pop.) = Se spune despre cineva care povestește faptele fără nicio legătură între ele: *Dacă îți recitești răspunsurile la adresa lui emarcu s-ar putea să reconsideri. Și poate nu în ultimul rând: ideile diareice, împrăștiate în toate direcțiile, e greu să știe omul ce vrei, pleci de la chiftele, ajungând ușor la izmene. Dai impresia că te cerți de unul singur.* (http://www.revista22.ro/)

CHIMIE

A avea chimie cu ceva (sau **cu cineva**) (Arg.) = A fi compatibil cu ceva (cineva); a se potrivi cu cineva:

El a arătat că prin ideea de a nu fi solidar cu principalul său partener, Antonescu a sabotat de fapt relația și chimia personală între el și Victor Ponta, în condițiile în care cei doi lideri ai USL au reprezentat, anterior, un „binom politic foarte solid". (http://www.ziare.com/)

CHIMIR

A avea la chimir = A fi bogat:

Inginerul n-a stat în casa cumpărată de bătrân decât două luni, căci bătrânul negustor de țuică avea la chimir bani grei […] (CONSTANTIN BANU)

A pune la chimir = A strânge bani; a fi zgârcit:

– Și aceștia-s buni, stăpâne; pune-i la chimir și taci molcum. Am știut eu dinainte că are să ne iasă și de cheltuială. (ION CREANGĂ)

CHINEZ

A se face chinez sau (mai adesea) **a** (**o**) **face pe chinezul** (Fam.) = A se preface că nu înțelege,

că nu știe nimic, că habar nu are despre ce e vorba:

Ei, stimabile, prea te faci chinez, dă-mi voie! (I. L. CARAGIALE)

CHINGĂ

A slăbi din chingi (Pop.) = A lăsa chinga mai slobodă; a lăsa mai liber, a îngădui să răsufle:

Și mai slăbind [șarpele] *pe om din chingi...* (P. ISPIRESCU)

A strânge în chingi (sau **în chingă**) = **a)** A închinga strâns (un cal):

N-am arme să-ncing,/ Nici murg bun în chingi să strâng. (I. BIBICESCU)

b) (Fig.) A constrânge, a lua (sau a ține) din scurt; a oprima:

Nu cumva copilul... să scape vreo vorbă din cele ce-a văzut, mai cu seamă dacă l-or strânge în chingi. (ION PAS)

Strânși în chingă, bieții fugari [poloni] *se adresară cu rugăminți către capul contingentului turc, cerând permisiunea de a se retrage în Polonia.* (B. P. HASDEU)

A-l ține (pe cineva) **chingile** (Pfm.) = A se simți în putere; a fi în stare:

Muncea toată ziua; se vede că îl mai țineau chingile și nu se da pe unul tânăr.

Cal bătrân cu chingă roșie (Pop.) = Lucru nepotrivit, strident. Lucru ridicol:

Volumul de reportaje„Cal bătrân cu chinga roșie" (1974) reprezintă o parabolă strecurată prin cenzura vremii: calul bătrân este poporul român și chinga roșie, sistemul comunist. (http://ro.wikipedia.org/)

CHINUI

A-și chinui trupul = A-și supune trupul la eforturi intense sau privațiuni; a face penitență:

Când a murit Lacordaire s-a constatat că purta pe sub rasă un lanț greu de fier, spre a-și chinui trupul. Pe sine se pedepsea, nu pe alții. (N. STEINHARDT)

A mai adăugat că are sub pământ o casă ascunsă, că aduce Dumnezeului creștinilor slujbe de toată noaptea, că-și chinuie trupul cu post, cu plânsete și cu culcări pe pământ. (http://www.calendar-ortodox.ro/)

CHIOR, -OARĂ

A da chior peste cineva = A da peste cineva (sau a se izbi, a se ciocni de cineva); a da năvală prostește peste cineva orbește:

Numai iată ce vede Harap-Alb altă minunăție și mai minunată: o schimonositură de om avea în frunte numai un ochi mare cât o sită, și când îl deschidea, nu vedea nimica; da chior peste, ce apuca. (ION CREANGĂ)

Ivan atunci, văzând că moartea dă chioară peste dânsul, se stropșește la ea zicând: Pașol, Vidma, na turbinca! (*IDEM*)

Au dat chiorpește peste noi și ne-am speriat.

(**A fi**) **de râsul chioarei** (Pfm.) = **a)** (A fi) prăpădit. **b)** (A fi) de râsul lumii, de batjocură:

A fost de râsul chioarei, când, în meciul cu Camerun, Robben șutează în bară, Huntelar preia în gol și toată echipa se duce să îi sară în brațe lui Robben, Huntelar rămânând singurel și bucurându-se de unul singur. (http://www.romanians.nl/)

A-i fi (cuiva) **gura chioară** (Pop.) = A vorbi prea multe:

Până-și găsește să-i zică: / Stăi, că nu ț-e gura chioară, / Ține rândul ca la moară. (ANTON PANN)

Mereu trăncănești, parcă ți-e gura chioară…

A nu avea para chioară sau, rar, **a nu avea chioară în pungă** = A nu avea niciun ban:

După un șir de rânduri de halbe de bere, nimeni nu mai avea para chioară. Numai Olchovsky avea o hârtie de 20 lei, pe care însă o păstra [...] (CONSTANTIN BACALBAȘA)

– Numai de veți vârî tot pământul în buzunar... numai atunci veți fura și banii mei!... Așa să știți!... Așa!... Că n-am bani... N-am chioară lăscaie... P-așa vremuri nu poți să ai... (BARBU DELAVRANCEA)

Un ăla... un prăpădit de amploiat, n-are chioară-n pungă. (I. L. CARAGIALE)

A o lua de-a chioara = A merge orbeşte, fără a şti încotro:

De acum s-o luăm de-a chioara, şi unde ne-a fi scris, acolo vom ieşi. (ION CREANGĂ)

A se bate ca chiorii (sau **ca orbeții**) (Arg.) = A se bate violent; a se încăiera:

[…] *se bătură ca orbeții vreo jumătate de ceas.* (LIVIU REBREANU)

Nu bine s-au întâlnit şi s-au bătut ca chiorii.

Apă chioară (Irn.) = **a)** Aliment lichid sau băutură alcoolică prea diluată:

Sleite de apa chioară a cazonelor, de apa leşietică a marmitelor, infanteriile grăbeau spre pădurea morții. (EUSEBIU CAMILAR)

Ăsta nu-i borş, ci apă chioară!

b) Vorbe lipsite de conținut:

Miron Iuga n-asculta discursul prefectului. El disprețuia mijloacele acestea de-a încurca pe săteni cu apă chioară. (LIVIU REBREANU)

Domnul deputat a ținut un lung discurs: apă chioară!

Fără para chioară sau **fără chioară para în pungă** (sau, rar, **fără de chioară de para**) = Complet lipsit de bani:

Mai leagă-ți banii, voinice, / Şi mai pune-i la chimir... / Că te-ajunge-o vreme rea, / Făr' de chioară de para. (POP.)

CHIORÂŞ

A da chiorâş la (sau **în**) **ceva** = A ținti cu puşca:

Tu dai chiorâş în fiară. (AL. ODOBESCU)

(Fig.) *În pădurea de la Strungă / Sunt de cei cu puşca lungă, / Care dau chiorâş la pungă!...* (VASILE ALECSANDRI)

A da chiorâş peste (mai rar **de**) **cineva** = A găsi fără multă bătaie de cap:

– Bună ne-ai jucat-o, moş Corbu!

– Mai bună!... că altmintrelea dați chiorâş de el, pe stânca şoimilor. (VASILE ALECSANDRI)

A da chiorâş prin ceva = A se repezi, fără a lua seama peste ce calcă:

Şi aşa o fierbeam (= jucam) *de tare, de nu ne ajungea casa; şi dam chiorâş prin fasole, prin mazăre şi bob.* (ION CREANGĂ)

A da chiorâş unii peste alții = A se ciocni unii de alții (din grabă), din neatenție etc.:

În învălmăşeala asta au dat chiorâş unii peste alții, încât un se vedea om cu om.

A privi (sau **a se uita**) **chiorâş** = **a)** A privi printre gene, închizând un ochi spre a vedea mai bine; a privi saşiu:

Îl găseşte securistul şi se uită chiorâş la nevasta inventatorului... (CONSTANTIN BANU)

b) A se uita pe furiş, încruntat, cu duşmănie:

S-a uitat o dată chiorâş, de i-a băgat în spaime pe toți. (I. L. CARAGIALE)

Stâpânu-tău, ca stăpânu-tău; ce ți-a face el, asta-i deosebit de başca, zise împăratul, uitându-se chiorâş la dânşii. (ION CREANGĂ)

CHIORÎ

A nu avea cu ce chiorî o muscă sau **un şoarece** (Pfm.) = A fi foarte sărac:

Vrei să te împrumut?Nu vezi că n-am cu ce chiorî o muscă! Lasă-mă!

CHIP

A afla chip (**şi cale**) (Pop.) = A găsi un mijloc eficace, o soluție:

Aflase chip a se deslega pe nesimțite dintr-un lanț. (C. NEGRUZZI)

Cât s-au gândit ei încolo şi-ncoace, tot n-au aflat chip şi cale. (I. G. SBIERA)

Aflase chip a se dezlega pe nesimțite dintr-un lanț ce nu era potrivit cu uşurătatea inimii sale. (C. NEGRUZZI)

A căuta chip = A căuta toate mijloacele:

Chip cătam cu viclenie / Să te fac să-ntrebi. (G. COŞBUC)

A face toate chipurile (**ca să...**) = A face tot ce e cu putință, tot posibilul (ca să...):

Nu putem trăi în casa aceasta, de n-om face toate chipurile ca să scăpăm de hârca de babă. (ION CREANGĂ)

D-nu polițmaistru mă încredințează că va face toate chipurile ca să-mi găsească odorul. (VASILE ALECSANDRI)

A nu avea (**niciun**) **chip** (**să...**) = A nu avea posibilitatea, a nu putea (să...):

Azi n-ai chip în toată voia în privirea-i să te pierzi, / Cum îți vine, cum îți place pe copilă s-o desmierzi (MIHAI EMINESCU)

Vezi şi tu că n-avem niciun chip. (AL. VLAHUȚĂ)

Cârciogarii nemaiavând chip de trai numai din minciuni, s-or apuca de muncă. (ION CREANGĂ)

A nu (sau **a nu avea**) **fi chip să...** (sau **de a...**) = A nu se putea, a fi imposibil să...:

Nu era chip de a verifica, fiindcă de l-ar fi întrebat, răspunsul negativ nu i-ar fi inspirat încredere. (G. CĂLINESCU)

Chip că... = În semn că, fiind sigur că...:

Îi făcu semn semn cu mâna, sărmanul flăcău, chip că o vede. (POP.)

După chipul şi asemănarea cuiva = Întocmai ca cineva, exact, la fel cu cineva:

Şi-şi ia un suflet de noră, întocmai după chipul şi asemănarea celei de-ntâi. (ION CREANGĂ)

[...] *visul acela, după chipul şi asemănarea lumii tale, după chipul şi asemănareaegoismului* [...] (CEZAR PETRESCU)

În chip de... = Cu înfățişare de...:

Ea ar fi venit în chip de pasere, de a bătut acum la fereastră. (ION CREANGĂ)

În (sau **cu**) **niciun chip** = În niciun caz, nicidecum:

Căzuse parcă într-o prăpastie întunecoasă, din care nu mai putea să iasă cu niciun chip. (JEAN BART)

Cea mai mică nu voia cu niciun chip să se mărite. (P. ISPIRESCU)

Nu e chip cu cineva = Nu poți s-o scoți la capăt cu cineva:

Nu mai e chip cu el, moş Sandule! A sărit să mă bată, pentru că nu vreau să mă duc fată-n casă la curte. (PAUL BUJOR)

Nu e chip să... (sau **de a…**) = Nu se poate, imposibil să...:

Văzând eu că nu-i chip de stat împotriva părinților, începui a mă gândi la pornire, zicând în sine-mi cu amărăciune: Ce necaz pe capul meu! (ION CREANGĂ)

Nu-i chip oare, soră dragă, să am un ceas tihnit când mă întorc la mine acasă de la treburi? (MIHAIL SADOVEANU)

CHIRALEISA

A umbla cu chiraleisa (Mar.) = A merge cu procesiunea, strigând *chiraleisa* pentru îndepărtarea vreunei nenorociri abătute asupra satului:

[…] *la Bobotează strigam chiraleisa de clocotea satul*. (ION CREANGĂ)

Copiii care umblă cu Chiraleisa (de la grecescul Kyrie Eleison – Fie-ți milă, Doamne) nu rostesc însă texte versificate, ci strigă doar „Chiraleisa! Chiraleisa! Chiraleisa!”, de trei ori. (http://www.newsbucovina.ro/)

CHISELIȚĂ

A face (pe cineva) **chiseliță** = A bate zdravăn:

Te întind jos şi te fac chiseliță, de bătaie! (VASILE ALECSANDRI)

Trei (sau **şapte**) **ape-n chiseliță** = Rude de grad îndepărtat:

– *Ei, ce mai neamuri! Se grozăvi Calapăr; şapte ape-n chisăliță, eu sunt neam cu Comoniță, botezat în doniță, plină cu jintiță.* (DUMITRU ALMAŞ)

CHIT

A fi chit (cu cineva) (Pfm.) = A nu mai datora nimic (cuiva); a nu mai avea de dat (cuiva) nicio socoteală:

Ea s-a fălit, el s-a ferit, dar acum sunt chit. Gherghe şi-a pus iubitul cu botul pe labe! Vezi aici ce gest a făcut Razvan ca să nu-şi mai supere iubita. (http://www.wowbiz.ro/)

Măi, Ioane, suntem şogori [cumnaţi], *căci nevasta ţi-am iubit! – Dragă Gheorghe, mai degrabă cred căsuntem chit.* (GH. NICULESCU, FLORENTIN SMARANDACHE)

CHITIC

A tăcea chitic (Pop.) = A nu spune nicio vorbă:

− Ai scos actul? a întrebat cu privirile în ochii ginerelui. − Ce să ne mai încurcăm, întreab-o şi pe fata dumitale, aşa cum ne-a fost vorba... Lina tăcea chitic. (EUGEN BARBU)

Codin, cu fălcile încleştate, se uita încruntat în jos, îl examina o clipă şi-i arunca sacul, în timp ce vătaful turba şi tăcea chitic. (PANAIT ISTRATI)

CHIUL

A trage chiulul (Fam.) = **a)** A nu-şi ţine cuvântul dat. **b)** A lipsi nemotivat de la lucru:

Iagăr Cătălina Mihaela, soţia mult mai celebrului Severică, acuzată că trage chiulul de la şcoală. (www.turnucustiri.ro/)

Parlamentarii trag chiulul de la dezbaterile pe tema conversiei creditelor în franci. (www.puterea.ro/)

A-i trage cuiva chiulul = **a)** A înşela, a păcăli (pe cineva), a-i juca cuiva festa; a păcăli pe cineva:

Trebuia să-l aştepţi la uşa cabinetului când iese... Ai văzut cum ţi-a tras chiulul? (I. L. CARAGIALE)

Căci îşi va zice-n gândul ei: / „Mor toţi, − flămândul şi sătulul... / Dar ăsta are obicei / Să-mi tragă chiulul!” (G. TOPÂRCEANU)

Astfel şi de data asta, geniul otoman a tras Europei un chiul, vrednic de vestitul nostru Nastratin Hogea, de clasica memorie. (I. L. CARAGIALE)

b) A nu-şi respecta cuvântul dat:

Şi-şi făcu socoteala să tragă chiulul [negustorului] (ELENA SEVASTOS)

Şmecherii sunt acei care au înţeles rostul acestei vieţi (!), au înţeles adică, din vreme, că trebuie să trăiască fără muncă pe spinarea altora, să tragă chiulul vieţii. (G. TOPÂRCEANU)

CHIULAF

La aşa cap, aşa chiulaf = Cum e sacul, şi petecul:

Un alt dascăl al său, Apostol, „avea obiceiul de a pune chiulaful copiilor leneşi... auzind de arestarea „revoluţionarului”, ar fi exclamat: „Cu aşa cap, aşa chiulaf! (www.calameo.com/)

CHIX

A da chix (Fam.) = A nu izbuti:

Am acceptat să fiu director al direcţiei alimentaţiei publice... Şi? Am dat chix! (MARIN PREDA)

Nu cumva nemţii au dat chix? Aşa şi de basarabeni se zice pe-aici că i-au adus pe bolşevicii. (ION LAZU)

Cred că noi, românii, suntem mult mai aplecaţi către a da chix în viaţă. (http://www.paginademedia.ro/)

CINCI

A fi a cincea roată la car (sau **la căruţă**) (Fam.) = A se afla pe un plan secundar; a fi de prisos:

Eu nu sunt decât a cincea roată la car. N-ai însă decât să te scapi de mine. (IOAN SLAVICI)

D. STAROSTE al birjarilor, un adevărat pravoslavnic în materie economică, biciuind liber-schimbismul, compară congresul cu a cincea roata la căruţă. (I. L. CARAGIALE)

A nu avea (**nici**) **un cinci** (**în buzunar**) (Fam.) = A fi lefter:

Când a ajuns acasă, a văzut că nu mai avea un cinci în buzunar.

CINE

Are (sau **n-are) cine** ori **este** (sau **nu este**) **cine** = (Nu) există om care, (nu) se găseşte persoană care...:

Dacă mă vezi aşa de jigărit, este că n-are cine să mă hrănească. (P. ISPIRESCU)

De-ar crăpa o dată să crape şi harabagiul care v-au adus, c-atunci ştiu că n-ar avea cine să vă mai cărăbănească aşa de des pe la târg. (ION CREANGĂ)

Jele-i, Doamne, codrului / De armele hoțului, / Că le plouă şi le ninge / Şi n-are cine le-ncinge. (POP.)

Cine (mai) ştie = Nu se ştie:

D-apoi calul meu de pe atunci, cine mai ştie unde i-or fi putrezind ciolanele! (ION CREANGĂ)

Cine dracu sau **naiba, amar, păcatele** etc. (Fam.) = Exprimă mirarea. Exprimă ciudă. Exprimă necaz:

Cine dracu i-a îndemnat să se îmbrace ca nişte marchidani şi să cutreiere satele? (CALISTRAT HOGAŞ)

Cine şi cine (În enumerări) = Unul şi altul, cutare şi cutare, mai mulți:

Jele-i, Doamne, cui şi cui, / Jele-i, Doamne, muntelui / De armele Iancului! (S. FLOREA MARIAN)

Cine ştie ce (sau **cine, unde** etc.) (Cu sens nehotărît) = Mai ştii...:

Cine ştie ce încurcătură vei face p-acolo. (P. ISPIRESCU)

A avut parte cine ştie ce alt drumeț mai înțelept de patul cel curat. (I. L. CARAGIALE)

Cum să ia omul ista, la drum, cu vorba şi când se trezeşte, cine ştie unde a ajuns. (ION CREANGĂ)

Cine ştie ce (sau **cât**) = **a)** Potrivit, normal; nici prea prea, nici foarte foarte:

Nu… bea cine ştie ce. (CAMIL PETRESCU)

b) Cine ştie cine.

Cine ştie cine (sau **ce**) = Cineva (sau ceva) însemnat, important, deosebit:

Tot satul îl cinstea şi îl asculta ca pe cine ştie cine. (P. ISPIRESCU)

CINEVA

A deveni (sau **a ajunge**) **cineva**= A deveni persoană însemnată:

Nu înțelegi cu ce om ai tu de-a face. Eu n-o să trăiesc toată viața în noroiul ăsta şi am să devin cineva. (AL. IVASIUC)

CINSTE

A avea cinstea să ... (sau **a ..., de a ...**) (Pfm.) = A avea onoarea:

Şi după cum am cinste a vă spune, multă vorbă s-a făcut între tata şi mama pentru mine, până ce a venit în vara aceea, pe la august, şi cinstita holeră de la '48 […] (ION CREANGĂ)

„Măi, măi! – zicea cu indignare / Oricum şi cum e lucru mare, / Să n-am eu cinste pe la sfinți! / Dar, haid' să cerc; ce-o fi, să fie! / Să văd, afla-voi omenie / La sfânta Sâmbătă!" s-a dus. (G. COŞBUC)

A bea în cinstea cuiva = A ridica paharul făcând urări de bine pentru cineva mulțumindu-i:

În cinstea acestor veşti, Herdelea ciocni câteva pahare cu Zăgreanu [...] (LIVIU REBREANU)

Gazda a băut în cinstea musafirilor.

A da cinstea în cineva (Reg.; irn.) = A da foamea în cineva:

După atâtea ore de mers a dat cinstea în noi şi ne-am oprit la un restaurant.

A da cinstea pe ruşine (Pfm.) = A se face de ruşine; a comite o faptă reprobabilă:

Însă, dacă vrei şi vrei numaidecât să te duci, eu nu te opresc, dar mi-i nu cumva să te întâlneşti cu scârba în drum şi să dai şi tu cinstea pe ruşine, c-apoi atunci curat îți spun că nu mai ai ce căuta la casa mea. (ION CREANGĂ)

– Mi-ai pus piele scoaptă, cârpaciule, zise Mogorogea înfuriat; aşa fel de prieten îmi

eşti? Haiti! alege-ţi una din două, căci altfel dai cinstea pe ruşine. (*IDEM*)

A fi fără (**de**) **cinste** (Înv.) = Necinstit. Lipsit de castitate. Care nu merită respect.

A fi în cinste = A fi preţuit, respectat:

Nu contenea ziua, noaptea, a gândi / Ce să facă dacă se va dovedi / Că n-are ştiinţă şi e un om prost / Şi pren viclenie în cinste a fost. (ANTON PANN)

A fi plin de cinste (Pfm.) = A fi beat:

Nu-l vezi cât e de plin de cinste?! Abia mai vorbeşte…

A fi vai de cinstea cuiva (Pfm.) = A nu avea nicio trecere:

Nu-l mai trimite pe el că e vai de cinstea lui.

A (-i) face (cuiva) **cinste(a) = a)** A cinsti, a onora (pe cineva):

– Prea cinstite domnule, bine-ai venit sănătos la noi în Bagdad; te rog prea-plecat să-mi faci cinstea să pofteşti la cină cu mine şi să-ţi petreci noaptea asta în casa mea, ca să te odihneşti bine de oboseala călătoriei. (I. L. CARAGIALE)

Mă mir, cum de mi-a făcut cinste să mă ia de bărbat. (C. NEGRUZZI)

b) A fi spre lauda, spre cinstea cuiva:

Asemenea fapte îi fac cinste.

c) A cinsti, a omeni, a trata, a ospăta (pe cineva), a da de băut şi de mâncat (cuiva), a plăti consumaţia (cuiva):

Ştiţi una, băieţi? Mie mi-e sete, cine face cinste? (NICOLAE FILIMON)

Ba că dă-mi-o, ba că nu ţi-o dau, din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o ţuică... una-două-trei... pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere... A făcut cinste d. Nae... l-am băut... oo! L-am băut! (I. L. CARAGIALE)

A-şi da cuvântul de cinste (sau **onoare**) (Pfm.) = A jura:

Îmi dau cuvântul de cinste că voi fi alături de tine şi la bine şi la rău.

A-şi pierde cinstea (Fig; pfm.) = **a)** A nu mai fi onest:

Prin păcat, omul pierde cinstea de împărat al creaţiei, devenind rob patimilor şi lumii create. (http://www.crestinortodox.ro/)

b) A nu mai fi fecioară:

Fata ţinea cu tot dinadinsul să nu-şi piardă cinstea, deşi îl iubea.

Pe cinstea (sau **crucea**) **mea**!(Pfm.) = Pe cuvântul meu!:

– Jură-te altfel, dacă vrei să te cred, pentru că, vezi d-ta, că de când a ieşit onorul, a lipsit cinstea.

– Pre cinstea mea! am zis, râzând de calamburul vecinului. (C. NEGRUZZI)

M-am gândit, dom'le, m-am gândit acu' un minut, pe cinstea mea... dar e prea multă pierdere de timp, şi mie nu-mi place să-mi pierd timpul, pe cinstea mea... (CONSTANTIN CHIRIŢĂ)

CINSTIT, -Ă

Să vă fie faţa cinstită! (sau **să ierte cinstita faţă a dumneavoastră!**) (Înv.) = Pardon! Iertare!:

– Să trăieşti, luminate împărate, şi să-ţi fie faţa cinstită. (P. ISPIRESCU)

– Apoi, dă, milostivă cucoană, zise ţăranul scărpinându-se în cap. Să ierte cinstită faţa dumneavoastră, ce să facem? (ION CREANGĂ)

CIOACĂ

A se lăsa de cioace (Fam.) = A deveni serios, a fi sobru:

Lasă-te de cioace ! am schimbat eu tonul şi i-am răsucit mâna la spate, punându-i cătuşele. (TRAIAN TANDIN)

A se ţine de cioace (Fam.) = A se ţine de glume; a se ţine de şmecherii:

E la zdup, dar se ţine de cioace despre traiul de la Colibaşi. (http://www.libertatea.ro/)

CIOARĂ

A-l râde și ciorile = Se spune despre cineva, care a ajuns de râsul tuturor:

Tatăl i-a spus că dacă mai spune asemenea prostii o să-l râdă și ciorile. Ne-ar spune, probabil, că am ajuns de râsul ciorilor și ne-ar aminti că pe vremea lui eram puțin mai civilizați decât acum, când facem parte din UE. (http://jurnalul.ro/)

A se da în laț ca cioara = **a)** A intra orbește într-un pericol:

[...] *dar atunci să chibzuim lucrurile mai cu meșteșug, ca să nu cădem, vorba ceea, ca cioara-n laț.* (NICOLAE GANE)

Te-ai dat în laț ca cioara și uite ce-ai pățit.

b) A-și face mendrele, dar a o păți.

A sta înfipt ca cioara în par = A fi încrezut:

Când vorbea cu noi, el sta înfipt ca cioara-n par și ne privea de sus.

A umbla cu cioara vopsită = A fi necinstit, a minți; a înșela pe cineva:

Păi, nu așa, nenicule, nu-mi umbla mie cu cioara vopsită... (AUREL BARANGA)

Primăria clujeană umblă cu cioara vopsită încă din 1969. Lacul I Gheorgheni, ocupat fără acte legale de administrația locală. (http://gazetadecluj.ro/)

Cât (sau **ca**) **cioara-n par** = Foarte puțin timp, aproape de loc, pe apucate:

De-acum în dulce stabilitate / Am s-o duc vesel, fără habar, / Servindu-mi țara pe așezate, / Iar nu din fugă, ca cioara-n par. (VASILE ALECSANDRI)

Ce (sau **cum**) **ciorile?** = Ce (cum) naiba?:

Ah! cum ciorile se zice... Stai... Stai... (BARBU DELAVRANCEA)

Cum cioarele era să mă duc la Caterlez? (CONTEMPORANUL, IV)

I-a mâncat cioara colacul (Pmf.) = A murit:

Să stea în pușcărie până va învia răposata. Acolo să-i mănânce cioara colacul! (http://www.bzf.ro/)

CIOB

A-i pune cuiva ciobu' (Pop.) = A-i face cuiva vrăji pentru căsătorie:

Un băiat e la închisoare…mă-sa vrea să îl ia pe frate-so în Italia…el nu vrea să îl lase…ca să atragă atenția pune ciobu la gât unei tipe…o cheamă pe mă-sa în pușcărie…o pune să jure pe mormântu lu mă-sa că nu îl ia pe ăla micu la ea… (https://mefishto.wordpress.com/)

CIOC

A da cu ciocu' (Arg.) = A reclama o faptă (de regulă, ilegală), care ar fi trebuit să rămână confidențială; a pârî pe cineva:

Individul da cu ciocu' la secția de poliție și i se iertau toate păcatele.

A face ciocu' mic (Arg; și în limbajul militarilor) = A tăcea din gură (în fața superiorilor):

Udrea le face ciocu mic lui Preda și Co.: Cei care critică public partidul ar trebui sancționați. (http://www.realitatea.net/)

De obicei, tocilachi ținea ciocu' mic, cum era și recomandat cu un diliman ca Fasolă [...] (DAN LUNGU)

A pune (cuiva) **cioc** sau **ciocuri** (Arg.) = A minți sau a deforma realitatea:

Ei nu credeau niciodată ce le povestea, pentru că vecinul lor avea obiceiul de a le pune ciocuri.

A sta cioc pe capul cuiva = A agasa pe cineva:

Femeia sta toată ziua cioc pe capul nostru și îndruga verzi și uscate.

Ciocu' mic și jocul de glezne (Arg.; și în limbajul militarilor) = Executați ordinul fără comentarii!:

Diana Dumitrescu nu a mai rezistat: „Să mori tu că o să-mi bag capul în pământ!", a reacționat blonda, iar lui Niculescu i-a sărit

țandăra. „Ciocu' mic și joc de glezne", i-a spus Ovidiu. (http://cireasa.primatv.ro/)

Ciocu' mic şi pasul mare (Arg.; în limbajul adolescenților) = Taci şi pleacă!:

Păi stați aşa băi nastratinilor că de abia acum vedeți voi regim politic în Sascut!Vă arătăm noi politică de acuma înainte!Vedeți voi ce înseamnă politică şi ciocul mic de acuma înainte! (http://www.inimabacaului.ro/)

Dacă erai precum vrei să pari…făceai şi un preț corect. Deci, ciocul mic…şi pasul mare! (http://www.motociclism.ro/)

CIOCAN

A fi înghețat ciocan (Pop.) = A fi înghețat tun:

Călătorii au înghețat ciocan şi trenul avea o întârziere necunoscută, după cum a anunțat angajata de la biroul de informații.

După ce că înghețaseră ciocan în gară, vocea din megafon a mai anunțat şi o întârziere considerabilă.

A fi între ciocan şi nicovală (Pop.) = A fi într-o situație critică:

Şi biata iconoamă, prinsă între ciocan şi nicovală, tăia din porția de mămăligă şi-auzea, prin sat, cântându-i-se […] (PANAIT ISTRATI)

Junele, văzându-se pus între ciocan şi nicovală, nu putea face altfel decât a îmbrăca haina. (NICOLAE FILIMON)

A sta ciocan (sau **cioc**) = A sta dus pe gânduri:

El sta ciocan de câteva zile, fără să fi avut nicio veste de la băiat.

A sta ciocan pe capul cuiva = A plictisi pe cineva cu insistențele, a stărui întruna (pe lângă cineva):

Dacă i-ar fi spus sau i-ar fi scris să nu primească, poate că Frusinica ar fi respins pe Badea, dar părinții şi rudele i-ar fi stat ciocan pe cap, până când şi-ar fi dat consimțământul. (GALA GALACTION)

– Mai du-te şi acasă! Stai ciocan pe capul meu de dimineață şi mă doare capul.

Tot țiganul îşi laudă ciocanul = Fiecare se laudă cu ce are, cu ce este al său:

Lasă pre oameni în ideile lor. Vântul bate; câinii latră. Altul îi e drag popa, şi altuia preuteasa. Tot țiganul îşi laudă ciocanul. (C. NEGRUZZI)

CIOCÂRLAN

A fi ciocârlan de beat = A fi foarte beat:

– Nu-l vedeți că-i ciocârlan de beat şi că abia merge?

A prinde ciocârlanul de coadă = A se îmbăta:

Aşadar, a fi beat se mai zice şi a se afuma, a se chercheli, a da cu căciula în câini, a se face cocă, a fura luleaua neamțului, a lua ciocârlanul de coadă, a se machi, a se matofi, a se matosi, a mirosi a ceață, a se tămâia, a se aghezmui, a se trosni, a se trotila, a se tufli, a se turti, a se face cuc, a umbla pe şapte cărări, a se vărui, a se vopsi etc. (ADRIAN BUCURESCU)

A se cucuia ca un ciocârlan = A se mândri:

Când sta la poartă, el se cucuia ca un ciocârlan şi abia deschidea gura ca să ne salute.

CIOCÂRLIE

Ducă-se (sau **ducă-s-ar**) **învârtindu-se ca ciocârlia** = Ducă-se să nu se mai întoarcă:

– Duceți-vă pe pustiu, dacă vă place! duce-v-ați învârtindu-vă ca ciocârlia! strigă cei bătrâni. (ION CREANGĂ)

– Ce faci, mă, că am vorbit iar cu Cătănoiu. Zice că săptămâna asta pleacă la Bucureşti, zise Achim, uitându-se pe sub sprâncene la tatăl său.

– Ducă-se învârtindu-se! răspunse Moromete posomorându-se deodată. (MARIN PREDA)

CIOCHINĂ

A pune (sau **a lega, a atârna, a spânzura**) **ceva la ciochină** (sau **la ciochine**) = A nu se mai ocupa de ceva:

Vameşul pusese cartea domnească la ciochină şi un vrea să dea călugăraşilor ce li se cădea. (AL. ODOBESCU)

CIOLAN

A da (cuiva) **un ciolan** (sau **un os**)(**de ros**) = A face un favor cuiva pentru ca acela să nu mai pretindă nimic în plus:

Normal că ştia musiu, dar a tăcut complice şi a continuat să stea sub masa lui Roibu, care-i arunca din când în când câte un os de ros. (http://www.criterii.ro/)

A fi ciolan = A fi rău.

A fi cu ciolanele în pântece (Mai ales d. fete) = A fi însărcinată:

...se dice că e buriluhusă, burduhănâsă, cu pântecele până la gură, cu ciolane în pântece, iar. după ce-a născutu, se numesce în cele mai îmalte părți din Bucovina, cu deosibire însă la munte, vedană. (S. FLOREA MARIAN)

A i se muia ciolanele = A se moleşi, a slăbi:

Dar Harap-Alb şi cu ai săi nici nu bindiseau de asta; ei, cum au dat de căldurică, pe loc li s-au muiat ciolanele şi au început a se întinde şi a se hârjoni în ciuda fetei împăratului Roş. (ION CREANGĂ)

A-i putrezi (cuiva) **ciolanele** = A fi mort de multă vreme; a muri:

Ar merge, să teme că împăratul ori l-a lua de nebun şi l-a închide în casa smintiților, ori va crede că-i batjocoreşte curtea şi l-a închide într-o temniță, de acolo i vor putrezi ciolanele, de nu cumva l-a chiar spânzura! (POP-RETEGANUL)

A-i rămâne ciolanele (**pe**) **undeva** = A muri departe de casă, prin locuri străine:

Da' ce te gândeşti că-i joacă?... îmi rămânea şi mie ciolanele pe-acolo. (JEAN BART)

I-au rămas ciolanele departe de țară şi nimeni n-a mers să-i aprindă o lumânare.

A-i rupe (sau **a-i frânge, a-i muia**) **cuiva ciolanele** = A bate pe cineva foarte tare:

Şi să ieşi afară, hoțule! că-ți rup ciolanele!... (VASILE ALECSANDRI)

– Să nu vii la mine, rapandulă, că-ți zdrobesc ciolanele!… Sărăntoc ți-a trebuit, de sărăntoc să ai parte!… (LIVIU REBREANU)

A-i trece (cuiva) **ciolan prin ciolan** = A fi foarte obosit: *Eu mă las puțin, că mi-a trecut ciolan peste ciolan cu nunta voastră.* (ION CREANGĂ)

A scăpa ciolanul din mână = A pierde o situație avantajoasă:

Se pare că fraudează în stil mare. Sunt disperați să nu scape ciolanul din mână. (http://maramuresenii.ro/)

A umbla după ciolan = A umbla după profituri materiale:

Potrivit primarului de la Rovinari, în PNL au început să apară diferite găşti. „Cred că problema a apărut în primul rând de la lupta dintre cele două partide, PDL şi PNL, cred că au început liderii principali să umble după ciolan, asta e părerea mea. (http://pandurul.ro/)

A umbla după ciolane = A cerşi:

Umblă numai după chilipiruri şi după ciolane bune de ros. (http://www.replicaonline.ro/)

El nu umblă după ciolane. Ci după un post pe care e convins că-l merită, după douăzeci de ani de muncă şi de experiență medicală. (I. AGÎRBICEANU)

Umblă numai după chilipiruri şi după ciolane bune de ros. (http://www.replicaonline.ro/)

A-şi face de cap şi de ciolane = a)A-şi face de cap; a face ceva rău ce se răsfrânge asupra propriei persoane:

De cap şi-a făcut, de cap i-a fost! (POP.)

b) A avea ghinion.

CIOMAG

A fi treaba pe ciomag = A fi vorba de bătaie:

De vreme ce-i treaba pe ciomag…apoi încep îndată. (VASILE ALECSANDRI)

A şti de ciomag (Fig.) = A şti de frică:

Ivan ştie numai de legea ciomagului! Cum îi dai câte un ciomag între coarne îşi revine imediat! (http://unimedia.info/)

Ciomagul are două capete = Violența îndreptată împotriva altuia se poate întoarce împotriva ta:

Dacă dai cu ciomagul, vezi că are două capete. Unul s-ar putea să se întoarcă pe spinarea ta. (www.intelepciune.ro/)

Să-i sari urma în ciomag = Se zice despre oamenii de neam rău:

Să te fereşti să-i sari umbra în ciomag!

CIOPLIT, -Ă

A fi cioplit numai din bardă (Pop.) = A fi prost:

Se povesteşte, aşa, ca din scorneală, că omul era croit din alte foarfeci şi cioplit din altă bardă. (BARBU DELAVRANCEA)

Să te păzeşti de el că-i cioplit numai din bardă.

A-şi face chip cioplit = A se închina la idoli:

Să nu-ți faci chip cioplit, nici vreo înfățişare a lucrurilor cari sunt sus în ceruri, sau jos pe pământ, sau în apele mai de jos de cât pământul. (BIBLIA)

CIORAP

A strânge bani la ciorap (Pfm.) = A economisi:

Pe ea n-o interesează avuția funciară ca pe Dinu Păturică sau Tănase Scatiu, scopul ei fiind să strângă bani la ciorap pentru ea şi pentru cei doi copii ai ei, Persida şi Trică. (NICOLAE MANOLESCU)

CIORBĂ

A avea o ciorbă de copii (Pfm.) = A avea mulți copii:

Familia lor era numeroasă: aveau o ciorbă de copii, fete şi băieți.

A pune (sau **a băga** etc.) **pe toți într-o ciorbă** (Pfm.) = A considera şi a trata la fel mai mulți oameni, fără a ține cont de diferențele dintre ei:

De ce neamestecăînciorbăcu meseriaşii şi cu negustorii? (G. M. ZAMFIRESCU)

Nu-i băga pe toți în aceeaşi ciorbă! Unii sunt cu bun simț şi la locul lor.

A se amesteca în ciorba cuiva (Pfm.) = A se amesteca (nedorit) în treburile altuia:

Datoria ta este să lămureşti nişte noțiuni ce privesc politica europeană: le vei lămuri, dar fărăsăte amesteciînciorbalocală [...] (ION D. SÎRBU)

CIORCHINE

A sta ciorchine (Fig; d. insecte) = A fi aşezate în formă de ciorchine:

(Fig.) *Copiii stăteau ciorchini, pe garduri, se urcaseră în pomii din vecinătate.* (EUSEBIU CAMILAR)

Roiul de albine sta ciorchine pe creanga teiului înflorit.

CIOROBOR

A face ciorobor pentru un topor (Pop.) = A face gălăgie. A se certa pentru un lucru de mică însemnătate:

Ce atâta ciorobor pentru un topor? întrebă Calapăr, întinzând palma: Pune ici florinii zarafului, că-i om bătrân şi nevoiaş. (DUMITRU ALMAŞ)

CIOTCĂ

A se strânge ciotcă = A strânge o mulțime de oameni (mai rar de lucruri):

La 6 dimineața ne aflam toți, ciotcă, în medeanul din fața primăriei. (CALISTRAT HOGAŞ)

Băieții s-au strâns ciotcă împrejurul meu şi m-au înmormântat în năsip. (ION CREANGĂ)

CIRCULAȚIE

A fi în circulație (D. bunuri, cuvinte, expresii etc.) = A fi întrebuințat:

Deşi sunt înregistrate în dicționare, unele expresii nu mai sunt în circulație astăzi.

A pune în circulație (D. cărți, mărfuri etc.) = A face să intre în uz, să se răspândească, sau să funcționeze:

Arendașul însă, împins de nevoi, a făcut economii la cheltuieli, a cultivat mai intens pământul, a pus în circulație terenuri care înainte erau pârloage, a introdus mașini, în sfârșit, a ridicat nivelul exploatării agricole. (LIVIU REBREANU)

A scoate din circulație = **a)** A opri să mai circule:

Mașina a fost radiată și este, practic, scoasă din circulație.

b) (Fam.) A extenua pe cineva:

Cele peste zece ore de muncă l-au scos din circulație pe tânărul neobișnuit cu eforturi prelungite.

CIREAȘĂ

A avea trei cireșe (Pop.) = A fi la menstruație:

[…] *pentru ca descântecul ei să aibă leac, ea trebuie să fie curată, adică neatinsă de bărbat și nici să aibă „la trei cireșe"* (ARTUR GOROVEI)

CIREȘ

A privi la cineva ca la un cireș copt (Pfm.) = A privi cu mare admirație (și poftă):

Împăratul se topea de dragoste pentru Ileana Sinziana și se uita la dânsa ca la un cireș copt. (P. ISPIRESCU)

Așa! Și ce ți-ai spus? Când m-o vedea... Aricioaica, atât de mândru, înțolit ca un căpitan de oaste, o să se uite la mine ca la un cireș copt. (DUMITRU ALMAȘ)

CIRIPIE

(**A merge** sau **a se duce, a trage**) **ca pe ciripie** = (A merge sau a se duce, a trage) drept, în linie dreaptă:

Nu trecu mult după acesta și cotoșmanul se duse a căuta fată, să-și însoare stăpânul. Se vede că el o ochise, căci se duse drept ca pe o ciripie la palaturile unui boier mare. (P. ISPIRESCU)

C*apra nici una, nici alta, merse drept, ca pe ciripie, la stuful cu flori, unde era copilul.* (*IDEM*)

CIȘMEA

A curge ca dintr-o cișmea (Pfm.) = A curge mult și continuu:

Curgea sângele din el ca dintr-o cișmea. Sosiseră și ceilalți, gâfâind. (ZAHARIA STANCU)

CITI

A citi în stele = A prezice cuiva viitorul după poziția stelelor:

(Fig.) *Nu poeții au făcut iubirea, ci iubirea a făcut pe poeți! Iar eu, care citesc bucuros în stele și-mi fac o plăcere dintru a așterne pe hârtie slovă lângă slovă, pot să jur că în slovele noastre umile sunt scrise toate tainele de amor ale cerului înstelat.* (LIVIU REBREANU)

A citi cuiva în palmă = A prezice cuiva viitorul și caracterul, examinându-i liniile din palmă:

Afară de asta, cum fusese proroc în zilele lui, Habacuc știa să ghicească sfinților părinți în palmă. (G. TOPÂRCEANU)

A citi cuiva buchiile (Pfm.) = A-i spune cuiva verde în față tot ce-ți stă pe inimă:

– Dacă-ți citesc buchiile acum, te liniștesc imediat.

A citi pe fața cuiva = A examina cu atenție pe cineva:

– Dacă-i vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde, zise Cârciumarul uitându-se pe rând la toți, ca și când ar fivrut să le citească pe față ce au în pungă. (LIVIU REBREANU)

A citi printre rânduri = A pricepe și ceea ce nu este exprimat direct într-un text:

Restul se putea citi printre rânduri. Vintilă-Vodă se dovedea din capătul locului, prin acest logos scurt, un diplomat de bună calitate. (PETRU DEMETRU POPESCU)

Uneori, este bine să citim și printre rânduri și o făceam asta înainte de 1990, dar și astăzi.

CIUBĂR

A avea capul ciubăr (Pfm.) = A-și simți capul umflat de vorbă multă sau de băutură:

Când se trezi târziu dimineața, își simți capul mare cât un ciubăr și, înlăuntrul lui, un gol cumplit. (I. AGÎRBICEANU)

Alții mai tari la cap mergeau spre casă strânşi la faţă ca după lungoare, cu capul ciubăr. (POP.)

CIUBOTĂ

A fi prost ca o ciubotă = A fi foarte prost:

Iată-l pe Trahanache, incult, prost ca o ciubotă, dar bogat; acesta e reprezentantul marilor proprietari. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

Şi tot din cauza dascălilor mei, cu ,,binefăcătoarea" lor metodă pedagogică, am ieşit din şcoală generală stâlcit în bătaie şi prost ca o ciubotă. (http://poeziesicer.blogspot.ro/)

Fiecare ştie unde-l strânge ciubota = Fiecare îşi cunoaşte nevoile sau defectele proprii:

Gospodăria să-ți fie măsurată, căci la gospodina bună, mulți voinici s-adună; şi de-i şi păți ceva, numai tu să ştii unde te strânge ciubota. (C. NEGRUZZI)

CIUBUC

A aprinde (sau **a trage** ori **a bea**) **ciubuc** (Pfm.) = A fuma:

Zi şi noapte te visez cu ochii deschişi şi nu pot nici să mănânc, nici să beau, nici să trag ciubuc. (VASILE ALECSANDRI)

Sorbiră din cafea, traseră de două-trei ori din ciubuc. (ION GHICA)

Maiorul se ținea in picioare... pufăind nemțeşte dintr-un ciubuc. (ALECU RUSSO)

A fi ciubuc (Pfm.) = A fi îndrăgostit:

Băiatul era ciubuc după fată şi un îndrăznea să-i spună.

CIUCĂ

A fi ciuca bătăilor = A primi bătaie de la toți. (Fig.) A primi toate loviturile:

Socoteam că săteanu este un zid mort, o ciucă a bătăilor, un trunchi de lemn…pe care-l vinzi şi cumperi când vrei. (GLIGORE JIPESCU)

Echipa lui preferată era tot timpul ciuca bătăilor.

A fi ciuca lui = A exista toate condițiile pentru a realiza ceva, pentru a se întâmpla ceva; afi norocul lui, a fi timpul lui:

Acum e ciuca ei şi vedem pe zi ce trece că nu ne dezamăgeşte.

A fi în ciuca lui = A se simți foarte bine:

Când revenea casă, el era în ciuca lui şi era vesel şi mereu pus pe glume.

A sta de (sau **a se pune pe**) **ciuca cuiva** = A urmări pe cineva; a exaspera pe cineva cu insistențe:

Musafirul sta de ciuca noastră şi credeam că un mai pleacă.

Asta e ciuca lui = Acesta e felul lui de a fi:

N-ai ce-i face! Asta-i ciuca lui şi aşa o să moară.

CIUCIU

Îți dau ciuciu (Pfm.) = Nu-ți dau nimic:

Dacă mă mai necăjeşti, îți dau ciuciu…

CIUCIULETE

A (**se**) **face** (sau **a fi ud**) **ciuciulete** (Pfm.) = A (se) uda (sau a fi ud) până la piele:

Păcat de ei... o să-i facă ploaia ciuciulete. (GALA GALACTION)

CIUDĂ

A face cuiva în ciudă(sau **în ciuda cuiva**) (Pfm.) = A necăji intenționat pe cineva:

– Nu mă duc de-aici!... strigă el ca un om ce vrea să-şi facă sie însuşi în ciudă. Lasă, să ardă!... Dracul să le ia de case!... (NICOLAE GANE)

Unge toți păreții cu sânge, ca să facă şi mai mult în ciudă caprei. (ION CREANGĂ)

CIUDI

A se ciudi de necaz (Înv.) = A se mâhni, a se frământa:

Cum îl văzură zânele scăpat, se ciudeau de necaz că nu putură să-l prinză. (P. ISPIRESCU).

CIULAMA

A face pe cineva ciulama (Pfm.) = A bate pe cineva foarte rău:

A amenințat-o pe femeie că dacă un se liniştește o face ciulama.

A-şi face capul ciulama (Pop.) = A se zăpăci:

– Ce-ți faci capul ciulama cu atâta citanie, vrei să ajungi în doaga lui Paşadia ? (MATEIU I. CARAGIALE)

CIULI

A ciuli urechile = a) (D. animale) A ridica urechile drept în sus (pentru a asculta):

Caii pasc lângă pârae, / Ca la lebede se -ndoaie / Gâtul lor. Iar capul mic / Ei de-odată îl ridic' / Şi urechile ciulesc / Pe când luntrea o zăresc. (MIHAI EMINESCU)

b) (Fig.; d. oameni) A-şi încorda auzul, a asculta cu luare aminte:

I se păru că ceva se mişcă în camera de-alături; ciuli urechile; nimic. (CEZAR PETRESCU)

CIUMĂ

În față mumă şi în dos ciumă= Se zice despre cei fățarnici:

Pentru unii mumă, pentru alții ciumă... Cam aşa este dl. Popescu.
(http://www.gandul.info/)

Autoritățile medicale s-au încurcat în hățişul legislației care pentru unii este mumă, pentru alții ciumă […] (http://www.jurnalulbtd.ro/)

CIUPERCĂ

A răsări ca ciupercile (**după ploaie**) = A apărea în număr mare, a se înmulți peste măsură:

Dacă cu trei membri se poate înființa un partid, vor apărea partide ca ciupercile.
(http://www.revista22.ro/)

Din acest distih, crede Ahmatova, au răsărit, precum ciupercile după ploaie, multe versuri. (AURA CHRISTI)

În marea ei majoritate, literatura care-a răsărit ca ciupercile după ploaie în urma dezastrului economic, pune întrebarea: „Cum s-a ajuns la aşa ceva?” […]. (http://www.publica.ro/)

(**Atâta**) **pagubă** (sau **jaf**) **în ciuperci!** (Irn.) = În mare pagubă! nu o nici o pagubă!:

De m-o răpune şi pe mine, atâta jaf în ciuperci; căci n-are cine să plângă după mine. (P. ISPIRESCU)

Pagubă-n ciuperci! De atâta plâns, i s-a spălat şi privirea, s-a decolorat, unde-i sunt ochii înstelați şi negri ca mura de altădată? (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

Doar n-am mâncat ciuperci! = Doar n-am înnebunit!:

– Fugi de aici! Cum să-i spun aşa ceva? Doar n-am mâncat ciuperci!

CIUPI

A ciupi la cântar (Arg.; d. comercianți) = A înşela clienții (la cântar) cântărind incorect:

[…] *vânzătorii din Piața Mare şi-au făcut un obicei din a-i „ciupi” la cântar pe toți muşterii.* (http://www.obiectivbr.ro/)

A ciupi la nota de plată (Arg; d. ospătari) = A încărca în mod fraudulos nota de plată a clientului:

S-a dat startul perioadei în care ospătarii strâng bani la ciorap pentru lunile mai slabe în încasări din an. Şi care este cea mai la îndemână soluție de a „ciupi”, dacă nu chiar nota de plată a clienților?
(http://www.atitudineaonline.ro/)

În Primărie scandalul e cât casa. Verificările din ultima perioadă au scos la iveală faptul că firmele de construcții contractate de municipalitate ciupesc la nota de plată, decontând lucrări neexecutate, sau „ciordesc” la materiale.
(http://www.ebihoreanul.ro/)

CIUR

A avea un ciur de noroc = A nu avea noroc deloc:

Dacă ar fi avut şi fata un ciur de noroc, poate că azi era la casa ei.

A avea un cui de ciur (Pop.) = **a)** A avea foarte mult (mulți)... **b)** (Pop.) A bârfi pe cineva (evidențiind cât mai multe defecte):

Femeia avea întotdeauna un cui de ciur pentru vecina sa.

A căra (sau **a duce**) **apă cu ciurul** (**la nunta cuiva**) (Pop.) = A-şi pierde timpul degeaba:

Eram şi eu p-acolo şi dedeam ajutor la nuntă, unde căram apă cu ciurul, iară la sfârşitul nunței aduseră un coş de prune uscate să arunce în ale guri căscate. (P. ISPIRESCU)

A da (sau **a cerne,** înv. **a zbate**) (**şi**) **prin** (sau **cu, în**) **ciur şi prin** (sau **cu, în**) **dârmon = a)** A alege cu grijă; a examina amănunțit pe cineva sau ceva. **b)** A cleveti, a bârfi pe cineva (scoțându-i la iveală cât mai multe defecte):

– *Nu spui eu, Miră, şopti iar Pârvuleasa, pe când celelalte dau prin ciur şi prin dârmon pe Sultănica, nu-ți spui eu că naiba când n-are de ce râde face pe hoț judecător...* (BARBU DELAVRANCEA)

c) (Mai ales cu verbe la participiu) A trece prin multe încercări, experiențe:

Mulți credea că fata n-ar voi să se mărite. Însă un boier bătrân, trecut şi prin ciur şi prin dârmon, d-ăia care auzise, văzuse şi pățise multe, zise să treacă şi oamenii curții; (P. ISPIRESCU)

A fi purtat şi-n ciur şi-n veşcă (Înv.) = **a)** A fi deprins cu necazurile:

Ea fusese purtată şi-n ciur şi-n veşcă, dar n-a ajuns la capătul puterilor.

b) (Pop.) A fi om practic:

Se pricepea să facă orice lucru cu chibzuință, fiind purtat şi-n ciur şi-n veşcă.

A nu-i fi pielea nici de ciur (Pop.) = A nu fi bun de nimic:

Nici de ciur măcar nu-i e pielea, zise omul supărat. (CONTEMPORANUL, 1946)

A vedea ca prin ciur (Înv.) = A vedea neclar, tulbure:

Mai dete o dată, văzu ca prin ciur, cind se unse şi a treia oară, văzu luminat, ca toți oamenii. (P. ISPIRESCU)

Enrico îi vedea ca printr-un ciur, dar încă voia să le strige băieților supărați care-l rădeau cu cosorul […] (DUMITRU CRUDU)

Ochi de ciur (Înv.) = Ochi foarte mici:

Başchiri... cu suliți lungi, cu ochi de ciur, Alerg pe cai zburdatici. (VASILE ALECSANDRI)

Trecut (sau **dat şi**) **prin ciur şi prin sită** (sau **prin dârmon**) = **a)** (D. lucruri, situații, împrejurări) Cercetat, examinat cu mare atenție, în amănunt. **b)** (D. oameni) care a trecut prin încercări felurite, care a pățit multe:

Un boier bătrân, trecut şi prin ciur şi prin dârmon, d-ăia care auzise, văzuse şi pățise multe. (P. ISPIRESCU)

– *Iacă: cum d-ta, om cu destulă doxă la cap, trecut şi prin ciur şi prin dârmon, lovit cu capul şi de pragul de sus şi de cel de jos, şi la vârsta dumitale, cum d-ta, zic, te-ai lăsat să te muşte şarpele de inimă şi să faci greşeala d-a lua de muiere o fată mare?* (P. ISPIRESCU)

CIURDĂ

A sta ciurdă (Fam.) = A sta îngrămădiți:

Dar pe cei care stau ciurdă, în Tg. Cucu şi strigă: „ȚIGĂRI, ȚIGĂRI...” Nu-i vede nimeni??? (http://www.ziaruldeiasi.ro/)

CIUREL

A face un ciurel (Îvp.) = A lua de urechi:

Bunica, pe loc, i-a făcut un ciurel nepotului…

A turna cu ciurelul (Înv.) = A ploua tare:

Plouă-o, Doamne, plouă, / Ca şi din ciurel, / Ca şi din ciubăr, / Ploiță curată, / De la Domnul dată, / Da să fie grasă / Pa holduța noastră /Fără un pic de piatră! (POP.)

CIUŞTE

A se face țuşcă (Înv; îf. *țuşcă*) = A se îmbăta:

CORBU: *Ba nu… că din duşcă-n duşcă, mi-i să nu mă fac țuşcă… Hei, te pricep eu, hâtrule, unde-ți bate gândul.* (VASILE ALECSANDRI)

Din două pahare s-a făcut țuşcă.

CIUTURĂ

(**Plouă de**) **toarnă cu ciutura** = Plouă torențial:

[Joe] *trimise asupra locului o vijelie şi o ploaie de turna cu ciutura.* (P. ISPIRESCU)

CIVIL, -Ă

A fi (**îmbrăcat**) **în civil** = A purta haine obişnuite:

Cei mai deştepți spuneau că Dumitru a ieşit din jandarmerie, de aceea a venit îmbrăcat civil; alții erau de părere că-şi va fi luat numai un concediu. (I. AGÎRBICEANU)

Apoi a apărut dinăuntru un alt polițist în civil care, văzându-l pe primul cu arma şi ce face, a încercat să-l potolească, spunându-i să îşi pună arma în teacă şi să meargă înapoi în curte. (http://jurnaldinvulturilor50.org/)

A se constitui parte civilă (într-un proces) = A cere la judecată despăgubiri băneşti pentru pierderile cauzate de vinovat:

Solicit pedepsirea celor vinovați de cele petrecute la INML Bucureşti şi mă constitui parte civilă. (GABRIEL ANDREESCU)

Atunci când sunteți chemat în fața organului de urmărire penală sau a instanței de judecată pentru a fi audiat în calitate de parte vătămată în proces, vi se aduce la cunoştință că vă puteți constitui parte civilă în cauză dacă ați suferit o pagubă sau o daună morală […]. (portal.just.ro/)

CIZMĂ

E prost ca o cizmă = E foarte prost (şi grosolan):

[…] *iată ibovnica prefectului care guvernează tot județul şi care face alegerile, iată stupidul Trahanache, prost ca o cizmă, părintele județului şi reprezentantul marilor proprietari.* (C. DOBROGEANU-GHEREA)

CLACĂ

A ajunge de clacă (Înv.) = A ajunge de batjocură:

Sărmanu! [bărbatu-meu] *o ajuns de clacă, de când cu prefăcăturile aceste nouă!* (VASILE ALECSANDRI)

A da clacă la ceva (Îvp.) = A se repezi mai mulți deodată, terminând repede:

S-au adunat toți vecinii şi au dat clacă la culesul porumbului.

A-şi bate gura de clacă (Îvp.) = A flecări:

Ea îşi bătea gura de clacă, căci nimeni n-o mai băga în seamă.

Lucru de clacă = Lucru făcut fără tragere de inimă, de mântuială, neîngrijit, prost:

Nu aşa se lucrează! Ăsta-i curat lucru de clacă...

Vorbă de clacă = Vorbă inutilă, fără miez; flecăreală:

Dacă... ai poftă şi vreme să mai schimbăm două vorbe de clacă, mă găseşti, după amiezi, 1/2-5, la Gambrinus. (I. L. CARAGIALE)

La fântână noastră oamenii veneau, mergeau, şi fiecare avea de spus o noutate, o vorbă de clacă, ori de plâns vreun necaz. (PAVEL DAN)

CLAIE

Claie peste grămadă = Îngrămădire dezordonată; unul peste altul, în dezordine:

Până au început, atât le-au fost mult, c-apoi cădeau claie peste grămadă, ponoase, cârtiri, zavistii, învălmăşite într-un hohot gras şi spart. (BARBU DELAVRANCEA)

Sunt vreo douăzeci de voluntari tineri, claie peste grămadă în câteva trăsuri, conduşi de un ofițer şi doi sergenți rezervişti. (I. L. CARAGIALE)

CLANȚ

A ține clanț (Înv.) = A ține piept adversarului într-o discuție:

Am ajuns a putea ține clanț cu oricare avocat. (VASILE ALECSANDRI)

CLANȚĂ

A(-i) da din clanță (sau **cu clanța**) (Pop.) = A vorbi mult (şi inutil):

Tocmai era în preț cu un muşteriu şi muierea dădea din clanță. (EUGEN BARBU)

Nu-i aici o discrepanță, / Am intrat, ne integrăm, / Ştim prea bine-a da din clanță, / Nu prea ştim ce căutăm. (http://autori.citatepedia.ro/)

A se lua la clanță (sau **a se pune în clanță**) (Pop.) = A se certa:

Eu măcar că am viers mai gros,cu dumneata nu mă pot lua la clanță. (MIHAIL SADOVEANU)

Femeile se luau la clanță din te miri ce.

Bun de clanță (Pop.) = Om care vorbeşte mult (şi convingător):

Avocatul era bun de clanță şi un bun cunoscător al chichițelor avocățeşti.

ău de clanță (Pop.) = Rău de gură:

Memorabilă e şi pipotoasa Sisa, mama blândei Maria, rea de clanță şi cu eficiența înnecată […] (PAUL GEORGESCU)

Ține-ți clanța! sau **tacă-ți clanța!** = Nu mai vorbi! Taci!:

– Ține-ți clanța, fă, că mă superi şi, dacă mă superi, o să te fac să-ți înghiți toate măselele !... (LIVIU REBREANU)

Era şantaj dacă zicea aşa: „Fato, ține-ți clanța, altfel prostul de bărbatu-tu o să ajungă în puşcărie.” (http://www.ziare.com/)

CLAPĂ

A trage cuiva clapa (Fam.) = A înşela (sau a nu-şi respecta promisiunea):

– Ți-a tras clapa, cucoană! spuse pictorul gâfâind. Şi-a dat alt nume. Eu sunt Vasilică Preda.

– Jură pi sănătate!

– Jur! (RODICA OJOG-BRAŞOVEANU)

Dădea impresia că n-a auzit ce i-a spus Luci. Parcă se înşurubase în asfalt.

– Stați aşa! strigă Lulu. Ăsta ne trage clapa! (CORNEL GEORGE POPA)

CLAPCĂ

A cădea (sau **a se prinde**) **în clapcă** = A cădea în cursă; a se lăsa înşelat:

El ştia ce i se pregăteşte, dară se feri ca de oala mălaiului să nu dea în clapcă. (P. ISPIRESCU)

CLASĂ

A avea clasă = A avea cursuri:

Ea avea clasă, de luni până vineri, de dimineață şi până seara.

A da clasă (cuiva) = **a)**A fi superior (cuiva) din punct de vedere intelectual:

Le da clasă tuturor colegilor din grupă.

b) (Pex.) A fi superior (cuiva) moral sau fizic **c)** A învinge clar într-o dispută:

Echipa gazdă le-a dat clasă oaspeților.

d) A fi de neîntrecut într-un anumit domeniu de activitate:

Eleva le da clasă la matematică, deoarece găsea metode de rezolvare inedite.

De (**mare**) **clasă** (sau **de clasa întâi**) = De (mare) valoare:

– Aici e, deci..., îi spuse Cristina lui Jesus, cercetând decorul ca şi cum l-ar fi controlat: Da, ai avut dreptate, pare de foarte înaltă clasă... (CORNELIU LEU)

Ruda aceasta era bătrână şi avea renumele de bețiv clasa întâi. (ION PAS)

CLAVIR

A avea clavir la cap (Îvp.) = A fi țicnit:

Cum să n-avem clavir la cap! Sfinți împărați, patronii Bucureştilor, rugați-vă pentri noi! (I. L. CARAGIALE)

CLĂBUC

A face clăbuci la gură (Fam.) = A vorbi mult (şi cu furie):

Vizirul, tigru turbat de a sa ură, / Scrâşnind din dinți sălbatic, făcând clăbuci la gură. (VASILE ALECSANDRI)

CLĂDI

A clădi (sau **a construi**) **castele în Spania** (Liv.) = A-şi face planuri irealizabile:

Îmi amintesc de ceata prietenilor mei, cu care ne adunam de multe ori într-o bojdeucă din mahalalele Iaşilor, pentru a citi versuri, a fuma țigări şi a clădi castele, care nu s-au

ridicat niciodată, nici măcar în Spania. (GEORGE BACOVIA)

Timinsky acționează asupra resortului fantast care există în om, în ființele credule, în cei ce cred că pot construi castele în Spania, auzind această expresie sinonimă cu goana după Fata Morgana. (DOINA URICARIU)

A clădi pe nisip = A întreprinde ceva sortit eșecului:

Nu clădi pe nisip, nu clădi pe ipoteza sentimentelor altora pentru tine, bune sau rele. (G. IBRĂILEANU)

Această discutabilă și pesimistă filozofie secretă, a unei fatale limitări ce ar caracteriza condiția umană, explică tristețea și disperarea lui Holban: nimic nu se poate clădi pe nisip, nici o fericire. (N. MANOLESCU)

CLĂMPĂNI

A clămpăni din gură (Fig.) = A flecări:

Ia nu mai clămpăni și tu din gură, măi! (ION CREANGĂ)

CLĂTI

A clăti capul (Înv.) = A da din cap:

Îmi pare că-i văz încă, răsturnați în țărână, / Pe-ncrețita lor frunte sfârșitul arătând, / Dar mai clătindu-și capul, și c-o murindă mână / Fierul care le scapă cu furie strângând. (GR. ALEXANDRESCU)

Am clătinat din cap; socoteam că l-am pus în încurcătură. (MIHAIL SADOVEANU)

A clăti coada (D. câini; înv.) = A da din coadă:

La vederea stăpânului, câinele clătea coada și se gudura la picioare.

A nu se clăti (sau **a nu se sminti**) **niciun fir** (**de păr**) **din capul cuiva** (Înv.) = A rămâne neatins:

Un fir de păr nu se va clăti din capul înălțimii-tale. (C. NEGRUZZI)

Am să stau eu în temniță oricât, un an, zece, dar dumitale n-are să ți se smintească niciun fir de păr!Credeți-mă și pe mine astă dată!... (LIVIU REBREANU)

A-și clăti ochii = A privi, a se uita la ceva plăcut:

Ea își clătea ochii la emisiunea ei preferată.

CLĂTINA

A clătina capul (sau **cu capul, din cap,** rar, **din barbă**) = A da din cap (sau barbă) de mirare, îndoială etc.:

Se mai ivi încă un om pleșuv și cu ochelari, cu care bătrânul vorbi repede și încet, arătându-i scrisoarea. Pleșuvul clătină din căpățână. (MIHAI EMINESCU)

Oamenii tăcură, până ce Ignat Cercel zise, clătinând din cap:

– Mare minune și asta! (LIVIU REBREANU)

A se clătina ca dinții babei (Pop.) = A fi aproape de sfârșitul vieții.

CLEI

A fi clei (Fam.) = **a)** A nu ști absolut nimic (atunci când este ascultat la școală, la un examen etc.):

La școală a venit și mult urâta oră. Spre deosebire de dățile anterioare (când eram clei și mi-era frică de ascultat), în ziua aceea eram calmă. (http://dojoblog.ro/)

b) A fi foarte beat:

Se vedea că era clei, căci bărbatul vorbea fără noimă și duhnea a țuică...

CLEȘTE

A apuca (sau **a prinde, a strânge**) **pe cineva** (**ca**) **în clește** (Șfg.) = A pune pe cineva în situația de a nu putea scăpa:

Fiul craiului, văzându-se prins în clește... jură credință și supunere. (ION CREANGĂ)

Deodată se auzi... clamp! Capcana se închise și prinse laba lupului ca într-un clește. (POP.)

A-i da cu zeamă (sau **cu rădăcină**) **de clește** (D. dureri de dinți; gmț.) = A merge la dentist:

Zeama de cleștedă rezultate foarte bune și pentru client și pentru stomatolog. (stirileprotv.ro/)

A-i scoate cuiva cuvintele (sau **vorba**) (**din gură**) **cu cleştele** = A depune eforturi pentru a face pe cineva să vorbească:

Şi ce mi-a spus, cu cleştele i-am scos! (AL. VLAHUŢĂ)

Andrei, exasperat, trebuia să-i scoată cu cleştele cuvintele din gură. Cu chiu cu vai, adunând cuvintele, înlănţuind destăinuirile, a putut să reconstituiască scena oribilă […] (NICOLAE D. COCEA)

A strânge în cleşte (sau **în balamale**) = A forţa pe cineva să facă sau să recunoască ceva:

Zi şi noapte, oră de oră, minut cu minut, înconjoară şi-i strânge în cleşte pe terorişti, bandele de securişti care nu vor să cedeze poziţiile, visând la păstrarea privilegiilor […] (IOAN SCURTU)

A ţine (**în**) **cleşte** (Îvp.) = A face cuiva viaţa grea:

Bărbatul a ţinut-o în cleşte toată viaţa şi ea simţea că este la capătul puterilor.

Simţea că e la caqpătul puterilor; bărbatul o ţinuse în cleşte toată viaţa.

Bun de cleşte (Îvp.) = Bine făcut, zdravăn, puternic:

Flăcăul era în stare să răstoarne şi munţii, căci era bun de cleşte.

Rădăcină de cleşte = Extracţie dentară, considerată cel mai bun leac pentru durerea de dinţi:

– Te doare măseaua. Ce doctorie îţi recomandă Mitică?

– Rădăcină de cleşte. (I. L. CARAGIALE)

CLIFT

A fi pus la clift (Arg.) = A fi îmbrăcat elegant:

El era pus la clift mereu şi era admirat de femei.

(**A fi**) **clift de şmotru** (Arg.) = (A fi) persoană naivă, credulă:

Ovăz! Clift de şmotru, purtător păscut!// Nici vorbă. Este o fraieră. Nu o duce mintea. (TRAIAN TANDIN)

CLIN

A nu avea nici în clin, nici în mânecă (cu cineva) (Fam.) = A nu avea nimic în comun (cu cineva):

Tata mi-a dat în grijă... ca să mă feresc de omul roş, iar mai ales de cel spân, cât oi putea; să n-am de-a face cu dânşii nici în clin, nici în mânecă. (ION CREANGĂ)

CLOANŢĂ

A o lua în cloanţă = A se îmbăta:

Dac-o mai iei în cloanţă, te faci de râs.

CLOCĂ

A cădea clocă (D. păsări) = A începe să clocească:

Găina căzuse clocă.

A sta clocă = A cloci; a lenevi:

Toată ziulica fata sta clocă şi nu ridica un pai.

CLOCI

A cloci o boală = **a)** A fi pe cale de a se îmbolnăvi:

(Fig.) *Mă Mitrea, prietene; tu cloceşti în tine o boală.* (MIHAIL SADOVEANU)

b) (Fig.) A pune ceva la cale, a plănui, a urzi (de obicei ceva reprobabil):

Cu gura zicea... unele... dară în capul lui clocea alte gânduri spurcate. (P. ISPIRESCU)

Colo, jos, în Suceava, găsi-vei răzvrătirea, / Clocind şi pregătindu-ţi mărirea sau pieirea. (VASILE ALECSANDRI)

CLOCIT, -Ă

A puţi a ouă clocite (Îvp.) = **a)** A mirosi foarte urât:

Gazele naturale şi propanul sunt tratate cu o substanţă care miroase a ouă clocite. (www.ele.ro)

b) A spune minciuni:

Tu, găinar, care te crezi urmaşul lui Eminescu nu-ţi mai irosi timpul tău preţios cu aceste fiţuici. Marş că puţi a ouă clocite! (http://www.vremeanoua.ro/)

CLOCOTIT, -Ă

A bea apă clocotită și a mânca foc (Înv.; d. cai) = A fi foarte iute:

Zâna porunci și trase la scară o căruță ferecată în aur, cu patru telegari de mâncau foc. (P. ISPIRESCU)

CLONDIR

A se pupa cu clondiru' (Pop.) = A-i plăcea să bea:

Nu te mai pupa cu clondiru'!

CLOPOT

A avea (**mare**) **clopot pe cap** (Îvp.) = A avea o grijă mare:

După ce s-a întors acasă. și-a dat seama că avea acum un mare clopot pe cap și nu știa ce să facă.

A-i umbla gura în clopote (Reg.) = A vorbi în neștire:

Iar sublocotenentul Pietraru, răgușit și galben, cu buzele arse și cu ochii crunți, nu mai contenea, îi umbla gura ca un clopot, dădea din mini in toate felurile și-și fulgera sabia in toate părțile. (MIHAIL SADOVEANU)

Femeii îi umblă gura-n clopote și turuie ca o moară stricată.

A trage (sau **a bate**) **clopotul de mort** (Îvp.) = A bate clopotul într-un anumit fel, pentru a anunța moartea cuiva:

Chiar atunci bătu și clopotul de la biserică, o dată smucit zdravăn și tare, și pe urmă de două ori slab, stins. Trage de mort, constată cineva. (DINU SĂRARU)

A trage clopotul (sau **clopotele**) (Fam.) = **a)** A face curte unei femei:

Ți-amintești pesemne că umblaun zvon, chiar înainte să pleci tu, cum că i-ar trage clopotele văduvei stolnicului Scriban […] (LIGIA RUSCU)

Părinții fetei și-au dat seama că băiatul îi trăgea zi de zi clopotele și o căuta mereu.

b) A face public un secret:

Ar fi bine să nu mai tragi clopotul în tot satul.

Leacu-i zeamă de clopot (Fam.) = Nu sunt șanse de vindecare:

După cum arăți, zise el, leacu-i zeama de clopot…

CLOPOȚEL

A avea gura ca un clopoțel (Înv.) = A fi vorbăreț:

Cealaltă [fata]*are gura mărită de atâta râs, vorbele ei se aud în tot portul ca un clopoțel de cinematograf și vorbește mereu cu gesturi insuportabile de copil răsfățat, dând impresia că e la dispoziția oricui.* (ANTON HOLBAN)

A trage clopoțele după cineva (Înv.) = A trage clopotul cel mic la moartea unui copil:

Trageți, trageți clopoțele, / S-ajutați inimii mele, / C-azi îi ziua de durere, Ruptura inimii mele […] (POP.)

A umbla cu clopoțelul (Înv.) = A colinda:

Nu, nu va umbla cu steaua din casă în casă. Nu va clătina voios clopoțelul, urându-le oamenilor ani mulți și fericiți. (DAN LUNGU)

Copiii umblau cu clopoțelul din casă-n casă.

Mâța cu clopoței nu prinde șoareci = Cine se laudă dinainte, nu face nicio ispravă:

Se zice că mâța cu clopoței atârnați de coadă nu prinde șoareci. Dacă ar fi interesat strict de o administrație eficientă, primarul ar fi cu mult mai discret. (http://m.ziare.com/)

E clar că în aceste condiții nu vom avea război, deoarece pisica nu prinde șoareci când are clopoței la gât. (VIAȚA ROMÂNEASCĂ, vol. 33, 1980)

CLOȘCĂ

A sta (sau **ca o**) **cloșcă** (Pop.) = A sta nemișcat; a lenevi:

Domnul s-a întors furios spre tufișuri:

– Dragă, vino și-i fă educația, nu mai sta acolo ca o cloșcă, ce dracu"!

– Sigur! Eu să le fac pe toate, eu mâncare, eu educație, ce, l-am făcut singură? (MIRCEA A. DIACONU)

– Nu mai sta cloşcă, băiete! Fă ceva!

Fură cloşca de pe ouă sau **fură ouăle de sub cloşcă** (Pop.) = Se spune despre un hoț foarte abil:

– Închină cu noi, bre! Fă-te om de lumea nouă, să furi cloşca de pe ouă! ziseră toți ciocoii deodată. (NICOLAE FILIMON)

Negustor de piei de cloşcă (Pop.; irn.) = Persoană neserioasă, care se dă drept altceva decât este:

Văzându-l intrând cu doi hamali după dânsul, încărcați de buccele, cocoşatul a ridicat brațele în tavan:

– Ce-i cu tine, frate Andrei?... Te-ai făcut negustor de piei de cloşcă? Andrei a încercat să scape cu o minciună. (NICOLAE D. COCEA)

Mi-am zis că, după atâția negustori de piei de cloşcă perindați pe la şefia ministerului, Educația are, în sfârşit, un ministru care n-are ambiția s-o reformeze cu orice chip. (http://www.gandul.info/)

CNOCAUT

A face knock-out (sau **K.O.**) = **a)**A lăsa pe cineva fără simțire în urma unei lovituri:

Tudor era masiv, puternic, firavul pictor nu se putea pune cu el şi a încasat repede un pumn care l-a făcut knock out. (EUGEN PATRICHE)

Accident groaznic la Campionatul Mondial de Hochei la tineret. Un jucător rus l-a făcut knock-out pe adversarul său din Elveția după ce s-a izbit violent de el. (http://www.publika.md/)

b) (Fig.) A lăsa pe cineva fără replică:

Am trecut pe la el pe acasă, să-l iau, după ce l-am făcut pe ăla knock-out, dar nu vrea în ruptul capului, spuse Tic nu fără părere de rău. (CONSTANTIN CHIRIȚĂ)

COACE

A aştepta (sau **a lăsa**) **până se coace pietroiul** (Înv.) = A nu mai rămâne nicio speranță:

Aşteaptă dumneata pân' s-a coace petroiul! (POP.)

A coace pe cineva (Înv.) = A pândi pe cineva pentru a se răzbuna:

Ah! înşelătorul, cum m-a amăgit, zicea Păcală. Ei! da-l voi coace eu! (POP.)

A coace pe cineva la inimă (Înv.) = A dori răul cuiva:

De mult timp îl cocea la inimă pe săracul om, dar se liniştea apoi.

A fi copt (**la os**) = A fi om matur, cu judecată:

O, dacă aş avea la mână un bărbat copt, vestejit, limoniu, nu verde! (VASILE ALECSANDRI)

A i-o coace sau, înv. **a-i coace turta=** A pregăti cuiva o neplăcere sau pieirea; a încerca să-i facă rău cuiva:

Feciorii de boieri nu putură mistui vorbele ciobănaşului. Îşi puseră în gând să i-o coacă şi se culcară. (P. ISPIRESCU)

Bughea rămase pe gânduri; mai stete puțin, apoi, văzând că părintelui nu-i prea plăcuse gluma lui, plecă. O luă prin sat. Se întâlni cu primarul.

– Să ştii că ți-o coc eu, măi Bugheo, îi zise acesta. (EM. GÎRLEANU)

Pasămite, frații mei îmi cocea turta. (P. ISPIRESCU)

A mai gusta până s-o coace (Înv.) = A avea răbdare:

– Nu te grăbi aşa ca mireasa la pat! Mai gustă până s-o coace!

Se coace-păleşte = Dă în copt, se înroşeşte abia, începe a se coace la suprafață; se pârguieşte:

La vro două locuri din sat, era câte un cireş văratic: care se cocea-pălea de duminica-mare. (ION CREANGĂ)

COADĂ

A atârna (cuiva) **de coadă** (Pfm.) = a) A atribui cuiva o vină:

Nu era aşa căscăund flăcăul acesta, şi pe nedrept îi atârnau de coadă acest ponos ceilalți argați din sat. (P. ISPIRESCU)

b) A-i scoate vorbe (cuiva); a porecli:

Sătenii i-au atârnat multe de coadă funcționarei de la primărie.

A avea coadă lungă, minte scurtă (Pfm.) = A nu fi (prea) inteligent:

Asta în vis, deoarece la noi, în Parlament, la guvern, injustiție, funcționează din plin zicala coadă lungă, minte scurtă. (ION I. BRĂTIANU)

Ştiam cu toții că-i din aceia ce aveau coadă lungă şi minte scurtă şi nu lungeam vorba cu el.

A călca (pe cineva) **pe coadă** (Pfm.) =A supăra:

Nu mă întărâta şi nu mă mai călca încă o dată pe coadă. Uit unde mă aflu şi te părui. (ZAHARIA STANCU)

A căuta coada prepeliței = A căuta ceea ce nu există:

Ceea ce faci cu atâta încăpățânare e ca şi cum ai căuta prepeliței.

A da din coadă (Pfm.; d. câini sau alte animale) = **a)** A se gudura:

Bubico, dând din coadă, se apropie mai întâi cu oarecare sfială şi îndoință, apoi, încurajat de blândețea mea, apucă frumos bombonul şi-ncepe să-l clefăie. (I. L. CARAGIALE)

Şi atunci picioarele îl duceau singure înapoi în Dealul Viilor şi apoi spre Pădurea Ciorii, pe urmele cățălului care da din coadă. (MARTA PETREU)

b) (Pfm.; d. oameni). A linguşi pe cineva:

Luați pe Dobrescu-Argeş, pe Dincă Schileru, pe Mucenic Dinescu, luați pe aceşti țărani de carnaval, gata să se gudure şi să dea din coadă după comandă. (ANTON BACALBAŞA)

c) (Arg.; d. femei) A face mişcări şi gesturi provocatoare pentru a capta atenția bărbaților:

Mama mereu îi spunea fetei că prea dă din coadă şi că ar trebui să fie mai serioasă.

A face cu (sau **din) coada ochiului** (cuiva) = A face (cuiva) un semn discret:

Una într-alta se legănau [fetele], *făcându-şi din coada ochiului.* (BARBU DELAVRANCEA)

A face coadă = A aştepta să-i vină rândul în fața unui ghişeu, într-un magazin etc.:

Domnişoara din dosul ghişeului părea că ignoră cu desăvârşire existența celor zece oameni rezemați de gratii, făcând coadă. (CEZAR PETRESCU)

A fâțâi coada (**ca vulpea**) (Îvp.) = A se comporta într-un mod care denotă viclenie:

Fâțâie coada ca vulpea în toate părțile. (ANTON PANN)

A fi (sau **a rămâne**) **scurt în coadă** (Pfm.) = A o păți:

Vezi să nu rămâi iar scurt de coadă!

A împleti coadă (sau **cosiță**) **albă** (Pfm.) = A rămâne sau a îmbătrâni nemăritată:

Fetele Vatreanu sunt „petrele din casă că ajunseseră a împleti coadă albă.” (LIMBĂ şi LITERATURĂ ROMÂNĂ, vol. 21-22, 1972)

Fata, încet-încet, împletea cosiță albă, căci nu-şi găsea alesul inimii.

A-i ieşi (cuiva) (sau **a avea**) **venin la coadă** (Pfm.) = A-şi arăta (în final) răutatea:

Şi-n scurta ei viață nu făcuse nimănui rău, măcar că îi dăduse şi ei Dumnezeu ac şi venin în coadă, ca să nu stea degeaba pe acest pământ. (G. TOPÂRCEANU)

Abia la despărțire ne-am dat seama că femeia avea venin la coadă.

A-i lega (cuiva) **o tinichea** (sau **tinicheaua,** reg. **băşica** ori **tigva**) **de coadă** (Pfm.) = **a)** A(-i) atribui cuiva pe nedrept fapte, lucruri reprobabile, spre a-l compromite:

Dacă Maurer vorbeşte aşa! Au avut odată o discuție şi i-a şi lipit tinichea de coadă. (MARIA BANUŞ)

Vedeți, Domnule Tovarăş, vă grăbiți să mă etichetați, aşa sunteți d-voastră, criticii. Îmi lipiți

ştampila pe frunte, sau îmi legaţi tinicheaua de coadă. (FLORENTIN SMARANDACHE)

b) (Pfm.; înv.) A concedia în mod nejustificat:

Eu am fost acuzat de neglijenţă în serviciu şi pus pe o linie moartă cu tinicheaua de coadă. Vezi tu, recunoştinţa e o floare rară în ţara asta. (DAN MIRON)

A (**o**) **lua** (ceva) **de coadă** (Pfm.) = A se pune pe treabă:

Ne-om întoarce iar la Măgura, ca să luăm de coadă toate câte-am lăsat. (MIHAIL SADOVEANU)

A lăsa la coadă (ceva sau pe cineva) = A ignora, a nu da importanţa cuvenită:

Aşa ceva nu ştiu dacă mă înţelegi bine nu prea se realizează la noi. Publicul, în ceea ce priveşte repertoriul, e cam lăsat la coadă. (CINCINAT PAVELESCU)

A nu avea nici cap, nici coadă sau **fără cap şi fără coadă** (Pfm.) = A nu avea nicio logică, a fi alcătuit fără ordine:

[…] *am preluat logoreea de la pictorul ăsta, fantastic, mă lansez în discuţii fără cap şi fără coadă, de parcă l-aş cunoaşte de când lumea.* (CRISTIAN LISANDRU)

Aşa-zisa ta teorie e fără cap şi fără coadă; ar trebui să te mai gândeşti.

A o călca pe coadă (Arg.) = A se grăbi, a accelera:

Schimbă viteza mai repede şi calc-o pe coadă!

A o da de coadă-n vale (Pfm.) = **a)** A eşua într-o acţiune:

Nu trebuia să te grăbeşti să-i vorbeşti, că o s-o dai acum din coadă-n vale.

b) A sărăci:

Vedea şi el pe zi ce trece că o da de coadă-n vale şi nu mai era în rând cu ceilalţi gospodari.

A pleca (sau **a fugi, a ieşi, a se duce, a se întoarce** etc.) **cu coada între picioare** (sau **între vin**) = A pleca (sau a fugi, a se întoarce etc.) umilit, ruşinat, fără izbândă:

Bogătaşul ieşi cu coada între picioare. (P. ISPIRESCU)

A prinde prepeliţa (sau **purceaua**) **de coadă** (Pfm.) = A se îmbăta:

Încă o duşcă, Bujoraş dragă... Şi cele multe înainte... (în parte) Începe a prinde prepeliţa de coadă. (VASILE ALECSANDRI)

A pune (sau **a scoate**) **coadă** (sau **cozi**) **cuiva** (Pfm.) = A bârfi pe cineva:

Vecina noastră avea prostul obicei de a pune cozi colegilor de la serviciu.

Maria avea obiceiul de a pune cozi colegilor.

A pune coada pe (sau **la**) **spinare** (Pfm.) =A o rupe la fugă:

Îşi punea coada pe spinare şi zilnic lua maşina lui Leo şi pleca la filmări, unde nu-mi imaginez ce putea să facă decât să se holbeze la câte un regizor, în timp ce acela lucra […] (DOINA RUŞTI)

A scurta (sau **a tăia**) **cuiva din coadă** (Pfm.) = A tempera pornirile cuiva:

Las' că băiatul acela m-a omenit: mi-a tăiat din aripi şi din coadă, m-a legat cu un fir de aţă de picior şi hai cu mine pe drum, mânându-mă dindărăt cu joarda, ca pe un purcel. (I. POP-RETEGANUL)

A se apuca de coadă sau **a încăleca pe** (**la**) **coada calului** (Pop.) = A începe ceva în mod greşit:

[…] *oricât mă străduiesc să merg mai departe, nu reuşesc, nu-mi iese nimic, parcă încalec pe coada calului, ajung în cele din urmă să am o durere cumplită de cap* (CONSTANTIN SEVERIN)

A se da coadei (Arg.) = A se ascunde:

– Apoi, dacă eşti aicea, ce nu te-arăţi mai la vedere? Vino-n-coace, proclete! Te dai coadei, ai? Simţişi c-am să te pun la treabă şi te

pitești, să nu-ți văd mutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii! (I. L. CARAGIALE)

A se ține de coada cuiva (Pfm.) = A căuta cu insistență compania cuiva:

Să nu care cumva să te mai văz că te ții de coada mea, că nu numai nu capeți nimica, dar încă mă și supăr, și dacă m-oi supăra, de! poate să-ți pară foarte rău... (I. L. CARAGIALE)

Nu te mai ține de coada fetelor: ești băiat, Cuțulachi! (IONEL TEODOREANU)

Ce te ții coadă după mine?

A strânge mâța de coadă (Pfm.) = A constrânge pe cineva:

[…] *când văd că mâța face mărazuri* [mofturi, fasoane]*, ț-o strâng de coadă, de mănâncă și mere pădurețe, căci n-are încotro.* (ION CREANGĂ)

Dacă nu faci ce spunem noi, o să strângem mâța de coadă și tot vei face până la urmă.

A-și face coada colac (Pfm.) =A se sustrage de la o răspundere:

Mi se pare că iar face coada colac. (I. AGÎRBICEANU)

Când îl îndemnam să facă și el ceva, numai ce-și făcea coada colac și dus era.

A-și vârî coada (sau **a-și băga**) **coada** ori **a da cu coada** (Pfm.) = A se amesteca în chestiuni care nu-l privesc (provocând complicații):

[…] *vă rog numai să-mi permiteți a începe d-a capo și după o regulă cronologică descrierea relelor ce au pricinuit omenirei acești vagabonți care umblă din țară în țară, fără chezășii sau răvașe de drum, și-și bagă coada în toate trebile omenirii.* (NICOLAE FILIMON)

A-și vârî (sau **a-și băga**) **dracul coada** (Pfm.) = **a)** A se ivi complicații și neînțelegeri într-o situație sau stare de lucruri:

Diavolul vrajbei nu cuteza să-și vâre coada intre ei. (P. ISPIRESCU)

b) A se urzi o intrigă:

De cele mai multe ori ne așteptam ca ea să-și bage coada în afacerile noastre.

A-și vedea de coada măturii (sau **tigăii**) (Pfm.; d. femei) = A se ocupa (numai) de treburile gospodărești:

Șezi acasă... de vezi de coada măturii și de zarzavaturile de la bucătărie. (P. ISPIRESCU)

A trage la (sau **sub**) **coadă** (Pfm.) = A avea relații sexuale:

Când fetele își încep viața sexuală (multe din ele) la 14 ani și mai devreme, păi mă condami ca i-ai tras-o sub coadă unei curvițe de 17 ani jumate care se cordește de la 12? (http://www.sebastianbargau.ro/)

A trage mâța sau **dracul de coadă** (Pfm.) =A o duce greu material:

Vorbea cu dispreț... țața Niculitia despre cutare că trage pe dracu de coadă. (ION PAS)

Nu va trage mâța de coadă. Garderobă avea și nici cheltuielile acasă nu pridideau, în afară de coșniță. (PETRE PANDREA)

A trage (sau **a se uita, a privi, a urmări, a căuta, a zări) cu coada ochiului** = A arunca o privire într-o parte, pieziș, pe furiș, pentru a observa ceva fără a fi văzut sau pentru a face semn cuiva (să vină, că ești înțeles etc.):

Din când în când, cu coada ochiului se uita la Nadina care surâdea. (LIVIU REBREANU)

Trăgea cu coada ochiului, spre a vedea dacă o bagă în seamă cei de primprejur. (P. ISPIRESCU)

Din vreme în vreme, fetele trăgeau cu coada ochiului și aruncau flori sau noduri de petealǎ în partea flăcăilor. (ION GHICA)

A ține (sau **a ridica**) **coada sus** ori **a ședea cu coada îmbârligată** (Pfm.) = A se mândri (nejustificat):

Ajuns în țări străine, se strecoară ca un câine cu coada îmbârligată în urma generosului ori naivului prosper, gata să să cerșească, să fure sau să prade. (CLAUDIU IORDACHE)

A umbla câinii cu covrigii (sau **colacii**) **în coadă** (Pfm.; irn.) =A te bucura de bunăstare fără niciun efort:

Când inima e spre rele, apoi velințe de flori să-i semeni, că tot ciulini şi pălămidă dă şi, de n-o găsi în miere fiere, iepuri la biserică, câini cu covrigi în coadă şi apa Dunării prin curtea vecinului, atunci e atunci, să te mai ții, Pârleo […] (BARBU DELAVRANCEA)

Coadă de maimuță (Gmț.) = Simbolul utilizat în codificarea adreselor de email:

O problemă de care m-am lovit în repetate rânduri este că nu am caracterul @ (arond, coadăde maimuță) când am activă limba română. (https://groups.google.com/)

Coadă de topor (Fam.) = Persoană folosită de duşman împotriva grupului din care ea face parte:

Soldații au izgonit cozile de topor şi au pus în locu-le oameni în care aveau încredere. (ION PAS)

De când (cu) nemții cu coadă= De demult, din moşi-strămoşi:

Auzisem eu de turci, de muscali şi de nemții cu coadă; ziua, la miaza-mare, îi vedeam înaintea ochilor cu paloşe late, cu sulițe lungi, călări pe cai, sărind gardurile mahalalei, ca şi cum ar fi sărit o dâră de bou. (BARBU DELAVRANCEA)

COAJĂ

A o lua pe coajă (sau **pe cocoaşă**) (Fam.) = **a)** A lua bătaie:

Invincibila Armada avant la lettre şi-o lua până la urmă pe coajă, dar cât efort mă costa această punere la punct! (DANIEL CRISTEA-ENACHE)

Săracul de el, într-o lume reală, ce şi-ar mai lua-o pe cocoaşă… Oare ce fel de om o fi scenaristul? (http://fulgerica.com/)

b) (Arg.; spt.) A pierde, a fi învins:

Deputatul PDL Andreea Paul i-a cerut luni demisia premierului Victor Ponta, afirmând, totodată, că social-democrații, deşi încearcă să transforme într-o victorie rezultatul alegerilor europarlamentare, în noiembrie aceştia "o vor lua pe cocoaşă". (http://www.agerpres.ro/)

A prins mămăliga coajă= A deveni îndrăzneț, a prinde curaj:

Ei, apoi... zi că nu-i lumea de-apoi! Să te ferească Dumnezeu când prinde mămăliga coajă. (ION CREANGĂ)

De la cinci pâini miezul şi de la nouă colaci coaja= Se zice despre cel lacom la mâncare:

Mânâncă până dă din el. De la cinci pâini miezul şi de la nouă colaci coaja. Să închină pântecelui. Zicând: Două bătăi strică, dar două mâncări nu strică. (ANTON PANN)

COARDĂ

A arunca în corzi = A pune în dificultate pe cineva:

Toanele aleşilor aruncă în corzi economia României. (http://stirile.rol.ro/)

A atinge la coarda sensibilă (sau, înv. **simțitoare** ori **subțire**) (Fam.) = A pune accentul într-o discuție pe un fapt la care interlocutorul este sensibil:

Încât, părinte, prin cuvintele Sfinției Voastre ați pătruns până în suflet pe un bătrân de cincizeci de ani, ați atins cele mai adânci coarde ale sufletului meu, atât de mult încât îmi face onoarea ca să vă auz. (I. L. CARAGIALE)

Cifrele acestea atât de precise ale antroposofilor şi teosofilor ating o dublă coardă sensibilă a maselor. (N. STEINHARDT)

A avea mai multe coarde la arc = A avea mai multe mijloace pentru a izbuti într-o acțiune:

Când i se părea că punga nu se umplea destul de repede, avea şi alte coarde la arc. Scotea pe aga în târg cu cântarul şi cu falanga; (ION GHICA)

Lucrul era de disperat, dar amorezii au mai multe coarde la arc; ei nu disperă aşa lesne. (NICOLAE FILIMON)

A începe (sau **a da**) **pe altă coardă** (Înv.) = A încerca alte mijloace (de convingere) :

Trecând la o altă coardă a poeziilor Iul Nicoleanu, vedem că el a fost încă un om superior prin virtuțile și simțimintele sale nobile. (TRAIAN DEMETRESCU)

A întinde coarda până se rupe (sau **plesnește**) sau **a întinde prea tare coarda** (Fam.) = A depăși limitele îngăduite într-o discuție:

Ungurul meu, așa om cumsecade, și inteligent și cult, era în cazul acesta din urmă: întindea coarda patriotismului peste maximul de elasticitate. (I. L. CARAGIALE)

A întinde coarda prea mult (Arg.) = **a)** A abuza de răbdarea cuiva:

Pe la amiază se sfădi rău cu Glanetașu care iar încercă să-l sfătuiască să nu întindă coarda prea tare. (LIVIU REBREANU)

b) A risca prea mult:

El a fost sfătuit de părinți ca să nu întindă coarda prea mult, pentru că nu e suficient de rezistent.

A lua (pe cineva) **pe coarda razachie** (Arg.) = A apela la sensibilitatea cuiva, a înduioșa (pe cineva):

Umbli să-ți lași lapții cu folos. Bre, cum te mai înfigeai în undiță la Masinca, o luași pe coarda razachie, cu sacâz dulce, ușor. (MATEIU I. CARAGIALE)

[…] *iar tu, alături de o corvetă trăsnet, stai s-asculți cum doi lăutari, dintr-aceia autentici, o iau pe coarda razachie* […]. (https://books.google.ro/)

A o ține în coarda de sus = A avea pretenții mari. A se ține mândru:

Orice i-am fi spus, el o ținea în coarda de sus și făcea mofturi.

A se da la coardă = A se deprinde (cu ceva), a se obișnui (cu ceva), a se da pe brazdă:

Fluierând, dar fluierând acum cu o nuanță schimbată, rămânea tot ușuratec și indiferent, mai avea capricii și salturi de cal nărăvaș, dar se dase la coardă. (H. PAPADAT-BENGESCU)

Coardă penală (Arg.; prt.) = Prostituată luată în vizorul poliției:

A făcut-o muci: fă, coardă penală, îi bagă el, du-te și te împușcă. (http://moshemordechai.ro/)

Lăutarul coarde vede, coarde visează (Înv.) = Fiecare vede viața prin prisma nevoilor sale:

Lăutarul coarde vede, coarde visează (adică fieșcare meșter la meșteșiugul său gândește). (IORDACHE GOLESCU)

COARNĂ

A se usca ca o coarnă Pop.) = A se umple de zbârcituri:

De-i zăbovi pân' la toamnă, / Mi-i găsi uscată coarnă. (M. SEVASTOS)

COASĂ

A bate (**în gură**) **ca pe o coasă** (Pfm.) = A bate metodic:

Îmbătrînitele în rele / Azi monarhiste și rebele / Lepădături cu pielea groasă / Le-aș bate-n gură ca pe coasă. (http://www.ziartricolorul.ro/)

A bate pe cineva ca pe o coasă rea (Îvp.) = A nu ajunge la niciun rezultat, oricât ai încerca:

De l-ai fi bătut ca pe o coasă rea, nu te puteai înțelege cu el cu niciun chip.

Du-te, bate-ți coasa! (Arg; în limbajul adolescenților) = Pleacă! Fugi!:

La Cluj, când se zice ,,du-te bate-ți coasa" sau ,,du-te dă-i cute" înseamnă că ești prost și du-te la baie și ,,fă una tristă în batistă." (http://forum.softpedia.com/)

Marinel Păuna, du-te, mă, și bate-ți coasa... te caută moartea la ușă și tu scrii comentarii pe net... (http://www.fanatik.ro/)

COASE

A coase cu ochii (Îvr.) = A privi cu atenție:

Degetele repezi poartă acul fin: / Ea își coase ochii într-un tort de in. (MIHAI EMINESCU)

Maria era încântată de o asemenea priveliște și o cosea cu ochii.

A coase la oboroace (Îvp.) = A sforăi în somn:

Nu bine a adormit şi a început a coase la oboroace, de se cutremurau ferestrele.

A coase petic de petic (Înv.) = A fi zgârcit:

Zobie, rezemat în ciomagul său neted şi galben, îşi ține drumul întovărăşit de un copil, ca de vreo opt ani, bălai, cârlionțat, îmbrăcat într-o cămaşă petic de petic. (BARBU DELAVRANCEA)

COASTĂ

A avea coastele lipite sau **a i se lipi coastele de spinare** (Pfm.) = A fi foarte slab:

De slabă ce-i, fetei parcă i se lipiseră coastele de spinare.

A avea pe cineva în coaste (Fam.) = A se simți stingherit în acțiuni de prezența permanentă (şi indiscretă) a cuiva:

Mai mare blestem nu-ți trebuie decât să ai pe soacră în coaste! (POP.)

A da coaste (Îvp.) = A da ascultare (cuiva), a se lăsa prins de…:

Jertfă oricare lui e puțin, el nu dă coaste la măglisiri [linguşiri], *singur stă oaste către oştiri* (ALECU VĂCĂRESCU)

A i se lipi cuiva coastele de foame sau **a i se lipi coastele de pântece** ori **a avea coastele lipite** (Pfm.) = A fi foarte flămând:

Simțea că i se lipesc coastele de foame, dar copilul nu îndrăznea să ceară de mâncare.

A-i pune (sau **a-i băga**) **cuiva sula în coaste** = A obliga pe cineva să facă (fără întârziere) un lucru neplăcut (şi greu):

După ce în coloniile franceze, Franța a supt sute de ani resurse, acum băieții de acolo le-au pus sula în coaste […]. (http://www.digi24.ro/)

Poate i-ai zis că o rupi dacă nu se reiau filmările, i-ai băgat sula în coaste şi uită-ne aici, grație amenințărilor tale. (CONSTANTIN BANU)

Văzând că nu poate să-l înduplece sub nicio formă, preşedintele României de la acea vreme a avut acea replică ordinară, rămasă în analele istoriei postdecembriste: „Domnule Coposu, dumneata să nu încerci să-mi bagi sula în coaste! (CRISTIAN FULGER)

A-i rupe (sau **a-i frânge**) **cuiva coastele** = A bate zdravăn pe cineva:

Cruzime fără margini: Polițist acuzat ca a electrocutat şi i-a rupt coastele unui bărbat [titlu]. (http://www.ziare.com/)

Paznicul l-a amenințat că-i frânge coastele, dacă se mai încumetă să fure.

A lăsa (sau **a pune**) **pe cineva pe coaste** (Înv.) = A face să zacă (din bătaie):

– M-am întors cu folos, bădie.

– Aşa? Ițí arăt eu ție folos, de te pun pe coaste. (MIHAIL SADOVEANU)

A mânca coaste prăjite (Fam.) = A nu mânca nimic:

– Ce să mănânc? Am mâncat coaste prăjite…

A scoate coasta de drac (**din femeie**) (Îppl.) = A bate o femeie, atunci când e rea:

În ziua de uncrop [băutură alcoolică fierbinte care se serveşte la ospățul de la casa mirelui a doua zi după cununie], *Chirică zice lui Ipate:*

– Stăpâne, ia, acum a venit vremea ca să scoatem coasta cea de drac din femeia d-tale. (ION CREANGĂ)

A-şi da coastele cu cineva (Îvp.) = A se înțelege în ascuns:

[…] *pare că ş-a dat dă mult coastele cu duşmanii ca să ne răpuie capul.* (GLIGORE JIPESCU)

A zăcea pe coaste (Pfm.) = A zăcea culcat pe o parte:

Dete şi peste calul tatălui său din tinerețe, răpciugos, buhos şi zăcând pe coaste. (P. ISPIRESCU)

COBORÎ

A coborî ochii (sau **privirea**) = A privi în jos (de ruşine sau timiditate etc.):

Marius tresări și o privi direct în ochi. Ea coborî privirea și băiatului i se păru că roșise. (RADU PAVEL GHEO)

A coborî ștacheta = A micșora nivelul pretențiilor sau al realizărilor:

Conștient de dificultatea de a avea o bună dramaturgie, criticul coboară ștacheta exigenței. (EUGEN SIMION)

Pentru toți dansatorii și, în special, pentru soliști, recenta montare este o posibilitate de a se menține în formă, de a nu coborî ștacheta nivelului tehnic. (http://www.romlit.ro/)

A se coborî în ochii (cuiva) = A se umili în fața cuiva:

Se uitase cu jind cum au plecat toți cu lăutarii și avusese o clipă gândul să se amestece și el între ei și să se arate că nu-i supărat. Dar își dăduse seama că s-ar coborî prea mult în ochii tovarășilor lui. (LIVIU REBREANU)

COBE

Parcă are cobe (Mol.) = Se spune despre o persoană care e răgușită:

Ea vorbea parcă avea cobe și greu o putea înțelege cineva.

S-a întâmplat să aibă cobe chiar în ziua concertului.

COBZĂ

A duce (pe cineva) **cu cobza** (Fam.) = A amăgi:

L-a dus cu cobza toată vara și nu i-a mai reparat acoperișul casei.

A fi răcit cobză (Fam.; cu valoare adverbială) = A fi foarte răcit:

Într-adevăr, Lidia era răcită cobză. N-a venit la pivniță, s-a dus de-a dreptul acasă, să-i facă Lungan o frecție cu carmol. (CONSTANTIN BANU)

Pentru că este răcită cobză, Andreea Ibacka face tot posibilul pentru a îi trece cât mai repede. (www.cancan.ro/)

A fi gras (ca o) cobză (Irn.) = A fi slab și bolnăvicios:

Vecinul nostru a fost toată viața gras ca o cobză.

A-i face (cuiva) **pântecele cobză** (Fam.) = A bate:

Să-i faci chica topor, spinarea dobă și pântecele cobză. (ION CREANGĂ)

A lega (pe cineva) **cobză** (Fam.) = A lega (pe cineva) strâns (de mâini și de picioare):

Au tăbărît ipistații... l-au legat cobză pe el și pe calfele lui și i-au purtat prin târg. (ION PAS)

El o legă de copaci, cobză. (P. ISPIRESCU)

A se face cobză (Arg.) = A se îmbăta foarte tare:

În seara aceea, bărbatul s-a făcut cobză și abia a ajuns acasă.

COCĂ

A se face cocă (Fam.) = A se îmbăta foarte tare:

Bea, de se turtește și cocă se face. (ANTON PANN)

După ce s-au întors de la Casa Dulce, s-au făcut amândoi cocă.(DUMITRU CRUDU)

Are minte de cocă = E prost:

Nu te încrede în el că are minte de cocă.

COCEAN

A fi cocean (Fig.) = A fi beat turtă:

Când a ajuns aici, era cocean și abia încurca două vorbe.

A tunde cocean = A tunde până la piele:

Copilul a fost tuns cocean.

D-aia n-are ursu' coadă și para cocean! = Se zice despre cei lacomi:

La toate aceste întâmpinări judicioase și dictate de cea mai candidă virtute, teamă-mi e că toată breasla veselă și ușoară a vânătorilor, începând de la vătaful Pasache și până la tiriachiul Cafea-subțire, îți va răspunde în cor cu o păcălitură vânătorească, zicându-ți: Vezi, d-aia n-are ursul coadă! (AL. ODOBESCU)

S-a întrunit consiliul de administrație și s-a luat decizia să li se taie toate aceste

privilegii. Păi, d-aia n-are ursul coadă. Iar în România există, după cum se ştie, cei mai mulţi urşi din Europa. (http://dilemaveche.ro/)

COCLAURI

A bate coclaurii sau **a umbla pe coclauri** = A vagabonda ; a pierde vremea:

Ai trecut de treizeci de ani şi tot nu te-ai săturat să baţi coclaurii. (GALA GALACTION)

– Grăbeşte, să nu-i pierzi! Şi nu de alta, dar cu cine mai baţi coclaurii şi mai suspini pe sub ferestrele ibovnicelor? (DUMITRU ALMAŞ)

COCLEŢ

A-i şti cuiva cocleţele = A-i cunoaşte cuiva tainele, gândurile ascunse:

El nu-i ştia toate cocleţele, doar le bănuia pe unele.

COCOAŞĂ

A o lua pe cocoaşă = A lua bătaie:

Am venit acasă distrusă, aşteptându-mă să o iau pe cocoaşă pentru notă (deşi culmea că n-am primit scatoalce pe motiv de genul ăsta vreodată) şi ferm convinsă că rămân repetentă şi voi ajunge la 30 de ani tot în clasa a VI-a. (http://dojoblog.ro/)

A suna cuiva cocoaşa = A bate pe cineva:

L-a croit de i-a sunat cocoaşa.

COCOLOŞI

A cocoloşi cuiva vorba = A răstălmăci vorbele, pentru a scăpa cu minciuna:

El îi tot cocoloşea vorba, dar noi ne prefăceam că nu înţelegem.

A o cocoloşi = A nimeri prost:

El a tot amânat să vină, dar azi a cocoloşit-o rău.

COCOŞ

A fi cucoş-de-vânt [cocoş-de-vânt = figură metalică, reprezentând un cocoş, instalată pe acoperişul casei, care arată dincotro bate vântul; giruetă.] (Pop.) = A se potrivi la voia întâmplării; a se adapta după împrejurări, a se conforma:

Nu aveam încredere în el; de multe ori mi-a arătat că-i cocoş-de-vânt.

Basmul (sau **povestea**) **cu cocoşul roşu** = Istorie fără sfârşit sau neadevărată:

Până să plece sau nu cineva din agenţie, a plecat agenţia cu totul. Mutarea sediului devenise de mult povestea cu cocoşul roşu. (TUDOR ZAROJANU)

O promisiune pe care giurgiuvenii au auzit-o de foarte multe ori până acum , devenind un fel de povestea cu cocoşul roşu (Când crezi că povestea se va sfârşi, totul se reia de la început). (http://jurnalgiurgiuvean.ro/)

Cântă cocoşul (**în casa asta**) = Se spune pentru a arăta că într-o familie bărbatul are cuvântul hotărâtor:

În casa noastră voi ca să cânte cocoşul, iară nu găina. (P. ISPIRESCU)

CODIŞCĂ

A umbla codişcă după cineva (Pop.) = A umbla mereu după cineva:

Fetişcana umbla codişcă după băiat.

CODIŢĂ

A afla o codiţă cuiva = A-i găsi cusururi:

Căuta cu orice preţ să-i afle o codiţă directorului, dar nu-i afla.

CODREŞTE

A împărţi codreşte (Reg.) = A împărţi în parcele :

Ei au fost nevoiţi să împartă pământul codreşte.

CODRU

A aştepta ca pe un codru verde = A aştepta cu mult dor:

Nu-l mai văzură pe băiat de multă vreme şi acum îl aşteptau ca pe un codru verde.

A se duce, a se băga, a se trage, a ieşi etc. **în** sau **la codru** = A se apuca de haiducie:

Rămâi, brazdă, după plug, / Că eu de astăzi mă duc / Şi mă bag în codrii verzi, / De astăzi nu mă mai vezi. (JARNÍK-BÎRSEANU)

A visa codri verzi = A visa lucruri imposibile:

O vreme, ea tot visa codri verzi, dar acum este cu picioarele pe pământ.

E bun doar de codru (Înv.) = Nu e bun de muncă:

Se vede că feciorul e bun doar de codru.

I s-a încheiat (sau **închis**) **calea în codru** = I s-au curmat drumurile. I s-au terminat plăcerile (după întâmpinarea unei greutăți care nu poate fi învinsă):

Şi merg ei o zi, merg două, şi merg patruzeci şi nouă, până ce de la o vreme le intră calea în codru şi atunci numai iaca ce le iese înainte un om spân şi zice cu îndrăzneală fiului de crai […] (ION CREANGĂ)

Vorbeşti parcă ai fi în codru = Vorbeşti prea tare, strigi:

Când deschidea gura, el vorbea ca-n codru şi da din mâini.

COFĂ

A căuta cofe de moşi = A căuta chilipir (aluzie la obiceiul de a împărți, în ziua Moşilor, cofe de pomană):

Nu era zi lăsată de la Dumnezeu în care el să nu caute cofe de moşi şi găsea mulți fraieri.

A ploua (sau **a turna**) **cu cofa** (sau **ca din cofă**) = A ploua torențial:

Şi ploua ca din cofă, şi îmbla fulgerile pă lângă ficior cruciş şi curmeziş, da iei nu să nici înfiora, nici nu-i păsa mult că-l udă ploaia, ci cetia mereu din Psaltire. (I. POP-RETEGANUL)

Afară ploua ca din cofă şi ea era fără umbrelă.

A pune (sau **a băga** pe cineva) **în cofă** = A întrece pe cineva (prin pricepere, prin viclenie); a surclasa pe cineva:

Ba tot cei bătrîni ridică nevoia… las'pe mine c-am să ți-i pui în cofă, cum om deşerta-o de vin. (VASILE ALECSANDRI)

Nu, se strâmbă secătura, vreau să te bag în cofă. (FĂNUŞ NEAGU)

Până la urmă, el a reuşit să-l bage-n cofă pe adversarul său.

COI

A strânge pe cineva de coaie = A constrânge pe cineva la ceva, fără putință de împotrivire:

Dacă pe tine un ziarist nenorocit poate să te strângă de coaie nu înseamnă că la fel fac toți. (https://ro.glosbe.com/)

A-şi da cu tesla în coaie (Arg.) = A se enerva, a se înfuria:

Ştiam că vor avea viață grea, dar nici să-şi dea singuri cu tesla în coaie! (http://forum.fifaromania.net/)

(**A umbla**) **ca un coi într-o căldare** = (A umbla) fără rost:

Dai la lopată şi-n timpu' liber faci şi instrucție, ca să-nveți cum se raportează şi să nu mai stai ca un coi într-o căldare! (PAUL GOMA)

COJI

A coji pe cineva în bătăi = A bate pe cineva:

Lasă-l în pace c-o să te cojească în bătăi.

A-l coji pe cineva puricii = A-l pişca (în timpul somnului):

Ea n-a închis un ochi toată noaptea, pentru c-au cojit-o puricii.

COJOC

A avea (**a găsi, a afla**) **ac de** (sau **pentru**) **cojocul cuiva** (Pop.; fig.) = **a)** A găsi modalitatea de a îndrepta pe cineva:

– Las' că v-am găsit eu ac de cojoc. De-acum dormiți, dormire-ați somnul cel de veci, că v-am aşternut eu bine ! (ION CREANGĂ)

Astăzi vom căuta să răspundem la o întrebare eternă: oare se poate găsi ac de cojocul corupției? (http://www.europalibera.org/)

b) A se răzbuna pe cineva; a-i veni de hac cuiva:

Banul rău nu se pierde şi are şi el ac pentru cojocul său, nici nu socoti că se va îndrepta: calul bătrân nu mai învață a juca. (C. NEGRUZZI)

Încă n-a aflat ac de cojocul lui, dar nu-i târziu.

A cunoaşte cui de ce îi e cojocul (Pop.; fig.) = A şti cu cine ai probleme:

Lingoarea le zise: – Geabă, / N-am găsit omul de treabă, / Cine suntem să-nțeleagă / Şi umblăm să ne aleagă; / Cunoaşte el, dobitocul, / Cui de ce îi e cojocul ? (ANTON PANN)

A nu căuta de ce e cojocul cuiva (Fig.) = A-i trata egal pe toți:

Se făcea leu-paraleu când se ivea nedreptatea şi asuprirea înaintea lui. Mândrului şi celui nesocotit, ca şi mâncătorilor, nu le căuta de ce le e cojocul. Ți-i trimitea la închisoare, de ar fi fost de şapte palme în frunte, când se dovedea vinovăția lor. (P. ISPIRESCU)

A nu-l mai întreba pe cineva de ce i-e cojocul (Fig.) = A lua pe cineva prin surprindere:

Turturica parcă n-ar fi voit. Dar calul n-o mai întreabă de ce-i e cojocul; (ION CREANGĂ)

A scutura (cuiva) **cojocul** sau **a i se face** (cuiva) **pielea cojoc** (Pop.; fig.) = A bate sau a fi bătut:

Să ştie maica că joc, / Face-mi-ar pielea cojoc! (POP.)

Morarul îşi frecă mâinele şi zise:

– Pe el, părinte! să-i scuturăm cojocul! (BARBU DELAVRANCEA)

A-şi întoarce cojocul pe cealaltă parte (sau **pe dos**) (Fig.) = A-şi schimba atitudinea, părerile pe neaşteptate:

Nu mă faceți să-mi întorc cojocul pe dos, că... v-oi face acum s-alergați iepureşte. (VASILE ALECSANDRI)

Când însă îşi făcură socotelile şi văzură în tot cursul nopții că nu au niciun sorț să reuşească, întoarseră cojocul şi jocul. (SABINA CANTACUZINO)

A-şi teme (sau **a-şi păzi**) **cojocul** = A fi precaut, a evita cu prudență riscurile:

Fratele cel mare, care şi el îşi temea cojocul, trimise... să vadă ce-i înăuntru. (ELENA SEVASTOS)

L-a povățuit pe băiat că de va ajunge printre străini să-şi păzească mai bine cojocul.

Cât îi poate cojocul (Pop.; fig.) = Cât poate cineva:

– Ia să vedem cât îți poate cojocul!

Iarnă cu şapte cojoace (Pop.; fig.) = Iarnă foarte grea şi friguroasă:

Bradul verde... priveşte cu-ntristare / Cum se primbla prin răstoace / Iarna pe un urs călare, / Iarna cu şapte cojoace. (VASILE ALECSANDRI)

Te mănâncă cojocul! (Pop.; fig.) = Nu te astâmperi:

Fii cuminte, că, de te mănâncă cojocul, acum am eu ac de el. (I. POP-RETEGANUL)

De te mănâncă cojocul, acum te scarpin şi ai să mă pomeneşti…

Vai de cojocul cuiva! (Pop.; fig.) = Vai de pielea cuiva:

Baba Iova îi făcu pe plac, căci vai de cojocul ei ar fi fost, să nu fi ascultat vreodată de Moş Crăciun. (https://sites.google.com/)

De fapt, subalternii lui Mihai Petre sunt liberi să facă tot ce vrea şi ce zice şeful. Altminteri, e vai de cojocul lor! (http://www.cuvantulliber.com/)

COLAC

A aştepta (sau **a primi pe cineva**) **cu colaci calzi** (sau **cu plăcinte calde**) (Pop.) = A face cuiva o primire bună:

Nu-i el tocmai aşa de prost, ca să-şi închipuiască că îl asteptăm cu colaci calzi! (VASILE ALECSANDRI)

A duce pe cineva la colaci calzi (Pop.) = A-l duce cu vorba:

Încerci să mă duci la colaci calzi calzi de mai bine de jumătate de an, dar m-am lămurit ce fel de om eşti.

A lua colac (Irn.) = A da de ştire, a informa pe cineva despre ceva:

Dar până să intre-n curte, alţii colac i-au luat, / Că nevasta – d-atunci după alt s-a măritat. (ANTON PANN)

A se face (sau **a şedea**) **colac** = A se ghemui, a se încolăci:

Grivei… iarna se făcea colac la uşa tindei. (POP.)

A-şi face coada colac (Pfm.) = A căuta pretexte nefondate; a se codi, a o şterge pe furiş (pentru a scăpa de răspundere):

Am ştiut că dumnealor, când vor fi la adecă, ş-or face coada colac. (I. AGÎRBICEANU)

A trecut baba cu colacii (sau **colacul**) sau **i-a mâncat cioara colacul** (Pfm.) = Se spune persoanelor care au scăpat o ocazie:

Numai că, până când am învăţat minte şi am prins experienţă, „a trecut baba cu colacii". S-a interzis primirea pachetelor. (ALEXANDRU RAŢIU)

De data asta i-a mâncat cioara colacul.

A umbla după (sau **a aştepta) colaci calzi** = A umbla după (sau a aştepta) lucruri bune şi plăcute venite de-a gata:

Umblă ş-aista după colaci calzi. Îmi vine să i-o gioc şi lui. (VASILE ALECSANDRI)

Asta-i lapte cu colac = Când se întâmplă ceva plăcut, folositor:

Nu se aştepta nimeni la o surpriză aşa plăcută : asta-i lapte cu colac…

Aşa colac! (Pop.) = Ce noroc (pe mine)! Ce chilipir (pe mine)!:

Domnul Ghiftuiu mă ... roagă să-l ieu ... aşa colac! (VASILE ALECSANDRI)

Aşteaptă ca mortul colacul (Pop.) = Cu nerăbdare sau poftă:

Degeaba aştepţi ca mortul colacul… N-o să mai vină la tine.

Colac peste pupăză (Pop.) = Se zice când la un necaz sau la o nenorocire se adaugă un alt necaz sau o altă nenorocire:

– Apoi ori una, ori alta, sir John. Sau îţi plătesc numai costul construcţiei, sau numai dreptul de-a te folosi zece ani de ea. Amândouă nu se poate, sir John, c-ar fi colac peste pupăză. (MIHAI EMINESCU)

Ieri mi-o vinit poronca ca să scot de la ţărani... banii şoselei, colac peste pupăză. (VASILE ALECSANDRI)

Cum e sfântul şi colacul (Pop.) = Omagiul sau darul se măsoară după importanţa persoanei:

Aşa cum era de aşteptat, i-au făcut o înmormântare deosebită: cum e sfântul şi colacul.

Dă-i şi colacul şi lumânarea = Renunţă:

Cine şi-a pierdut cinstea, dă-i colac şi lumânare. (http://www.intelepciune.ro/)

I-a mâncat cioara colacul = A murit:

După atâta suferinţă i-a mâncat cioara colacul.

La cel bogat vine şi dracul cu colac = Celui norocos îi merge bine întotdeauna:

Când vrea Domnul vine şi dracul cu colaci. (http://www.citatepedia.ro/)

Nu i s-au prins colacii (Pop.) = Nu i-a mers sau n-a reuşit ceva:

De data asta nu i s-au mai prins colacii şi s-a bosumflat pe toată lumea.

Pe la noi umblă câinii cu colacii în coadă (Irn.) = E belşug mare:

Ăştia sunt plecaţi de acasă de multă vreme, să împuşte francu' la Timişoara, unde umblă câinii cu colaci în coadă şi lumea se uită la filme pe video, în loc să doarmă, ca în restul României! (EUGEN URICARIU)

În SUA totul este diferit... nu spun că sunt câinii cu colaci în coadă, dar lumea este diferită, oamenii zâmbesc şi te salută pe stradă. (www.workandtravelclub.ro)

Să dai colac (sau **turtă**) **zilei că ai scăpat!** = Să mulțumești lui Dumnezeu că ai scăpat fără probleme:

Nu te mai gândi la ce-a fost, ci mai bine dă colac zilei c-ai scăpat!

COLB

A bate (pe cineva) **să-i meargă colbul** = A bate zdravăn:

Iar după ce se aprindea opaițul, şi tata se punea să mănânce, noi scoteam mâțele de prin ocnițe şi cotruță şi le flocăiam şi le şmotream dinaintea lui, de le mergea colbul. (ION CREANGĂ)

A da cuiva colb în ochi = A încerca să înşeli pe cineva despre valoarea unui lucru, unei afaceri, unui om etc.:

Trebuia să ne informeze [primarul] *că la JBI este mini zăvod de făcut brichete pentru foc, că se răceşte afară şi lui Tinică îi trebuie să aibă vânzare, că ne dă el colb în ochi că zăvodul e a lui Ion Coric* […]. (http://www.impulstv.com/)

A-i da colb = A isprăvi, a mântui repede, a da gata, a da rasol (ceva sau pe cineva):

Iaca nişte bulughine cu mujdei şi cu mămăligă; hai! dă-le colb şi-apoi te-aruncă de treabă. (ION CREANGĂ)

A-i da un colb = A-şi bate joc de cineva:

O cucoană văduvă, auzind aşa vorbe din gura țăranului, trimite o slujnică să-l cheme la dânsa ca să-i deie un colb…(ION CREANGĂ)

COLEAŞĂ

A afla spini în coleaşă = A căuta ceartă cuiva:

Sofia: *Nu afla tu spini în coleşă, că s-or măi însurat şî alțî aşa.* (ANTOLOGIA LITERATURII DIALECTALE BĂNĂȚENE)

COLILIU, -E

A-i fi cuiva) **calea în colilie** (Pop.) = A avea un drum frumos, plăcut:

Las' să vie, leica-l ştie, / Fie-i-ar calea-n colilie! (POP.)

Să-ți fie calea colilie şi să fii sănătos!

COLIVĂ

A dori să mănâncĭ din coliva cuiva = A-i dori moartea cuiva; a-i purta sâmbetele:

Mai e timp până la toamnă, socoteala de acasă ar putea să nu coincidă cu cea de la târg şi cei înmormântați înainte de vreme să mănânce coliva unor partide „cu şanse". (http://www.timpul.md/)

A i se face coliva sau **a fi cu** (**a îi bate, a îi suna, a îi juca**) **coliva în piept,** sau **a mirosi a colivă** (Pop.) = A fi aproape să moară:

Copii, să nu-i mai numeri, tot galbeni şi duşi, cu coliva-n piept. Le căra mere într-un sufertaş. (EUGEN BARBU)

După ieşirea din spital, părinții fetei şi-au dat seama că ea era cu coliva-n piept şi erau deznădăjduiți.

A mânca cuiva coliva = **a)** A dori moartea cuiva:

Profane mâini mi-au răsfoit, /La Iaşi, arhiva. / Revistele m-au prohodit, / Amicii mi-au mâncat coliva. (G. TOPÂRCEANU)

Să declare […] *că – altminteri — îi mănâncă, fără milă, coliva şi-l aruncă, fără popi şi bocitoare, în groapa cu gunoi.* (G. M. ZAMFIRESCU)

b) A omorî pe cineva:

Bărbatul a amenințat-o c-o să-i mănânce şi ei coliva.

(A fi) cu coliva-n piept (Arg.) = (A fi) în pragul morții:

[…] *ciugulesc din palmele unor partide care ele însele umblă cu coliva în piept.* (http://www.timpul.md/)

COLIVIE

A-i trece (sau **trăsni**) **cuiva ceva prin colivie** = A-i trece prin minte:

– Să nu-ți treacă prin colivie să nu te prezinți!

A-şi pune colivie cu sticleți pe cap = A se căsători:

I-a venit şi lui vremea să-şi pună colivia cu sticleți pe cap.

COLOANĂ

A pune (pe cineva) **pe două coloane** = A demonstra că cineva a plagiat, expunând, în două coloane alăturate, textul plagiatorului şi originalul folosit de acesta:

După ce textele vor fi puse pe două coloane, el va putea decide cine a plagiat.

COLTUC

A arăta coltucul (Pfm.) = A refuza pe cineva, a nu da nimic:

Zânele... se rugară ca barim nucile cu hainele să le dea; băiatul le arăta coltucul. (P. ISPIRESCU)

COLŢ

A avea colţi (Înv.) = A fi obraznic:

Băiatul începuse să aibă colţi şi nu suporta să fie contrazis.

A avea mintea-n colţuri (Arg.) = A fi prost:

– Nu vezi că are mintea-n colţuri!

A da colţul = **a)** A coti după colţ:

Dau colţul şi intru în Lipscani.

b) (D. plante) A răsări:

Dar chiar şi cu rămăşiţele astea, tot ai s-o poţi întinde până ieşim din iarnă. Peste o lună două se face primăvară. Va da colţul ierbii. (NICHITA DANILOV)

c) A muri:

A bolit, apoi a dat colţul în două săptămâni.

A da din colţ în colţ (Pop.) = A recurge la tot felul de subterfugii pentru a ieşi dintr-o încurcătură:

Slujitorii dădeau din colţ în colţ şi nu ştiau ce să răspunză. În cele de pe urmă, chemă pe Aleodor şi-l duse înaintea împăratului. (P. ISPIRESCU)

Buzunarul ţării era gol, dădeam din colţ în colţ. Toţi au rupt câte o halcă din trupurile lor şi s-au declarat mulţumiţi. (BUJOR NEDELCOVICI)

A fi la colţi (Pop.) = A trăi rău:

De câţiva ani, cei doi erau la colţi şi copiii sufereau cumplit din această pricină.

A prinde pe cineva la colţ (Pop.) = A prinde pe cineva la strâmtoare:

– Să te fereşti de el, că de te prinde la colţ e în stare de orice!

A pune la colţ = A blama; a pedepsi:

– Şi dacă ne prinde mama?

– Are să guste şi ea din cafea... să vadă dacă-s bună gospodină!

– Şi dacă se supără?

– Ne pune la colţ pe-amândoi! (IONEL TEODOREANU)

Îi plăcea să pună pe toată lumea la colţ, crezându-se atotştiutor.

A scăpa din colţii cuiva (Pop.) = A scăpa dintr-o mare primejdie:

N-am mai aşteptat să apară numele şi l-am abandonat subit pe Priză, lăsându-l în seama altor suflete generoase care se găseau din belşug în acel bar, şi m-am urcat în primul taxi – singura mea şansă de a scăpa la acea oră din noapte de colţii maidanezilor. (ADINA DABIJA)

A-şi arăta colţii (sau **dinţii, fildeşii, ghearele, măselele**) = **a)** A deveni ameninţător, a arăta o atitudine negativă:

Dar ia arată-le colţii, şi-i vedea! (C. NEGRUZZI)

Clasele sociale dacă nu sunt în fiecare moment încăierate, îşi arată colţii fără încetare, şi, aproape indiferent de vârstă, indivizii sunt în stare de război perpetuu. (PAUL ZARIFOPOL)

b) A râde cu gura până la urechi; a rânji:

– Îşi arăta colţii ?şi Barth vrea să afle dacă Jeannine ar fi avut motive de îngrijorare înainte de a trage zăvorul. (BUJOR NEDELCOVICI)

COMĂNAC

A fi cu comănac (Pop.) = A fi voinic:

Că nu-s femeie cu cârpă-n cap, / Să nu pot ca să mă bat; / Şi-s voinic cu comănac (POP.)

A-şi pune capul sub (sau **în**) **comănac** (Înv.) = A se călugări:

Nu pricep cum de i-a trăsnit prin gând să-şi puie capul sub comănac. (CALISTRAT HOGAŞ)

COMBINAȚIE

A intra în combinație cu cineva = A se asocia cu cineva în vederea unei activități:

Totul funcționa... Dar intra în combinație şi o anumită admirație sinceră. Îi plăcea modul dezinvolt al scriitorului de biografii (IOAN T. MORAR)

După ce-a intrat în combinație cu cei doi, femeii a început să-i pară rău, fiindcă a constatat nu se înțelegeau.

COMERȚ

A face comerț cu ceva = A face comerț ilegal cu ceva:

Femeia era nevoită să facă şi comerț cu țigări, asumându-şi anumite riscuri.

COMPARAȚIE

A nu suferi comparație = A fi mai presus de orice alt obiect sau ființă cu care ar putea fi comparat:

Apăreau, în acelaşi timp, câteva zeci de reviste (majoritatea de cultură sau tip magazin) – în 2001 numărul acestora este de ordinul sutelor, iar varietatea lor nu suferă comparație […]. (http://www.romlit.ro/)

COMPAS

A lungi (sau **a întinde**) **compasul** (Pfm.) = A mări pasul, a se grăbi:

Ca să ajungem la vreme acasă, ar fi trebuit să mai lungim compasul, dar nu ne mai simțeam în stare.

A-şi pierde compasul (Fam.) = A se zăpăci:

Deşi încerca să se stăpânească, ea simți, pe măsură ce vorbea, că-şi pierde compasul şi voia să se apropie de sfârşit.

COMPETENȚĂ

A fi de competența cuiva = A intra în atribuțiile cuiva:

Cu alte cuvinte, atunci când judecarea cauzei este de competența tribunalului, este lipsit de semnificație […]. (DREPTUL, vol.13, 2002)

Toate acestea sunt de competența departamentului de resurse umane.

A-şi declina competența = A se declara lipsit de autoritate (legală) sau fără pregătirea necesară pentru a judeca o chestiune sau a se pronunța într-o problemă:

Scena se repeta, ofițerul la rândul lui sfârşind prin a-şi declina competența. (ION IOANID)

Soluția se întemeiază, pe faptul că instanțele române nu pot să-şi decline competența în favoarea unor instanțe străine, întrucât în caz de necompetență ele trebuie să respingă acțiunea. (https://suntladrept.wordpress.com/)

COMPLETA

A-şi completa efectele (Arg.; îlsd.) = A fura bunurile unui coleg de dormitor:

Nu cred că astăzi soldații îşi mai completează efectele.

COMPUNE

A compune melodii mari (Arg.) = A denunța pe toată lumea:

Aproape toți ştiau că el compunea melodii mari la secția de poliție şi au început să nu mai vorbească cu el şi să-l ocolească.

COMUN, -Ă

A duce viață comună cu cineva = A trăi sub acelaşi acoperiş, a conviețui:

El a dus viață comună cu soția sa până la moarte.

A face cauză comună cu cineva = A lua partea cuiva într-o chestiune sau într-o discuție:

Am căutat în îndoială un leac împotriva neliniştii. Leacul a sfârşit prin a face cauză comună cu boala. (EMIL CIORAN)

A ieşi din comun = A se distinge, a se evidenția:

O ştire despre naşterea unei fetițe cu ochi violeți poate să nu aibă o mare relevanță

pentru societate, dar este, fără îndoială, un lucru ieşit din comun. (MIHAI COMAN)

Faptele lui deosebite ieşeau din comun şi era lesne de observat.

A nu avea nimic (în) comun cu cineva (sau **ceva**) = A nu avea nicio legătură cu cineva (sau ceva):

Curios însă, ultima lui carte, „Cel mai iubit dintre pământeni", nu avea nimic comun cu acest proiect. (OVID S. CROHMĂLNICEANU)

Ea şi-a dat seama foarte târziu că nu mai avea nimic în comun cu el şi nici cu ideile lui rigide.

CONAC

A face (sau **a rândui, a strânge**) **conace cuiva** (ori **pentru cineva** sau **pe seama cuiva**) (Înv.) = A aşeza pe cineva la conac:

Iară Grigorii-vodă au dat samă către acel domnu că merge să de ştire țărâi să nu fugă, nici să să bejenească, şi să orânduiască conace pentru treaba oştii. (ION NECULCE)

A face (sau **a-şi face**) **conacul** (Îvp.) = A poposi:

Muierea bună şi credincioasă îşi cunoaşte bărbatul după mers, din tuşite şi strănuturi, ba chiar şi din pocnetul biciului, iar nevasta la care îşi luase Păcală conac era şi ea muiere bună şi credincioasă. (IOAN SLAVICI)

CONCESIE

A face cuiva o concesie = A renunța la o opinie sau pretenție (față de cineva); a face o favoare:

N-am putut măcar să respect nicio altă hotărâre pe care o luasem, aceea de a mă duce cu întârziere, ca să-l fac să mă aştepte, dovedindu-i că-i fac o concesie acceptând invitația. (CAMIL PETRESCU)

CONCI

A face conciul unei fete = A o lua de nevastă:

Storsul vinului trecu, / Badea conciu' nu-mi făcu. (POP.)

A pune conci bărbatului = A-şi înşela soțul:

Ştia tot satul că ea îi pune conciul lui Ion, dar lui nici nu-i trecea prin gând.

CONCINĂ

Bată-l concina (sau **lovi-te-ar concinile**) (Gmț.) = Formulă de blestem:

De harnic, era harnic. Dar ce folos, bată-l concina! (POP.)

CONCLUZIE

A pune concluzii (Jur.) = A formula, pe scurt, acuzarea sau apărarea într-un proces:

[…] *procurorul care a participat ca judecător la soluționarea cauzei în primă instanță nu poate pune concluzii la judecarea ei în căile de atac.* (DREPTUL, vol.15, 2004

A trage concluzie sau **concluzia, concluziile** = A rezuma ideile emise la o dezbatere, arătând consecințele care se impun în urma celor discutate:

Înainte de a trage concluzii cu privire la testarea ipotezelor şi la răspunsul dat întrebărilor de cercetare, trebuie subliniate două aspecte. (CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ)

Lumea se fereşte, în general, să tragă concluzii, tocmai findcă nu s-au mai întâmplat în România de la Revoluție încoace asemenea lucruri. (http://www.dcnews.ro/)

CONCURENȚĂ

A(-şi) face concurență (cuiva) = A căuta să întreacă pe cineva, urmărind acelaşi scop:

Geoană face concurență PSD. Grupul de inițiativă pentru noul PSD va fi lansat în week-end. (http://epochtimes-romania.com/)

CONCURS

A-şi da concursul (cuiva sau la ceva) = A colabora cu cineva sau la ceva:

Considerând ,,Românul", ca organ al obştii cetățenilor ungari de limbă românească, ne vom mărgini a-i da, după modestele noastre, tot concursul. (I. L. CARAGIALE)

Îmi spuneai, iubite domnule Iarnik, de nişte lucrări ale d-tale, când erai la Bucureşti, adecă despre nişte cântece populare ce ai adunat şi la care ziceai că puteam să-ți dau concursul meu. (P. ISPIRESCU)

CONDEI

A avea condei = A avea talent la scris:

Generalului, care avea condei, îi plăcea să scrie […] *şi avea despre sine (ca şi generalul de Gaulle) o părere excelentă, vorbind adesea despre el la persoana a III a.* (FLORIN CONSTANTINIU)

Îl citesc cu plăcere, pentru că are condei bun.

A trage condeiul (Pfm.) = A încărca la socoteală:

TIPĂTESCU: *Lasă, Ghiță, cu steagurile de alaltăieri ți-a ieşit bine; ai tras frumuşel condeiul.* (I. L. CARAGIALE)

CONDICĂ

A trece (sau) **a pune pe cineva la condică** (Pfm.) = A ține minte pe cineva pentru a se răzbuna:

Îi spunea deseori că-l pune la condică, dar el credea că-i o glumă.

CONDICUȚĂ

(**A avea) condicuță** (Arg.; înv.) = (A avea) document echivalent cu cartea de muncă în cazul prostituatelor profesioniste aflate în evidența Camerei de Muncă, unde erau înregistrate vizele medicale de control împotriva bolilor venerice:

În acelaşi timp, câțiva ovrei reuşiră să se stabilească la Paris,însă în condiții foarte nesigure şi asemănătoare cu înscrierea în condicuțe, ce se aplică la o anumită categorie de femei. (NICOLAE PAULESCU)

CONDUCE

A conduce la altar = A lua în căsătorie:

La biserică, poate cel mai emoționant moment este acela în care mireasa este condusă de tatăl ei până în fața altarului, unde o aşteaptă cel alături de care va petrece cu bune şi rele o viață întreagă. (http://www.livebiz.ro/)

CONEȚ

A face (sau **a pune**) **cuiva conețul** (Reg.) = A omorî:

– Na! că ți-am făcut conețul. De-acum du-te pe apa sâmbetei! Şi să ieşi din raclă când te-a scoate bunica din groapă. (ION CREANGĂ)

CONSECINȚĂ

A trage (sau **a suporta**) **consecințele** = A suporta urmările:

A trage consecințele atitudinii pe care ai adoptat-o a fost întotdeauna o însuşire capitală pentru un bărbat obştesc. (N. STEINHARDT)

[…] *vei suporta consecințele inconştienței sau impertinenței dumitale.* (MIHAIL SADOVEANU)

Până la ultimele consecințe = Până la sfârşit, până la capăt:

Incriminările pe care şi le adresa îi dădură…dorința de a continua până la ultimele consecințe. (ION GHEȚIE)

CONSIDERAȚIE

A avea (sau **a lua**) **în considerație** = A ține seama de... :

Spre a organiza un popor, se cuvine a lua în considerație natura lui, datinele lui, credințele lui şi înşişi prejudecățile lui. (I. HELIADE RĂDULESCU)

CONSTITUI

A se constitui parte civilă (Jur.) = A formula pretenții de despăgubire față de acuzat într-un proces penal:

Atunci când sunteți chemat în fața organului de urmărire penală sau a instanței de judecată pentru a fi audiat în calitate de parte vătămată în proces, vi se aduce la cunoştință că vă puteți constitui parte civilă în cauză dacă ați suferit o pagubă sau o daună morală […]. (portal.just.ro/)

A se constitui prizonier (Jur.) = A se preda de bunăvoie autorităților:

[…] *s-a reglementat acordarea unor drepturi pentru persoanele deportate în străinătate după 23 august 1944, persoanele constituite în prizonieri de partea sovietică după această dată* […]. (http://www.mpublic.ro/)

CONŞTIINȚĂ

A avea o conştiință foarte largă = A fi foarte îngăduitor cu greşelile lui sau ale altora:

Ele aveau foarte puține lucruri de aranjat distingându-se în această viață prin virtuți mari, o conștiință foarte largă și consacrându-și timpul facerii de bine. (http://www.elenoh.ro/)

A fi cu conștiință împăcată sau **a nu avea nimic pe conștiință** = A fi convins că nu a săvârșit nimic împotriva legilor morale sau a legilor statului:

„Merg la vot pentru că trebuie să am conștiința împăcată într-un fel", spune Vintilă Mihăilescu. (www.gandul.info/)

A fi fără conștiință = A fi lipsit de scrupule:

Fără să greșim vom afirmă că presa românească era formată în marea ei majoritate din scribi și lefegii fără conștiință […] (ȘTEFAN DUMITRESCU)

Cu mâna pe conștiință = Cu toată sinceritatea:

[…] *lucrurile însă merg cu totul altfel și vă încredințez cu mâna pe conștiință că vestmintele după dânsul sunt făcute pe datorie;* (NICOLAE FILIMON)

CONT

A cere (cuiva) **cont** = A trage pe cineva la răspundere pentru cele spuse sau făcute:

Nu i-a cerut cont fetei pentru toate problemele pe care i le-a creat.

A da (cuiva) **cont** = A da cuiva lămuriri asupra faptelor sau socotelilor sale; a justifica:

Nu mi-ai spus ce ocupație ți-ai găsit.

– Ce te interesează pe tine? izbucnește Haralambie Oanță. Mă privește pe mine și n-am să-ți dau cont. (AL. SAHIA)

A trece la (sau **în**) **cont** = A înscrie o notă de plată la rubrica datoriilor cuiva:

Toate cheltuielile făcute de el erau trecute în cont.

A ține cont (de ceva) = A lua ceva în considerare:

Simțul lui pentru valoare este atât de sensibil, încât nici nu mai ține cont de detalii – trece dincolo de aparențe. (FELIX NICOLAU)

A vinde sau **a cumpăra pe cont** = A vinde sau a cumpăra pe credit, pe datorie:

Bunurile achiziționate de el puteau fi justificate oricând pentru că fuseseră cumpărate pe cont.

Pe cont propriu = Pe propria răspundere; independent:

[…] *se știe, în suferință, fiecare e pe cont propriu; botul morții te împunge când ești singur, când stai ghemuit în marile boli și nu te poți salva.* (AURA CHRISTI)

El acționase și de data aceasta pe cont propriu.

CONTACT

A lua contact (cu cineva) = **a)** A stabili o legătură cu (cineva):

Cu ocazia vizitei la Freiburg, „Laurențiu" a luat contact și cu legionarul Mihăilescu Virgil […] (DINU ZAMFIRESCU)

El ținea cu tot dinadinsul să ia contact cu toate persoanele recomandate de prietenul său.

b) (Mil.) A ajunge în imediata apropiere a inamicului și a începe primele lupte:

Ofițerul era convins că în curând va lua contact cu forțele inamice.

CONTENI

A conteni din viață = A muri:

A contenit din viață și s-a dus la al său rând. (ANTON PANN)

A conteni din gură = A tăcea:

Femeia nu mai contenea din gură și nu mai înțelegeam nimic, deși eram interesați de subiect.

CONTRA

A fi sau **a se lua** (**în**) **contra cu cineva** = A fi în dezacord cu cineva:

Nu era zi în care colegul nostru să nu se ia în contra cu cine intra în birou.

A sta (**în**) **contra** sau **de contră** sau **a** (**se**) **pune** sau (**a se lua**) **în contra** sau (**de contră**) = A se împotrivi:

El ar fi putut face carieră strălucită, dacă nu s-ar fi lăsat condus de inspirația sa pentru nişte idei ciudate, la o dispută ce sta în contra dogmelor vechilor apostoli. (CONSTANTIN STAMATI-CIUREA)

Numai el se punea întotdeauna în contra majorității, fără a încerca să ne convingă.

Pro şi contra = Pentru şi împotriva:

Argumentele pro şi contra proiectului de exploatare de la Roşia Montană [titlu]. (http://www.openpolitics.ro/)

CONTRABANDĂ

A face contrabandă = A trece o marfă ilegal dintr-o țară în alta, fără plata taxelor vamale:

Oricine îşi va permite a face contrabandă fără să fi avizat pe comandantul punctului va fi împuşcat şi apoi dat judecății, conform regulamentului pentru paza frontierelor. (ANTON BACALBAŞA)

Nu mai făcea contrabandă cu tutun şi alcool, deoarece se lecuise pentru totdeauna, după ce a stat încarcerat câțiva ani.

CONTRACTA

A contracta o boală = A se molipsi:

Varicela este foarte contagioasă, în sensul că un bolnav în casă presupune o posibilitate de 80-90% ca persoanele din familie susceptibile a contracta boala vor sfârşi prin a se contagia. (http://ro.wikipedia.org/)

A contracta o căsătorie = A se căsători:

Olimpia cea greu de înțeles, cea mult râvnită şi pricină de suferințe şi prea subtile analize, sfârşeşte prin a contracta o căsătorie din cele mai convenționale […] (N. STEINHARDT)

A contracta o datorie = A se împrumuta:

Nu socoteşti că ar fi potrivit să-ți întorc măcar o parte din datoriile pe care le-am contractat față de domnia-ta? (MIHAIL SADOVEANU)

CONTRADICTORIU

A discuta în contradictoriu = A discuta pe față, fiecare susținând un punct de vedere opus celuilalt:

Nivelul spiritual al unei filozofii depinde nu numai de nivelul spiritual al autorului ei, ci şi de nivelul spiritual al filozofilor cu care autorul în chestiune discută în contradictoriu. (LUCIAN BLAGA)

A judeca în contradictoriu = A judeca după ce amândouă părțile din proces au fost ascultate:

La prima zi de înfățişare, contestatoarea a precizat că îşi modifică acțiunea, arătând că înțelege să se judece în contradictoriu cu M. Ş. C., depunând în acest sens un înscris […] (http://www.juspedia.ro/)

CONTRAST

A fi în contrast cu... = A fi în opoziție cu...:

În „Năpasta” e un contrast între caracterul rău şi triumfător al Ancei şi caracterul mai blând al lui Dragomir. (C. DOBROGEANU-GHEREA)

CONTRIBUȚIE

A pune la contribuție = A folosi sau a solicita capacitatea cuiva la o acțiune:

Există în orice caz teoreticieni ai cunoaşterii care ne asigură că „faptul concret“ pune, prin structura sa, la contribuție o mulțime de ficțiuni, şi că în consecință el ar fi în aceeaşi măsură de natură mitică. (LUCIAN BLAGA)

Şi-a pus toate cunoştințele la contribuție şi a rezolvat problema.

A-şi pune mintea la contribuție = A gândi în mod creator:

Şi atunci va trece la treabă, îşi va pune mintea la contribuție şi se va pune cu toată seriozitatea pe lucru. (ŞTEFAN DUMITRESCU)

Dacă şi el îşi punea mintea la contribuție, rezultatele ar fi fost mult mai bune.

COPĂCEL

A sta (sau **a merge, a umbla**) **copăcel** (D. copiii mici) = A sta sau a merge pe picioare încet şi cu grijă:

Nu ştiu alții cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul naşterii mele […] *la prichiciul vetrei cel humuit, de care mă țineam când începusem a merge copăcel* […]. (ION CREANGĂ)

Îşi luă deci inima-n dinți şi se ridică iar în picioare, cu frică, stând copăcel. (G. TOPÂRCEANU)

COPCĂ

A pune pe cineva pe copcă (Nob.) = A da gata pe cineva:

Numai afurisitul de popă ne-a pus pe copcă, amar ne-a înşelat. (POP.)

A se duce pe copcă = **a)** A se duce unde este apa mai adâncă. **b)** (Fig.; d. bunuri) A se pierde, a se irosi, a se distruge:

Că de ne-om cântări cuvântul cu cântarul şi ne-om măsura privirea cu cotul, ori să numeri câte pahare de vin a băut omul la masa ta ca să nu-l înşeli la a lui, s-a dus prietenia pe copcă, c-aşa e făcută să fie dragostea, fără ştreang de gât şi fără căluş în gură. (BARBU DELAVRANCEA)

Cu iuțeala vertiginoasă începură să se ducă pe copcă marile averi boiereşti – un palat, pentru un act de propagandă; (I. L. CARAGIALE)

c) (Fig.; d. oameni) A intra într-o mare încurcătură, a o păți:

Se ducea chieful pe copcă, şi mă întorceam acasă, înşirând pisicii vorbe de mângâiere […] (BARBU DELAVRANCEA)

Însă pe mine căutați să nu mă smintiți: fata şi ochii din cap, căci atâta vi-i leacul; v-ați dus pe copcă, cu toată şmecheria voastră. (ION CREANGĂ)

COPIL

A da în mintea (sau **în doaga**) **copiilor** (D. bătrâni) = A se ramoli:

Pesemne c-a ajuns şi el în mintea copiilor, Doamne iartă-mă, de i-a dat lui Ivan cel nebun atâta putere asupra mea. (ION CREANGĂ)

A face copii = A zămisli, a naşte (copii):

Numai un copil o să faceți. (P. ISPIRESCU)

(**A avea**) **o casă de copii** = A avea o familie foarte numeroasă:

Ei aveau o casă de copii şi nu le era deloc uşor.

Unde şi-a înțărcat dracul copiii = În locuri foarte îndepărtate:

Mă întind, mă simt plin de zaț. Ce naiba am căutat aici, mă întreb, în Dămăroaia ta, unde şi-a înțărcat dracul copiii? (M. CĂRTĂRESCU)

COPITĂ

A-i sări cuiva copitele = A fugi foarte repede:

A luat-o la fugă de-i săreau copitele.

COPT, COAPTĂ

A fi bubă coaptă (D. om) = A fi supărăcios, pus pe ceartă:

Am crezut şi eu, mă, şi m-a perpelit îndoiala şi gelozia, de-mi simt inima şi acum, ca o bubă coaptă. (G. M. ZAMFIRESCU)

A i-o face cuiva coaptă = A-i juca cuiva o festă:

După câteva zile de la incident, ea i-a făcut-o coaptă.

A şedea ca o bubă coaptă (D. om) = A fi gata să izbucnească:

Şedea într-un colț ca o bubă coaptă şi era mereu pus pe ceartă.

A le da coapte (Arg.) = **a)** A fi informator:

Băiatul se întâlnea cu ofițerul şi le da coapte.

b) A spune adevărul (anchetatorilor):

Individul n-a mai avut încotro şi a trebuit să le dea coapte.

A şedea ca o bubă coaptă (D. om) = A fi gata să izbucnească:

Şedea într-un colț ca o bubă coaptă şi era mereu pus pe ceartă.

A umbla cu (sau **pe lângă**) **cineva ca cu** (sau **ca pe lângă**) **o bubă coaptă** = A se purta cu cineva cu grijă, pentru a nu-l supăra, a menaja:

Femeia mea, crezând că sunt un năbădăios, îmblă pe lângă mine ca pe lângă o bubă coaptă. Eu, din parte-mi, nu i-am zis până azi nici dă-te mai încolo. (P. ISPIRESCU)

(**A fi**) **bolnav copt** = (A fi) foarte bolnav:

Bătrânul era bolnav copt şi nimeni nu se mai îngrijea de el.

(**A fi**) **răcit copt** sau **copt de răcit** = (A fi) foarte răcit:

Băiatul era răcit copt şi tuşea de câteva zile.

Mort-copt (Fam.) = Cu orice preţ, necondiţionat, neapărat, în orice caz:

Împăratul... dete poruncă ca, mort-copt, să facă ce-o şti el şi să-i aducă mere de aur. (P. ISPIRESCU)

Pică de coaptă = E de necrezut*!* e culmea !:

Toate au fost cum au fost, dar asta pică de coaptă! (ION CREANGĂ)

COR

A face cor cu... = A face cauză comună cu..., a se uni cu...:

Lumea politică face cor cu toată lumea. (ANTON BACALBAŞA)

CORABIE

A i se îneca (cuiva) **corăbiile** sau **a scăpa corabia pe apă** = A fi trist, fără chef:

– Ei, ce e? Ce ţi s-a întâmplat? Ţi s-a înecat corăbiile pe Marea Neagră? Ţi-ai tăiat capul şi nu-l mai poţi lipi la loc? Ce e? (BARBU DELAVRANCEA)

CORB

A crăpa ouăle corbului sau **a îngheţa ouăle sub corb** = A fi foarte frig:

Dar frigul încă mai face legea, mai ales că în unii ani, februarie îşi mai dă arama pe faţă, ca să arate că este tot lună de iarnă. Aşa că mai aruncă şi câte un pui de ger de crapă oul corbului. (http://www.catchy.ro/)

A face treabă (sau **slujbă**) **ca corbul** (D. oameni) = A nu se ţine de cuvânt; a nu fi de niciun ajutor:

Omul vrednic se face munte şi punte. / Nu-i mai zice stăpânul: Ochi având, ai fost ca orbul, / Te-ai dus, mai slujit ca corbul (cel din corabia lui Noe). (ANTON PANN)

Negru ca (**pana**) **corbului** = Foarte negru:

Trei cai... / Unu-i roşu ca focu, / Altu-i negru ca corbu; / Şi pe care şez călare, / Pintenog de trei picioare. (JARNÍK-BÎRSEANU)

CORN

A avea (sau **a purta) coarne** (Pfm.) = A fi înşelat de soţie:

Să fi luat o mahalagioaică sărmană, s-o ţii încuiată pe măsline şi pe mămăligă, să-ţi spele rufele şi să nu se-ndure s-aprinză un muc de lumânare-n casă! ori una, să-ţi puie nişte coarne, să nu le poţi duce!... (I. L. CARAGIALE)

MIRON: *Mai ai încă obraz de vorbă, / Muiere nelegiuită, / Las-că nu te scap, / Socoţi tu că sunt o vită, / Să-mi pui coarne-n cap?* (C. NEGRUZZI)

A băga (pe cineva) **în corn de capră** (Reg.) = A pune pe cineva în încurcătură:

Femeia l-a băgat iar în corn de capră şi bietul om nu mai ştia cum s-o scoată la capăt.

A face (sau **a scoate**) **coarne** (Reg.) = A deveni impertinent:

Îi da tifle, îi făcea coarne şi de chică îl trăgea, / Şi apoi zicea că e în şagă, dacă-l videa că plângea. (C. NEGRUZZI)

A fi la coarnele plugului sau **a duce plugul de coarne** (Înv.) = A fi la conducerea unei activităţi:

Douăzeci de ani a ţinut Bunăparte bătaie cu toţi împăraţii şi craii, de potopise pământul de oameni: femeile şi băieţii purtau plugul de coarne, iar nu bărbaţii, căci erau duşi la bătaie. (ION GRĂMADĂ)

– Înţelegem, cucoane, aşa a fi, răspunseră câţiva ţărani mai ruşinoşi; că, dă,

nu-ți ști dumnevoastră ce-i pe lume, noi, țărănimea de la coarnele plugului, avem să știm ce-i bine și ce-i rău? (ION CREANGĂ)

A fi mai cu coarne decât altul (Îvp.) = A fi mai deosebit decât alții: Î

– Ce? Crezi tu că ești mai cu coarne decât noi? (I. G. SBIERA)

De egalitate ai auzit? De ce trebuie să fie unul mai cu coarne decât altul?

(http://raspunsuri.rol.ro/)

A-i căuta (cuiva) **în coarne** (sau **a căuta în coarnele cuiva**) (Pfm.) = A face pe voia cuiva. A răsfăța:

Eu nu-s Ciolac să-ți caut în coarne; eu îți moi numaidecât ciolanele. (MIHAIL SADOVEANU)

Moșneagul... se uita în coarnele ei, și ce-i spunea ea sfânt era. (ION CREANGĂ)

A-i merge cornul = A-i merge bine:

De când îi mergea cornul, el fugea de prieteni și spunea că-i mereu ocupat.

A(-i) pune coarne bărbatului (Pfm.) = A înșela:

De atunci încolo ochii care urmăreau pașii lui Titu se înmulțiră, iar știrea că Rozica pune coarne lui Lang se întinse, trecu și în Armadia stârnind senzație printre învățătorii de acolo, și în sfârșit ajunse la urechile lui Herdelea. (LIVIU REBREANU)

A lua în coarne (Pfm.; d. vite) = **a)** A împunge cu coarnele:

Știi taurul satului, / Cel mare și bălțat, / El în coarne m-o luat / Și-n baltă m-o aruncat. (MIHAI EMINESCU)

Vezeteu! Ia-l de pe capul meu și-l zvârle în cireada boilor ș-a vacilor; poate vreun buhaiu înfuriat i-a veni de hac; l-a lua în coarne, și-om scăpa de supărare. (ION CREANGĂ)

b) (Pfm.; fig.) A-și pune mintea cu cineva; a înfrunta pe cineva:

(Fig.) *Un monstru ia cerul în coarne: / E soarele taur de aur.* (AL. MACEDONSKI)

Profitai de consiliul bătrânului Berman și bătui cu sfială la ușa acestui voinic taur al inteligenței, care se arăta pe orizontul Moldovei, gata a lua în coarneși a răsturna stavilele cari se opuneau luminei și progresului. (G. SION)

A-nfige cornu-n blana patului (sau **în pământ**) ori **a pune cornu-n pernă** (Pfm.) = A dormi adânc:

De cum a pus cornu-n pernă, bărbatul a dormit până la prânz, încât abia a reușit să-l trezească nevasta.

A pune (cuiva) **funia în coarne** (Pex.) = A supune:

Vrei să mă duci la apă de căpăstru? Vrei să-mi pui funia-n coarne? (POP.)

A scoate boii din jug fără coarne = A termina rău o treabă:

El nu se aștepta ca și acum să scoată boii din jug fără coarne și era tare mâhnit.

A se lua (cu cineva) **în coarne** (Pop.) = A se lupta cu cineva, a se încăiera:

Om în toată firea, te iei în coarne cu un biet copil. (IOAN SLAVICI)

După ce s-au certat zdravăn, cei doi s-au luat în coarne.

A-și arăta coarnele (Pfm.) = A-și manifesta dușmănia și răutatea:

De la o vreme vecina își arăta coarnele și-i împungea cu vorba pe noii chiriași.

COROJI

I s-a corojit capul (Fig.) = S-a prostit:

Ți s-a corojit capul de atâtea planuri fără rost!

CORP

A face corp cu cineva = A se uni, a se asocia cu cineva:

Când se vorbește de romanizarea Daciei, trebuie să se țină seama de un aspect ignorat în mod deliberat sau mai puțin cunoscut: ea face corp comun cu blocul romanității orientale, care începe din Istria și de la Marea Adriatică până în Marea Neagră, din Carpații Nordici până în

Munții Pindului, în nordul Greciei. (ALEXANDRU GABRIEL FILOTTI)

CORSET

Slăbeşte-mă din corset! (Fig.; înv.) = Lasă-mă în pace!:

Mai slăbeşte-mă din corset cu tâmpeniile astea!

CORT

A fi mort în cort = A nu reacționa la nimic:

Nu zicea nimic de parc-ar fi fost mort în cort.

A înjura ca la uşa cortului (sau **ca un birjar** ori **de mama focului, de toți sfinții**) (Arg.) = A înjura sau a se certa foarte urât:

Femeia îi înjura ca la uşa cortului, săltÂnd ca o nucă şi încurcîndu-se printre picioarele lui Leroi. (MARCEL SECUI)

[…] *ei veniseră tiptil pe vechile poteci, printre straturile cu flori ale disperatului VrÂnceanu, ce înjura în fiecare dimineață de toți sfinții. (*D. R. POPESCU)

Râde Cioabă de politicieni: Ei se ceartă ca la uşa cortului şi noi stăm la micul dejun! (http://www.turnulsfatului.ro/)

A umbla cu cortul = A fi nomad, a hoinări:

*Umbla prin țară, prin străinătate – „*cu cortul*", cum zicea acest mare admirator al țiganilor – venea câte o zi, două prin Bucureşti, unde avea un atelier în strada Batiştei* […] (AL. VLAHUȚĂ)

Pare că politica noastră este nomadă, umblă cu cortul. (http://vasiledancu.blogspot.ro/)

Ca la cort (Pop.) = Ca țiganii:

Trăgeau cu foc la nişte hori, bătuta, brâul, ca la uşa cortului, de unul singur, pipăruş şi câte jocuri toate, de puteai să-ți rupi bojocii jucând. (P. ISPIRESCU)

Cortul mărturiei (Bis.) = Cort unde se păstra, în templu la evrei, chivotul legii. Tabernacul:

În Vechiul Testament, locul pentru jertfe era Cortul mărturiei. Mai târziu, regele Solomon a zidit Templul închinat lui Dumnezeu la Ierusalim. (http://www.credinta-catolica.ro/)

În corturile drepților (Bis.) = În rai:

Apoi iacă, Măria ta, răposatul bărbatul meu, Dumnezeu să-l odihnească în corturile drepților, când a părăsit lumea asta păcătoasă, ne-a lăsat o saca cu calul ei, adică meşteşugul cu care ne hrănea pe mine şi pe singurul fiu ce aveam. (P. ISPIRESCU)

COSIȚĂ

A împleti cosiță albă (Pop.) = A rămâne fată bătrână, nemăritată:

Eu... care spuneam că voi împleti cosiță albă... voi fi peste puține zile logodnica domnului Scarlat Măinescu. (CEZAR PETRESCU)

COSOR

A se ține cosor = **a)** A se ține neabătut de la o treabă:

Bărbatul s-a ținut cosor şi a isprăvit să termine de cules tot porumbul.

b) A fi viril, în ciuda vârstei înaintate:

Aşa cum îl vezi, moşul se ține cosor şi nu se dă pe unul tânăr.

L-a ras cu cosorul = I-a făcut-o:

Nu se aştepta ca tocmai pe el să-l radă cu cosorul.

COST[1]

A vinde o marfă pe cost sau **la prețul de cost** = A vinde o marfă fără adaos comercial:

Nimeni nu mai vinde azi pe cost.

A vinde sub cost = A vinde o marfă cu un preț mai mic decât prețul de cost:

Negustorului nu-i convenea deloc să vândă sub cost.

COST[2]

A ține pe cineva în cost = A ține pe cineva în pensiune:

Mai bine de un an l-a ținut în cost pe băiat şi îşi primea banii regulat.

COSTA

Ce mă costă? = De ce să nu încerc (să fac un lucru)?:

Ce te costă dacă întrebi !

Nu mă costă nimic = Nu-mi cere niciun efort:

Dacă tot nu te costă nimic, încearcă şi tu!

COŞ

A arunca la coş = A renunța la păstrarea unui obiect lipsit de valoare:

Şi încă o dată, publicarea celor aruncate la coş e interesantă numai pentru cercetători. Dar această publicare trebuie făcută cu socoteală: să se dea bucățile ca ceea ce sunt, ca brulioane, nu ca „postume" ale lui Eminescu. (G. IBRĂILEANU)

Centrul Cultural German aruncă o cruce ortodoxă la coşul de gunoi. (activenews.ro/)

A băga (sau **a turna**) **în coş** = A căpăta rând la moară; a începe să macini. (Fig.) A-ți veni rândul să faci ceva:

Până să-i vie rândul de măcinat, mai zăbovi vro două zile, căci era mare îmbulzeală. Când să bage în coş, auzi trăgând clopotele. Deodată îi sări inima. (P. ISPIRESCU)

A fi rupt (sau **fript**) **în coş** (Pop.) = A fi foarte flămând; a fi prăpădit de foame şi de sete :

Aşteptau cu neastâmpăr, fiind rupți în coş de foame şi de sete. (ION CREANGĂ)

Înainte de vro câteva sute de ani țara, în care locuim noi astăzi, era foarte bântuită din toate părțile de către o mulțime de lifte păgâne, care, ca nişte lupi rupți în coş de foame, năvăleau asupra ei, şi pe unde treceau, era mânia lui Dumnezeu. (SIMION FLOREA MARIAN)

A fi tare în coş = A fi sănătos:

Luminată împărăteasă! măria-ta eşti tare în coş, şi pe la noi nu-i obiceiul acela ca să se trimeată după moaşă ca să ajute la născut. (I. G. SBIERA)

A reuşi coşul = A reuşi să marchezi un punct:

Jucătorul a reuşit coşul decisiv pentru echipa gazdă.

A rupe pe cineva în coş (Pop.) = A-i trage cuiva o bătaie straşnică: *El se mai şi lăuda că o să te rupă în coş de bătaie.*

A se rupe în coş (Pop.) = A munci cu sârguință:

El se rupea în coş la pădure şi se întorcea acasă trudit.

Parcă-i pus pe coş (Pop.) = Este (foarte) slab. Pare afumat:

De când nu-l mai întâlnisem, prietenul parcă era pus pe coş.

COŞI

A coşi în bătaie (pe cineva) = A bate zdravăn (pe cineva):

Şi asta în toate zilele de câte două-trei ori, de-ți vine, câteodată, să-i coşeşti în bătaie, dac-ai sta să te potriveşti lor. (ION CREANGĂ)

COŞNIȚĂ

A face coşnița (Fam.) = A face cumpărăturile zilnice:

– Voi face după plăcerea domniei tale, milostivă cucoană!

– Da, negreşit, căci o să te trimit cu coşnița în târg şi nu voi ca pazarghideanul [samsar] *meu să poarte ceacşiri şi ilic!* (NICOLAE FILIMON)

Femeia făcea coşnița şi avea grijă ca să aibă de toate pe masă.

Bani de (sau **pentru) coşniță** = Sumă destinată târguielilor zilnice pentru procurarea alimentelor:

Ea ținea câteva zeci de lei pentru coşniță şi cheltuieli mărunte.

Doar n-ai căzut cu coşnița din cer (Pfm.) = Nu eşti de neam mare. Nu e nimic de capul tău:

– Nu te mai umfla aşa în pene ! Doar n-ai căzut cu coşnița din cer !

COT

A da din coate = a) A-şi face loc, împingând pe alții:

Băiatul a dat din coate ca să ajungă mai în faţă, de unde se putea vedea mai bine.

b) (Fam.) A lupta fără scrupule pentru a parveni. A dobândi ceva prin mijloace incorecte:

Trebuie să caşti gura în Bucureşti, ca să fii poet în Iaşi, trebuie să dai din coate în Paris şi în Berlin, ca să fii proroc […] (ALECU RUSSO)

Femeia a ştiut să dea mereu din coate, fără să-i pese de cei din jur.

A-i arăta (sau **a-i întoarce**) (cuiva) **cotul** (Însoţit de un gest) = A necăji pe cineva; a refuza pe cineva în mod batjocoritor, a nu lua în seamă pe cineva:

Şi ce dacă o să te înfurii pe el? O să-ţi arate cotul, asta o să se întâmple!

A-i ieşi (sau **a scoate**) **limba de un cot** = A face un efort (fizic) peste măsuă de mare:

Şi să nu scoţi limba d-un cot, că-ţi mănâncă şi urechile […] (BARBU DELAVRANCEA)

FARFURIDI: *Nifilistul! – Şi bravo-n sus, şi bravo-n jos, şi mâine şi poimâine, nenea Ghiţă poliţaiul aleargă până-i iese limba de un cot şi ţi-l toarnă pe d. Caţavencu* […] (I. L. CARAGIALE)

Numai d. Vlahuţă, diplomat ca întotdeauna, dădea mai mult fitiluri, fără să atace... taurul de coarne. Şi bietul taur guvernamental scosese limba de un cot. (ANTON BACALBAŞA)

A lega cot la cot = A lega cu mâinile la spate:

Potiraşii se slobod / Şi mi-l leagă cot la cot. (POP.) *Şi-l lega strâns cot la cot.* (VASILE ALECSANDRI)

A-şi da coatele (rar **cot**) sau **a-şi da cu cotul unul altuia** = **a)** A-şi face semne unul altuia; a se coti:

Când trecea prin sat, fetele îşi dau coate şi se uitau la dânsul pe subt sprâncene. (P. ISPIRESCU)

În zadar îi trăgeam cu ochiul, în zadar făceam semne dându-i cu cotul ori călcându-l pe picior, în zadar îi şopteam pe furiş vorba: „Lasă-l în ştirea Domnului”, căci el schimba mereu la feţe, râdea şi perdea, până ce a perdut tot […] (IOAN SLAVICI)

b) A se amuza pe ascuns pe seama cuiva; a se alia pe ascuns contra cuiva:

Ajungându-l împăratul cu ginerii cei mari şi cu toată oastea, trecu pe lângă dânsul clătinând din cap, iară ostaşii îşi dedeau coate şi râdeau. (P. ISPIRESCU)

FARFURIDI: (scurt) *Nouă ni-e frică... de! Că-şi dă coatele cu Caţavencu...* (I. L. CARAGIALE)

A-şi băga mâinile până-n (sau **până la**) **coate** = A fura mult şi fără jenă:

Se înfruptă din propria lor putere, din propria lor autoritate, şi bagă mâinile până la cot în aşa-zisul avut al poporului (DUMITRU POPESCU)

Dacă nu şi-ar fi băgat mâinile până la coate, azi ar fi fost liber şi s-ar fi putut bucura de plăcerile vieţii.

A-şi da coatele cu cineva = A lucra pe ascuns, a se înţelege în secret:

Nouă ni-e frică... de! că-şi dă coatele cu Caţavencu. (I. L. CARAGIALE)

A-şi roade coatele pe băncile şcolii = A învăţa mulţi ani:

Noi n-am avut nici măcar curent electric, am învăţat la lumânare şi ne-am ros coatele pe băncile şcolilor ca să ajungem aici! (IRINA PETREA)

Şi-a ros coatele pe băncile şcolii din oraşul natal.

A-şi roade cu cineva coatele pe băncile şcolii = A fi coleg cu cineva:

El şi-a ros cu prietenul său coatele pe băncile şcolii şi îşi amintesc şi azi cu plăcere.

A şti toate coturile = A cunoaşte toate subtilităţile:

Ele credeau că numai ea ştie toate coturile întâmplărilor.

Mă doare-n cot!(Pfm.) = Puţin îmi pasă!:

Mă doare sufletul, mă doare inima, mă doare-n cot de liderii lumii, mă doare-n pix de încălzirea globală (FLORIN IRIMIA)

Mă doare-n cot de ce se mai întâmplă!, spunea el cu dispreţ.

COTEA

Nu e departe cotea de iepure = Va izbuti în curând să-şi atingă scopul. Se aseamănă mult cu…:

Odată şi odată, se va afla adevărul. Se apropie cotea de iepure. Ziua, nu doar a Libertății, dar şi a Dreptății, nu e chiar atât de departe. (http://saptamina.md/)

COTEICĂ

A schimba coteica = A deveni, din prieteni, duşmani:

După câțiva ani de înțelegere, cei doi au schimbat coteica şi nu mai e laptele şi mierea de altădată.

COTEȚ

A pune pe cineva la coteț (Îrn.) = A pune la îngrăşat:

– I-auzi, măi leneşule, ce spune cucoana: că te-a pune la coteț, într un hambar cu posmagi, zise unul dintre săteni. (ION CREANGĂ)

COTIGI

A nu mai avea încotro cotigi = A fi într-o situație fără ieşire:

N-am încotro, mort copt, trebuie să te iau cu mine. (ION CREANGĂ)

Trebuie să stea față, n-are-ncotro cotigi. (C. NEGRUZZI)

COTOARBĂ

A încăpea la cotoarbă cu cineva = A avea de furcă cu cineva:

El se temea să nu încapă la cotoarbă cu vecinul, care era guraliv şi mereu pus pe scandal.

COTOI

A avea ochi de cotoi = A avea privire vicleană:

Domnul Chiraleu, maistrul, stătea mai mult în restaurant decît la tipografie. Avea ochi galbeni ca de cotoi şi reputația că nu se îmbată niciodată. (CRISTIAN TEODORESCU)

La vorbele noastre, el începu să aibă ochi de cotoi şi se prefăcea că nu aude.

A umbla ca un cotoi = A fi fără ocupație; a umbla numai după plăceri:

[Tudor] *trăia singur ca un cotoi castrat într-o garsonieră – dar, cu toate astea, nu mergea la curve şi nici nu umbla după aventuri.* (ADRIAN ŞCHIOP)

COTOR

A avea cotoare (Îvp.; fig.) = A avea bani:

Odată numit, avea să meargă la sigur, şi se vedea „barosan", „gagiu", cu cotoare, palat de casă în Bucureşti, vie pe rod la Valea Mieilor, moşie nu mai ştiu unde, zestre nu glumă, bez un singur cumnat cu un singur plămân. (MATEIU I. CARAGIALE)

A ridica via la cotor = A ridica via de haraci:

Într-o săptămână ei au ridicat via la cotor.

COTOROAGE

Mai mişcă-ți cotoroagele = Mergi mai repede:

– N-ai vrea să-ți mai mişti cotoroagele?

COȚCĂ

A strica coțca cuiva = A strica planurile cuiva:

Vezi, să nu ne strice coțca şi acum !

A juca cuiva o coțcă = A păcăli pe cineva:

Nu cumva oare vrea să ne joace vro coțcă? (VASILE ALECSANDRI)

COVATĂ

A bate-n sită şi-n covată (Trs.) = A se pune în mişcare:

Şi-apoi sacii ies din moară, / Parcă-s draci de pe comoară. / Fa leliță, lelişoară, / Bate-n sită şi-n covată, / Şi fă un colac în vatră. (POP.)

A băga pe cineva sub covată (Trs.) = **a)** A înşela pe cineva. **b)** A-şi demonstra superioritatea asupra cuiva, a întrece pe cineva:

Privighetoarea, prin cântecul ei, a băgat sub covată pe ceilalți doi cântăreți. (S. FLOREAMARIAN)

A luat cu covata (Reg.) = A luat foarte mult:

Unii n-au luat nimic, alții au luat cu covata şi tot nu se săturau.

S-a spulberat făina din covată (Reg.) = S-a pierdut profitul:

Nu mai e ce-a fost: s-a spulberat făina din covată.

COVRIG

A ajunge sau **a ieşi, a scoate, a rămâne la covrigi** = A ajunge foarte sărac:

Ciocoismul şi străinii să trăiască, şi las' pe dânşii, că ne scot ei la covrigi! (ION CREANGĂ)

A se face covrig = A se încovoia ca un covrig din cauza frigului, a durerii etc.:

Bietul Buchilat înțepeneşte sub loviturile popei, s-ar fi făcut covrig, da n-avea de unde, pre era scurt […] (MIHAI EMINESCU)

CRACĂ

A-şi tăia craca de sub picioare = A-şi pune în primejdie situația printr-o acțiune necugetată:

Retezând stuful şi legându-l snopi, plaurul se uşura, risca să se scufunde, şi era ca şi când şi-ar fi tăiat creanga de sub picioare. (MARIN SORESCU)

Este un public neavizat, neştiutor. Iartă-mă, Doamne, pentru ce spun, pentru că pare că mi-aş tăia craca de sub picioare. (http://www.ziarulmetropolis.ro/)

CRAI

Crai de curte veche (Arg.) = Haimana:

Era cunoscut de multă vreme ca fiind un crai de curte veche.

Trei crai de la răsărit (Bis.) = Cei trei magi care s-au închinat Mântuitorului după naştere:

Conform tradiției greacă şi latină preluată şi de Biserica Ortodoxă, cei trei magi au fost botezați de Apostolul Toma şi au devenit episcopi. Biserica îi prăznuieşte pe magi ca pe sfinți, ziua lor de prăznuire fiind în Biserica Ortodoxă 25 decembrie. (http://ro.orthodoxwiki.org/)

CRAINĂ

A umbla craina (Îrg.) = A umbla fără rost; a umbla după petreceri, ca un crai:

Toată viața el a umblat craina.

CRAINIC

A striga crainicul (Înv.) = A răspândi o informație, a vorbi mult despre ceva; a spune tuturor:

Iubeşte-o, fătul meu, dar nu striga crainicul, pentru că lumea-i plină de urechi lungi. (VASILE ALECSANDRI)

CRAMPON

A tăia la crampoane (Lpl.; fig.) = A spune minciuni:

De mic, băiatul avea obiceiul de a tăia la crampoane, încât ne miram de unde avea atâta imaginație.

CRAP

Cap de crap, creieri de iepure (Pfm.)= Cap mare, minte puțină:

Mulți îi spuneau, mai în glumă, mai în serios, că-i cap de crap şi creieri de iepure.

CRATIȚĂ

A sta la cratiță (Dep.)= A se ocupa doar de treburile gospodăreşti; anu avea niciun fel de aspirații:

– Nu te amesteca în treburile noastre! Stai la cratița ta!, zise bărbatul nervos.

La cratiță! (Dep.) = Ocupă-te doar cu gospodăria, nu eşti în stare de altceva:

– Nu-i de nasul tău! La cratiță!

CRAUN

A umbla craun (Îrg.) =A umbla fără rost (după petreceri, ca un crai):

Da' nu ca zărpălatecul de fi-meu: în loc să puie şi el ochii pe vruna, d-o vreme încoace umblă craun. Sărbătorile, când îl cauți, cu hârzobul în mână. (BARBU DELAVRANCEA)

CRĂIASĂ

Crăiasa zânelor sau **zâna crăieselor** = Cea mai mare peste zâne:

Ș-apoi fost-an fost poftiți la nuntă... crăiasa albinelor și crăiasa zânelor, minunea minunilor din ostrovul florilor. (ION CREANGĂ)

CRĂPA

A crăpa capul cuiva = A omorî pe cineva printr-o lovitură (în cap):

Unde e tâlharul cela de popă? De ce n-a venit? Am să-l dau afară ca să crape de foame sub un gard. Unde este? De ce n-a venit? De ce nu vorbești? Acuși îți crăp capul! (CONSTANTIN STERE)

Fiecare primește acum șanse să-și împlinească fanteziile: criminalul să trăiască delirul orgasmic al puterii în momentul în care crapă capul cuiva. (http://www.romaniaculturala.ro/)

A crăpa de frig (sau **de sete, de necaz**) = A-i fi cuiva foarte frig (sau foarte sete, necaz etc.):

În toate zilele se adună împreună cu toții și alta n-au de vorbit decât bârfeli și răutăți, ca să vâre fitiluri și zâzanie în toată mahalaua: crapă de necaz că nu pot să stăpânească dumnealor pe toți mahalagiii noștri, să-i poarte ei de nas după cum le place lor. (I. L. CARAGIALE)

A-i crăpa buza (sau **măseaua**) **după ceva** = A avea mare nevoie de ceva:

Ar fi vrut să fumeze. Îi crăpa buza după o țigară: numai una s-aprindă și să tragă numai câteva fumuri, ca să se simtă deplin fericit. (CEZAR PETRESCU)

A-i crăpa (sau **a-i plesni**) **cuiva capul** (**de durere**)= A-l durea pe cineva foarte tare capul:

După orele de serviciu și după a asemenea ședință lungă, femeii îi plesnea capul și credea că n-o să mai ajungă acasă.

A-i crăpa (sau **plesni**) **cuiva obrazul de rușine** = A-i fi foarte rușine:

Dar totdeauna, când să iasă pe poartă, simțea că-i crapă obrajii. Cum să se ducă el să-și îmbie fata, ca un cerșetor? (LIVIU REBREANU)

Să nu mai știe cineva, că-mi crapă obrazul de rușine. (MIHAIDAVIDOGLU)

A se crăpa de ziuă, a se crăpa zorii = A se face ziuă:

Până să nu crape de ziuă, poate că vom fi chemați să facem cea mai mare jertfă pe care are dreptul patria s-o ceară de la un om. (I. L. CARAGIALE)

Melentie Heruvimu se sculase cum s-a crăpat de ziuă, încetinel, ca să nu trezească pe nevastă-sa, care se zvârcolise în dureri toată noaptea […] (LIVIU REBREANU)

Crapă lemnele (sau **pietrele**) **de ger** sau **e un ger de crapă lemnele** (ori **pietrele**) = E foarte frig:

Ridice viscolul nămeții până la streșini. Apele să înghețe tun. Treaba lor! Hagiul nu vrea să știe de crapă pietrile la gerul Bobotezei, nici dacă în iulie turbează cânii de căldură. (BARBU DELAVRANCEA)

Și era un pui de ger în dimineața aceea, de crăpau lemnele! (ION CREANGĂ)

Unde dai și unde crapă = Se spune atunci când se obțin cu totul alte rezultate decât cele scontate:

Uite, drace, unde dai și unde crapă. Invers, tu ești toporu' și eu coada dă care te folosești pă la spate, când ai nevoie, ai priceput acuma? (GEORGE COLPIT)

Unde dai și unde crapă: efectul Băsescu schimbă polarizarea locală la Nana! (http://www.academiacatavencu.info/)

CRÂMPOT

Du-te cu crâmpot = Du-te să nu te mai văd:

– Mai bine, du-te cu crâmpot! Ne-ai făcut de tot râsul…

A fi crâmpot = A fi foarte bea:

– Nu-l vezi că iar e crâmpot și că abia deschide gura?

CREA

A crea discuții = A provoca discuții:

Sancționarea grupului va crea discuții și va inflama politicienii și o anumită parte a presei. (RALU FILIP)

Ea era cea care crea întotdeauna discuții în cercul lor de prietene.

A crea un rol (D. actori) = A interpreta, în mod original, un personaj:

Matei Millo a creat multe roluri din teatrul lui Alecsandri. Stavreasca a pretins de la direcție să-i dea ei, într-o repriză, un rol pe care-l „crease” Blonda. (I. L. CARAGIALE)

CREANGĂ

A ajunge la creangă verde = A reuşi în afaceri; a se îmbogăți:

Noi nu am fost socotiți de oameni după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. Noi am tras în jug alături de vite. Şi totuşi n-am putut ajunge la creangă verde, totuşi n-am putut scăpa de amar şi sărăcie. (http://www.art-emis.ro/)

A umbla creanga (Pfm.) = A umbla mult şi fără rost:

Numai un om năuc ca tine-i în stare să-şi prăpădească nopțile, amu, aşa moşneag cum te vezi, umblând creangă cu flăcăii. (V. EM. GALAN)

CREDE

A crede că tot ce zboară se mănâncă = A fi naiv, credul; a-şi face iluzii:

– Ei, fata mea, nu ți-am spus eu că nu se mănâncă tot ceea ce zboară? (P. ISPIRESCU)

Fă cunoştință cu fata. N-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mănâncă tot ce zboară, şi se-ntâmplă de departe trandafir, şi de aproape borş cu ştir. (C. NEGRUZZI)

A nu crede ochilor (sau, înv. **ochii**) = A nu crede ceea ce se vede:

Deodată din ograda argaților apăru logofătul Leonte Bumbu, speriat, parcă nu şi-ar fi crezut ochilor, iar din conacul vechi bucătăreasa Profira […] (LIVIU REBREANU)

A nu-i veni a crede = A (nu) putea să creadă:

Privi ceasul şi nu-i veni a crede că se făcuse nouă şi jumătate, se vede că îmbrătînise dea binelea. (DAN LUNGU)

S-a găsit în sfârşit averea soților Ceuaşescu. Nu îți va veni să crezi despre câți bani este vorba! (http://www.click.ro/)

A nu-şi crede ochilor (sau **urechilor**) =A se mira de ceea ce vede (sau aude), neputând să creadă că e adevărat:

Nu-i venea să-şi creadă ochilor, şi totuşi Vasile nu rostise niciun neadevăr. (CEZAR PETRESCU)

A se crede (sau **a fi**) **în al nouălea cer** =A fi extrem de bucuros, de fericit:

Eram în al nouălea cer. Aplauzele ce răsunau îi asigurau catedra asta pentru cel puțin un an şcolar înainte. (ION D. SÎRBU)

Cine te crezi? = Ce părere ai? Eşti înfumurat:

– Cine te crezi, idiotule? Dar tu cine te crezi, fă? Eşti mai bună ca alte curve, asta ți-a băgat în cap americanul tău? (EUGEN PATRICHE)

Cred şi eu! = Nu mă mir; desigur:

Simona Gherghe, „părăsită” din nou de invitații din platou. „Cred şi eu că pleci, eşti încolțită şi minți”(http://www.ziaruldeiasi.ro/)

(**Să vezi şi**) **să nu crezi!** = Este de necrezut!:

Administratorul căscase larg ochii; să vezi şi să nu crezi, dar, domniță dragă, aveți unde locui, aveți buletin de Bucureşti […]. (AURA CHRISTI)

Să vezi şi să nu crezi! Drăguleştii au uitat de scandaluri şi au mers împreună la mare! (http://www.wowbiz.ro/)

Ş-amu, să nu crezi, atâta i-a furat mintea [ibovnica], *că stă cu dânsa toată ziulica la crâşmă. (*SOFIA NĂDEJDE)

CREDINȚĂ

A cumpăra pe credință (Înv.) = A cumpăra pe datorie:

Toate pământurile le-a cumpărat pe credință.

A da credință (Înv.) = A da crezare:

Dă-mi credință neclintită, / Pavăză-n ispită, / Şi când dorul mă frământă, / Dă-mi puteri de sfântă! (G. TOPÂRCEANU)

A da pe credință (Înv.) = A da pe datorie:

Sfinția-sa mi-a dat cartea pe credință. E colea în dăsagă... (I. AGÎRBICEANU)

A fi de bună (sau **de rea**) **credință =** A (nu) fi sincer:

De bună credință sunt rănile pricinuite de un prieten, iar sărutările celui ce te urăşte sunt viclene. (BIBLIA)

A fi de credință (Înv.) = A merita încredere; a fi credincios:

El era un om de credință şi de rugăciune. (BARTOLOMEU ANANIA)

Ostaşul era de credință şi era viteaz.

A lua (sau **a bea, a sorbi**) **credința** (Înv.) **=** A gusta din mâncărurile şi băuturile Domnitorului pentru a se asigura că nu sunt otrăvite:

Cuparul... sorbea credința din cupa aurită şi pe urmă o aşeza înaintea stăpânului său. (MIHAIL SADOVEANU)

Paharnicul a luat credința, după aceea a trecut împăratului cupa. (*IDEM*)

A-şi pierde (sau **a-şi mânca,** fam. **a-şi păpa**) **credința** (Înv.) = A nu mai fi crezut:

Cine a mințit o dată nu se mai crede când spune adevărul. Îşi mănâncă credința ca țiganul biserica. (ANTON PANN)

Om de credință = Om de încredere:

Şi fiindcă dd. Delavrancea şi Vlahuță sunt oameni de bună-credință şi de bună-ştiință în ale literaturei, dreptul lor de a face critica aşa cum au făcut-o este mai presus de contestare. (TITU MAIORESCU)

CREDIT

A avea credit (la cineva) = A se bucura de încrederea cuiva:

Cu toate acestea, moneda îi lipseşte, credit nu mai are la nimeni. (NICOLAE FILIMON)

A cumpăra (sau **a vinde**) **pe credit** = A cumpăra (sau a vinde pe datorie):

Astfel, o firmă de comerț cu amănuntul va cumpăra mărfuri pe credit, plătind, spre exemplu, la 30 zile mărfurile achiziționate (REVISTA ECONOMICĂ, 1989)

A deschide cuiva un credit = A autoriza pe cineva să ia împrumut de la o bancă până la o anumită sumă:

I-a deschis băiatului un credit la cea mai apropiată bancă.

A face (cuiva) **credit**= A se încrede (în cineva), aştepta cu încreder comportarea cuiva:

Nemaigăsind pe nimeni să-i facă nițel credit, se-ntorsese-n țară. (AL. VLAHUȚĂ)

Pe (sau **în**) **credit** = Pe datorie:

Ea s-a decis să nu mai cumpere nimic pe credit.

CREDITA

A credita un cont = A înscrie contul debitor corespunzător şi suma respectivă:

A credita un cont înseamnă a înscrie o sumă în contul său. (http://www.scritub.com/)

CREIER

A i se ridica cuiva sângele la creieri = A se supăra; a se enerva foarte tare:

De ceva vreme, tinerei i se ridică sângele în creieri ori de câte ori cineva avea un alt punct de vedere.

A-i zbura creierii (Pfm.)= A trage un glonț în cap:

În lături, înainte, în urmă-i totul moare! / Zbor creierii din tidve sub ghioaga zdrobitoare, / Şi-n urmă, şi-mpregiuru-i, şi-n lături semănate / Zac sute de cadavre cu capete sfărmate. (VASILE ALECSANDRI)

Declară că de ar fi avut un copil care să fi fost schilodit de barbarul din capul poliției n-ar fi ezitat o clipă să-i zboare creierii canaliei. (CORNELIU ZELEA CODREANU)

A-şi frământa creierii (Pfm.) = A se gândi intens la ceva:

El nu găsi niciun răspuns la această urare şi, mirat la culme, îşi dădu seama că s-a luat după dânşii fără să vrea. Mergea chiar

alături de Gorăscu şi-şi frământa creierul ca să găsească o singură vorbă. (GIB I. MIHĂESCU)

Trei nopți nu dormise Ştefăniță Vodă şi un groaznic nea-stâmpăr îi frământa creierii. (NICOLAE GANE)

Ea şi-a frământat creierii toată noaptea ca să rezolve problema la matematică şi abia în zori a găsit soluția optimă.

Creierii munților = Vârfurile (inaccesibile ale) munților:

Moții vin din creierul munților, dau o roată prin târg... şi pornesc înapoi. (GEO BOGZA)

A plâns Dănilă şi s-a suit în creierii munților. (GALA GALACTION)

În creierii munților era să meargă mai greu ca pe loc şes. (I. L. CARAGIALE)

CREMENE

A face sau **a sta cremene** (Pop.) = A sta nemişcat:

Atuncea stă şi vântul, să bată nu mai poate; / Ca cremenea stau toate şi eşti silit să taci; / Nici pasere s-aude, şi glasul ce ea scoate / Îți dă fiori prin oase şi nu ştii ce mai faci!... (CEZAR BOLLIAC)

Cât ai da (sau **dai**) **în cremene** (Pop.) = Într-o clipită:

După ce sosi la cetatea împărătească, ciobanul se înfățişe şi el la împăratul ca să ghicească semnele fetei; dară boierul nu se dezlipea de lângă dânsul, nici cât ai da în cremene. (P. ISPIRESCU)

Îl înhățase, drăcoaica, cu ghiarele, ca o gaiță spurcată, şi nu-l slăbea nici cât ai da în cremene. (*IDEM*)

În cremenul munților (Pop.) = În creierii munților:

Spitalul Regional de Urgență a ajuns în parcursul sau pe hârtie să călătorească prin județ asemeni unui turist rămas fără busolă în cremenii munților. (http://www.ziare.com/)

CRESCUT, -Ă

Crescut bine (sau **crescut rău**) (Înv.) = Care este bine (sau rău) educat:

Nu glumi cu omul rău crescut, ca să nu fie ocărâți strămoşii tăi. (BIBLIA)

Nu-i aşa că Przewicki e foarte drăguț? Estedintr-o mare familie, şi bine crescut, dar a avut oarecari nenorociri, care l-au aruncat între urşii noştri moldoveni. (CONSTANTIN STERE)

Să vorbeşti frumos cu ele, / Să nu-ți scoată vorbă-n țară / Că tu eşti crescută rău! (G. COŞBUC)

CRESTA

A cresta pe răboj = A face o tăietură pe răboj pentru a ține socoteala. (Fig.) A-şi nota, a memora ceva:

Crestați pe răboj, copii! (P. ISPIRESCU)

[…] *se mulgea, se măsura şi se cresta pe răboj cantitatea de lapte a fiecărui sâmbraş pentru a i se calcula brânza cuvenită la spargerea stânei.* (ION GHINOIU)

A cresta pe cineva (Înv.) = A băga pe cineva în seamă:

De la un timp, îşi dă şi Constantinescu silința să toarcă anumite fire, dar nimeni nu-l crestează din partea Partidului Național. (VALERIU BRANIŞTE)

CREŞTE

A creşte carnea (pe cineva) = A-i merge bine (cuiva), a fi mulțumit:

Făt-Frumos privea şi creştea carnea pe el de mulțumire, când vedea că freacă ridichea becisnicului de zăcaş, după cum i se cuvenea. (P. ISPIRESCU)

A creşte inima din (sau **în**) **cineva** ori **a-i creşte cuiva sufletul** sau **pieptul** = A simți o mare bucurie sau mulțumire:

La aceste cuvinte, femeia şi dascălul o sfecliră de tot şi tremurau ca varga. Iară neguțătorul, creştea inima într-însul de bucurie că-şi găsise copiii. (P. ISPIRESCU)

A creşte văzând cu ochii (sau **ca din apă**) **=** A creşte foarte repede:

Ana începea să aibă amețeli și uneori chiar vărsături. Șorțul i se rotunjea văzând cu ochii… (LIVIU REBREANU)

Tase e voinic și crește văzând cu ochii. (MIHAIL SADOVEANU)

Purcelul începe a se înfiripa și a crește văzând cu ochii. (ION CREANGĂ)

A-i crește grădinița pe piept (Arg.) = A muri; a fi ucis:

Vedere-aș pe împăratul cu grădinița pe piept și tronul descheiat ca un ciubăr gol pus la soare ! (LUCIAN BLAGA)

(**Să**) **crești mare!** = Formulă de salut sau de mulțumire (adresată unui copil):

– *Bună seara... ziseră copiii.*

– *Să creșteți mari! zise o babă.* (I. POP-RETEGANUL)

CREȘTET

Din (sau **de la**) **creștet până-n tălpi** (sau **în talpă,** rar **în poale**) sau **din talpă până-n creștet** = De sus până jos, în întregime, peste tot trupul :

Ne-a uns peste tot trupul, din creștet până-n tălpi. (ION CREANGĂ)

Și de la creștet pân-în poale / Plutești ca visul de ușor. (MIHAI EMINESCU)

Chintesență de mizerii de la creștet până-n talpă. (MIHAI EMINESCU)

Am să-ți descoper niște lucruri care au să te-ngrozească din talpă până-n creștet. (VASILE ALECSANDRI)

Nu-i trece (sau **nu-i vine**) **nici prin creștet** (ori **creștetul**) (**capului**) = Nu-și poate închipui. Nu-i trece prin minte:

Nu-i trecuse nici prin creștet că se va întâmpla așa ceva tocmai în acele momente.

CREȚ

A avea idei crețe (Arg.) = A avea idei năstrușnice, extravagante:

Pasiune pentru Paganini, pentru vin alb și muzică clasică, umor, optimism și foarte multă energie, pasiune pentru cărți, publicitate, dar mai ales idei crețe. (http://www.tribuna.ro/)

Calcă creț (Reg.)= Calcă mândru:

Primarul călca creț de când fusese reales și privea lumea de sus.

CREZARE

A da crezare (cuiva sau la ceva) = A se încrede, a crede pe cineva pe cuvânt:

Pentru că nu-mi dai crezare că numai ție mă-nchin... (VASILE ALECSANDRI)

CREZĂMÂNT

A afla (sau **a avea**) **crezământ** = A se bucura de încredere:

Pâra ei află crezământ; eu nici că cerc a mă dezvinovăți. (I. POP-RETEGANUL)

A da (sau **a pune**) **crezământ** = A da crezare:

Cel puțin pe față, nimeni nu voia să le dea crezământ. (I. AGÎRBICEANU)

Sântul Petru păru a da crezământ ziselor advocatului, îl lăsă să intre și se duse drept la Domnul Christos. (P. ISPIRESCU)

Nu punea crezământ pe spusele fiicei sale. (*IDEM*)

CRITICĂ

A fi mai presus (sau **mai prejos**) **de orice critică** = A fi la un nivel foarte ridicat (sau foarte scăzut):

[…] *niciodată cineva nu s-a putut numi cap de școală, fiindcă, în temeiul unor fragmente de adevăruri spuse deplin de alții, au criticat lucrări mai prejos de orice critică serioasă (ca, de exemplu, pe răposații Pelimon, Aricescu ș.a.).* (I. L. CARAGIALE)

A fi sub orice critică = A fi de o calitate foarte scăzută:

Stancu este pe ducă sau, în orice caz, nu-și mai poate exercita funcțiile. ... în contul unor opere pe care nu le scriu, sau, atunci când redactează totuși ceva, sunt sub orice critică. (GH. BUZATU)

Comportamentul lui a fost și de data asta sub orice critică.

CRIȚĂ

A avea inimă de criță = A fi îndrăzneț, viteaz, neînfricat:

La noi, bătrân, muiere, bărbat, copil... / Nepăsători de moarte, au inimă de criță. (VASILE ALECSANDRI)

A fi criță şi oțel (Înv.) = A fi energic:

Apoi se şi cunoaşte că sunt voinici cu brațe de criță! Cată să ne bucurăm tare pentru isprava lor!… (MIHAIL SADOVEANU)

A fi criță la minte (sau **la cap**) (Înv.) = A fi deştept:

Spiritual, prietenos şi criță la minte, el era bine văzut şi bine primit în toate casele boiereşti.

A fi iute ca crița (Înv.)= A fi harnic şi vioi:

Cine scopceşte [a fugi, a galopa] *însă în urma lor pe un x murg iute ca crița?* (CONVORBIRI LITERARE,vol. 3, 1980)

Beat criță = Foarte beat:

La fiecare întorsătură a doinei, scrâşnea din dinți şi gemea de ți s-ar fi părut că i se rupe inima de jale; în fond însă, era numai beat, dar beat criță. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Era atât de criță, că nu fusese în stare să bage cheia în uşă şi atunci s-a lăsat cu toată greutatea pe buton. (ANDREI RUSE)

CROCANT, -Ă

A se da crocant (Fam.)= A se lăuda:

Nu te mai da crocant! Faptele te contrazic.

CROCODIL

Lacrimi de crocodil (Frm.)= Plâns prefăcut:

Pâinea amară a exilului posedă strania proprietate de a crea în țara noastră martiri noi şi patentați. Ea trebuie să fie plămădită cu o parte din făină neagră, mucedă, aprinsă şi cu trei părți de lacrimi de crocodil, de zeamă de mătrăgună şi de bocete patriotice; (VASILE ALECSANDRI)

CROI

A (**o**) **croi la** (sau **de**) **fugă** (Înv.) = A o tuli, a merge foarte repede:

Apoi încet-încet m-am furişat printre oameni, şi unde-am croit-o la fugă spre Humuleşti, uitându-mă înapoi să văd, nu mă ajunge moşneagul? (ION CREANGĂ)

Croindu-o la fugă spre pustie amândoi, / Tocma în crâng se opriră a se uita înapoi. (ANTON PANN)

A croi la planuri = A face planuri, a pune la cale, a plănui:

Privi drept înainte, sforăi puternic şi începu să scurme cu copita în apă, părea că-şi croieşte un plan sau că se pregăteşte să întrupeze o hotărîre mai dinainte luată. (CALISTRAT HOGAŞ)

Cantemir croind la planuri din cuțite şi pahară... (MIHAI EMINESCU)

CRUCE

A da cu crucea peste cineva = A întâlni (pe neaşteptate); a prinde pe cineva:

Merge ea... prin codru... şi pe-o tihăraie dă cu crucea peste lup. (ION CREANGĂ)

[…] *temându-se să nu deie puşcaşii cu crucea peste dânşii şi să-i împuşte* […](POP.)

A face cruce (D. vehicule cu orar fix) = A se întâlni într-o stație, venind din direcții diferite:

Trenul nostru face cruce la Teiuş.

A fi (sau **a umbla**) **cu crucea-n sân** = **a)** A fi om evlavios; a fi cinstit:

Parcă ți-ar veni a crede că-i de cele cu crucea-n sân, dar, ia, una de aceste a înălbit odată, numai într-o singură noapte, pe moşu-meu în fântână. (ION CREANGĂ)

b) (Irn.) A fi ipocrit:

Fetişoara asta o vezi d-ta cât e de scumpă la râs? Parcă ți-ar veni a crede că-i de cele cu crucea-n sân. (ION CREANGĂ)

Am auzit că l-au gonit şi l-au suspendat trei luni, să se căiască, dar mi se pare prea mică pedeapsa. Nu umbla cu crucea-n sân', zice şi nea Petru. (http://www.libertatea.ro/)

A fi (**fată**) **ca o cruce** = A fi (fată) bine făcută:

Iar mireasa! Din cosiță / Numai flori îi cad. / Mierla e. Şi e pestriță / Şi gătită ca o cruce: / Cizme galbene şi-aduce / Tot din Țărigrad. (G. COŞBUC)

A fi (flăcău) cât o cruce = A fi (flăcău) înalt şi voinic:

Mai bine să mi se usuce mâinile decât să le ridic asupra lui astăzi când este bărbat şi cruce de voinic. (P. ISPIRESCU)

A fi în crucile satului (Înv.) = A fi în mijlocul satului:

Pe la prânz era în crucile satului cu toți flăcăii din batalionul meu. (NICOLAE GANE)

A găta cu crucea (Trs.) = A muri:

Femeia n-a mai avut zile şi-a gătat cu crucea.

A i se face (sau **a-i fi** ori **a-i sta**) **cuiva calea** (sau **drumul**) **cruce** (ori **cruci**) = **a)** A fi la o răspântie:

Şi m-aş duce, zău m-aş duce, / Da mi-i calea-n cruce. (POP.)

Merseră... până ce li se făcu calea cruci, aici se opriră. (P. ISPIRESCU)

b) (Fig.) A da de piedici. (Fig.) A nu mai şti încotro să meargă. (Fig.) A nu mai putea înainta:

De urât m-aş duce, duce, / Calea mi se face cruce! (POP.)

A i se face cuiva calea cruce cu cineva = A se întâlni:

Iară Greuceanu şi frate-său merseră cale lungă, şi mai lungă, până ce li se făcu calea cruci; aici se opriră, se aşezară pe iarbă şi făcură o gustărică din merindele ce mai aveau[…] (P. ISPIRESCU)

A i se face cuiva calea cruce = **a)** A se deschide înaintea cuiva o răspântie:

Iară Greuceanu şi frate-său merseră cale lungă, şi mai lungă, până ce li se făcu calea cruci. (P. ISPIRESCU)

b) A avea de ales între mai multe soluții.

A înjura sau **sudui de cruce** sau **a ridica cuiva (sfinte) cruci** = A înjura de cele sfinte:

Părinții îi spuneau adeseori copilului să nu înjure de cruce.

A nu fi cruce (**de-nchinat**) = A nu fi cinstit:

Nimeni nu e cruce de inchinat, nimeni nu zice ca nu ar fi fraude. Inclusiv PD-L a sesizat organele abilitate in anumite cazuri. (http://www.ziare.com/)

Nicolescu, ultima conferință de presă. Nu spun că am fost cruce de închinat, dar nici vinovat de toate faptele pentru care sunt acuzat. (www.universulargesean.ro/)

A pune cruce cuiva (sau **la ceva**) = A considera ca mort, lichidat:

Făcu un gestenergic în aer, semn de cruce: Ai înțeles? zise foarte tare, asta e!Adică să îngrop totul şi să-i pun cruce: Ai înțeles? (MARIN PREDA)

De prieteni m-am cotorosit, petrecerilor le-am pus cruce. (MATEIU I. CARAGIALE)

(Pex.) A omorî pe cineva (mai ales în bătaie):

Duce-te-ai şi te-ai tot duce! / Dragostea să-ți puie cruce! (POP.)

A(-i) pune cruce (sau **crucea** ori **crucile**) (D. oameni) = **a)** A considera pe cineva că nu mai are şanse să trăiască; a înmormânta:

Când apoi a zăcut câteva luni la spitalul din Cluj, unde medicii i-au scos un rinichi, toată lumea i-a pus cruce. (LIVIU REBREANU)

b) A omorî pe cineva, mai ales, în bătaie. **c)** (Fig.) A lăsa neisprăvită o lucrare, o idee etc. (Fig.) A sfârşi cu ceva:

Dar nu pot ascunde şi nici nu vreau să ascund că-mi pare bine că ai suferit. Măcar atâta... Dar să nu mai vorbim. Să punem cruce. (G. IBRĂILEANU)

A scoate crucile = A face o procesiune (religioasă):

Pe vreme de secetă, creştinii scot crucile din biserică şi merg de la biserică pe ulițele satului.

A se pune cruce = **a)** A se aşeza în drumul cuiva pentru a-i opri înaintarea. **b)** A încerca să zădărnicească îndeplinirea unei acţiuni:

Tot eram eu hotărât s-o vânz din pricina asta; să ştii că acum negreşit am să-i pun cruce. (P. ISPIRESCU)

Când îşi zise că asta e şi că poate pune cruce ideii sale, Mateescu îl anunţă, pe mobil, că lucrurile începuseră să meargă şi închise sau se întrerupse convorbirea. (CRISTIAN TEODORESCU)

A se pune cruce la ceva = A se împotrivi unei acţiuni:

Ea s-a pus cruce la venirea lui şi spunea că n-o să-l primească.

A-şi duce crucea = A îndura cu demnitate nenorocirile vieţii:

Fiecare soldat duce în spate, în loc de armă, o cruce. De fapt fiecare îşi duce propria sa cruce albă. (MATEI VIŞNIEC)

Oidip, păcătosul şi întinatul, găseşte puterea de a-şi duce crucea până la capăt. (http://agenda.liternet.ro/)

A-şi face cruce (sau **semnul crucii**) = **a)** A duce trei degete împreunate la frunte, la piept, la umărul drept şi la cel stâng; a se închina, a mulţumi lui Dumnezeu:

Sărmanu-ngenunchează pe iarba ce străluce, / Îşi pleacă fruntea albă, smerit îşi face cruce. (VASILE ALECSANDRI)

Mihai îşi întocmeşte iute rândurile, s-aşază-n fruntea călăreţilor şi, smulgând o secure din mâna unui soldat, îşi face cruce şi dă pinteni calului. (AL. VLAHUŢĂ)

Nici pe dracul să vezi, nici cruce să-ţi faci! (C. NEGRUZZI)

b) A fi surprins, a fi îngrozit:

Bietul Varlaam, mitropolitul Moldovei şi al Sucevei […] *şi-ar face cruce creştinul auzind o păsărească pe care poporul, vorbitorul de căpetenie şi păstrul limbei, n-o mai înţelege.* (MIHAI EMINESCU)

A-şi face cruce cu stânga sau **a-şi face cruce cu amândouă mâinile** = A se mira peste măsură, a se cruci*:*

Ca mâni [mâine], parcă-l văd ministru.Să nu ne facem cruce cu stânga; am văzut altele mai straşnice! (AL. VLAHUŢĂ)

A-şi purta crucea = A îndura cu resemnare o suferinţă mare:

Cumplit e să-ţi porţi singur crucea, fără măcar să te poţi mângâia împărţind durerea cu cei dimprejur, cu cei ce sunt aşa de aproape şi totuşi nu pricep nimic… (LIVIU REBREANU)

A trage o cruce (sau **cu crucea**) **peste** (ceva) = A uita; a părăsi:

Bătrânul a tras o cruce peste toate necazurile vieţii.

Cruce-ajută! (În invocaţii) = Doamne ajută!:

– Cruce-ajută! şoptiră slujitorii între sine, cătând să descurce hamurile cailor. (AL. ODOBESCU)

Cruce de aur (**cu noi**) **în casă!** = Invocaţie făcută de oamenii superstiţioşi, care cred că prin aceasta se pun la adăpost când se pomeneşte numele diavolului:

Suntem patru fete de împărat, pe cari ne-au luat patru draci, – cruce de aur în casă! (I. G. SBIERA)

N-am crezut că am a face cu dracul.

– Ferească dumnezeu, cucoane; cruce de aur cu noi în casă! (ION CREANGĂ)

(**Soarele**) **e cruce amiazăzi** sau **în crucea miezii** sau **soarele e** (**în**) **cruci** sau (**în**) **cruce amiazăzi** = E la amiază:

Se bagă în tăul cel de lapte dulce şi se scaldă cându-i cruce amiazăzi. (I. POP-RETEGANUL)

Când va fi soarele cruce amiazăzi, atuncea te răpede iute. (I. G. SBIERA)

La amiazi, când va fi soarele în cruci, să înalţe o prăjină. (P. ISPIRESCU)

Pândind tocmai când era soarele în cruce... se răpede ca prin foc să ia trei smicele de măr dulce. (ION CREANGĂ)

Frăție de cruce = Tovărăşie, prietenie până la moarte între frați de cruce:

Ci mai bine-oi spune lăutarilor să zică şi cuparilor să împle cupele cu vin şi-om lega frăție de cruce pe cât om fi şi-om trăi. (MIHAI EMINESCU)

În crucea (sau, rar, **crucile**) **nopții** = La miezul nopții:

Se întâmplă câteodată, în crucile nopții, de curg neguri pe Prut. (MIHAIL SADOVEANU)

Cunoştea cloşca cu pui şi mişcările ei în crucea nopții. (*IDEM) Când stai d-ta în crucea nopții cu bufnițele.* (CALISTRAT HOGAŞ)

În crucile satului = În mijlocul satului:

Pe la prânz eram în crucile satului cu toți flăcăii din batalionul meu. (NICOLAE GANE)

Pe crucea mea (În jurăminte) = Pe legea mea:

Pe crucea mea, să-mi crape ochii din cap dacă nu mă gândii anume aşa despre Puşa cea cu ochi migdalați […] (LEO BUTNARU)

Pe crucea mea, dacă ăsta nu-i mai ortodox ca mine, a declarat Preafericitul Daniel. (http://www.timesnewroman.ro/)

Uite, asta-i cruce (Pop.) = Hotărâre ultimă şi definitivă:

Tragedia este că distruge şi viața celor din jur. Nu există remediu, uite, asta-i cruce. (http://forum.softpedia.com/)

CRUCIŞ

A înghiți cruciş (Pop.) = A se îneca:

La masă nu o dată era să înghită cruciş, când din întâmplare ochii noştri se întâlneau. (NICOLAE GANE)

Bagă de seamă să nu înghiți cruciş!

A se face cruciş (D. drumuri) = A se intersecta:

Mai mergi câțiva kilometri şi vei vedea că drumurile se fac cruciş.

A se prinde cruciş (D. luptători) = A-şi înlănțui brațele:

Lupta voinicească consistă a să apuca trupul cu brațele cruciş şi a să arunca la pământ, aducându-se unul pe altul peste mână; (VASILE ALECSANDRI)

Cei doi sportivi s-au prins din nou cruciş.

A se uita cruciş = A privi saşiu. (Fig.) A privi duşmănos:

Intră în vorbă Coțuşcă, pândindu-şi mai cu străşnicie vârful nasului ascuțit, cu ochii lui crucişi. (EUSEBIU CAMILAR)

Au fost nevoiți să se înghesuie prin birourile lor strâmte... pentru a face loc noilor camarazi pe care îi priviră cu ochi cruciși. (ION PAS)

Nu se poate stăpâni să nu se uite la ea cruciş. (ZAHARIA STANCU)

A sta cu mâinile cruciş = A sta cu mâinile încrucișate : *Dacă stăm cu mâinile cruciş au să ne blesteme copiii, că am văzut adevărul şi n-am luat din el mai repede.* (EUSEBIU CAMILAR)

A sta de-a crucişul, a se pune cruciş (**şi curmeziş**), (rar) **în lungiş şi-n cruciş** (Pop.) = A lupta (cu toate mijloacele) împotriva a ceva: -

Ai, să fie bine. Dacă tu vei fi orândul meu, nu scap eu de tine, nici tu de mine, măcar de s-ar pune nu ştiu cine şi cruciş şi curmeziş. (P. ISPIRESCU)

CRUCIT, -Ă

A sta (sau **a şedea**) **cu brațele-ncrucite = a)** A sta cu brațele încrucişate:

Cu-a sale brațe sub capul lui crucite... Priveşte. (VASILE ALECSANDRI)

b) A nu face nimic:

– Nu mai sta cu brațele-ncrucite! Apucă-te de lucru!

CRUD, -Ă

A fi rudă pe turtă crudă = A fi rudă cu altul de la două neamuri:

Te-ai făcut cu dânsa rudă, După mămăligă crudă. (POP.)

Ce răspunde ministrul Justiției când este întrebat dacă este rudă cu cumnatul lui Victor Ponta: Rudă după turtă crudă, cum se spune româneşte. (https://ro-ro.facebook.com/)

A trăi cruda cu nesărata (Pop.) = A trăi şi bine şi rău, dar mai mult rău:

În sfârşit, tot în zona deprecierii şi pornind tot de la nerealizarea din domeniul culinar a apărut expresia a trăi cruda cu nesărata, caracterizând, în planul social, consolarea neputincioasă, regretul neîmplinirii sau reproşul. (STELIAN DUMISTRĂCEL)

A-i vorbi (cuiva) **crud** = A-i vorbi (cuiva) fără menajamente:

– Nu meritam să-mi vorbeşti aşa crud.

CRUP

A se îmbăta crup (Reg.; înv.) = A se îmbăta criță:

El s-a îmbătat crup şi s-a culcat.

CUC[1]

A avea casa cucului (Pop.) = A nu avea niciun adăpost:

Aibă casa cucului / Şi odihna vântului. (POP.)

A avea mila cucului (Reg.) = A fi fără părinți:

Du-te sănătos, îi răspunde stăpânul, abia acum pricepând că a rămas cu mila cucului, găsindu-şi capătul. (MIRCEA CONSTANTINESCU)

A fi sau **a** (**se**) **face cuc de beat** = A fi beat peste măsură:

Cucoana însă tot îndesa paharele boierului şi el tot bea. Şi(-i) mai dete unul, şi încă unul, până îl făcu cuc. (P. ISPIRESCU)

ARVINTE: *Unde să găsim vin?... Aşteaptă... am un pui de Cotnari, care face cu ochiul... (în parte.) Am să-l fac cuc!* (VASILE ALECSANDRI)

A-i cânta cucul (**în fața** sau **în dreapta**) (Pop.) = A avea noroc:

– Dac-ar fi pretutindene tot asemenea judecători, ce nu iubesc a li cânta cucul din față, cei ce n-au dreptate n-ar mai năzui în veci şi-n pururea la judecată. (ION CREANGĂ)

A-i cânta cucul în pungă (Pop.) = A fi sărac:

[…] *se cotârşeau pisicile pe acoperişuri; de sărac ce era îi cânta cucul în pungă*; (EUGEN BARBU)

A-i cânta cucul în casă (Pop.) = A rămâne singur:

– Apoi ține minte, frate, / Că la viitoarea iarnă / Ai să rămâi fără blană. / Şi aşa s-au întâmplat, / Precum cucul i-au cântat. (ALECU DONICI)

A-l pupa pe cineva cucul armenesc = Se zice cuiva care se trezeşte târziu, care leneveşte (în pat):

Scoală, duglişule, înainte de răsăritul soarelui; iar vrei să te pupe cucul armenesc şi să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?... (ION CREANGĂ)

Bată-l cucu! (Pop.; gmț.) = Bată-l norocul!:

– Şezi fără multe sucituri, bată-te cucul! zise vornicul Boldur cu vocea sa deschisă şi zgomotoasă. (B. P. HASDEU)

[…] *iată, bunăoară, pe tine, copilandre, pe tine te face vel-armaş în locul lui Fliondur, bată-l cucul să-l bată!* (*IDEM*)

(**A avea**) **cap de cuc** (Pop.) = A fi prost:

HARȚĂ (în parte) *Ama! cap de cuc! / Bine l-am sucit; / Şi ca pe un năuc / Ți l-am învârtit.* (VASILE ALECSANDRI)

(**A umbla**) **de flori de cuc** (Pop.) = A umbla fără rost:

Ivan, uitându-se mai de aproape la dânsul şi văzându-l că este frumos la față şi foarte bine îmbrăcat, se gândi că nu s-a abătut de flori de cuc pe acolo, ci că de bună samă va fi îmblând la fetele vădanei. (S. FLOREA MARIAN)

Lapte de cuc = Ceva imposibil:

Muierea pofteşte şi la urdă şi la lapte de cuc. (IULIU A. ZANNE)

N-ai mai auzi cucu! (Pop.; în blesteme) = De-ai muri până-n primăvară:

N-ai mai auzi cucu…Să-ţi sară ochii şi să-ţi rămâie scăfârlia […]. (http://academiaderoua.drpro.ro/)

CUC[2]

A bate (sau **a face cu**) **mingea cuc** (La jocuri de copii) = A azvârli pietre sau o minge drept în sus:

Copilul bătuse mingea cuc.

A prinde mingea din cuc (La jocuri de copii)= A prinde mingea din zbor:

Mingea trebuie prinsă înainte de a lovi pământul (aşa numitul „cuc"). Dacă mingea loveşte pământul şi apoi e prinsă se consideră „curea", iar trei „curele" sunt echivalente cu un „cuc". (https://www.emaramures.ro/)

A sări cuc = A sări în sus:

Când auzea că Huţu are să înveţe latineşte... îi venea să sară cuc de bucurie. (IOAN SLAVICI)

Feciorul de împărat sări cuc de mânie când îi veni vestea că acum nu e bine, că iaca cum şi ce, şi cum că oştile vrăjmaşilor sunt pe cale să vină, să intre şi să fie precum de mult n-a mai fost... (*IDEM*)

CUCOANĂ

A sări în coada cucoanei = A se obrăznici:

– Ai început să cam sari în coada cucoanei şi să vorbeşti necuviincios.

CUCULETE

A se face cuculete (Reg.) = A se îmbăta:

Au chefuit toată noaptea până s-au făcut cuculete.

CUCURIGU

A cânta cucurigu în casă (Pfm.; d. soţie) = A-şi impune voinţa ei în căsnicie:

Cică, pe când trăia împărăteasa, ea cânta cucurigu-n casă. (POP.)

A intra la cucurigu (Arg.) = A fi arestat:

După câte făcuse, el a intrat la cucurigu pentru o vreme.

A sta la cucurigu (Pfm.) = **a)** (D. o sală de teatru) A sta în ultimul rând:

El n-a găsit bilete decât la cucurigu.

b) (D. o clădire) A locui la ultimul nivel:

Tot dă-i şi dă-i, şi citeşte, şi scrie, el ştie ce făcea la el, acolo, la cucurigu, că le mai dase o cameră mare şi-una mică jos (GABRIELA ADAMEŞTEANU)

Cei doi îşi cumpăraseră un apartament la cucurigu.

CUCUTĂ

A fi ca o cucută (Pfm.) = A fi foarte slab:

Bătrânul abia se mişca prin curte, de parcă era o cucută.

A mâncat cucută (Pfm.) = A înnebunit:

Şi de-aş fi fost măcar cine ştie ce mare filozof grecesc! Aş fi mâncat, fără multă vorbă, cucută sau ceapa ciorii şi, scurt, aş fi păşit fie ad inferos, fie la nemurire. (CALISTRAT HOGAŞ)

Doar n-am băut cucută (ca să...) (Fam.) = Doar n-am înnebunit (ca să...):

Singur Crin, cu zâmbetul lui amar de parcă a băut cucută, ne asigură că totul este în ordine, că el nu mai are ce pierde. Spune adevărul ! Ce a fost de câştigat pentru el, s-a câştigat. (http://www.ziaruldevrancea.ro/)

CUGET

A-l mustra cugetul sau **a avea mustrări de cuget** = A fi chinuit de remuşcări:

Soldaţii îl priveau lung şi unul rosti: Pe domnul colonel îl mustră cugetul. (EUSEBIU CAMILAR)

Acum i s-au deşteptat şi mai tare cugetul şi o mustra cumplit. (I. G. SBIERA)

Mă mustră cugetul de atâtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua. (AL. ODOBESCU)

A sta pe cugete = A sta pe gânduri, a sta în cumpănă:

Domnitoriul, ascultând confidențele mătuşei sale, care până la un grad îl înduioşau, rămase mult timp pe cuget e[…] (G. SION)

În aceste împrejurări, el a tot amânat plecarea şi stătea pe cugete.

A-şi pune în cuget = A intenționa:

Şi-a pus în cuget să plece de acasă şi a plecat spre sfârşitul iernii.

Îmi bate cugetul (Îvr.) = Mă preocupă gândul:

Zău, cugetul îmi bate / Din străin să-mi fac un frate. (VASILE ALECSANDRI)

CUI

A avea cuie la inimă (Pfm.) = A avea crampe la stomac:

Nu ştiu ce au mâncat, dar peste jumătate de oră parcă aveau cuie la inimă.

A avea nădejde în cineva ca într-un cui de tei (Pfm.) = A nu avea încredere:

Am nădejde în tine ca într-un cui de tei, fiindcă s-a mai întâmplat să mă dezamăgeşti.

A bate un cui (Gmț) =A fuma o țigară:

A mai bătut un cui, deşi fumase aproape două pachete toată ziua.

A face (sau **a tăia**) **cuie**(**de bleah**) (Fam.) = A simți frigul, a dârdâi de frig:

O sa vă pun să faceți nițele cuie, clănțănindu-vă dinții. (P. ISPIRESCU)

A fi (**a se şti**) **cu** (sau **a avea, a-i sta, a-i intra**) **un cui la** (sau **în**) **inimă** (sau **în coastă**) (Pfm.) = A avea o teamă mare:

[…] *împăratului* [îi] *intrase în inimă ca un cui acest arz.* (POP.)

A-i băga cuiva un cui în cap = A face pe cineva să se gândească insistent la ceva:

Bref, mi-a băgat un cui în cap. Cum sunt eu cu obsesia bolii şi a morții, m-am şi văzut cardiacă şi am impresia că-mi bate inima cam în viteză. (JENI ACTERIAN)

A se face ladă de cuie (Arg.) =A-i fi foarte frig:

Dacă mai stăm mult afară, ne facem ladă de cuie.

A sta (sau **a fi ca**) **pe cuie** (Pfm.) = A fi nerăbdător:

Faptul că nu mai răspundea la telefon de mai bine de două ore, o făcea să stea ca pe cuie.

A-şi bate un cui în cap (Pfm.) = A adopta o atitudine care aduce necazuri:

Bate-ți un cui în cap, toarnă-ți leşie-n pîslar şi ieşi în frig, poate faci o cangrenă […] (MIRCEA DANELIUC)

Toate ne mergeau anapoda, de parcă ne-am fi bătut un cui în cap.

A-şi bate (**singur**) **cuie în talpă** (sau **în cap, în tălpi**) = A-şi face (singur) greutăți; a-şi complica existența:

Aşa-ți trebuie dacă-ți bați singur cuie în talpă. (CEZAR PETRESCU)

A-şi pune pofta-n cui (Pfm.) = A renunța la un lucru mult dorit:

Socoți că te-oi face clironomul meu? Pune-ți pofta-n cui, dragă... Îi cânta tu mult ca cocoşii şi-i miorlăi ca mâțele, pân' ce-i vedea o para de la mine. (VASILE ALECSANDRI)

Cui cu (sau **pe**) **cui** (**se**) **scoate** = Exprimă părerea că o suferință nouă face să se uite cea dinainte:

Din păcate, un remediu similar, bazat tot pe principiul „cui pe cui se scoate", nu era aplicabil şi în cazul zilelor de pedeapsă în beci.(ION IOANID)

Cuiul lui Pepelea = Drept abuziv pe care şi-l ia cineva, legându-se de un pretext, pentru a stingheri pe altul:

Mai bine să ne căutăm de nevoie şi să mergem la cuibul cel nou din pădure; trebuie să stricăm culcuşul lui Beteagu, ca să nu mai fie pe

urmă vorbă precum că, vorba ceea, a rămas în casă cuiul lui Pepelea. (SP. POPESCU)

CUIB

A-şi face cuib (Pfm.) = A se stabili:

[…] *şi librărie, şi cafenea, şi sală de lectură, şi loc liniştit, şi un spațiu foarte prietenos, pentru că zidurile de cărămidă şi arcadele largi şi rotunde îți dau, de cum intri, o puternică impresie de siguranță şi dorința de a-ți face acolo un cuib pentru citit.* (http://lauracaltea.ro/)

A-şi face cuib în cuibul altuia(Pfm.) = A trăi cu soția altuia:

Mulțumescu-ți, Doamne, că nu mi-ai dat scârbavnica misiune de a-mi face cuib în cuibul altuia! (http://www.flux.md/)

CULCA

A culca la pământ = A doborî:

C-o lovitură îl voi culca la pământ. (P. ISPIRESCU)

Vine unul şi-ți istoriseşte, bunăoară, că… a culcat la pământ pe ursul care se răpezâse asupră-i. (AL. ODOBESCU)

A se culca pe urechea aia (sau **pe cea ureche, pe urechea aceea, pe-o ureche**) (Pfm.) = A fi nepăsător:

Cum văd eu, frate-meu se poate culca pe o ureche din partea voastră; la sfântul Aşteaptă s-a împlini dorința lui. (ION CREANGĂ)

– Dar să nu te culci pe o ureche, nea Ioniță! adăugă plutonierul. C-apoi şi dumneata dai de dracu cu mine, aşa să ştii! (LIVIU REBREANU)

A se culca (**odată**) **cu găinile** (Pfm.) = A se culca foarte devreme:

– De-abia s-au culcat găinile, şi voi ați început? Ia stați oleacă, blestemaților, să vă dau eu! (ION CREANGĂ)

Herdelea, fiindcă se culca totdeauna odată cu găinile, se scula veşnic cu noaptea-n cap, ieşea în ogradă şi schimba noutăți cu toți trecătorii. (LIVIU REBREANU)

A se culca pe lauri (Pfm.) = A se odihni după o victorie, bucurându-se în chip imprudent de roadele ei:

Eroul nostru s-a culcat pe lauri prea devreme…

Culcă-te (sau **poți să te culci**) **pe o** (sau **pe acea**) **ureche** (Pfm.) = E în zadar să mai speri:

Tot eu am să-ți fiu clironom [moştenitor, urmaş]. *Culcă-te pe acea ureche!* (VASILE ALECSANDRI)

– Culcă-te pe-o ureche! S-a cam terminat cu binele…

Mergi de te culcă! (Fam.) = Lasă-mă în pace!:

Moşule, mergi de te culcă, nu vezi că s-a-ntunecat ? (MIHAI EMINESCU)

CULEGE

A culege(sau **a aduna**) (pe cineva) **de pe drumuri** (Pfm.) = A ajuta pe cineva aflat în mizerie, oferindu-i mijloace de trai şi adăpost:

Noroc că mai trăiau bătrânii şi şi-au adunat de pe drumuri fata şi nepotul. (PAVEL DAN)

După ce că el l-a cules de pe drumuri, acum omul făcea nazuri şi parcă uitase.

A se culege (sau **a se strânge**) **pe acasă** (Pfm.; nob.; d. oameni) = A se întoarce acasă:

– Oare ce-i cu tine, Petrică, dragul mamei, de nu mai ai stare şinu te strângi şi tu pe acasă ca oamenii? se tângui Smaranda. (LIVIU REBREANU)

A-şi culege măselele de pe jos (Pfm.) = A fi bătut bine:

[…] *primeşte cât face într-adevăr ruptura ta de antereu şi nu te obrăznici mai mult, căci te voi cârpi, sărmane, de-ți vei culege singur măselele de pe jos.* (NICOLAE GANE)

Alege până culege (Pfm.) = Exprimă faptul că, dacă eşti prea pretențios, s-ar putea să rămâi cu partea cea mai proastă:

Eu gândesc că tot om alege, om alege, pân-om culege. (ION CREANGĂ)

CULME

A ajunge la culme = A întrece orice măsură:

Şi de aici supărarea părintelui Oşlobanu ajunsese la culme; să nu vadă sământă de călugăr pe la biserica lui, că-i potopeşte! (ION CREANGĂ)

A fi în culmea fericirii (Pfm.) = A fi foarte fericit:

Acest june atât de entuziasmat era Mitică Râmătorian, faimosul slujnicar, carele se afla în culmea fericirei, căci dobândise totul de la amanta sa. (NICOLAE FILIMON)

Asta-i culmea(sau **culmea culmilor**)**!** (Pfm.) = Exprimă indignarea:

Asta chiar că-i culmea! M-am găsit pe cine să întreb! N-ai zis că-i bine c-am lăsat-o baltă? Iar vrei să scriu!? (LIVIUS CIOCÂRLIE)

CULOARE

A avea culoare (Pfm.) = A arăta bine la faţă:

Fata avea culoare şi era sprintenă.

A-şi pierde culoarea (sau **culorile**) (Pfm.; d. faţă) = A deveni palid:

La ieşirea din cabinetul medicului, ea îşi pierduse culoarea şi avea ameţeli.

CULTIVA

A(-şi) cultiva spiritul = A (se) forma spiritual prin studiu:

Trăind la ţară ne vom deda la o vieaţa dulce pastorală; vom avea cărţi cari să ne distragă, ne vom cultiva spiritul. (D. BOLINTINEANU)

Toată viaţa, ea a încercat să-şi cultive spiritul prin lecturi atente şi sistematice.

CUM

A nu avea (sau **a nu şti) cum** = A nu avea modalitatea, posibilitatea, mijloacele de a... :

Pentru atâta încredere, nu am cum să-ţi mulţumesc. (AL. ODOBESCU)

Dulce ţi-i guriţa, lele, / Mai dulce n-are cum fi, / Că-i ca strugurul din vii. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Cum de... = Cum se face că..., cum se poate, cum e posibil că...:

Plesni de necaz cum de să fie el ocărit. (P. ISPIRESCU)

Bunele bătrâne nu se puteau dumiri cum de sunt atât de învăţaţi drăguţii lor. (C. NEGRUZZI)

Trandafir ş-un fir subţire, / Rău m-ai scos, dragă, din fire; / Trandafir ş-un fir mai gros, / Mult mă mir cum de m-ai scos. (JARNÍK-BÎRSEANU)

(Cu o nuanţă de regret) *Cum de să se prăpădească o aşa bunătate de june?* (P. ISPIRESCU)

Cum nu este (sau **nu se mai află**) = Se spune despre cineva; sau ceva care posedă în cel mai înalt grad anumite calităţi:

Avea omul acela o fată, dar aşa fată frumoasă, cum nu era in toată lumea ca ea. (I. POP-RETEGANUL)

Broasca se dete de trei ori peste cap şi se făcu o zână gingaşă, şi plăpândă, şi frumoasă cum nu se mai afla sub soare. (P. ISPIRESCU)

Cum şi în ce chip sau **cum şi ce fel** = În ce fel:

Nu ştiu însă cum şi ce fel ne aduse vorba a pomeni despre grauri. (AL. ODOBESCU)

Da) **cum** (**să** sau **de**) **nu! = a)** Desigur! fireşte! mai încape vorbă ? se poate altfel ? vezi bine !:

– Tu, ciocârlane, nu cumva ştii unde se află Mănăstirea de Tămiie?

– Da cum să nu ştiu, stăpână? (ION CREANGĂ)

Mândrulică, ochii tăi / Bine seamănă cu-ai mei! / – Da cum, foc, n-or sămăna, / Că-s făcuţi pe seama ta. (JARNÍK- BÎRSEANU)

b) Vorbă să fie ! da de unde ?!:

Acum cred că... mi-i da drumul să intru la dumnezeu, că tare mare treabă mai am. – Da, cum nu; ia mai pune-ţi pofta la o parte, că doar nu piere lumea. (ION CREANGĂ)

CUMETRIE

A strica cumetria (Mol.)= A rupe prietenia cu cineva:

– Ia, vezi, să nu stricăm cumătria!

CUMPĂNĂ

A arunca (ceva) **în cumpănă** = A aduce ceva ca argument decisiv în rezolvarea unei probleme:

Fiecare se crezu obligat să arunce în cumpănă câte-o vorbă. (LIVIU REBREANU)

A fi în cumpănă de viață (sau **de moarte,** rar, **de pieire**) (Înv.) = A fi în pericol de moarte:

Mi s-a arătat în stele cumpănă de moarte pentru viața ta. (MIHAIL SADOVEANU)

A fi (sau **a sta) în cumpănă** (rar **în cumpene)** = A şovăi în luarea unei hotărîri, a fi nedecis, a se afla în dilemă:

Stătu puțin în cumpănă, plimbându-şi ochii asupra mobilelor orăşeneşti din juru-i, dar fără să le vadă. (MIHAIL SADOVEANU)

Se pune ea pe gânduri şi stă în cumpene cum să dreagă şi ce să-i facă. (ION CREANGĂ)

Adesea mi s-a cerut s-o scriu, şi am stat în cumpănă dacă s-o fac, din multe pricini. (REGINA MARIA A ROMÂNIEI)

A pune (pe cineva) **în cumpănă** (Înv.) = A pune (pe cineva) în încurcătură; a-l face să şovăie (înainte de a lua o hotărâre):

Să gândeşti pentru cel ce nu gândeşte, să pui în cumpănă dările comunale, să le deschizi oamenilor ochii ca să nu puie dări peste dări […] (MIHAI EMINESCU)

Cererea lor puse în mare cumpănă şi amețeală pe Bathori. (NICOLAE BĂLCESCU)

A trage (greu) în cumpănă = A avea importanță (mare):

Arăpoaica le spuse că petecul îl dă celuia ce îi va da atâți galbeni cari să tragă la cumpănă cât şi mătăsăria. (P. ISPIRESCU)

A trage o cumpănă (Mol.) = A trece printr-o încercare grea:

Pe-atunci am tras eu o cumpănă de-am rămas însemnat pân' ce-oi intra în mormânt. (MIHAIL SADOVEANU)

A ține în cumpănă = A echilibra:

Nimic nu garantează mai bine propriele drepturi ale fiecăruia ca respectul ce trebuie să avem noi înşine pentru drepturile care le țin în cumpănă. (ION GHICA)

Cumpăna apelor sau **cumpănă de ape** = Linie sau punct înalt de teren de unde apele îşi trag izvorul şi de unde se separă, pornind la vale pe unul din cele două versante:

(Fig.) *Zorii mijesc şi stăm la cumpăna apelor. / Ape se-afundă-n trecut, ape curg în viitor.* (MARIA BANUŞ)

Cumpăna nopții = Miezul nopții:

Târziu, în cumpăna nopții, aude o voce pe şoptite. (POP.)

CUMPĂNI

A cumpăni (ceva) **în mână** (Înv.) = A încerca cu mâna greutatea unui obiect:

O cumpănii o clipă în mână. O potrivii şi dădui cu ea de pământ. Bubui. Când eram copil mă jucam deseori în felul acesta, cu căciula mea, dacă aveam căciulă, dacă nu, cu căciulile altora. (ZAHARIA STANCU)

A cumpăni din ochi (Înv.) = A examina spre a stabili valoarea:

Spetezele trebuie să fie bine cumpănite din ochi şi din cuțit, ca să nu fie una mai grea decît alta; (P. ISPIRESCU)

După ce sfîrşiră, Midas împărat se gândi nițel, pironi ochii in pământ ca şi cum ar pune in cumpănă măiestriile amânduror zeilor la cântare. (*IDEM*)

A i se cumpăni cuiva viața (Înv.) = A-i fi viața în primejdie:

Niciodată pân-atunci împărăția otomană nu se aflase în aşa cumpănă de pieire. (NICOLAE BĂLCESCU)

A-şi cumpăni vorbele = A se gândi, a chibzui înainte de a spune ceva:

Țeranii ca şi boierii. Liniştită şi solemnă este ținuta tuturora, cumpănită vorba lor, ceva

din spiritul bătrânilor romani plutește asupra adunării. (NICOLAE IORGA)

El ascultă și pe unul și pe altul. Și punând vorbele ambilor în cumpăna dreptății, văzu în care parte bate. (P. ISPIRESCU)

CUMPĂRA

A cumpăra venitul moșiei (Iuz.) = A arenda:

[…] *serdarul Panaioti Cazimir se asociază cu bucovineanul Teodor Mustață pentru a cumpăra venitul a a 35 (treizeci și cinci) de moșii din Moldova.* (CONSTANTIN C. GIURESCU)

Venitul moșiilor din primul an după decesul meu se va păstra ca fond de rezervă. (ILEANA POPOVICI)

Cum am cumpărat-o, așa o vând (Pfm.) = Repet așa cum am auzit:

Ți-am povestit întocmai: cum am cumpărat-o, așa o vând.

CUMPĂT

A sta în cumpăt (Pop.) = A chibzui:

A stat mult în cumpăt, dar a plecat până la urmă.

A-și căpăta cumpătul (Pfm.) = A-și recăpăta calmul:

Peste câteva ore și-a căpătat cumpătul și acum zâmbea pe sub mustață.

A(-și) pierde (sau **a prăpădi**) **cumpătul** (Pfm.) = A-și pierde calmul:

Mireasa acuma găsindu-și norocul, / De părere bună nu o-ncăpea locul. / „Își pierduse cumpătul, / Ca găina umbletul.” (ANTON PANN)

Negustorul, rubicond și stacojiu de ani și de „comestibile”, își pierdu cumpătul, începu să joace pe cele două picioare groase în dosul tejghelei ca un curcan apoplectic […] (G. IBRĂILEANU)

A-și ține cumpătul (Pfm.) = A-și păstra calmul:–

Stai, domnule, nu-ți perde răbdarea, stăpânește-ți nervii, nu te zăpăci, păstrează-ți bunul cumpăt […] (IOAN SLAVICI)

El a încercat să-și țină cumpătul, deși i-a fost greu.

Pe sub cumpăt (Înv.) = Pe ascuns, pe furiș, cu vicleșug:

S-ar fi zărit intr-acea noapte oameni d-ai lui Stoica... strecurându-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie comisul. (AL. ODOBESCU)

CUMVA

(Să) nu (care) cumva să... = Sub nici un motiv să nu...:

Să nu cumva să deschideți, până ce nu-ți auzi glasul meu. (ION CREANGĂ)

Dar nu cumva să faci de altfel, că nici în borta șoarecului nu ești scăpat de mine. (*IDEM*)

(Oare) nu (care) cumva...? = Oare (din întâmplare) nu...?:

Nu care cumva ai socotit că răpindu-mi tinerețile... să le închizi, ca într-o ocnă? (BARBU DELAVRANCEA)

Oare nu cumva nenea Martin a dat raita pe la d-ta pe-acasă? (ION CREANGĂ)

Nu cumva aș putea să-l angajez în trupa mea? (VASILE ALECSANDRI)

CUNOAȘTE

A cunoaște ceva ca-n palmă (Pfm.) = A cunoaște foarte bine:

După atâția ani petrecuți în Iași, tânărul cunoștea orașul ca-n palmă.

A cunoaște ceva (de pe urma unei împrejurări) = A se alege cu un profit:

Nu-s deprins a îmbla cu croșna în spate, din stăpân în stăpân, și vreau să cunosc ceva, când voi ieși de la dumneata. (ION CREANGĂ)

A cunoaște lumea = A avea experiența vieții:

Puteai să-i ceri un sfat oricând, căci bătrânul trecuse prin multe și cunoștea lumea.

A cunoaște toate chichițele = **a)** A cunoaște în detaliu un meșteșug:

Și pe când madama era foarte fericită că poate să citească în toată tihna, Gogu era fericit să se joace cu un adevărat băiat, și-a ajuns să

cunoască o mulțime de unghiuri și de chichițe din curtea și din grădina lor. (IOAN SLAVICI)

b) A cunoaște toate detaliile și dedesubturile unei afaceri:

Eu însă crez că domnu vătaf de curte trebuie să fi căzut în vreo nenorocire, căci prea cunoaște chichițele pe de rost. (I. M. BUJOREANU)

A face cunoscut cuiva (ceva) = A aduce la cunoștința cuiva, a da de știre, a avertiza, a preveni:

Măria-sa regele Poloniei, mare ducă de Lituania... vă face cunoscut ca să vă închinați. (C. NEGRUZZI)

La acest sfat toți fură de părere și îndemnară pe Mihai ca să țină domnia acestei țări... Spre a face cunoscută împăratului această hotărâre a țării, Mihai îi trimise îndată doi soli. (NICOLAE BĂLCESCU)

A nu cunoaște moarte = a) A fi nemuritor:

Noi nu avem nici timp, nici loc / Și nu cunoaștem moarte. (MIHAI EMINESCU)

b) (D. obiecte) A fi trainic, durabil:

O astfel de construcție nu cunoaște moarte, a spus inginerul.

A (**nu-**)**și cunoaște lungul** (sau **vârful**) **nasului** = A (nu-)și da seama de ce i se cuvine; a fi obraznic:

Ba acuma v-a mai intrat în cap să cereți și pământurile boierilor pe prețuri de batjocură, ori chiar de pomană. Ați ajuns să nu vă mai cunoașteți lungul nasului... (LIVIU REBREANU)

Vru... să-i arate că nu-și cunoaște lungul nasului. (P. ISPIRESCU)

Pe unde trece, se cunoaște = Rezultatele activității sunt evident:

Toată lumea îl aprecia, căci pe unde trecea el, se cunoștea.

CUNOȘTINȚĂ

A aduce (pe cineva) **la buna** (sau **dreapta**) **cunoștință** (Înv.) = A ajuta pe cineva să înțeleagă:

[…] *secretarul lui* [Corneliu Coposu], *care îi va aduce la cunoștință un caz de o gravitate excepțională și îi va solicita o intervenție de extremă urgență.* (CRISTIAN FULGER)

A aduce la cunoștința cuiva = A informa pe cineva despre ceva, a face cunoscut:

M-o trimis... să aduc la cunoștința măriei-voastre, că el, cică, poate să vă facă podul. (ION CREANGĂ)

A avea (sau **a lua**) **cunoștință de ceva** = A ști, a cunoaște, a fi informat:

Ajungând la curtea împăratului vecin, luă cunoștință... de împrejmuirea curții. (P. ISPIRESCU)

Pasămite aveau zmeii cunoștință de vitejia lui. (*IDEM*)

A da (sau **a supune**) **în cunoștința cuiva** = A înștiința:

Având aici vreme de ajuns, mă îndeletnicesc mai mult cu cetera și cu cântări. Am dat în cunoștință cu mulți de ai noștri, iar mai vârtos cu Mârza. (I. BUDAI-DELEANU)

Dă în cunoștință purtările vremii și schimbările norocirii. (ANTON PANN)

A face cunoștință cu cineva = A stabili o relație socială cu cineva:

Acolo am făcut cunoștință cu o mulțime de contese și de prințese. (VASILE ALECSANDRI)

Niță a ajuns în Capitală și s-a pus să-și caute de lucru. A făcut cunoștință ba cu unul, ba cu altul, recomandându-și talentul și căpătând din toate părțile complimente și dovezi de admirațiune. (I. L. CARAGIALE)

A face cuiva cunoștință cu cineva (Fam.) = A prezenta pe cineva cuiva:

Am să-ți fac cunoștință și cu doi prieteni ai mei. (ION PAS)

A lua (**la**) **cunoștință** (de ceva) = A fi înștiințat:

În solitar, un bun jurnalist va ține mereu cont de pragul de așteptare al consumatorului de presă, care dorește să fie informat prompt, corect și obiectiv, să câștige timp și bani, să fie scutit, pe cât posibil, de eforturi suplimentare,

să ia cunoştinţă de evenimentele care îl privesc […] (DORIN ŞTEF)

A (**nu**) **avea** (**mare** sau **desăvârşită**) **cunoştinţă de ceva** (Înv.) = A (nu) şti (sau a nu) fi bine informat despre ceva:

Originalitatea nu se afirmă întreagă decât prin opunere faţă cu o tradiţie, şi această opunere trebuie să se facă în cât mai deplină cunoştinţă de cauză. (PAUL ZARIFOPOL)

A-şi pierde cunoştinţa = A leşina:

Rana acestuia era uşoară, gloanţele trecând numai prin carne sub ţâţa stângă şi el nu-şi pierduse deloc cunoştinţa; (RADU ROSETTI)

A-şi veni în cunoştinţi = A-şi veni în fire după o rătăcire a minţii, a recăpăta judecata normală:

Să o lăsăm singură... poate că şi-a veni în cunoştinţi. (VASILE ALECSANDRI)

A-şi veni în (sau **la**) **cunoştinţă =** A-şi da seama:

Mai mare strălucire şi gingăşie ca aceasta nu se mai văzuse sub soare şi pe la dânşii până atunci. Începură a-şi da coate, a-şi veni în cunoştinţă şi a se căi de râsul ce făcuseră de fratele lor. (P. ISPIRESCU)

În (**ne**)**cunoştinţă de cauză** = (Ne)cunoscând bine un lucru, o situaţie:

Vorbea, în perfectă cunoştinţă de cauză şi cu egală competenţă, despre greva sindicalistă din Franţa; (I. L. CARAGIALE)

Nu credeam că el a acţionat în necunoştinţă de cauză.

CUNUNAT, -Ă

A nu fi cununat cu cineva (sau **cu nimeni**) (Pfm.) = A nu avea nicio obligaţie morală faţă de cineva:

Mugur, evitând discuţiile tăioase. Aducând argumente din altă bilă de noţiuni („doar nu-s cununat cu tine ca să ţipi la mine"), oprind orice tentativă prin cuvântul „crin" […] (EMIL BRUMARU)

CUNUNĂ

A avea (sau **a fi cu**) **dinţii cunună** (Pop.) = A avea toţi dinţii:

Baba a primit-o zâmbind şi arătându-şi nişte dinţi cunună, lungi şi ascuţiţi ca de câine […]. (http://www.e-calauza.ro/)

A sta cunună împrejurul cuiva (sau **a ceva**) = A sta în jurul cuiva formând un cerc închis:

Când se punea la masă, copiii stau împrejuru-i cunună deplină. (P. ISPIRESCU)

CUNUNIE

A-i săruta cuiva cununiile (Pop.) = A lua parte la cununia cuiva:

În capul alaiului are să meargă muzici şi oaste multă; dupe aceea ţarul în mijlocul ştabului, şi dupe ei alte muzici şi oaste; iar mai înainte de toţi şi dupe toţi şi printre toţi, să vă vârâţi dumneavoastră cu copilele şi cu copiii, să vă trăiască, să le sărutaţi cununiile! (I. L. CARAGIALE)

A lua (pe cineva) **cu cununie** = A se căsători cu cineva (religios):

O avea [pe nepoată] *de la o soră a ei, care nu avusese bărbat cu cununie.* (ION PAS)

A(**-şi**) **pune cununie pe cap** (sau **pe frunte**) = A (se) cununa:

Şi-l logodiră cu o fetişcană de-aci din sat şi puseră terminul cununiei şi veni şi acel termin, popa le cântă Isaia dănţuieşte şi-i purtă pe la icoane cu cununiile pe cap, iară după cununie plecară spre casa mirelui să se ospăteze […] (I. POP-RETEGANUL)

Cei doi şi-au pus cununia pe cap la biserica din satul natal.

CUPTOR

A aduce (**părinţilor**) **noră pe cuptor** (Pop.) = A se însura:

Într-o bună dimineaţă, feciorul mamei îi şi aduce o noră pe cuptior. (ION CREANGĂ)

– S-a-nsura, zise moşu Dumitru, oarecum cu deznădejde. Vei vedea tu cum s-a-nsura el. Ţi-a aduce vro fată pe cuptor, şi atunci poftim de-o primeşte. (A. MATEEVICI)

A-i cădea (sau **a-i pica**) **pe cuptor** (Reg.) = Se spune despre o fată care a avut relații cu un băiat şi-l sileşte să o ia în căsătorie:

Tatăl îi spunea adesea băiatului ca nu cumva să-i pice fata pe cuptor.

A sta (sau **a zăcea**) **pe cuptor** (sau **a se muta de pe vatră pe cuptor**) = A trândăvi:

Aşa, numai să se mute de pe vatră pe cuptor, ştie şi hleabul [hârb] *de baba mea, de-acasă.* (ION CREANGĂ)

Sta toată ziua pe cuptor şi nu făcea nimic, iar nevasta era harnică foc.

A trăi pe cuptor (Pop.) = A fi leneş:

O viață a avut şi pe-aceea a trăit-o pe cuptor...

CUR

A gândi cu curul = A judeca prost:

Curologia pură încearcă să desluşească înțelesurile adânci ale expresiei „gândeşti cu curul", care indică indubitabil curul ca centru cognitiv. (COSTIN OPROIU, DAN STANCA)

A râde lumea de cineva şi cu curul = A ajunge batjocura lumii:

Şi de atunci ca mai ba să se arate ceilalți flăcăi fuduli față de Ionică şi să-l mai ție de prost ca până atunci. Iar lui Vasile i s-a dus buhul în toate părțile, de-l râdeau toți şi cu curul. (ION CREANGĂ)

A se băga (sau **vârî**) **cu rufa** (sau **cămaşa**) **în curul săracului** (sau **ca musca în curul calului** ori **ca musca-n coada calului**) = **a)** A se băga nepoftit în vorbă:

– *Nu te-am întrebat pe tine! se răsti popa, mânios. Ce mi te vâri în vorbă, ca musca-n coada calului?* (G. TOPÂRCEANU)

b) A se duce undeva neinvitat.

A se da de-a curu-n cap = A se da de-a berbeleacul:

– Na-ți, zice, bucățica asta de fier, dă-te de trei ori de-a curu-n cap pe dânsa şi te-i face o muscă – pe urmă te-i pricepe cum s-o iei. (MIHAI EMINESCU)

A se da în cur şi-n cap = **a)** A se da de-a berbeleacul. **b)** A face totul:

[…] *n-o să mai găsiți la banii ăştia să vă dați şi-n cur şi-n cap.* (RADU ALDULESCU)

A se scula (sau **a sta**) **cu curu-n sus** = A fi prost dispus:

Ai stat toată ziua cu curu-n susşi-acu' te găsi duşul? (MUGUR BURCESCU)

A-şi pune palma în cur = A fi nepăsător:

Ştiți doar să vă puneți palma în cur şi să umblați în dorul lelii prin lume. (CĂTĂLIN MIHULEAC)

Gura bate curul (sau **fundul**)= Vorba nesocotită se pedepseşte:

Dragul meu, orice-ai spune, *gura bate curul. „Doamne, prea multă patimă ! Oare nu cumva sunt nedrept?"* (ARISTIDE BUTUNOIU)

Gura bate fundul, doamnă Limpi, eu sunt singur de vină: i-am spus odată tovarăşului cârcserdar [căpitan de jandarmerie (turcă); comandantul unei potere] *de la paşapoarte* (ION D. SÎRBU)

Mă doare în cur (**de cineva** sau **de ceva**) = Puțin îmi pasă (de tine)!:

De pildă pe Vasile, agent cognitiv generic, îl doare-n cur de tot felul de tematici. (COSTIN OPROIU, DAN STANCA)

CURA

A cura ouă (**roşii**) **cuiva** = A acorda cuiva atenție (de teamă sau din respect):

Când te crede mic, nu-ți prea cură ouă roşii. (GLIGORE JIPESCU)

CURAJ

A avea curajul să facă ceva = A fi capabil să facă ceva pentru a impresiona sau a sfida pe cineva:

Hei! de-aş avea curaj... ce i-aş mai spune prin întuneric! (VASILE ALECSANDRI)

A avea curajul opiniilor sale = A-şi susţine punctul de vedere, în ciuda opoziţiei pe care o suscită:

Justin Pârvu avea curajul opiniilor sale, într-un timp dificil, caracterizat mai ales printr-o descurajantă răsturnare a valorilor. (CRISTIAN SANDACHE)

Consilier şi vicepreşedinte în deceniul care a urmat, Dincă Schileru s-a remarcat prin vehemenţa şi curajul opiniilor sale care au culminat cu un atentat la adresa vieţii sale, din fericire nereuşit, în 1880. (http://www.verticalonline.ro/)

A-şi face curaj = A se îmbărbăta, a-şi lua inima în dinţi:

Sacul era greu de tot; decât fata îşi făcu curaj, se optini cât putu şi...se duse cu el la gârlă. (POP.)

CURAT, -Ă

A nu fi (**lucru**) **curat** (Fam.) = A fi ceva (anormal) la mijloc:

Păsările îi cunoşteau, ele ştiau că nu-i lucru curat. (I. POP-RETEGANUL)

El pricepuse că beţia aia d-atuncea nu fusese lucru curat. (P. ISPIRESCU)

Bine că am scăpat de belea; că nici lucru curat n-a fost aici. (ION CREANGĂ)

A scăpa cu obrazul curat = A ieşi nepătat dintr-o situaţie dubioasă:

Aveam mulţi sorţi de a scăpa cu obraz curat din încercarea duelului. (NICOLAE GANE)

Curată socoteală (Fam.) = Lucru clar, indiscutabil:

De-i lovi bărbatul cu lopăţica... Se duce de-a tumba peste nouă mări şi nouă ţări... curată socoteală. (VASILE ALECSANDRI)

Vorbă curată = Vorbă spusă fără înconjur, pe şleau, categoric:

Vorbă curată! niciun al doilea Nimrod, vânătorul biblic, niciun al doilea sfânt Hubert, vânătorul minunat al creştinilor, eu unul n-am să mă fac. (AL. ODOBESCU)

CURBĂ

A lua curba (D. vehicule) = A vira:

Şoferul nu a luat curba bine şi a intrat în şanţ.

CURCAN

A se umfla în pene ca un curcan = A-şi da aere:

Fiul împăratului era mândru nevoie mare! fiindcă zâna numai cu dânsul jucă cât ţinu hora. Şi unde se rotea pe lângă dânsa şi se îngâmfa ca un curcan. (P. ISPIRESCU)

Sufletul lui Titu începuse să se mai înviorеze când deodată văzu că învăţătorul galben se umflă şi se roteşte ca un curcan, făcând semn mânios unui grup de copii ce stăteau deoparte. (LIVIU REBREANU)

CURCĂ

A fi (sau **a sta, a umbla**) **ca o curcă plouată** (sau **beată**) (Pfm.) = A fi (sau a sta, a umbla) abătut, dezorientat, zăpăcit:

Se lasă duse sub un brad / Unde se-mpiedică, mai toate, / Şi leşinate-n braţe-ţi cad, / Ca nişte biete curci plouate... (I. MINULESCU)

Te-aş pupa, mă – a râs soţul, cu gura plină – că tare mi-e drag când te văd aşa, ca o curcă plouată, da' eşti plin de funingine ca puiul dracului!(G. M. ZAMFIRESCU)

Matei se plimba ca o curcă beată prin casă; cred ca e rupt de oboseală. (http://www.utilecopii.ro/)

A face sporul curcilor = A nu avea niciun spor:

De când lucrează împreună, ei fac sporul curcilor.

Nici curcă, nici curcan (Pfm.) = Se spune despre cel care n-are o situaţie precisă:

Omul umbla de colo-colo: nici curcă, nici curcan.

Râd şi curcile (Pfm.) = E din cale-afară de caraghios:

– Aş! întâmpină el. Căsnicie fericită cu tine nu se poate. Ar râde şi curcile de mine dac-aş spune că sunt cununat cu tine. (IOAN SLAVICI)

Mulți dintre colegii mei din PMP au început încă din seara alegerilor să spună că e o mare victorie, că este singurul partid de dreapta care a progresat și alte baliverne de astea de care râd și curcile, este de un comic nemaipomenit! (http://www.cotidianul.ro/)

CUREA

A (nu)-l ține pe cineva cureaua (sau **curelele**) = **a)** A (nu) avea curajul de a face ceva; a nu fi capabil de o acțiune:

Mai poftească de-acum și alți leneși în satul acela, dacă le dă mâna și-i ține cureaua. (ION CREANGĂ)

b) (Arg.) A-și pierde vigoarea:

Va fi fost ori nu așa, destul că Păcală s-a săturat ca un pașă turcesc, încât abia-l mai țineau curelele. (IOAN SLAVICI)

A scoate curele din pielea cuiva = A se purta rău cu cineva:

Fata avea o viață grea, căci el îi scotea mereu curele din piele.

CURENT

A fi (sau **a se pune**) **la curent** = A se informa cu privire la un lucru, la o activitate:

Isbășescu îl pusese în curent de ieri, dar credea că e bine să se facă a n-o cunoaște. Câțiva oameni de treabă se grăbiră să-i explice cum și ce s-a aflat. (LIVIU REBREANU)

Sper că sunteți la curent cu faptul că la Iași, în aceste zile, se pun bazele unui nou partid. (http://www.altphel.ro/)

A se lăsa dus de curent = A se lăsa influențat de părerile altora:

[…] *junele visător, așadar, se lasă dus de un curent lăuntric incomparabil mai puternic.* (AURA CHRISTI)

L-a sfătuit să nu se lase niciodată dus de curent și să fie el însuși.

CURGE

A curge gârlă (Pop.) = A veni din belșug:

Se silea bietul împărat, cu toți cei doisprezece fii ai săi, să facă pace, să fie între oameni bună învoire, să oprească relele ce-l bântuiau, dar geaba, pagubele curgeau gârlă. (P. ISPIRESCU)

A-i curge borșul (Arg.) = A avea o hemoragie, a sângera:

A, ai dat destul de bine... însă păcat că nu i-a dat borșul pe nas... Ba nu, ai dat bine, la copoi, ha, ha, ha, nu le curge borșul cu una cu două... (D. R. POPESCU)

A-i curge peticele (Pfm.) = A fi îmbrăcat în haine zdrențăroase:

Și cât se plefturesc ei unii pe alții, pe noi, copiii, rămași pe drumuri fără stăpâni, ne-au umplut păduchii și curg peticele pe noi. (http://www.timpul.md/)

Dacă nu curge, pică (Fam.) = Chiar dacă profitul nu este mare, tot te alegi cu ceva:

Nu-i vorbă, după buget e mică, așa e... decât tu nu ești băiat prost; o mai cârpești, de ici, de colo; dacă nu curge, pică... Las' că știm noi! (I. L. CARAGIALE)

Va curge multă apă pe gârlă (sau **pe Dunăre, pe vale**) (Fam.) = Va trece mult timp:

Trebuie să mai treacă multă apă pe Moldova, până ce-i învăța tu atâtea și-atâtea. (MIHAIL SADOVEANU)

CURMA

A curma pământul= A umbla (sau a se zbate) mult:

Toată viața el a fost în stare să curme pământul numai să le fie bine copiilor.

A fi curmat de foame (Pfm.) = A-i fi foarte foame:

Seara, când s-a întors acasă, băiatul era curmat de foame și începuse a striga de la poartă.

CURMEI

A încropi din tei curmei = A aduna puțin câte puțin:

Nu i-a fost uşor să încropească din tei curmei şi s-o scoată la capăt.

A lega curmei = A lega strâns:

Cumetre, mi se pare că sunt legat curmei / De fiecare cracă c-o funie de tei. (AL. MACEDONSKI)

A lega teie de curmeie = A căuta subterfugii:

Nunul cel mare nu prea vrea, şi tot leagă teie de curmeie, dar la urma urmei n-are încotro. (M. SEVASTOS)

CURMEZIŞ

A grăi curmeziş = A fi de altă părere decât ceilalți; a contrazice:

De fiecare dată, femeia grăia curmeziş, chiar dacă avea sau nu dreptate.

A se pune în curmeziş = **a)** A se pune în calea cuiva sau a ceva:

Din zi în zi George pricepea mai lămurit că Ion i se pune de-a curmezişul. De aceea se încăpățâna mai rău. (LIVIU REBREANU)

b) A nu fi de acord:

Acolo suntem între noi, Belciug lucrează, dumneata îi vei da o mână de ajutor la nevoie, iar tatăl dumitale n-are să ni se pună de-a curmezişul… Nu-i aşa?… (*IDEM*)

CURS

A da curs unei cereri (sau **urmare la ceva**) =**a)** A rezolva, a soluționa:

În această perioadă, puteți fi reținut în arest timp de maxim 1 an. Instanța hotărăşte dacă dă curs sau nu cererii de extrădare.
(https://e-justice.europa.eu/)

b) A pune în aplicare :

Moşneagul promite pe tot ce are mai sacru că nu va da urmare convenției comerciale (I. L. CARAGIALE)

CURSĂ

A abandona cursa = A se retrage; a renunța la o competiție:

Unul dintre candidații democrați pentru Casa Albă, Hillary Clinton, a respins solicitările unor lideri ai partidului de a abandona cursa electorală pentru nominalizarea formațiunii la alegerile prezidențiale, transmite BBC.
(http://www.hotnews.ro/)

Şi, cu cât durerea sufletească este mai mare, cu atât riscul de a abandona cursa este şi el mai mare… Un alergător pe care-l doare inima, fie trebuie sa încetinească, fie trebuie să se oprească şi să abandoneze.
(http://cercetatiscripturile.intercer.net/)

A cădea (sau **a se prinde, a da**) **în cursă** = A intra într-o mare încurcătură:

Se pare că zâzania ce caută „Românul" să arunce în rândurile opozițiunii şi-a produs efectul şi confrații noştri de la „Binele public" au căzut cei dintâi în cursă. (MIHAI EMINESCU)

Lăsându-se jos, ce făcu el, ce drese, că numai clapc! dete într-o cursă de-ale omului. (P. ISPIRESCU)

A întinde (sau **a pune**) **cuiva o cursă** = A ademeni pe cineva spre a-l pune în dificultate; a pune pe cineva la încercare:

Pentru a ne întinde o cursă, inovatorii recurg adesea la următorul sofism: "Poate Biserica să schimbe calendarul sau nu?"
(https://ortodoxianecenzurata.wordpress.com/)

CURTE

A face (cuiva) **curte** = **a)** A căuta să câştige favoarea, simpatia, dragostea unei femei; a curta pe cineva:

Era Tănase Scatiu, care făcea curte Tincuței prin talentul calului său, al cărui „umblet" era o adevărată minune. (DUILIU ZAMFIRESCU)

Mi-a făcut curte, berbantu, tot drumul şi, zău, între noi să rămâie... dacă nu mi-ar fi fost de ighemonicon, mai că... mai că... (VASILE ALECSANDRI)

b) (Pgn.) A linguşi (pe cineva), a-şi arăta admirația față de o femeie, pentru a-i câştiga simpatia:

Pe vremea aceea nu era lucru lesne de a fi galant și nu fiecine îndrăznea a face curte. (ION GHICA)

CUSCRIE

A fi în cuscrie cu cineva = A se încuscri:

S-a întâmplat adică, ca feciorul de împărat să aibă și o mamă vitregă, iară asta, o fată mare în păr, pe care a fost adus-o cu sine, având-o de la cel dintâi bărbat. Și apoi, vai și amar de acela ce cade în asemenea cuscrii! (IOAN SLAVICI)

A se lega cu cuscrie, (înv.) **a tocmi cuscrie, a lega cuscrie** (cu cineva) = A încuviința căsătoria dintre fiica (fiul) sa (său) și fiica (fiul) cuiva:

Un an întreg să nu se mai curme beția, și nepoții să povestească cum a fost când Mihu și-a dat fata din casă și a făcut legătură de cuscrie cu Cosma Florii Cazacului! (IOAN SLAVICI)

– Am venit să ne luăm de cuscri, dumneata ai fată de măritat, eu am băiat de însurat. (http://www.piticipenet.ro/)

CUSCRU

A se duce în cuscri (Trs.) = A se duce la nuntă:

Vecinii s-au dus în cuscri și au chefuit toată noaptea.

CUSUR

A avea cusur =A avea un defect, o meteahnă:

Fata era vestită de frumoasă; numai atâta cusur avea și ea, că se uita, uneori, nu totdeauna, cruciș; dar tocmai asta îi plăcea lui cu deosebire. (I. L. CARAGIALE)

Acum puțină vreme a venit la mine un tânăr și mi-a spus că tinerii pe lângă multele lor distracții nocive mai au un cusur, acela de a lua în bășcălie lucrurile serioase. (http://www.ortodoxiatinerilor.ro/)

A nu face cusur (Înv.) = A face neapărat ceva, a nu neglija:

Orânduindu-l de al doile să ducă pe Pașa până l-a trece în hotarul Hotinului, ca să nu facă vreun cusur la nimică. (GR. URECHE)

CUȘMĂ

A-i ieși cuiva părul prin cușmă (Reg.)= A fi foarte sărac:

Cum am zice, mai mult risipea decât se îndestula pe sine. Din pricina asta ajunsese hainele pe dânsul de se hărtănise cu desăvârșire, ba încă îi ieșise și părul prin căciulă. (P. ISPIRESCU)

A umbla (sau **a se ruga**) **cu cușma-n mână** (Reg.) = A se umili:

Cu cușma-n mână iarna să îmbli după dânsul. (C. NEGRUZZI)

CUTIE

A băga capul la cutie = A se adăposti:

Sau intelectualii care s-au oploșit la călduț și stau cu capul la cutie, nu militează în niciun fel. (ION LAZU)

A fi de la cutie (D. copii părăsiți)= A proveni de la orfelinat:

Nimeni nu și-a dat seama că băiatul era de la cutie.

A umbla cu cutia = A cerși:

De săracă ce era, femeia era nevoită să umble zilnic cu cutia.

CUȚIT

A avea pâinea și cuțitul (**în mână**) = A avea la îndemână toată puterea, toate mijloacele:

Acuma mi-i pita și cuțitul în mână. (I. G. SBIERA)

Tu să fi-nceput iubitul, / Că-i făceam eu isprăvitul / Tu cu pâinea și cuțitu / Mori flămând, nepriceput! (G. COȘBUC)

Iată-mă în sfârșit ajuns în pământul făgăduinței; am pus mâna pe pâine și pe cuțit: curaj și răbdare, prefăcătorie și iușchiuzarlâc și ca mâine voi avea și eu case mari și bogății ca ale acestui fanariot. (NICOLAE FILIMON)

A descânta de cuțit (Pop.)= A vrăji cu un cuțit pentru a lua durerile:

Au încercat în fel şi chip să-l vindece de chinurile durerilor şi l-au dus pe băiat şi la o vrăjitoare ca să-l descânte de cuţit.

A fi (**certat** sau **a se avea**) **la cuțite** (cu cineva) = A fi sau a ajunge duşman neîmpăcat (cu cineva):

El şi Burtă-Verde se aveau la cuţite. (ION PAS)

Decanul şi familia sa au fost multă vreme la cuţite cu directorul şi cu familia acestuia, deşi damele erau surori. (I. L. CARAGIALE)

A fi pe muchie de cuțit = A se afla într-o situație gravă, dificilă, la un pas de un deznodământ nedorit:

– Dacă vrei să scăpăm de umbra asta, încercă el cu sufletul pe-o muchie de cuţit, – strigă-i să se ducă, strigă-i că eşti a mea şi numai a mea, strigă-i, te rog... te rog... (GIB I. MIHĂESCU)

A fi pe cuțit = A fi pe moarte:

Bătrâna zăcea la pat de ani buni, fiind pe cuţit.

A fi (sau **a sta**) **pe cuțite** = A fi nerăbdător să plece sau să afle ceva:

Femeia sta pe cuţite, dar telefonul parcă se încăpăţâna să sune.

A-i ajunge (cuiva) **cuțitul la os** = A ajunge la capătul puterilor. A fi într-o situație dificilă, precară:

Ş-a fost o straşnică răfuială... Aşa cum ştie răfui norodul, când îl ajunge cuţitul la os. Toată ziua, şi noaptea până târziu, a fost o adevărată orgie de sânge. (AL. VLAHUŢĂ)

Capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalţă se smereşte; şi dacă ajunge cuţitul la os, şi petreci ca câinele-n car, trăieşte ca viermele în rădăcina hreanului, pănă va veni vremea ca cui pre cui să scoată. (C. NEGRUZZI)

A-i da (sau **a-i trece**) **cuiva un cuțit prin inimă** = A simți o durere adâncă:

Vine Zinca speriată, dar el o asigură – fără să creadă în ceea ce spune – că banii nu-s pierduţi. Zinca se linişteşte (linişte care trebuie să-i fie onestului şi sensibilului Rizescu ca un cuţit în inimă) şi, cu simpatie, îi spune […] (G. IBRĂILEANU)

Atâta îi trebui unchiaşului să auză, ca să-i dea un cuţit ascuţit prin inimă. O grijă mare îl cuprinse. (P. ISPIRESCU)

A-i intra (cuiva) **un cuțit la inimă** = A fi cuprins de un fior rece. A fi năpădit de griji :

Atâta îi trebui unchiaşului să auză, ca să-i dea un cuţit ascuţit prin inimă. El, vezi, nu se împăca cu ceea ce zisese ursitoarea d-a doua. (P. ISPIRESCU)

A i se pune cuiva un cuțit în inimă = A fi cuprins de frică:

La intrarea în pădure, copilului parcă i se pusese un cuţit în inimă şi s-a întors înfricoşat acasă.

A pune cuiva cuțitul la gât = A sili (pe cineva) să facă ceva:

Ieri s-a votat monstruoasa lege a d-lui P. P. Carp asupra şcoalelor profesionale aşa cum a voit ministrul nerromân, care, ca briganzii, a pus Camerei servile cuţitul la gât strigându-i fioros: votul sau viaţa! (I. L. CARAGIALE)

A pune (pe alții) **la cuțite** (Pop.) = A învrăjbi:

Ea făcea ce făcea şi iar îi punea la cuţite pe cei doi vecini.

A se afla pe cuțit (Pop.) = A se afla în ceasul morții:

După cumplitul accident, bărbatul se afla pe cuţit, dar medicii au reuşit să-l salveze.

A zăcea sau **a boli de cuțite** (Pop.) = A fi bolnav în urma vrăjilor cu cuțitul:

Femeia i-a ameninţat că băiatul o să bolească de cuţite.

CUȚU

Să-mi zici (**mie**) **cuțu, dacă…** (Fam.) = Să nu-mi zici pe nume dacă… Să mă tratezi ca pe un câine dacă…:

Dacă ți s-o întâmpla ceva, să-mi zici mie cuțu. (V. EM. GALAN)

Dacă nu vine cutremuru' ca-n '77, să-mi spuneți mie cuțu. (DAN LUNGU)

CUVÂNT

A ascunde cuvântul (Înv.) = A ține în secret, a se preface:

Craiul... îmbla cu înşelăciune, ascunzând cuvântul. (MIRON COSTIN)

A avea cu cineva un cuvânt = A avea de discutat ceva cu cineva:

El a întârziat puțin, deoarece mai avea un cuvânt cu prietenul său.

A cere (sau **a da, a avea**) **cuvântul** = A cere sau a da cuiva dreptul de a vorbi (într-o şedință, într-o adunare etc.):

Ea a cerut cuvântul în consiliul facultății şi a prezentat un punct de vedere interesant.

A crede pe cuvânt = A crede fără a controla exactitatea spuselor: *L-am crezut pe cuvânt, dar m-am înşelat.*

A da cuvânt = **a)** A promite solemn, a se angaja:

Îi dădu [flăcăului] *drumul, căci îşi dase cuvântul.* (POP.)

b) A se înțelege, a se vorbi:

Toate par că şi-au dat cuvânt pentru ca să-i prelungească chinul. (VASILE ALECSANDRI)

A face cuvânt (Înv.) = A ține o cuvântare:

Suindu-mă în picioare pe-un scaun, le-am făcut acest cuvânt. (C. NEGRUZZI)

A face cuvântul sau **a-şi da cuvântul în de sine** sau **a se lega la un cuvânt, a pune** (sau **a lega**) **cuvânt cu cineva** (Înv.) = A se înțelege cu cineva, a face un legământ, a cădea la învoială cu cineva:

Ş-au dat cuvânt în de sine şi au purces bulucuri spre târg. (MIRON COSTIN)

A-i lua cuiva cuvântul = A interzice cuiva să-şi mai continue afirmațiile (într-o adunare):

Secretarul comisiei i-a luat cuvântul femeii şi acest fapt nu i-a convenit, deoarece nu spusese ceea ce era important.

A-i tăia cuvântul cu miere = A întrerupe pe cineva pentru a-i da o veste bună:

– Să-ți tai cuvântul cu miere, boierule; dară dacă vei voi să mă asculți până în sfârşit, vei afla că solia mea are să-ți aducă veselie. (P. ISPIRESCU)

A începe cuvânt (Reg.)= A începe vorba:

Marfa-i în odaia cea mare de dincolo, începu iarăşi cuvânt gospodina. (MIHAIL SADOVEANU)

A înțelege (sau **a şti) de cuvânt** = A asculta de spusele, de sfaturile sau de ordinele cuiva:

Ce folos însă!... nu înțelege de cuvânt. (VASILE ALECSANDRI)

A lua cuvântul = A vorbi (într-o adunare):

La şedința de ieri, aproape toți colegii au luat cuvântul.

A lua (cuiva) **cuvântul din gură** = A lua vorba din gură:

Tocmai!... Mi-ați luat cuvântul din gură. (VASILE ALECSANDRI)

A nu găsi (sau **a nu avea**) **cuvinte** = A nu fi în stare (sub impulsul unei stări de moment) să exprimi ceea ce gândeşti:

Nu găsesc cuvinte ca să înfierez purtarea ta.

A pune un cuvânt (**bun**)= A interveni (favorabil) pentru cineva:

L-a rugat pe avocatul, consilierul şi prietenul ministrului, să pună un cuvânt bun şi să obțină o mutare într-o stație mai omenoasă. (CAMIL PETRESCU)

A tăia (sau **a curma**) **cuvântul** = A întrerupe pe cineva din vorbă:

Împăratul îi tăie cuvântul. (P. ISPIRESCU)

Cu o lovitură scurtă în falcă îi curmă vorba şi, trăgându-l de umăr în odaie, închise uşa. (LIVIU REBREANU)

A se înțelege sau **a se ajunge la cuvinte** = A fi de acord cu cineva:

– Ba nu, stăpâne; dară ia să ne înțelegem la cuvinte. (P. ISPIRESCU)

A-şi da cuvântul de onoare = A se angaja în mod hotărât că va face cu orice preț ceva:

Mă pipăi, stau nedumerit. / Mă trag de păr, simt că mă doare... / Nu, n-am murit! / Vă dau cuvântul de onoare. (G. TOPÂRCEANU)

Dacă nu mi-ar fi cerut-o şeful cu insistență, nici n-aş fi primit o misiune atât de covârşitoare! Vă dau cuvântul meu, n-aş fi primit!... (LIVIU REBREANU)

A-şi spune cuvântul = A-şi manifesta părerea, opinia; libertate, drept de a se plânge, de a formula revendicări:

Ați pus cu toții jurământ / Să n-avem drepturi şi cuvânt; / Bătăi şi chinuri când țipăm, / Obezi şi lanț când ne mişcăm. (G. COŞBUC)

A-şi ține cuvântul sau **a se ține de cuvânt** sau **a rămâne de cuvânt** = A respecta o promisiune:

Te-ai ținut de cuvânt, moş Nichifor. (ION CREANGĂ)

El reuşea întotdeauna să-şi țină cuvântul dat, ceea ce era foarte important pentru noi.

A ține (sau **a păzi**) **cuvântul cuiva, a asculta de cuvântul cuiva** sau **a nu muta cuvântul cuiva** = A împlini ordinul cuiva:

Pentru că ai păzit cuvântul răbdării Mele si Eu te voi păzi pe tine de ceasul încercării care peste toată lumea va să vină ca să-i încerce pe cei ce locuiesc pe pământ. (BIBLIA)

Adio şi n-am cuvinte (Fam.) **=** Se zice cuiva care pleacă supărat şi căruia vrei să-i arăți că nu-ți pasă de supărarea lui:

Şi a patra oară, sistemul meu: Pălăria şi bastonul, adio şi n-am cuvinte! Eu nam nevoie aci de intriganți. (CEZAR PETRESCU)

„Poate să le facă liniştit, de acum înainte, dar… fără mine. Chiar îi doresc succes… Adio şi n-am cuvinte!", a fost declarația lui Marin Antonescu, postat pe pagina sa de Facebook. (http://soimuldambovitean.ro/)

Am cu tine un cuvânt = **a)** Am să-ți spun o vorbă:

– Stai puțin! Am un cuvânt cu tine.

b) Am să mă răfuiesc cu tine:

Va veni vremea când va trebui să am un cuvânt cu tine.

Cele zece cuvinte ale lui Dumnezeu sau **ale lui Moise** = Decalogul:

Câte sărăcii morale şi materiale derivă din refuzarea lui Dumnezeu şi din punerea în locul lui a atâtor idoli! Să ne lăsăm conduşi de aceste zece cuvinte care luminează şi orientează pe cel care caută pace, dreptate şi demnitate. (http://www.ercis.ro/)

Cu alte cuvinte = Exprimând acelaşi lucru în altfel; aşadar, în concluzie:

Adică, cu alte cuvinte... Să vă dau afară pe voi şi să-i iau pe dinții in loc? (VASILE ALECSANDRI)

Cuvinte acoperite (Înv.) = Cuvinte cu tâlc:

Cu greu şi-a dat seama de cuvintele acoperite pe care le-a spus musafirul.

Cuvinte deşarte = Cuvinte fără temei:

Nimeni să nu vă amăgească cu cuvinte deşarte, căci pentru acestea vine mânia lui Dumnezeu peste fiii neascultării. (BIBLIA)

Acestea cercând cu nevoință vornicul Ureche, scrie de zice că „nu numai letopisețul nostru, ce şi cărți streine au cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deşarte" […] (GR. URECHE)

Cuvinte grele = Vorbe aspre, de dojană, de ocară:

Ea nu se aştepta să audă asemenea cuvinte grele din partea celei mai bune prietene.

Cuvânt de onoare (sau **de cinste**) = Promisiune sau asigurare care angajează cinstea cuiva, care garantează că cele spuse sunt adevărate sau vor fi împlinite:

Despoții n-au inimă și n-au cuvânt de cinste. (CAMIL PETRESCU)

Cuvânt de ordine = Dispoziție dată de un superior:

După un cuvânt de ordine venit dinspre capătul coloanei, facem front la stânga, cu fața către răsărit. (G. TOPÂRCEANU)

Cuvântul cel bun = Vorbă bună:

Mama găsea întotdeauna cuvântul cel bun pentru fiecare dintre cei doi copii.

Cu drept cuvânt = Pe bună dreptate, în mod întemeiat:

Cu drept cuvânt cetitorul va fi clătit din cap. (MIHAI EMINESCU)

Cu drept cuvânt te așteptai să fii răsplătit... pentru toate ostenelile ce ai depus în opera ta. (AL. ODOBESCU)

Cu un cuvânt subțire = Cu multă finețe:

Profesoara reușea cu un cuvânt subțire să detensioneze situațiile mai delicate.

Dintr-un cuvânt = Fără a mai sta la gânduri, imediat:

Eu răspund dintr-un cuvânt, / Făr'să pun ochii-n pământ. (JARNÍK-BÎRSEANU)

Firesc ar fi fost ca el să clarifice îndoiala dintr-un cuvânt, dar n-a vrut.

În (**toată**) **puterea cuvântului** = În înțelesul adevărat, pe deplin, cu desăvârșire:

Își descarcă mânia în toată puterea cuvântului. (ION CREANGĂ)

Într-un (sau **cu un**) **cuvânt** = Pe scurt, în rezumat, în concluzie, așadar:

Într-un cuvânt... «turdus» nu este câtuși de puțin „graurele” românesc. (AL. ODOBESCU)

Nici (nu) mai rămâne cuvânt = Nici nu mai încape discuție, nici nu mai poate fi vorbă:

Lingurarilor, nici mai rămâne cuvânt, li se lungise urechile de foame, așteptând. (ION CREANGĂ)

Nu-i cuvânt (Mol.) = Nu încape vorbă:

– Doamne, măi Chirică, bun suflet de femeie mai am !...

– Bună, stăpâne, nu-i cuvânt. (ION CREANGĂ)

Om de cuvânt= Om care își ține promisiunile:

Dandu e un om de cuvânt și, dacă i-a promis, să fie sigur că n-a uitat. (LIVIU REBREANU)

Schimb de cuvinte= Ceartă, discuție aprinsă:

Discuție lungă care se termină într-un schimb de cuvinte destul de dur, în prezența lui Doinaș. (DORLI BLAGA)

Am auzit un schimb de cuvinte pe șoptite și apoi s-au tras zăvoarele. (ION IOANID)

Sub (sau **pe** sau **cu**) **cuvânt că…** (sau **de**) sau **pentru cuvântul că…** = Sub pretext că…:

Dar ce să vezi, Măria ta? Nici n-a voit să se uite la mine. A trimis pe un slujitor de m-a gonit de la poarta lui, sub cuvânt că nu mă cunoaște. (P. ISPIRESCU)

Frusinica să vie în București, sub cuvântul că vrea să-și vadă niște rude ori să treacă într-o noapte în Bulgaria și să li se piardă urma? (GALA GALACTION)

Sub acest cuvânt ca... = Cu condiția ca... :

Oi să te scot în lume, dară numai subt aiest cuvânt, ca să nu spui nimăruia unde m-oi ascunde. (I. G. SBIERA)

Sub niciun cuvânt = Sub niciun motiv, în niciun caz:

Se urcă în tren, să nu se mai întoarcă sub niciun cuvânt. (CEZAR PETRESCU)

CUVÂNTA

A cuvânta de bine (sau **de rău**) **pe cineva** = A spune lucruri bune (sau rele) despre ceva sau cineva:

Apoi drept la Domn căta / Şi-n glas mare cuvânta: / Alei! Doamne din domnie! / Ieri ai fost dat la beție; / Astăzi venişi la trezie, / Dar n-ai prins la cuminție. (VASILE ALECSANDRI)

Pentru aceea mă voi mărturisi şi Te voi lăuda şi bine voi cuvânta numele Domnului. (BIBLIA)

Dicționarul de expresii românești în contexte (DERC), al cărui prim volum, **A-C** (dintr-o serie de trei volume), apare acum, se adresează unui public divers: elevi, studenți, profesori, traducători, ziariști și tuturor acelora interesați de cunoașterea resurselor expresive ale limbii române.

Unități frazeologice funcționale complexe, expresiile, alături de *locuțiuni*, ocupă o pondere importantă în structura oricărei limbi atât la nivel popular, cât și la nivel literar. Asemenea construcții stabile s-au constituit de-a lungul secolelor, ele s-au schimbat ori au ieșit din uz și reprezintă mărturii ale modului de a gândi și de a se exprima al vorbitorilor unei comunități etnice și care, datorită îmbinărilor, de cele mai multe ori inedite, sunt capabile să plasticizeze ideile exprimate și să imprime comunicării, în general, o notă aparte. Utilizarea corectă a acestora, în contexte situaționale concrete, este un criteriu de recunoaștere a competenței și a performanței lingvistice.

ISBN: 978-973-595-856-5